

J.P F

DE

CURANDIS HOMINUM MORBIS

EPITOME

PRAELECTIONIBUS ACADEMICIS DICATA

AUCTORE

JOANNE PETRO FRANK

SAC. CAES. ET REG. AP. MAJ. A CONSILIIS MAGISTRATUS POLITICI ET OECONOM. MEDIOLAN. FACULTATIS MEDICAE AC NOSOCOMIORUM PER INSUBRIAM AUCTOR. PRAESIDE, XENODOCHII PAPIENS. AD S. MATTH. MODERATORE, THERAPIAE SPEC. ET CLINICES IN TICINENSI ACADEMIA PROFESSORE P. ET O. ACADEMIAR. REG. SCIENTIAR. GOETTING. MANTUAE, ET ELECT. MOGUNT. TUM SOCIET. PATRIOT. MEDIOL. ET MEDIC. HELVET. SODALI.

EDITIO SECUNDA.

LIBER I. DE FEBRIBUS.

VENETIS

* * * * * * * * * * * * * * *

MDCCXCVII.

PRAEFATIO.

VAstissimae scientiae, qualis Medicorum est, fundamenta paucioribus complectere, problema sistit, cujus solutioni, BOERHAAVIO propius nemo accessit; sed ipsum hoc opus ita quidem absolvere: ut Docentes, quo loco interest, dicendorum copiam, et occasionem nanciscantur; — ut Discipulorum memoriae, unius quasi intuitu verbi, dictorum mox summa suggeratur, idearumque affinium promptissima succedat renovatio; — ut idem hic labor academici temporis non minus angustiae, quam cognoscendorum necessitati morborum respondeat; — utque exclusis hypothesium illecebris, non ephemeram, sed constantem in arte exercenda constituat regulam,

hoc, nisi omnia me fallunt, quantumvis ab eximiae notae Scriptoribus, non tamen omni, qua voluissent, felicitate impositum est sibi onus.

Haec animum quoque meum absterrere debuissent fata librorum; sed urgebat necessitas, minusque imperfectionis pertimescere notam, quam, quod Auditoribus, saltem meis, profuturum esse sperabam, reticere malebam. Nec tamen illotis hoc ad opus manibus me accessisse, ipsemet bene sentiebam: qui per quinque jam lustra, et quod excurrit, diversas apud gentes hac in arte, non sine multiplici experientiae occasione versatus, tum hanc ipsam consulere, tum quaecunque aut Veterum, aut Recentiorum auctoritate nituntur, in usus meos convertere potueram, atque summa, qua licuit, industria converti. Quae vero docendae artis difficultates hoc in labore considerandae erant, eas in duabus, iisque celebrioribus Europae *Academis sat satis expertus, attente ponderavi; neque dubium nunc quidem mihi superesse potest, Medicinae compendium Juventutis commodo, nec a viro doctissimo, lon-*

giori tamen experientia destituto, nec ab alio quovis, academici turbinis, ignaro, facile posse adaptari.

Vellem tamen ab aequis tantarum rerum judicibus ad locales, quibus praesens dicatur opus, circumstantias respici: quarum certe natura in pertractandorum dispositionem, ac universae doctrinae habitum quam maxime influit. In hac nempe, qua Practicae Medicinae complexum docendi munus mihi incumbit, Academia, duorum huic operi annorum impendere curriculum, non sine magnis rationibus, conceditur. Sed cum academicus apud Italos annus, ob ardentis coeli rationem, non nisi mensibus octo confletur: in quibus lectionum, nobis quidem praescriptarum, ad centum et octuaginta extenditur numerus; hinc patet, pro totius Medicinae ambitus exponendi ratione, non ultra unius anni terminum a lege assignari; qui, nisi hanc ipsam multiplici, nec interrupto aegrotantium quorumvis intuitu, ac vivis morborum difficillimorum exemplis quotidie illustrare liceret; pro Medicorum educatione, si

contentionis, ac virium huic aetati concessarum rationem ineamus, nequaquam sufficeret.

Oportet igitur, ut in opere academicis praelectionibus dicato, tum praecipua scientiae momenta, ne infelix scribendi necessitas Auditoribus imponatur, sat diffuse, — *tum vero, ne superflua chartae consumantur eruditione, ut sat* succincte *exponantur*. Aphoristica *hinc scribendi non ubique conveniet brevitas; eaque, subsidii literarii, cum Scholas liquerit, egena Juventus non sine magno memoriae detrimento uteretur; sed certe hinc inde sufficiet, res captu faciles vel unico verbulo, Docentis voce ulterius illustrando, adnotare, ac intellectus exercendi Discipulis occasionem concedere.*

Hac libertate, pro ingenii mei, et experientiae ratione, utens, primum, de curandis hominum morbis, *qui* de febribus *tractat, Auditoribus sisto librum; sequentes, cum non uno humeris oppressus pondere incedam, horulasque paucas talia scribenti concesserint* Superi, *quam prompte id fieri licebit, communicabo.*

INTRODUCTIO.

PArum aegrotant, quae naturali instinctu reguntur, animalia, victuque simpliciori contenta, corpus in eodem quaerendo exercent, labore non exhauriunt, passionibus animi necessariis, salutaribus concutiuntur, et quae interdiu detrita fuerunt, ad noctem quieta componunt. Eadem quondam felicitate & hominem gavisum fuisse, traditio, historia Populorum docet, quos pridem, quos nostris temporibus vitam prorsus animalem duxisse vidimus. Pauca certe hominis aevum animalia attingunt; nulla sub coelo adeo diverso, sub ardenti zona non minus, ac sub gelidissimo septentrione, victu penitus contrario,

sanitatem aequalem, ac humana facit species, diutissime conservant.

Homo, sic consideratus, vix aliis, nisi decrepitae aetatis, incommodis videtur primum succubuisse; alia vero *externarum* laesionum ratio est, quibus, audax progenies terrarum imperium tum caeteris animantibus, tum propriae speciei disputans, mox subjecta fuisse debuit. *Chirurgiam* igitur Medicina forsitan seniorem esse, concedimus lubenter; sed vix serii quidquam ex hoc ipso inferendum esse putamus: nobilitas enim scientiarum non ex earundem antiquitate majori, sed ex necessitate, ac utilitate eruenda: qua quidem consideratione ars utraque pari passu ambulat, eadem dignitate gaudet, et iisdem principiis superstruitur. Nec minus Chirurgo Medicina, quam Chirurgia Medico opus est; ut male ex hominis superficie vel interna, vel externa, *unius* scientiae desumpta sit divisio.

Primus autem vel Medicus, vel Chirurgus, fuit *natura*; alter, *casus* erat, et *ex-*

perientia, necessitatis filia. Primos ab animalibus remedia didicisse homines, fabula est. Qui morbo prehenditur, cibos fere nunquam appetit, saepius eosdem abhorret, ab assumptis plectitur, abstinentiam sponte colit. Qui dolet, jactatur inquietus, et in varias corporis se volvit, revolvitque positiones: quarum meliorem, quousque haec fuerit, retinet. Qui vomiturit, hic digitum (primum forte mortalium emeticum) faucibus intrudit, et ad sui exonerationem ipsemet ventriculum provocat. Qui sanguinem ex vulnere profundit, plagam, quam citissime potest, obturat; atque sic omnis Medicinae rudimenta in ipsius doctrina naturae, et in eorum, quae aut nocuerunt, aut casu, vel consilio profuerunt, observatione, sunt quaerenda. Hinc nunquam non Medicina fuit, et expulsis *Roma* Medicis, haec ipsa expelli sine civibus non potuit,

Cum vero cuivis natura non suppeteret, nec experientia suggereret remedia; quicunque pietate commotus ad expositos in

triviis lectulos praetereundo, vel accersitus adiret; hic, si quid nosset, quod sibi, quod aliis in simili malo conduxisset, medicinam proposuit. Sensim vero sensimque vel seniores, quibus vita longaeva majorem experientiam concesserat, vel patresfamilias, vel proceres viri, qui filiorum, affinium, servorumque majori numero praesidebant, frequentiori observandi occasione instructi, cognitione caeteris medica antecellebant. Hinc veneranda artis, et regia, et divina fuerunt incunabula.

Quemadmodum vero artes, et scientiae ex *Aegypto* cum coloniis in *Graeciam* transvectae fuerunt; ita haec ultima princeps Medicinae, et Chirurgiae *puerascentis* theatrum sistit; sed jam in *Aegypto*, cum in morborum curatione *divini* aliquid esse videatur, quod mortalium animos non injusta admiratione percellit; qui *Deorum* cultui dicabantur, his ipsis Medicinae adminiculis, ut populorum in sese reverentiam, et fidem augerent, usi fuerunt, nec

sine humanae mentis cognitione in his versati sunt. Infensi *Numinis* placare iras, favorem implorare, *Sacerdotibus* populus commisit. Hi primam morborum originem, quam ex legum naturae neglectu debuissent, a *Jove* offenso derivarunt, atque holocaustis redimi salutem docuerunt. Fiducia aegrotantium in *Sacerdotem medicum*, ineptissimis rebus virtutem; remedii virtus, majorem *Pontifici* aestimationem dederunt: ut Medicina Aris, Araeque Medicinae fulcrum sibi mutuo concesserint.

Sed ipsa scientia a *divina Pathologia* non parum obfuscata, vix alia sub *Sacerdotio medico* habuit incrementa; quam quod hoc ipsum, *Deorum* effata, et consilia, experientia hinc inde comprobata, in futuros usus conservaverit; sacrificia vero *pura* ab *impuris*, *Deorum* nutu indignis, secernendo, et attentiori oculo perscrutando, prima, tum sani, tum morbosi corporis *Splanchnologiae* posuerit, deperdita aliis, fundamenta; et victum, coelo, temperamentis congruum legibus definiverit divi-

nis: quae ultimae tum apud *Indos* primum, tum apud *Arabes*, *Aegyptiosque* datae, non parvam *Sacerdotum legislatorum* his in rebus perspicaciam manifestant. Cadaverum condiendorum *Aegypto* propria, et a certis, publicisque hominibus suscepta solicitudo, variis circa morborum causas, vel effectus observandi occasionem dedit: ita ut *Anatome pathologica*, prae *physiologica*, hominum attentionem sibi arripere debuisset; nisi fatali iterum influxu, qui cadaver tractare susciperet, hunc *impurum* declarasset *Sacerdotium*.

Principiis vero hucusque destituta Medicina, scientia non fuit; sed morbi sibi aspectu similes aut remedio eodem curabantur, aut nullo: ita tamen, ut certae familiae majori pollerent *remediorum* catalogo, et restituendae aegrotantium saluti prae aliis constantius invigilarent. Sic res haec constituta fuit: donec Vir, humano major elogio, *Hippocrates*, prima et solidissima artis fundamenta ex disjunctis admodum materiis construeret, morborum

decursus fideliter adnotaret ; futurae salutis, aut mortis indicia colligere, causarum, remediorum actiones succincte, ac vere enarrare, et attentissimum ad singula observatorem agere, indefessus continuaret.

Vix autem extincto novissimae scientiae fundatore ; Philosophorum deliria, quod ante *Hippocratem*, *Pythagora* duce, jam fecerant, *Platonis* nunc auctoritate, Medicorum. capita invaserunt, atque divina Medicinae vix nascentis lineamenta absurdissimarum hypothesium fuco inquinaverunt.

Erasistrati tandem aevo, in tres partes divisa est scientia : quarum una quidem *diaeta*, *pharmacis* altera, ac *manu* tertia, morbos oppugnaret. Singulas has partes temporum insania, ac indelebilis ratiocinandi pruritus adeo infestavit: ut, *Ptolomaeo* regnante, tantis major deliramentis *Empiricorum* pater *Serapio*, ratiocinio cuivis in medendo valedicens, ad solam hac in arte provocaverit *experientiam*. *Dogmaticorum* Secta, hujus quidem auctoritatem ne-

gare non ausa, subtiliorum tamen rationum abrepta ludibrio, lubentius huic ipsi, quam lentiori, ac ingeniis ardentibus nimis fastidioso observationum studio, adhaesit.

Ex *Graecia* *Romam* nunc profecta Medicina est: quam tamen, ut crudelem, cum *Archagato* *Urbs* citius expulit. *Asclepiadi*, eloquenti, sed vanissimo homini, faciendae Medicinae jus nunc impertitur; et, sub *Augusto*, a *Themisone*, *Methodicorum* Sectae fundamenta ponuntur. Mox vero magnum *Romanis* lumen *Celsus* apparuit: qui, nisi ipse Medicinam utramque exercuerit, dictionis elegantia, ac veritate eandem fecisse meretur.

Sequitur hunc Vir Graecus, stupendae eruditionis, *Hippocratis* ultor, mox invidia *Roma* expellendus; sed, inimicorum victor, gloriose iterum rediturus, *Claudius Galenus*. Subtilioris interim ingenii illecebris nec hic sibi cavit satis, quin arti suae gravissimos errores intulerit, per multa secula, quibus solus hic Pergamenus legem imposuit, duraturos.

Incertae quidem, nec tamen facile *Galeno* prioris, aetatis Medicus, *Aretaeus*, fidelissimus, post *Hippocratem*, morborum pictor, quam Graeca tellus, nisi posterum neglecta, Medicinae favisset, ubertim ostendit. Aliorum reliquias hoc ex solo collegerunt *Aetius*, *Paulus Aegineta*, *Alexander Trallianus*, *Oribasius*, *Palladius*, *Theophilus*, ultimusque Graecorum, *Actuarius*.

Nunc *Barbarorum* incursiones, ut scientiarum omnium, sic et Medicinae culturam suffocant. Quae chartis diligenter consignaverat antiquitas, ea cum his pro maxima parte conflagrant; reliqua supellectili potiuntur *Arabes*, inter quos *Haly Abbas*, et *Rhases*, et *Avicenna*, et *Haly*, ejusdem filius, *Avenzohar* demum, et *Averhoes*, et *Albucasis*, obscuritate, garrulitate, ineptiis, ac superstitionibus inclaruerunt. Nec tamen, cui patientia non deest, illi ex *Arabum* ruinis hinc illinc pretiosam gemmam eruendi negabitur occasio; nec Populus integer in re tam seria, et in omnibus, quae salutem concernunt, perpetuo,

tot seculis, delirare consuevit. Copiosas interim Scriptorum hac ex gente nugas, *Aristotelicae* insomnia Philosophiae auxere, ac tales quidem, pro solidissima Medicinae basi, ad praesentis usque principium aevi, in singulis *Europae* Academiis interpretabantur.

Sic fere de scientia salutari actum erat, cum in aeternum sacra hominibus *typographicae* artis inventio, codices ex Byzantino pulvere aliquos eduxisset, et major iterum *Hippocraticae* doctrinae haberetur ratio; licet et tunc temporis Interpretes, *Galenicarum* subtilitatum, et loquacitatis Arabicae quamplurimum intersererent. Accesserunt *Chemicorum*, *Alchemicorumque* deliria; donec cognoscendi corporis humani perspecta satis necessitas, ad meliora excitaret immortalia *Mundini*, *Berengarii Carpensis*, *Vesalii*, *Columbi*, *Eustachii* ingenia. Circulatio sanguinis, non prorsus adeo incognita, ab *Harveo* nunc demonstratur; quin tamen hac ex doctrina emolumenti tantum, ac praevideri debuisset, in Medicinam re-

dundaret. Deteguntur tandem, *Asellio* duce, vasa lactea, et mirabilis hodiernae de vasis lymphaticis doctrinae struuntur fundamenta.

Interim *Hippocraticae* studium doctrinae augetur ubique, ac *Sydenhami*, Viri insignis, labore pristina dignitas Medicinae restituitur. Hac luce praefulgente, majores in arte progressus fiunt: superaccedit *Stahlii*, *Hoffmanni*, et demum *Boerhaavii* immortalis solertia, qua salutiferae artis incrementa giganteis mox passibus promovebantur, nisi mathematicis rem medicam argumentis fulcire nimis tunc Scholae conarentur. Tandem collatis Populorum omnium laboribus, et observatorum ubique crescente numero, antiqua, et ab *Hippocrate* frustra inculcata filiis veritas Medicorum animo affulsit, et, *vanam esse, quae ex observationibus non deducatur, doctrinam*, uno nunc ore profitemur coacti.

Nullum vero non tempus fuit, in quo Medicorum ab arte aut salutis praesentis conservatio, aut amissae recuperatio sanitatis non merito exspectaretur. Ac primum qui-

dem, sicut nobilissimum Medicinae objectum, sic et faciliorem officii partem offerret, nisi per ipsam hominum incuriam, et voluptatum, pathematumque animi tyrannidem, pars maxima curae impediretur. Nec tamen vel causas morborum omnes a civibus avertere possibile est; nec Medicis datur, Principum in fugandis Populorum miseriis, ac evitabilium morborum causis negligentiam ubique supplere. Praesentem jam morbum *consilio* aeque, ac *auxilio* curamus: inter quae, primum, aegrotantes, qua ratione in morbis vivendum sit, ita docet: ut ad graviores etiam ex istis felicitate magna tollendos persaepe sufficiat. Vis etenim magna in corpore tum animali, tum etiam vegetabili latet, qua ipsa natura vulneribus prospicit, vel separatas ab invicem partes adglutinat, vel amissas restituit, illapsa peregrina involvit, obducit, expellit. Ergo vel *nihil agendo* non raro morbos curamus; nec *auxilio* indigemus, nisi cum aut nimias naturae vires temperare, aut collapsas erigere, aut demum aberrantes ad finem suum reducere, oportuerit.

Quodsi vero haec ipsa requiri videantur (in quo certe major Medentis prudentia haeret): tunc fere ad quatuor, pro necessitate, recurrendum erit subsidia: vel enim *diaeta*, vel *pharmacis*, vel *manu*, ac *instrumentis*, vel demum *morali* succursu aegrotantibus operam praestamus, Sic solo interdum mutato victu, saluti quam optime consulimus amissae; sic prudenti pathemàtum directione; non paucorum morborum radices rescindimus, forentque plura ex solicito mentis regimine, si, quam caeteris industriam remediis, hanc animi studio humani impenderemus, exspectanda.

Qui morborum pericula aufugit, hic statu morbum inter, et salutem medio, languet, et Medentis certe consiliis, et auxilio *reconvalescens* indiget. Multi quidem vel in ipso portu naufragium patiuntur, et vix pauciores, qui morborum fines, quam qui initia spreverint, tum propria, tum Medicorum frequentius culpa, interimuntur. Renascens hoc tempore ciborum appetitus, et major mentis irritabilitas, tum illud, quod *acutae* quamplures, cona·

mine naturae non uno, sed repetito, ac per sat magnam reconvalescentiae partem continuato terminentur; ad *recidivas*, aliosque, primo pejores, morbos communissimam occasionem largiuntur. Idem vero principium, quod expellendae in morbis causae invigilat; in reconvalescentibus ad resarcienda naturae damna occupatur, et nunc directione indiget; nunc erigi, nunc vero moderari contendit; nec una est aegrotantibus; sed, pro exantlati vix morbi diversitate, alia, et diversa reconvalescentia, quae ipsa mirandum, nec Medicis intellectum satis, naturae opus constituit.

Atqui haec singula scientiae, quam profitemur, vastitatem, ac difficultates abunde manifestant. Duo vero sunt, quibus has superamus, subsidia: regularum scilicet, quae artem dirigunt, scientia, vel *ratio medendi*; et faciendorum ex factis similibus dilucidatio, sive *experientia*. Prima, quae circa morbos singulos tum *cognoscendos*, tum *curandos* versatur, *Therapeia specialis* vocatur; alteram, frequens aegrotantium, non simplex aspectus, sed attenta observa-

tio, rectumve de singulis judicium, conciliant: quod *Clinicum*, sive rerum ad aegrotantium lectulos contingentium, scientia practica, appellatur. Nec ratio sola, nec experientia, hac ipsa destituta, tam arduo in opere sufficiunt. Illa quidem, perpaucis Medicinam morbis assignavit; haec vero non fido semper, in *analogia*, duce dirigitur. Alia vero ratio in rebus medicis vel sola mentis prolicitur acutie; alia, quae experientiae filia est, et ex totidem corollariis, a fideli observationum alienarum congerie deductis, systema offert, ex quo, ad morbos necdum conspectos, consilium petimus. Prima quidem hypothesium, ac errorum fertilissimam genitricem constituit; altera solidissimum Theoriae, ac fere unicum, cui fides haberi queat, fundamentum largitur.

Hac Theoria, et cognitionum pathologicarum, ac therapeuticarum summa instructi, oblatos nobis morbos *dignoscere*, *judicare*, ac demum *curare*, vel saltem *lenire*, intendimus. Ac primum quidem, praestamus mente in causas, inque sym-

ptomata morbi attenta. Causarum quidem non ubique tam evidens natura observatur; ac interdum, earundem ignari, non minus (intermittentium, scorbuti exemplo) morbum curamus. Sed magna certe ex illarum recta consideratione petuntur auxilia, et cognita epidemicae constitutionis natura, illius saepius defectum supplebit. Morborum judicium, sive *diagnosis*, ex symptomatum similitudine, aut discrepantia cum noto alterius morbi charactere, eruitur, totiusque artis basin omnino consituit. Judicium de morbo, respectu ad ipsius exitum, aut finem desumpto, formatum, *prognosis* appellatur; ex qua, sicut melioris curationis momenta saepius pendent, sic Medentis perspicacia, et prudentia quam maxime elucescunt.

Alii vero morbi non tuto satis, alii in integrum curari non possunt, ac *palliativam* potius sibi methodum expostulant. Haec ipsa methodus ad symptomata curabilis alias morbi interdum extendi debet, quotiescunque nempe ferocia illorum pericula minatur, quorum causa per curam *ra-*

dicalem tam cito auferri nequit. Haec ipsa obtinetur attenta naturae virium consideratione, harumque prudenti moderatione: quibus nempe *methodi* tum *exspectantis*, tum *activae* fundamenta potissime circumscribuntur. Causarum ablatio princeps in medendo punctum constituit, eaque sola amissam functionum libertatem restituimus; sed saepius aut ignotae, aut conamine tanto majores, infringi magis, quam e corpore sese expelli, patiuntur.

Est vero, ut in motu sanissimi corporis, sic et in aegrotante hominis machina, sublimis quidam, et sacer ordo: quo natura vel in salutis restituendae opere procedit, vel a vi morbi obruitur ipsa. Non tam complicatus quidem hic ordo, quam morborum aspectus, videtur; sed exceptis tamen illis, qui, ut plantae, certo propagantur seminio, et eundem in quovis corpore morbum iterum producunt; inter alias aegritudines tantus quidem non observatur ordo, ut in illarum ordinatione systematica, quasi in botanicis, *Linnaeana* gaudere felicitate liceat. Interim non inutilis *No-*

sologorum labor est. Scientiam quidem vix augent eorundem systemata; sed longe faciliorem reddunt; indicem morborum accuratiorem, et practicis Medicis pernecessarium sistunt; in praecipua, vel characteristica symptomata attentiores hos reddunt; paucissimis paginis seculorum labores certo ordine collocatos complectuntur; nomina certa rebus certis impertiuntur; linguam medicam a polo ad polum diversissimis gentibus perspicuam reddunt: a cujus tam longo neglectu, et confusione vere Babylonica, magna inter laborantes exorta est discordia, et vocum magna obscuritas.

Nos quidem in ordinandis morborum familiis dispositionem, quae minus imperfecta, nobis saltem, videtur, arripimus, primumque in hac ipsa locum *febribus*, quae essentiales, nec symptomaticae sunt, concedimus; quem vero cum caeteris ordinem insequamur, ex absoluti quondam operis elencho comparebit.

DE
CURANDIS FEBRIBUS
LIBER I.

CLASSIS PRIMA.

FEBRES.

GENERALIA DE FEBRIBUS.

. 1. FEBRIS, magnae familiae morborum Pyrctologia.
omen est. Doctrina, quae illam considerat, ognitam a causis suis repetere, distinguere, judicare, curare, praevertere docet, *Pyre-logia* vocatur.

§. 2. Aetati, sexui, temperamento nulli fe- Natura.
ris parcit: intensius fortes, imbelles segnius ggreditur: nunc simplex, nunc alterius mor- nuntius, comes, finis.

§. 3. Nec tamen ideo, quid sit febris, de- Definitio.
niri; nec ejus character evidens, specificus, cessarius indicari potest. Satellites febris o- ines, tyranni praesentiam praesentes docent; osentes multi, non excludunt. Febris certo- im potius morborum *umbra*, quam ipse mor- is est. Naturae instrumentum dicere, quo a

puris impura secernantur; — affectionem vitae, mortem avertere conantis, vocare, *effectum* magis, quam rem ipsam indicat; quamvis lateat tam in animali, quam in vegetabili corpore ignotum principium, quod resectas partes restituat, fractas, separatas uniat, noxia abluat, involvat, separet, expellat. Hoc principium, in fibra irritabili, nervorumque pulpa sensibili domicilium figens, in febribus multis, quam in chronicis affectionibus, efficacius, stimulis erigitur, excitatur, in ipsam adeo perniciem interdum accenditur; a putrido, mephiti, veneno, miasmate, contagio, moerore, timore, fortissimo quovis animi pathemate deprimente, alimenti necessarii defectu, afficitur, deprimitur, suffocatur. An febris *affectio irritatae per inconsuetum stimulum, reagentisque naturae cum laesa abhinc functione aliqua*, dici meretur? Sed satius est rerum differentias intelligere, quam de nominibus contendere. In multis certe febribus, superato fere per morbi causam vitali principio, haec naturae reactio tentamen magis ad reactionem, quam reactio dici potest.

Symptomata. §. 4. Symptomata febrium, easdem vel praecedunt, et futuras indicant (Prodroma); vel

conjuncta, ipsam febrim constituunt (Constitutiva). Prima interdum desunt; alia simul sumpta febrem efficiunt; separata vero, auctoritatem saepe perdunt, aut saltem absentem febrim absentia sua non evincunt.

§. 5. Signa prodroma (§. 4.) febribus accidentalia, sunt: animi morositas, taedium, torpor, oblivio rerum, irritabilitas, sensuum obnubilatio, mutatio, anxietas; artuum, corporis gravitas plumbea, dolor obtusus, ingrata sensatio, segnities, cita defatigatio, pandiculatio, oscitatio, aversatio cibi, oris mucositas, siccitas, sitis, praecordiorum molestia, ructus, nausea, vomituritio, cutis ariditas, contractio, levis horror ex spina dorsi oriens, scapulas ascendens, descendens lumbos, pectus transversim perstringens, cum calore vago, intercurrente; ulcerum exsiccatio, livor; faciei pallor, rubor insolitus, mutatio magna; capitis gravitas, obtusus dolor, oculorum splendor imminutus, auctus; somnus terrificus, interruptus, inquietus, nullus; sopor continuus, non reficiens; excretiones naturales, adsuetae, deficientes, auctae, perturbatae. Prodroma.

Sympt. constitutiva.

§. 6. Symptomata constitutiva sunt.

Lassitudo.

a) Signorum praecurrentium (§. 5.) continuatio, augmentum. *Lassitudo* imprimis major, et anxius aegritudinis sensus; vires quidem interdum auctae sub deliriis, furore; interim tremor, et actionis inconstantia, robur taurinum cum incertitudine motuum, et manifesta functionum laesione, observantur.

Frigus.

b) *Algor*, *horror*, *rigor*, sub quibus cutis pallescit, contrahitur, arida, anserina fit, rigescit; ungues albescunt, livent; tactus imminuitur, amittitur, depravatur; memoria labescit; musculi tremunt, conquassantur; vasa ad superficiem collabuntur, disparent; pori clauduntur; respiratio inaequalis, tussiculosa, difficilis, anxia redditur; ventriculus turget, opprimitur, vexatur, nauseat, vomiturit, flatus, contenta eructat. Oris cavum, lingua, siccescunt, cum sapore aut nullo, aut mucoso, amaro; siti, potum copiosum, stomacho gravem, infestum, exigente. Urina copiosa, cruda, aquosa. Pulsus contracti, exiles, frequentes, vel etiam naturalibus lentiores, valdeque inaequales. Sed nunc frigus *verum*, a thermometro confirmatum; nunc *ad sensum*

aegroti, cum calore corporis naturali, vel etiam majori. Nunc corpus omne, nunc pars haec, vel illa friget. Continuatio frigoris, & ordo, variabiles: nunc calorem saepissime praecedit, intercurrit, subinde sequitur; nunc excludit, nunc saepe deest, atque a calore excluditur ipsum; aut denique solum, per horas bene multas, scenam ludit, claudit, vitalem calorem adimit, extinguit.

Ex his apparet, *frigus* necessarium febris symptoma non esse; caloris rationem aequam in se non continere; neque aliam, quam in ipso nervorum systemate, ignotam licet, petere originem. Causa.

Effectus frigoris febrilis maxime conspicui, sunt: circuli humorum inaequalitas, languor, interceptio; capitis, pulmonum, cordis, vasorum majorum oppletio; solidorum robur infractum, systematis lymphatici debilitas, desidia, fluidorum compages mutata, disjuncta, extravasatio, stagnatio in cavis corporis, cellulosa tela; obstructio glandularum, viscerum, canalium excernentium; nervorum affectio multiplex. Sub medio febris decursu, praesentis inflammationis suppurationem, gangraenam, mortem, interdum indicat. Effectus frig.

c) *Calor* frigus insequens, praecedens, inter- Calor.

currens, vel et sine hoc prorumpens, saltem ab eodem non pendens, aut directus, nunc *verus*, nunc *sensu* aegroti solo percipiendus, universalis, partialis, internus, externus, *interdum nullus*, vix unquam 16 gradibus (*Fahrenheit*) naturalem superans, primum mitis, intersectus, mox auctus, siccus, deinde humidus, saepe mordax, digitosque urens.

Inter haec *pulsus* redduntur frequentiores, aequaliores, liberiores; interdum vero a naturalibus vix differunt, cum vibratione ad certas corporis partes, collum, tempora, loca inflammata, evidentiori, fortiori. Caput calet, dolet; memoria redit, sensusque interni acuuntur, saepius turbantur. Genae rubore intenso, oculi splendore nitent, fulgent; siti augetur, vel et cum frigore imminuitur; respiratio velox, sed, nisi pectus locali malo obruatur, expedita; urinae flammeae, subrubrae, brunae, crassae, mox turbidae, jumentosae; nausea, vomituritio continuat, augetur, vel saepe cum frigore cessat.

Causa, Causa caloris tum *sani*, tum *morbosi*, parum intellecta; effectus miri, explicatu difficiles, saepe contrarii. Ipse quidem *calor verus*, *morbosus*, ex augmento causarum, quae calorem *sanum* producunt, vel ex respiratione au-

cta, ex reactione cordis, arteriarum, virium nervosarum, sub stadio frigoris, spasmi febrilis, oppressarum, resurgente pendet: nunc *simplex*, et purus, nunc igne *composito*, inquinato deflagrans. Calor *ad sensum*, nervosum systema a causis accidentalibus adgressum testatur, et ab acri contagioso, gastrico, exanthematico, specifico, purulento alio exoritur.

Effectus caloris animalis *sani*, vitalis, est fluiditas, circulatio, perfectio, secretio humorum, vasorum libertas, mobilitas; irritabilitatis, sensibilitatis cuivis parti propriae conservatio. Effectus cal.

Effectus caloris *morbosi*, *simplicis*, seu puri, consistit in viscidae, tenacis materiae solutione, ad subeundum circulum dispositione, immutatione; vel ad futuras excretiones, suppurationes, metastases, crises, praeparatione, maturatione: hinc febrium multarum, intermittentium, acutarum, in solvendis obstructionibus benignis, morbis chronicis, virtus; tumoris immaturi, saxei, in mollem, et fluctuantem abscessum, et materiae ad futuras depositiones, judicationes, elaboratio, *coctio* Veterum. Calor diversus, mitior, intensus, brevis, longior, ad subigendas, praeparandas, maturandas, excernendas morbi materias re-

quiritur: exemplo abscessuum, ulcerum, variolarum, morbillorum, dato tempore, calore incubandorum. Calor nimius coagulandae quidem lymphae impar, secretiones tamen immutat, turbat, creat novas, auget naturales, aut supprimit; fluidorum miscellam alterat, sejungit, inquinat, fluidiora canalibus expellit, expulsa, stagnantia, corruptioni propriae, celeriori, exponit; circulantia vero ob vim vitae resistentem non putrefacit quidem, sed ad putrefactionem disponit; acredinem evolvit, exaltat; sensibilitatem, irritabilitatem auget, immutat, obtundit, extinguit; lympham, fluidiore parte spoliatam, ad coagula, sub data quiete, proniorem reddit, et infarctus, obstructiones solicitat; nimiae vasorum extensioni, distractioni, rupturae ipsi, et haemorrhagiis favet. Si, praeter causas calorem augentes, stimulus alienus accedat, vel in corpore latens evolvatur, aut generetur: tunc multiplex, infidus saepe, et obscurior caloris effectus, cum partium, totius pernicie.

Calor *ad sensum*, internus, externus, partialis, urens, mordax, effectus causis suis proprios producit, eo majores, quo minor vis cordis, nervorum, his subigendis, immutandis, expellendis invigilat. Hinc *coctio* in fe-

bribus contagiosis, nervosis, lentis, in subjectis cachecticis, aut nulla, aut tarda, aut mala; abscessus sordidi, metastases frequentes, insecurae, inutiles, gangraenae, paralyses, infarctus viscerum, hydrops, atrophia, tabes.

d) *Pulsus* naturali *frequentior*, tam sub frigore (*b*), quam imprimis sub ipso febrili calore (*c*). Interdum *celeritate* magis, quam frequentia aucta arteriae micant: sed non raro in ipsis adeo acutis, nervosis, contagiosis febribus, sub ipsa phrenesi, peripneumonia, pulsus pacati, naturalibus non frequentiores, sed longe etiam lentiores. In febre *larvata*, vel et *perniciosa intermittente*, saepe nullum in pulsu febris indicium; ut arteriae, fallacissimo signo, minime sit fidendum. Pulsus febr.

Reliqua febrium symptomata pedissequa, sitis, anxietas, delirium, pervigilium, sopor, convulsio, dolor, alvi obstructio, laxitas, haemorrhagia, sudor, exanthemata, partim vix memorata, partim sub specierum pertractatione consideranda, minus praedictis essentialia sunt, eorumque natura, causae, effectus, in *pathologicis* opportunius explicantur.

§. 7. Causae remotae, quae ad febres disponunt, occasionem porrigunt, multiplices, Causae.

saepe sat manifestae. Febrium origo, et ratio *proxima* profundius, quam ut oculo mortali distingui valeat, delitescunt. Non enim vel aucta in capillaribus vasculis resistentia, et lentor humorum; — non sensorii communis irritatio; — non energiae ejusdem debilitas, vel alia luxuriantis ingenii deliramenta, nodum hic solvunt; neque miasma, neque contagium generum febrilium rationem in se continent, aut reliquas causas excludunt.

Materiae febrilis ideo non major habetur cognitio: neque enim in febribus aut fluida semper accusanda sunt; aut, sicut saxa torrentes, ita peccantem secum materiam volvunt; neque morbum magis fecit, quam a morbo factum est, quod sub *crisi* per diversa rejicitur colatoria; vel saltem non tam nudum intuentium illud subjicitur pupillae.

Continuatio. §. 8. Causae febrium cognitae (§. 7.) sunt: 1° *externae*, corpori admotae, ingestae; 2. *internae*, in eodem evolutae, generatae; 3. ex utrisque *compositae*.

Ad primas spectant ambientis atmosphaerae frigus, calor, siccitas, humiditas nimia, inquinatio mephitica, contagia specifica ex aegrotantibus aliis, tum propriae, tum, quod ra-

rius contingit, alterius speciei, scaturientia, atque per insontem quidem, sed evolvendo, diffundendo veneno sub certis, et incognitis circumstantiis faventem magis aerem, ad limitatas distantias eliquata; — nunc per cutis externae, internae spiracula, nunc vulnere, nunc utraque via, invasione aut unica, aut repetita, dispositis timore, moestitia, inedia, debilitate, aut modo demum incognito, subjectis communicabilia. Laesiones variae: contusio, concussio, luxatio, fractura, erosio, laceratio, vulnus, adustio, distentio, compressio, oppletio, extravasatio, abortus, partus difficilis, artificialis, placentae immatura extractio, ejusdem, vel sanguinis congrumati diuturna in utero detentio, prolapsus ejusdem, vel intestini, hernia, etc.; acria, venena, exterius admota, insecta per aures, nares, anum ingressa, ulcera exsiccata, exanthemata, efflorescentiae cutaneae repercussae, depositio materiae purulentae, irritantis; *ingesta*, uti cibus, potus, copia, qualitate peccantes, drastica, venena; exercitatio corporis violenta, protracta, balnea, ictus solis, etc.

Ipsa vero et fluida, et solida corporis, ad totius destructionem materias largiuntur; neque certius unquam venenum Chymici ela-

borarunt, quam ipsi nos nobis fabricamus. Mephitim spirant pulmones, vaporem cutis non intellecta satis natura infestum; — renes lixivium, amurcam jecur, in corruptionem promptissima, calculorum materia ex ossium penu pro parte absorpta, praegna destillant. Serum sanguinis, saliva, lacrymae, gastricus liquor, lympha, mucus, seminalis humor, synovia, medulla ossium, adeps, a solidorum, quibus praeparantur, continentur, reactione quam maxime quidem pendent; singula tamen vel sibi commissa, vel certis rerum circumstantiis exposita, propriis mutationibus subjiciuntur: licet has ipsas quotidiana observatione confirmatas aut definire, ant ad certas acrimoniae species revocare nequaquam liceat. Sed ipsa, quae secernendis liquidis praesunt, organa, stimulo quovis, specifico, purulento, contagioso, lacessita, officia mutant: humorem a pristino alienum, stimulantem, insidiosum separant. Prima morborum contagiosorum semina ab aegrotante animali sponte evoluta, non minus certam, distinctamve progeniem, quam animalia, plantae, quae a creatione originem ducunt suam, habitura. Sed sola jam irritatio, inflammatio, secernentium vasorum actionem immutat, atque lympham, quod ca-

or major, ac animalis est, quod acida for- iora, quod alcohol, aerisque contactus po- uissent sola, ad ipsos canalium limites, late- ales tractus, in spissam, atque purulentam nateriam coagulat, sub ulteriori *morbosae se- retionis* incremento in foetidissimum, acerri- numque ichorem convertit. Nec minora pu- s, ichorosae, sphacelosae materiae, seri, mphae extravasatae, mora corruptae, resor- tio damna infert.

In ipso igitur vivente animali tum *sponta- ea* diversorum liquidorum a naturali blandi- e contingit aberratio: qua, rejecto interdum ustus, olfactus, ipsiusque Chemiae judicio, rem, atque stimulantem naturam induunt; im *secretionis morbosae* influxu ad incognitas nsibilitatis auctae, imminutae, permutatae ges evolvuntur, nascuntur diversa febrium icitamenta.

Quaecunque praeterea excernendorum vel ualitate, vel copia peccantium, aut certa na- rae, habitudinis lege expellendorum, e cor- ore eliminationem, aut debitam humorum nnovationem, distributionem retardant, im- ediunt; aut fluidorum in solida, solidorum fluida actionem invertunt, aequilibrium vel parte, vel in toto infrangunt, quo impri-

mis violenta animi pathemata, incitantia, deprimentia, vigiliae, studia protracta, alimentorum mala in primis, secundis viis elaboratio, succique nutritii, nobilioris, jactura, etc. spectant; illa morborum quidem plurimorum, sed imprimis febrium acutarum, lentarumque causas multiplices offerunt.

Divisio. §. 9. In tanta causarum infinitate, oporteret et febrium infinitum esse numerum, si vel ex illis solis, vel ex peculiari aliquo, seu manifestiori symptomate, harum species vellent multiplicari. Sed aliter naturae simplicitas, et fata systematum jubent. Non vana est interim *analogiae*, quae inter diversos primo aspectu morbos detegitur, auctoritas: cum sic eadem medendi methodus *larvato*, sed ad cognitae febris genus reducto hosti feliciter opponatur. Est etiam causarum, licet diversarum, non parva inter se ipsas affinitas: qua, constanti actionis similitudine, in eosdem conspirant effectus, iisdemque curis avertuntur. Hinc saltem de plausibili dividendarum febrium ordine non prorsus est desperandum: et quo *simplicior*, eo naturali vicinior ille habendus.

Qui, *primo*, morborum violentiam, et peri-

riculi continuationem pro divisionis regula assumpsere, illi febres diviserunt in *lentas* (hecticas, phthisicas, cachecticas), et in *acutas* (simplices, peracutas, acutissimas).

Qui, *secundo*, societatem morborum cum similibus, vel locum, quem sibi eligunt, considerant, in *epidemicas*, *sporadicas*, *endemicas*, *stationarias*, et *intercurrentes* disponunt.

Qui, *tertio*, tempora in morborum ingressu potius respiciunt, *vernales*, *aestivales*, *autumnales*, *hyemales* constituunt.

Qui, *quarto*, ad periodorum, et apyrexiae ordinem intendunt, in febres *intermittentes*, *remittentes*, *continuas*, *continentes* ordinant.

Qui, *quinto*, ad praecipua symptomata oculum convertunt, illi tot species febrium, quot manifestiora illas phaenomena comitantur, sibi creant.

Qui, *sexto*, ad insueta, vel ordinaria tum symptomata, tum pericula febribus conjuncta mentem figunt, in *benignas*, depuratorias, et *malignas* secernunt.

Qui demum, *septimo*, causas febrium ipsas majoris momenti faciunt, illi febres in *primarias*, aut *essentiales*, et in *secundarias*, vel *symptomaticas* bipartiunt.

Primam ex his divisionibus incertos febrem

lentam inter, et acutam limites agnoscere, nonnisi sub febris finem decursus celeritatem patere, nec ad morbi cognitionem aliquid contribuere, docet observatio.

Secunda febrium partitio, ob *dominantis* stationarii morbi in caeteros (intercurrentes) influxum, et auctoritatem, magnae in artis exercitio utilitatis; ad ipsas tamen febris naturam, et differentias eruendas non sufficit.

Eadem de *tertia* divisione dicenda sunt: qua quidem constitutio anni, ab aequinoctiis fere incipiens, maxime consideratur; nec tamen sat firma, et constans febrium classificatio obtinetur.

Quarta, antiquissima febrium distributio, facilitate, et utilitate se commendat; nec tamen ideo vel praecisa satis est, vel sola sufficit, vel febrium ordines diversos, periodis, apyrexia, vel remissionibus saepe inter se confusos, satis distinguit. Interdum ex *intermittentium* familia est, quae nequaquam intermittit febris; et interdum, quae intermittere videtur, ad *lentas* tamen, quas pro *continuis* habent, revocanda. Nec tam *continens* ulla febris est, si vel unicam *ephemeram* aut simplicem, aut protractam excipiam, ut a *continua* febre cum aliquo fundamento distingui valeat.

Quinta divisio, in quam Veteres praecipue confidebant, symptomata magis, quam febrem ipsam, pro objecto, quod certe illud curationis esse nequit, sibi assumit: vix in alium usum, quam ad febrium *perniciosarum* varietates designandas, nunc amplius adhibenda.

Quae vero *sexta* febrium adducta est in *benignas*, atque *malignas* divisio; illa, donec de *malignitatis* ambigua significatione experti convenerint, vel gratuita, vel in ipso artis exercitio periculi plena est. Neque enim febris, in qua symptomata insolita, difficiliora, ac copiosiora occurrunt, vel quae a consuetis remediis auxilium non sumit, aut quae sub spe levitatis periculum maximum tacita alit; aut quae cum insolita virium vitalium debilitate incedit, *maligna* mox erit appellanda: nam symptomatum novitas, fallensque levitatis sub specie periculum morbi, Medentis potius inscitiam, vel artis imperfectionem, quam aegritudinis *malignitatem* involvunt; nec, quod experto alias viro novum, — expertiori insolitum non est, *malignum*, *benignumque* simul esse potest. A solo emetico, vel dempto sanguine, non raro summa virium vitalium prostratio, fumi adinstar, dissipatur.

Malignitas febrium,

Ast vero, dum vanas agyrtarum ostentatio-

nes, inventaque ad terrendos mortalium animos morbosarum affectionum prosequimur nomina, an *malignitatem* ideo in morbis nullam esse, illamque pro ignorantiae, aut timiditatis partu declarare audebimus? utinam in chartis hanc negando, a lectulis febricitantium proscribere liceret! Non existit certe, quae *specifica*, quae *sui generis* dici possit, *maligna* febris; et si eo tantum fine *malignos* dicendos esse morbos contendant, ut, absque ulteriori causarum cognitione, solis pugnandum esse *alexipharmacis* credant, *malignitatem* potius omnem recusaverim, illosque raros quidem, insolitos, fallaces, periculosos, non vero *malignos*, appellaverim. Nec illi ipsi, qui *malignitatis* nomen proscribunt, aliud eidem, quod majorem auctoritatem mereatur, *febris pestilentialis*, *nosocomialis*, *castrensis*, *navalis*, *carceralis*, *putridae*, *nervosae*, vocabulum substituunt.

Non iniquam de febris *malignitate* ideam trademus, si eam febrem dicamus, in qua nervosum imprimis systema a causis minus manifestis ita afficitur, ut summa, mox a morbi initio, et constans virium vitalium, animalium, prostratio, nec a plethora, nec a saburra abdominali, sed a subtiliore principio,

saepius contagioso, proficiscens observetur; quin pericula vel tempori morbi, vel causis cognitis, vel signis aliis, in communibus morbis gravitatem indicantibus, aperte respondeant. Non igitur prorsus inepta est febrium in *malignas*, et in eas, quae malignae non sunt, distributio: dummodo ex hac ipsa, methodum omni malignitati, quae *una* non est, accommodandam eruere non contendamus.

Quid de *septima* febrium divisione sentiendum sit, jam dictum est. Certe causarum consideratio, et earundem ad leges affinitatis prudens ordinatio, si cum rationibus ex periodorum et apyrexiae natura petendis combinentur, dividendarum febrium non spernendum suggerunt fundamentum. Quare sequentem febrium ordinationem, non quidem ut perfectam, quae in desideriis est, sed ut naturali viciniorem proponimus.

CL. I.

FEBRIS.

Affectio irritatae per inconsuetum stimulum, reagentisque naturae, cum laesa abhinc functione aliqua. §. 3.

ORDO I.

Febris *periodica*, *intermittens legitima*, ex pluribus, dato fere tempore recurrentibus paroxysmis, et intervallis vel mox, vel tardius liberioribus composita. §. 22.

GENUS I.

Febris periodica, intermittens legitima *nervosa*, ex specifica nervorum affectione oriens. §. 29.

Spec. *I.* F. P. I. L. *nervosa simplex*, et *benigna*, sat diu sine vitae periculo, et symptomatibus non insidiosis incedens. §. 29.

— II. F. P. I. L. *nervosa perniciosa*, symptomatibus suis aut aperte, aut insidiose vitae minitans. §§. 31. 35.

— III. F. P. I. L. *nervosa larvata*, sub alterius specie morbi, sine consueto febris symptomate decurrens. §§. 32. 36.

GENUS II.

Febris periodica, intermittens legitima *gastrica*, a saburris imi ventris ortum sumens. §. 50.

Spec. I. F. P. I. L. *gastrica simplex*, ex sola abdominis per saburram periodica irritatione pendens. §§. 50. 52. 55.

— II. F. P. I. L. *gastrica complicata*, praeter saburras, aliam irritationem agnoscens; nunc nervosa simul, nunc inflammatoria. §§. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57.

GENUS III.

Febris periodica, intermittens legitima *in-*

flammatoria, cum aucta cordis, arteriarumque irritabilitate, et actione ingrediens. §. *66.*

Spec. I. F. P. I. L. *inflammatoria simplex*, a sola cordis, arteriarumque periodica irritabilitate, et actione pendens, nunc generali, nunc locali affectu excrucians. §§. *66. 67.*

— II. F. P. I. L. *inflammatoria complicata*, nunc nervosam, nunc gastricam indolem observans. §§. 54. *68.*

ORDO II.

Febris *continua*, aegrotantem a principio morbi, ad finem usque, manifeste satis circumdans. §. 72.

GENUS I.

Febris *continua nervosa*, a sola nervorum sensibilitate mutata incedens, cum causis manifestis non cohaerens, symptomatibus absque ordine decurrentibus, insidiosis. §§. 80. 82.

Spec. I. F. C. N. *acuta simplex*, celeri passu periculosa. §§. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 88.

— II. F. C. N. *lenta*, febricula in longum tempus insidias struens. §. 91.

— III. F. C. N. *acuta*, vel *lenta*, nunc saburris, nunc inflammatorio apparatu, nunc exanthematibus, etc. *complicata*. §§. 89. 90. 91.

GENUS II.

Febris *continua gastrica*, ex infestis in tubo alimentari materiis originem trahens. §§. 98. 99.

Spec. I. F. C. G. *simplex*, ex ingestis quantitate, qualitate peccantibus, aut ex corruptis in tubo alimentari, aut ex depositis in hunc ipsum stimulantibus materiis dependens. §§. 100. 101. 102. 106.

—. II. F. C. G. *complicata*, cum nervosa, vel inflammatoria affectione, aut cum exanthematibus, etc. incedens. §§. 103. 104. 105.

GENUS III.

Febris *continua inflammatoria*, ex aucta cordis, arteriarumque irritabilitate, et actione oriunda. §§. 114. 115.

Spec. I. F. C. I. *simplex*, sine locali partis inflammatione, ac sine nervosae, aut gastricae symptomate invadens. §§. 114. 115. 116.

— II. F. C. I. *complicata*, quae ex inflammatoria febre aut cum locali affectione, aut cum nervosae, vel gastricae causis incedente, conflatur. §§. 115. 116. 117.

Febris effect. §. 10. Varios febris in corpus humanum effectus exerit, tum *bonos* (§. 6. c.): ut, expulso acri, vel tenaci fomite, convulsiones, paralyses, cachexias, maniam, etc. dissipaverit, magnumque medicae, ac chirurgicae artis in recto febris usu positum sit arcanum; tum saepe nimis *malos*, in acutis non minus affectibus, quos incipientes febris persequitur, lethales claudit; quam in chronicis morbis, quos socia febris in acutos, mortemque praecipitat.

Crisis. §. 11. *Boni* febris effectus (§. 10.) obtinentur irritantis (crudae) materiae correctione, assimilatione; aut praeparatae (coctae) separatione, expulsione. Ad utrunque opus natura viribus suis (§. 3.) breviore, longiore temporis spatio utitur: quo, vel ces-

sante tandem stimulo, tumultus excitati sedantur; vel per hos ipsos *morbi materia* partitis nunc vicibus (lysis), nunc unico impetu (crisis) per colatorium opportunum, cutim, renes, alvum, vasa (crisis simplex), vel saepius per plures vias simul (crisis composita), expellitur omnis (crisis perfecta).

§. 12. Interdum *crisi imperfecta* materia praeparata (§. 11.) in aliam partem deponitur: quae, si ad nobiliora loca, ad viscera, organa corporis ruat, *mala*; — si minus necessaria petat, *bona metastasis* vocatur: alterum nunc morbum, acutum, chronicum; — vel si relictis novis sedibus, resorpta, intus iterum recipiatur, *recidivam*, priori morbo saepe pejorem, productura. Variae spec.

§. 13. Haec vero (§§. 11. 12.) vergente sub finem morbo accidunt, dierumque numero *indicari* (dies indices, indicatorii); et certis demum absolvi, *judicari* (dies judicatorii, critici), dicuntur. Magna hinc diebus criticis, tum *primi*, tum *secundi ordinis*, auctoritas fuit concessa: quorum ultimi, saepe imperfectius judicantes, primis, seu diebus *decretoriis*, pro *indicatoriis* inservire, et, prae- Dies critici.

missa crisibus *perturbatione*, diebus nunc *paribus*, nunc *imparibus*, pro circuituum rationibus, morbos judicare asserebantur.

Earum incert. §. 14. Nec tamen ratio febrium tam materialis semper, aut in ipsis *fluidis* continuo quaerenda est: ut *crudae* materiae *coctio* ubique exspectari, vel, quae sub morbi fine ejiciuntur, pro ejusdem mox causa haberi queant (§. 7.). Hinc aucta sub febris declinatione excretio, saepe spasmi cessantis potius signum, quam auxilium, fluctuansque Veterum de *crisi* judicium esse ostendit. Morborum initia saepe nimis incerta; eorundem exitus aut evidenti crisi frequenter destituti, aut in dies nunc hos, nunc illos, sine magno rerum discrimine, cadunt; magna theoriae de *diebus criticis* apud ipsos ejusdem fundatores, pro seculi doctrina numerorum scientiae indulgentes, contradictio; major hac ipsa, rei, nec menstruae periodi exemplo illustrandae, nec febrium *intermittentium* paroxysmis in *continua* imitatis, et hanc ipsam constituere creditis, explicanda obscuritas. Certum quidem in febribus ordinem, quo incipiant, increscant, persistant, declinent, in similibus morbis vix non aequalem, observamus: ut febres acutae vel prima,

vel secunda, vel tertia terminentur hebdomada; sed quovis morbi declinantis die febrium crises accidere, atque has in diem vel priorem, vel posteriorem, quin pejora aegrotantibus immineant, cadere posse, observatio docuit. Nec vivendi modus, nec medendi ratio apud Veteres distincta, antiquam hypothesin erroris absolvunt, quin, vel auxilio ad solos dies non judicantes (medicinales) reducto, ad dies vero indices, decretorios, excluso, tempus terendo, *turgescentiam*, coctionem materiae, aut saepe non futuram, aut non necessariam, aut melioribus auguriis exspectando, innumeris aegrotantibus exitio esse debuerit. In multis certe febribus *exspectans methodus* optima, et naturae *minister* est Medicus, non *imperator*; sed in aliis bene multis res aliter constituta, et praeceps occasio est, quae oscitando, morbisque blandiendo, irreparabili errore amittitur.

§. 15. Ex his (§§. 11. 12. 13. 14.) apparet, febribus acutis proprium fere tempus esse, quo vel in salutem, vel in alium morbum, vel in mortem terminentur. Hoc ipsum tempus in quavis febre sedulo observandum, ut, ne medicatricis naturae molimina elidan- Conclusio.

tur, nunquam non respiciendum; – sed nu
lum morbi diem, quo magis, quam alio, so
vi morbum oporteat, vel quo, ne satisfaci
mus indicationi praesenti, prohibeamus, a n
tura esse constitutum credimus.

Signa cri seos. §. 16. Quare interest crisis futurae signa
et per quae tandem colatoria expectanda sit
non ignorare. Sunt autem haec in morbis *in*
flammatoriis, quam aliis, longe evidentiora
atque tempore certiore circumscripta: nec eni
crisis dicenda est, quae *intermittentium* par
xysmos claudit, non febrem solvit, excretio
nec in *continuis* tam saepe *cum impetu* tent
tur solutio; sed illarum pars magna per *lysi*
tum urinis, et sudoribus simul, tum per a
vum, dissipatur. Haemorrhagiae per nares
uterum, anum, *symptomaticae* saepius, et su
ipso morbi incremento potius, quam sub
ne, ut *crises*, contingunt; per salivationem
et per vomitum, hae ipsae rarissime fiunt; ni
latiore termino, quae sub initiis, & per t
tum morbi decursum contingunt, ad *crises* r
vocare contendas. Hinc rarae sunt *perturb*
tiones, quae magnas, et evidentes morboru
crises praecedant, nec aliae, quam quae
ultimae, et fortioris *exacerbationis* ingressu f

ile sunt explicandae: hórror scilicet levis, iepius nullus; calor increscens, vertigo, cagines, deliría, anxietas, pulsuum inaequalius, sopores, & interdum lipothymiae: quae /mptomata tandem sudor conspicuus, et foeens, urina turbida, cum sedimento mox funum petente, copioso, lateritio, alibi expeoratio copiosa, insequuntur; et per integram iorbi solutionem (crisis perfecta), vel evientiorem remissionem, intermissionem febris, petitis demum, sed levioribus similis natuie accessionibus (per lysin), terminanda.

Infida, arbitraria, et aequivoca est multoım de *pulsibus criticis* doctrina. *Sudorem* iterim praedicunt cutis mollis, vapore humeens, pruriens, cum pulsu undoso, magno, ec tamen forti; alvus, urina parca. Oportet ero et copiosum prorumpere, et universalem, calidum, et particulari odore distinctum se illum. *Urina*, qua sola vix febris judiatur, praevidetur *critica* sub alvo clausa, suore minus evidenti, urethrae sub mingendo dore, et deponendi lotii frequenti stimulo. dimentum est album, aequale, leve, et per t multos dies constans. *Diarrhoeam criticam* pectamus in febribus gastricis, si motus in domine, borborygmi, dolores intestinorum

moderati, intercurrentes, ructuum, flatuumque secessio, interdum pulsus sat fortes, sed tam vi, quam tempore inaequales, aut et intermittentes, sub fine febris observentur. Atque si talia, quae purgari oportet, cum levamine purgentur, bonum est. Caeterarum crisium signa sunt maxime ambigua.

Prognosis. §. 17. In acutarum principio tum parvis signis minor fides habenda, tum de majoribus non mox desperandum est. Cachectici, alio morbo detenti, exhausti, aetas tenerior, senilis, gravidae, puerperae, sensibilissimi homines, majora in febribus pericula subeunt. Faciei magna a naturali, sine magnis evacuationibus, labore, praegressis, mutatio, collapsus, pejora significat. Quo major in progressu observatur functionum *vitalium* laesio, anxietas, inquietudo, jactatio, perturbatio sensuum, debilitas, symptomatum inconstantia, contradictio: eo majus funesti exitus periculum est. Hinc deliria perpetua, dolores, sopores continui, oculorum rubores, lacrymae, perversio, linguae siccitas, nigredo magna, aut tremor, respiratio difficilis, anhelosa, brevis, inaequalis, stertens, frigida, praecordiorum durities, inaequalitas, tumor, aut retractio, meteorismus, vomi-

mitus aeruginosi, herbacei, nigri, singulorum rejectio, frigus artuum, sudores viscidi, frigidi, alvi, urinae diuturna retentio, involuntaria excretio, tendinum subsultus, spasmus, convulsio, singultus, maculae lividae, gangraenosae, lipothymiae, haemorrhagiae impetuosae; et singula, nisi talia quaedam assuetis, et quo plura ex his signis simul incedunt, de majore, aut summo vitae discrimine testantur.

§. 18. Cura febrium inchoanda est cum attenta causarum, quae illas produxerunt (§. 7.), perscrutatione. Ad has cognoscendas, sexus, aetatis, temperamenti, vitae generis, consuetudinis, dispositionis connatae, haereditariae, acquisitae, imprimis vero constitutionis annuae, et exitus morbi in alios, maxima ratio habenda est. Quae vero ad febrem causae occasionem dederunt, illae vel abigendae, vel saltem moderandae sunt: quo, non perspiciendae causae proximae, pro viribus saltem, detrahatur. Secundo vero, cum natura, in stimulantem causam reagendo, febris in febre ipsa remedium indicat, nisi aut specifico illam medicamento extinguere, aut saltem alio involvere, diluere, aut quantocyus e corpore per emeti- Therapeia.

ca, purgantia, sudore, expellere, aut subtiliores forte in origine solidorum turbas supprimere, liceat: hinc in recto febris moderamine, quod ex prudenti virium vitalium, et potestatis morbosae aestimatione eruendum est, toties cardo rerum vertitur, atque methodus nunc *exspectans*, nunc *activa* indicabitur.

Sed cave, ne *oppressas* modo, *non suppressas* naturae vires incitamentis egere credas, quas sola opprimentis causae correctio impune excitat. Reagentis principii vires nimias in propriam perniciem ruentes, praeter causae irritantis moderamen, infringunt alimentorum nutrientium parcitas, potus vegetabilis, saponaceo, acido commixti copia, aer moderate frigidus, animi, corporis quies, venaesectio, cucurbitulae scarificatae, hirudines, emollientia.

Vires a causa febris suppressas, hac ipsa remediis opportunis impugnata, erigunt alimentorum nutrientium, facile digerendorum, ipsius adeo tenerae carnis, vini generosi cautus quidem, sed copiosi satis, usus, sinapismi, vesicantia, camphora, acida dulcificata, sales volatiles, antimonialia refractis dosibus porrecta, cortex chinae, cinnamomi, roborantia alia, grato simul stimulo irritabilitatem, sensibilitatem incitantia.

Si vero languor virium cum irregulari mo-
tuum, et majore sentientis principii mutatio-
ne conjuncta incedat; non praetervisa talium
causa, vino, roborantibus, excitantibus prae-
dictis, valerianae, serpentariae, virginianae ra-
dix, moschus, naphthae, opium ipsum, com-
binanda sunt.

Dum sat aequo febris marte dimicat, tunc
negativa medendi methodus, et servata pro
felici tandem morbi solutione colatoriorum li-
bertas, sufficiunt.

§. 19. Symptomata, febrilis causae effectus ideo interdum increscunt, ut ab illis ipsis primarius morbus vel augeatur, vel novus tandem generetur. In recto igitur praecipuorum symptomatum moderamine magna pars curae ponenda est; atque hoc ipsum denuo causarum symptomatibus subjacentium examen, atque consilia his ipsis opponenda requirit; hac tamen adhibita cautione, ne phaenomeni alicujus majori, quam ipsius morbi, habita sollicitudine, principalis objecti cura negligatur. Symptomatum moderamen.

§. 20. Febrilis materiae, quae nec rejici, nec in propriam converti naturam potest, praeparatio, et salutaris per crisin, metastasin se- Cura sub crisi.

paratio, per indicatas a natura subjecti, morbi ipsius, constitutionis genio vias, promoveantur.

Reconval. cura.

§. 21. *Reconvalescentiae* non minor, quam superatae febris, habenda est ratio. Hoc vero in opere dirigendo, secundum regulas alibi tradendas, imprimis autem secundum naturam, causas, morbique exantlati finem, procedendum; nec *reconvalescens* omnis aut tam solicite, aut tam parce nutriendus, aut alvo purgandus, aut demum roborandus; sed sua cuivis febri, subjecto, aetati *reconvalescentia* est: quae diaetam sibi propriam, et medicamenta interna, externa, aut varia, aut nulla sibi exposcit. Omnibus vero aer rusticanus, amica consortia, et moderata refecti tandem corporis exercitia conducunt.

ORDO I. FEBRIUM.

FEBRIS PERIODICA INTERMITTENS LEGITIMA.

§. 22. Febris primaria, ex pluribus, dato fere tempore recurrentibus, paroxysmis, et intervallis vel mox, vel tardius liberioribus composita, *periodica intermittens legitima* dicenda est. Nec enim omnis, qui non prorsus, aut mox in principio intermittit morbus, ad febres *intermittentes* non pertinet. Interim dum *paroxysmos* dicimus, non tantum symptomatum febrilium (§. 6.), sed cujusvis morbosae affectionis accessionem periodicam intelligimus: qua quidem dispositione, amplissima *periodicarum* familia, in sinu suo tam *febres manifestas*, quam morbos *aspectu non febriles*, ex eadem causa natos, eademque methodo percurandos, comprehendens, iisdem cancellis includitur. Nec tantum differt *intermissio* paroxysmis intermedia, a continuae febris *remis-* Definitio.

sione, quae *exacerbationibus* interponitur: ut ex illa character specificus praedictae *periodicarum intermittentium legitimarum* familiae erui queat; utpote quae nunquam tam perfecta est, ut saltem debilitas, languor, et febrilis habitus, ciborum appetitus deletus, et sitis ipsa, sub apyrexia non continuent. Neque tam integra *intermittentibus* apyrexia est, ut aliter, quam gradu, differat a *continuarum* remissionibus; neque febres desunt, quae, vel apyrexia instructae, ad *intermittentium* tamen familiam haud pertineant (§. 24.), et *illegitimae*, *spuriae*, *secundariae*, nobis dicuntur; vel tales, quae vel nulla intermissione signatae, huic ipsi tamen affinitate jungantur, atque eandem sibi curationis methodum exigant: ut igitur interdum a sola constitutione annua, et ab illorum, quae prosunt, observatione praesentis *periodicae intermittentis legitimae* character erui debeat.

Symptomata. §. 23. Nunc vero signa febris prodroma (§. 5.) *periodicam intermittentem legitimam* annuntiant; nunc derepente haec invadit, et, nisi morbi non febrilis larva obveletur (§. 22.), symptomatibus constitutivis (§. 6.) in scenam prodit. Si consuetum ordinem ob-

servent symptomata, tunc horrorem sequitur calor, calorem sudor, atque hunc ipsum apyrexia; sed interdum frigus nullum, vel calore posterius; vel calor vix conspicuus, aut partialis duntaxat, persentitur; vel aliud modo symptoma, febribus licet improprium (§. 23.), loco dictorum, *intermittentis periodicae* typum absolvit. Difficilis illinc, difficilior hic morbi, sub prima invasione, a futura *continua*, imprimis *ephemera* (§§. 85. 106. 116.), distinctio est; nisi vel regnans morborum character, vel loci natura, vel praegressi morbi historia, vel frigus diutius continuatum, calor brevissimo tempore intense auctus, in genere, stadia febris sese citius excipientia, vel demum apyrexia accesionibus periodicis interposita, cum urina lateritio sedimento instructa, difficultatem tollant.

§. 24. Distinguendi sunt a *periodicis intermittentibus*, licet eundem fere typum observent, morbi tam febriles, quam alii, qui, singulari nervorum affectione, a resorpto pure, ab acri rheumatico, herpetico, venereo, etc. a pertinaci viscerum obstructione, scirrho, carcinomate, vel forsitan ex sola sensibilitate, irritabilitate morbosa in hystericis, praegnan- Diversitas.

tibus, hypochondriacis, vel ex ignoto demum stimulo, *simptomatice* propullulant; et corticis Peruviani virtuti, consuetisque in *periodica intermittente* remediis constanter resistunt: quippe qui, licet periodos observent, aut interdum perfecte intermittant, ex *intermittentium* tamen classe omnino sunt excludendi. Interim causarum ejusmodi cum vera *intermittente* complicatio, diagnosis difficultatem, et diversae curationis exitus quam maxime constituit.

Causae. §. 25. Causa proxima febris *periodicae intermittentis legitimae*, non minus, quam illa *continuarum* (§. 7.), ignoratur. Praedisponunt ad illam, febris eadem non ita pridem superata, debilitas, tempus vernum, autumnale, humida, calidaque atmosphaera, corpus valdopere irritabile. Occasionem praebent, exhalatio paludum, in quibusdam regionibus contagia, errores in rebus, quas *non naturales* vocant, commissi.

Quaecunque vero *intermittentes legitimas* causa produxerit, non *unica* haec dicenda, licet effectus, quem plures causae habere queunt, *specificus* esse videatur. Peculiarem nervosi generis morbum *intermittentes* constituere, docet

actio purgantium, venaesectionis, quae febrim jam cessantem frequentissime revocat; docet pathematum animi ad gignendas, reproducendas *intermittentes* aptitudo; docent corticis Peruviani, ex adstringente, amaroque principio minime derivanda, mira actio, opiique virtus; docent observatio facilioris, quo tempore mulieribus menstrua imminent, recidivae; et hujus in horam, qua pridem accessio fiebat, a minimis causis derivanda incidentia; et tandem illorum, quae *imaginationem* feriunt, ineptissimorum alias remediorum, amuletorumque, probata credulis potentia.

§. 26. Multiplex est apud auctores medicos febrium dictarum divisio: in *regulares*, et *erraticas*, sive *anomalas*; in *simplices*, atque *compositas*; quarum primae, *quotidianas*, *tertianas*, *quartanas*, *quintanas*, tardioresque, ut volunt, his accessiones; — secundae, *quotidianas*, *tertianas*, *quartanas*, *quintanas duplices*, *duplicatas*, *triplices*, comprehendunt: in *vernales*, et *autumnales*, in *benignas*, *depurativas*, atque in *corruptivas*, et *perniciosas*; in *epidemicas*, *endemicas*, et *sporadicas*. Divisio.

Paucae tamen ex his divisionibus adeo evidentem in artis exercitio utilitatem habent, Regularis, erratica.

et nulla specialem methodum sat tuto indicat, nisi in complicationem, geniumque omnium attendatur. Nec enim, quae *regulares* dicantur, eae tam statis horis adoriuntur, ut vel, quae anticipant febres (*febres subintrantes*), mox pejores; aut mitiores, quae retardant, censeri possint: nec si hoc faciant, diversa exhinc methodo indigent.

Neque typorum differentia naturam febris mutat: cum eadem febrilis affectio nunc hunc, nunc alium in typum transiliat, eodemque modo, ac specifico sanetur.

Quotidia a. *Quotidianas*, id est, quae singulis diebus easdem accessiones, et decessiones agnoscunt, conspicui in arte viri negarunt, nisi *nothas*, et quae in phthisi, aliisque lentis affectionibus observentur. Sed licet quamplurimae ex *quotidianis*, minime ad *intermittentis legitimae* spectent familiam; vidimus tamen, de quibus dubium esse non potuit; et quarum similes quotidie paroxysmi *tertianae duplicis* conditionem non arguebant. Caeterum *quotidianae* paroxysmi matutinis utplurimum horis invadunt; et quae post meridiem, vel noctem versus quotidie accedunt, eae saltem suspectae sunt, et facile ad aliam *periodicarum* tribum pertinere observantur; licet et ex hac tales nobis

occurrerint, quae matutinis horis *quotidianae legitimae* naturam aemulabantur.

Tertiana, quae pomeridiano tempore delectatur, licet matutinis etiam horis incidisse noverimus, alternis diebus easdem accessiones, decessionesque affert, diemque intermedium aegrotis, inter omnes frequentissima, liberum concedit. *Tertianae* in *exquisitam*, et *notham* a paroxysmorum extensione minori, majori, petita distinctio, practica utilitate destituitur, Interim *tertiana*, caeteris fere promptior est in *perniciosas intermittentes*, et frequentius *epidemice* grassatur. Tertiana.

In *quartana*, accessiones fere similes, post duorum nychthemerorum apyrexiam, quarta quavis die vespertino utplurimum tempore, revertuntur. Horror illam evidentior, quam alias, longiorque saepius annuntiat; calor longiori mora protrahitur plerumque; atque relicta sibi haec febris, pertinacius aegrotum vexat, habitum ei febrilem magis, quam aliae, communicat, faciliusque, licet devicta, in recidivas ruit, autumno imprimis dilecta, visceribus insidiosa. Quartana.

Quintanam, in qua, post trium dierum apyrexiam, quinta quavis die novus paroxysmus ingruit, quod et alii de se testantur, nos ipsi Quintana.

aliquoties vidimus: facilis tamen, nisi constanter sic incedat, in calculo error occurrit; et *tertianae* non observata, aut deficiens unica invasio, pro *quintana* incautis imponit.

Quotidiana duplex.

Quotidianam duplicem legitimam, cum sat perfecta, inter duos paroxysmos eadem die superaccedentes, integritate, non nisi unica vice vidi; observarunt alii.

Tertiana duplex.

Tertiana duplex accessiones quotidie, alternis diebus aut vi, aut tempore correspondentes, agnoscit: frequentissima incipientis autumni soboles, sed et verno, et quovis alio tempore occurrens, cui principium fere, et finis *simplex* esse consuevit.

Tertiana duplicata.

Accessus binos alternis diebus invadentes, quos *duplicatam tertianam* efficere dicunt, nunquam vidi, nisi hecticae febris progeniem.

Tertiana triplex.

Idem fere de *tertiana triplici*, quae prima, et tertia die binas accessiones; secunda vero, et quarta unicam agnoscat, asseruerim.

Quartana duplex.

Quartanam duplicem, cui tertia quaevis dies a febre conceditur immunis, cujusque paroxysmus primus, tertio; — secundus, quarto correspondet, non tam infrequenter conspeximus.

Quartana duplicata.

Quartana duplicata, quae duas quarta qua-

vis die, secunda vero, et tertia nullas accessiones adducit, nunquam nobis visa; nec *quartana triplex*, nec *triplicata*, ex propria nobis sat longa, copiosaque observatione constitit unquam. Vidimus utique accedentem ter in die, et sexta quavis die fortissimam semper ex his unam, accessionem, per multos menses continuasse; sed ad *intermittentis legitimae* familiam non revocanda fuit.

Vernalium intermittentium indoles ab *autumnalibus* differt in eo, quod illae morbum *semiacutum* in plurimis sistant, et remissionibus magis, quam apyrexiis, incipientis morbi paroxysmi intersecentur. Saepius in his, inflammatoriae dispositionis, ab hyberna constitutione mutuatae, aliquid latet; facilisque sub methodo calidiori, aut ab ipso cortice praepostere porrecto, in febrem ardentem exitus est. Typum *quotidianae*, *tertianae*, etiam *duplicis*, utplurimum observant; venaesectioni, evacuantibus, salinis, aperientibus remediis facilius cedunt; rarius cortice indigent: ut et sponte, frequenter satis, post quintam fere accessionem, dissipentur, hominemque a variis sub hyberna quiete contractis incommodis interdum liberent; nec sine noxa in multis, praecipue quibus in pulmonalem phthisin

dispositio est, praematuro auxilio supprimantur.

Autumnalis vero *intermittens* ex *quartanarum* quam maxime, non raro vero ex *tertianarum duplicium* specie, *epidemico* more apud nos late grassari, biliosae particeps naturae, pertinacior, et in recidivas prona magis esse, consuevit. Plurimorum chronicae naturae morborum, neglecta, vel male tractata haec febris occasio est, aut sub dysenteriae, febrisque contagiosae acutae, quam *putridam* appellant, larva frequentius, et *perniciose* subinde, incedit. Est nempe et sua *intermittentibus* interdum *malignitas* (§. 9.), qua, *perniciosarum* sub nomine, nunc *sporadice*, nunc *epidemicarum* more, strages edunt: calidioribus, et paludosis regionibus communiores, et soporosis imprimis, atque apoplecticis, non raro convulsivis etiam, cholericisque insultibus, aut et asthmate, aliisque gravioribus infestae symptomatibus: quibus a *benignis intermittentibus*, vel et a *corruptoriis*, quae pertinacia sua sanitatem opprimunt, distinguuntur.

Intermittens larvata.

Larvatas etiam *intermittentes* vocamus, quae, sine tanta symptomatum pernicie, cujuscunque alterius faciem morbi assumunt, nec aliter febrilem naturam ostendunt, nisi quod perio-

dum exacte absolvant, atque a cortice Peruviano, ut *legitimae intermittentes*, fugentur, nunc *universales*, nunc *topicae*, et specialem corporis partem adgressae (§. 22.). Jam vero monuimus, *periodicitatem*, atque symptomatum *intermittentiam*, nequaquam solas ad diagnosin sufficere (§. 24.).

In locis uliginosis, paludosis, febres intermittentes *endemice* regnare, in aliis *epidemicarum* more, sub certa, incognitaque persaepe rerum conditione, insurgere, quocunque vero tempore, et ubique *sporadice* prodire, regnantisque constitutionis annuae characterem facile assumere, observantur. Nonnunquam aliis morbis, variolis, morbillis, dysenteriae, supervenientibus, *intermittentes* locum concedunt; illis vero cessantibus, eodem typo, ordineque eosdem iterum potiuntur aegroto.

Cum vero nullo non tempore typorum his in febribus ratio invertatur, atque saepissime ex *quartana*, *tertiana*; — ex hac vero, aut *quotidiana*, aut *tertiana duplex*, aut iterum *quartana* procedat; facile videre est, causam uni non aliam, quam alteri, subesse; atque hoc ipsum ultro confirmatur ex eo quod, quocunque demum *intermittens* incedat ordine, quaevis una, eademque curari possit me- Divisio nostra.

thodo: ut igitur desumpta ex apyrexiae longitudine *periodicarum* divisio, aliam in praxi utilitatem, quam dirigendi remedii rationem, non afferat. Felicior hinc febrium istarum divitio est, quae ad causas evidentes, ad complicationes, instantisque magnitudinem periculi respicit, atque sic illas suo hic ordine considerabimus.

Prognosis. §. 27. Cachecticus febricitantium habitus, digestionis, virium omnium prostratio, solidorum robur infractum, fluidorum neglecta resorptio, extravasatio, stagnatio, corruptio in tela cellulosa, corporisque cavis, pertinaces glandularum, viscerum infarctus, obstructiones, icterus, asthmata, nervorum vitia, tremores, paralyses, sensuum obliteratio, totius corporis atrophia, consumptio, acuta denique, hecticave febris, *intermittentem* partim mox ab initio circumdant, partim neglectam insequuntur.

Interim hoc in ipso malorum fomite, magnorum interdum medicina morborum latet (§§. 6, 10.), praecipue illorum, qui ex suppressa inconsulto *intermittente* originem habuere. Nec enim vanum febrium quarundam *depuratoriarum* nomen est, multasque cachexias,

xias, glandularum infarctus, systematisque lymphatici inertiam, obstructiones, in phthisin dispositiones, intermittens, imprimis verna, persaepe dissipat, vel emendat, latensque in penetralibus corporis acre per varia colatoria expellit, tenacem abdominis, pulmonum pituitam resolvit, ad expulsionem disponit. Hinc ex suppressa praepostere febre, quae *simplex nervosa* tam benigna, quam imprimis *perniciosa* non fuerit, abundantissima morborum tum acutorum, tum chronicorum seges; et facilius certe opus est, praesentem intermittentem fugare, quam suppressam iterum revocare. Hinc tot ex hoc fonte ventriculi incommoda, oppressio, dolor, vomitus, inflatio; tot abdominis infarctus, viscerum, imprimis lienis, hepatisque volumen morbose auctum, scirrhi; tot asthmata, tussesque suspectae; tot ad nervos metastases, ex quibus spasmi, convulsio multiplex, tremores, dolores artuum, paralyses, caecitas, surditasque, originem sumunt; tot denique abscessus, cutisque defoedationes, et ulcera, propullulant.

Nec tamen minora ex intermittente neglecta, et ex praeconcepta eandem naturae committendi opinione, profluunt incommoda: quorum pars major inepte in febrifugum, tardius

tandem, quam par erat, adhibitum, rejicitur. In paludosis regionibus nulla tam insons est intermittens vel aestiva, vel autumnalis, quae non inopinato interdum aut in perniciosam, ex qua, nisi mox ab initio compescatur, mors certa vix non semper exspectanda est; vel in acutam periculosam converti queat. Qui viribus exuti sunt, cachectici multi, et senes, et teneri infantes, et delicatulae mulieres; his ex longa intermittente infaustissima prognosis est. Quo diutius quendam intermittens tenuit, eo pertinacius ea medicamentis resistit, et in recidivas pronior est, praecipue quartana, vel tertiana autumnalis.

Caeterum, quo brevior intermittentibus apyrexia, eo major in acutas propensio; — quo longior vero paroxysmis quies intercedit, eo evidentior in chronicas affectiones nisus esse consuevit. In primo casu, vernali imprimis tempore, accedente methodo, victuque calefaciente, inflammatoriae febres; sub autumno vero, ex tertiana duplici, febres saburrales periculosae, non raro oriuntur. In secundo, lienis praecipue infarctus, pedum oedema, anasarca, pectoris, abdominis hydrops, icterus, et hepatis scirrhi, communius observantur. Lienis inflatio, sub paroxysmis saepe magis conspi-

cua, pedumque intumescentia interdum critica, interdum innocua, frequentius mala; nisi solventibus, vel ipsi tandem febrifugo cedere cogantur; vel largo tenuis urinae profluvio dissipentur.

A paroxysmo intermittentium vel anticipante, vel retardante, frequentius nihil in ipsa febre mutari observo. Quae tamen in acutas transiturae sunt, illae per anticipationem accessionum in illas ruere consuescunt. Caeterum quae *duplex* est intermittens, ea priusquam tota cedat, in simplicem converti solet. Oris, labiorum vesiculae, ulcuscula, crustis mox obtegi solita, interdum spontaneam febris decessionem indicant; frequentius exspectationem fallunt. In ipso frigore febrili, nisi *perniciosa* hominem tenuisset, mortuum, in longo licet artis exercitio, vidi neminem, ne senem quidem. Viderunt alii. Quos sub calore periisse novi, hos acuta febris prius prehenderat. Infantes sub paroxysmis convulsi nonnunquam decedunt.

§. 28. In febre intermittente legitima recte pertractanda, temporis non modo, quo febris quemquam prehendit, sed et annuae constitutionis, et naturae subjecti, morborum prae- Cura general.

gressorum, causarum remotarum, complicationis ratio est habenda. Ex his comparebit, an febris naturae pro certo tempore committenda (§. 10.); an vero, et quibusnam auxiliis dirigi, curari debeat. In hoc casu removenda sunt, quae febri occasionem dederunt; et, quae ejusdem in acutam conversionem efficere possent, auferenda. In ipso quidem insultu, febrifugis locus esse vix potest: sed, naturae nutum auscultando, nimium sub frigore spasmum potu tenui, tepido, leniter aromatico, non multo, et tegumentis paulo calidioribus moderamur; inque senili, debiliori aegroto, vitae viribus prospicimus, quin successurum febris calorem stimulo artificiali incendamus. Calor nimius, tegumentorum detractione, aeris puritate, potuque acidiusculo limitatur; raro, nisi sub summo capitis dolore, pulsu forti ac duro, cum deliriis, in plethorico corpore venaesectionem implorat.

Sudor, qui calorem sequitur, fovendus; atque patienter ab aegrotante, quin aut calefacientibus eundem urgeat, aut incauto refrigerio reprimat, sustinendus: sic enim apyrexia perfectior paroxysmum coronat, febriumque sequelae securius avertuntur.

Sub apyrexia, plethora evidens venaesectio-

ne corrigenda, cruditates, saburrae, si quas adesse suspicio, aut certitudo subsit, potu, remediis solventibus praeparandae, vel jam mobiles, per oesophagum, intestina, qua porta urgere videantur, expellendae sunt. Hoc praestito; vel, si nulla istorum indicia occurrant, nec constitutionis annuae cognita id exigat conditio, his subsidiis prorsus neglectis, ad ipsam febrem fugandam descendimus.

Hoc ipsum obtinetur vel sola causarum, quae febribus favent, evitatione, cautove digestionis regimine, amarorum, tonicorumque usu; vel denique remedio, aliis quibuscunque facile superiore, cortice Peruviano. Ante hujus febrifugi, casu, non ratiocinio, quod de melioribus remediis dicatis, detecti notitiam, febres intermittentes curabantur quidem, atque nostris etiam temporibus diversissimis et pene contrariis inter se rebus saepe profligantur: ita ut et emetica, et purgantia, et aromata calefacientia, et quae calorem moderant, remedia; nec minus absorbentia, alcalina, quam acida; adstringentia, quam relaxantia, fugatae febris laudem nacta sint; atque exhinc ingens febrifugorum catalogus; sed major certe febrium, quae his singulis pertinaciter refragantur, numerus habetur. Neque meliori sorte remedia

hoc aevo pro febrifugis venditata, hypocastani, salicis albae cortex, radices arnicae, gei urbani, aliaque multa, instruuntur; ut quae febrem quidem interdum sanant, vernalem imprimis, gastricamque sobolem, quam emetica, et purgantia, jam maxime infregerunt; sed, quotiescunque rebellior caeteris quartana autumnalis, aut perniciosa demum intermittens auxilium potens expostulat, ad corticem Peruvianum lubenter omnes confugiunt, et divini remedii praestantiam coacti profitentur. Nec tamen celandum hic est, huic ipsi demum cortici febres interdum reluctari; vel eodem suppressas, post breve spatium iterum, iterumque redire: quod imprimis in casu complicationis (§. 43.), vel et sub certis hominum, atque ipsius adeo epidemiae constitutionibus non infrequenter contingit, ita ut cortex vel contrario praescribatur consilio; vel saltem rerum, complicationis causis oppositarum, omnino indigeat connubio. Non igitur superflua aliorum, quae febribus adversantur, investigatio est; quin ideo ad suspectissimum adeo *arsenicum* recurrendum esse credamus; et frequenter ex antimonialium, mercurialium, opiatorum, ammoniaci salis, aromaticorum unione, majorem cortex efficaciam adipiscitur;

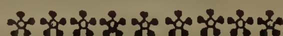
qui alias solus, sufficienti dosi, longoque satis tempore porrectus, dummodo sincerus, alienis certe non indiget.

Superata tandem febre, ne in pristinum aeger morbum relabatur, videndum est: quod tum continuato febrifugi usu, tum imprimis ciborum, qui et facile digeruntur, et satis nutriunt, delectu, aequa vini generosi portione, vel demum amaris, chalybeatisque medicamentis, obtinetur. Maxime vero circa tempus ac horam quibus febris pridem quemquam prehendebat, nec non ad muliebres periodos respiciendum est: sub quibus ad eundem morbum sat diu major dispositio manet, quae et a fortiori quovis pathemate, ab illis, quae debilitant, in actum deduci consuevit. Athmosphaerae humidioris, paludum effluviis impraegnatae fuga, non modo recidivum morbum praevertit; sed interdum sola est, qua rebellis aegritudo queat debellari.

ORDO I. GEN. I.

FEBRIS PERIODICA INTERMITTENS LEGITIMA NERVOSA.

§. 29. Sanissimos caeterum homines intermittens legitima frequenter corripit, a causis sensus fugientibus oriunda: quas aut epidemica constitutio, aut pathemata animi, aut major sensibilitas, aut res alia demum, ignoto modo, in nervos potissimum agens, offerunt; quin manifesta vel plethorae, vel cruditatis, et gastricae saburrae signa in iisdem occurrant, aut alius demum fomes, quam qui ipsam febrem in dispositis accendit, supponi prudenter queat. Hanc febrem intermittentem, sine vitae periculo sat diu, et symptomatibus non insidiosis incedentem, *nervosam*, vel *simplicem benignam* appellamus: in quam speciem quaevis altera intermittens, priusquam cortice fugetur, reducenda est.

Definitio.

§. 30. Alii ex consimili causa febricitant; sed ob latentem prius cruditatem, aut ob plethoram, symptomatum nascitur *complicatio*, febrisque *intermittens* sistitur *nervosa complicata*: donec solventibus, aut et solis evacuantibus praemissis, in simplici nervorum periodico affectu (§. 27.) aegritudo omnis versetur. Nervosa complicata.

§. 31. Sub certa autem conditione tum subjecti ipsius, tum regnantis constitutionis, praecipue in atmosphaera calida, humidaque regionis paludosae, cerebrum ipsum, vitalium nervorum compages imprimis afficitur; nasciturque, ex caúsa febrium communi, *intermittens maligna*, seu *perniciosa*, symptomatibus suis aut aperte, aut insidiose vitae minitans. Nervosa perniciosa.

§. 32. Alias, sine consueto febris symptomate, periodica intermittens nascitur affectio (§. 24.), quae iterum vel ad *simplicem nervosam* (§. 29.) pertinet; aut ad *complicatam* (§. 30.), et quam *intermittentem larvatam* fas est compellare. Nervosa larvata.

§. 33. Omnes vero hae febres (§§. 20. 30. 31. 32.) nunc evidenter satis intermittunt; Subcontinua.

nunc vero continuitate quadam obscurantur: quo in casu *intermittentis subcontinuae* vel *benignae* (§. 29.), vel etiam *perniciosae* (§. 31.) titulum sibi promerentur.

Nervosa simpl.

§. 34. In simplici *nervosa benigna*, alia non occurrunt, quam quae supra (§. 23.) enumerata fuerunt, periodicae intermittentis phoenomena.

Symptomata feb. pernic.

§. 35. Symptomata febris *nervosae perniciosae* tam diversa sunt, ut omnium quasi acutissimarum affectionem sistant epitomen. In hoc nempe creditum est, *perniciosam* a *maligna* febre differre: quod terribilia illam symptomata *aperte* comitentur; aut saltem ex his unum, aut alterum, insolito more sub quovis paroxysmo compareat; interdum idem, interdum a priori diversum. Interim non ubique tam evidens *perniciosae* observantur natura, ut semper hac ipsa a malignis discedat: multi enim, aliorum in modum, a febre intermittente correpti, non gravius his ipsis laborasse ab inexpertis credebantur; cum ex improviso, sub insequenti febris insultu, vel in summum vitae periculum conjecti, vel morte ipsa arrepti conspicerentur; neque alia, sub principio,

tam funesti eventus incidia habentur, quam capitis a primo jam febris insultu, sine manifesta causa, continuata per apyrexiae spatium, obnubilatio. gravitas, insignis dolor, stupiditas, vertigo, majorque in somnos propensio; virium singularis et superior illa, quae ex simplici intermittente exspectari posset, prostratio; lipothymiae frequentes, vomitus, diarrhoea exhauriens, urina semper tenuis, pellucida, vel et rubra, crassiuscula, foetida, stranguria, tenesmus; motus convulsivi partiales, aut musculorum hinc inde stupor, vel contractio involuntaria; cordis palpitatio, pulsuumque irregularitas, lentor, aut exilitas; et magna faciei a sana mutatio: quae sìngula eo magis timenda sunt sub coelo calido, et noxiis paludum effluviis inquinato; vel ubi character epidemicus perniciosis febribus favet; vel in senibus, cachecticisque, aut alio morbo fractis, sensilissimisque, nec tamen hypochondriacis hystericisque, in quibus morbi pro gravioribus facile imponunt, hominibus, infantibus teneris, puerperis, etc.

Nec varia, quae febris huic speciei imposita sunt, nomina, naturam ejusdem invertunt, aut aliam sibi medendi methodum, si complicatio (§. 30.) desit, exposcunt; nec ex Varietates,

typi, quem observant, diversitate, differentia petenda est. Nunc etenim *quotidianae* decursum observans *perniciosa*, *subcontinuae* habitum facile assumit; nunc, quod frequentius accidit, *tertianae* ingressum imitatur; nunc vero *quartanae* typum absolvit. Quo symptomate interim potissimum terret, ab hoc nomen *perniciosae* tributum cuique fuit; atque nunc soporosis affinitate jungitur haec febris: quo spectat *perniciosa comatosa*, *lethargica*, *carotica*, *apoplectica*; nunc ad paralyses magis, et ad debilitates accedit: quo reducenda est *hemiplegica*, *amaurotica*, *syncopalis*; nunc ad convulsivos affectus, ad quos pertinet *spasmodica*, *tetanica*, *cataleptica*, *epileptica*, *emetica*, *cholerica*, *asthmatica*, *catharrosa*; nunc ad *dolores* refertur: uti faciunt *arthritica*, *cardiaca*, *pleuritica*, *cephalica*, *colica*, *dysenterica*; nunc vero alio eminenti symptomate distincta est, quales sunt: *algida*, *lipyria*, *diaphoretica*, *scorbutica*, *petechizans*, et aliae: ut, qui singularum affectionum, quae suam *perniciosis* denominationem impertiuntur, decursum noverit in sequentibus accuratius describendum; ille, quo rectam harum febrium ideam acquirat, nihil praeter *periodicitatis*, et periculi majoris conceptum superaddat, necesse sit.

§. 36. Febris intermittens *larvata* (§§. 24. 32.) a *perniciosa*, non nisi periculi minoris differt et vehementiae mitioris rationibus; eaque similem ex praecipuo symptomate, quo periodice recurrit, denominationis originem petit. Differentia larvatae.

§. 37. Quamvis vero causas non alias, quam quae intermittenti cuivis legitimae subsunt, agnoscat *perniciosa febris*; et symptomatum diversitas non ab illa causarum, sed partis, quam hae afficiunt, differentla pendeat; mirum tamen, et intellectu difficile est, tot morbos aspectu non modo diversos, sed re ipsa inter se contrarios, ab agente unico fere principio derivandos esse: quod ipsum, nunc cum impetu systematis vitalis reactionem adauget; nunc eandem infringit, ac vix non supprimit; mox vero sub apyrexia fere sepultum delitescit, morbique etiam summe inflammatorii, quod in *peripneumonia perniciosa tertiana* observavimus, per horas atque dies scenam interrumpit. Causae.

§. 38. Fatendum tamen est, non tam *simplices* semper incedere *perniciosas*, ut non et *causae secundariae* interdum subesse queant me- Perniciosa complicata.

dentis attentione dignissimae. Magna hic *bilis* copiosius secretae, aut morbosae, vel ipsius etiam plethorae, generalis, specialis, est actio: ut vel ex sola saburra, aut periodico vasorum infarctu, vel a rheumatico fomite super viscus conjecto, perniciosas quasi febres observemus: quae, vel ejecta, vel aversa secundariae affectionis causa, in simplices mox, easque benignas intermittentes commutantur. Interim vix tanta haec praestant, ut non facile effectus pro causa habeatur; et cum summo aegrotantium damno, lethalis futuri morbi pericula, specifica curatione mox a principio frustrentur. Certe, quo tempore *benignae* febres epidemice grassantur, *perniciosae* non raro subintrant; vel ex illis ipsis, aucta, ut apparet, corporis sensibilitate, vel mutata materiae sede, originem istae sumunt, eodem, quo simplices illae, antidoto fugandae. Nec tamen ideo, quaecunque in periodica intermittente, sub fortiori accessione, vel vomitus urget, vel aliud quoddam non tam infensum symptoma dominari observatur; ea mox pro *perniciosa* declaranda, atque rejecta complicationis idea, ad specificam illico methodum descendendum est: qua ex praepostera medendi ratione, in regionibus, quibus frequentior per-

niciosarum numerus esse consuevit, insignes noxae redundant.

§. 39. Cognito, post duas, tresve morbi invasiones, febris periodicae intermittentis, legitimae, *nervosae*, charactere (§§. 29. 32. 36.), absente quidem complicationis (§. 30), et perniciosae indolis (§§. 31. 35.) formidine, aut spe, latentem diu in febricitante morbum alium per ipsam febrim posse auferri (§§. 10. 27.); ad hujus curationem descendendum, neque a tempestiva febris medela damnum pertimescendum est: quod ex longiori praesentis morbi continuatione, et preversa curationis ratione immineret. Cura febris intermitt. I. nervosae.

§. 40. Abigitur haec febris (§. 29.) cognito intermittentis legitimae et simplicis antidotto, cortice Peruviano, aut solito, aut rubro, in substantia, ut vocant, porrecto, eoque solo; sed exquisito, alienis rebus minime indigente. Interdum hic cortex, ob specialem aegri naturam, ob stomachi, intestinorum sensibilitatem, irritabilitatem, aut ventriculum stimulat, opprimit; aut vomitu mox rejicitur; aut denique citius, quam par est, per alvum ruit: tunc, in primocasu, cinnamomum, aut Chinae cortex.

aliud gratum quodvis aromaticum corpus, — in binis aliis, *opium* prudenti manu remedio aut praemissum, aut subjunctum, efficaciam ejusdem sustinet, promovetque. Infusum corticis, frigida, calida paratum, ejusdem decoctum, extractum gummosum, resinosum, quin sola illius externa applicatio, per anum injectio, febrim abstulisse visa sunt; potissima virtus in *toto* jacet.

Tempus, & modus administrationis.

§. 41. Sed duo potissimum, in quavis intermittente legitima, tempora, — primum, quod *paroxysmum*, alterum, quod *apyrexiam* constituit, respicienda sunt. In illo, vix praeter symptomatum moderamen, aliquid; — in isto, latescentem morbum fugare moliendum est. Cedit hic antidoto, tum mox a paroxysmo, tum sub media apyrexia, tum binis fere ante illum horis, porrecto: nec tanti quidem interest, quo momento, quam quo pondere, medicamentum porrigatur. Multis arridet tardior hujus porrectio; sed non tam certum semper invasionis momentum est, multique primis ante istam horis sensibilitate majori jam affecti, singula nauseant, sumptumque remedium, ejusdem delusi effectu, exspuunt. Exquisitissimi *corticis* duae drachmae ad praeverten-

tendum paroxysmum imminentem interdum sufficiunt; sed saepius duplici dosi opus est: quae vel integra ab aegrotante assumi, vel, quod, ob facilem abhinc in multis nauseam, stomachi irritationem, rejectionem deglutiti vix remedii, praestat, divisis portionibus ordinari ita potest: ut pro majori, aut minori apyrexiae longitudine, corticis aut minor, aut major portio simul ingeratur. Non rarum est, primum ab assumpto cortice paroxysmum adeo non imminui: ut et validior inde exsurgat invasio; continuato constanter remedio in proximum facile praecavenda. Varia in variis corticis ad fugandam protinus febrim quantitas requiritur: ut raro minor, ac trium unciarum quantitas sufficiat; quae igitur pro epidemico febris charactere ejusdemque pertinacia, major etiam, fugatis licet paroxysmis, quotidie ita distribuenda est: ut, quo minus a febre intervallum excurrit, eo major quovis die corticis dosis, protracto sat longum in tempus remedio, propinetur. Sub his vero ab illis abstinendum est, quae aut debilitant, aut transpirationem supprimunt, aut digestionis gravare viscera, aut nervos stimulare queant: ut quorum actio, tempore imprimis, quo febris pridem invaserat, aut, apud mulieres,

menstruo, majori facilitate necdum abactam in febrem dispositionem exaltat, pristinumque revocare morbum potest, eadem tunc methodo, nisi complicationis causaeque praegressae ratio aliter deciderit, pertractandum.

Alia. §. 42. Sed ipsa haec simplicissima febris ea est, quae, cum in quibusdam subjectis cortici refragatur; vel soli *opio*, vel ejusdem cum cortice connubio cedit; vel demum illis, quae in stomachi nervos specifice agunt, vomitorio levi, aut refractis ipecacuanhae, tartari emetici dosibus, dilecti anxieque desiderati, licet quandoque absurdi, cibi usu, ipsisque demum apud credulos amuletis, imprimis vero aerismutatione interdum devincitur.

Febris Secun. dar. cura. §. 43. Saepius vero sub majore febris pertinacia, aliud quid subest, quod vel febrem legitimam intermittentem *mentitur*, vanamque corticis actionem reddit (§. 24.); vel complicationem sistit (§. 29. 38.), qua non detecta, febris cum periculo praedictis remediis (§§. 40. 41.) impugnatur. Latentis hinc obstaculi investigatio urget: quod saepe in visceris cujusdam, imprimis hepatis, lienis, obstructione, scirrho, carcinomate, — interdum

in acri specifico, herpetico, scabioso, ulceroso, venereo, arthritico, rheumatico, — saepe in naturalis aut consuetae evacuationis, sudoris pedum, axillarum, fluoris uterini, haemorrhoidalis suppressione, aliisque interdum latet, quae curam sibi propriam exposcunt, interdum nullam admittunt, et a cortice praepostere porrecto exasperantur.

§. 44. Si cum ipsa febre *nervosa* legitima et intermittente (§. 20.) complicatio causarum intercedere observetur (§. 29.); tunc haec ipsa primum secundum regulas infra exponendas tollenda, atque praedominantis genii ratio potissima habenda est: donec reducto ad suam simplicitatem morbo, ejusdem cura descripta methodo (§§. 40. 41. 42.) absolvi nequeat. Complicatae:

§. 45. Febris perniciosae intermittentis, simplicissimae (§§. 31. 35.), cujuscunque demum periodi, curandae methodus, ab illa, quae benignae conducit (§§. 39. 40. 41.) vix est diversa; nisi quod major in fugando praecipitis et periculosissimae indolis morbo, promptitudo, hinc generosior corticis, et supprimendo instanti paroxysmo non impar quan- Perniciosae:

titas exigatur. A periculi vero magnitudine, et a tempore apyrexiae, hujus remedii administrandi modus pendet. Si periculum urgeat: corticis Peruviani non minor, quam dimidiae unciae, neque uncia una major dosis, mox primo apyrexiae, vel remissionis principio porrigenda est; post binas vero, aut si brevior mora supersit, post singulas horas, perque totum apyrexiae tempus, binae ejusdem antidoti drachmae aegrotanti offerantur. Si deglutitio laesa fuerit: duplex tunc corticis quantitas, eodem ordine, per anum, clystere simplici prius elotam, injicitur. In utroque casu, si vel vomitu, vel per intestina citius, quam par est, cortex aufugiat: tunc opii portio sufficiens eidem aut praemittitur, aut combinanda est; nec balnea, fomentationes, cataplasmata, ex eodem cortice parata, si praepedita fuerit deglutitio, negligenda erunt. Si major virium prostratio, et extremitatum frigus jubeat: cortex laudatus cum vino cyprino, aut generoso alio, exhibendus est.

Pernic compl. cura.

§. 46. Nec tamen aut quaevis fortiori ingressu stipata intermittens pro *perniciosa* mox tractanda (§§. 9. 18.), aut credendum erit, istius curam ubique solo cum cortice obtine-

ri. Est nempe et sua perniciosis, non rara, *complicatio*: et nunc plethora, et sanguinis ad viscera capitis, spinae vertebralis, thoracis, abdominis, collectio major, venaesectionem, imprimis localem, hirudines, cucurbitulas scarificatas, — nunc vero saburrae, bilisque acrioris ad primas vias stagnantis praesentia, emeticum, vel et alvum purgans medicamentum sibi exigunt, antequam sine noxa cortex possit subministrari. His solis interdum auxiliis malignitas febrium omnis disparet, et perniciosi morbi natura in mitiorem convertitur. In ipso perniciosae *complicatae* decursu, cum cortice talia subinde jungenda sunt, quae symptomatibus praecipue opitulentur. In summo interim furientis morbi periculo, ne praeceps vitam salvandi aufugiat occasio, indicationibus aliis, quam vitalibus, satisfacere non licet; et omne curationis punctum in futuro, facile lethali, febris insultu per corticem avertendo, positum est. Nec purgantia febrifugo mixta, antequam reversurae febris periculum dissipatum fuerit, sat tuta sunt; devicto vero instante vitae discrimine, rhabarbarum, sal ammoniacus, cum cortice combinata, latentis saburrae noxas avertent: qua ejecta, ad corticem iterum, qua lege hoc praestandum esse dictum

est (§§. 39. 40. 41. 42.), vel solum, vel si major virium debilitas id postulat, cum aromaticis, erigentibus, imprimis vero cum vino, combinatum, sed majori dosi, longiorique temporis spatio subministrandum, ne fatalis iterum paroxysmus recurrat, retrocedendum est.

Opium.

§. 47. Sed cum in ipso intermittentium paroxysmo, perparum adversus morbum praestari queat (§. 41.), et in summis perniciosae febris augustiis, sub statu aegrotantis soporoso, lethargico, et quasi conclamato, porrigendi corticis aufugerit occasio: *opii* saltem, sat magna copia porrigendi, virtus experimentis aliquot confirmata, tentari potest: donec, restitutis quodammodo aegri rebus, ad corticem venire liceat.

Cura symptomatum.

§. 48. Neque febris tum simplicis, tum perniciosae *nervosae* symptomata a curantibus negligenda sunt. Summos capitis in ipso febris, etiam vix perniciosae, ingressu urgentes dolores *opium*, nisi a sanguinis copia aut saburra pendeant, corrigit, ardoremque moderatur. Erecta capitis positio, ejusdemque denudatio, fomentatio frigida, sanguinis ad cere-

brum infringunt impetum ; collabescentem ex vera debilitate machinam, frigentes artus, cardiaca, aether vitriolicus, camphora, alcali volatile, vinum imprimis generosum et calefactum, fomentationes calidae, spirituosae, frictiones, sinapismi, vesicantia, erigunt, refocillant. Urgentes spasmos, convulsiones, dolores, cataplasmata, fomentationes, clysteres emollientes, moschus, opium; compescunt; tenesmum, ischuriam aegrotis gravem, fomentatio emolliens ad anum, ad perinaeum, injectio olei cum laudano, mitigant etc. In soporosis affectibus ab odoramentis, nisi acetum concentratum forte excipiam, cavendum est.

§. 49. Febris nervosa larvata (§. 31.) vel simplex, vel complicata, semel cognita, et a febre periodica, secundaria, seu illegitima apprime distincta, quacunque demum veste obveletur, ut febris intermittens legitima tum simplex, tum complicata, secundum regulas (§§. 39. 40. 41. 42. 44.) expositas curatur. Febris larvat.

GEN. II.

FEBRIS PERIODICA INTERMITTENS LEGITIMA, GASTRICA, TUM SIMPLEX, TUM COMPLICATA.

Ejusdem gen. §. 50. Ventriculus, intestina, quocunque fortiori stimulo agitata, cor ipsum, arterias, totumque nervosum systema in consensum trahendo, febres saepenumero excitant, quae sub certis circumstantiis et periodicam assumere naturam, et febris intermittentis quemcunque typum absolvere queunt. Docet hoc insignis intermittentium, quo tempore saburrales acutae, favente epidemico charactere copiosius grassantur, numerus; docet febrium illarum, post crapulas, et commessationes, proventus; docet vomitus tum spontanei, tum artificialis, atque evacuantium his in febribus non ambigua utilitas: quibus toties, non modo sine corticis aliorumque adjumento, sed postquam

illa incassum jam administrata fuerunt, solis, febris non raro profligatur.

§. 51. Alias saburra, pituita, bilis, et alia abdomini inclusa irritamenta, febrem quidem comitantur et exasperant; sed non faciunt: ita ut solutis ejectisque his stimulis, ipsius febris causa, evacuantibus nequaquam corrigenda, vel per ipsam naturam mutari, ejici, vel specifico, aliisque auxiliis impugnari debeat, antequam febris ipsa aegrotantem deserere cernatur. Origo composi.

§. 52. Utroque in casu (§§. 50. 51.) morbum talem, febrim periodicam intermittentem legitimam *gastricam*, vel ex saburris, vel cum illis, a bile, pituita, aut mole, aut qualitate irritante, vel ex alimentis indigestis, vel ex vermibus corruptis orientem, appellare licet. Definitio.

§. 53. Quotiescunque haec irritamenta in hominem aut sanguine abundantem, aut ex causis specialibus plethora abdominali laborantem, vel irritabiliorem, sensilemque inciderit: nascetur complicatio *inflammatoria*, majorem paroxysmis continuitatem sub ingressu febris Complicatio inflammator.

impertiens, et pronam in ardentem, biliosam, inflammatoriamque febrim., naturam: quod verno imprimis tempore, post repetitos gulae excessus, calidaque sub methodo, frequentius contingit.

Complicatio cum castrica nervosa,

§. 54. Aestivo autem, vel autumnali tempore, post graves solis aestus, ob abundantem bilis secretionem, ob faciliorem ejusdem depravationem, ob frequentiorem transpirationis, sudoris suppressionem, ob characterem epidemicum, forte ob contagia, collecta in abdomine, corruptaque colluvies, subtiliori principio in abdominis nervos agere; vel, ad secundas vias resorpta, in totum systema operari, et sic febres pertinaciores periodicae indolis, et in continuam *gastricam nervosam* pronas, neglecta excitare potest.

Signa castricae I.

§. 55. Febrim periodicam intermittentem legitimam et *gastricam* (§§. 50. 51.) produnt sequentia: constitutio anni, et subjectum saburralibus oppletionibus favens; anorexia, os amarum, anima foetens; lingua flavo, tenacique muco obtecta, ructus amari, nauseosi, tremor labii inferioris; oppressio, morsus vel ardor ventriculi; screatio frequens, vomituri-

tio, vomitus; capitis gravitas, vertigines, cephalaea, anxietas, oculi subflavi; diarrhoea, excrementa naturalibus foetidiora, aut verminosa, urina ex rubro flava; sitis, acidorum desiderium.

Monere hic juvat, alibique juvabit, interdum ex his signis plurima sub ingressu morbi deesse, solumque annuae constitutionis genium, et notum febrium ab aliis, evacuante methodo felicius superatarum exitum, de febris charactere testari; quemadmodum oris ventriculi turbae, sub inchoante aut continuante paroxysmo observandae, latentis saburrae signum praebent fallacissimum.

§. 56. Si febris *gastrica* intermittens inflammatoriam indolem complicata assumpserit (§. 52.), tunc signa (§. 67.) describenda potissimum observabuntur: quae gastricis adeo immixta sunt, ut nunc illa, nunc haec, praedominari conspiciantur. Tempus vernum haec complicatio sequitur; sed et aliud quodcunque, sub coelo imprimis calido, nequaquam recusat. Signa gastric. infl.

§. 57. Si major saburrae, bilisque copia, corruptio, complicationem efficiat (§. 54.) Signa gastric. intensioris.

tunc signa febris *gastricae nervosae* (§. 103.) exponenda, *per paroxysmos* occurrunt; et symptomata (§. 55.) recensita, majori intensitate sese manifestant.

Causae. §. 58. Causae hujus febris (§§. 50. 51.) illis, quae (§§. 107. 108.) proponentur, forte mitiores, cum ignota febris intermittentis causa proxima (§. 7.) saepe cohaerent.

Cura. §. 59. Cura intermittentis *gastricae*, tum illius, quae aliam causam, quam saburralem vix agnoscit (§. 49.); tum alterius, quae cum hac ipsa aliam, ignotam quidem, sed in nervos potissimum agentem, et cortice utplurimum subjugandam, conjunctam habet, in eo consistit: ut collecta in ventriculo, intestinis, materia, mole, aut qualitate aberrans, ad ejectionem praeparetur; vel si tenacitate sua non resistat, breviore via quantocyus e corpore expellatur. Glutinosam, viscidamque saburram mobiliorem reddunt tum decoctum resolvens (N. I.), tum potus acidiusculus, limonea tenuis, serum lactis cremore tartari, tamarindis paratum, decoctum Cichorei; tum sales medii, imprimis, nisi temperamentum siccum, magnaque sensibilitas vetet, sal ammoniacus, pulvis

resolvens (N. II.), haustus salinus (N. III.). Saburrae mobilitatem produnt muci linguam obsidentis tenacitas imminuta, amarities, vomendique conatus aucta, bilis spontanea eructatio, diarrhoea. Brevissimam sordibus circa stomachum, hepar, collectis, viam oesophagus, — saburrae intestinali, alvus constituit; longior, ambigui exitus, taediique plena illius per inferiora subductio est; emesisque toties praeferenda est, ac sine aegrotantis periculo indicata tentari potest. Hanc ciet solutio emetica (N. III.); si tamen diarrheea jam subintraverit, ipecacuanha, aut pulvis emeticus (N. V.), praevalebunt. Vomitum ipsum tepida promovet, moderata copia nauseanti ventriculo oblata. Emesis.

§. 60. Proliciendi vomitus momentum brevi ante paroxysmum tempore, sufficienti tamen, ut ante novae accessionis impetum ejusdem turbae protinus jam cessaverint, opportunius est: quo non modo contenta in ventriculo, et duodeno per oesophagum excutiuntur; sed et spasmus febrilis ipseque interdum instans paroxysmus praevertitur. In ipso hujus ingressu, et quo tempore vel media emetici quantitas sufficiat, vomitum excitare, licet a Tempus administration.

quibusdam cum fructu tentatum, ambiguum tamen est: neque sub spastico ventriculi motu, emetici actio discrimine semper immunis esse potest. Post paroxysmum alii, ob vanam internae transpirationis, cutaneae adinstar, tunc absolutae, hypothesin, emetica praeferunt; sed exhausti per paroxysmum aegrotantis debilitas, et summa quietis necessitas id saepius improbant. Interim, nisi haec obsint, emesis et post, et ante accessionem, sat tuto excitatur.

Fortioribus, minus tamen sensilibus subjectis, quo ventriculus et intestina simul evacuentur, emeto-catharcticum (N. VI.) interdum conducit.

Subinde aut tenacitas, aut copia bilis, pituitae, tanta est, quae per unicum expelli haud possit emeticum: hinc in resolventibus (§. 59.) aliquandiu continuandum, et subsistenti indicationi novo emetico satisfaciendum est.

Purgantia. §. 61. Vel post celebratam sic emesin, vel, si haec ipsa aut aperte contraindicaretur, aut necessaria non esset, sine illa, — intestinorum quoque evacuatio remediis pro quovis subjecto facile eligendis (N. VII. VIII. IX.), et pro necessitate, interposito resolventium

usu, repeti debet: donec reducta ad intermittentis simplicis *nervosae* characterem febre non depuratoria (§. 29.); haec ipsa methodo (§§. 39. 40. 41. 42.) exposita debellari queat.

Post haec, superstes saepe in ore visciditas et ingratus sapor, et lingua muco obtecta, cat fidum latentis adhuc saburrae signum esse nequaquam continuant; sed non raro haec ipsius febris effectus sistunt: quos cum damno, xcedente tum resolventium, tum evacuantium su aggrediuntur varii, et hoc ipso symptomatum gastricorum apparatum, ex ventriculi ebilitate oriundum, cum irritabilitate potius daugent; febrim pertinaciorem reddunt, et egrotantem ad obstructiones et hydropem ipsum disponunt. Haec non timenda sunt a reactis ipecacuanhae dosibus, quae a grano uno d viginti successive adauctae (N. X.), uin vomitum excitent, febrim interdum dispellunt. Eadem de refractis tartari emetici poronibus dicenda sunt (N. XI.), quae a grao dimidio, ad integrum, brevi ante prandium ubitumve tempore ingestae, aliquando corticis, pro pauperibus nimis pretiosi, vices agee queunt.

Gastr. infl. cura.

§. 62. In febre intermittente gastrica, cum inflammatorio apparatu incedente (§. 52.), antequam ad emetica, vel purgantia descendatur, oportet methodo infra (§. 71.) exponenda nimiam prius cordis, vasorumque reactionem ac tensionem partium venaesectione et antiphlogisticis compescere; febrique ad simplicem gastricam intermittentem reducta, ad regulas indicatas (§§. 59. 60. 61.) recurrere.

Gastr. nerv. cura.

§. 63. Si gastrica symptomata majori cum intensitate, et cum generis nervosi majori affectione urgeant (§. 54.); tunc, seposito animali victu quovis, major emeticorum (§§. 59. 60.), pro indicatione repetendorum, offertur necessitas: quibus et resolventia, et potus acidiusculi, fructuum maturorum expressis succis remixti, serum lactis cum tamarindis coctum, et, quotiescunque symptomata id indicare videntur, purgantia (§. 61.) subjungenda sunt.

Continuatio.

§. 64. His absolutis, cum solus interdum cortex debellandae febri autumnali vix non impar esse observetur: huic ipsi utiliter sal ammoniacus, et serpentariae virginianae radix ad-

jun-

junguntur, et in talium usu sat longo, pro pertinaci morbo, tempore continuatur.

§. 65. Fractae ventriculi ac digestionis vires tum diaeta bona, et prudenti vini usu, tum aeris rusticani, motusque moderati beneficio, ac demum amarorum cum levi, gratoque aromate remixtorum delectu (N. XII. XIII.), recuperantur. Reconvalesc. ratio.

GEN. III.

FEBRIS PERIODICA INTERMITTENS LEGITIMA INFLAMMATORIA TUM SIMPLEX, TUM COMPLICATA.

Definitio. §. 66. Febris intermittens, quae juvenes irritabiles, succiplenosque homines, hieme imprimis ad finem vergente, vel quovis demum anni tempore, post evacuationes sanguinis naturales, assuetas, suppressas, imminutas, post largum ſpirituosorum potum, post violentos animi, corporis motus, aggreditur, et cum aucta cordis, arteriarumque irritabilitate, et actione incedit; febris periodicae intermittentis legitimae *inflammatoriae* nomine insignitur.

Symptomata. §. 67. Invadit fortiori utplurimum cum frigore; succedit rapide calor apertus, maximus, rubent facies, oculi, cutis universa, vibrant fortiter, et distenduntur arteriae, imprimis ca-

rotides temporales; caput dolore acuto detinetur: succedunt somnolentia, vigiliae, deliria; urinae flammeae, ardentes; sitis maxima, obstructa alvus; sequitur copiosus sudor; nec tamen abhinc febris jugulatur omnis: sed frequentia pulsus, plenitudo, et corporis gravitas; sitis, calor cutis, latentes ignes significant, aliquando sat magnós, ita ut apyrexiam notabilem consumant, vel brevissimam huic ipsi moram indulgeant; post quam, mox aut fortior paroxymus, aut lenior subintrat, cum pristino insultu vix non cohaerens, saepe anticipans, prioris in modum aegrotum depascens, et fortiori utplurimum invasione, quae duplicis tertianae typum irregularem exprimit, renovandus. Atque haec, vel alternorum dierum protractis in longum paroxysmis, vel redeuntibus quotidie accessionibus, *continuae* remittentis imaginem, saepe a morbi initio, saepe post aliquem in diaeta, in medendi methodo commissum errorem, exactis jam quibusdam circuitibus, protinus assumunt; donec, vel frenato aut sponte, aut arte, febris impetu, haec ipsa in regularem intermittentem benigne terminetur; vel aucta perverso molimine, cordis, arteriarumque reactione, in continuam inflammatoriam praecipitetur.

Gastrico inflammator.

§. 68. Nec ipsa haec febris (§§. *66. 67.*) tam simplex semper incedit, quin aut locali partis cujusdam inflammatione periodice interdum progrediatur; aut, cum primarum viarum saburris confluens, gastricam complicationem (§. 53.) frequenter agnoscat, bilemque insigniter exaltet, atque ipsa per abdominalem stimulum in majora rapiatur incendia; aut denique, ob dictas alibi rationes (§. 54.) *gastricae nervosae* characterem adipiscatur.

Causae.

§. *69.* Febris istius causam, dicta (§. *66.*) satis illustrant; sed accedit non raro ex regnante constitutione, catarrhalis, vel rheumatica irritatio, aut praeposterus chinae usus, vel latens fluidorum, solidorumque vitium: quibus febri, alias non insidiosae, perfidior character impertitur.

Cura simplic.

§. 70. Nisi limites haec febris excedat, et nisi calidorum, stragulorumque abusu exasperetur; rarum est, eandem diutius vel ipsius naturae resistere moliminibus; vel ad illas, quas *depuratorias* febres appellavimus(§.27.), non pertinere. Si tamen vel ob nimias turbas, vel ob perversam methodum, artis desi-

derentur auxilia: tunc utique venaesectiones, etiam repetitae, atque illorum, quae nimiam cordis, vasorumque reactionem infringunt, necessitas summa est. Urget haec, si febris jam *continuae inflammatoriae* (§. 67.) naturam prorsus assumpserit; aut eidem vicinior observetur; vel si speciali forte in viscus quoddam nobilius insultu, periodice, et cum localis inflammationis symptomatibus vel generalibus, vel ad partem affectam tantummodo extensis, furiant: quo tempore plerumque catarrhale, rheumaticumque principium subtus latebit (§. 69.): tunc nempe tam generali venaesectioni, quam localibus depletionibus, aptisque remediis externis locus conceditur, quae in sectione de febre *continua inflammatoria*, et in illa de *inflammationibus*, exponenda, huc sunt revocanda. Victus vegetabilis, paucus, potus copiosior, subacidus, clysteres emollientes, aer frigidiusculus atque purus, nitrum, cremor tartari, potissimam ubique opem ferunt: donec, sopito nimiae irritabilitatis impetu, ad simplicem nervosam (§. 29.) reducta febris, secundum leges eidem accommodatas (§§. 39. 40. 41. 42.) valeat fugari.

Quidquod, si perniciosarum adinstar haec *inflammatoria intermittens* cum periculo vi-

scus periodice invadat: praemissis, pro morbi violentia, aut generali vasorum participatione, venaesectionibus; mox ad corticem, ut in illis febribus, descendendum.

Complicatae. §. 71. Si haec ipsa febris gastrico fomiti conjuncta fuerit (§§. 56. 68.), primum quidem in venaesectione subsidium quaerendum est: quae pro majori cordis, arteriarumque reactione, vel pro affecti visceris nobilitate, abundantius, nec tamen sine omni ad latentem in abdomine saburram habita ratione, instituitur. Ejusdem effectus secundant remedia et potulenta superius (§. 70.) laudata, et illa ipsa, quae in febre *intermittente gastrica* proposita sunt, resolventia (§. 59.), in quam nempe morbus, de quo nunc agimus, conversus, emeticorum, purgantiumque ope pertractandus (§§. 59. 60. 61.); et nisi his ipsis febris fugetur, ut *simplex nervosa* (§§. 39. 40. 41. 42.) jugulanda est.

ORDO II.

FEBRIS CONTINUA.

§. 72. Quae febres aegrotum, quem semel prehenderunt, perpetuo detinent, donec vel in sanitatem, vel in mortem, vel alium in morbum, terminentur: illae, *continuae* medicis appellantur, et diversam a *periodicis* familiam offerunt, etsi hae ipsae, ut morborum fere omnium, sic et *continuarum*, larvam, non raro assumant (§§. 22. 33.). Notio contin.

§. 73. *Continuas* cum dicimus, non certe aequalem semper morbi vigorem intelligimus: qui tum ipsa sui natura, ab *invasione* symptomata intendit: donec ad summum, quod *acmen* vocant, fastigium perveniat; ab hoc vero, citiori, lentiorique passu ad decrementum, finemque suum pertingat. Nec *continuati* itineris, viator, qui passus interdum moratur, Ejusd. gran.

honorem amittit; aut febris, quae igne non semper aequali, sed tamen nunquam extincto, deflagrat, *continua* non dici meretur. Febrim adverso in sensu continuam, quam *continentem* scholae dixerunt, nec nos quidem conspeximus unquam (§. 9.), et ardentissima quaevis inducias homini aliquas concedit.

Exacerbatio, remissio.

§. 74. Has vero, quas in *periodicis intermittentibus*, ob majorem quietis evidentiam, *apyrexias*; — in *continuis*, *remissiones* appellant; a *paroxysmis* vero illarum, ingravescentis morbi impetus *exacerbationum* titulo distinguunt: quae nunc, temporis rationem aliquam observantes, *regulares*, — nunc vero *anticipantes*, *subintrantes*, *subcontinuae* (§ 33.), *retardantes*, *anomalarum* febrium nomine salutantur.

Continua remittens.

§. 75. Nec tamen inutile est, *continuas*, quae sensibiliori modo *remittunt*, ab illis, quae sine magnis induciis aegrotos premunt, distinguere; illasque *continuas remittentes*, has vero, simplici *continuae* nomine vocare; quin igitur quascunque *remittentes continuas* mox ad *periodicae intermittentis* familiam, cum eximii nominis Viris, referre, aut ab hac, illas,

quae magis *continuant*, excludere liceat. Neque enim, quae *anticipant*, *remittentes*, ad illam constanter familiam spectare, neque *continentem* vix non tertianam duplicem, inflammatoriam (§. 67.) periodicarum progeniem exuere, docent saepenumero manifestae corticis, in illis porrecti noxae, et hujus, post emissum sanguinem in remittentem prius, deinde in veram *intermittentem*, hoc febrifugo facile jugulandam, transmutatio. *Remittentes* quidem febres in periodicas *intermittentes* sponte interdum abire, non *unicam* illarum ex istis originem comprobat: cum et alii, diversissimi ab *intermittentibus* morbi, non raro in has ipsas, atque *periodicae* in illos, convertantur.

§. 76. Interim, si favente *intermittentibus* coelo aut constitutione, si, his ipsis copiose intercurrentibus, vel frequentius in periodicas conversis aliis jam observatis *acutis*, si quae signa *intermittentes* quam maxime circumdant (§. 23.); ea in *continua remittente* imprimis tali, quae *subintrans*, aut illa, quae *subcontinua* dicta est (§. 33.), et epidemice progreditur, observentur: non inanis suspicio nascitur, eandem ex tribu *periodicarum*, ad *continuarum* castra transfugisse. Remittent. origo periodica.

Remittentium species.

§. 77. Vel legitima, vel spuria fuerit *continua* remittens (§§. 75. 76.), imprimis vero in ultima; exacerbationes nunc quotidie affligunt (amphimerina); nunc alternis (Tritaeophia); nunc singulis quidem diebus, sed alternis sibi respondentibus (hemitritaeus) intenduntur; nunc vero, quod a nobis quidem conspectum hucusque non fuit, quarta quavis die (Tetartophya) repullulant. Nec tamen ideo tam diversa exhinc *remittentis* natura redditur; ut cum veteribus, in tot genera morborum eandem dividere fas sit; nec apud hos ipsos *hemitritaeus* constantem obtinuit significatum; nec ipsis adeo lentis, tabificisque febribus ejusmodi exacerbationes deesse observantur.

Diversitas causae.

§. 78. Qui *continuarum remittentiumque* differentias ex causae latentis sede definire conantur, illi has ultimas, plerumque minus occultas, in primis praecipue viis delitescere; — quo magis vero *continenti* febris accedat, eo intimius cum sanguine remixtas supposuerunt. Sed ipsae, quae maxime remittunt, febres cachecticae, suppuratoriae, cum primarum integritate viarum saepissime incedunt; febris ipsa inflammatoria periodos interdum, nec ra-

ro exacerbationes, sine ulla saburrae suspicione, experitur; et febris nervosa (§. 80.) easdem, absente abdominis vitio, nequaquam excludit.

§. 79. Non tamen ideo causarum febrilium natura ac sedes, in *continuarum* divisione, maximum offerre desinunt momentum; et nota illarum, distinctaque satis inter se symptomata, ad has ipsas, oculis licet occultas, concludere omnino permittunt. Quemadmodum vero de *periodicis intermittentibus* dictum est: sic et *continua* febris, vel *nervosa*, vel *gastrica*, vel *inflammatoria* dici meretur. Divisio.

ORD. II. GEN. I.

FEBRIS CONTINUA NERVOSA.

Notio hujus febris.

§. 80. Febris *continua*, quae ob causas sensibus occultas, subtiliori principio agentes, et imprimis systemati nervoso infensas, accenditur, *nervosa* nobis, aliis *maligna*, et interdum *pestilentialis*, audit.

Variae spec.

§. 81. Diverso sub aspectu haec febris, nunc sporadica, nunc vero late per provincias dispersa, comparet. Effectus nunc celerrimo passu funestos edit, *pestis* symptomatibus mortales consternens, cumulatimque prostratos interimens; quod quidem vel paucorum intervallo minutorum, subitaneae mortis spectaculo; vel unius, alteriusve diei curriculo, sub *Ephemerae malignissimae* specie, visa est praestitisse. Alias cum intermittentium causis coire, *perniciosasque*, concessis per horas, dies-

que induciis, producere diximus (§. 31.). Frequentius continuitate quadam, per plures extensa dies, invadit: tuncque, vel nervorum potissimum, motuumque turbas, — vel vitalis fontem principii, sensibilitatem aeque, ac irritabilitatem adgreditur: *nervosae*, et (hypothetico prorsus vocabulo) *putridae febris* denominatione, non firmis satis rationibus, distincta. Cum nulla *continuae* causa connubium respuens haec febris, cum *gastricis* frequentius copulatur; ipsasque *inflammatorias*, topicasque inflammationes interdum inquinat: pro multiplici, quo produci, propagari, grassari solo observatur, *navalis*, *carceralis*, *castrensis*, *nosocomialis*, eaque vel *simplex*, vel *complicata* a Scriptoribus compellata. Nec acutioris semper febris in modum incedere; sed lento, diuturnoque satis passu, ad hebdomadas extendi, atque non minus quam illa, epidemice divagari observatur.

§. 82. Invadit autem haec febris sexum, aetatem, constitutionem quamcumque. Interdum certas inter animalium caeterorum species similia fere praecedunt, comitantur febrium istarum epidemias; interdum ad genus humanum strages limitatur. Vix aliorum symptoma Character generalis.

morborum existit, quod saepe hac febre prehensos non illico circumdet; sed nunc insidias occulte struit; nunc aperte pericula minitat, hoc solo pernoscenda, quod, vitali imprimis infestae systemati, causarum nexus deesse videatur; et sine ordine decurrant symptomata, et cum febris violentia nequaquam correspondeant; quodve nervosum imprimis systema vel de majori, et in motus irregulares prona sensilitate, vel de singulari stupore et inertia participet.

Pestis. §. 83. Felix inexperientia *Pestem* hic fusius a nobis describi vetat: aliorum interim observata hanc ipsam pro morbo *non uno*, sed multiplici, cum hac ipsa, de qua loquimur, febre, in summo gradu conjuncto declarare sinunt. Non quidem in omnibus, quos *Pestis* tenuit, pulsus magnitudinem febris indicavit; fueruntque plures, quibus arteriae non celerius, quam in sanitate saliebant; sed infidum febrium hae signum sistunt (§. *h. c.*); et in *nervosis*, naturalibus non frequentiores, sed interdum adeo pauciores pulsus esse, non infrequens docet observatio. Febris igitur, ex subitanea virium, eaque insigni protinus, dejectione, morositate, tristitia, desperatione, an-

xietate praecordiorum summa, et insigni faciei
a pristina, mutatione, lumborum dolore, aliis-
que dijudicanda. Ast neque his interdum lo-
cus fuisse; sed aegrotans, primo jam insultu,
apoplectica quasi morte ereptus refertur. Alias
derepente brevi, ac vehemente rigore cum ca-
loribus alternante, morbus inchoatur; calor
ipse, interna magis adurens, ad corporis su-
perficiem celeriter evanescit, eamque frigidam,
algidamque relinquit (Lypiria veterum).
Pulsus nunc celerrimi, duri; nunc exilissimi,
inaequales; oculi rubentes, feroces; dolores ca-
pitis gravativi, hebetudo vertiginosa, interdum
cephalaea insignis; deliria; lingua siccissima,
ivescens, cum siti aut nulla, aut non fallen-
a; dolores fugaces, momentanei, in partibus
landulosis et musculis majoribus punctorii;
omituritio inanis, aut aeruginosae bilis eje-
tio; respiratio anhelosa; jactatio. Sub his ve-
o communioribus *pestis* symptomatibus, mox
rimis morbi diebus aut petechiae latiores,
opiosae, aut maculae purpureae, lividae, sub-
nigrae, indolentes, aut vibices, superficiem
orporis occupant; aut post celeriorem fortas-
s interitum, a morte demum prorumpunt.
Hucusque dubia epidemiae insurgentis natura
omparet medico copiosis funeribus territo: ut

pro febre *petechiali*, alia, facile declaret; donec aucto sensim regnantis morbi furore, incertis morbi vix incipientis diebus, aut *bubonum*, aut *carbunculorum* sive *anthracum*, aut *parotidum* denique, et frequentissimae mortis apparitio, funestissimae luis communiora quidem, nec tamen absolute necessaria, prodant symptomata.

Bubo pestil. Est autem *bubo pestilens* glandularum nunc inguinalium, nunc axillarium, cervicalium, aliarum, ex genere lymphaticarum, tumor inflammatorius, profunde latens, dolensque, sensim sensimque, pro virium ratione, aut elevandus, aut mox iterum disparens, interdum suppuratione, cum felici quidem exitu, saepius gangraena, consumendus.

Carbunculus Pest. *Carbunculus*, seu *anthrax pestilens*, tumorem durum, ardentem, summeque inflammatum, in quavis fere corporis externa parte propullulantem, ex pustula exigua celeriter increscentem, sistit: in cujus apice, soluta a cute epidermide, aut uno, aut pluribus in locis, papula nunc minor, nunc major, liquore flavescente, rubello, livido, tandem nigro, repleta, exsurgit: sub qua tum cutis, tum ipsa interdum musculorum caro depascitur, emoriturque.

Glan-

Glandularum lymphaticarum circa aures et salivalem fontem positarum, raro hujus ipsius, tumor durus, inaequalis, inflammatus, plus minus dolens, rubro, aut livido colore notatus, aut pallidus, *Parotidem* pestilentialem exhibet: quae nunc absque suppuratione inopinato evanescit; nunc suppuratur, induratur; nunc vero in gangraenam citissime transit. Parotis.

Haec singula vel incipiente vix morbo in conspectum venire, vel paulo etiam tardius comparere, crisinque subinde constituere observantur. Interim quo tempore plures cum bubonibus carbunculisque decedunt, alii sine his eandem viam, eodem morbo extincti, legunt. In *Atheniensium* peste, et in illa, quae Europam, Asiamque sub *Marco Aurelio* devastavit, bubones, aut carbunculi nunquam, sed extremitatum gangraenae, comparebant. Neque bubones aut parotides in aliis morbis, pestem violentia non aequantibus, interdum non observantur; et anthraces frequenter in illis praecipue vidimus, qui ob comestam animalium, morbis enectorum, carnem, in acutam febrim inciderant, minime tamen *pestilentialem*.

§. 84. Febris vero, quam, ut pesti affinem, Febris pestil.

pestilentialem vocaruut, si solam, qua minor est, ferocjam, majoremque frequentiam excipiamus, cum illa (§. 83.), vel cum febre (§§. 87. 88.) describenda, fortioribus symptomatibus notata, convenit; nec ulla inter has omnes *nervosae* species, quam ad gradum violentiae, ponenda est differentia. Bubonum, carbunculorum, parotidum in peste naturam, ab illa, quam in *pestilentiali febre* observant, constanti ratione distinguere nequimus.

Ephemera maligna.

§. 85. Nec *Ephemera* summe maligna (§. 81.), quae, seculo sub finem vergente decimo quinto, Britanniam magnam, posthinc vero insignem Europae partem devastavit, pestis nomine certe haud indigna, vel bubones, vel carbunculos, — sed solos *sudores*, brevissimo tempore colliquantes (Elodes veterum) pro potiori symptomate agnovit. Haec enim *Ephemera* sudatoria, non raro ad plures utique dies *protracta*, post horrorem, vel quasi aurae per membra decurrentis sensum, calore invadens, mox continuis, foetidissimisque sudoribus, sub virium insigni prostratione, inquietudine, anxietate, timore, desperatione, deliquiis, internorum aestu, vertigine, cephalaea, sopore, convulsionibus, cordis pal-

pitationibus, pulsuque frequenti, inaequali, cutem adeo inundabat, ut primo jam die, aut quinto, aut septimo, innumeros jugulaverit. Nec similes desunt, quarum una nec inflammatoriam quidem recusavit indolem, epidemiae, in quibus, sub manifestis *nervosae* febris symptomatibus, potissimam *sudor* partem habebat: qui et ipsi adeo intermittenti febri nonnunquam perniciosam conciliat indolem (Perniciosa Diaphoretica).

§. 86. Ubi non *pestilentiali* quidem, sed tamen consueta, haec febris mortales invadit ferocia (§. 81.): tunc symptomata, pro subjecti, causae, et regnantis epidemiae diversitate, vel de nervorum potissimum turbis testantur; vel vitalis principii energiam quam maxime labefactatam ostendunt. Nervosae aliae:

§. 87. Ac in primo quidem casu, vix a recepta morbi causa, vel post aliquos ab hac ipsa dies, aegrotus plumbeam mox artuum lassitudinem et torporem pusillanimis, morosus, tristisque persentit, suspirat, interdum lacrymatur. Vidimus tamen, qui loquaces insolito, et cum risu cantuque alto, citissime hoc ex morbo perierunt; alios, qui lecto tar- Nervosa versatilis:

dius affixi, per plures dies erecti, et cum morbo luctantes incedebant, aut de virium jactura vix multum querebantur; horrores vagis caloribus intercurrentes, lumborum, articulationum, capitis dolores, vertigines, hebetudo, praecordiorum temporumque pulsationes, nausea, vomituritio, sudores nocturni, succedunt. Magna vero in omnibus contradictio: a motu, vel jam a sola corporis erectione, sine praegressis evacuationibus, deliquia; et arteriis licet exilibus, tardisve, aut parum citioribus, contractis, tensisque, tacita, et interdum furiosa deliria, quae, alias sub febre quam maxime conspicua, vel minime comparent; cum jactationibus, vigiliis, soporibus mixta erumpunt. Oculorum splendor imminutus; aut fulgent, unique objecto fixi inhaerent, dolent, punguntur, trahuntur bulbi; manuum tremor et concussio levis, vox acuta, vel rauca; lingua albescens, aut sicca, cum siti perpauca, vel et liquidorum aversione, aut horrore; vel denique naturalis et tremula; screatio, sputatio frequens, spumosa; urinae multae, pellucidae, aquosae, lacteae, aut denique furfuraceae; alvus nunc tarda, nunc cum ipsis urinis involuntaria. Interdum violens abdominis dolor, dysuria, singultus, dysentericus fluxus,

cum intestinorum gangraena. Aurium sensus nunc obtusus, nunc acutissimus; respiratio anxia, suspiriosa, aut difficilis. Pulsuum sub morbi decursu variabilitas summa; ut arteriae, nunc satis plenae, atque aequales, post brevem moram exiles, vacillantes, intermittentes, sub digitis vix non evanescant. Interim sub moderato cutis calore aut sudor copiosus, aut siccitas pergamena: cum vario exanthemate, peticulari, miliari, jam sub ipso morbi principio, aut incertis temporibus efflorescente. Aut denique periculosa e naribus, utero, renibus, intestinis, haemorrhagiae, aut vibices, lividaeque cutis maculae, aut ad inguina, axillas, bubones, ad aurem parotis, aut ad oris cavum ulcuscula foeda, nigrescentia, comparent. Interdúm, praegresso violentissimo ad hanc vel illam corporis partem dolore, post paucas horas rubor, livedo, gangraena, sphacelusque in conspectum prodit. In genere, vix quarta, vel septima morbi transacta die, extrema jam virium prostratio, lipothymiae frequentes, convulsio, tetanus, sudores viscidi, frigidi, anxietas magna, perdifficilis respiratio, — subinde, nec ullo sese, quod medentis attentionem feriret, manifestante symptomate, mors improvisa scenam claudit.

Qui vero hac ex febre vel per auctam cutis, tunc mollescentis et vaporosae, transpirationem, lenesque sudores, vel per abscessus, vel modo minus patente, saluti restituuntur: illi per longum tempus amissas vix recuperare queunt vires, ac mente non minus, quam corpore, diutius hebescunt, praeteritorum cum difficultate recordantur, et fatuitate quadam amicos, restitutis viribus sponte cessatura, terrent.

Nervosa stupida.

§. 88. Interdum nervorum turbae non principem habere locum (§.86.), sed sensuum motuumque magis *stupor*, quam aucta, vel mutata agilitas et directio, adesse observantur. Est interim major in parte, quae a morbi causa obsidetur, et in ipsius aegrotantis natura, quam in eo, quod morbum producit, differentia.

Incipit nempe et haec *febris nervosae* species cum magno virium languore, lassitudine ulcerosa, anorexia, ore sicco, vel mucoso, nausea, vomituritione, vomitu ipso, capitis gravitate, obnubilatione, temulentia, dolore; animi moerore, vel stupida ad quaevis indifferentia, horroribus, vagis ignibus intermixtis: quae singula interdum (nam et celeriori pe-

de alias malum orditur) aegrotantem lecto per dies necdum figunt , donec aucta post paucos dies aegritudine , victas eidem manus tradat , et jam gravissimo laborare malo observetur . Pulsus hic vix suppressi , sed frequentes , et in multis sat pleni , ut pro inflammatorii signo morbi incautis facile imponat : imprimis si, quod saepius contingit, rheumatica, catarrhalia ad nares, faucesque symptomata fallaci morbum velo circumambiant. Vix autem emisso liberius sanguine, aut sano prorsus simili , aut coccineo , aut levi adeo obtecto corio , aut , quod vix a febris observatur principio , jam aliquomodo dissoluto , — vel et sponte post aliquot dies arteria concidit , mollescit , cruorisque sub digitis diffluere unda videtur . Interea manuum continuo augetur tremor , subsiliuntque hinc inde tendines, aegrotans facie ruber, genis fere lividis, soporosus, morbi gravitatem vix quidem internoscit , insomniis turbatur , et , si paucos excipiamus , delirat ; aurium susurrus continui, aut gravis ad utranque loquelae perceptio . Ad noctem symptomata manifeste satis augentur, et alternis interdum diebus violentia respondent, pro *subcontinua periodica* facile impositura. Calor non raro naturalem vix superans , saepe ma-

nifeste acer, digitosque urens, siccus, cum pulsu tantos quidem ignes, celeritate sua ac impetu, nequaquam accusante, interdum naturalibus vix frequentiori, interdum celeri, semper vero parum certe constanti. Aliis continuus, viscidus, vapidumque spirans acetum sudor cutem macerat, et jam primis morbi initiis peticulae ubertim, sine hujus levamine, comparent. Interea gastricorum symptomatum apparatus, ut primae invasionis effectus, morbique notabilis remissio disparuit; augentur surditas, aurium tinnitus, susurrus, aegrotis molesti, stupor; oculi rubent ac lacrymantur, nares obturatae, quasi fumo nigricantes, dentes sedimento viscido, labra squamis brunis, subnigris conspurcata; aridissima, tremensque lingua, aut ore protendi, jussa, nequit; aut exserta, ab aegrotante rerum oblito vix retrahitur; interdum carni crudae simillima rubet; interdum naturaliter constituta madet, tenui flavescente muco oblinita. Sitis saepe magna; alias nulla, nisi vini, quod plures anxie appetunt. Cum cute sicca, diarrhoea non raro incedit. Urinae inaequales; nunc crudae et aquosae; nunc flammeae, rubescentes, nunc brunae, crassae, furfuraceae; nunc cum nubecula in medio suspensa. Sed mox sphincte-

rum infrangitur officium: primum quidem vesica, dein anus, olidissimas faeces dormientibus elabi sinunt; mox vero vigilantibus, inscíis, similia contingunt; nec rarum est, lotii hac in febre excretionem intercipi, et aucto vesicae urinalis volumine suspendi, vel simul in se ipsos mingere aegrotantes, et retentione urinae laborare. Decubitus in dorsum, divaricatis inverecunde cruribus, devoluto ad pedes corpore fere plumbeo. Facies nunc quasi lutea, aut impuro glutine oblita; continua manuum captandis in aere objectis absentibus, vel stragulis in unum coacervandis, agitatio; fugiendi conatus impotens, et continua sub somnis mussitatio; oculorum post palpebras inversio terrifica, temporum collapsus, acutique nasus, ac aurium incipiens frigus. Sed quo debilior nunc pulsus, et quo major virium vitalium dejectio est; eo magis deliria, stuporque crescunt, sudores glutinosi, foetidique augentur. Interea cum faecum liquidarum, olidissimarum frequenti in lectum secessu, ventris meteorismus insurgit, et subinde singultus. Quae superficiem defoedant peticulae, aut maculae, lividiorem colorem assumunt. Nigrescentes in binis aegrotantibus manus conspeximus. Interdum sanguis copiosus per na-

res, aliasque vias, dissolutus prorumpit; pulsus exilissimi, inaequales, respiratio nunc tandem difficilior, lipothymiae, gangraenae partiales ex decubitu, extremitatum frigus, convulsio, mors.

Qui vero longioris interdum morbi violentiae resistunt, illi sub signis (§. 87.) recensitis insensibilem in modum restituuntur, et sub vaporosis sudoribus, cutem carnesque tractabiles, molles, minusque urentes ostendunt; madescit lingua, auriumque, surdarum licet, susurrus disparent; increscunt pulsus, mollisque unda arteriam aequali rithmo attollit. Sequuntur nunc somni placidiores, reficientes, et oblatum aegrotus cibum minus abhorret. Interdum per gangraenam, aliasque metastases, rarius post asphyxiae speciem, citior in salutem transitus observatur. Tardius vero omnes convalescunt (§. 87.).

Complicatio gastrica.

§. 89. Frequentior his febribus abdominali cum fomite complicatio est (§. 81.): quam signa tum (§. 55.) descripta, tum alibi (§. 103.) tradenda, — causarum denique, ac annuae constitutionis attenta consideratio, cavendo ne symptomatica ventriculi affectio pro saburralis materiae indicio habeatur, manifestabunt.

§. 90. Cum *inflammatoriae* quidem febris symptomatibus nervosarum causae rarius combinantur; sed cum *inflammatione locali* conjungi, minime rarum est. Nec enim haec ipsa aut febrem absolute requirit; aut si eandem pro comite habeat, *inflammatoriam* continuo agnoscit. Pestis ipsa utriusque exemplum rei largitur: illa enim, rarissime licet, inflammatoriam aperte tenuit nervosae febris naturam, sanguinisque missionibus cessit interdum. Sed haec ipsa lues, cum ejusdem vel minime particeps, et vix non febre carere videretur; carbunculorum, bubonumque manifestam, licet *malignam*, *inflammationem* ostendit. Atqui hoc ultimum *nervosae febris* cum erysipelate, phlegmoneque tam infelix connubium, in cerebri, faucium, pulmonum, ventriculi, intestinorum, hepatis, uteri, aliisque inflammationibus, — in variolis, erysipelate, dysenteriis, etc. in magnis hominum, imprimis impurorum, societatibus, in castris, carceribus, navibus, xenodochiis, domibusque angustis, toties occurrit, ut, licet frequens non sit *nervosa ac inflammatoria febris*, saepe tamen illa cum *inflammatione maligna* aegrotos pessundet. Complicatio inflammat.

Inflammatoriam *nervosa* subinde naturam as-

sumit in juvenili, plethoricoque corpore; quin hic de simulata, quam sola interdum cruoris his in subjectis abundantia inducit, malignitate sermo esse queat. Eandem interdum assumet, si cum acri rheumatico, catarrhali conjuncta *nervosae* causa incedat; aut si praesenti morbo inflammatorio, aut ipsi demum inflammationi, nosocomialis superaccedat infectio, quae tamen prona in phlegmones dispositio post paucos dies disparebit, et non nisi ipso morbi principio ab expertis pro tali curari potest.

Nec tamen sibi quisquam a summis furiosisque hinc inde deliriis, capitisque doloribus, hac in febre, pro latente in encephalo inflammatione imponi sinat! Fallacitatis quamplurimum hic latet. Nec aliter cum *Paraphreniti-de*, *Tiphode*, *Epiala*, *Assode* veterum, rem se habere observamus: quae vix non semper ad *nervosam*, aut malignam febrem pertinent, cum abdominalium viscerum inflammatione nonnunquam conjunctam.

Nervosa lenta.

§. 91. Alia demum *febris nervosa* habetur, quae ob tardiorem ingressum *lenta* vocatur (§. 81.), ab *acuta* vix nisi minoris vehementiae ratione, ac sua diuturnitate, distinguenda. Oritur haec, interdum epidemice, post

calidam, humidamque tempestatem, in locis profunde positis, ac uliginosis. Invadit illos prae aliis, qui sensiliori nervo instructi, pathematibus deprimentibus in longum vexantur; aut qui vino, ac nutriente satis alimento diutius privati fuerunt. Symptomata hujus febris tam mite incedunt, ut ex illorum consideratione pericula portendi nulla videantur: sed singula nervosum systema, et quae ab hoc quamproxime pendent, potissimum atque ita quidem afficiunt, ut nunc major, nunc minor compareat sensibilitatis ac irritabilitatis ratio; nunc vero una ex his a naturali quam maxime abludat. Ac primo quidem digestionis opus difficulter absolvi, flatus, ventriculi ardor, anorexia, et acidi corruptique liquoris eructatio, observantur. Alvus aut tardior, cum abdominis dolore, aut et laxa atque profusa. Solida fere flaccescunt; vertigo, occipitis dolor per orbitas oculorum quasi extensus, temporum adstrictio, dyspnoea, oscitatio, palpitatio cordis, ssitudo continuo aucta, moestitia, suspiria, acrymatio, anxietas, solitudinis amor, et summa interdum irritabilitas; calores vagi, ita ut nunc facies intensius rubeat, caleat; mox spectu fere mutato, pallescat, subsideatque; nunc manus, nunc aliae partes urantur, qui calores par-

tiales levibus frequenter horroribus intersecantur. Pulsus debilis, frequens, inaequalis, aut tremulus, ac intermittens; subinde contractus, atque durus. Interea aegrotantes vix nisi post sat multos dies, aut post duas adeo hebdomadas, lecto affiguntur: quod si contingat, debilitas sat magna jam observatur, ut vel stantes vel genubus innixi, vel a simplici pediluvio, deliquium animi patiantur. Ad noctem symptomata, calor, dyspnoea, frequentia pulsus, augentur; vigiliae, insomnia premunt; dolores quasi rheumatici hinc illinc erumpunt, et pro pleuritide, pro rheumate facile imponunt. Urina utplurimum pallida, serosa; aut leviter tincta, cum levi furfure fundum non attingente; aut, rarius, crassa, cum inspersa quasi farina.

Nunc novum aliquando, validumque frigus, aut levis horror accedit; vomituritio, vomitus interdum, imprimis vero tremores generales, partiales, observantur. Calor nunc, exterius vix conspicuus, inaequalis et fugax accusatur. Pulsus interdiu naturalibus saepe vix frequentiores, aut etiam tardiores; donec ingravescente in dies morbo, pericula, primum abscondita, nimis patefiant. Lingua vix nisi in medio sicca; sitis cum oris siccitate nulla; aut, sine hac, praemagna; interdum deglutitio laeditur;

tinniunt aures, oculi lucis impatientes, pavores, pusillanimitas, desperatio, desipientia, ac tacita deliria, rarius furiosa, floccorom venatio, cum pulsu turbas has minime indicante, maxime variabili. Vigiliae augentur, aut oculis semiapertis, super dorso procumbentes, mussitant; quaestionibus vel ob stupiditatem, vel ob gravem auditum, lente respondent. Nec desunt levia convulsionum vestigia, tendinum subsultus, distorsio oris, manusque unius contractio, incurvatio. Jam senescente morbo, diarrhoea aquosa, aut sudor, et cum hoc exanthema multiplex, sine ullo morbi levamine, et virium potius jactura, succedunt; aut aphthae oris cavum undique obducunt; pulsus jamjam celeritate ac debilitate increscunt; oculorum color fere immutatus, peralbus, cornea interdum quasi collapsa, atque facies ex cinereo pallida observatur, et in rugas collabitur. Sub finem morbi lethalis, sudores viscidi, frigescentes laxissimam cutem undique perfluunt; augetur sopor, lethargo vicinus, secedunt alvus, urinae; subsultus tendinum frequentiores, dyspnoea magna, convulsio, vicinam mortem annunciant, Sunt qui, diutissime hac ex febre detenti, in phthisin tandem, febrimque hecticam praecipitantur. Qui mortem ipsam

aufugiunt, vix manifesta crisi salvantur, et dissipato post vigesimum fere diem, aut tardius aliquando, evidenti periculo, redeuntibus somno ciborumque desiderio, nec non sub repetitis sudoribus vaporosis, aut ptyalismo, aut gangraena vix foetente ad coxas, *lentissime*, — vel interdum subitanea quasi, nec intellecta *celeritate*, reconvalescunt.

Est vero et huic *febris nervosae* speciei sua cum gastricis saburris, cum inflammatoria constitutione, aut denique cum ipsa inflammatione, vel et cum rheumatica, aut catarrhali affectione, complicatio, quam signa alibi exposita (§§. 55. 81. 89. 90.) manifestabunt.

Causae febr. nervosae. §. 92. Si febrium hucusque descriptarum (§§. 80. — 91.) humano intellectu causas attingere valeamus: licebit easdem in principio quaerere, quod praecipue in locis, quae animalium exhalationibus inquinantur, in futuros mortalium interitus praeparatur. In quo hoc principium consistat, difficulter, si unquam, eruetur; nec aer, qui eidem pro vehiculo est, hoc ipso licet quam maxime impraegnatus, cognitorum beneficio instrumentorum, ab alio, insonti, diversus monstratur. *Putridam* causae istius naturam supposuerunt, qui

in

in putrescente animalium exhalatione illud ipsum, quod nervos invadat, quaerendum esse existimarunt; hancque opinionem videbantur *putridi* in fibram animalem, ac in ipsum sanguinem effectus quodammodo confirmare. Sed principiorum sub hac corporum decompositione emanantium, in putrido non limitatur indoles; neque hujus, copiosiori vehiculo diluti, tam venenosa est qualitas: ut vel aperto in aere, sanissimum hominem, quasi fulminis ictus, lethalem in morbum prosternere queat. Ipsum adeo *alkali volatile*, odoratus nervis admotum, lipothymia correptos promptissime restituit; ac in ipsa febre nervosa (§. 88.), quam *putridam* vocant, cordis vires potenter attollit. Nec *putridum* tam ubique animali corpori est infensum, quin ipsa natura cuivis ex istis non parum foetentissimae materiae receptaculum vel ipsi stomacho submiserit; ex hac ipsa, nutrientes particulas, oeconomica certe resorptione, sollicite colligat; ac, sine *putridi* submixti timore, in usus suos, physiologis vix satis perspectos, quotidie convertat. Ipsa quidem humana species, rapacium exemplo animalium, ex *putridis* alimenta non quaerit; ast vero, necessitate coacta, vel consuetudine in-

durata, tum carnem, tum pisces putredinem longe spirantes, absque *putridi* formidine morbi, audacter devorat. Innumerae opificum familiae vitam putridissimas inter exhalationes sanam ducunt; et foetidissimum in cruribus ulcus, per annos acerrimam fundere saniem, *nervosam* tamen febrim inducere vix observatur.

Ex his apparet, illud ipsum, quod nervosam febrim progenerat, non tam semper in *putrido*, quam in alio huic ipsi facile commixto, ignoto licet, ac venenorum modo agente, principio consistere: quod nervoso, vitalique systemati praeprimis infensum, pro varia tum sui, tum recipientis subjecti, regnantisque constitutionis natura, diversissimos in sensili machina effectus, nunc *excitantes*, nunc vero *deprimentes* inducat: quos illis non inepte similes quodammodo dixerunt, quos ex *Nicotianae* fumo, in hominibus eidem necdum assuetis, in nervos edi observamus.

Et revera tantos hoc principium corpori vix admotum tumultus mox stomacho infert (§§. 83. 87. 88. 91.), ut vel fortiora in eodem venena majores vix suscitent. Nec major fere in istis, quam in ipso *nervosae* principio, expellendis, *emeticorum* virtus est: si,

priusquam diffundatur infectio, promptissime propinentur: quo in ultimo tamen casu, *sudoriferorum* non minor in eliminando veneno efficacia observatur. Atque ex hoc quidem ad majorem ejusdem materiae subtilitatem, ac volatilem naturam, concludere liceret; nisi variorum morborum seminia, effectus interdum tardiores, *immutata*, exsererent; atque ipsius demum *pestis*, ac *variolarum* contagia, rebus etiam inanimatis pertinacius adhaesisse, observatio doceret.

Sed hic est, ubi eximii in arte viri, *contagia* ad paucissimos morbos restingere, solisque *variolis*, *morbillis*, *scabiei*, ac *lui venereae*, concedere maluerunt. Amicae tamen umbrae pace dicamus, nos latius eheu! diffusam *contagiorum* agnoscere potestatem. Ut enim et *caninae rabiei*, et *leprae* certiora contagia hic praetereamus; quid in illis morbis veneni animalis communicationi faveret, quod in aliis populariter grassantibus non saepius favere valeat, vix perspici potest. Vegetabilium quidem, animaliumque in modum, per *semina* morbos propagari, non videtur; sed quae sub horum decursu praeparatur, infensa vitae, *contagii* materia: haec in aliud praedispositum corpus delata, eosdem huic in solidis motus, liquidorum easdem, mysterii plenas, sed ob- Contagia.

servationibus nimis confirmatas, aberrationes conciliat. Nec minor difficultas in eo est: cur rabiosi canis saliva per menses sub cute humana jacere sepulta, demum ejusdem effectus morbi, idemque, communicabile aliis, venenum valeat generare; quam quod pestis, febrisque carceralis contagia, sub certis circumstantiis praeparari, vestibusque, aut aliis rebus suscepta, post non tam breve tempus in alios transferri aequaliter possint.

Errorem hoc in judicio subrepere, ex eo quidem facillimum esse concedimus lubenter: quod ex morbi *epidemici* causa, late per populum extensa, ille in plurimos simul, sine ullius contagiosae materiae concursu, grassari queat; est tamen praesidium in pestiferorum, — est in locorum, ubi morbi, ob contagia suspecti, vigent, — est in rerum ab aegrotantibus tractatarum solicita fuga, positum omne; nec aliter leges a *pestis*, quam a *variolarum* contagio praeservant.

Animale igitur productum *nervosae* febris contagia sistunt; et tam in aegrotantium variorum corpore, quam in atmosphaera, plurimorum exhalationibus inquinata, favente anni constitutione, generantur. Quod si tamen has ipsas vel *putridas* esse, vel in putri-

das facile abire, ex analogia concedamus; fateri tamen oportet, hoc *putridum* saepius pro *vehiculo*, et *socia* contagiis *materia*, quam pro ipso *contagio*, esse habendum. Nec effectus, in aegrotantium corpore, sub fine magis, quam sub initio morbi, conspicui, *putridam* esse aegritudinis causam, magis convincunt; aut ex alio fonte, quam putrido, explicari non possunt. Certe ex sudoris non magis, quam ex animae, ex pedum, axillarum, fonticulorumque in multis, sanissimis caeterum hominibus, foetore, ad putridam sanguinis decompositionem concludi potest; nec omnia, quae male olent, ob *putridum* olere, asseremus. Apparens sanguinis his in morbis *dissolutio*, nec constans ubique est; nec ipsa, nec haemorrhagiae, nec exanthemata, ex alia, quam *putrida* causa pendere non possunt. Si citius, quam alia, defunctorum hoc ex morbo cadavera putrescant; hoc ipsum, si aliqualem in eodem ad futuram dissolutionem adesse dispositionem convincat; *vivos* tamen, et cum sanguine per vasa circulante, jam *imputruisse*, nequaquam inde inferre licet. Ex *Peruviani* corticis virtute, magis quidem in febre (§. 88.), quam *putridam* cognominant, quam in *nervosa versatili* (§. 87.), proficua, ad *antisepticam* ejusdem

agendi rationem praemature conclusum est: cum majora, quam hic cortex, antiseptica, in eodem morbo parum, aut nihil proficere, — et alia, quae *septicis* potius adnumerantur, remedia, cantharides, salesque volatiles alkalinos, quamplurimum praestitisse, observatione edocti, profiteamur.

Sed, si ex communi *contagiorum* actione, eorundem ex *putrido* ut statuamus originem, non inducamur; oportet tamen, ut pro morborum diversitate, et ipsa differat eorundem natura; utque unum prae alio in certas corporis partes invehendo, propria cuivis symptomata, quadam fere necessitate, inducat. Sic nervosae febris contagia, quam maxime in *sensilitatis*, ac *irritabilitatis* organa furere, ac nervorum in partes sibi subjectas imperium nunc augere, nunc deprimere, nunc vero subvertere consuescunt. Sic *morbillosum* virus tum oculis, tum faucium, narium, pulmonumque *membranae mucosae* potissimum insidiatur, ac *variolosum* acre caecitates, phthisesque ulcerosas frequenter post se relinquit.

In hoc vero singularis contagii, *nervosas* excitantis, posita est natura: quod non modo cum variis affectibus, gastricis, inflammatoriis; sed cum ipsis variolarum, morbillorum-

que contagiis, inflammatoriae licet indoli faventibus, facillime confluat, ac ea in partes suas abire, omnemque fere primarium deponere habitum cogat. Sed et in hoc, infaustum *nervosarum* contagium, variolis morbillisque ferocia antecellit: quod, cum hi morbi, quos semel mortales prehenderunt, in eos secundo insultu rarissime invehantur; illud ipsum, venereae luis et scabiei contagio in hoc simile, eundem frequentius mulctare hominem queat. Interim qui carcerum, infirmisque nosodochiorum incolis opem diutius et assistentiam praestiterunt, hi facile a contagii, meticulosis potius, ac non assuefactis hominibus insidiosi, periculo quodammodo immunes vivunt: quam familiaritatem caetera contagia cum nemine contrahere solent.

Cum vero subtilioris contagii hac in febre producenda actionem minus suspicarentur, alias longe tam dirae aegritudinis causas Medici accusarunt: quae tamen vix non omnes ad morbum magis disponere, quam eundem facere queunt. Sic ciborum animalium frequentem usum pro suspecto non amplius habebit, qui febrim nervosam apud plebem ultimam, quae vix externis carnem labris gustare consuevit, potissimum generari, ac antequam in carnivo-

ros proceresque homines propagetur, diutius dominari animadvertet. Ex animalium epidemico morbo enectorum carnibus malignissimas febres in miserorum familiis oriri conspeximus utique; sed aliud tunc erat, quam solius carnis ingestio, quod morbum, a gastricis bene diversum, in iisdem generaverat. Carnium, pisciumque putredine infectorum noxas, — multa exempla loquuntur; quin igitur, qui morbus ex istis producitur, ex solo, quod putridum est, principio originem trahat, putridique mox nomen mereatur. Cerealia corrupta, quae alia sub gravioribus charistiis ab esurientibus malesana devorantur, maximis in civitate morbis occasionem largiuntur; sed febris, quae sub tantis calamitatibus in populos invehitur *maligna*, exhaustis eorundem corporibus saepe ex alio, quam indigesti alimenti principio, communicatur: quod in hominum, inedia, desperatione, summaque immunditie obsessorum, angustis, carceralibus, ac mephitim undique spirantibus tuguriis inclusorum societate progeniem agnoscit suam.

Si febrium nervosarum in paludosis, uliginosisque locis proventus uberior observetur: hoc vel corruptorum simul cum vegetabilium reliquiis insectorum, ac animalium exilium

actione contingit; vel noxia paludum sub sole ardente effluvia atmosphaeram ita disponunt, ut animalia morborum contagia facilius in hac, quam in alia quavis, praeparari, aut a sociis suscipi promptius queant. Fatales interim *nervosarum* epidemias in locis montuosis siccissimisque conspeximus: ac hiberno tempore, quo, spatio angustiori, et in aere vix unquam renovato, familiae propter intensius frigus una degere coguntur; contagiosae nunc simplices, nunc saburrali principio complicatae, uberrime propullulant, verasque *carcerales*, *nosocomialesque* febres sistere observantur.

Quod si tamen febris *nervosae epidemicae* causas in contagio animali potissimum quaerendas esse nobiscum reputemus, non caeteras idcirco *sporadici* morbi origines omnino excludimus. Ipse sibi homo, sub datis circumstantiis, venenum parat: et nunc febris quaecunque neglecta, aut male curata, nunc suppressae transpirationis, necdum perspecta satis, materies; nunc acre quodcunque, ichorosum, gangraenosum, imprimis vero rheumaticum, atque catarrhale, super cerebrum, nervosque depositum, non *morbos* solum *nervorum* tum chronicos, tum febriles atque acutos; sed, quae ab his magnopere differunt, singula etiam ner-

vosae febris phoenomena producet; hujusque, ut causae, argumentum, per felicem nonnunquam metastasin, evidentissimum certe habetur.

Prognosis. §. 93. Ipsa jam *nervosae febris* descriptio, quid in eadem timendum, quamque parum saepe sperandum sit, abunde manifestat. Principium vitae, reagensque in causam morbi naturae potentia, ab infenso animalibus veneno hic obsidetur: ut ab eadem parum saepe exspectari, nec ab arte, specifico contagii antidoto destituta, res magna promitti queat. Omne potius subsidium in contagionis fuga, legumque magis, quam medicorum auxìlio, obtinetur. Cognito interim, quod perdifficile interdum est, citissime hosti, sub ipsius morbi initiis, felicia saepius arma opponuntur. Corpora laboribus, studiis, excretionibus nimiis, inedia, morbis venereis, scorbuto, aliis, exhausta, cachectica, viscerumque labe, aut specifico acri devastata, — gravidae, puerperae imprimis, infantes teneri, gracilesque ac timidi maxime homines, quemadmodum suscipiendis contagiis promptiores; sic, iisdem susceptis, periculosius longe decumbunt.

Ipsa vero *nervosae febris* cum aliis morbo-

rum causis complicatio, annuaeque constitutionis ratio, discrimina rerum nunc augent, nunc vero diminuunt. Quo major virium sub incipiente febre prostratio, a causis sensibilioribus non repetenda; — quo manifestior faciei a naturali forma aberratio; — quo sensibilior aegrotantis anxietas, et jactatio; — quo minor reficientis somni ratio, potiorumque symptomatum, delirii, ac motuum nervosorum remissio est; — quo difficilior respiratio observatur; — quo citius exanthemata prorumpunt; — quo magis glanduloso systemati metastases insidiantur; — quo citius haec disparent, vividumque in livescentem atrumque colorem convertunt; quo magis sphincterum perit officium, vasorumque sanguinem coercentium labescere conspicimus imperium; — quo immaturius (si ephemeram excipiamus sudatoriam), sudores cutim inundant; aut quo viscidiores, frigidiores pellem sub morbi fine obducunt; quo magis interna uruntur, externa algent; — quo violentior lumbos, abdomen, caput, dolor occupat; — quo minor, et quo inordinatior cordis per arterias actio comparet; — oculi quo magis rubent, figuntur, connivent, distorquentur, aut alter alteri minor observatur; quo siccior. asperior,

nigra tremulaque magis lingua est; — vox ipsa quo acutior, aut raucidior, et extincta magis auditur; — quo manifestior in deglutiendo difficultas observatur: — eo majora febris pericula esse consuescunt. Interim non unum hic signum; sed plura simul conjuncta, aut, quae maxime nunc in hac, nunc in illa epidemia significant, a medico sunt respicienda; nec illarum perdenda memoria est, qui hac in febre, sine ullo periculi indicio, inopinato obierunt.

Felicioris spem exitus largiuntur signa praedictis contraria: — maturior morbi cura; — symptomatum aliquis inter se nexus; — carnium, cutisque mollities, non glutinosa; — decubitus naturali vicinior; — auditus sub fine morbi gravescens; — depositio ad cutem, glandulas, sat constans, cum symptomatum levamine; — dysuria levis, cum urina non cruda, multa, sedimentosa; — sudor aequalis, vaporosus, ardorem cutis dissipans, siccitatis linguae, oris, correctio; — oculorum nitor naturalis, redeunsque; prae omnibus somnus, sine quo nec ulli quidem meliorum indicio fidendum est.

Complicatae febris nervosae prognosis ex concurrentium causarum natura repetenda erit.

Levis, et sub fine morbi contingens, nec vires exhauriens diarrhoea, praesentem cum contagio saburram felicius evacuat; fortior alvi fluxus aegrotum praecipitat, latèntisque saepe intestinorum inflammationis, gangraenae signum, cum singultu, aphthis, meteorismo, extremitatum frigore, dolorum cessatione, ac fallaci mentis serenitate, constituit.

§. 94. Ubi in sanum alias, nec plethoricum hominem contagium morbi (§§. 80. 82. 83. 84. 87. 88. 91.) invehitur, atque latentis inflammationis, aut saburrae indicia desint: tunc sub ipso simplicissimi morbi principio, duplex indicatio insurgit: *primo*, ut virium vitae ratio habeatur; *secundo*, ut quae per salivam, ventriculo, — per aerem, pelli, admota fuerunt; citissime *emetico*, atque *sudoriferis* e corpore eliminentur. Cura.

Virium vitalium conservatio obtinetur vel prompriori illius, quae nervosum systema circumdat, materiae rejectione, circa quam *secunda* indicatio versatur; vel excitantium, *cardiacorum*, non inani sic nomine vocatorum, — nutrientium, ac refocillantium prudenti subministratione. In genere haec febris per rigorosiorem diaetam, si longius excurrat, exa- Virium conservatio.

speratur; carniumque jura cum pane cocta, vinoque, aut ovo commixta, corruentem machinam eximie sustentant. Sub ipso febris decursu, major certe, quam sub aliis acutis, tum gastricis, tum inflammatoriis, boni alimenti portio concedi debet; et magna *erigentium*, sub quavis forma porrectorum, virtus et efficacia. Extremitatum frigus, summaque circulationis per istas debilitas, frictionibus, et spirituosis, calidisque fomentationibus dissipantur. Nimiae evacuationes, tonicis, roborantibus, aut opiatis demum remediis, si praesens sic jubeat vitae periculum, cohibendae; animique dejectio tum vino cordiali, tum solatio quovis, et medentis aspectu sereno, moderandus est.

Emeticum. Sed rarius mox tantum haec urgent, ut *primam* formare, vel praecedere, *secunda* non queat, debeatque indicatio. Evacuantia quidem hac in febre nec quidquam opis, sed damni quamplurimum praestare observantur; sed nisi magna id virium prohibeat imbecillitas, *emeticum*, praeter latentis materiae irritantis maturam, ac brevissima via institutam ejectionem, nervosum systema non parum excitare, cutaneam transpirationem potenter promovere, spasmosque moderare, habetur compertum.

Antimonialia caeteris hic praeferenda sunt vomitoriis; si vero diarrhoeam patiatur aegrotans, ipecacuanhae radix in stomachum securius operatur.

Peracto jam vomitu, vel eodem nequidquam indicato, aut jam nimis excedente, ad *sudoris* sat copiosam, longamque provocationem perveniendum. Quamplurimum noxae agyrtarum in manibus *sudorifera* mortalibus attulerunt; sed non minora *antiphlogisticae*, ut vocant, methodi, ad singulos nunc morbos extensae, sunt damna. Experientia sola est, quae meliorem curationis viam ostendat; nec, quibus populus tam saepe abutitur remediis, illa, si, quo oportet, loco subministrentur, effectu destituuntur. Sudor igitur, tum aliquali, nec tamen praefocante, tegumentorum augmento, tum seri lactis vinosi ac tepidi, vel infusi ex sambuco, aut scordio parati, aut denique theriacae, cum aceto communi tepidoque remixtae portione, per nychthemeri spatium, et ultra, fovendus; — interea vero, si vires id exigant, jusculum, vinique portio tepidi, porrigenda sunt: donec aegrotus, dissipato morbi sensu, levamen, susceptique eliminationem contagii jucunda perceptione significet. Sudoris excretionem secun- Sudorifera.

dant tum haustus salini, tum radicum angelicae, imperatoriae, serpentariae, virginianae infusa; tum acetum camphoratum, (N. XIV.) aut salis volatilis alkalini, aut aetheris vitriolici, muriatici, acetosi, portio: quae singula, pro symptomatum ratione, citius, tardiusve, ac copia indicata, porriguntur.

Haec pellendi sudoris necessitas, in *Ephemera* praeprimis malignissima comparuit (§. 85.); in qua vel minima cutanei fluxus interceptio, aegrotantis mortem certissime accelerabat: cum, cognita tandem sudoriferae methodi praestantia, pars maxima correptorum hoc ipso conservabatur: ut lecto commissos ab aura frigida solicite custodirent; ac interea calido, sudorifero potu, fluidorum ad superficiem corporis directionem quovis modo coadjuvarent. Cessante demum sudore, calefactis aegrotantem linteis perfricare, et jusculis paulo nutritum, novis sudoribus committere conveniebat: quo nempe dirissimi, lethalisque alias morbi perfectissima sanatio obtinebatur.

Nec aliter haec methodus tum in ipsa *peste* (§. 83.), tum in *pestilentiali*, sic vocata, *febre* (§. 84.), profuisse visa est: ubi maturo satis tempore, contagii per cutem expulsio solicite a medentibus absolvebatur.

Si

Si morbus per sudores sic elicitos jugulari omnis non possit, vel si contagii per cutis spiracula eliminandi aufugerit occasio: tunc transpirationis quidem nullo non morbi tempore habenda est ratio, ut et lotio, et balnea tepida, sub summo cutis spasmo, utilitatem habuerint; sed sudores pellendi methodus aegritudinem exasperaret. In primo casu, ubi saburrae abdominalis sat certa nunc demum signa comparent, viresque subsistunt: leviori, nec debilitante nimis remedio, rhabarbarino, aut ex tamarindis parato, ac clystere, alvus aliquoties aperienda. Alias vero, curationem per evacuantia prorsus fugiendo, in sustinendo vitalis potentiae tenore, in spasmis moderandis, ac in secundanda, quam natura intenderit, ad corporis peripheriam, vel ad glandulas externas, lymphaticas, depositione, aut metastasi, omnis versatur indicatio. Victus igitur, si morbus in longum trahatur, ut dictum est, nutriens, vinum generosum, vel panis decoctum cum vino, cinnamomo, ac saccharo, partitis vicibus, atque frequenter aegrotis offeruntur. Erigitur vis vitae sinapismorum, cantharidum ope: in quorum administratione curandum, ne cutem facile exulcerent, ac ne, ob stimulum protractum,

quo loco potentius irritant, gangraena inducatur.

Cortex Peruv. Corticis Peruviani virtus in febre *nervosa*, nisi cum *intermittente* conjuncta, aut ex eadem orta, vel manifestas remissiones habente, aut cum stupore, ac vitalis energiae labefactatione incedente (§. 88.), vix tanta esse consuevit; interim cum aromaticis, serpentaria virginiana, valeriana, cinnamomo, praecipue vero cum vino, nuptum remedium, sub morbi progressu, efficaciam prodit. Arnicae nos laudem nec multis, nec felicibus adeo experimentis extollere possumus. Alii farinam sinapis cum sero lactis vinoso commiscent, aut eandem in pulvere porrectam commendant. Spasmis, nervorumque turbis tum praedicta subsidia, tum camphora, moschus, aetherei liquores, volatile alkalinum, et similia, utiliter opponuntur. Camphoram, in dosi praemagna, nos quidem ab aegrotis tam facile perferri non vidimus; viderunt alii. Interim sub pulsu exili, debili, atque molli, a scrupulo ad drachmam usque, non facile ultra, nisi in clystere, cum eadem ascendimus. Moschus vero sub pulsu contracto, duriusculo, et irregulari, a dimidio ad integrum scrupulo, majorique pondere, — alkali autem volatile

sub pulsu tremulo, inaequali, intermittente, sed molli, cum fructu praescribetur.

Frigus, acida.

Praeterea aegrotantes amplo teneantur conclavi, quo purum aerem, et multum trahere possint; neque multis vestimentis strangulandi, sed admodum levibus tantum velandi sunt. Phrenitica interdum deliria, sopores continui, erecta trunci positione, capitisque denudatione non raro dissipantur; nimiosque sudores, aegrotantium viribus funestos, exanthemata multa, augentis potius morbi, quam criseos, signa, — frigidiusculo ac renovato saepius aere, nec minus summa linteorum, indusiorumque puritate, coercemus. Nec alia potus est ratio, quem frigida, sub urenti cutis calore, cum glacie commixta optimum constituit; aut denique illa, cui vitrioli acidum, gratiori syrupo edulcoratum, aut granatorum, citrinique pomi succus recenter expressus, cum sacchato superadditur. Integri adeo corporis cum glacie perfrictionem, in *peste*, febreque *maligna*, laudarunt.

Ne quid nimis.

Nec tamen haec ita intelligenda sunt, ac si quavis in febris nervosae specie, sine discrimine aegrotantibus forent administranda. Quotiescunque nempe venenoso contagii afflatu, cordis, arteriarum reactio, viriumque vitalium

summa, majori gradu languent et oppressa jacent: acidorum mineralium, quae fibrae irritabilitatem infringunt, actio, et illorum, quae majora cordi obstacula ponunt, caloremque vitalem dissipant, effectus, pericula longe augerent. Ipsa hinc dictitante natura, aegrotantes cordialia, tepidumque potum implorant; et ab illis, quae moderatum sudorem sustentant, ac labescentem vitalium organorum actionem erigunt, potissimum reficiuntur. Acidorum mineralium, cum alcohole dulcificatorum, elixirii vitriolici, atque sat generosus vini usus, sub hujusmodi circumstantiis, meliorem curae partem efformant.

Cum vero Peruviani corticis vix laudati actionem variae hoc in morbo conditiones determinent: juvat hic monuisse, a parvis divini hujus remedii dosibus aut nihil, aut parum posse exspectari; atque diversis aegrotantibus nunc hanc, nunc aliam ejusdem praeparationem melius conducere. Nec a calore majori, aut a lingua sicca, et fere nigra, nec semper ab ipsa respirationis difficultate, potens hoc medicamentum contraindicatur; variisque aliis, aut minerali scilicet acido, aut vino, aut excitantibus, aromaticis rebus, felicissimo nexu, conjungi; tamque ore, quam intestino recto

ingestum, aut balneorum, ac fomentationum modo applicitum, prodesse potest.

Sed ne tanti valoris medicamento frequentius medentes abuti, reticeamus! Quotiescunque nempe inflammatoriae hac in febre dispositioni (§. 95.) locus esse potest; aut cum contagii materies cum saburrali juncta est principio (§. 96.); aut cum majores spasmi, dolores, systema nervosum occupant; aut cum pulsus duriores, phrenitica deliria, adspectus teter, fulgidique oculi, pectoris angustiae, et anxietas magna, observantur; aut cum super viscus facta videtur infensa vitae depositio non gangraenosa: corticis tunc incauta administratio aegrotantem certe in pejus praecipitat, et vix nisi alio junctus remedio, imprimis si exhaurientes inducat diarrhoeas, indicari potest.

§. 95. Hucusque *venaesectionis* in nervosa febre instituendae, quod in hac, ut tali, nequaquam conveniat, non facta est mentio. A pauco interdum sanguine hic profuso, fatalis mox virium insequitur prostratio, cordisque vix non in totum sufflaminatur potentia. Sed ob solum *putridae* nomen, innumeri errores a medentium vulgo hac in febre commissi fuerunt: cum titulo magis hypothetico, quam ra- Complicatae inflamm cura.

tione, et experientia adducti, venaesectionem in quavis *nervosa* omnem abhorreant. Saepius certe, quam multi contendant, sub coelo etiam calidiori, inflammatoria constitutio cum nervosae unitur contagio; et neglecta sub ipso morbi initio venaesectio, quamcunque inanem reddere potest medelam. In juvenibus, plethoricis subjectis, saepe manifesta est mittendi sanguinis necessitas, atque venaesectio, caute quidem, et in ipsius medici praesentia, sed interdum aliquoties institui debet; licet vel apertam in hoc morbo inflammationem, tam audaci, quam si *pura* esset, venarum incisione pertractare minime queamus. *Pestis* ipsa nonnunquam venaesectionibus cessit feliciter; et tum sanguinis crasis, manifeste inflammatoria, tum pulsuum, aliorumque symptomatum, praecipue vero doloris circa ventriculum fixi, ratio, et levamen emissum cruorem mox insequens, sat satis huic operationi favent. Neglecta his sub circumstantiis venaesectio, abdominalium viscerum, aut pulmonum, cerebrique inflammationibus, frequenter viam sternit: et licet, quae talia febris sub fine contingunt, non raro causam alterius utique naturae agnoscant; est tamen ubi, et his in casibus, venaesectioni, sanguisugis, cucurbitu-

lis scarificatis, locus utiliter esse possit; prudensque medicus nullo non tempore indicationem, consilio atque experientia formatam amplectitur.

Morbus interim venaesectione, atque methodo huic ipsi correspondente ad *simplicem nervosam* reductus, eodem, ac haec ipsa (§. 94.) modo, sumpto interim ad praegressam complicationem respectu, pertractatur; nec *cortici* hinc tam mature, quam illinc, locus sine damno conceditur.

§. 96. Si cum gastricis saburris *nervosa* complicetur (§. 111.), tunc major, quam unquam, incipiente mox febre, emeticorum, — vel solutis prompte, quae educendae sunt, materiis (§. 59.), porrigendorum necessitas urget: ne scilicet, eisdem neglectis, ad omnia rebellis sub fine morbi diarrhoea, plurimaque alia curationis nascantur obstacula. Serius interdum, praetervisum sub initio emeticum subministratur utiliter; sed frequentius virium jactura, commissum resarcire non sinit errorem; neque purgante alvum remedio, quo aegrotantes facile exhauriuntur, pro vomitorio supplere licebit. Complicatae gastr. cura.

Interim, ne contagii in ventriculi nervos

actio, nobis, pro *gastrico* fomite, incautis imponat, aut latens in hepate, vel stomacho inflammatio!

Sub ipsa saburrae praesentia, emeticum repetendi non raro nascitur indicatio; sed facile et his sub circumstantiis, a violento nimis remedio naturae vires dilapidantur, nervorumque turbae immense increscunt. Ejectis vero per oesophagum saburris, quod in robustis alias, voracibusque hominibus per emeto-catharcticum tentare licebit, in aliis tamarindorum pulpa et tartari cremor, vel denique refractae emeticorum doses, antimonialia, ipecacuanhae radix cum rheo permixta, ea cum cautela praescribantur, ne intestina cum certo aegrotantis damno ad nimias evacuationes provocentur. Saepius non rhabarbari radicem corticis Peruviani decocto infundimus, et adjecta emulsione arabica, (N. XV.) cichoreique cum rheo syrupo, sine stimulo, ac pro virium ratione, aliquoties in die, aut clystere, alvum solicitamus: donec evanescente saburrarum sat certo indicio, seposito quovis aegrotantium viribus adverso medicamento, ad simplicioris nunc morbi (§. 94.) tractationem perveniamus.

§. 97. Symptomatum hac in febre urgentium cohors, praeter illa, quae (§. 94.) dicta fuerunt, interdum specialem, morbique causae accommodatam medentis curam sibi expostulat. Effrenis nempe sub incipiente morbo vomitus, a sola contagii in ventriculum actione pendens, tum haustu antemetico (XVI.), tum, nisi prolecti beneficio sudoris dissipetur, opio compescendus est. Exhaurientem aegrotos diarrhoeam, laudati corticis decoctum, extractum, cum vino rubro, generoso, et cinnamomo, — vel radix columbo, contrayervae, vel succus catechù, aut alumen, vel denique lactis recenter mulsi usus, aut theriacae, diascordii dosis, ore vel ano ingesta, moderant. Atroces in abdomine dolores, si visceris inflammatione vera nitantur, venaesectione, quamvis tarda, aut hirudinibus, cucurbitulis scarificatis (§. 95.), linimento volatili, aut vesicante, doloris regioni superimponendo, aut semicupio, fomentatione emolliente, anodyna, nec non repetito enematum usu, leniuntur. Si ex sordibus intestino collectis, ac putrescentibus, irritatio proveniat; tamarindorum decocto, rhabarbari, chinaeque tinctura aquosa, illa expellatur. Delirio phrenitico, vigiliis, capitisque dolori, quae a spas-

Cura symptomatum.

Vomitus.

Diarrhoeae.

Dolorum.

Delirii.

mo originem habent, vinum, opiumque resistunt: si vero a sanguine encephalum appellente derivare videantur; praeter dicta (§. 94.), hirudines, cucurbitulae ad tempora, occiput, vel post aures, indicantur. Haemorrhagia profusa atque symptomatica, tum cortice, tum alumine, exterius, interius adhibendis, acido minerali, frigidae commixto, fomentatione ex nive, aut glacie contusa, — interdum vero tum vino, tum opio, coercenda. Sudores colliquativi, tum frigidiori atmosphera, tum latentis saburrae evacuatione, tum acido minerali cum alcohole remixto, tum vino frenantur. Dysuriam moderant emulsio arabica cum leni opiato juncta, ac clyster similis, majori laudani dosi roboratus. Retentum in vesica lotium, quamprimum hypogastrica regio intumescit, cathetere subducimus. Si ad partem externam metastasis, non semper certe critica, contingat; haec ipsa mox emollientibus, tepidoque fotu, ac cataplasmate anodyno, maturanda; contenta vero abscessu materies, citiori, quam in alio quovis, sectione, interdum priusquam fluctuatio compareat, evacuari debet. Si angusti sinus ichoris praepediant effluxum, ad illorum dilatationem procedendum. Pigriorem tumoris matu-

Haemorrhag. Sudorum. Dysuriae. Retentionis urinae. Metastasis.

rationem, irritantia quidquam superimposita, fermentum panis, caepae coctae pulpa, gummi ammoniacum aceto scillitico solutum, sollicitant. Dolentem nimis metastasin opiata emollientibus superaddita demulcent. Interdum et his sub circumstantiis, venasectionem repetitam, si febris nova cum impetu magno accendatur, institui oportet. In casu gangraenae, ad corticem, tum externe, tum interne adhibendum, descendimus. Ex decubitu mortificationem praeveniunt frequens aegrotantis in aliam partem conversio, positio extra lectum, hujus mundities summa, coxarum cum frigida lotio, vel frictio cum citrino pomo in medio dissecto, vel linimentum ex albumine ovi cum spiritu vini paratum, ceratum saturni, vel tela cerata. Praesenti ex decubitu gangraenae, emollientibus, anodynis, cum opio remixtis, occurrimus; vel corticis decoctum cum laudano exterius, internumque chinae usum consulimus. Pro varia meteorismi causa nunc evacuans, nunc roborans medicamentum, nunc venaesectio, et vesicans, nunc abdominis fomentatio emolliens; nunc vero nivis, aut contusae glaciei impositio conducunt. Aphtharum dolens ad fauces apparitio, praeter causae latentis curam, frequens ac blandum oris sibi

Gangraenae. Decubitus. Meteorismus. Aphthae.

exigit balneum; si vehemens dolor, ac phlogosis defuerit, tunc boracis, aut vitrioli albi solutio cum melle edulcorata exterius convenire observatur.

Stupiditatis.

Stupiditatem a morbo reliquam surdasque aures, lenia interdum evacuantia, vel sub majori debilitate, roborantia, tempusque ipsum (§. 87.) saepissime tollunt.

Surditatis, et aurium abscessus.

Interdum abscessus, surditatis nunc causa, nunc effectus, diuturno materiae fluxu molestus, succedit, summamque auris puritatem, et ab acri, rodente materia custodiam requirit. Positum post aures vesicans, et injectio anodyna, aut vapor aromaticus, rebellem surditatem in aliis dispellit. Reliquum curae, infusum corticis frigidum, elixir vitrioli, cibi nutrientes, equitatio, aerque purus, rusticus, constituunt.

ORD. II. GEN. II.

FEBRIS CONTINUA GASTRICA.

§. 98. Pars magna morborum in ventriculo, intestinis evolvitur, et ex ingestis, quantitate, qualitate peccantibus, aut ex corruptis hoc in loco, — aut demum ex depositis in hunc ipsum stimulantibus materiis, frequentissima febrium progenies habetur (§. 50.). Gastricarum generis.

§. 99. Has febres, vel per se periodicas, vel intermittentis principio junctas (§. 51.), vel denique continuitate non semper aequali hominem invadentes, *gastricas*, et pro varia latentis causae ratione (§. 98.) biliosas, saburrales, pituitosas, verminosas, appellamus: quarum multiplex iterum cum aliis affectibus complicatio, et nunc sporadica, nunc epidemica esse natura consuevit. Notio.

Gastricae, et biliosae symptomata.

§. 100. Gastrica, biliosaque febris, cum aestate calidiori utplurimum frequentius incedit; sed nullo non tempore praesens, et in regionibus paludosis vix non endemica, aliarum febrium in modum cum horripilatione caloribus intercurrente ac brevi, lassitudine, capitis, dorsi, lumborum, artuum gravitate, dolore quasi rheumatico, incipit. Facies interea pallet, oculique flavescunt. Sed imprimis ventriculus sensu morbi sibi proprio laborare, languere, ac ejusdem inflatio, tensio, oppressio, cum anorexia, ciborum aversione, horrore, nausea, vomituritione, flatuum male olentium, materiae acidae, acido-austerae, tenacis, biliosae eructatione, aut vomitu, observantur. Hunc ventriculi statum citius, tardiusve oris conditio manifestat: quod, animam spirans ingratam, foetentem, cum lingua obducitur tenaci albidoque aut flavescente muco; cum sapore singulorum aut nullo, aut ingrato, aut amaro. Interea et abdominis turbae frequenter succedunt, flatusque intestinis divagantes (borborygmi) hypochondria, ventrem tendunt, attollunt, plenitudinis, gravitatis sensu, doloribus vagis, recurrentibus, cum ipsius alvi obstructione, vel fluxu bilioso, foetidiori, spumoso, divexant.

Atque sub tali rerum statu, plures interdum dies extra lectum teruntur: post quos, praevio horrore non magno, nec diuturno, subinde nullo, calor, sitis, vertigo, cephalalgia increscunt; pulsus, hinc inde intermittens, continuo frequentior; symptomata ad ventriculum, cum plurimo ad vomendum nisu, et ad abdomen, augentur; facies magis nunc rubet, ad latera nasi pallet, virescit, inferius labium tremit, oculique lacrymis fere innatantes fulgent; deliria, vigiliae, aut sopor; frequentior, difficilisque respiratio, saepius cum tussi, nunc sicca, nunc humida; dolor pectoris, scapulae, faucium, rheumatico similis, saepeque apparens virium prostratio magna, comparent.

Post tres, pluresve dies, symptomatum quaedam matutinis horis remissio, sudorque levis ad frontem, pectus, observantur. Lingua nunc mucosa magisque flava, nunc in medio sicca, brunique coloris; urina, cum ardore interdum excreta, profundius flavet, aut jumentosa, aut cum sedimento fere roseo, aut furfuraceo, comparet. Ad noctem, praevio nonnunquam levi horrore, singula exasperantur: cutis aspera, sicca, vehementer ardet, flavoque nonnunquam colore suffunditur. Vigiliae,

inquietudo, deliria aegrotum magis magisque vexant; nares hinc inde cruorem stillant funduntque flavescenti sero innatantem.

Nunc, morbo per horas ingravescente, matutinae vix non disparent remissionis vestigia; stomachi, hepatisque regio tenditur magis, ac dolet; anxietas, calor, sitis, cephalaea, insigniter crescunt; deliria vix non continua urgent; siccantur fauces, et lingua viscidissimo muco oblita, brunum, livescentem, ac fere nigrum colorem adepta, fragilem vix non duritiem assumit, et finditur, loquelae inepta. Oculi nunc intense rubent, auditus obtunditur, ac tempora fortiter pulsant. Arteriae, vix plenae, sed contractae, celeriter moventur: urinae paucae, crassiores, foetidaeque, nesciente aegroto, cum alvo liquidiori, virescente, aeruginosa, vel bruna, olidissima, deponuntur. Interea venter inflatur, resonatque percussus; arescit cutis, aut sudore viscidissimo inundatur, variorum exanthematum palude.

Quod si nunc morbus aut neglectus, aut male curatus, aut ob peculiares aegrotantis circumstantias, lethalem in exitum ruat; sequuntur signa, quae *nervosam* febrim tum simplicem (§§. 87. 88.), tum complicatam (§. 103.)

co-

comitari, summamque vitalis energiae dejectionem testari consuescunt.

Si vero tum naturae, tum artis auxilio, vehementiae morbi aegrotus resistat; tunc, vel incipiente jam febre, vel tardius, copiosa vel ore, vel ano rejecta materia, aliquando sat moderata per alvum cutimque excretione, sensibilior iterum, longiorque insequitur exacerbationis remissio; madescit lingua, et mucus, quo, tenacissimo et fere in vaginam exsiccato, obvelabatur, in mollem solutamque gelatinam eliquari, vel, apice jam laete rubente, in squamas molles ad latera separari observatur. Interdum promptissima hac in parte mutatio succedit; et, quod vix non lignea duritie palato haerebat viscus, illud post brevis somni, nunc tandem redeuntis, inducias, citissime mollescit, blandoque vapore irroratur. Atque nunc fere haec febris, ex qua forte clandestine confluxerat in *periodicam intermittentem* frequenter transit; aut redeunte per dies adhuc aliquos tardiori mitiorique exacerbatione, hanc ipsam, et morbum sudor aequalis, vaporosus claudit; urinae sedimentum ex albido rubrum copiose deponunt; atque alvus ipsa, vel minime solicitata, pultacea multa excernit.

§. 101. Aliquando non tam *bilis*, aut *sordium*, quam *pituitae* hac in febre apparatus observatur: quae scilicet tenacissima, et in filos ductilis, stomachum, intestina, ipsumque oris cavum oblinit. Succedere id solet sub humida tum autumni, tum veris constitutione, apud cachecticos utplurimum, et laxos, debilesque homines; vel apud illos, qui alimento crudiori, viscoso, sub corporis motu pauciori, avidius vescuntur.

Pituitosa febris. Lentior hic morbi ingressus observatur. Surgentibus a somno, parum quidem refectis, lassis, et morosis, fauces orisque cavum pituita obducta sunt; ructus inodori, copiosi, mucosaque colluvies ex oesophago cum nausea propullulant; cibos vix appetunt, nec tamen iisdem protinus abstinent; post pastum, quasi indigestione laborantes, pigriores, somnolenti, plenitudinem, flatus, ventrisque obstructionem accusant. Urinae subjugales, aut crudae, cum pauca siti, et pulsu lento, debilique, interdum pleno ac subduro observantur. Succedunt horripilationes, caloresque vagi, cum sudoribus parvis, aut cute sicca et squallida. Capitis gravitas fere plumbea, aurium tinnitus, susurri, stupiditas. Tanta vero interdum ventriculo, intestinis mucositas agglutinatur, ut obdu-

cto bilis canale, ac praepedito ejusdem in duodenum effluxu, icterus generetur. A flatibus, ubique intestinalis inertia abdomen intumescit, et attactu dolet. Materiae, ranarum spermati fere similes, nunc insipidae, nunc acidae, nunc simul amarae, per vomitum hinc inde rejiciuntur. In aliis, fauces catarrhali affectu rubentes dolent. Post singularem stomachi oppressionem, et anxietatem, singultus, et impedita deglutitio; post paucos vero dies copiosae ex faucibus aphthae ascendere, et oris cavum defoedare observantur: quas aphthas, post horas non multas, abstersas, post alias iterum copiose repullulasse conspeximus. Alios spirandi quaedam difficultas, ac tussis primum sicca, deinde tenacissimae pituitae copiam propellens, vexat.

Hucusque, nisi et major virium prostratio, et artuum dolores ad noctem increscentes, et sudatiunculae, latensque ad cutem ignis, vel immature saepius erumpens exanthema eandem docerent, vix *febrim* morbum diceretis; jam vero haec ipsa sat manifeste alternis fere diebus, aut ad singulas noctes, exasperatur: donec dispersa fere omni symptomatum remissione, vertigines, vigiliae, aut stupor et coma, deliria, et potissima tum vix descriptae

speciei (§. 100.), tum alterius (§§. 87. 88.), et *gastricae* demum *nervosae* (§. 103.) phoenomena, cum syncope frequenti, cum pertinaci, viresque omnes profligante diarrhoea, in conspectum prodeant.

Febris verm.

§. 102. Alias, praeter allata febrium istarum (§§. 100. 101.) symptomata, copiosa vermium, nunc vivorum, nunc vero mortuorum aut semiputridorum, tum ore, tum ano rejectio simul observatur, et, praeter singularem oris foetorem, plurima his propria irritationis phoenomena, pruritus narium, dolores vagi, lancinantes artuum, abdominis meteorismus, tremor, convulsio, pavores, aphonia, ptyalismus, deliria, animi deliquia, vomitus, tenesmus, et putrescentis muci copiosa per alvum excretio, succedunt.

Gastrico nerv.

§. 103. Vel ob neglectam bilis, saburrae, pituitae, verminosae materiae, febrem gastricam generantis, aut concomitantis ejectionem, aliosque diaetae, curationis errores, vel ob majorem illarum corruptionem, nascitur, utplurimum jam provecto morbo, vel, si contagium simul accesserit, mox primo ejusdem principio, febris, cui, praeter symptomata huc

usque exposita (§§. 100. 101. 102.) singula nervosae, superius (§§. 87. 88.) descriptae phoenomena accedunt. Frequentius longe, quam continua nervosa *simplex*, haec febris, nobis *gastrico-nervosa*, aliis *gastrico-putrida* vocata, occurrit; autumno, hiemeque epidemico more frequenter divagatur, veramque carceralis, nosocomialis cum saburris complicationem (§. 89.) praesentat.

Nunc vero haec febris lentiori passu, nunc ex improviso quasi hominem adoritur. In primo casu, signa prodroma fere cum illis, quae (§§. 87. 88. 100. 101.) descripta sunt, convenire cernuntur; ac lassitudo, morositas, somnolentia, vigiliae, horripilatio, oris viscositas, amaror, stomachi oppressio, ciborum fastidium, nausea, ructus nidorosi, vomituritio, vomitus amarissimae et aeruginosae bilis, lumborum capitisque dolor, vertigines, imminentem morbum praesagiunt. In secundo casu, hic ipse mox incipit symptomatibus, quae prodroma illinc signa nunc insequuntur.

Horror scilicet ultra horam saepe extensus, per vices recurrens, multos, non omnes tamen, invadit; sequitur mox calor, in pluribus, mordax, ad noctem continuo augendus. Interdum furiosa mox aegrotantem tenent de-

liria. Matutino tempore levis, et imperfecta symptomatum remissio observatur; in aliis nulla. Arteriae nunc debiles et obscurae, frequentia vix notabiles; interdum initio plenae, ac duriusculae, post paucos dies sponte sua collapsurae. Amarities oris et nausea summa, tumentis oppressio ventriculi, qui ab attactu, et ab ipso fere stragulorum pondere sat acute saepius dolet. Ad vesperas denuo nova symptomatum, hemitritaei interdum decursui respondens, exasperatio. Interea oculorum flavedo, rubor, cephalaea, vigiliae, pavores, anxietas, animae foetor, ac deliria augentur; sitis, acidorum imprimis, vehemens, interdum pauca; urina, sub accessionibus, bruna, crassa, turbida, et foetens, sub remissione, aquosa et cruda; alvus utplurimum obstructa, vel liquida, teterrimum odorem spargens. Sudores quandoque abundantes; sed viscidi, et inutiles. Lingua jam tremula, viscosa brunique coloris materia, cum dentibus, ultra quos vix porrigi potest, labrisque undique obducta; vel scabra, et fere nigra, siccissimum, ligneumque in ore conum refert. Nares siccissimae camino vix non similes, et obstructae; respiratio difficilis, et suspiriosa; aurium molestissimus susurrus, et surditas; stupor continuo increscens,

et coma vigil. Subinde sanguis per nares copiosus ruit, aut per urinae, faecum vias, fluidus, congrumatus, praecedente ad pubem dolore, excernitur. Subinde et nunc viscidissima et aeruginosa bilis in copia magna evomitur: cum quo fere morbus convenit, qui haemorrhagiis magnis, nigrescentis bilis vomitu, et flavo cutis colore stipatur, *febrisque flavae Americanorum*, aut *Siamensis* morbi nomine venit. Alvus sensim apud vix non omnes liquidior, viridescens, bruna, spumosa, foetentissima; neque hujus, neque urinae continendae, aut penitus expellendae, potentia superest. Si tamen de salutis statu aegrotantem interrogemus, *se bene valere* respondet, suosque, quos absentes credit, adire conatur; aut floccos, muscasque infelix capit; aut soporosus secum taciteque mussitat; aut furiose interdum delirat. Atque nunc fere est, ubi pulsus, vix tantum hucusque citati, frequentiores et exiles redduntur; et ubi *meteorismus* comparet: quem vel *saburralem*, vel *inflammatorium*, vel *gangraenosum* esse, per sua cuivis propria signa eruetur. Caeterum et manuum tremor, et subsultus tendinum, et comatosus sopor, cum magna carotidum pulsatione, continuo nunc vexant; respiratio difficilior, vox rauca, et

tremula, aut nulla, et saepe, ob fauces quasi erysipelate rubentes, nunc ob summam pituitae hic collectae tenacitatem, alias ob maximam ariditatem, aut ob aliquam in oesophago paresin, aut denique ob latentes in eodem aphthas, aliquod sub deglutiendo obstaculum. Facies pallida, impura, cum genis fere lividis, aut brunis. Interea tum prius, tum hocce morbi stadio, frequentissima ad cutem exanthemata, petechialia, miliaria tum alba, tum rubra, cum illis interdum mixta, vel et vibices et maculae, rarius vero ad aurem parotis, aut sat frequenter in his ipsis abscessus, comparet.

Tandem sub lethali febris exitu meteorismus, praesente licet diarrhoea coliquativa, augetur; faeces cadaverosum foetorem spirant; accedit singultus; frigescunt extremitates, sudorque viscidus, frigidusque profunditur; pulsus celerrimi, et vix sensibiles, intermittentes; sopor lethargicus, lipothymiae, convulsio, mors ipsa, succedunt.

Gastrica inflammat.

§. 104. Cum recensitis hucusque (§§. 100—103.) febribus complicatur frequenter, quod et cum periodicis *intermittentibus* (§§. 30. 46. 50. 68.), et *nervosis* continuis inter-

dum contingere dictum est (§. 90.), *inflammatoria dispositio* qua quidem unione *febris ardens* (*causus*. Veteribus dicta) resultat. Sed et cujusvis partis aut visceris *inflammatio*, imprimis *erysipelatosa*, saburrali vitio accedit, eidemque dominatur; aut vincitur ipsa.

Signa, quae hanc complicationem circumdant, cum illis, quae (§§. 67. 68. 90.) enumerata fuerunt, et quae febri inflammatoriae (§. 116.), aut ipsis demum inflammationibus sunt propria, conveniunt.

Horror nempe ab invasione utplurimum major, pulsus plenus, fortis, frequens; facies, oculi rubent; cephalaea, vertigo, deliria, ardor, sitis, fortiora; respiratio celerior, difficilis, anxia; dolores fixi, pulsatio; sanguinis educti, vel per nares ruentis, densius et *corio* obtectum coagulum; pertinacior alvi obstructio; urinae flammeae, ac fere rubentes; majorque symptomatum continuatio.

§. 105. Nec rarum est, *gastricae febris* causas et effectus cum aliis longe morbis, et laesionibus, sub annuae constitutionis favore, consociari. Sic ut diversissimas inter se affectiones, exanthemata imprimis varia, ipsasque Febris gastr. extensio.

externi corporis injurias, frequenter in partes violenter ducant trahantque suas.

Ephemera gastrica.

§. 106. Sed et hoc ex continuarum genere, *Ephemera* tum *simplex*, tum *protracta*, non excluditur, ubi febris causae tam mites sunt, vel ex corpore tam prompte eliminantur: ut vei unius nychthemeri, vel paucarum dierum spatio, illa, sine ullo rerum discrimine, vel ipsius naturae, vel artis auxilio cedant.

Causae.

§. 107. Gastricarum causae jam ex ipsa morbi denominatione satis elucent; nec tamen ideo vel tam *manifestae* semper sunt illae, et ubique tam *significans* bilis rejectio est, ut gravissimi hoc in judicio errores tam facile evitentur.

Bilis.

Nunc scilicet quamplura ex dictis symptomata, morbi sub exordio, deesse possunt, quin ideo minus in *bilis* copia et perversione sit posita febris natura; nunc vero singula turgentis phoenomena bilis aegrotantem vexare videntur: quae pro alterius longe, quam pro *biliosi* morbi sobole habenda forent. Ipsum quidem, ex omnibus maximum viscus, hepar, copiosae secretionis capax, et bilis, sub aucto aestatis, febrisque calore, pronissimum in sta-

gnationem ac corruptionem fluidum est: quod, vel in jecinoris substantia et cystide, vel in tubo alimentari accumulatum, vel copia vel qualitate peccans, insignes utique stimulos excitare potest; sed tanta interdum biliosi humoris rejicitur copia, ut eundem, priusquam ad vomitum excitaremur, in fellea cystide, vel intestinis, ut febris causam, praeexstitisse, tum sola jam ratio, tum experimenta in sanissimis caeterum hominibus instituta refellant: qui, cum inassueti vel curru, vel navi agitantur; aut, si ad solam feminam respiciamus, cum utero conceperit, non minorem *bilis* copiam ex ore regurgitant: ex qua certe ad *biliosam* vomitus causam prudens nemo concludet.

Nec validius ex mutato *bilis colore* ad tam insignem ejusdem corruptelam argumentum duci potest: si vel ex sola acidorum cum felle mixtione, vel jam ab ipso pathemate animi, a dentitionis labore, et a causis vix citatis, non plurima tantum, sed *aeruginosa* protinus, ac *herbacea bilis* excernatur.

Ex his certe concludere fas erit, copiosum *bilis* in febre aliisque affectibus secessum, saepe non tam morbi *causam*, quam effectum, — tantique phoenomeni originem profundius

interdum sepultam latere; quam ut ejusdem ex matula judicium elicere semper queamus.

Nec juvat ex *materia bilis* in febricitaturi hominis sanguine collecta, tam insignem fellis derivare excretionem, quae ejusdem in sanis phoenomeni rationem reddere non possit; et tam morbosam congestionem, vel in utrisque, vel in nullo, supponi oporteret.

Atqui sic res omnino constituta videtur. Quin ad morbosam salis in cruore abundantiam concludamus, salsissimas oculus a dolore provocatus in promptu habet perque dies plorat lacrymas: neque tam saepe ab humorum, quam a secernentis organi vitio aut actione intensiori, secreti copia liquoris et natura pendet. Cachecticus, aut subflavus multorum, priusquam febricitent, color, certe nec majorem in sanguine *polycholiam* probat; nec copiosa in venis apud *ictericos* bilis, aut febrem gastricam, aut oris tam frequentem amarorem inducit.

Hinc non tam saepe, quam supponitur, febrium istarum causa in *bile* est; et, si major in iis emeticorum ac evacuantium virtus contrarium indicare videatur, non tam unam emeticorum actionem esse (§. 94.), et interdum causae agentis *effectum*, non steriliorem

hac ipsa malorum matrem fieri, cogitandum erit.

Quaecunque hinc fellis in hepate secretionem potentius augere, ac cum aliqua constantia hoc ad viscus humores praecipitare queunt, hac morbi cum *bilioso* apparatu incedentis naturam determinare valebunt; eruntque illa, quae, favente anni genio, jecur ipsum moderate stimulant: violenta pathemata, fortior imprimis ira; suppressae transpirationis insensum abdomini et producendae cholerae, diarrhoeae, aptissimum acre, rheumaticum imprimis principium, contagia, vel alius quicunque stimulus hepatico systemati admotus: quo certe sensu, vel sola jam drastica copiosam *bilis* secretionem proliciunt, et ex sanissimo ventre morbosam bilem expellunt.

Frequenter vero primarum sordes viarum, indigestas ciborum reliquias, putrefactos vermes, non minorem, ac ipsa bilis solet, corruptionem inire, febribusque esse pro incendio, diti simus istarum a comessationibus ac crapulis proventus testatur. Nec tamen carnium nos magis, quam alimenti cujusvis alterius a ventriculo male subacti materiam pro potiori *saburralium* causa habendam esse opinamur: cum, inito singulorum his ex febribus decum- Saburrae;

tium calculo, pars maxima istorum, non animal certe, qui miserorum mensas fugit, sed crudiori longe victu, digestionis officinam inquinasse observetur (§. *92.*). Quae ob suam cum nobis analogiam subiguntur citius, prompteque solvuntur alimenta, ea nisi copia excedant, minori corruptionis in abdomine periculo ingeruntur; et multa, quae a Scriptoribus contra frequentiorem carnis in sanitate usum prolata fuere, ex praeconcepta mentis circa sanguinis hac in febre *putredinem* opinione derivanda sunt. Major longe apud *nostrates*, quam apud plurimos septentrionales populos carnium consumptio; — nec tamen ideo, sub coelo licet calidiori, major *gastricarum* proventus a nobis observatur. Pauperes, vix non ubique ad olera et legumina damnati, frequentissimam nihilominus gastricorum segetem morborum offerunt. Fructuum horaeorum, licet sanissimorum, defectum, constitutionis utplurimum ejusdem, quae morborum popularium generationi favet, *effectum* magis, quam *biliosarum* causam sistere censemus; et si aestivo hae magis, quam alio tempore occurrant, oportet hoc ex debiliore sub urente sidere ciborum subactione, multasque intestinorum affectiones ex frequentiore tunc sudorum suppres-

sione potissimum derivare. Nec enim major atmosphaerae *calor*, quod hucusque contendebatur, gastricarum adeo biliosarumque febrium genesi favere videtur; nisi quod in humidis paludosisque locis nervorum imperio, ac stomachi quamplurimum detrahatur tenori, sudorque hic frequentius, quam frigidiori sub coelo, supprimatur. Hinc medicinam utrobique exercentes, invenimus, quod prius non sic se habere apparebat, febres fere omnes frequentius sub calidiori, quam sub frigida atmosphaera, de indole *inflammatoria* participare: et quamvis ubique *febris inflammatoria*, quae *pura* sit, sat raro epidemice grassetur; frequentiorem tamen apud nos, quam sub sole minus urente, et ipsa adeo aestate, venaesectionibus, in febre tum *intermittente*, tum *continua*, locum concedi.

Pituitam abundantem abdomine colligunt laxioris fibrae, cachectici, vitaeque desidis, otiosae, homines (§. 101.); et plurima sunt certe illius incommoda, ex mechanica hujus glutinis adhaesione, et ex ejusdem in *acidissimam* primum, dein vero in *putridissimam* colluviem conversione, facile interpretanda: sed quae *pituitosa* vocatur *febris*, ac epidemico more grassatur, illam a causa tam quoti- Pituita.

diana, tamque paucis hominibus propria, repetere nequimus. Quae vero morbosam in hepate secretionem solicitant, ea, si ad mucosam ventriculi, intestinorum membranam divertantur, *pituitae* hinc non minus, quam *bilis* illinc uberrimum fontem constituunt. Non viscidioris mox sanguinis pituita in febribus argumentum praebet; sed pro vitiatae potius secretionis, quam pro *cachexiae acutae* effectu, habenda est. Jam a sola intestinorum per vermes irritatione, copiosus tenaxque circa illos colligitur mucus; nariumque, ac faucium, urethrae, a quovis stimulo affectarum, exempla similia effantur. Superficierum secernentium fortior irritatio, *coagulabilis lymphae*, — mitior vero, pituitae densioris transudationem, quin talium morbosa in sanguine subsistant seminia, excitat. Sub ipsa *febre pituitosa*, non in primis modo viis, sed vix non ubique, tenacissimi glutinis detegitur copia: ex quo clarum fit, specificum fere stimulum per totam aegrotantis machinam exhalantium actionem hic immutasse. Major hujus causae in mucosas intestinorum cryptas, quam in aliam superficiem, impetus hic esse observatur; sed ex consensu ventriculi in dissitas partes hunc stimulum propagari videmus: exemplo linguae,

a qua-

a quavis mox stomachi affectione densissima pituita obductae, et illo pulmonum, qui sub ferina tusse, ex ventriculo tam saepe derivanda, viscidissimo, ac piscium fere collae non absimili muco obruuntur. Ipse quidem sanguis hac in febre eductus, gelatina obductus comparet; sed omnia satis ostendunt, non veram huic phoenomeno inflammationem pro causa subesse. Forsitan non vana hujus morbi denominatio foret, si *catarrhum universalem*, *cum gastricae*, *nervosaeque symptomatibus*, eundem diceremus: et certe transpirabilis retenta — aut catarrhalis, rheumatica materies, quemadmodum nares, fauces, tracheam, ac pulmones *mucosae febri* subjugant, sic et pituitae ad intestina secretionem ultra modum solicitare frequenter observantur.

Sed potissima hic iterum *contagii* habenda est consideratio: quod tum *gastricam nervosam* (§. 92.), tum *pituitosam febrim* saepissime comitatur, et sua in fibram muscularem, et vasa, nervosque actione, humorum naturam ac indolem promptissime pervertit. Contagium.

Inflammatoriae complicationis rationem hic reddunt subjecti ipsius, praecedentium causarum, ac temporis constitutio, nec non eorum, quae tum in primas vias, tum in cordis arte-

riarumque potentiam, contrarium fere in sensum, agunt, conspiratio.

Prognosis. §. 108. Gastricarum, sine contagio, viscerumque aut humorum latente vitio, incedentium, si a morbi principio rectius pertractentur, non tam insignia quidem pericula sunt; et licet interdum *malignitatis* sub specie medentes affinesque terreant, prudenti tamen consilio felicem saepissime extium adipiscuntur. In hoc vero morborum genere *crisis* in manu medici, non in *exspectatione* est posita: quae innumeros, sub vanae cunctationis, ac simplicitatis in medendo titulo, jugulavit. Solvitur nempe haec febris per vomitum, ac diarrhoeam, restituto sub morbi fine sat abundanti sudore, et comparente in urinis lateritio aut subflavo sedimento. Frequenter vero celebrata in tempore emesis furientem jam in viscera aegritudinem extemplo suffocat. Raro exanthemata in biliosis, saburralibus, *crisin* constituere observantur. Quo vero edidentior in gastricis remissio, eo major salutis spes; et si exacerbationes cum horrore inchoentur, eo probabilior ex intermittentium familia origo redundat. Quo citius hic sudores, exanthemata comparent, expelluntur, et quo minus

prompte evacuationes emeticis purgantibusque respondent; eo longior morbus, aut facilior ejusdem in nervosam complicatam transitus observatur.

Utplurimum lentior *pituitosae* decursus, et curatio taediosior, difficilior, magisque incerta existit. Spontaneus ab initio vomitus, et hunc insequens sudor aequalis, vaporosus, promptiorem salutem promittunt. Rarius vero per unicam haec febris crisin judicatur. Interdum tam miliaria alba, quam aphtae copiosae, labiorumque ulcuscula, et salivatio abundans, post praegressas evacuationes, cum levamine comparent. Levior quidem diarrhoea hic utilis; sed fortior alvi fluxus lethalis esse consuevit.

Summa vero *gastricam nervosam*, et eam quae contagio natales suos debet, pericula interdum citissima, alias ad tres, quatuorve, aut plures hebdomadas extensa, premunt. Crisibus hac in febre vix ullum a natura tempus est constitutum. Caeterum vix non singula prognosis de *nervosa* (§. 93.) latae momenta hic locum inveniunt.

Majori discrimine tenentur, qui *gastrica inflammatoria*, quam qui simplici biliosa, vel saburrali febre laborant. Frequens sub illa, latensque viscerum inflammatio, hujusque in hy-

dropem acutum, aut in gangraenam exitus conspicitur. Facilior hac in febre per metastases et abscessus ad salutem via est: sed et funestae depositionis exempla non raro medentibus offerunrur.

Cura febris biliosae ac saburralis.

§. 109. Febris *gastricae continuae* cura, sub morbi principio, fere cum illa intermittentis, quae ex eadem tribu est (§§. 59. 60.), si majorem promptioris auxilii necessitatem addamus, in totum conspirat.

Sed primum est, ut *complicatio*, si quae subsit, *inflammatoria* attentius eruatur, pessimasque sequelas fatalis de *putrido* mox *sanguine* opinio habuit: quae medentium oculos circa cruoris demendi necessitatem hypothetico velo obduxit. Perniciosa quidem in quavis certe *gastrica* venaesectio observatur, quotiescunque vera hanc instituendi desideratur indicatio; sed hoc ipso, quo de his loquimur, sub coelo, licet calidiori, non tam infrequens est gastricarum cum inflammatoria dispositione combinatio; et neglectam sub initio venaesectionem, irrevocabile aegrotantibus damnum inferre, experientia convicti fatemur.

Quod si vero haec complicatio desit (nec enim quaevis mox pulsuum plenitudo, aut pe-

ctoris angustia, vel dolor punctorius hanc indicant.), tunc, qua via bilis aut saburrae turgeant, ac si mobilitatem materiae ex hoc ipso agnoscamus, hae vel per oesophagum, vel per alvum promptissime evacuandae sunt. Solventibus igitur tenacem crassamque materiam attenuamus, potuque incidente ac acidulo diluimus: donec emetico, vel purgante, pro necessitate saepius repetito, praecipuam biliosae affectionis causam eliminasse videamur.

Erunt quidem certae interdum circumstantiae, quae emetici porrectionem contra indicabunt: sed quo major in diagnosi certitudo, et quo vehementior morbus est, eo minor contraindicantium numerus et auctoritas erit; neque minoribus periculis spes vitae, quae saepe ab emeticis unica est, sacrificari debet. Hinc si major instet morbus; nec hernia, quae sub emetici operatione contineri ac fulciri potest, — nec perpessae pridem haemoptysis metus, — nec spirandi difficultas, aut major ad ventriculum sensibilitas, — nec praegnans uterus, nec tenera aetas, aut senectudo, ab emetico absterrebit; quod, mitiori aegritudine, sub iisdem contraindicantibus, cum purgante commutari interdum oportebit. Nec interim evacuante per inferiora medicamento,

vomitorii potenter indicati actionem supplere licet; nec major ab isto, quam a tarda in gastricis ac profusa diarrhoea, quae neglectam insequetur emesin, aegrotantis debilitas timenda erit. Quidquod et tardior saburrae ad superiora turgentis significatio, nisi latens abdomine, aut thorace inflammatio imponat, aut vires jam propemodum deletae obstent, vomitorium sibi non raro expostulet. Interdum paucae erunt, quae per vomitum a stomacho excutiantur materiae; sed magna hunc ipsum imminutio symptomatum insequitur: ex qua conjicere fas est, vel parva interdum principia majoribus turbis subesse; vel emeticorum actionem in ejecta minus consistere materia, quam in alia super nervis abdominalibus potentia esse quaerendam. Siccissimam et fere ustam in ore linguam, ab emetico, mox placidissimo rore madefactam, et naturali mollitie repristinatam, tum nos ipsi conspeximus, tum alii; ut igitur nec ab hoc quidem symptomate vomitorii indicati administrationi contradicatur.

Quotiescunque vero saburrarum nova comparent indicia, interpositis, quae viscidiorem pituitam resolvere ac praeparare possint, remediis incidentibus ac salinis, ad novas eva-

cuationes, modo jam satis indicato (§§. 59. 60.) vel ore, vel alvo instituendas eousque properamus, donec vel potissima sordescentis abdominis vestigia dispareant, vel debilitatis a saburrarum actione non derivandae ratio mutare consilium jubeat. Atque tunc iterum antimonialia, sed refractis dosibus, cum haustu salino, aut sero lactis sat copioso soluta, gradatim porrecta egregie conferre, et non modo alvum quotidie, sed et cutaneam secretionem promovere observantur. Potus interim vel ex aqua et oxymele, vel ex sero lactis, vel lacte ebutyrato, vel ex succis fructuum horaeorum recenter expressis, cumque frigida remixtis; clysteres vero ex similibus, quotiescunque alvus reluctatur, frequenter injiciendi sunt. Si majores aestus, post institutas jam evacuationes, urgeant; vitrioli acidum, frigidae sat magnae quantitati conjunctum, tum hos ipsos, tum bilis corruptionem frenabit. Interim aegritudine jam quidquam adulta, factisque necessariis depletionibus, conducunt illa, quae transpirationem moderate secundant, singulaque corporis colatoria aperta servare queunt. Hinc iterum refractae tartari emetici portiones cum haustu salino combinatae perbelle operantur: ut cessante evacuantium in-

dicatione, interdum solae, curationem morbi perficiant.

Cortici Peruviano locus erit, ubi, ejectis saburris, remissiones sat manifestae occurrant, nec inflammatoria diathesis roborantium usui refragetur. Summos vero hoc medicamentum, vel sub leviori etiam remissione, effectus promittit, cum ex *intermittentis* paroxysmis *continua* componatur.

Cura febris pituitosae.

§. 110. *Pituitosae* febris, in qua inflammatoriae dispositionis, sat rarae, vestigia desunt, curatio exigit, ut tenax primarum viarum gluten solventibus prompte reddatur mobilius, et quam celerius id fieri potest, solutum, per emesin ejiciatur. Interdum haec aliquoties repetenda venit operatio, adhibitis, tempore intermedio, incidentibus ex decoctis graminis, taraxaci, cichorei, florum arnicae, cum solventibus aliis, sale ammoniaco, et refractis tartari emetici dosibus. Ipsa vero emetica, ob glutinosam ventriculi custodiam, vel ob nervorum sensibilitatem minorem, facile actione sua spoliantur: hinc potior et hic est *antimonialium*, quam ipecacuanhae ad ciendos vomitus efficacia. De intestinis quoque pituita liberandis nunc cogitandum erit; sed ob faci-

lem in colliquantes diarrhoeas nisum, fortiorum hic exulet usus; rhabarbarum vero, cum aliqua portione ipecacuanhae, vel cum sale ammoniaco, vel cum sulphure aurato antimonii, vel demum cum magnesia caustica, praescribendum, alvusque tum his, tum clystere, aliquoties in die movenda erit. Acidorum hoc in morbo usus vix emolumento, interdum vero damno esse observatur.

Si *contagium*, et fortiora *nervosae* symptomata huic febri subesse videantur; tunc, morbo ad ejus simplicitatem, per emetica imprimis, reducto, is ipse remediis cardiacis excitantibus (§. 94.) expositis, pertractandus erit. Valent et hic, quae ibi de *corticis* usu dicta fuerunt, saepiusque in *pituitosa febre*, cum vel in pulvere, vel excitantibus nec quidquam suffultus praescribebatur, anxietatem suscitasse est visus. Major vero intestinis a pituita liberatis irritabilitas esse, et incauta evacuantium dosis fatalem hic excitare consuevit diarrhoeam. Haec autem si morbo accedat, remediis (§. 97.) expositis arcenda est; nec tardioribus emeticis hic tam facile, quam in praecedenti specie (§. 109.), locus est cum, fractis jam morbo viribus, hae ipsae per majorem evacuationem non possent non amplius prosterni.

Cura gastricae nerv.

§. 111. Quid in *febris gastrico-nervosae* curatione praestandum sit, hoc alibi (§§. 94. 96. 97.) jam abunde indicavimus. Magni vero hic interest discernere, num *simplicem* morbum, num *complicatum* pertractemus: nec enim *inflammatoria* hic semper dispositione liber incedit (§. 90.); nec contagium frequentissime deest, quod majorem aegritudini malignitatem concedat. Ipsa quidem materiae abdomine coacervatae interdum tanta est depravatio, ut, venenorum modo, vel solo nervorum contactu, vel ad sanguinis massam resorpta, nervosum systema, contagiorum fere exemplo, aggrediatur, ac potiora *nervosae* producat phoenomena; sed tamen majora, sine *contagii* accessione, artis habentur subsidia, tutiorque longe purgantium usus tunc observatur.

Primum igitur est, ut in causas morbi diligentius respicientes, easdem citissime ab aegrotante removeamus. Deinde temporis, quo febris duravit, et virium vitae, et annuae constitutionis habenda est ratio. Summa igitur tum aeris, tum rerum, quae aegrotos circumdant, puritas esto; victusque majori ad primas vias corruptioni favens, animalis imprimis, exuletur omnis. Quae vero in his collectae praesentem morbum aut generarunt, aut

comitantur sordes: hae, quamprimum ad evacuandum prompta sit materia, emetico antimoniali, aut, si diarrhoea jam subintret, ipecacuanha, toties, praemissis, si opus esse videatur, resolventibus, expellantur; quoties et signorum id expetat ratio, et aegrotantis vires permittant. Abhinc vero et intestina saburris, bile, aut vermibus, tum per cremoris tartari, pulpaeque tamarindorum in sero lactis solutionem, tum, si vermes indicare videantur, addito his valerianae, aut santonico pulvere, liberanda sunt: quem ad finem refractae emeticorum cum haustu salino porrectorum doses, ac clysteres ex aqua et aceto, et ibi potissimum inservient, cum majoribus prostratio virium evacuationibus jam nimis repugnat. Rarum est, sed interdum accidit, purgantia per alvum remedia virtutem emeticis exserere superiorem; quotiescunque nempe major ad intestinorum canalem, quam ad ventriculum, saburrarum copia collecta haeret; utplurimum vero, et interdum in provectiori adhuc stadio morbi, summa est, nisi exhaustio maxima refragetur, procurandi necessitas vomitus. Emeticorum actionem per *calidam* promovere, nisi paucam, consultum non est; pro siti vero frigida, vel et glacialis aqua, cum acidiusculis

succis remixta, potissimum, gratumve aegrotantibus potum constituit. Si ventris dolor, aut spasmus, mitiora implorent evacuantia; tunc amygdalarum, olivarum, recenter expressum, aut *ricini* oleum, securissimum praestat evacuans, vanusque timor est, ne ab animali calore, aut a bile admixta, haec olea rancescant. Utilissimàm vidimus olei, cum tartaro emetico, pauxillo aquae et macilaginis arabicae, soluto, miscellam: qua per horas successive porrecta, sensiliorum aegrotantium alvus blandissime excitatur, ac tormina faecali acredine inducta potenter sedantur. Saepius sub ipso morbi decursu nova quasi sordium intestina inundat colluvies, quae repetitam purgantium opem requirit; sed refractae stibii emetici doses, cum haustu salino, aut sero lactis epicratice porrectae, huic necessitati satisfaciunt: et quo major contagii, viriumque successu morbi prostratarum est ratio, eo magis timeatur oportet, ne incauto purgantium usu, quod reliquum est vitae, evacuationibus expellatur.

Acidorum mineralium his in febribus usum jam alibi (§. 94.) restrinximus, eorumque sub aestu majori bilisque corruptione insigni, administratio, nisi inflammatoria id renuat

dispositio, utilitatem habere observatur; interim vix tantum in secundas vias effectum ab his ipsis expectabimus, plurimumque laudis ex *putredinis* theoria huic remedio accrevit; quod certe, si major jam virium dejectio urgeat, aegrotis non sine damno praebetur, saepiusque, licet optime dilutum, aridissimas jam fauces inflammasse, nobis visum est.

Quamprimum vero sordium abdominalium signa, quibus fides haberi queat, disparuerint, nec latentis vestigia inflammationis, nec evidentior morbi continuitas impediat; a cortice Peruviano summa *saepe* virtus exspectari potest. Non tamen universalem hujus remedii laudem cofirmamus, qua indistinctim hac in febre, post absolutas evacuationes, vel omnibus porrigendum esse quamplures contenderunt. Debiliores certe, sub datis circumstantiis, hoc remedii genus egregie sustentat; sed a vino, aliisque cardiacis longissime superatur, quotiescunque ex *intermittentium* familia conflata non est *continuae* natura, vel saltem aperta satis exacerbationum remissio, aut pulsus mollis, minorque urinae rubedo, non observantur: quibus sub circumstantiis saepe magnas hic cortex anxietates, spirandique difficultates excitavit. Hujus idcirco medicamenti usum,

tum praedictae cautelae, tum regnantis epidemiae character, tum solicita praegressorum attentio, rectificant; nec parva tunc ejusdem portio, sed quae tanto morbo penitus debellando sufficere queat, praescribenda est. Sed quae simpliciorem nunc febrim et fere *nervosam* (§. 88.), respiciant, quamque magna a vino, vesicantibus, camphora, aliisque cardiacis exspectanda sint subsidia, jam alibi satis fuit expositum (§§. 94. 97.).

Cura gastr. inflamm.

§. 112. Complicatam cum indole *inflammatoria gastricam*, ad leges pro intermittente hujus naturae traditas (§§. 52. 71.), — non tamen sine certo ad diversas hujus febris species (§§. 100. 101. 103.) respectu, pertractamus. Neque enim *inflammatorio-pituitosa* febris, quamvis venaesectionem non semper excludat; majorem sanguinis perferre potest jacturam; neque hanc tam facile perfert *gastrico- nervosa*, aut *contagiosa*, quae plethoricum, juvenemque hominem ex improviso invadit, aut externae sese laesioni interdum associat. Caeterum pro sananda febre *inflammatorio-gastrica*, regula haec erit: ut praedominantis vel inflammatorii, vel gastrici genii potior habeatur ratio; utque illius cura

non sine magna latentis in abdomine saburrae consideratione suscipiatur. Hinc venaesectio omnino evacuantibus caeteris, idque eo magis praemittenda erit, si visceris quaedam subesse videatur inflammatio: cujus ab emetico lethalis certissime foret, sine praemissa venaesectione, exasperatio. Haec igitur mox a morbi principio instituenda, et pro symptomatum vehementia repetenda est, sub quo interim resolventibus ex nitro, sale ammoniaco, cremore tartari, potuque ex sero lactis ac tamarindis parato, aliisque, tenaciores ventriculi, intestinorum sordes sine stimulo ad proximas evacuationes praeparamus, alvumque per clysteres quotidie solicitamus. Sed cavendum, ne larva nobis inflammatoria imponat: sub qua vires mox a detracto sanguine prosternuntur, vix amplius relevandae. Hinc sub dubia quodammodo indicatione, medentis in praesentia, ac imposito arteriae digito, secentur venae; sique pulsus hoc sub opere attolli observentur, cruoris cum fiducia major aliquanto copia detrahatur. Ipsa dein, vel paucioris, sanguinis conditio, cum regnantis constitutionis charactere, aliisque symptomatibus comparata, quid ulterius audendum esse possit, utplurimum docebit. Est tamen, ubi sub ipsis his dubiis,

arteriae, secta licet vena, sub digitis nequidquam attollantur, quin ideo detrahendi cruoris minor sit necessitas; sed difficile est ea, quae expertum tunc medicum dirigant, verbis exprimere, et ad lectulos magis, quam literis, doceri haec possunt. Sed frequentius sat manifesta hic est mittendi sanguinis indicatio; eamque, si urgeat, sine ullo resorbendae sic gastricae materiae timore, prosequimur audacter.

Pacato febris impetu ac inflammatorio charactere, morbus ut *simplex gastrica* (§§. 99. 109.) tractandus: semper vero retinendum erit, devicta licet inflammatoria sanguinis indole, hanc ipsam tamen per sat multum tempus vix in integrum dissipari, et a quovis diaetae, aut curationis stimulo, promptissime posse revocari. Hinc cibi pauciores, iique vegetabiles, potus vero sat copiosi, ac aciduli, aegrotis temperato in aere degentibus praebendi; remedia vero, quae tam inflammationi, quam saburrali causae opposita sint, praescribenda erunt (§. 109.).

Inflammationes gastr.

Non reticendum hic est, interdum febres epidemicas comparere, in quibus *inflammatoria* symptomata, cum localem, aut topicam oculorum, faucium, pectoris, etc., aut rheuma-

ti-

ticam, catarrhalem affectionem comitantur, aut dysenteriam, exanthemata varia, morbillos, variolas, circumdant, *gastricis* longe praevalere signis, et majorem curationis partem ab audaci sanguinis detractione exspectare videantur; cum interim experientia ostendat, a profuso uberius cruore, valdopere morbum augeri: qui vix peracta vel unica, vel altera venaesectione, copioso amarissimae bilis vomitu, promptissime solvatur. Tales nobis epidemiae frequentius occurrerunt, multasque conspeximus *ophthalmias*, *anginas*, *peripneumonias biliosae* potissimum *indolis*, et quae, cum ob apparentem inflammationis intensitatem copiosis venaesectionibus ab incautis, et constitutionis annuae, causaèque morbi ignaris viris pertractarentur, civium animos artificiali prorsus lethalitate consternebant: ex quo apparet, non in quavis febre *bilioso-inflammatoria*, venaesectionem praecipuum curationis momentum constituere; nec ubique vomitoria ad plenariam usque symptomatis inflammatorii dissipationem sat tuto posse differri.

Monendum quoque hic est, in complicatis cum inflammatoria dispositione gastricis, sub morbi fine, *sudores* salutariter plerumque a natura intendi: quae idcirco tam proficua

aegrotantibus excretio, post fractos tum inflammatorios, tum gastricos morbi istius impetus, lenioribus diapnoicis ex haustu salino, vino antimoniato, Rob sambuci, et ejusdem plantae infuso, secundanda erit. Si felix ad partem externam *metastasis* contingat, haec ipsa emollientibus, anodynis remediis fomentanda, et ad perfectam suppurationem ducenda est. Si depositio ad viscus facta, ominosa de novo excitare videatur symptomata; habito ad prioris morbi naturam respectu, venaesectio, evacuantia, vesicans, atque alia, ex praedictis sat facile eruenda, indicantur.

Reconvalescentia erat.

§. 113. Reliqua ex morbo aegrotantis debilitas, quod ubique etinendum est, remediis et diaeta, pro febris superatae natura et indole varia, diversis corrigenda est. Nunc enim lenia evacuantia roborantibus commixta, infusum rhei, cum corticis decocto; nunc vero hoc solum, aut amara et martialia indicantur remedia: quorum usum nec linguae continuans mucositas, nec forte superstes oris amarities, oppressio stomachi, aut diarrhoea, praepediunt. Alias elixir vitrioli, cum cortice nuptum, ac vinum generosum conveniunt: cum illi, quibus inflammatoria complicatio pericu-

la auxit, roborantium usum sine damno perferre non possint. Sunt, quibus repetita hinc inde vesicantia, aut fonticulus, potissime conducunt. Nullis non animi quies ac recreatio, corporis adaequatum viribus exercitium, et aer campestris proficere observatur.

ORD. II. GEN. III.

FEBRIS CONTINUA INFLAMMATORIA.

Notio.

§. 114. Aliud *continuae* febris genus est, quod ex aucta cordis, arteriarumque irritabilitate et actione exortum, majori, quam caeterae febres, symptomatum continuatione mortales terret, ac ob frequentem, quam cum aliis complicationem amat, jam saepius nominanda fuit, *inflammatoria febris*.

Natura, et extensio.

§. 115. Haec ipsa, tempore quovis, maxime verno, hibernoque sub frigore sicco, interdum vero fervidissima aestate, adoritur homines laute nutritos, plethoricos, juvenes, ac fortiori, irritabilique fibra constructos; nec pueris tamen, nec feminis parcit; et cum quavis corporum constitutione tum sana, tum morbosa connubium inire observatur. Colles, locosque sicciores, septentrionali vento perflatos praedíligit; sed nec planitiem, nec ipsas adeo paludes dedignatur; ac sub calidiori non

minus, quam boreali sub coelo domicilium figit (§. 107.).

§. 116. Subito quidem hic morbus et inopinato frequenter accedit. Horror utplurimum validior ac fortis, interdum levis, aut nullus scenam aperit. Sequuntur ignes tangentis digito mox fere ustionis sensum imprimentes, brevi tempore, sub maximo licet calore, moderatum. Pulsus frequentes, vibrantes, fortes, ac duri; sed a cruoris copia, aut a spasmo, dolore, facile oppressi. Subtumens, et sanguine suffusa est universa cutis, imprimis facies; rubent, fulgentque oculi, labia cum ore siccantur; lingua, sub initio humida, ingravescente morbo fit arida, et rubra; nares siccissimae, cum odoratus gustusque sensu fere abolito. Interea sitis intense urget, ad caput dolor haeret, et sub nullo, qui ingratus esset, oris sapore, interdum nausea, ac brevi cessans vomituritio, aut vomitus observantur. Respiratio vix difficilis, sed cita, anhelosa et calida; artuum gravitas, lassitudo, in pueris somnolentia, sopor, convulsio; in adultis vigiliae, insomnia terrifica, deliria interdum phrenitica cum temporalis arteriae pulsatione, cordisque magnis vibrationibus. Urinae ardentes, parcae, flam- Simptomata.

meae, aut rubrae; alvus sicca et difficulter excernenda, transpiratio fere nulla, et sanguinis ex naribus stillatio. Hic vero e venis, nunc quidem, eductus, ruberior sano, firmusque apparet; sed paucorum dierum intervallo, emissus cruor obtegitur corio denso, subflavo ac tenaci, multumque circa placentam ponderosam colligitur serum.

Sic febris ista, cum primas origines duxit, vehementi cum impetu continuat, et vel brevissimo tempore per abundantes sudores, per urinam turbidam, copiosum sedimentum post breve intervallum deponentem, aut denique per copiosam narium haemorrhagiam, solvitur; ubi veram *Ephemeram* vel *simplicem*, vel *protractam*, quae *inflammatoriae*, vel *sanguineae* nomen meretur, constituit.

Ephemera inflammat.

Nunc vero, ex causis majoribus orta, longiores cruciatus meditatur, et ad septimam fere, nonamque diem, non tamen sine quadam symptomatum ad noctem exacerbatione, ac aliqua versus matutinum tempus remissione, cutisque leni madore, ptotrahitur; donec vel eodem, ac ephemera vix descripta, modo, in salutem terminetur; vel, methodo perversa, sudoriferis, calefacientibus exasperata, sub *nervosae febris* apparatu, ad lethalem exitum praeparetur.

§. 117. Nimius tum cordis, tum arteriarum impetus ac reactio major vel ex *simplici* stimulo; vel, morbillorum, variolarum, etc. exemplo, ex materia oritur, quae per se alterius naturae morbum constituit; aut ab hoc tandem producitur ipsa: atque tunc inflammatoriae febris *complicatae* natura resultat. Non *acutam* semper haec ipsa, sed ex continuato in longum stimulo *chronicam* interdum, lentamque indolem habere observatur. Sed quemadmodum inflammatio sine febre universali frequenter occurrit: sic et febris inflammatoria, nunc sine conspicuis topicae inflammationis signis, nunc vero cum partis alicujus speciali phlogos[illegible]lagrat. Divisio.

§. 118. Quaecunque cordis, arteriarumque systema ad violentas, et continuatas contractiones stimulare possunt, ea in praedispositis hunc ad morbum hominibus (§§. *66. 69.* 115.) febrim inflammatoriam excitare valent. Jam a solo in longum tempus protracto corporis exercitio, fortissima quaevis animalia hunc in morbum illico conjiciuntur. Sed quae peculiari stimulo in ipsam cordis vasorumque substantiam agunt, non absimiles ea hoc in systemate effectus exserere observantur. Experimenta quidem super arteriis instituta, earundem irrita- Causae.

bilitatem vix notabilem esse evincunt; sed sua est cuivis parti ac propria quidem sensibilitas, quae fortissimis interdum excitantibus non respondet: cum a leniori, nec sensibus aliis, nec chymica indagine pernoscendo stimulo, promptissime in maximos rapiatur motus. In vehementissimis inflammatoriae naturae febribus, sub enormi cordis arteriarumque agitatione, non modo has ipsas, sed venarum totam compagem, interna superficie undique profunde rubentes ac inflammatas nos primum conspeximus; similesque arteriae, imprimis magnae, phlogoses partiales, sub iisdem circumstantiis, jam pluries ostendimus: quae certe arteriosi, venosique systematis a certis stimulis, ab intus quidem admotis, irritabilitatem abunde confirmant. Quaecunque igitur vel nata in sanguine, vel illuc advecta materia stimulans, ex suppressa imprimis, septentrionalis venti post sudores afflatu, potu gelido, balneis frigidioribus, vestimento leviori, transpiratione oriunda; vel rheumaticum, arthriticum, contagiosum, purulentum, venenosum acre, etc. spirituosi potus, frequentem inflammatoriae febris originem constituunt. Nec minus huc spectant, quae nervorum praecipue actionem intendunt, pathemata incitantia, contentio animi, vehe-

mentior ac diuturnus dolor, vigiliae protractae, laesiones variae; tum naturalis, vel assuetae excretionis per nares, intestina, vel uterum retentio, calidissima balnea, ictus solis; et alia, quae sicut localem in parte inflammationem excitare (§. 125.), sic et febrim, de qua sermo est, validissimam intendere queunt.

§. 119. Purioris morbi, si rectius eidem ac in tempore occurramus, pericula tanta quidem non sunt; ac ipsa saepe natura per largiorem ex naribus haemorrhagiam, acutiorem alias longamque febrim in *Ephemeram* (§. 116.) convertit, solvitque totam. Haec ipsa cruoris per diversa colatoria expulsio tardiorem jam morbum, sed non sine larga sudoris, ac urinae sedimentosae excretione, circa septimum fere, undecimumque diem, dissipare consuevit. Interdum vero ex insigni humorum aestu citissimus in lethales viscerum infarctus inflammatorios et gangraenam fit transitus; aut haemorrhagia interna citissima morte aegrotantem aufert. Singularis est hoc in morbo ad metastases suppuratorias dispositio, quae coagulabilis ac semipurulentae lymphae transudationem ex vasis in vicinam cellularem, probabilem admodum reddit; et ex resorpta hac morbosa, nec Prognosis.

in laudabilem amplius succum convertenda materia, videntur tum subitanei illi, ac sine locali inflammatione nati abscessus, tum copiosum in urinis, ac purulentum sedimentum, ac fere similis per alvum secessus, derivari posse. Testiculorum subinde tumor phlegmonosus hic succedit, quem promptissime in lethalem suffocationem ex sanguinis in pectoris cavum effusione abiisse conspeximus. Caeterum et anginae, et pulmonum, fatalem phthisin minitantes, abscessus, miliaria interdum, praecipue alba, ex imperfecta hoc in morbo crisi, nec non varia nervorum, ex facta super his metastasi, vitia frequenter oriuntur.

Cura. §. 120. Quae *complicatae* inflammatoriae febris curam spectant, ea diversis in locis (§§. 46. 62. 71. 95. 112.) exposita habentur, ac ex caeterorum morborum consideratione ulterius patebunt. *Simplicioris* vero *inflammatoriae* medela consistit in eo: ut nimiam systematis vasculosi reactionem, humorumque impetum promptissime restringamus; ut potu copioso, diluente, acidusculo sanguinis aestum, ac irritantem vasa naturam imminuamus; ut quemcunque ab aegrotantibus stimulum solicite auferamus; ut sub fine morbi illas praecipue ex-

cretiones, per quas natura crisin molitur, blandissime promoveamus; turbarumque effectus, aut morbos, in quos inflammatoria febris abiverit, quo fieri potest modo, tollamus.

Nimiam cordis, vasorumque reactionem *venaesectione* potenter infringimus. Haec enim cruoris massam a corde ac arteriis movendam imminuendo, majoris irritationis motusque causam imminuit, plenitudinem nimiam vasorum, pressionem, spasmum, caloris, ab his saltem oriundi, rationem aufert; elasticitatem vasorum, quae secretionibus praesidet, motusque libertatem restituit; extravasati in cellulosam sanguinis, lymphatici, serosi humoris resorptionem facilitat; excretiones redintegrat; respectu partis a vulnere dissitae, licet huic rei, mathematicis in vivente machina calculis nequaquam submittendae, nimium certe tribuerint, pro momento revellit; ratione vero illius, in qua vena secta est, et quae plus nunc sanguinis accipit, pro tempore derivat, nimiasque, et in sui ipsius destructionem tendentes, corporis vires imminuit: ex quibus luculenter apparet, magnum in venaesectione, si vere indicetur, remedium morborum esse positum; sed nihil insimul in Medicina esse, quo tam saepe abutantur Medentes, quam venaescetionem. Venaesectio.

Indicatio venaesectionis ex symptomatum (§. 116.) vehementia, non ex sola corii, seu *crustae*, ut vocant, *inflammatoriae* constitutione, petenda est. Quo prius vero, et morbi magis initio sanguinem mittimus, eo melior a venaesectione obtinebitur effectus. Interim et tardius, et quocunque morbi tempore symptomata illam vere indicent, sanguis tuto mitti potest; neque, ob falsam hypothesin, elapso triduo, vel quatriduo, neque ob menstrui forsitan comparitionem, aut provectae, aut infantilis aetatis rationem, sine damno, vel per horam, intermitti, aut suspendi venaesectio potest.

Sanguinis detrahendi copia, ab aegrotantis aetate, sexu, constitutione, morbique ipsius vehementia, determinatur. In genere, ubi cum locali, visceris praecipue nobilioris, phlogosi febris nostra incedit, major ut plurimum cruoris copia mittenda est. Infantes interim tam largas venaesectiones difficulter perferunt, saepiusque *hirudinibus*, aut *cucurbitulis scarificatis* apud illos est locus: quae certe non minus apud adultos, infracto jam per venaesectiones febris impetu, si partialis subsit inflammatio, loci inflammati vasa egregie deplent, spasmisque ac tensioni, doloribus, medentur. Parum

Hirudines, cucurb. scarif.

vero apud adultos, hac febre decumbentes, paucarum unciarum, quantumvis repetita saepius, cruoris detractio juvat: unica nempe ac sufficiens ex largiori vulnere instituta venaesectio morbum longe certius, quam si majorem cruoris copiam, sed longiori tempore, detraxissemus, jugulat.

Interim nec sub iisdem quidem signis, semper eadem, sub quavis anni constitutione, venaesectionis abundantioris necessitas est; nec in eo certe inflammatoriae febris cura versatur, ut sine discrimine ac mensura cruorem disperdamus. Hinc ad lipothymias usque hunc ipsum fundere, ut periculosae rem aleae habemus; nec citius, quam par est, venaesectionis vix institutae effectus exspectari, vel sine summa necessitate haec ipsa mox frequentius repeti potest. Licet vero mittendi sanguinis copia, venaesectionum *numero* circumscribi non queat; semper tamen mente revolvendum est, vel in ipsis inflammatoriae naturae morbis, naturam certis adhuc viribus, sub aegritudinis fine, indigere; ac cavendum esse, ne, quos morbus forte nequaquam occidisset, hos scalpello crudeliter trucidemus.

Quamvis vero *refrigerantium*, ut vocant, actio, talis quidem in humano corpore esse non Refrigerantia.

possit, qualis ex salibus mediis cum aqua remixtis, extra hoc ipsum, observatur; nihilominus tum salia neutra, tum acida vegetabilia sat egregios hac in febre effectus habere, vasorum solvere spasmos, impedimenta cordi opposita auferre, ac calorem infringere, saepius conspiciuntur. *Nitrum* quidem decoctis hordei, avenae, vel frigida solutum, a duobus fere drachmis ad unciam dimidiam, per diem, frequenter praescribimus; ad majores vero doses porrectum, a paucis certe, iisque robustioribus tantummodo viris, perferri observavimus. Eadem saepe irritabilitas stomachi lautiori *ammoniaci salis* usui refragatur. Hinc frequentior nobis *pulverum temperantium* (N. XVI.) usus est; fructuumque horaeorum recentes, acidulosque succos, vel cremorem tartari, vel acetum cum aqua et melle aegrotantibus, sub variis formis offerre solemus. Nisi major cordis, vasorumque tonus obstet, *frigida* potior, aut aegrotis gratior potus non existit.

Aer frigidiusculus.

Sed nihil calorem animalem ex istis moderabis, nisi atmosphaera, quae aegrotantem ambit, tum puritate maxima excellat, tum grato ac moderato frigore succurrat. Frigidior quidem aer sub graviori, pulmonum imprimis, inflammatione cum damno corpus, hosque ipsos

allidit; sed temperata aeris conditio, et aegrotantis extra lectum positio frequens ac cauta, ardentes aestus, anxietatem, deliria, aliaque febris inflammatoriae symptomata, prae aliis longe infringit.

Nec minor *clysterum* ex aqua cum nitro et oxymele, vel ex lactis sero, utilitas est, atque summa hac in febre necessitas. *Purgantium* quidem in hac ipsa indicatio; vix, nisi gastricae saburrae signa haec exigant, urgebit: sed frequentior fere hic casus est; et institutis jam venaesectionibus, tamarindorum pulpa, cremorque tartari cum nitro, in sero lactis, aut aqua soluta, non sine conspicua utilitate, aliquoties in die alvum movebunt. Clysteres.

Quo vero tempore futuram morbi per sudores solutionem praevidemus, oportet cutem humoribus perviam, docilemque reddere; ac hos ipsos leniori diapnoico ad superficiem invitare. Balnea interdum, tepidique fotus, egregiam hic opem largiuntur; et haustus salinus cum vini antimonialis portione junctus, tum infusum sambuci, aliudque subcalidum potulentum, secundae indicationi respondent. Ne tamen sudor praepostere hoc in morbo moveatur, ac fie delitescens sub cineribus ignis incauto stimulantium usu rapiatur in flammas! quae sci-

licet sub tam infausto artis conamine ad cutem exanthemata comparent, illa nec ullo morbi levamine efflorescunt, facilemque febris in *nervosam* transitum praedicere observantur.

Si quae narium haemorrhagia aegrotantibus superveniat, ea nec adstringentibus, nec contrariis quibuscunque remediis, nisi major, quam par sit, virium dejectio insequatur, cohibenda.

Vesicantium hoc in morbo, nisi in alium jam converso, usus esse vix potest. Vana sunt certe, quae, in vivente homine, a vi cantharidum solvente exspectantur subsidia; et vana sanguinis per vasa nunc circulantis spissitudo major. Interim si vitae vires a nimiis forte venaesectionibus, aut a causa non inflammatoria, prostratae id exigant; ac fortiora interdum deliria cum pulsu debiliori urgeant; aut si localis inflammatio venaesectionibus jam jam infracta jubeat: vesicantium usui, qui et spasmos interdum sedabit, et sudorem eliciet, quam minime repugnamus. Sopori alias ac delirio hoc in morbo occurrentibus feliciús opponentur aut occipitis scarificatio et cucurbitulae, aut hirudines post aures, vel ad tempora, vel naribus, applicandae, vel ipsa, si vires permittant, jugularis venae incisio.

Quod

Quod ad *corticis Peruviani* hac in febre usum pertinet; ille, a pluribus licet laudatus, paucissimis in casibus innoxius esse potest. *Intermittentes* ipsae, quae inflammatoriam indolem aliquando ostendunt, ab hoc remedio non tam raro in continuas pervertuntur; et nisi magna vel hujus remissio, vel virium projectio conspicua id jubeat, roborantium, viresque jam nimias erigentium actio non potest non aegrotantibus officere.

Quae abscessus ex imperfecta inflammatoriae crisi non nunquam prorumpentes concernunt, illa ex regulis alibi (§. 112.) expositis facile intelliguntur.

Facilior post febres *inflammatorias* reconvalescentia, et promptior virium restitutio observari consuevit. Hinc non tam urgens hic est roborantium nutrientiumque indicatio, ut non ex citiori alimentorum vinique praepostero usu, vix superatae aegritudinis scena saepissime reiteretur. Solius naturae vires, et juvenilis aetas, superandis morbi sequelis utplurimum sufficiunt; ac sub vegetabili, digestuque facili cibo, infusum chinae cum frigida paratum, prae caeteris restituit. Reconvalescentia.

FORMULAE MEDICAE

IN §§. PRAECEDENTIBUS CITATAE

Num. I.

Decoctum resolvens.

RECIPE Radicis graminis unciam unam, coque in s. q. aquae, ut colatura sit librarum duarum.

N. II.

Pulvis resolvens.

℞. Cremoris tartari pulverizati unciam dimidiam,
Tartari emetici (*) granum unum.

(*) Praeparatur apud nos cum pulvere *Algaroti*, et Cremore tartari, methodo jam cognita.

Misce exacte, et divide in sex partes aequales.

Interdum duo grana tartari emetici, cum uncia dimidia Cremoris tartari miscentur.

N. III.

Haustus salinus.

℞. Spiritus Mindereri aut aceti ammoniacalis,
Infusi Sambuci, ana uncias tres,
Oxymelis simplicis, unciam unam.
Misce.

N. IV.

Solutio emetica.

℞. Tartari emetici grana tria.
Solve in aquae destillatae unciis tribus.
Misce.

N. V.

Pulvis emeticus.

℞. Radicis Ipecacuanhae grana viginti,

Tartari emetici granum unum.
Misce, fiat pulvis.

N. VI.

Emeto-Catharcticum.

℞. Salis Anglici unciam unam,
Tartari emetici grana duo.
Solve in aquae destillatae unciis sex.

N. VII.

Pulvis alvum evacuans.

℞. Pulveris radicis Jalappae drachmam dimidiam,
Tartari vitriolati scrupulum unum.
Misce.

N. VIII.

Potio laxans.

℞. Salis Anglici unciam unam cum dimidia,
Mannae electae unciam unam.
Solve in aquae unciis sex.

N. IX.

Potio laxans.

℞. Radicis rhei electi drachmam unam,
Foliorum Sennae drachmas duas,
Salis Anglici unciam dimidiam.
Infunde aquae fervidae s. q.
In colatura unciarum sex, solve Mannae electae unciam unam.

N. X.

Pulvis nauseans.

℞. Pulveris radicis Ipecacuanhae grana duo,
Sacchari albi scrupulum unum.
Misce.

N. XI.

Pulvis nauseans stibiatus.

℞. Tartari emetici granum unum,
Sacchari albi scrupulum unum.
Misce, fiat pulvis.

N. XII.

Solutio amara.

℞. Extracti gentianae drachmas duas,
Solve in aquae Menthae piperitate unci
quatuor.

N. XIII.

Solutio amara vinosa.

℞. Extracti gentianae drachmas duas,
Solve in vini Cyprini unciis quatuor.

N. XIV.

Acetum camphoratum.

℞. Camphorae drachmam unam.
Teratur in mortario lapideo cum spiritus
vini rectificati guttis viginti,
Sacchari albi unciis duabus.
Probe tritis affundantur
Aceti optimi unciae decem.

N. XV.

Emulsio Arabica.

. Gummi Arabici unciam dimidiam,
Amygdalarum dulcium excorticatarum
Num. III.
Sacchari albi drachmas duas:

'erantur invicem, et adde, sub continua agitatione, olei amygdalarum recenter expressi, quantum cum hac massa uniri potest; posthinc affunde paulatim aquae uncias octo, et cola.

N. XVI.

Haustus antemeticus.

℞. Salis alkalini vegetabilis grana viginti.
Detur ad chartam.

℞. Succi pomi citrini recenter expressi unciam dimidiam.
Detur ad vitrum.

Misceantur, et sub actu effervescentiae ab aegrotante hauriantur.

N. XVII.

Pulveres temperantes.

℞. Pulveris Cremoris tartari unciam dimidiam,
Nitri puri drachmam unam cum dimidia
Misce, et divide in sex partes aequales.

Finis Lib. I.

DE
CURANDIS HOMINUM MORBIS
EPITOME
PRAELECTIONIBUS ACADEMICIS DICATA

AUCTORE

JOANNE PETRO FRANK

SAC. CAES. ET REG. AP. MAJ. A CONSILIIS MAGISTRATUS POLITICI ET OECONOM. MEDIOLAN. FACULTATIS MEDICAE AC NOSOCOMIORUM PER INSUBRIAM AUSTR. PRAESIDE, XENODOCHII PAPIENS. AD S. MATTH. MODERATORE, THERAPIAE SPEC. ET CLINICES IN TICINENSI ACADEMIA PROFESSORE P. ET O. ACADEMIAR. REG. SCIENTIAR. GOETTING. MANTUAE, ET ELECT. MOGUNT. TUM SOCIET. PATRIOT. MEDIOL. ET MEDIC. HELVET. SODALI.

EDITIO SECUNDA.

LIBER II.

DE INFLAMMATIONIBUS.

VENETIIS

MDCCXCVII.

DE
CURANDIS INFLAMMATIONIBUS.
LIBER II.

CLASSIS SECUNDA.

INFLAMMATIONES.

GENERALIA DE INFLAMMATIONIBUS.

121. CALOR partis, tensio, moles ac du- Natura inflammat.
ties aucta; utplurimum cum sensu doloris fi-
i, nunc ardentis, nunc pungentis, pulsantis,
unc gravativi, aliquando nullo, cum colore
unc vivido, nunc profundius rubro; saepissi-
ne cum febre, pulsu frequenter pleno, forti ac
uro, saepe contracto ac parvo, aliquando na-
urali; ac tumoris evidenti aut in suppurationem,
ut in gangraenam nisu, dicitur *inflammatio*.

Fallacitas symptomat.

§. 122. Ex his igitur signis (§. 121.) praesens agnoscitur inflammatio ; sed ex eorundem complurium defectu , ad absentiam istius , sat infirmo concluditur argumento . Hinc saepius *occultis* tenentur inflammationibus viscera, et ad partes adeo *externas* hae ipsae tam profunde interdum haerent, ut, quo loco nec rubor, nec fere tumor comparuerat , eo non raro purulentus jam humor , aut sanies, subjectam carnem, ac ossa depascatur . In ophthalmiis chronicis, in phthisi pulmonali, in peripneumoniis , ventriculi , intestinorum, ac hepatis inflammationibus , etc. dolores frequenter non urgent ; et quotiescunque vel paralysis , vel gravior sensorii communis affectio subest, illorum, quae in partibus contingunt , amittitur conscientia . Non quavis certe sub inflammatione pulsus vel impetu , vel frequentia augentur ; nec ipsae adeo functiones organorum ab inflammationibus continuo supprimuntur, ut igitur in dijudicanda internorom phlogosi non unum , vel aliud ex allatis (§. 121.) signum ; sed singulorum congeriem symptomatum , causas praegressas , et regnantis constitutionis naturam consulere oporteat .

§. 123. Varia quoque inflammationis natura est, prout partem vel *externam*, vel *internam*, et inter has vel caput, vel jugulum, vel pectus, vel abdomen, vel artus, vel superficiem externam adoritur; prout vel *primarium* sistit morbum, vel ab alio *secundaria* pendet; prout vel cum *intermittente* (§. 68.), vel cum *inflammatoria* febre (§. 114.), aut cum *gastrica* (§. 98.), aut cum *nervosa* (§. 80.), aut demum cum nulla (§. 122.) incedit: atque hinc vel *benignam*, vel *malignam*, ac interdum *periodicam* mutuatur naturam, cursumque suum vel *acutarum* more, vel *chronicarum* aspectu absolvit. Nec aliorum connubia morborum ab inflammationibus respuuntur; quo illarum vel *simplex*, vel *complicata* resultat indoles: earum exemplo, quae cum contagio variolarum, morbillorum, aut luis; vel cum acri rheumatico, catarrhali, vel alio, tam frequenter incedunt; legemque vel his imponunt, vel ab iisdem ipsae reguntur. Frequentius *epidemicum* inflammationes characterem assumunt; aut certis demum regionibus communiores ac vix non *endemicae* observantur. Divisio.

Pro ipsius vero inflammationis externae vehementia, ac sede vel superficiali lateque dif- Erysipelas.

fusa, vel in tumorem circumscripta atque profundius penetrante, *Erysipelatis* illa, vel *Phlegmonis* nomen assumit. Ac primum quidem ex istis fusius alibi describendum est; *phlegmone* vero inflammatorium sistit tumorem, calentem ac profunde rubentem, splendentem, in medio sui elevatum, saepe acuminatum et exacte circumscriptum, cum dolore distrahente utplurimum insigni ac pulsante, in abscessum frequenter terminandum. Prima hujus principia sub *phlogosis* nomine veniunt, a phlegmone non nisi gradu distinctae.

Phlegmone.

Symptomat. varietas.

§. 124. Descripta (§. 121.) inflammationis symptomata ulteriorem hic dilucidationem ex eo vix admittunt, quod pro varia febris, quae eandem comitatur, natura (§. 123.), pro differentia causae, ac pro loci, quo sedem figit, diversitate, haec ipsa summopere mutentur. Utplūrimum quidem inflammatoriae febris phoenomena (§. 116.) sub locali inflammatione vehementius premunt; ac major tunc hujus in abscessus observatur nisus, ac dispositio: sed quotiescunque aut rheumaticum, aut arthriticum acre tumorem excitaverit; aut extrema cutis, ex bilioso potissimum vitio, superficiali flamma incendatur; tunc rarior

onge suppuratio, eaque vix benigna, inflammationem terminabit. Si *febris nervosae* cum oc affectu symptomata (§. 82.) complicentur, aut vehementior inflammatio partem membranosam, tenuiorem ac valde sensibilem orripuerit; tunc frequentior ejusdem in *gangraenam* exitus observatur: atque sic quaevis inflammationis complicatio consuetam alias symptomatum seriem invertit, et non modo eundem morbum facie, sed et medendi methodum vix non penitus interdum immutat.

Causae.

§. 125. Si causae inflammatoriae febris (§. 118.), in unum magis eundemque corporis loum agendo, fortiorem in hoc ipso produxerint stimulum; nascitur tunc in ejusdem loci systemate *partiali* id idem, quod in *generali* ad fortissimas cordis, majorumque vasorum agitationes contribuit. Inscio vix non corde, *primariarum* pars plurima inflammationum adoritur; affectae partis arteriae jam pulsant, agitantur vehementer; calorque partialis increscit, priusquam totum vasorum systema in consensum trahatur, ac turgeat. Vim igitur vitalem, nervorumque sensibilitatem in parte inflammationem subitura, manifeste conspicimus auctas: ut, qui ab acerrimo aromate,

spirituque ardente vix gratum persentiebat calorem ventriculus ; hic , cum inflammatione laborat, vel a blandissimi liquoris, aut aquae guttula mox enormiter convellatur. Nervorum in arterias, quas circumdant, ac in venas imperium tum ex animi pathemate, ex erubescentia, subitoque faciei pallore, ex frequentia pulsus, ac rubris torvisque, sub mentis excandescentia, oculis ; — tum ex contagiorum in circulationem actione, abunde innotescit. Quo' majus vero muscularium fibrarum robur, et irritabilitatis pendens ab isto momentum est; eo major in phlegmonem promptitudo: et quo sensibilior pars corporis existit, eo magis inflammationibus obnoxia observatur. A simplici apum punctura insignis in parte inflammatio accenditur ; et vix perspiciendum sub palpebra sabulum intensam jam oculi phlogosin producit: quae certe turbarum causae, non tam obstruendo, quam singulari nervorum irritatione, vasculorum eretismum, ac spasmodicam in contentos liquores agitationem producunt; sub qua tandem vel sanguis ipse, vel lymphaticus, coagulabilis humor in vicinam cellulosam lateraliter exprimitur, ac mutatus transudat.

Non quivis certe stimulus eosdem tum in

nervos, tum in arteriarum irritabilitatem (§. 118.) effectus habere observatur; hinc nec quodvis istorum irritamentum inflammationem producere valet: sed insignem eorum oportet esse numerum, quae, dum vel nullum ex aliis sensum afficere videntur, nervorum pulpae, aut arteriarum irritabilitati inimica, cum in sanguine liberius circulant, *inflammatoriae febris* symptomata; — cum vero parti constantius admoventur, *inflammationis localis* imaginem referunt.

Quo vehementior huic irritatio locum dedit, et quo violentior vasorum agitatio est; eo magis secretiones hac in parte supprimuntur. Levior vero inflammationis gradus abundantem variique coloris lympham plorat, quae, primo in casu, circa vasa inflammata ac in propinquis cellulis collecta, nisi promte dissipetur, febris ope maturata, praecipuum futuri puris largitur rudimentum.

Irritationes vero, quae inflammationibus frequentius occasionem porrigunt, sunt laesiones mechanicae, vulnus, contusio, concussio, fractura, luxatio; corpora peregrina vel pondere, vel mole, vel figura denique, vel motu infensa; fibrarum corporis extensio, compressio, corrosio, adustio; drastica, venena,

acre quodcunque, imprimis rheumaticum, morbillosum, etc. vel chemicum, vel animale, aut vegetabile; frigus magnum, et quae alia (§. 118.) enumerata fuerunt.

In ipso sanguine inflammationis causam quaesiverunt, qui ex conspecto his in morbis ejusdem *corio* nunc ad majorem *densitatem*, nunc vero ad *solutam lymphae naturam* concluserunt. Sed licet haec ex coagulabili lympha oriunda membrana, seu *crusta pleuritica* in morbis inflammatoriis frequentius compareat; non tamen aut mox initio istorum super sanguine concrescit, aut in sanissimorum adeo hominum cruore tam raro invenitur, ut pro vera inflammationis causa prudenter valeat accusari. Ex eadem vena, in morbo summopere inflammatorio, detracti sanguinis portio coagulatur, et corium ostendit; alia necquidquam coit; ac sanissimae alia constitutionis cruorem tuentibus offert. Gravidarum sanguis, vel ille, qui ex ligata diutius vena educitur, firmissimam crustam mox contrahit; ac in morbis, qui de inflammatione vel minimum participant, non infrequens est *corii* praesentia: ut igitur ex tam inconstanti phoenomeno, et ex institutis cum sanguine, jam venis egresso, experimentis, ad illius, qui per vasa fluidissi-

nus circumagitur, naturam, non sine magno irroris concludatur periculo.

Est interim singularis vasorum in parte inlammata conditio, ut, quousque in illis irriatio, ac eretismus continuant, *secretione morosa* id ipsum nunc praestent, quod in sanoum lympha vix nisi ignis, aut aeris, aut cidorum mineralium contactus potuisset (§. 3.). Expressum sic animale gluten in solidas concretiones, ac in membranas tam pronum est, ut, vel paucorum spatio dierum, vicinas partes, quas natura separatas esse voluit, morboso inter se vinculo conjungat; vel membranaceo, et, quod pluries conspeximus, jam *vasculoso* sacco includat; vel omnem glandularum, viscerum telam infarciat, polyposa, continuo solidescente, materia repleat, et in futuras obstructiones, ac irresolubiles scirrhos disponat.

§. 126. Hinc varios inflammatio exitus agnoscit: ut nunc extravasata in cellularem materia resorbeatur, partiumque tensio, ac spasmus per blandam *resolutionem* dissipetur: quo in casu, reassumpta in sanguinem lympha per inflammationem adeo mutata, ut de pristina nutrientis principii natura vix amplius

Exitus inflammat.

Resolutio;

participet, sub purulenti humoris imagine, per urinas, aut per alvum, aut per sputa, aut denique per metastases, per sudores olentes, aut per exanthemata expellitur: — vel stagnans in celluloso vasorum inflammatorum ambitu coagulatus humor diuturno fotu, ac praeparatione in *abscessum* maturatur: cujus iterum materia, ad sanguinem forsitan resorpta, ut stimulans ac nutritioni inepta rejicitur, aut novam hecticamque febrim accendit: — vel concrescens cum cellulis lympha *duritiem* in parte, cum istius insensibilitate, majorem, aut interdum *scirrhi* rudimentum relinquit; — alias per vim inflammationis sensibilitas partis ac irritabilitas, circulatio omnis, ac naturalis calor destruitur, nasciturque *sphacelus*, aut, si quae vita supersit, *gangraena*. Interdum, cum inflammatio internam partem occupaverit, non modo purulenta, de quâ diximus, materies, sed, et sine hac, copiosum *serum* in cavo, quod illam circumdat, promptissime accumulatur, oriturque *acutus*, vel et *purulentus hydrops*, a quo dolorum, ac inflammationis symptomata disparent; — vel copiosus interdum *sanguis* aut in cava corporis, aut in ipsam visceris cellulosam effunditur. Si cutis superficiem occupaverit inflam-

Suppuratio; Induratio; Gangrena; Hydrops acut.

matio, tunc, eadem cessante, epidermidis in furfures tenues, aut in latas pelliculas contingit *desquamatio*, quam saepe humoris serosi ac ex parte coagulabilis, in parvis vesicis collectio praecedit, ac tenaces durasque crustas in parte relinquit. Tandem vero in aliis *acuta* quidem dispergitur, sed *chronica* succedit inflammatio; vel cum eadem purulentae, sine exulcerationis indicio, fluxus materiae alternat.

§. 127. *Resolutio* ipsa, qua labes omnis a parte inflammata (si reliquam ad similia dispositionem excipiamus) aufertur, per ipsam quidem moderatam febrim, in sanis caeterum corporibus, obtinetur; sed praescriptum hoc ad opus ubique tempus non est; et sub violenta licet, vel nobilissimi visceris inflammatione, post decimam saepe et quartam diem, venaesectionibus repetitis, aliisque subsidiis eandem potuimus a natura impetrare. Interim in multis certe inflammationis jam nimis provectae *resolutio* exspectari vix potest; et copiosior sanguinis hunc in finem detractio naturae vires ad blandam suppurationem necessarias cum insigni damno disperdit.

Resolutionis natura.

Suppurationis ratio.

§. 128. Tumoris inflammatorii *suppuratio* instat, ubi, sub fortiori quidem inflammatione, *resolutionis* occasio aufugit; ubi vel specificus irritantis materiae nisus in abscessus, vel cachecticus aegrotantium habitus, vel nimia partis affectae debilitas, et imminuta reactio subest. Incipientis jam *suppurationis* opus prodit febris, ac doloris, sine manifesta causa, et absque consuetis in *resolutione* evacuationibus (§. 126.), decrementum, pulsatio tumoris, et aucta mollities, vel oedematosa cutis inflatio; factam vero et jam adultam suppurationem arguunt febricula continua, post pastum horripilationibus incedens, ad noctem exacerbata, et cum sudoribus matutinis remittens, urgente siccitate ac siti continua; fluctuatio puris, vel ejusdem effluxus, expulsio, rejectio; emaciatio corporis cum sat valido ciborum appetitu; oedema pedum, genarum rubor vespertinus, calor urens ac siccus, diarrhoea, et alia, cuivis parti suppuratae propria, symptomata.

Plura tamen ex his signis non sat firmam *suppurationis* absolutae diagnosin constituunt; vel latentem interius abscessum non aperte comitantur. Hinc toties vel supponuntur, quae non existunt, suppurationes; vel occulta viscus

scus depascens vomica praetervidetur: ut vel ipsa purulentae ex internis rejectio materiae saepe infidum exulcerationis largiatur argumentum.

Pus utique dicemus, quam in vulnere non impuro, vel in abscessu phlegmonoso invenimus materiam, humorem blandum, albidum, opacum, adinstar pultis mollioris, aut cremoris lactei crassiusculum, aqua graviorem, ac in eadem vix solutum, mox fundo iterum praecipitatum, specifico, vix foetente odore donatum, nec ab igne quidem, nec ab intenso frigore, nec a spiritu vini, sed a salis alcalini fixi ac vegetabilis solutione coagulandum. Ast vero, cujus ex abscessu, aut ulcere origo non derivatur, interdum descriptis in omnibus indiciis convenit, nec tamen (a muco licet distincta) cum *pure* aequiparanda est, *materia puriformis*. Haec nempe, sine partis exulceratione, inflammationis vi, expressa gelatina (§. 125.) quae sub simplici oculorum, pulmonum, vesicae, aut urethrae phlogosi, copiose transudat, — vel quae hydropicorum in aquis ad fundum reperitur, aut forte quae et in pituitosa phthisi ex bronchiis copiosa secernitur, a *pure* ipso, vel ob solam jam in medendo diversitatem, distinguenda, alcalinae beneficio solutionis ab eodem nequaquam di- Pus.

stinguitur. Hoc autem *pus verum*, licet eandem cum *puriformi* materia aut *spurio* pure, ex pauco sero ac lympha, secretionis vitio mutata, originem trahat, ab hac tamen valdopere distare videmus: quod non tam facile in membranas, ac nova ligamenta convertendum, vicinas partes, et cutem denique ipsam sibi protinus assimilare, ac specifica operatione in se ipsum convertere observetur; quod ad sanguinem resorptum, non modo *puriformis* adinstar materiae per diversas a natura vias expellatur, sed (quod haec sola, nisi diuturna inflammatione suffulta, non facit) suppuratoriam, hecticamque febrim inducat; et quod denique contagiorum variorum fertilissimum constituat vehiculum. Sine praevia interdum sat manifesta aut febre, aut inflammatione, abscessus in morbis spurii oriuntur: quorum quidem materia, nisi diuturno fotu, ac locali praeparatione maturata, non tam *pus verum*, quam *puriformem materiam*, vi sola vasorum inflammatoria, ac sine cordis consensu, aut febre, vel per solam lymphae in cavis stagnationem, vel alio, ac incognito secretionis vitio generatam constituit.

Donec igitur *purulentae materiae* non solum a *muco*, sed ab ipso *pure* distinguendae inno-

tescat ratio: oportet certe, ut maxima in dijudicandis internarum partium suppurationibus difficultas Medentes premat; utque nonnisi ex causae morbique totius consideratione, ac roborato experientiis oculo, diagnosis sub hac ipsa certitudo hauriatur.

Caeterum *pus* bonum ac laudabile nec in abscessu, nec in vulnere praeparatur, si vires vitae, tam corporis universi, quam ipsius, in qua suppuratio contingit, partis, aut nimis excedant, aut contrario errore deficiant. Hinc vulnus a summa inflammatione siccescit, ac puris in phlegmone principia in gangraenosam convertuntur saniem; sub febre vero, aut debiliori partis reactione, tenuis, sanguinolentus, acris, foetidusque humor, seu *ichor*, vel serosum, pallidumque secernitur liquidum. Ichor.

§. 129. Lympha sanguinis, morbosa vasorum actione immutata, vel in his ipsis, aut in cellulosa vicina intercepta et stagnans, in polyposam interdum ac callosam duritiem degenerat, cum ambientium membranarum canaliumque superficie concrescit, cavitates opplet, infarcit, humorumque in illis, ac in vicinis partibus circulationem delet omnem, aut magna ex parte remoratur. Hinc partium, Indurationis, scirrhi conditio.

viscerumque induratorum nativus calor, sensusque perit, et actio quaevis organica; vel cum aucto ejusdem volumine ac tumore, vel contracta in parvam duramque molem substantia, sufflaminatur. Interim varii tum indurationis gradus, tum recludentis materiam organi hanc in ipsam effectus; tum stagnantis, ac vel simplicis, vel acredine mixtae lymphae in corruptionem sibi propriam nisus; tum varia ex nervorum hac in parte affectorum irritatione, et ex ipsius visceris differentia, diversa oriuntur phoenomena. Quae ad glandularum imprimis systema delitescit materia, illa promptiorem in scirrhos, ac carcinomata naturam ostendit; et quemadmodum haec inflammationem praegressam sat raro pro origine agnoscunt, sic et aliis in partibus indurationes a phlogosi derivantes tam malignam non facile naturam adquirunt.

Partes ab inflammatione correptae, vel ob propriae spongiosam ac laxam substantiae naturam, vel ob febris, vel ob reactionis febrilis per nimias venaesectiones prostratae in parte languorem, vel ab incauto adstringentium externo usu, vel denique ob incognitum lymphae in concretiones nisum, indurantur; nec tam infrequens inflammationum hic effectus ab

eo dicetur, qui tot anhelationes ac dyspnoeas a peripneumoniis, tot articulorum ab arthritide rigiditates, tot excernentium canalium ab oesophagi, tracheae, intestinorum, urethraeque inflammationibus, coarctationes, ac tot demum arteriarum callositates, ossificationes, ab inflammatione vasorum occulta (§. 118.) plerumque pendentes, attento consideraverit animo.

§. 130. Quae pars corporis nec calorem proprium, nec sensationem, aut irritabilitatem, nec tonum ac elasticitatem agnoscit, sed colore livido, aut plumbeo notatur, aut quae demum sensu ac motu privata corrugatur, sine sanguinis circuitu contabescit, induratur, ac friget: illam pro *mortua* declaramus. Mors talis incipiens, *gangraenae*, perfecta vero, *sphaceli* denominatione insignitur. Si mumiae instar pars affecta rigescat, *gangraena sicca*; si ob succorum stagnantium ac corruptorum abundantiam molliter emoriatur, *gangraena humida* vocatur. Gangraena.

Subita, vel paulo lentior quam maximi doloris, ardoris, caloris in parte inflammata cessatio; ruboris ex laeto in igneum fere, aut profunde rubrum, ac lividum et nigrum con-

versio; — radiorum longitudinalium ad vasorum ductus decurrentium, livescentium conspectus; vesicarum brunarum, sero ex flavo obscuro, subsanguineo, aut atro repletarum, super inflammata parte elevatio; — arteriarum, motusque muscularis abolita actio; — epidermidis separatio, remanensque impressa mollescenti, frigidoque tumori fovea, vel aeris in cellulosam evolutio, seu emphysema, cessantem in parte vitam, sphacelumque demonstrant.

In *humida* quidem *gangraena* potissima ex recensitis symptomata locum inveniunt; sed et citior putridissimi ichoris in vicinos nervos effectus, aut ad massam humorum resorptio est: qua *febris nervosae* (§§. 87. 88.) seu *gangraenosae* symptomata cum summo vitae periculo quantocyus inducuntur, et in sanas gangraena partes citissime propagatur.

Lentior *siccae* progressus observatur *gangraenae*, ac diutius ista, donec vel in humidam convertatur, vel in mumiae speciem corrugetur, aut a corpore pars sponte secedat, sine febre incedit.

Sed quemadmodum totius corporis, sic et *partis* interdum *asphyxiam* occurrere, observationibus comprobatur: quibus caute hoc de

statu judicandum, nec quamcunque gangraenam, imprimis si putredo desit, rudiori manu pertractandam esse, docemur.

Multiplex vero, nec certe ex sola inflammatione repetenda, *gangraenae* causa existit. Quaecunque vasorum, nervorumque in partem officia auferunt, illā si tempore sat longo in istam agant, mortem necessario in eadem inducunt. Hinc extensio, contractio, compressio, fascia strictior, decubitus, contusio, impletio nimia, inflammatio maxima, extravasatio sanguinis, seri acris; hinc frigus summum, adustio, acredo specifica, scorbutica, venerea, putrida, gastrica, contagiosa, metastatica, venenosa, alia; hinc corpora peregrina, stimulantia, vel alio demum modo excitatus spasmus diuturnior, ac dolor summus, aut paralysis, marasmus, aut arteriarum in osseam substantiam conversio, et similia, saepissime *gangraenam*, nunc *sine*, nunc praevia, vel comitante *inflammatione*, producunt. Causae.

Cum interim frequentiores *cum* ista gangraenae observentur: monuisse juvat, non ideo causam in ipsa semper inflammatione esse quaerendam; vel saltem hanc ipsam non ubique cum inflammatoria febre esse conjunctam. Quod si etiam aut suam ex inflammatione ori-

ginem gangraena agnoscat, aut cum illa manifeste incedat; post paucos tamen dies, aut citius, alienam inflammatoria febris ipsa naturam facile assumit, ac cum nervosa (§.90.) quam maxime complicatam.

Hydrops acut. §. 131. Qui non tam raro sub viscerum inflammationibus inducitur *hydrops* acutus (§. 126.), ille nunc ipsius morbi ab impetu, nunc vero ex incauto venaesectionis usu originem petit. Quamprimum aquae vel solae, vel cum lympha coagulabili, vel cum cruore remixtae, circa viscus colliguntur: inflammatio ipsa quam plurimum imminuitur, et succedunt rapidissima diversi hydropis diversi phoenomena, quibus febris necdum penitus profligatae signa consociantur.

Prognosis. §. 132. Ex illis, quae (§§. 119. 126. 127. 128. 129. 130. 131.) allata sunt, sat clara inflammationum prognosis habetur. Ex ipsa vero gangraenae historia, quam justus hanc undique timor circumdet, non minus comparet. Praevidemus istam ex majori febris, potius quam sub hac suppuratio sperari queat, intensitate, ac diuturno auxiliorum neglectu; ex praesente morbo alio tam chronico, quam

xuto, contagio, aut acredine vi vitali infe-
o; ex causae inflammationem excitantis,
xternae, internae natura, et actione in par-
em, imprimis mollem, spongiosam, sensibi-
iorem, aut tenui membrana constructam, con-
inuata, nec facile removenda; ex subita vi-
um vitalium sub locali affectu dejectione,
iciei mutatione insigni, horrore magno, ac
essante tandem in parte dolore, cum singul-
u, anxietate, meteorismo, lipothymiis, ex-
emitatum frigore, diarrhoea: quae singula,
d *internas* partes, quam ad *externas*, magis
ifida, vel instantem, vel jam inceptam gan-
raenam, cum signis aliis (§. 130.) collata,
equentissime indicant, et pericula mortis,
o *externa* quidem affectione, si *gangraenosa*
fuerit febris, ac si emorientis separatio par-
is ex ambiente hanc ipsam inflammatione vi-
idiori, aut suppuratione incipiente, exspe-
ari queat, *minora*; — ab *interna*, *vix non*
rta, manifestant.

§. 133. Inflammationis cura pro varia ejus- Cura inflam.
em natura (§. 123.), ac pro febris, aut
ullius (§. 122.), aut, eandem comitantis,
versae (§§. 68. 80. 98. 114.), ac deni-
ue pro causarum, subjecti, partis affectae,

Suppurationis ratio.

§. 128. Tumoris inflammatorii *suppuratio* instat, ubi, sub fortiori quidem inflammatione, *resolutionis* occasio aufugit; ubi vel specificus irritantis materiae nisus in abscessus, vel cachecticus aegrotantium habitus, vel nimia partis affectae debilitas, et imminuta reactio subest. Incipientis jam *suppurationis* opus prodit febris, ac doloris, sine manifesta causa, et absque consuetis in *resolutione* evacuationibus (§. 126.), decrementum, pulsatio tumoris, et aucta mollities, vel oedematosa cutis inflatio; factam vero et jam adultam suppurationem arguunt febricula continua, post pastum horripilationibus incedens, ad noctem exacerbata, et cum sudoribus matutinis remittens, urgente siccitate ac siti continua; fluctuatio puris, vel ejusdem effluxus, expulsio, rejectio; emaciatio corporis cum sat valido ciborum appetitu; oedema pedum, genarum rubor vespertinus, calor urens ac siccus, diarrhoea, et alia, cuivis parti suppuratae propria, symptomata.

Plura tamen ex his signis non sat firmam *suppurationis* absolutae diagnosin constituunt; vel latentem interius abscessum non aperte comitantur. Hinc toties vel supponuntur, quae non existunt, suppurationes; vel occulta vi-

scus

scus depascens vomica praetervidetur: ut vel ipsa purulentae ex internis rejectio materiae saepe infidum exulcerationis largiatur argumentum.

Pus utique dicemus, quam in vulnere non impuro, vel in abscessu phlegmonoso invenimus materiam, humorem blandum, albidum, opacum, adinstar pultis mollioris, aut cremoris lactei crassiusculum, aqua graviorem, ac in eadem vix solutum, mox fundo iterum praecipitatum, specifico, vix foetente odore donatum, nec ab igne quidem, nec ab intenso frigore, nec a spiritu vini, sed a salis alcalini fixi ac vegetabilis solutione coagulandum. Ast vero, cujus ex abscessu, aut ulcere origo non derivatur, interdum descriptis in omnibus indiciis convenit, nec tamen (a muco licet distincta) cum *pure* aequiparanda est, *materia puriformis*. Haec nempe, sine partis exulceratione, inflammationis vi, expressa gelatina (§. 125.) quae sub simplici oculorum, pulmonum, vesicae, aut urethrae phlogosi, copiose transudat, — vel quae hydropicorum in aquis ad fundum reperitur, aut forte quae et in pituitosa phthisi ex bronchiis copiosa secernitur, a *pure* ipso, vel ob solam jam in medendo diversitatem, distinguenda, alcalinae beneficio solutionis ab eodem nequaquam di- Pus.

stinguitur. Hoc autem *pus verum*, licet eandem cum *puriformi* materia aut *spurio* pure, ex pauco sero ac lympha, secretionis vitio mutata, originem trahat, ab hac tamen valdopere distare videmus: quod non tam facile in membranas, ac nova ligamenta convertendum, vicinas partes, et cutem denique ipsam sibi protinus assimilare, ac specifica operatione in se ipsum convertere observetur; quod ad sanguinem resorptum, non modo *puriformis* adinstar materiae per diversas a natura vias expellatur, sed (quod haec sola, nisi diuturna inflammatione suffulta, non facit) suppuratoriam, hecticamque febrim inducat; et quod denique contagiorum variorum fertilissimum constituat vehiculum. Sine praevia interdum sat manifesta aut febre, aut inflammatione, abscessus in morbis spurii oriuntur: quorum quidem materia, nisi diuturno fotu, ac locali praeparatione maturata, non tam *pus verum*, quam *puriformem materiam*, vi sola vasorum inflammatoria, ac sine cordis consensu, aut febre, vel per solam lymphae in cavis stagnationem, vel alio, ac incognito secretionis vitio generatam constituit.

Donec igitur *purulentae materiae* non solum a *muco*, sed ab ipso *pure* distinguendae inno-

tescat ratio: oportet certe, ut maxima in dijudicandis internarum partium suppurationibus difficultas Medentes premat; utque nonnisi ex causae morbique totius consideratione, ac roborato experientiis oculo, diagnosis sub hac ipsa certitudo hauriatur.

Caeterum *pus* bonum ac laudabile nec in abscessu, nec in vulnere praeparatur, si vires vitae, tam corporis universi, quam ipsius, in qua suppuratio contingit, partis, aut nimis excedant, aut contrario errore deficiant. Hinc vulnus a summa inflammatione siccescit, ac puris in phlegmone principia in gangraenosam convertuntur saniem; sub febre vero, aut debiliori partis reactione, tenuis, sanguinolentus, acris, foetidusque humor, seu *ichor*, vel serosum, pallidumque secernitur liquidum. Ichor.

§. 129. Lympha sanguinis, morbosa vasorum actione immutata, vel in his ipsis, aut in cellulosa vicina intercepta et stagnans, in polyposam interdum ac callosam duritiem degenerat, cum ambientium membranarum canaliumque superficie concrescit, cavitates opplet, infarcit, humorumque in illis, ac in vicinis partibus circulationem delet omnem, aut magna ex parte remoratur. Hinc partium, Indurationis, scirrhi conditio.

viscerumque induratorum nativus calor, sensusque perit, et actio quaevis organica; vel cum aucto ejusdem volumine ac tumore, vel contracta in parvam duramque molem substantia, sufflaminatur. Interim varii tum indurationis gradus, tum recludentis materiam organi hanc in ipsam effectus; tum stagnantis, ac vel simplicis, vel acredine mixtae lymphae in corruptionem sibi propriam nisus; tum varia ex nervorum hac in parte affectorum irritatione, et ex ipsius visceris differentia, diversa oriuntur phoenomena. Quae ad glandularum imprimis systema delitescit materia, illa promptiorem in scirrhos, ac carcinomata naturam ostendit; et quemadmodum haec inflammationem praegressam sat raro pro origine agnoscunt, sic et aliis in partibus indurationes a phlogosi derivantes tam malignam non facile naturam adquirunt.

Partes ab inflammatione correptae, vel ob propriae spongiosam ac laxam substantiae naturam, vel ob febris, vel ob reactionis febrilis per nimias venaesectiones prostratae in parte languorem, vel ab incauto adstringentium externo usu, vel denique ob incognitum lymphae in concretiones nisum, indurantur; nec tam infrequens inflammationum hic effectus ab

eo dicetur, qui tot anhelationes ac dyspnoeas a peripneumoniis, tot articulorum ab arthritide rigiditates, — tot excernentium canalium ab oesophagi, tracheae, intestinorum, urethraeque inflammationibus, coarctationes, ac tot demum arteriarum callositates, ossificationes, ab inflammatione vasorum occulta (§. 118.) plerumque pendentes, attento consideraverit animo.

§. 130. Quae pars corporis nec calorem proprium, nec sensationem, aut irritabilitatem, nec tonum ac elasticitatem agnoscit, sed colore livido, aut plumbeo notatur, — aut quae demum sensu ac motu privata corrugatur, sine sanguinis circuitu contabescit, induratur, ac friget: illam pro *mortua* declaramus. Mors talis incipiens, *gangraenae*, — perfecta vero, *sphaceli* denominatione insignitur. Si mumiae instar pars affecta rigescat, *gangraena sicca*; — si ob succorum stagnantium ac corruptorum abundantiam molliter emoriatur, *gangraena humida* vocatur. Gangraena.

Subita, vel paulo lentior quam maximi doloris, ardoris, caloris in parte inflammata cessatio; ruboris ex laeto in igneum fere, aut profunde rubrum, ac lividum et nigrum con-

versio; — radiorum longitudinalium ad vasorum ductus decurrentium, livescentium conspectus; vesicarum brunarum, sero ex flavo obscuro, subsanguineo, aut atro repletarum, super inflammata parte elevatio; — arteriarum, motusque muscularis abolita actio; — epidermidis separatio, remanensque impressa mollescenti, frigidoque tumori fovea, vel aeris in cellulosam evolutio, seu emphysema, cessantem in parte vitam, sphacelumque demonstrant.

In *humida* quidem *gangraena* potissima ex recensitis symptomata locum inveniunt; sed et citior putridissimi ichoris in vicinos nervos effectus, aut ad massam humorum resorptio est: qua *febris nervosae* (§§. 87. 88.) seu *gangraenosae* symptomata cum summo vitae periculo quantocyus inducuntur, et in sanas gangraena partes citissime propagatur.

Lentior *siccae* progressus observatur *gangraenae*, ac diutius ista, donec vel in humidam convertatur, vel in mumiae speciem corrugetur, aut a corpore pars sponte secedat, sine febre incedit.

Sed quemadmodum totius corporis, sic et *partis* interdum *asphyxiam* occurrere, observationibus comprobatur: quibus caute hoc de

statu judicandum, nec quamcunque gangraenam, imprimis si putredo desit, rudiori manu pertractandam esse, docemur.

Multiplex vero, nec certe ex sola inflammatione repetenda, *gangraenae* causa existit. Quaecunque vasorum, nervorumque in partem officia auferunt, illa si tempore sat longo in istam agant, mortem necessario in eadem inducunt. Hinc extensio, contractio, compressio, fascia strictior, decubitus, contusio, impletio nimia, inflammatio maxima, extravasatio sanguinis, seri acris; hinc frigus summum, adustio, acredo specifica, scorbutica, venerea, putrida, gastrica, contagiosa, metastatica, venenosa, alia; hinc corpora peregrina, stimulantia, vel alio demum modo excitatus spasmus diuturnior, ac dolor summus, aut paralysis, marasmus, aut arteriarum in osseam substantiam conversio, et similia, saepissime *gangraenam*, nunc *sine*, nunc praevia, vel comitante *inflammatione*, producunt. Causae.

Cum interim frequentiores *cum* ista gangraenae observentur: monuisse juvat, non ideo causam in ipsa semper inflammatione esse quaerendam; vel saltem hanc ipsam non ubique cum inflammatoria febre esse conjunctam. Quod si etiam aut suam ex inflammatione ori-

ginem gangraena agnoscat, aut cum illa manifeste incedat; post paucos tamen dies, aut citius, alienam inflammatoria febris ipsa naturam facile assumit, ac cum nervosa (§. 90.) quam maxime complicatam.

Hydrops acut. §. 131. Qui non tam raro sub viscerum inflammationibus inducitur *hydrops* acutus (§. 126.), ille nunc ipsius morbi ab impetu, nunc vero ex incauto venaesectionis usu originem petit. Quamprimum aquae vel solae, vel cum lympha coagulabili, vel cum cruore remixtae, circa viscus colliguntur: inflammatio ipsa quam plurimum imminuitur, et succedunt rapidissima diversi hydropis diversi phoenomena, quibus febris necdum penitus profligatae signa consociantur.

Prognosis. §. 132. Ex illis, quae (§§. 119. 126. 127. 128. 129. 130. 131.) allata sunt, sat clara inflammationum prognosis habetur. Ex ipsa vero gangraenae historia, quam justus hanc undique timor circumdet, non minus comparet. Praevidemus istam ex majori febris, potius quam sub hac suppuratio sperari queat, intensitate, ac diuturno auxiliorum neglectu; ex praesente morbo alio tam chronico, quam

acuto, contagio, aut acredine vi vitali infecto; ex causae inflammationem excitantis, externae, internae natura, et actione in partem, imprimis mollem, spongiosam, sensibiliorem, aut tenui membrana constructam, continuata, nec facile removenda; ex subita virium vitalium sub locali affectu dejectione, faciei mutatione insigni, horrore magno, ac cessante tandem in parte dolore, cum singultu, anxietate, meteorismo, lipothymiis, extremitatum frigore, diarrhoea: quae singula, ad *internas* partes, quam ad *externas*, magis infida, vel instantem, vel jam inceptam gangraenam, cum signis aliis (§. 130.) collata, frequentissime indicant, et pericula mortis, ab *externa* quidem affectione, si *gangraenosa* defuerit febris, ac si emorientis separatio partis ex ambiente hanc ipsam inflammatione vividiori, aut suppuratione incipiente, exspectari queat, *minora*; — ab *interna*, *vix non certa*, manifestant.

§. 133. Inflammationis cura pro varia ejusdem natura (§. 123.), ac pro febris, aut nullius (§. 122.), aut, eandem comitantis, diversae (§§. 68. 80. 98. 114.), ac denique pro causarum, subjecti, partis affectae, Cura inflam.

ac temporis, quo medelam instituimus, ratione, valdopere differt. Potissima in quavis inflammatione, non minus *externa*, quam *interna*, tum febris, ac virium vitae excessus, tum annuae constitutionis consideratio facienda est. Quae ad interna inflammatio urget, ea utplurimum ob majorem visceris nobilitatem promptiori auxilio indiget; aut saltem effectus neglecta funestiores exserere consuevit.

Princeps quidem in curandis inflammationibus, *resolutionis* (§. 127.) offertur scopus; partibusque multis vitam, nisi hac sola, constantem non praeparamus: sed non quaevis *resolutionem* aut admittit, aut indicat inflammatio; vulnusque contusum, non recens, variolae, furunculus, aut critica in externa depositio, utriusque veritatis largiuntur exempla.

Resolutionem vero, causarum remotarum ablegatione, spasmi, aut reactionis in parte inflammata nimiae moderamine, massaeque fluidorum vel in toto, vel in speciali vasorum systemate abundantis imminutione, secundum regulas alibi (§. 120.) expositas intendimus.

Pro varia igitur causarum (§§. 118. 125.) ratione, os fractum, luxatum, hernia, prolapsus reponenda; peregrinum corpus ex vulne-

vel quocunque haereat loco, extrahendum;
thora generalis, specialis, per venasectio-
n generalem, localem, per scarificationem,
udines, victum vegetabilem, parcum, po-
que acidos diluentes auferenda, divertenda;
mulansque vel ad ipsam, quae inflamma-
, partem, vel ad abdomen, alibique la-
s, acre, opportunis, specificis remediis cor-
endum, revellendum, expellendum; et quae-
nque demum cor ipsum, ac arterias, vel
ius inflammati compagem loci agitare,
mprimere, infarcire, distendere, vexare pos-
nt, solicite removenda sunt.

Atqui cum sic causarum rationem assumi-
us, vel hoc ipso jam *spasmi*, ut illarum aut
fectus, aut socii, quam plurimum detrahi-
us violentiae. Venaesectio certe sat largo
ulnere suscepta, pro re nata, saepius nec
rva nimis quantitate, nec tamen ad lipo-
ymiam usque, repetita, aut ex ipsius in-
ammatae, aut eidem vicinae, partis venis in-
ituta, tum sanguinis copiam, ac nimium cor-
s, arteriarumque refringit impetum; tum sti-
ulo locali, eretismo vasorum, tensionique
imiae potenter medetur, ac stagnantis in cel-
ulosa materiae resorptioni summopere favet.
Nec certe *arteriarum* vel incommoda nimis,

vel fortioris haemorrhagiae non ubique formidine immunis, sectio praerogativa tanta hic gaudet: ubi minus ex cruoris a tergo venientis impulsu, quam ex locali vasorum excessu, et ab impedito sanguinis per venas regressu, irritatio pendet. Hunc certe scarificatio, hirudinisque officium potentissime expedit; et quod reliquum est, hoc non ad externas modo ac superficiales, sed et ad profundas, internasque inflammationes apposita emollientia, fomentationes tepidae, vapores, ac molliora cataplasmata absolvunt.

Cum vero aut laxior inflammatae partis est habitus; aut violenta ejusdem extensio, concussio, irritationem producit; aut acerrimum luis, blenorrhoeae contagium genitalia, aut nervi externa ad artus laesio, hos ipsos inflammat; aut grave gelu inducit phlogosin; vel ipsius calvariae vexatio, fractura, encephalitidem minatur: depletis prius venaesectione vasis, ex *frigidorum* applicatione, nisi tardum nimis, auxilium habetur. Alias et vinum cum aromaticis herbis decoctum, aut acetum, cum ammoniaco sale, et aqua remixtum, externis a concussione suggillatis, ac tono potissimum destitutis applicitum partibus medetur.

Quod si ergo non cuivis mox inflammatio-
emollientia competant; dantur et aliae,
ae, detracto aliquoties sanguine, aut lini-
nti volatilis, aut cantharidum stimulo, su-
affecta parte agenti promptissime cedunt.
x tamen in alia, quam *rheumatici* generis
ammatione, profuisse vesicans compertum
emus; et cutis inducta per illud exulcera-
vel inutilis est, vel ob dolores, quos diu-
nos infert, et spasmos, inflammationi con-
ia.

Si doloris impetus, majorque partis sensibi-
s, ac violens pathema animi inflammatio-
m, imprimis externam, minetur: tunc,
isso prius ex venis cruore, sat generosa
ii, mature porrecti, dosis eandem saepius
evertit. Nec minor hujus, si atrox dolor,
longa partis *internae* contractio inflamma-
nem progignat, efficacia ostenditur et virtus,
m si atrox dolor, ac longa partis a spasmo
tractio inflammationem excitaverit. Immi-
ntem ex acri specifico phlogosin, citamque
partibus membranosis gangraenam, detracto
us, nisi alia vetent, sanguine, nihil opio
entius, cum cortice, aut mercurio nupto,
pellit. Jam provectam vero, ac vehementi
m febre junctam, aut ex saburris penden-

tem in partibus inflammationem ab opio con-stanter exasperari, experientia docet.

Complicatam cum sordibus gastricis inflam-mationem, quamplurimum levia, alvumque sine stimulo moventia dispellunt evacuantia: tamarindus, oleum, vel manna, et cassiae pulpa. Nec in puriori, nisi ventriculum, aut intestina occupante, inflammatione, haec me-dicamenta, moderata manu porrecta, et cly-ster frequens, utilitate destituuntur.

Jam fractam satis inflammationem transpi-ratio, aliaque secretio aucta, felicius dispel-lit: quo fine refractae stibii emetici, cum ni-tro, aut cremore tartari, vel haustu salino r-mixtae doses egregie conducunt.

Post dissipatam protinus inflammationem roborantium usus externus, internus, frequen-ter indicatur; in aliis tamen, ob latentem i-pristinos affectus dispositionem, per longu-satis tempus in vegetabili victu, et in ill-continuandum est, quae irritabilitatem nimia-moderantur, aut saltem cortex cum ammo-niaco sale indicatur remixtus.

Inflammat. chronica.

Quae diuturno tempore divexat *chroni-* inflammatio, illa ad oculos certe, ad fauces aliasque partes externas nimis conspicua est quam ut ad interna viscera in dubium voca-

ebuisset: atque ex tracheae, bronchiorum, ex esicae, urethrae, intestini recti per extensa oatia vigente phlogosi, et copiosa materiae uriformis, sine ullo exulcerationis vestigio, ontinuante secretione morbosa manifeste comrobatur. In hac vero, ex causis utplurimum omplicatis nascente, lentaque inflammatione, omplicata non minus, nec hic loci exponenta methodo frequenter indigemus. Saepius haec liuturnae inflammationis roborantibus dissipaur species; illorum vero, quae relaxant, noius saepissime usus, et per novam interdum, cutamque inflammationem, excitantibus provocatam, haec dissipari affectio observatur. Interim non constans satis haec regula est, et interdum vel tepidis, sulphureisque balneis, vel sedantibus opus est, ac specificis remediis; aut, revulsa in aiias partes stimulante materia, per artificialia ulcera medelam obtineamus.

§. 134. Si *resolutio* inflammationis acutae; quae praescriptum a natura terminum non agnoscit (§. 127.), obtineri non queat: *suppuratio*, quam citius potest, ipsius febris, non penitus suffocandae, nec tamen excedentis, ac emollientium, vel, sub certo debilitatis statu, Suppurat. cura.

excitantium, internorum, externorum beneficio maturanda; et pus ipsum pro varia abscessus, locique natura, nunc antequam plane maturaverit, nunc tardius, vel ferro, vel causticis, vel directa per emollientia, vapores, situationem partis, corporisque motum, ad apertas vias spontanea disruptione, educendum, saccique purulenti superficies impura detergenda, et in purum vulnus convertenda, ac demum conglutinanda est.

Ex his apparet, nunc, quamprimum *suppurationis* signa in conspectum prodeunt, venaesectionibus, ac sedantibus remediis valedicendum esse; nunc vero, si febris, pro bona suppuratione, nimia, aut gangraenam minitans illam ipsam comitatur, sanguinis detractioni adhucdum locum concedi. Deficientem hinc febrem, et vasorum reactionem suppurationis operi conducentem, tum diaeta quidquam lautiori, ac vino, tum excitantibus tantisper internis externisque remediis prudenter erigimus: et cum in majoris jam turbae casu vel solis emollientibus, aut repetita interdum indigeamus venaesectione; illinc calore quidquam aucto et humido, nec non, si exterior fuerit inflammatio, gummi-resinosis interdum, aut caepae pulpa assatae cum emollientibus anodynis re-

remixtis utemur, ac beneficio corticis languentes naturae vires erigemus.

Oportet vero, ut quae in *externis* inflammationibus, ac suppuratione contingunt, ad ea Medicus attentionem, quam potest, omnem convertat: et cum Chirurgia pro illis regulas experientia probatas sequatur; has ipsas, in quantum *res internae* patiuntur, ad viscerum inflammationes et suppurationes, earumque tractationem referat prudenter. Multum interim abest, quin tam felicem in his esse liceat, et remediorum in externas partes actio, dum interius assumuntur, virtutem in partes eandem non habeat. Hinc balsamicorum, ut vocant, aliorumque, in apertum licet abscessum non iidem, ac in externum ulcus effectus, et febris abhinc multoties incrementum et irritatio magna observantur.

Quae interim suppurationes internas concernere leges possunt, eas sub speciali earundem expositione suo quasvis loco succincte communicabimus.

§. 135. Pro vario lymphae in cellulosa, ac in spongioso glandularum parenchymate coagulo (§. 130.), ac pro intimiori singulorum coagmento, inducta per phlogosin so- Indurat cura.

liditas nunc prompte satis, nunc artis nullo vel unquam emollitur auxilio. Tunc enim vasorum his in partibus vix non ubique solidescit compages, nec sanguinis circulo, nec solventis actioni remedii patet; ac deleta nervorum sensibilitate, quasi calli, seu emortuae in vivente corpore particulae sistitur imago.

In minori spissitudinis et duritiei gradu, excitata, per resolventia, partis, quae superest, vitalitate ac energia, vel novae inflammationis beneficio, stagnantis materiae divisio, vel fusio purulenta sensim sensimque impetratur, ejusdemque in circulum obtinetur reductio. Hunc in finem, externis quidem, tum aquae, vel aceti, tum animalis recenter mactati, vel aromatici decocti vapor, aut fomentatio longa, balneumque frequens, saponacei liquidi, vel thermalis aquae ex alto cadentis usus, vel mercurii, loco opportuno, quo lymphatica vasa eundem recipere, ac ad glandulam obstructam perducere queant, illiniti subsidium, fotusque partis assiduus, ac lenis frictio, irritatio, adhibentur. Nec absimilis, licet multo difficilior, est *internorum*, quae induruere, pertractatio: qua vasorum, quae haec adeunt, nervorumque libertatem, vitalitatem restituere, ac tum antimonialium, mercuria-

ium, saliumque refractis dosibus porrectorum, tum saponacei, lactescentis succi, aut cicutae demum, aliorumque auxilio, stagnantem solvere materiam, ac impeditas vasorum vias reserare contendimus.

Ast vero, tum hoc ipso in casu, tum sub majori partis, aut glandulae infarctae duritie, frequenter non inutilis modo, sed et perniciosa est diuturna, vel solicita nimis obstructi visceris excitatio, vexatio. Saepe, quae per annos hic immobilis ac quieta haesit, aut per morbos deposita fuit, suspecta, vel specifica interdum, materia, alienam prorsus a naturali succorum animalium blanditie naturam assumpsit; vel *morbosa* his in partibus elaboratio, secretio, malignam potius erosionem, et cancrosam tumoris naturam, quam bonam in parte suppurationem inducit: quae pericula ex illis, quae alibi de scirrhis et cancro exponentur, ulterius patebunt.

Est interim in canalibus, ad quos chirurgiae accessus conceditur, excretoriis, cum ab inflammatione induruerint praegressa, in artificiali per cereolos nunc simplices, nunc compositos, vel per spongiam praeparatam, dilatatione subsidium aliquod a qua scilicet protuberantis in medium ductus membranae inae-

qualitas et coarctatio aufertur, exeditur, et pristina excretionis restituitur libertas; sed ad interna corporis hoc non extenditur beneficium, et saepe per vitam hic inflammationis infaustus effectus remedium non admittit.

Gangraenae cura.

§. 136. Pars vere emortua reviviscere nequit: hinc, quae gangraena, sphaceloque correpta est, oporteret hanc aut a natura sponte separari, aut ab arte citissime rescindi: nisi primum, sat raro; alterum vero hic nunquam; ibi, saepius cum summo periculo susciperetur opus. Magnae igitur in privatae vita partis separatione dirigenda difficultates Medentem premunt: tum illae, quae a dilatata in horas gangraena, tum eae, quae a resorpta, nervisque exitiali, gangraenosa sanie, in caetera redundant.

Cum vero gangraena saepissime alterius morbi constituat symptoma (§. 130.), hinc clarum est, ejusdem a primariae affectionis, et a causae, quae hanc ipsam induxit, natura potissimum pendere. Si febris igitur hanc partis mortem aut incipientem, aut perfectam induxerit; oportet certe, tum illius indolem, tum originem, quam ea habuerit, solicite inquiri. Febris, quae gangraenam inducit, aut

comitatur, nunc nervosae (§. 80.), nunc gastricae (§. 98.), nunc inflammatoriae (§. 114.) observatur naturae; et quemadmodum triplex istius conditio a diversa causarum indole potissimum derivatur, sic et a sola partis, sine febris accessu, vexatione locali, pro differentia causae, genium gangraenae ubique diversum observamus.

Primum igitur in gangraena curationis momentum in eo positum est: ut causam tam febris, quam, si localis modo ad partem haeserit, hanc ipsam, quoad fieri licebit, avertamus.

Hinc si gangraenam *inflammatio* comitetur, videndum est, an ista prioris causam sistat, vel modo sociam. Si *primum*; tunc methodum inflammationi ipsi opportunam (§. 133.), habito tamen ad facilem *nervosae febris* a resorpta sanie accessionem (§. 130.) respectu, continuamus, nec tonicis remediis, aut cortici Peruviano, sed emollientibus, ac sedantibus locus concedatur oportet. Si vero *secundum*; tunc iterum inquirendum est, num febris illa *inflammatoria* vera, num potius *inflammatorio-nervosa* (§. 90.) mereatur appellari. In primo casu, venaesectioni, non quidem ob gangraenam, sed ob febrim ipsam,

interdum locus esse potest; in secundo vero, nonnisi sub conditionibus alibi indicatis (§. 95.), cautissime aperiri vena potest, et corticis porrigendi occasio contrariam venaesectioni rationem sequitur.

Si primarum sordes viarum febrim violentam accenderint et gangraenam, vel si haec etiam sine tantis illius compareat symptomatibus; tunc princeps in emetico, et in leniori per alvum evacuatione, curationis punctum ponendum est, et methodus in *gastrico-nervosa* alibi (§§. *66.* 111.) proposita, cui simul externum corticis usum adjungimus, conducit.

Cum vero sub *nervosae febris* decursu (§§. 87. 88.), vel et ante hanc ipsam, sub extrema corporis aut partis laxitate, debilitate, gangraena comparuerit: tunc praeter excitantia, et cardiaca in illa indicata remedia (§. 94.), ad Peruvianum corticem, tum interius *copiose satis*, ac potissimum in substantia, ut vocant, praebendum, tum ad fomenta saturata, ex eodem medicamine parata, ut ad sacram anchoram, properandum est.

Quod si violentior in parte *dolor* gangraenam praecesserit, ac febris vel pauca, vel *nervosa*, eandem comitetur; tunc *emollientium* usus externus, et accommodata symptomatibus

pii dosis, ad plura interdum grana in die ugenda, quam maxime indicatur. Nunc vero haec gangraenae species, post paucas ab trocissimo in parte dolore horas, vel sine inflammationis praesentia, illo cessante, comparet, et citissime cursum, tunc *humida*, absolvit; nunc, et quidem frequentius, ad pedes, non modo senum, sed et juniorum hominum, sat cito quidem prorumpit; sed lentiori passu, utplurimum *sicca*, incedit. Hanc ipsam ante quatuor jam annos vidimus, cum a quatuordecim opii granis per dies multos porrectis nec quidquam cessisset, a duobus solummodo ejusdem remedii, cum tribus *moschi* granis, bina in die vice assumptis, opem perfectam habuisse. Ab alio nuper tum *moschus*, tum *Sal Volatile Cornu Cervi*, commendantur. In utraque mali specie, a cortice interius porrecto symptomata facile augentur; et, in quantum gangraenam dolores circumdant, nec externus quidem ejusdem remedii usus indicatur.

Cum vero interdum nec febrium hucusque memoratarum species ulla, nec dolor gangraenam praecedat, sed causa istius in ipsa partis affectae substantia haereat; tunc, si *externa* haec fuerit, facilius distinguenda, qua

potest celeritate, haec ipsa auferatur oportet. Si rationem internam agnoscat, haec ipsa vel utplurimum obscura, vel artis auxilio removenda vix est. Exemplum primae, in spurio brachii aneurysmate, in fortiori praeputii post glandem constrictione (paraphymosis); secundae vero, in artubus interdum, ex arteriarum ossificatione, ex irritabilitate ac sensibilitate partis, per localem paralysin, destructis, aut in atrophiae specialis casu offertur, ac remedia cuivis causae opposita desiderat.

Sed, praeter febris et causarum rationem, ipsius etiam *localis gangraenae* non minor ubique habenda est. Ac duas quidem, easque principales hic nasci videmus indicationes: quarum prima est, ut majorem illius dilatationem ac progressum, — altera, ut putridissimi, ac vix non venenosi ichoris resorptionem praevertere conamine quovis quaeramus.

Jam dictum est, separationem emortui, per artem, nec in pluribus, ad interna scilicet, fieri posse; nec in aliis, nisi jam gressus gangraena in totum sistat; aut valdopere, et cum partium mollium destructione, extensa sit; aut in *localis* prorsus, nec febre stipatae gangraenae casibus, sine totius pernicie tentari.

ub alia rerum conditione, limitandae spes
najor gangraenae relinquitur; quam ut quis
iventis adhuc particulae, cum infectionis,
am vicinis, aut profundis partibus communi-
atae, incertitudine, ac redituri in his ipsis
nali, tunc sine dubio lethalis, periculo, am-
utationem aut pati, aut suscipere in aliis ve-
it. Brachium, pedisque phalanges aliquot,
angraena correpta, non ferro; sed *ligatura*,
eliciter ablata conspeximus.

Ipsius vero naturae, non artis, mirabile hoc
opus est: ut excitata ad gangraenosae partis
confinia inflammatione, ac suppuratione sat
expedita, majorem sanis, ut mortem a se
repellant, concedere partibus vitam intelligat.
Facile vero quibuscunque hanc in rem atten-
tis videre est: quod, si vel major sanas in-
flammatio ac spasmus carnes obsideat, vel mi-
nor, quam par est, vis vitae easdem accendat;
progressus gangraena momento quovis majores
faciat, et exspectatae separationis nequaquam
a natura impetretur opus.

Hinc artis illi succurrentis in eo ponun-
tur officia: ut, in primo casu, non mo-
do procurando febris, si quae adsit, in-
flammatoriae; sed localis praecipue inflamma-
tionis ac spasmi moderamini, emollientibus,

anodynis, viventi carni applicandis, solicite studeat; partis vero jam emortuae putredinem antisepticis, aut interdum frigidis topicisque remediis, arceat; — ut vero, in secundo, languentem partis, circa mortis confinia, vitam excitantibus erigat, et ad subeundam, quae limites gangraenae ponat, inflammationem tum externo ex aromaticis fomentationibus, aut demum ex cantharidibus, aut semine sinapis cum summa cautela petendo, tum interius porrecto, auxilio exstimulet.

Resorptionem ichoris gangraenosi, ac diuturnam super vivis partibus stagnationem praevenimus *scarificationibus*, ne ad partes vita instructas penetret: ne his ipsis venenosum istae liquorem inserant, aut novam eamque malignam inflammationem solicitent; et ne periculosam in tam debili parte haemorrhagiam excitent, *cautissime instituendis*; tum partis jam emortuae, putredine luxuriantis excisione non integra, aut per causticum pulverem linteamine carpto excipiendum erosione circumspecta.

Sed maxima in praevertenda partium exitiosa caeteris putredine in cortice Peruviano, si vera debilitas subest, exterius simul adhibito, et ex ejusdem tum decocto fortiori,

um pulvere, cum acriori sanie coeunte, in-
erdum cum camphora, alumine, et myrrha
ombinando, subsidia erunt. Nec fomentatio-
ies ex aromaticis herbis, ex aceto, spiritu vi-
ni camphorato, ammoniaco sale commixto,
vel ex aqua sclopetaria, aut calcis recenter pa-
rata, ex fermentantibus, aeremque fixum co-
piose evolventibus fluidis compositae, sper-
nendae sunt; nisi ob latentem sub gangraena,
vel circa eandem, fortiorem inflammationem,
quaecunque stimulum, aut solidorum crispa-
tionem inducunt, ut noxia, et periculi plena
considerari mereantur: nec enim vel cortex i-
pse, dum ad carnem, quae sub mortua, vel
circa hanc ipsam, vivit, penetrat, ut *anti-
septicum* agit; nec, ut praesentem moderatur,
sic futuram arcet gangraenam, adstringens,
irritansque remedium.

Quid in *gangraena sicca* ex insigni dolo-
re oriunda faciendum sit, docuimus: de alia,
felicem experientiam non habentes, credimus
tamen, vix a cortice hic multum, aut a sca-
rificationibus posse promitti; et nisi causa ma-
li, quod rarissimum erit, felicius erui ac impu-
gnari queat, vix aliud, quam quod natura praestat,
a medicina peragitur. Febris interim et hic, si
quae adsit, viriumque vitae habenda est ratio.

Transitio ad species.

§. 137. Cum vero ipsius loci inflammati tum signa, tum curatio in multis inter se differant; juvabit hic singulas, quibus humanum corpus subjicitur, internas saltem, ac praecipuas inflammationes succincte satis exponere. Parum, quo ordine hoc fiat, interest; sed a capite, juguloque incipiendo, ad thoracem, ab hoc vero ad abdomen ac pelvim, dein ad articulos artusque descendentes, ex illis nullam, quae ad Medicinam spectat, et quae distingui meretur, omittemus.

ORD I.

INFLAMMATIONES CEPHALICAE,

GEN. I.

ENCEPHALITIS.

§. 138. Pars maxima nascentis, magnaeque apud adultos extensionis, *caput* cum *vertebrali columna* est. Sed quod hac in consimili calvariae, vertebrarumque specu delitescit viscus, *cerebrum*, *cerebellum*, *spinalisque medulla*: hoc, sicut *unum*, nec ob aliam, nisi desideratae viciniae, ac mobilitatis majoris rationem, verticulis intercisum ac multiforme; sic nobilissimam hominis partem, nervorum omnium aut principium, aut finem, sensusque omnis, ac motus originem constituit. Extensio inflamm. nerv.

Notio morbi. §. 139. Hoc viscus (§. 138.), et, quibus involutum haeret, velamenta, ob causas quidem *externas*, frequentem, sed ob *internas*, quod miremur, inflammationem aliis fere rariorem subeunt: quem cerebri affectum, ab unico, nec ubique praesenti, nec proprio, *constantis* ac *febrilis* furoris et dementiae symptomate, *phrenitidem* appellant, *Encephalitidem* melius dicendum. Nec enim aut Maniaci semper adeo febre immunes vivunt, aut in aliis interdum, *nervosis* imprimis febribus (§. 80.), furiosa, et vix non continua deliria tam rara observantur: ut ex hac sola mentis aberratione tam diri character morbi eruendus foret. Nec exempla tum aliis, tum nobis ipsis copiosa desunt aut perpetui fere, ac ferocissimi etiam delirii, cum encephalo phlogosis experte; aut nullius in mente vitii, cum inflammatione, ac ipso adeo abscessu in cerebro latente: ut igitur *phrenitidis* quidem denominatione ferox quodcunque ac febrile, continuumque magis delirium, exprimere, — sed non speciem morbi, cui *proprium* hoc esset, et *unicum*, hoc vocabulo liceat denotare.

Encephalit. sympt. §. 140. Inflammatorum interim vel cerebri, cerebelli, vel integumentorum iisdem

ommunium symptomata, ob hanc sedis dif-
rentiam nullo inter se, quod constans, fir-
nunque esset, signo distinguenda, in sequen-
bus fere observantur.

Horror vagus per vices, cum lassitudine ar- Prodroma;
uum, et cum anxietate, cutim perstringit;
alores insueti intercurrunt; singularis animi
nquietudo, moestitia, irritabilitas; imaginum
nenti obversantium, cura haud eluctandarum,
opia; interdum hilaritas, et in cachinnos et
isus cantusque effrenes proclivitas, securitas
ine ratione, vel audacia insolita, caligines
vertiginosae, oblivio rerum, utplurimum ca-
pitis calor auctus, et mox dolor internus, ad
occipitis maxime, vel bregmatis ossa, quasi
cerebrum, aut cerebellum perterebrans; vel
per colli vertebras, atque per universam pene
spinam extensus, cum insigni vasorum colli,
temporumque vibratione; pervigilia continua,
aut non reficiens sopor, aut *typhomania*, in-
somnia turbulenta, terrifica, desipientia levis;
exscreatio frequens, tremor linguae et artuum,
anorexia, vomitus pituitosus, aeruginosus, ob-
servantur.

Sed non tam semper initio morbi sympto-
mata tam lente incedunt; sed, praevio rigo-
re, acuta mox febris incenditur, cum pulsu

nunc duro, vibrante, frequenti; mox vero parvo, duro, crebro, aut languido, tremulo, inconstanti, inaequali. Deliria vel sensim sensimque increscunt; vociferationes assiduae; vel subito et repente in furias aguntur, cum quadam saepe ferociae remissione, interdum nulla; sed multis taurinum musculorum robur, frequens tergorum versio, capitisque assidua commutatio; vox a naturali recedens, audax, temeraria loquela, fuga ex lecto, praecipitatio improvisa ex fenestris in vicinas aquas, aut violenta aliorum aggressio, ac visus attentus, frequenter palpebrans, oculi truces, adinstar cornu rigentes, circa axin rotari apparenter, fulgidi, vel, ut vix album in iisdem cernatur, sanguinolenti, fugientes lumen, prominentes, cum lacrymis ex uno fere, prae alio, expressis; capitis externa intumescunt, inflatur vultus, ruborque plurimus in facie consistit; interdum continui ejulatus; vel inter verba solummodo ineptiens, tranquillus mussitat aegrotus; acutissimi sunt aurium sensus, et a minori strepitu laeduntur; vel aures tinniunt, ac difficulter soni subintrant; oris et linguae utplurimum siccitas, exiguo potu contenta; urinae abundantia flavae, aquatae, et paulatim exclusae.

In-

Interdum a fortissimo capitis dolore, cum febre insigni, sine praegresso delirio, mox sensus obruuntur, et aegrotus stupore detentus, vix nisi excitatus, quaerenti pauca respondet; inquietus in lecto revolvitur; aut manibus caput amplexus, hoc undique circumjactat; suspiria ducit, ac interdum prae dolore contorquetur, quem verbis tamen vix indicat, sed lethali silentio mutus sustentat; aut brachium attollit, erectum capiti admovet, ac in hoc situ diutius tenet, quemadmodum faciunt, qui capite laesi decumbunt: aut supini jacentes, ob magnam virium debilitatem, neque verba facere, neque in grabato cubantis habitum prae angore servare possunt, neque consurgunt fortiter, neque prosiliunt; sed floccos venantur, et festucas legunt, ac immoti ac tremuli, non nisi manus inordinate jactitant. Sudorem copiosum, ac vaporem quasi ab ebullientibus aquis e corpore toto elevari, et caput, cum ad unum bregma intensius doluisset, ad oppositum corporis latus paralysin induxisse, in juvene conspeximus; aut epileptica convulsio, animique grave deliquium; spiratio magna ex longis intervallis ducitur, aut frequens, et plenis buccis, sub apoplectico apparatu, spumando peracta nobis visa est.

Ex his vero singulis apparet, inflammationem Encephali tum generalia caeterarum inflammationum, tum propria saepius agnoscere symptomata, quae in calore majori, ac tensione capitis, in sanguinolento aspectu lucisque impatientia oculorum, faciei suffusione, tumescentia, in fixo ac interno capitis dolore, arteriarum temporalium, carotidum vibratione majore, in acutissimo saepius, interdum obtuso aurium sensu, in pervigilio continuo, aut delirio, tum miti, tum saepe feroci, vel et in soporoso magis, ac stupido aegrotantis statu, aliquando et apud infantes, in ipsis *acutissimi hydrocephali* symptomatibus, consistunt. Quod si deliria, frequentius quidem, nec vero perpetuum, aut proprium huic soli morbo phoenomenon offerant; quotiescunque tamen eidem accedunt, mox aegritudinis initio, nec a provecto jam febris statu pendere observantur; sed hanc ipsam fere praecedunt, et, si hoc idem fere de febribus quibusdam, imprimis nervosis (§. 87.), dici meretur; a sociis tamen affectae potissimum calvariae signis in *Encephalitide* raro separantur: ut igitur ex toto potius signorum concursu, quam ex uno, vel singulari quidquam symptomate, ad praesentem morbum concludere queamus.

§. 141. Sed et ipsa cerebri, ac cerebelli per spinam protensa medulla non minus, quam substantia in calvaria custodita, inflammationibus subjecta est. Eadem fere hoc in casu ad vertebram unam, aut alteram, quam quae, in *Encephalitide*, ad calvariam, seu primum, maximumque verticulum observantur, contingunt. Spinae scilicet cruciatus insignes, ardentes, interni, non simplici vertebrarum attactu, sed a spinae inflexione augendi, eidemque regioni respondentes, cum intensa febre, pulsuque forti, aut parvo, sed ubique frequente ac duro. Anxietas magna, sed fixus in dorsu decubitus; ac pro varia mali sede, internorum, vel ad pectus, vel ad abdomen consensus, aut crurum stupor, aut paresis accedunt. Spin. medul. inflamm.

§. 142. Varia in hominum tam diro morbo extinctorum calvariis, aut vertebrarum columna, tum ab aliis, tum á nobis ipsis, detecta fuere. Nunc enim vel solae meninges inflammatione correptae, crassiores, ac fere callosae, vel gelatinae albescentis, serique purulenti inter has ipsas ac cerebrum, cerebellum, aut spinalem medullam collecti non aequivoca vestigia occurrunt; nunc firmior ac Sectio cadav.

fere dura medullosi visceris consistentia observatur, omnisque cerebri, cerebelli, spinalis medullae substantia rubet, ac innumeris, alias vix distinguendis depingitur, infarciturque vasculis; nec non serum, purulento humore remixtum, in ventriculis ad cerebri basin, aut in lumbali tubo reperitur; nunc vero in uno alterove hemisphaerio, aut in ipso cerebello, tumoris fere circumscripti, ex pallido rubentis, flaviusculi detegitur species: in quo pultacea quasi ac cineritia, pure tamen quodammodo crassior, ac fere sicca invenitur materies. Interim nec signa sat certa tam diversae, et nunc late diffusae phlogosis, nunc phlegmonosae quasi, ac in abscessus tendentis inflammationis sedem in cerebro indicant; nec utriusque symptomata mali constanter adeo inter se differunt, ut *sphacelismus* cerebri per solum capitis cum vehementi febre repentinum dolorem, ac sensuum mentisque primum stuporem, mox vero abolitionem, ab *Encephalitide* sat tuto valeat distingui. In ipso spinae cavo medullarem substantiam frequenter abscessus consumunt; et quemadmodum tardior latitantis hac in specu materiae lethalitas observatur: sic acris, et corrupta sanies osseam vertebrarum substantiam hinc inde cor-

prodit, ac spinam inflectit; aut pressione in nervos sua, tum vesicae urinalis, tum ani, crurumque paralyses, gangraenas, mortemque lentam quidem, sed certam, frequenter inducit.

§. 143. Causae inflammationis tum cerebri, cerebelli, tum spinalis medullae, ac velamentorum, quibus ambiuntur, cum illis conveniunt, ex quibus inflammationes in genere oriri diximus (§§. 118. 125.); oportet interim, ob morbi infrequentiam, has omnes in cerebrum minori, quam in partes alias potentia esse instructas. Frequens nihilominus ex violentia cranio, ac vertebrali columnae illata, ejusque fractura, vulnere, concussione, contusione ad cerebrum medullamque spinalem; -- ex rudiori, imprimis per vectes ac forfices infantilis calvariae compressione, inflammatio inducitur; nec tam rara dicatur illa, quae erysipelatis aut retrocessioni, aut cum ad faciem haeserit, dilatationi, ac ad cranium ingressui debetur. Imprimis rheumaticum acre medullae spinali, cerebroque ipsi infestum vidimus; vel capitis scabies unguentis siccata, aut metastasis quaevis, hunc ad morbum contribuit. Fortior dein mentis Causae.

per iracundiam, aut amorem infelicem exaestuatio, suppressa lochia, aut narium jam saepius absoluta haemorrhagia, ictus solis, et longa sub eodem, calvaria vel nuda, vel metallico, apud milites, pileo instructa, versatio, peregrinatio huc spectant. Peripneumoniae, anginae, otitis praegressa non minus huc faciunt. An taenia vesicularis, hydatigena, *Encephalitidis* interdum causa? Plethora, imprimis illa, quae capiti specialis est, ac fortior animi sub studio intensio, vigiliae protractae, dolores capitis violenti ac diuturni, ebrietas frequens, opiique abusus hunc ad morbum imprimis disponunt.

Divisio. §. 144. Ex dictis facile intelligitur, encephali, spinalisque medullae inflammationem nunc esse *primariam*, nunc vero ab aliis affectibus *secundariam* pendere. Sed haec ipsa inflammatio, ut aliae faciunt (§. 123.), nunc *vera* est, et cum febre *inflammatoria* incedit; nunc vero *spuria*, vel *erysipelacea* magis observatur: ac tunc facile cum *nervosa* conjungitur, *malignamque* nanciscitur naturam, aut ad *gastricarum* revocanda est indolem. Saburralium interim causarum in producendis deliriis interdum ferocissimis potentia quotidiana

experientia innotescit; sed cum haec *Encephalitidem*, sola, nequaquam constituant (§. 139.); hinc tam frequens ex sordibus causa, rarioris morbi illa, vix tam saepe, quam quidem de faucium, oculorumque inflammationibus potest, dici meretur.

§. 145. Ex ipsa symptomatum consideratione, inflammationis ad encephalum ejusque productionem spinalem pericula jam satis eluent. Leviores quidem meningum phlogoses non tam saepe in mortem terminari, videtur ex non tam rara illarum *callositate* post mortem hominum, qui ejusdem morbi signa dederunt, inventa, doceri; vulnerumque ad calvariam penetrantium historia abunde illustrat. Ipsius adeo cerebri, cerebelli, spinalisque medullae inflammationes, non tam cito ubique lethales esse, tot *abscessus occulti* docuerunt, qui ad cerebrum, sine praevio interdum Encephalitidis signo, in cadaveribus detecti fuerunt. Interim a fortiori quacunque harum partium inflammatione, post paucos utplurimum dies, nisi extemplo succurratur, mors certa promanat; ac unius fere hebdomadae, vel trium, quatuorve adeo dierum spatio, lethalia apoplexiae, hydrocephali acuti, aut syncopes, Prognosis.

aut hemiplegiae, aut convulsionis symptomata comparent. Ad spinam quidem haec pericula lentius minantur, ac diuturna in cruribus, ad vesicam, rectumve inrestinum, paralysis succedit: sed ubicunque non simplex ad illam acutus hydrops, sed abscessus, vertebrarumque caries haec symptomata producit; non minus infelix, etsi tardior, in mortem exitus observatur. Funesta Encephalitidis natura est, si jam exhausto viribus aegrotante, aut ex angina, peripneumonia, aut a depositione quavis ad cerebrum, exorta fuerit. Ubi febris quidem violentia moderatur, sed delirium fere in soporem profundum convertitur: tunc vel apoplecticus morbi finis, vel cerebri exspectanda est suppuratio. Interdum liberato doloribus capite, peripneumunia quamplurimis lethalis succedit. Quo magis vero aeruginosae bilis urget vomitus, aut dentium stridor, masticatio perpetua, aut laboriosa deglutitio, — quo magis faeces albescunt, ac urinae crudiorem tenuemque naturam retinent, aut tendines subsiliunt, aut pervigilia urgent; eo certior a morbo interitus est. Interdum haec affectio in maniam abivisse est visa; et si jam diutius morbus protrahitur, et febris ignava sst, delirium in fatuitatem convertitur. Hoc in *puer-*

peris, quibus ex lochiorum suppressione Encephalitis accessit, interdum contingit.

Meliori hoc in morbo succedunt omine haemorrhagiae per nares, per uterum, aut per haemorrhoides; interdum felix a capite in aliam partem depositio contingit; aut sudor copiosus, ac fere purulentum, copiosumque in urinis sedimentum aegritudinem dissipant: quod quidem nunc citius, nunc tardius contingere observamus. Facile interim in recidivam pejorem, atque in augmentum hoc morbi est genus; etiamsi parva occasio impulerit causae. Quotiescunque vero salutari quidquam modo inciderit; deliria, quae diu noctuque urgebant, nunc sensim minuuntur, et cum somno placido, et reficiente alternant. Quousque vero pervigilia continuant, aut sopor nimius est, de felici solutione morbi cogitari vix potest. Eodem vero pro votis licet depulso, aegrotus tamen ad longum tempus vertigine, dolore oculorum, capitis, memoriae debilitate, auditusque acutie, aut gravitate, laborat.

§. 146. In descripta hucusque (§§. 140. 141.) tum cerebri, tum spinalis medullae inflammatione, valent illa omnia, quae ad quamcunque aliam hujus indolis affectionem com- Cura.

mendavimus (§. 133.): sed maxime curandum est, ut quo magis in Encephalitide deliria urgent, eo major securitatis, tum maxime quietis, silentii, ac obscuritatis, in loco, quo aegrotus decumbit, ratio habeatur. Quod si furiosus coerceri aegrotus debuerit, fasciis quidem, si plurium defectus custodum id jubeat, usus esse potest; sed praetectis lana aut veste locis, quae vinculis nectimus, ne major utilitate quiescendi imprimatur vexatio. Maxime vero hic interest, ut aegrotus, quam saepius potest, e lecto trahatur, et sedili erectus, frigidiori. expositus aurae, capite tonsus, leviterque coopertus inhaereat diu. Deinde vix non unicum in venae, imprimis jugularis, sectione auxilium petendum; vel, et vena frontis aperiri, et temporibus, occipiti, vel post aures, hirudines, aut cucurbitulae scarificatae frequenter apponi, vel naribus aliquot admoveri sanguisugae possunt; quibus, educto jam copiosius venaesectione generali sanguine, vasorum capitis depletio potissimum obtinetur. Arteriae temporalis incisioni, ob plura operationis incommoda, ac delirantis furores hominis, non multum favemus. Cum *spinalem medullam* inflammatio teneat; praeter generales venaesectiones, cucurbitulae plu-

ies circa partem, ac per totam spinae longi-udinem ponendae, profundiusque scarifican-ae, nec non vasis haemorrhoidalibus hirudi-ies applicandae sunt.

His praestitis, tum capiti, tum spinae in-lammatis, fomentationes ex frigida, cum ni-ro, sale ammoniaco, et aceto remixta, fre-uenter, quo tempore crura ad genua usque ediluvio tepido immittuntur, aut linteis te-ida madefactis involvuntur, adhibendae; et lyster emolliens cum nitro ac aceto frequen-er injiciendum est. Si vel rheuma, vel aliun-le huc deposita materies caput aut spinam in-lammaverit; tunc hanc ipsam ad locum, uem deseruit, vesicantibus invitamus. Nec psi quidem capiti haec, nisi sensibilitas ma-or aegrotantis obstet, ubi major jam febris nfractus est impetus, applicare veremur.

Caeterum remedia, quae in aliis inflamma-ionibus laudavimus, lenia imprimis evacuan-ia, largumque potum subacidum, nitrosum, t hoc in morbo commendamus. Febris ve-o, ac causae hanc inflammationem concomi-antis ratio quam maxima ubique habenda, et ua cuivis medendi methodus opponenda est. Camphoram cum nitro, dum pulsus undosus, ac tremulus aut inaequalis adest, commendant

varii : quotiescunque interim validior sanguinis ad caput raptus est, cum camphora cautius mercamur, ac moschum saepius eidem praeferendum esse censemus. Idem de opiatis remediis judicium esto! quae, licet veteribus arriderent, medicamenta, vix nisi devicto inflammationis impetu, ob continuas vigilias, nimiamque sensibilitatem, indicari queunt.

ORD. I. GEN. II.

OPHTHALMITIS.

❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

§. 147. Pars corporis inter externas nobilior, nervis prae quavis alia instructa magis, cum praecipuis visceribus et cum toto corpore consentiens, vicinissima cerebro, vasisque ex eodem directis ornata, mobilissima simul, est oculi bulbus: qui, ob compositam non minus, quam ob subtilissimam in singulis naturam, tum communibus aliarum partium, tum propriis sibi ipsi frequentissime exponitur morbis. Oculi natura.

§. 148. Inter hos inflammatio potissimum spectat, seu *ophthalmitis*, vel *ophthalmia:* scilicet affectio oculi aut palpebrarum inflammatoria, cum aucta illius sensibilitate, aut dolore, et lucis intolerantia, plerumque cum lacrymatione; si externa sit, cum rubore aut Defin. ophthalm.

et tumore conspicuis; si vero interna, tunc saepius occultis; nunc febrem inferre, nunc omnem protinus excludere solita.

Symptomata generalia.

§. 149. Symptomata hujus morbi (§. 148.) pro varia inflammationis sede, diversa observantur. Saepe color oculi in ophthalmitide vix mutatus; sed dolor insignis in medio hujus, ex orbita ad occiput extensus, ac summa lucis impatientia et lacrymatio adsunt. Alias intense rubet albuginea, ac vel ipsa ejusdem vasa copioso sanguine, vix non varicosa turgent; vel in ipsam adnatae tunicae cellulosam effusus est cruor, oculique sistit ecchymosin; atque tunc saepius, saltem in progressu mali, dolor vix ullus observatur; vel etiam rubori intensior correspondet dolor. Saepius in febribus (§. 88. 103.) haec pars conspicue rubet, quin dolor, aut vera inflammatio subesse videatur; pluribusque, sanissimis licet, oculi perpetuo rubent, vasculisque cruore extensis pinguntur ubique. Ab effusis in cellulosam oculi tum sanguine tum lympha coagulabili, tumor non raro insignis hic oritur: ut oculus in cavo orbitae contineri, ac circummoveri, nequiens, ex eodem promineat (Exophthalmia); ac ut palpebrae claudi super bulbo tu-

Exophthalm.

nidissimo non possint. Potissima hujus tumoris sedes in conjunctiva tunica est; quae super ipsam non nunquam corneam propendet, t crudae quasi carnis nunc globum tuentibus ffert. Si qua febris haec symptomata comiteur, saepius illa inflammationem magis sequiur, quam praecedit. Interdum cum violenta atis ophthalmitide quaecunque febris vestigia esunt. Subinde vel ipsa cornea de inflammaione manifeste participat; sed utplurimum anc ipsam non attingit. Pupilla hinc ab inerna magis, quam alia inflammatione afficiur: ac in illa, mox angustior ac contracta; nox vero dilatata magis et amplior observatur.

§. 150. Sed varia ophthalmitidis natura est, Divisio. c vehementia. Nunc enim *primaria*; nunc endens ab alio morbo, *symptomatica* affectio ici meretur. In his *simplex* est; in aliis *complicata* incedit; febrem hic agnoscit, et *acuta* omparet; illinc vero nec minime febricitant, c *chronica* magis aut *habitualis* observatur. Nunc vero paucos in civitate, ex causis non imilibus *sporadica* invadit; nunc *epidemica* jusdem est indoles; ac in certis regionibus ativum quasi solum *endemica* agnoscit. De

sede hujus inflammationis vel *externa*, vel *interna*, vel ex utrisque *composita* jam dictum est: atque nunc sine ordine, ac *vaga*; nunc *periodica* recurrit, ac typum observat.

Ob vehementiam vero ac symptomatum differentiam, varia eidem fere malo imposita sunt nomina:

Taraxi.. Levior quidem gradus ac quasi initium, ab externis causis, sine tumore, aut dolore incedens, *Taraxis* vocatur.

Ophtalmia. Superficialis oculi inflammatio, cum ejusdem rubore manifesto, et cum dolore, ardore, lucis intolerantia, et plerumque cum lacrymatione comparens, *ophthalmiae* obtinuit nomen. Ab initio quidem pruritus, et caloris insueti sensatio, ac in palpebris movendis gravitas percipitur. Inter has, et oculum, quasi sabulum haerere videtur. Augetur ardor, rubor, sensibilitas ad lucem; dolor fit acutior, et oculi tanquam ab infixa spina, accedente imprimis nocte, stimulari videntur. Cum lucem inspiciant, magnus ad aures susurrus, et constrictio capitis persentitur; obruuntur lacrymis oculi, ac convulsive clauduntur. Matutinis horis puriformis ad internum oculi canthum densata haeret, tarsosque ac cilia conglutinat materies; in lemmas acutas, irritantes abitura.

Hinc

Hinc perpetuo digitorum tactu has ipsas deglubendo, irritationem augent, ac tarsos excoriant. Febris saepe nulla in pulsu detegitur.

Hanc ipsam vero inflammati lacrymationem oculi molestam, cum genarum abhinc erysipelaceo rubore, vel deformi erosione, *Epiphoram* dixere: quod nomen, ubi puriformis materia in angulis oculi, aut inter tarsos colligitur, aut destillat, Latini in *lippitudinis* illud commutarunt. Epiphora. Lippitudo.

Cum lacrymarum nihil ex inflammato licet oculo proflueret, tunc iidem Latini *aridae* sibi *lippitudinis* denominationem, ut ab *humida ophthalmia* distinguerent, permiserunt; *xerophthalmiam* Graeci compellant. Interim lacrymarum copia ac puriformis materiae effluxus, a fortissima quavis inflammatione facile diminuitur, aut supprimitur tota. Xerophthalm

Gravissimam, sed externam, bulbi inflammationem, cum rubore insigni, et tunicae adnatae ac albugineae totius tumore, super corneam assurgente *Chemosis* appellatione insigniunt. In hac vero symptomata graviora mox in conspectum veniunt: pondus scilicet super orbita, oculique et capitis intensus dolor, cum affectae partis pulsatione, ac ardore Chemosis. Symptomata.

insigni, saepius cum febre manifesta, ac facile ipsius corneae devastatione, erosione, suppuratione.

Macula corn. Nunc etenim, ab effusa inter istius lamellulas coagulabili lympha, oriuntur *maculae*, seu *nubeculae*, vel *leucoma*, quae, si pupillam obducant, visum ipsum infringunt, aut protinus obscurant; nunc vero tum super albuginea, tum saepius super cornea ipsa, elevantur *vesiculae*, seu *phlyctaenae*, quae aut exsiccantur sponte ac rumpuntur, aut minimos in cornea abscessus (*onyx*) relinquunt, qui, si ulcus in hac ipsa inducant, *helcoma* hoc ipsum a Graecis appellatur.

Phyctaenae. Onyx. Helcoma.

Phlegmone oculi. Quotiescunque in oculorum internis inflammatio viget, gravissimus tunc et periculi plenus, *phlegmone* vocatur morbus: ab initio vel solus, vel ex *chemosi* increscente compositus. Cum parvo hic saepius albugineae rubore, summus jam dolor ad oculum, lucis intolerantissimum, ac lacrymantem vexat, et ad tempora, caputque totum immanis, cum pervigilio, saepe cum deliriis, ac maxima febre, extenditur. Tantus interdum, cum a causa vehementius ac subito agente inflammatio incendatur, tumor oculum hic corripit, ut palpebris obtegi non queat; et ut, in orbita non

amplius continendus, ex eadem propellatur (Proptosis). Iris ipsa nonnunquam rubros spargit colores, ac pupilla vel restringitur admodum, vel subinde dilatatur (§. 149.). Proptosis.

Quod si non nisi palpebrarum limbus, vel tarsi, ac in eisdem positae glandulae cum suis canaliculis inflammentur, rubeant, tumeantque, vel excorientur, *psorophthalmiae* nomine hoc venit: quae vel in adnatae phlogosin transibit; vel ex eadem originem duxit. Psorophthalmia.

Nonnunquam vero *introrsum* palpebrae convertuntur: quod *Entropium* dixerunt. Hoc in casu, si non desint, cilia, quod et sine Entropio interdum faciunt, in ipsum oculum diriguntur, et eundem saepius inflammant. *Ectropium* vocant, cum palpebra vel una, vel altera, sub hac rerum conditione *extrorsum* revertitur. Tarsorum versus bulbum conversionem *Trichiasin* appellant; *Distichiasin* dicunt, cum duplex ciliorum ordo, ac unus ex istis in bulbum conversus est. Entropium. Ectropium. Trichiasis. Distichiasis.

Ipsam vero palpebrarum inflammationem, *Blepharophthalmiam*, — cum vero tuberculum super tarsum compareret, *hordeolum*, — ac si hoc idem induraretur, *chalazion* salutarunt. Blepharophthalmia. Hordeolum. Chalazion.

Interdum non tam ipse oculus, aut membranae ejusdem, quam aut *lacrymalis glandu-* Epiphora.

la, aut *caruncula* inflammatur. Hoc in ultimo casu *angularem* vocarunt *ophthalmiam*: in qua pruritus, dolor, tumor, ac vasculorum varicositas ad nasalem oculi canthum comparet. Ab hac imprimis carunculae phlogosi *Pterygium*, seu tumorem, extensionem varicosam vasorum conjunctivae, oriri dixerunt; atque si fere semilunaris ac pellucida, tenuisque lamina ex cantho super oculi bulbum extenderetur, *ungulam*; — si vero crassa haec esset, ac rubra, tunc *pannum*, quo vix non totus interdum obducitur oculus, nominarunt.

Ophth. angularis. Pterygium. Ungula. Pannus.

Diuturnam, ac per annos frequentius quidem, sed absque tanto dolore, ac sine febre conspicua recurrentem, utplurimum secundariam *ophthalmiam*, *habitualem* atque *chronicam* vocamus. Laxa hic saepius est vasorum ac cellulosae oculi constitutio; palpebrarum limbus, seu tarsus, purpureo induitur colore, purulentam pluit materiam, nocte palpebras conglutinantem: quae singula nunc fere perpetuo urgent; nunc per vices oculum aggrediuntur; et ex speciali ad hunc ipsum, acrioris imprimis materiae, confluxu repetenda sunt: quo saepe visus, ab albescente, vel cicatriculis defoedata cornea, pro majori parte

Ophthalm. chronica.

arcetur. Frequentius vero communes inflammationis exitus haec ophthalmia, nisi in acutam conversa, non agnoscit.

Maximae vero auctoritatis est, ophthalmitidis ex causarum diversitate divisio; ac praecipuas ejusdem species hic adducemus.

Potissimam sibi attentionem meretur *ophthalmitis venerea*, quae chronicae utplurimum naturae, ac luis ipsius, non tantos quidem dolores inducens, proles est; matutino tempore remittit; nec tam facile, licet id viderimus, in chemosin transire observatur. Symptomata luis alia, naturam morbi manifestant. Ophthalm. venerea.

Ophthalmia Blennorrhoica, qua oculus rubet, dolet, ac inflammatur, cum epiphora, palpebrarum praemagno tumore, ac copioso ex sebaceis tarsi glandulis effluxu materiae viscidae, puriformis, variique coloris: ei ipsi fere, ex qua suppressa ortum ducit, *blennorrhoeae* materiae similis. Cessat nempe, utplurimum a frigore locali, vel ab adstringentibus incautius urethrae hoc in morbo injectis, vel a pathemate animi, puriformis urethrae fluxus; ac ad oculum irritatio, ex eodem, ut videtur, contagio magis, quam a *metastasi* convertitur, maximumque caecitatis periculum vel paucissimo tempore inferre consue- Ophth. blennorrhoica.

vit: ut igitur acutissimum haec ophthalmiae species morbum, interdum tamen cum minori violentia, quod vidimus, incedentem Medentibus offerat.

Ophth. blenn. ex contactu.

Aliam *ex contactu* per blennorrhoeae materiam, oculo digitorum ope infricatam, notarunt Scriptores ophthalmiam: in qua similis iterum, ac in blennorrhoea, materies oculis effluxisse refertur. Dubium quidem circa hanc acrioris materiae potentiam non alimus; sed toties, quae sub quavis alia oculorum inflammatione oculis prorumpit materia, colorem tum flavum, tum viridescentem nobis obtulit: ut ex hoc solo, differentem ophthalmiae, quam ex omni alia irritante materia oriundae, characterem vix audeamus asserere.

Ophth. metastatica.

Metastaticae ophthalmiae specimen saepe nimis offerunt efflorescentiae cutis, herpetes, scabies aliae, cujuscunque effectu causae retropressae, morborum reliquiae. Sic frequentissima post variolas, morbillos, scarlatinam ophthalmia est, et frequentem rheumatis ex alia parte super oculum depositionem observavimus.

Opht'. ab acri.

Alias primariam *rheuma* sedem in oculis figit; aut *catarrhale*, *morbillosum*, aliudque acre ponit, ac inflammationem nunc fere superfi-

cialem ac quasi erysipelaceam, nunc vero fortiorem ac profundam inducit. In rheumatico malo, interdum ex facta in aliam partem materiae depositione, celerrima in melius mutatio percipitur.

Inter chronicas ophthalmitides, illa, quae ex *scrophuloso* acri originem ducit, fere frequentior est, infantibus hoc vitio affectis perfamiliaris. Humida haec inflammatio, nec dolens multum esse consuevit. Ipsum oculi bulbum tumuisse, ac ipsam corneam inflammatam, vasculisque rubris, sine ulla doloris praesentia, depictam fuisse, in adulto conspeximus. Tumidi et palpebrarum margines, ac viscosa obducti sunt lippitudine; conjunctiva ex pallido rubra est, ac subtumida, lacrymae acriores per genas ruunt; labrum superius, quod tamen et in aliis non scrophulosis subjectis interdum facit, crassescit; plures hinc inde lymphatici systematis glandulae turgent. Sub his rerum conditionibus cornea facile obscuratur, ac videndi omnis tandem amittitur facultas. Ophth. scrophulosa.

Interdum in *scorbuticis* lenta oculorum inflammatio occurrit. Sine hac rubentem in oculo ecchymosin, indolentem quidem; sed cum scorbuti lethalis signis, tum simili ad ventri- Ophth. scorbutica.

culum sanguinea suffusione, ac vomitu pertinaci, conspeximus.

Ophth. neonatorum.

Infantes etiam neonati, tum ex vitio scrophuloso, aut haereditaria lue; tum imprimis ex refrigerio, ac latitante in abdomine meconio; vel et a luce vividiori, adversa, incaute admissa, oculorum saepe laborare phlogosi observantur. Tument illis, rubentque palpebrae; ac flava, crassior, et puriformis materies tum ex oculis effluit, tum hos ipsos undique obtegere solet: unde major mox bulbi irritatio, inflammatio, et ad corneam maculae, aut abscessus oriuntur. Apertis digito, vel infantis ploratu, palpebris, hae ipsae interdum revolvuntur.

Ophth. ex dentit.

Ex ipso *dentitionis* opere gravis nonnunquam invadit oculum inflammatio, imprimis cum dens aut caninus, aut huic vicinior molaris irritationem produxerit.

Ophth. gastrica.

Frequens, ac interdum, quod et nobis conspectum, epidemica ophthalmitis illa est, quae saburrali originem principio debet, et ex abdomine potissimum derivatur. Signa hic premunt gastrica, et emeticorum, alvumque purgantium virtus aegritudinis indolem manifestat.

Ophth. periodica.

Periodicas oculorum inflammationes, cum

atroci quidem sub paroxysmo dolore, lacrymarum fluxu, pulsuque nunc celeri, forti, ac pleno, nunc naturali; dein vero cum plena symptomatum per datum tempus cessatione, Medicorum fasti loquuntur.

Endemicas inflammationes oculorum quibusdam regionibus proprias novimus; atque tam volitanti per aerem subtiliori arenae, quam reflexis a nivibus aliisque objectis in oculos radiis, vel causis etiam hucusque incognitis originem debent. Ophth. endemica.

§. 151. A fortiori, eaque interna potissimum, inflammatione oculi, vel *puriformis materies*, vel ex abscessu corneae, iridis, uveae, coronae ciliaris, *pus* ipsum, inter corneam, iridem ac lentem, seu in cameris oculi tum anteriori, tum posteriori, colligitur, nasciturque *hypopion*, aut *oculus purulentus*. Subinde non tam ipsius oculi inflammatio, quam *metastasis* in eundem facta, hoc vitium genuit. In triplici hoc casu per corneam, nisi violenta inflammatione obfuscatam, transparet contenta in cameris materies, ac albescente, cinereoque colore translucet. Videndum tamen est, ne simplex forsitan *Nephelium*, aut pelluciditate quadam non destituta corneae macula, vel *Albugo*, Hypopion. Nephelium, Albugo.

Leucoma. vel *Leucoma*, seu corneae obscurior macula, vel et exteriora ejusdem ulcuscula, pro latente in oculis pure imponant; quod obliqua eorundem, et ex latere instituta inspectio, tum praecedentium symptomatum, causarumque consideratio praecavebit. Ipse quidem oculi bulbus in hypopio volumine augetur et turget; ſed imprimis cornea extensioni cedit, ac prominet. Nunc vero, quod rarius est, inter lentem, iridemque purulenta, vel in camera

Empyesis. posteriori magis collecta materies (Empyesis), iridem ipsam ad anteriora propellit, corneaeque tunicae viciniorem reddit: unde cum ea-

Synechia. dem aut concrescat (Synechia); aut, si forte cornea ipsa vel sponte, vel arte rumpatur,

Iridis prolaps. *prolapsus iridis* contingat; nunc in anteriori oculi camera purulentum haeret, segniorque motus pupillae est; haec ipsa lenti propior haeret, ac a cornea divulsa. Utplurimum utramque cameram purulentus humor, cum fluidis oculi remixtus, replet, radiorum per illum transitus impeditur, visusque languet, aut perditur omnis. Si per ipſam oculi inflammationem vel *puriformis* materies, vel *pus* ipsum generetur: ingens utplurimum tam febris, quam dolor, ac singula fortioris tum chemosis, tum phlegmonis symptomata praecedunt, ac tan-

lem sedantur quidem, ac intensitate decre-
scunt; sed remanet gravedinis ad oculum, ac
tensionis, cum ejusdem tumore, sensus. In-
terdum purulenta materies non in ipsis oculi
cameris, sed inter membranarum istius cellu-
las, ac in separato ab illis cavo continetur:
quod *abscessus* oculi, non hypopion, in quod Abacessus oculi.
tamen transire facile potest, nominabitur. Si
per *metastasin* purulenta materies tum in ocu-
lorum cava, tum inter ejusdem membranas
deponatur; tunc plura desunt interdum oph-
thalmitidis signa, vel factam jam metastasin
tardiora sequuntur.

Sed vel ipsius interdum ophthalmitidis vio- Haemoph. thalmus.
lentia, licet hoc et alias ob causas contingat,
vel ipse *sanguis* in oculi colligitur cameris
(haemophthalmia); vel aquosi istarum liquo-
res in immensum augentur, nasciturque *hy-
drops oculi acutus*, vel *hydrophthalmia acuta*, Hydrophthal
cum chronica, quam alibi describemus, minime
confundenda. Interdum non tam aquosus ocu-
lorum humor, quam *vitreus*, ex causa nunc
inflammatoria, nunc alia; — vel ipsa demum
lens crystallina, vel, quibus includuntur, ca-
psulae, obscurantur, ac naturalem pelluciditа-
tem amittunt. In primo casu, *glaucoma*; Glaucoma.
in altero *suffusio*, *hypochyma*, vel *cataracta*, Cataracta.

haec vitia appellantur. Alias totus fere oculus, post violentas inflammationes, *pseudomembrana*, ex coagulabili lympha conflata, involvitur; ast vero frequentius, tum ex inflammatione, tum alias ob causas, cornea ipsa in parte condensatur, et quam maxime interdum prominet: ut palpebrae motum aut impediat, aut varias in eadem irritationes excitare observetur. *Staphyloma* hoc malum, nunc *simplex*, nunc, ob plura sibi vicina tubercula, *racemosum* appellatur.

Staphyloma.

Causae.

§. 152. *Causae* ophthalmitidis vel ex ipsa specierum expositione luculenter satis quamplurimae patent. Omnes vero recte dividuntur in illas, quae oculum immediate afficiunt; et in illas, quae non nisi per consensum offendunt, tum ad externas tum internas revocandae. Exterius agunt plaga, ictus, concussio, compressio, operatio cataractae, fasciae post hanc ipsam diutius relictae, comprimentes, calefacientes, pulvis, sabulum, fumus, vapor, pilus inversus ciliorum, corpora peregrina oculum inter et palpebram haerentia, aura frigida, borealis, liberius oculis admissa, splendor nimius objectorum, lectio, imprimis scriptio nocturna, reprimentia, vel spirituosa,

culo leviter inflammato inconsulto adhibita. Causae internae tum illae sunt, quas alibi (§. 25.) exposuimus, generales; tum imprimis atarrhus per nares ad oculos extensus, morllorum praecipue, ac variolarum virus, erypelas, herpes, crusta lactea, tinea, scabies, phthalmia saepius praegressa, vitia scrophusa, venerea, rheumatica, blennorrhoea, mestases, cruditates primarum viarum, epideica constitutio, dentitio, caries dentium, conuetique pridem tabacini pulveris omissio, sanuinis ad caput congestio, plethora specialis, etc.

§. 153. Ophthalmitidis prognosis, ex dictis tis elucet, ac pro diversa ejusdem causa, de, vehementia, subjectique natura, diversisma est. Symptomatica, nisi morbo primario xpulso, curationem vix admittit; sed, hoc cet facto, remanet tamen perpetua interdum hos morbos dispositio. Unius inflammatio alterum facillime transilire oculum obseratur. Phlegmone oculi exitum frequentius instum, ac saepe suppurationem, vix unquam angraenam, interdum carcinomaticum oculi umorem inducit. Frequentior, et huic inflamationis speciei proprius est exitus, humorum culi perturbatio, inspissatio, obscuritas, vel Prognosis.

corneae opacitas, ipsiusque interdum oculi ruptura. Quae sicca est, illa prae humida fere difficilius curatur ophthalmitis: scrophulosa vero, et quae chronica est; illa, licet minus periculosa, vix curam admittit. Saepe vero hic morbus, ut signum, pejor, quam per se ipsum foret, observatur. Veneream, ac scorbuticam ophthalmiam, latens in orbita caries, aut exostosis, immedicabilem in terdum reddit; alias pejor est, quae a suppressa blennorrhoea originem ducit. Alvi demum fluxus non raro hunc morbum dissipavit.

Cura. §. 154. Ophthalmitidis verae ac idiopathicae cura, si febris inflammatoriae signa simul observentur, cum illa inflammationum aliarum (§. 133.) conspirat; ac quo gravior affectio est, eo citius, ob visceris nobilitatem, brevique mora timendam organi subtilioris destructionem, venaesectio sat ampla instituenda; sique symptomata exigant, repetenda venit. Nec ob ruboris absentiam externi (§. 150.), hoc auxilium negligatur oportet: utpote in latente ac interna magis, quam in alia quacunque inflammatione oculorum, necessarium. Si febris defuerit, ac plethorica constitutio, tunc raro fortiores indicantur venarum sectiones; sed lo-

calis vasorum, praemissa interdum vel unica generali venaesectione, per hirudines depletio, aut cucurbitularum ad tempora applicatio, potissimum indicatur.

Pauciores quidem sanguisugae saepe magis irritasse, quam oculis auxilio fuisse nobis visae sunt; et quas ad inferiorem palpebram hirudines applicamus, eas, ob teneram, spongiosamque cutis naturam, ecchymoses, lividasque circa oculum relinquere maculas observamus. Hinc ad tempora, vel circa oculos, excepta regione inferiori, vel quindecim, aut viginti applicamus hirudines, sanguinemque libere ex vulnusculis defluere permittimus. In fortiori conjunctivae inflammatione, non quidem rudior, irritansque veterum *ophthalmoxysis*, seu illius membranae per spicas secalinas vulneratio; sed repetita cum scalpello vel internae palpebrae inferioris superficiei, vel ipsius adnatae tunicae scarificatio quam optime suscipitur; ac si laxa et quasi in saccum pendens membrana haec turgeat, ejusdem per cultrum excisio, licet quibusdam reprobata, cum fructu instituta fuit. Temporalis sectionem arteriae, ut incommodam (§. 146.), et hic rejicimus.

Interea quicunque ophthalmitide laborat,

oportet illum in obscuriori degere loco, omnisque lucis accessionem aut oculorum intensionem vitare. Tenue linteum oculis inflammatis superimpositum, pro tegmine sufficit; fasciarum usus, et quaecunque partis compressio, nocet. Convenit vero et sanum simul obtegere oculum, omnemque ejusdem contactum evitare, ac stagnantem in oculorum canthis acriorem lympham cum tenui, emolliente decocto, aut lacte imbuta spongia interdum abstergere.

Nec caetera, quae in aliis inflammationibus laudavimus, remedia (§. 133.), in ophthalmitide negligenda sunt.

Vesicantia. In fortiori malo, sedato per venaesectiones, tam generales, quam locales, inflammatione, — imprimis si rheumaticum, catarrhale huic ipsi occasionem porrexerit acre; vel ipsis ab hirudinibus, aut scarificatione, temporibus inflictis vulnusculis, vel nuchae, imponitur vesicans. In longiori, hac a causa derivanda phlogosi, setaceum ad nucham egregie conducit.

Emollientia. Si vero major oculorum, palpebrarumque sensibilitas, tensio, ac calor observentur: tunc, detracto jam satis sanguine, aut vapor tepidus aquae, — aromaticis herbis et floribus im-

impraegnatae; tum malvae, vel althaeae decoctum, lac tepidum, aut gummi arabici tenuis solutio, tum cataplasma anodynum, paucissimo pondere adhibitum, nisi diuturno usu contraria, exterius quam optime proficiunt.

Sed et ipsum *opium* in vino solutum egregios hic effectus habuisse conspectum est. Hinc vel tincturae Thebaicae, N. XVIII. vel laudani liquidi duas, tresve guttulas, semel in die, oculo instillare convenit: quo dolores quidem per breve tempus augentur; sed vi remedii tum excitante, tum sedante, melius interdum, quam remedio quovis alio, tum in acuta, tum in chronica affectione, praemissis in illa venaesectionibus, auferuntur. Opium,

Pediluvia tepida in quovis nimio ad oculum appulsu conveniunt; quo tempore, rasis prius ad caput capillis, hoc ipsum frigida lavari utiliter potest. Pediluvia.

Adstringentium usus in fortiori ophthalmitide perniciosus admodum, ac in majori oculorum rubore, tensione ac dolore evitandus. In laxiori horum statu, et si contusio externa praecesserit, vel in leviori phlogosi a catarrhali causa exorta, vel demum in *chronica* potissimum inflammatione, roborantia externa egregios non raro effectus produnt. Simplex Adstringent.

frigida, eaque per destillationem obtenta, vel saltem non alienis impraegnata, caeteris fere palmam eripit remediis. Alias huic ipsi, vel succi citri aliquot guttulas, vel salis saturnini, aut vitrioli albi, aut, quod praeferri meretur, aluminis, grana aliquot (N. XIX.) superaddere convenit; vel aluminis portio cum albumine ovi conquassata, per noctem superimponitur palpebris; atque sic infinitus fere *collyriorum*, unguentorum est numerus: quae, cum uni aut alteri auxilium tulerunt, non raro alium, sine causa satis aperta, divexant in alio oculum; et si acrior ad eundem confluxus excitaverit malum, frequenter hoc idem exasperant, et corneae maculas, ulcera, ac caecitatem interdum relinquunt.

Psorophth. cura.

Psorophthalmia, locale, ac a causis internis non oriundum saepius malum constituit. Huic ipsi *unguentum citrinum* (N. XX.), vel unguentum ex butyri recentis uncia una cum dimidia, ac mercurii praecipitati rubri drachma una, solicite inter se commixtis, utiliter opponitur, parvaque ejusdem portio, unica per diem vice, tarsis molliter infricatur. Matutino tempore cum lacte tepido, sine impetu, oculus eluatur oportet.

In purulenta *neonatorum* ophthalmitide, re-

motis ipsius mali causis, lac recens et sanum, ex ubere matris, nutricis, instilletur oculis; aut ope parvae syringis, ex elastico gummi felicius parandae, sub palpebris tepida, vel et malvae decoctum injiciatur. In fortiori affectione, vitrioli albi tenuior et aquosa solutio, absque violentia, immittitur oculis.

Ophthalmitides *symptomaticae* curantur, morbi, a quo pendent, prudenti medela, vel ad partem, unde ad oculum pertigerat, revocatione.

Sic ex primis viis oriunda oculorum inflammatio, per emetica et purgantia, — quae ex venerea lue, per mercurium rite, atque tum interius, tum exterius subministratum; scorbutica ophthalmia, illis quae scorbuto adversantur; — scrophulosa vero, licet ubique difficulter, remediis ex antimonialium classe, Peruviano cortice cum calomela remixto, salibus mediis diuturno usu adhibitis, balneis maritimis, ac spongiae hac in aqua vegetantis lixivio, interdum persanatur. In rheumatica inflammatione, si febris accedat, antiphlogistica methodus, et demum antimonialia, refracta dosi porrigenda, serum lactis, dulcamarae decoctum, et alia hoc in morbo alibi commendanda remedia, imprimis vero vesi-

cantia, setacea, fonticuli, praescribi merentur. Quae a retropulsa blennorrhoea ortum habuit ophthalmia, ea restituto iterum per candelas antiquo fluxu, solisque demulcentibus, abacto prius inflammationis periculo, percuratur; nec mercurialibus, nisi complicata, indigebit. Si periodos observet oculorum inflammatio, et ad legitimas intermittentes pertinere videatur (§. 68.): tunc eandem, quam istae, per corticem, curationem admittit. Natam ex retropressa scabie inflammationem, hac ipsa per novum contagium, vel insitione, vel scabiosorum cohabitatione revocata, ac remediis transpirationem promoventibus, antimonialibus, aliisque, imprimis balneis, dissipamus; peregrinum corpus chirurgicis ex oculo trahendum, eluendum est subsidiis; irritantes oculum pilos, evulsione, vel emplastro glutinante, externae palpebrae imposito, pilosque rebelles figente, vel demum cutis palpebrae pro parte excisione, ac cicatrice tarsum superiora versus dirigente, ab oculo auferimus, aut avertimus, etc.

Sequelar. cura. §. 155. Sequelas ophthalmitidis (§§. 150. 151. 153.) Chirurgia magis, quam ipsa Medicina pertractat: qua tamen saepe, ob causa-

rum internarum naturam, carere Chirurgus non potest.

Ad *hypopion*, oculi, nunc cum solis emollientibus pertractatio, nunc vero ejusdem matura satis perforatio, nunc sectio proposita, — ab aliis rejecta est. Observatio scilicet docuit, purulentum oculum vel a solo corporis motu, vel ab usu emollientium, praeter opinionem, claritatem pristinam interdum acquisivisse. Hoc certe, cum *pus* verum, et ex abscessu veniens in cameris latuerit, vix unquam contingere; — aliud vero, si *puriformis* humor (§. 128.), aut metastasis aquosos oculi perturbaverit humores, dicendum; nec impossibilis in utroque hoc casu resorptio videtur. Contingit haec subinde ad quaevis alia corporis cava; nec, cur ad oculum fieri non possit, perspicimus satis. Quod si igitur signa purulenti in oculis liquoris celerius, ac tempore, quo vix abscessus nasci potuisset, vel sub fortiori phlegmone, vel sine omni inflammatione, per materiae ex parte longinqua raptum, comparuerint: juvabit utique, priusquam ad oculi sectionem perveniamus, emolliente ex malvae decocto fotu, ac spleniolis eodem imbutis, ad oculum positis, nec non evacuantibus, ac aliis, resorptionis tentare Hypop.

vias; ac tandem, nisi haec obtineri sat promte possit, — in casu vero latentis abscessus continuo, ad corneae ipsius incisionem descendere: atque sic spontaneam oculi rupturam, qua caecitas ipsiusque ruina oculi induceretur, maturo satis praevenire consilio.

Corneae maculas (§. 151.), si profunde in oculum descendant, aut cum excavatione membranae cicatricem offerant, difficulter, si unquam, abigimus. Frequentissimum ex variolis *leucoma* est, quod, sicut aliud quodcunque, ubi superficiem corneae vix penetrat, tum revellentium, tum aliorum, nucis juglandis scilicet olei non rancidi, aut fellis *mustelae fluviatilis* vel *lacustris*, aut *lucii* piscis, aut alterius usu, tum erodentium imprimis ope, nonnunquam aufertur. Hunc in finem non minus, quam ad *pannum*, *ungulamque* dissipanda, tum albissimi pulverem sacchari, tum alium, ex hoc ipso, cum aequali cremoris tartari, bolique albae portione remixtam, quotidie paucissima quantitate, maculato corneae loco inspergimus; vel staphyloma tum lapidis infernalis solutione, tum butyri antimonialis guttula, penicillo tumori illinita, recentiorum methodo, quae et nobis profuit, exedimus caute: quem ad scopum et mercurii

corrosivi granum unum, in quatuor aquae destillatae unciis solutum, a nonnullis cum fructu adhibitum fuit. Prominentes admodum corneae maculas et staphylomata interdum cultro feliciter, lentoque labore, remanente semper aliqua hujus membranae obscuritate, abstulerunt Chirurgi.

ORD. I. GEN. III.

OTITIS.

Nobilitas aurium.

§. 156. Sensilissimam et aures humani corporis partem constituunt; cerebroque non minus, quam oculi, vicinam. Nervorum hoc quidem organon adeuntium potestas in totum, vel ex solo, quem concentus ac harmonia in animam, et in circulationem exserit, effectu, luculenter apparet; sed insigne commercium, quod eosdem inter et faciei, linguae, oculorumque nervos tam conspicue observatur, hanc partem corporis, ut sensationum plurimarum januam, et ut malorum sedem in caetera longe dominantem, respicere jubet.

Inflammatio.

§. 157. Cum vero tot morbi causis aures continuo pateant, plurimae ex istis nunc atrocissimos hic loci dolores, quibus *otalgiae* nomen; — mox saevam inflammationem, cui

otitidis appellationem dederunt, excitare observantur. Mox externa tantummodo aurium concha inflammatur, et nisi per meatum externum haec affectio, utplurimum erysipelacea, penetret; rarius tam magna, neque alia fere, quam erysipelatis symptomata comparent. Mox vero absconditas aurium partes, atque vel meatum ac tubam, ad easdem ducentes, vel interna hujus organi loca inflammatio pessundat.]

§. 158. Atque haec ipsa internae auris inflammatio est, quae potissimum *otitidis* sibi nomen promereatur: in qua, utplurimum sine tumore exterius conspiciendo, dolor ardens, gravis, tensivus, lancinans et pulsatilis ad aurem, cum febre utplurimum intensa, cephalaea, tensione capitis, pervigilio, inquietudine, ejulatu continuo, cum auditu acutissimo, aut obtuso, et apud adultos saepius cum deliriis, convulsionibus, ac lipothymia, observantur. Definitio.

§. 159. Haec vero symptomata (§. 178.) tam rapide sibi interdum succedunt, ut vel in ipsa definitione morbi, jam tota ejusdem lateat historia; vel superaddito auris tormento, vix non omnia *encephalitidis* acutissimae (§. Symptomata,

140.), quae non raro ad otitidem accedit, produntur symptomata, ita ut jam primis morbi diebus, nisi discutiatur morbus, sub exili et frequentissimo pulsu, ac sub atroci ad occiput, oculos, buccarum musculos, et tempora, dolore, phrenesis violentissima, et convulsio, et sopor, et loquelae defectus, et extremitatum frigus cum syncope, ac mors demum ipsa, insequantur.

Saepius interim non sub tam gravi res aspectu incedit: sed dolor, primum mitis, per gradus intenditur, ac febris vel antecedit, vel sequitur affectum; aegrotus aliquam, matutino imprimis tempore, doloris remissionem persentit; pulsus pleni, nec semper tam frequentes, sed vibrantes ac duri, interdum contracti, cum urina multa et cruda; facies rubra, et magna, nec tamen continua, cephalaea; auris affectae susurrus, ac tandem rubedo exterioris conchae, cum singulis febris continuae attributis, observantur; donec aut sexta fere, aut octava die, interdum citius, fere singula increscant symptomata; ac tandem aut serosa ex aure materies, aut pus ipsum sanguinolentum, tum per meatum externum, tum per tubam ad fauces, cum summo mox symptomatum levamine, expellatur; ac sudor aequa-

llis per totam corporis superficiem vaporosus erumpat.

§. 160. Tum *otalgiae*, tum *otitidi* communis fere, et nonnisi gradu distincta origo habetur, atque ad causas vel externas, vel internas spectare observatur. Nunc enim irritatio ab illapso, aut intruso corpore peregrino, piso, faba, cerasorum nucleo, globulo plumbeo, alio, ab insectis aurem ingressis, ab eorundem ovulis in illam depositis, ac temporis, calorisque ope evolutis, a frigido, ex adverso auribus admisso vento, ex ceruminis exsiccatione ac duritie nimia, a concussione, alapa, vel a cranii laesionibus, vulnere, ac ossium carie, ab auriscalpiis, ac nimia munditiei cura; — nunc vero membranae hanc osseam specum investientis, dividentis, aut aliarum partium catarrhalis, ac rheumatica affectio; depositio ad aurem arthritica, variolosa, morbillosa, achorosa, scabiosa, venerea, erysipelacea, scrophulosa, metastatica; dentis molaris in pueris eruptio difficilis, aut in adultis caries; inflammationum causae communes aliae (§. 125.), imprimis narium haemorrhagia suppressa, variique spasmi, hysterici, hypochondriaci, -- causam horum affectuum Causae.

potissimam sistunt. Non tam raro sordes in primis viis stagnantes, et hujus sibi partem inflammationis assumunt.

Prognosis. §. 161. Otitidis pericula jam satis ex dictis (§. 159.) patent: et cum oculorum vitia intra ipsos nocent, aurium inflammationes doloresque interdum etiam ad dementiam mortemque praecipitant. Interim ab otitide natu minores citius intereunt senioribus; ac pauci interdum dies in utrisque certe, affectu vel ipsi tandem cerebro communicato, vel per solum consensum, ad mortem sufficiunt. Crebrius in otitide resolutio per transudationem purulenti liquoris, ejusdemque subitaneam excretionem obtinetur. Suppurationem hanc ipsam dixere; sed vidimus frequenter, jam post viginti quatuor, aut quadraginta horas, quo tempore abscessus supponi haud potuit, illam contigisse. Frequentior omnino suppuratio vera hoc in morbo, quam in alio quovis, observatur: atque tunc ulcus in auribus non raro supermanet, quod curationi pertinaciter per vitam interdum resistit, strepitumque perpetuum, ac repetitas inflammationes, surditatem, nec non continua cariei pericula inducit. Vidimus sub hac ipsa, fortissima ad omnes por-

tionis durae auditorii nervi propagines, ad os temporis, ad malam, nares, ad oculum, labium inferius, ad linguam, incommoda, dolores maximos, ac ipsam denique paralysin. Alias ad ipsum calvariae cavum erosio penetrat, et cum lethali eventu suppuratio encephalo communicatur. Sed interdum per internae auris suppurationem tum ipsum tympanum, tum subtiliora auditus destruuntur organa, et immedicabilis hac in parte surditas inducitur. Subinde felix per tubam Eustachii tum puriformis materiae, tum ipsius puris, depletio contingit.

§. 162. Non aliam otitis, quam vehementissima quaevis inflammatio (§. 133.), potissimum vero ac ophthalmitis (§. 154.) sibi curam expostulat. Hinc prompta, saepiusque repetita venaesectio in vera auris inflammatione potissimam opem spondet, et magna hirudinum, aut cucurbitularum post partem affectam positarum hic virtus observatur. Interim causae latentis praecipua habenda est ratio; et quod irritationem hic loci inducit, hoc, si stimulum operatio non augeat, majori cura mox auferendum: insecta vero, si, quod nobis in forti otalgia licuit, educi non possint; vel oleo, vel absintii, aut ledi palu- Cura.

stris succo, aut melle, gossipio suscepto, cautissima manu necanda sunt. Ab hoc vero, emollientissima inflammatae auri admovenda sunt remedia, eaque ex lacte, decocto malvae, tum auri externae per spongiam, aut cataplasmatis anodyni sub forma, applicanda; tum, si magis interna videatur inflammatio, in faucibus diutius detinenda sunt. Ipsi etiam externo auris meatui tum lac tepidum, tum seminum cydoniorum, vel gummi arabici mucilago quidquam diluta, ac tepida, — superaddita, si spasmi violentia extremi sic jubeat, opii moderata portione, instillanda: injectiones vero, ut stimulantes nimis, evitandae sunt.

Interea nitrum, potumque copiosum acidiusculum, ac, si gastrica signa occurrant, evacuantia lenia ex tamarindis et cremore tartari N. XXI. propinamus, alvumque alias clystere servamus apertam.

Suppuratio auris, quam praevenire hac methodo non licuit, solicite promovenda; et, ne in ulcus impurum, ac in surditatem, aut cariem terminetur, curanda est. Cum igitur ex doloris augmento, pulsatione, gravitate, calore, distensione majore, praesentem jam agnoscimus suppurationem: tunc vapor tepidus in

aurem mittendus, aut haec ipsa calaplasmate emolliente continuo fovenda est. Puris ex abscessu disrupto effluxum juvat positio frequens in aurem affectam, ac repetita hujus, cum decocto hordei et pauxillo mellis despumati, lotio, aut moderata injectio. Ad insecta aestatis tempore ab aure suppurata tutius avertenda, tenui haec ipsa bysso obtegenda, nec ichoris effluxus foetidusque vapor praefocandus est.

ORD. II.

INFLAMMATIONES JUGULARES.

GEN. I.

GLOSSITIS.

Raritas morb. §. 163. L*inguae* substantia frequentius sub ciborum incauta masticatione, dentisque acutioris aut cariosi actione, vel sub fortioris insultu epilepsiae, vesparum ab ictu, a variolis, aphthis, a methodo mercuriali, sub anginis, a latente interdum calculo, a frenuli post partum laesione, irritatur, vulneratur, eroditur, turget, ac intensius dolet. Nativitatis interdum haec particula vitio insigniter aucta, vel oedemate tumet, aut scirrho volumine crescit. Sed vera, et primaria linguae inflammatio, tum aliis raro, tum unico no-

nobis, cum haec ipsa scribimus, exemplo comparuit.

§. 164. Hic linguae status (§. 163.) *glossitidis* nomen obtinuit, atque in subitaneo fere, ac insigni, nec tamen a praedictis causis pendente hujus partis dolore, duritie, rubore, tumore, oris hiatu, cum febre intensa, salivatione, screatu, tussi continua, loquelae, deglutitionis, respirationis difficultate, ac continuis vigiliis consistit. Frigus intensum, longumque aegrotantem, quem conspeximus, atque calor magnus, cum praesente mox linguae affectu invasit. Sequebatur jam primis morbi initiis linguae sub motu summopere dolentis tumor, durities, rubedo, siccitas, ardor, ac magna sub attactu sensibilitas, loquelae impotentia, cum summa deglutitionis necessitate, difficultate. A perpetuo nempe tenacioris pituitae, ac salivae in faucibus, dolore affectis, confluxu, sub oris, a volumine linguae vix non deleta capacitate, ac mandibularum hiatu, importuna salivatio, screatio, aut anxia et validissima tussis, quietem ac somnum demebant omnem; caput interea dolebat; nec tamen facies, quod alii observarunt, rubra; sed, cum lacrymante oculo, pallida, sudore Symptomata,

obtecta, et tristis comparuit; nec ex ore lingua, ut in aliis, propendit; sed fere immobilis palatum, hiansque buccarum antrum omne, a dentibus utroque ex latere excoriata, replevit; nec demum respiratio, quae per nares potissimum fiebat, difficilior, nec deglutitio in totum ablata, quod sub futuro morbi incremento facile praevidebatur, hucusque terrebant. Pulsus hac sub rerum conditione duri, vibrantes, magni, ac frequentes erant; urgebat sitis, appetitus languebat, ac major corporis universi calor, et siccitas aderant.

Interea febris, licet manifeste inflammatoria, diversis tamen horis remisit, ac post has iterum increvit. Quarto morbi die lingua copioso lymphae cooperta fuit coagulo; et sexto, sudor per universum corpus, ac urina cum lateritio sedimento apparuit: quo facto, symptomata glossitidis remiserunt, ac paucorum spatio dierum, sua linguae mollities, ac pristina aegrotanti salus fuit restituta.

Causae. §. 165. Causae hujus morbi non aliae, quam illae, quae caeteras partes inflammant (§. 125.), imprimis rheumatica, accusandae esse videntur; comparuitque hoc communicato nobis glossitidis exemplo, quae nuper, dispa-

rente ad hepar inflammatione rheumatica, in conspectum celerrime venit.

§. 166. Si resolutio hoc in affectu quidquam graviori non prompte succedat; suppurationis non modo, sed antequam haec ipsa contingere queat, suffocationis periculum instat. Febris, quae et hoc in morbo non ejusdem semper indolis esse videtur, ob potus impossibilitatem necessario accenditur magis; ac alimenti cujusvis denegatus ad ventriculum transitus, licet sub majori febris intensitate illius vix tanta necessitas subsit, ad gravitatem nihilominus symptomatum non parum contribuet. Frequentior linguae scirrhus, vix rariorem pro causa glossitidem agnoscere videtur. Prognosis.

§. 167. Ad haec pericula (§. 166.) ab aegrotantibus avertenda, methodus in quavis vera inflammatione laudata promptissime adhibenda, et sanguis tam ex brachio, quam imprimis ex jugulari, quod cum summo successu a nobis factum est, et per hirudines circa mentum appositas, frequentius detrahendus est. Raninarum sectio venarum, quae plurimum hoc in morbo promitteret, ob tumentem ubique linguam institui nequiebat. Inter- Cura.

ea cataplasma emolliens circa collum molliter ponendum, ac vapor ex aqua et aceto frequentius ore hauriendus est. Lac tepidum, aut emolliens decoctum cum melle et nitro, vel ore teneatur; vel, si ob linguae molem non possit, sine majori injiciendum est impetu. Tandem et vesicans non largum sub mento posuimus; ac evacuans alvum medicina, non fortis certe, quae febrim auxisset, difficulter licet, assumpta, et praeterea alvus frequenter clystere solicitata est. Cum suppuratio tumoris observetur, haec ipsa fovenda, et mature satis aperiendus abscessus est. Si fames urgeat, aegrotus per nutrientia sustentandus enemata; nec non ipsa, quae ore assumi vix possunt, medicamenta, hac demum via injicienda sunt.

Sub instanti suffocationis periculo, tum ipsius linguae, licet durissimae, scarificationem; — tum, si nec hoc quidem sufficiat, tracheotomiam proponimus.

ORD. II. GEN. II.

CYNANCHE.

§. 168. Communis pro aere, ac pro alimentis ad fauces via, — maxime composita tum deglutitionis, tum respirationis functio, — ac instrumentorum pro utroque hoc opere perficiendo perfecta conspiratio est. Ex hoc patet, morbos faucium ac laryngis, tam saepe inter se communicantes, separatos ab invicem non facile posse pertractari. Interim ipsarum affectionum, quae his in partibus occurrunt, sat naturalis in illos instituitur divisio: qui, vel ex spasticis magis, aut mechanicis obstaculis, tum *asthma tracheale*, tum *dysphagiam* inducunt; vel ob natam tum in faucibus, aut pharynge, tum ad laryngem inflammationem, aut deglutitionem impediunt, aut respirationi obsunt; aut utrique functioni minantur. Hos ultimos, sub *cynanchis* deno- Instituti rat.

minatione, hic examinabimus; atque illos, quo loco magis conveniet, in sequentibus exponemus.

Definitio. §. 169. Est autem cynanche affectio faucium, ac partium adjacentium, cum inflammatione ac febre, quam impedita et dolens deglutitio, vel respirationis difficultas, vel utraque simul, comitatur.

Sympt. gener. §. 170. Generalia *cynanchis* symptomata sunt vel ea, quae inflammationibus observantur communia; vel ea, quae ab impedito aeris, ciborum, potus per fauces transitu; aut a sanguinis per venas jugulares intercepto reditu, et a lymphae in proprio vasorum systemate congestione, oriuntur.

Symptomata, quae ex inflammatione hic loci proveniunt, sunt: vel tumor, rubor, ac dolor externus, deglutitionem, aut respirationem impediens; vel rubor, tumor, et dolor, ad tonsillas, fauces, velum pendulum, ac radicem linguae sese manifestans; vel similis ad pharyngem affectio; vel internae demum laryngis inflammatorius habitus.

Symptomata, quae ab impedito aeris in pulmones descensu, et ab alimenti necessarii po-

tusque negato transitu nascuntur, sunt vasorum capitis inflatio, ac humorum ad encephalum congestio, sopor, deliria, extravasatio, oedema, livor, suffocatio prompta; vel totius debilitas machinae, et sanguinis, aut lymphae, recenti fluido non renovatae, morbosa mutatio.

§. 171. Si cynanchis sedem consideremus, erit haec vel *interna*, atque nunc ad tonsillas, velum pendulum, uvulam, radicem linguae, palatum, vel ad *pharyngem* ipsam, quas singulas partes sub *faucium* nomine comprehendimus; vel ad ipsam *laryngem* ac *tracheam* haerebit; — nunc vero *externa* magis conspicietur, quam non adaequata satis denominatione *parotideam* vocaverunt. Si febris cynanchen comitantis rationem habeamus, potest illa nunc *inflammatoriam*, nunc *gastricam*, nunc vero *nervosam* ac *malignam* assumere naturam. Sub his febribus interim cynanche non semper principalem morbum, sed interdum non nisi symptoma febris constituere observatur. Nunc etiam inflammationis causa ad ipsas, quae eadem laborant, partes haeret; nunc vero ex alio in fauces loco actionem exercet: ut igitur cynanchis in *prima-* Divisio.

riam ac in *secundariam*, in ipsa rerum natura posita sit divisio. Frequentius vero cynanche *epidemico* more grassatur; et, ex generali causa producta, popularem morbum exhibet. Alia etiam cynanche *habitualis* fit, et aliarum utplurimum affectionum, quales nempe ex scirrho, carcinomate glandularum colli, palati, vel ex convulsionibus, ex phthisi pulmonali, ex paralysi faucium, ex lue venerea, aliisque sub morbis observantur, *symptoma* constituit.

Cynanche faucium.

§. 172. *Cynanche faucium*, quam *synanchen* Graeci, *tonsillarem* dicunt alii, frequentissima inter omnes occurrit, ac depressa linguae radice, ad fauces luci obversas, in conspectum facillime cadit. Nunc autem ad sinistra, nunc ad dextra magis inflammatia tonsillae, membranae faucium mucosae, observatur; mox per totam faucium distribuitur superficiem, partesque singulae tunc rubent, tument, ardent, siccescunt, aut puriformi ac albescente muco obducuntur; sub quavis partium istarum agitatione, imprimis sub deglutitionis opere, dolor insigniter crescit, ac interdum cibi, potusque per nares regurgitant, nec pharyngem adire nequeunt; vox rauca, vel acutissima, vel

nasalis observatur. Difficilius utplurimum liquida degluttiuntur, quam solida; ac perpetua screationis, aut salivae, muci ad fauces ruentis, vel paucissimi, dolensque summopere deglutiendi necessitas est: unde vel continuus ex ore fluxus ac salivatio adest; vel aegrotus, ob instantem suffocationis metum, ac ob tussim, vix ulli indulgere somno inquietus potest. Sub deglutiendo saepe acutus per aurem dolor, et crepitatio magna percipitur; vel gravius interdum audiunt. Nausea quoque a faucibus per viscidiorem, acriorem mucum titillatis excitatur.

Interea dolores cum febre augentur, calor incenditur summus; rubet, livet, inflatur facies; prominent, splendent, fulgentque oculi; cephalalgia, jactatio, vigiliae, vaniloquia interdum obscura, vel deliria summa, alvus obstructa, sitis ingens; ac si faucium tumor laryngi vicinae communicetur, respirationis maxima difficultas et anxietas observatur. Interdum conspicuus ad externa tumor est: qui, si cum interiorum levamine contingat, felicem morbi ad ignobiliora conversionem; — in contrario casu, pejora significat.

Saepius tamen haec cynanche in superficiali magis faucium phlogosi, cum febre non ma-

gna, catarrhalibus symptomatibus stipata consistit: hinc fauces ex pallido, vel erysipelatis in modum rubent, ac mucosam harum partium membranam ex catarrhali ac serosa colluvie, uvula in longum extensa, et ipsius linguae radicem attingente, affectam testantur.

Cynanche pharyngea.

Cynanche pharyngea, vel *parasynanche* Graecorum, a praecedenti vix nisi profundiori inflammationis situ, ac symptomatibus ad pharyngis musculos ac membranam magis referendis, distinguitur, et saepius cynanchis faucium sequela, vel comes est. In posteriori nempe faucium antro, sat profunda istius inflammatio, interdum ad singulas musculosas pharyngis expansiones extensa conspicitur; adestque calor, ardor, rubor, siccitas, ac major, quam in cynanchis tonsillaris varietate, sub deglutiendo dolor, ac potulentorum per nares regurgitatio, aut tussis, sub hac ipsa, convulsiva.

Cynanche oesophagitis.

Aliquando profundiorem oesophagi locum sibi eligit inflammatio, *oesophagitidis* tunc nomine non indigna; sed tamen ob impeditam in iisdem viis deglutitionem, ac similia cynanchi symptomata, ad hanc ipsam facile revocanda. Ad locum vero inflammatum oesophagi, quem ipsimet aegroti indicabunt, deglutiti cibi obstaculum inveniunt, atque dolo-

res fixos ac uni fere loco inhaerentes producunt: donec sub majoribus angustiis, profundoque, vel ad dorsum urgente dolore, contenta ex oesophago vix mutata rejiciantur.

§. 173. Quae vero ad laryngem inflammatio *cynanchen laryngeam*, aut paulo profundior *trachealem* constituit: ea, nisi cum aliis (§. 172.) conjuncta incedat, vix externo in faucibus signo eruitur. Infantibus magis, quam adultis haec cynanche, quam et *spasmodicam* in pueris interdum naturam assumere dixerunt, est propria; respiratio summopere difficilis, deglutitio minus impedita; in casu tamen lethali, ac in adulto, cum violento illius dolore nobis se obtulit. Vox plurimum hoc in morbo mutata, vel rauca, vel clangosa, stridens, et acuta; alias, ut vidimus, a naturali non multum aberrans. Interea febris acutissima hunc morbum cum pulsu frequenti, parvo ac duro, vel tremulo, cordis palpitatione magna, calore insigni, ad noctem crescente, comitatur; ac ardoris, dolorisque sensus, aut magna sensibilitas ad laryngem, aut tracheam, praesertim sub inspiratione, aut deglutitionis sub opere, percipitur. Nunc autem superficialis modo, ac fere erysipelacea inflammatio internae laryngis, tra- Cyn. laryng. tracheal.

cheae, hic subest; nunc fortior membranarum, ligamentorum, musculorum laryngis inflammatio latet: sub qua lymphatica et coagulabilis materies transudat, et nunc molliter lateribus adhaeret; nunc in pseudomembranam laryngi, tracheae adhaerentem, aut intermedio puriformi liquore separatam, interdum cum tussi projiciendam, convertitur; nunc vero, quod conspeximus, copiosa sub seri purulenti forma per tracheae ramos in pulmonem depluit, eosdem replet: ut his in cadavere sectis, cum impetu profluat: hinc in vivente magnam dyspnoeae, ac peripneumoniae symptomatum partem sibi assumat. Tussis igitur in hac cynanchis specie frequens, impetuosa, cum dolore ad laryngem, cum pauco utplurimum, sed puriformi, aut sanguinolento sputo, cum membranosis interdum frustis, iisque subinde majoribus, observatur. Praeter haec, anxietas, ac extrema, sed saepe apparens medo, virium prostratio, jactatio, genae rubentes, facies tumida aut livescens, carotidum pulsatio magna, et jugularium venarum extensio, nec non soporosi affectus, sudores ad vultum multi comparent; ac, nisi citius tam vehementi morbo succurratur, mors cita succedit.

Cum vero profundius per tracheam penetrat, ac in bronchia descendit inflammatio: tunc, in primo casu, *Tracheitidis* speciem; — in altero *Peripneumoniae* imaginem refert: in qua ultima, vix non constantem internorum bronchiorum phlogosin in centenis cadaveribus deteximus. Vix igitur *anginae pectoris* hic morbus nomen sibi meretur; et quem, longioris utpote decursus, hoc sub nomine descripserunt alii: ut cum spirandi, sub motu, subitanea difficultate ac suffocationis sensu, cum lancinante ac profundo circa musculos brachiales et pectoralem, vel ad sternum dolore, cum pulsu in multis intermittente, ac periodica corporis positione fere serpentina, incederet; ille nunc ad organica pulmonum, cordis, vasorum majorum vitia; nunc ad asthma spasmodicum facilius refertur. In ipsius vero *tracheae inflammatione*, praeter alia et communia signa, fixus ad fistulam ardor, cum tussi aspera, sicca, vel sputo puriformi ac sanguinolento, respiratione difficili, dolore, sub esculentorum deglutitione, cum ad certum oesophagi locum descenderint, acuto. Non desunt pseudomembranae, per totam tracheam interius subtensae exempla, quae vel mortis, vel asthmatis diuturni, — ac ulcerum in eadem Tracheitis.

serpentium, quae phthisis trachealis ac purulentae, causam exhibuerunt.

Cynanche externa.

§. 174. Interdum ad glandulas parotides, maxillares aut jugulares tumor sat magnus, vix multum inflammatorius, interim tamen durus ac dolens, repente, ac sine malignitatis suspicione, tum apud adultos, tum praecipue apud pueros, juvenesque insurgit. Vel, ut vidimus, ab oedematis circumscripti, jugulum ac mentum collaris adinstar alte circumdantis, ac demum inflammati specie, tensio hic oritur et congestio: quae in musculis ac ligamentis maxillarum, ossisque hyoidis, dolorem, et cum febre sat vehementi, masticationem orisque aperturam impossibilem, deglutitionem vero difficillimam reddit. In primo casu, nunc post paucos dies, nunc, febre quidquam majore, post hebdomadam pauloque ultra, tumor ulplurimum per resolutionem blandam imminuitur; vel interdum inopinato disparet, ac, ut factum esse cum aliis novimus, in viris ad testiculum, ad mammam in mulieribus, cum aucta abhinc febre, convertitur. Vel ex utroque maxillarum latere tumor insurgens, jugularium venarum compressionem, et non parva abhinc incommoda producit. In secun-

do vero, ac pertinacis oedematis phlegmonosi casu, insignis tumor ex mento ad pectus usque fere duplex, durissimus ac dolens protenditur: quo non modo deglutitionis summa difficultas, sed et instans suffocationis periculum, in multos dies continuatum, creatur.

Externam quoque dicemus, diversam licet a priori, cynanchis speciem, quae ex ossis hyoidis, aut appendicum ejus luxatione aliquoties petiisse originem, relata est. Cynanche hyoidea.

§. 175. Ratione febris, cynanche, tum illa faucium (§. 172.), tum quae trachealis (§. 173.), ac parotidea (§. 174.) dicitur, diversissimam non raro adipiscitur naturam: ut indolem nunc inflammatoriam, nunc gastricam, nunc vero nervosam malignamque acquirat. Atqui cum nervosa febris (§§. 87. 88.) hunc morbum comitatur, tunc funestissima, quam *malignam*, *ulcerosam*, aut *gangraenosam* dixere, cynanche exoritur: sed cum vix non semper alius tunc morbus, imprimis *scarlatina*, subesse observetur; hinc ut *symptomaticam* fere ubique hanc cynanchis speciem esse censemus, eamque sub *scarlatinae* consideratione potius contemplabimur. Hoc interim reticendum hic non erit: non solam *fau-* Diversitas ex febre. Cynanche maligna.

cium cynanchen, sed et *trachealem* non raro cum gangraenosa exulceratione incedere, et ex eadem fere origine pendentem, iisdem subsidiis esse tractandam.

Causae.

§. 156. Cynanchis causae, pro varia ejusdem natura, vel primaria, vel secundaria, deinde pro diversa febris, quae illam comitatur, indole, differunt; nec tamen ab illis, quae caeterarum partium inflammationes inducunt, distare observantur. Frequentius hic morbus, ob ignotam anni constitutionem, populariter grassatur; sed sporadicae cynanchis rationes non raro sub oculis cadunt. Ad obvias magis ejudem causas refrigerium pertinet: ex quo nempe hic morbus vernali, ac autumnali potissimum tempore comparet. Vidimus post peripneumonias hiemales, easque rheumaticas, moderato morbi impetu, ac sede inflammationis sublimiori loco ascendente, cynanches successisse. Sed quovis fere anni tempore, vel ex frigore sudanti corpori incautius admisso, vel ex speciali faucium frigidiori afflatu, a vehementi et adversis ventis instituta ex equo aut rheda vectione, ex subita hypocausti cum atmosphaera frigida, post oratorias exercitationes, post cantum, clamores,

res, tubarum tractationem, mutatione, ex improvida colli sudantis denudatione, ex potu frigido, glaciali, aestuanti gulae ingesto, etc. cynanche originem trahit. Huc spectant acria diversa, imprimis morbillosum, variolosum, scarlatinum, erysipelaceum, venereum; ut rheumaticum, scrophulosum, ulcerosum, aphthosum, quae faucibus magis infesta, cynanchen saepissime, utplurimum symptomaticam, producunt. Huc et alia revocanda erunt: ut corpora peregrina, sub deglutitione faucibus impacta, mercurialium usus, creber vomitus, quicunque tumor faucibus vel intrinsecus, vel extrinsecus adnatus. Cynanche jam saepius, per suppurationem imprimis, devicta, sub quavis levissima occasione facillime revertitur. Anginam ex vertebrarum colli in unioribus ad anteriora luxatione, recentiorum vix confirmavit industria; et majora certe, quam cynanche, abhinc exspectanda videntur infortunia. Quid causarum actionem in hanc magis, quam in illam juguli partem dirigat, ignoramus; sed peculiaris certe ex hoc annuae constitutionis comparet natura: quod, quae sub eadem fere tempestatis conditione hoc anno faucium imprimis cynanchen causae inducunt, in alio, tracheae magis, aut glandu-

lis ad collum positis, atque testibus tunc, et mulierum mammis potissimum insidientur. Nec magis patet, cur cynanche trachealis infantili magis, quam alteri aetati sit propria; nec infantum vagitus hujus phoenomeni rationem reddere videntur. Ex purpura in icterico per frigus retropulsa, trachealem observavimus cynanchen; ac quaecumque similis ad laryngem tracheamque facta depositio, inflammationem hic loci excitabit. Ex peripneumonia cynanchen oriri, atque bronchiorum inflammationem per totam tracheam in cadaveribus extensam conspeximus frequenter, nec difficilior tracheitidis in peripneumoniam est transitus. Latens in pulmonibus ulcus vix non in omnibus sub vitae termino fauces inflammare, vocemque extinguere observatur. Quotiescunque cynanche aut laryngea, aut faucium, *nervosa* cum febre epidemice incedit; latentis contagii non iniqua nascitur suspicio. Ipsa interdum *pestis*, cum glandularum tumores ad faciem ac jugulum, aut foetidiora faucium ulcera, qualia in Atheniensium peste observabantur, eandem potissimum comitantur,. ad cynanchis speciem malignissimam pertinere videtur. Saepius vero in primis viis illud, quod fauces incendit, la-

tere, multiplici experientia confirmatum habetur.

§. 177. Cynanchis pericula ex febris natura, et ex ipsa, quam inflammatio tenet, sede, tum ex causarum differentia, petenda sunt. Prognosis.
Cynanche faucium, consuetum inflammationum caeterarum absolvit ordinem, ac saepe resolvitur; frequentius vero in illis, qui jam aliquoties suppurationem hic loci experti sunt, suppuratur; rarius, nisi scrophulosum insimul vitium accedat, in tonsillarum scirrhum, aut oesophagi superioris angustationem ac indurationem convertitur; rarissime vero, nisi malignae accesserit febris complicatio, in gangraenam, sed in suffocationem potius aegrotantis terminatur. Facilis cynanchis in alium morbum, ut in peripneumoniam, aut in encephalitidem, conversio dicitur; quin hoc ipsum, nisi de *erysipelacea* natura morbus participaverit, ex propriis compertum haberemus observationibus. Quae catarrhalis est, illa, licet longior, facilius tamen solvitur cynanche. Cum in suppurationem transitura est faucium cynanche, dolor fit intensior et pungens: tandem, ubi tumor ad summum gradum ascenderit, hic dolor, jam facta suppuratione, imminuitur, atque versus sextum, vel septimum

aegritudinis diem, vel sponte, sub somno interdum, abscessus rumpitur; vel ad aperiendum maturus observatut. Quae ad *pharyngem* ets inflammatio, ea, nisi ad alias partes extendatur, longa quidem, sed tam periculosa non est. In suppurationem vero conversa, ob tenuitatem musculorum, imprimis si *venereum* virus subfuerit, vertebrarum facillime cariem producit. Quae vero linguam simul afficit; aut, sine tumore exterius conspicuo, laryngem aut tracheam cum respiratione parva, erecta, dolente, ac magna anxietate aggreditur affectio: illa cum summo vitae conjungitur periculo. Hinc in *cynanche laryngea* ad gangraenam vix iterum tempus conceditur, nisi erysipelacea lateat inflammatio: sed suffocatio promptissime aegrotantem interimit. Sub feliciori hujus morbi exitu, puriformia ac sanguinolenta sputa cum membranarum frustis, copiosa, cum sudore ac urinis ubertim manantibus rejiciuntur; aut vomicae species pulmonem occupasse visa, quae cum longa, et fere purulenta expectoratione feliciter dispersa fuit. Visi sunt, qui hoc ex morbo jam secundo, aut quarto die obierint; interdum ad octavum, et ultra protrahitur affectio. Rarius ab hoc morbo tracheae angustatio, aut obdu-

ctio membranosa insequitur, perpetuae dyspnoeae causa. Talem ab externo herpete juguli super tracheam internam deposito, cum respiratione, sub minimo fere motu clangosa et stridente, observavimus. Interdum vero, abscessu in aspera arteria relicto, *trachealis*, a pulmonali bene distinguenda, inducitur *phthisis*. Vix periculosa est cynanche, quae a causis non malignis, ex glandularum maxillarium, parotidum, aut lymphaticarum tumore producitur. Summa vero malignam quamvis aut gangraenosam cynanchem pericula, sub *scarlatinae* imprimis consideratione ulterius exponenda, premunt.

§. 178. Cynanchis cura iisdem fere, ac aliarum inflammationum medela, submittitur regulis: atque tum causae, epidemicae constitutionis, febrisque naturae, tum denique subjecti, ac temporis, quo morbus duravit, considerationem sibi exposcit. Resolutionem quidem ab initio morbi solerter tentamus; sed in tonsillarum inflammatione, peracto jam quarto, aut quinto morbi die, vel si jam saepius hunc ipsum cum suppuratione perpessus fuerit aegrotans, rarissime obtinebitur illa. Venaesectionum generalium repetendarum paucis in

Cura.

Cynanchis faucium.

casibus tam saepe, ac alibi necessitas observatur. Post has vero, localis vasorum depletio praecipue indicatur. Raninas hic venas incidere docuerunt antiqui; sed incommoda satis hoc in malo, nec periculo destituta operatio videtur. Venam alii jugularem aperire jubent: quae quidem, si absque fasciarum ad jugulum applicatione suscipiatur, in graviori casu subsidium offert; interim duodecim fere hirudinum collo appositarum actio huic ipsi vix multum cedit auxilio. Si tamen ex abdominis saburris inflammatio dolorque faucium potissimum pendere videatur; tunc, absente quidem cruoris abundantia, emeticum, aut emeto-catharcticum medicamentum saepissime juvisse conspeximus; in casu plethoricae *complicationis*, aperta prius vena, sine affluxus sub vomendo ad fauces majoris timore, ad emesin pervenimus.

Si catarrhalis faucium videatur affectio, nec febris urgeat, tunc sanguis non facile mittendus est; sed saepe vesicans ad nucham positum, ac colutoria quidquam adstringentia (N. XXII.), tum haustus salinus cum nitro, ac unico tartari emetici granulo, potusque tepidus ex infuso sambuci et melle paratus, egregie conducunt.

In fortiori faucium inflammatione cavendum est, ne salinis facile, ac irritantibus medicamentis, aut potu frigido gulam stimulemus: hinc medicamenta per anum potius frequenter sunt injicienda. Interim tamen blandiora per alvum evacuantia egregie conducunt, et sicciores tensaeque fauces tum frequenti balneo ex decocto malvae, cum melle, ac nitri parva portione, vel ex lacte tepido, cum ficubus cocto, fovendae; tum vapore ex aqua, cum aceti pauca quantitate, spongia suscepta, hauriendo, continuo relaxandae; tum linctu ex cydoniorum seminum, aut gummi arabici diluta mucilagine, ac melle (N. XXIII.) demulcendae sunt. *Injectio* in fauces, nisi tenacissima pituita eandem sibi expetat, ac nisi omnis insimul evitetur impetus, cum damno suscipitur. Nec *gargarizatio* sine majori partium irritatione ab aegrotis tentatur. Exterius quoque, sub mento, linimentum volatile (N. XXIV.), panno laneo abunde susceptum, aut emolliens ex lacte ac pane cataplasma, applicari potest. Si rheumaticam inflammatio habuerit indolem: detracto jam sanguine, vesicans jugulo applicitum eandem potenter aliquando dispellit.

Cum vero resolutionem cynanchis ob prae-

dictas rationes non attingimus; superest, ut, imminuto jam faucium dolore, accedente horroris levioris, ac pulsationis in illis, quin febris in integrum cesset, sensatione, maturationem abscessus promptiorem, ac puris sine magna partium destructione evacuationem celeriter promoveamus. Rarius, sed interdum ad exteriora turgentem faucium dirigere licet abscessum; subinde vero hic ipse, totius fere gulae cavum occludens, angustias insignes, ac praefocationis adeo instantis minatur periculum. Hinc in balneo vaporis, ac in emollientium externorum usu perseverare; venaesectionem vero, nisi major adhucdum inflammatio ac respirandi difficultas hanc exigat, evitare oportet. Si albicantis jam, ac fluctuantis abscessus ruptura citius obtineri non queat, tunc hic idem lanceolae auxilio aperiendus est promptius; nec unquam, nobis quidem, hac in cynanchis specie, ob imminentem suffocationem, ad *Bronchiotomiae* operationem (§. 166.) recurrendum fuit.

Cynanchis laryngeae.

§. 179. In *Cynanche laryngea* (§. 173.), et in *tracheae inflammationibus*, sub maximis quidem vitae periculis, saepius arti non nisi pauca curationis conceduntur momenta. Ubi

manifestus est hujus morbi character inflammatorius (§. 175.), tunc in citissima jugularis, alterius venae sectionis, saepius repetitae administratione, ac in scarificatae cucurbitulae, laryngi ipsi, vel inflammatae tracheae regioni superimpositae, aut in duodecim fere hirudinum huic ipsi loco solicita satis applicatione, potissima quaerenda sunt auxilia. Infantes quidem, huic morbo prae aliis subjecti, tam largas venaesectiones vix perferunt; sed adaequata eorundem aetati venaesectio, aut hirudinum usus, non minus in illis requiruntur. Praeterea nec pediluviorum, nec clysmatum frequentiorum, nec vaporum ex aqua frequentius inspirandorum, nec vesicantis post venaesectiones laryngi, tracheae applicandi, beneficio renunciandum est. Imminentem ex purulenti humoris ad laryngem collectione suffocationem, post venaesectionis administrationem, interdum dissipavit *emeticum*.

Interim celandum hic non est, methodum, quam hucusque proposuimus, antiphlogisticam, non in quavis, licet minime maligna, cynanchis laryngeae epidemia semper conduxisse. Hinc in spasmo magis causam hujus morbi quaesiverunt alii (§. 173.), ac ad ipsum de-

nique mercurium, vix aequali tamen felicitate, ita confugerunt; ut, omissis fere in totum venaesectionibus, infantibus, etiam non ultra duos annos natis, *calomelas* grana quinque, vel sex, bis aut ter in die, aut omni trihorio, grana tria, donec quindecim mercurii grana devorassent, porrigerent: aut mercuriale unguentum vel ipsi (quo non penetrabit) laryngi illinirent.

Cum, ob summam vel in larynge ipsa, vel in superiori tracheae parte inflammationem, suffocatio instare videtur; tunc *bronchiotomiae* operatio, ut anceps quidem, sed unicum in his angustiis auxilium, instituenda est.

Cyn. parotid. §. 180. In *cynanche externa* (§. 174.) quae ad glandulas colli, maxillae, originem agnoscit, benignae utplurimum naturae morbo, pro vehementia febris pulsusque ratione, una, vel altera venaesectio, interdum nulla, indicatur. Praeterea linimentum volatile, aut, sub majori tensione, cataplasma emolliens, tumori imponitur; ac evacuans salinum, posthinc vero haustus salinus cum vino antimonii, aut cum refractis tartari emetici dosibus, nec non infusum sambuci cum nitro et oxy-

mele, utiliter praescribuntur. Remedia repellentia, adstringentia, saturnina, quae glandularum facile tumorem relinquunt, aut irritantem materiam in loca nobiliora conjiciunt, evitentur oportet.

Quotiescunque vero, aut ex istius, vel ex alterius cynanchis celeriori dissipatione, expansione, aegritudo, aliud ad viscus conversa, pericula vel auget, vel nova creat; tunc his ipsis, secundum regulas partim jam traditas, partim alibi tradendas, succurrendum est.

Quae species cynanchis ex hyoidei ossis luxatione pendet, chirurgicis ea auxiliis, ac repositione curatur. Cyn. hyoid.

§. 181. Si vero febris nervosae, ac malignitatis symptomata quamcunque ex praedictis cynanchen comitentur (§. 175.): tunc methodus huic febri ac malignae inflammationi adaptata (§§. 94. 95. 96. 97.), ac illa imprimis, quam in anginosa, sic dicta, et maligna scarlatina exponemus, requiritur. Cyn. malign.

§. 182. Superato cynanchis cujusvis impetu; pro diversa febris, quae eandem circumdederat, ratione, diversa reconvalescentibus remedia, et diaeta conducunt. Habitualem et ex Cyn.praeserv.

faucium laxitate ac irritabilitate pendentem cynanchen, collutorium ex aqua frigida, vel ex decocto corticis Peruviani, quercini, cum aluminis, interdum cum opii portione, avertit.

ORD. III.

INFLAMMATIONES PECTORALES.

GEN. I.

PERIPNEUMONIA PLEURITIS.

§. 183. Viscera thoracis in cavo contenta inflammationibus persaepe corripiuntur; ac inter haec, pulmones frequentius, quam alia, hoc morbo laborant. Saepius dolores punctorii ad costas, variasque thoracis regiones, hos affectus comitantur: ob quos, pleuritidis his ipsis impositum nomen est; sed centenorum inquisitio cadaverum nos docuit, quod jam a magni nominis Scriptoribus animadversum fuit, in paucissimis, qui ex *pleuritide*, aut *pleuroperipneumonia* cum singulis aliis decubuerant, inflammationis sedem ad ipsam pleuram hae- Significatio.

sisse ; vix autem non omnibus, sine pleura, pulmones, non alio modo, quam quibus sola peripneumonia credebatur propria, inflammatos fuisse. Nec his paucis vel sola et sine pulmonum inflammatione pleura, quod ab aliis interdum observatum fuisse legitur, incensa fuit ; sed cuivis inter illos hi ipsi quam maxime tumebant, et veram mortis causam non in superficiali, minusque lethali membranae istius phlogosi, sed in ipso hoc spongioso respirationis organo latere testabantur. Est quidem commune cum costis circumjectum pulmonibus tegumentum : et hoc quidem sensu *pleuritidis* ad ipsam hujus visceris inflammationem extenderetur significatio ; sed cum inter pulmonum inflammationem, quae cum costarum dolore est, et inter illam, quae sine hoc ipso incedit, in illis quidem nec minima subsistat differentia ; nec exterior magis in *pleuritide* sic dicta, quam in *peripneumonia*, inflammatio observetur ; nec bronchiorum frequentissime a nobis conspecta phlogosis in hac ultima saepius, ac in illa, occurrat : clarum, ut opinamur, ac indubium prorsus est, nullam his morbis diversitatem intercedere, ac utranque unico sub *peripneumoniae* nomine aegritudinem posse, ac debere pertractari. Ipse

quidem thorax, vel ad musculos, vel ad membranas eidem insertas, dolores, ac inflammationes hinc inde experiri, suppurari, ac respirationis opus non parum praepediri potest: sed quemadmodum abdominalium musculorum ac peritonaei affectio, ab inflammatione viscerum hoc in cavo positorum; — sic et pulmonis inflammatio a thoracis ipsius, seu pleurae affectione, sub pleuritidis nomine (§. 186.) distinguenda est, et ratione tam symptomatum, quam periculi, differre observatur. Nec pulsuum, nec sputorum huic assertioni vel minimum contrariatur natura: cum et in simplicissima pulmonum inflammatione frequentius certe duras, quam molles, arterias; ac sputa eo certius sine sanguine, ac fere nulla, inveniamus, quo vehementior in pulmonum parenchymate inflammatio viguerit.

§. 184. Est igitur *peripneumonia* febris, cum respiratione difficili, cum sensu vel ponderis, vel doloris in pectore fixi, gravioris, ac cum tussi sub majori inspiratione mox redeunte, haec symptomata quamplurimum exacerbante: Definitio.

§. 185. Cum ideo et thorax interdum in-

flammetur, et respirationem utique difficiliorem reddere queat; juvabit, praeter veram peripneumoniam (§§. 183. 184.), illius quoque inflammatoriam affectionem sub *pleuritidis* nomine retinere: quo nos quidem eundem morbum intelligimus, quem alii Scriptores sub *pleuritidis spuriae* seu *nothae* appellatione intellexerunt. Sic et pulmones interdum morbo, periculoso quidem, sed tamen a *peripneumonia vera* diverso, quam *notham* appellamus, corripiuntur. Alias vero nec ad pulmones, nec ad pleuram aegritudinis causa residere, sed ex alio loco pendere observatur: quos affectus tum *peripneumoniam*, tum *pleuritidem consensualem* vocare sueverunt. Omnes vero hi morbi, ratione febris, variam, atque tum *gastricam*, tum *nervosam*, seu *malignam* assumere naturam queunt; atque nunc *sporadici*, nunc vero *epidemico* grassari more, ac interdum, quod copiosius hoc ipso anno conspeximus, *periodicam* ostendere indolem observantur.

Symptomata. §. 186. Varius symptomatum in peripneumonia *vera*, hiemali sub frigore longe frequentiori, nec tamen sub fervidissima aestate exulante, ingressus est. Nunc enim dolor acutus in pectore, cum lassitudine, anorexia prae-

ce-

cedit; nunc horror, aut rigor, nunc solus calor scenam aperit, ac citius, vel tardius cum dolore, aut ponderis tensivi super pectore sensu sociantur. Utplurimum horrorem sequitur aestus major, ac fere continuus, moxque vel acutissimus pungensque dolor quamcunque thoracis regionem, frequentius lateralem, mediam, invadit, ac ad claviculam, scapulamque saepe extenditur; aut insignis ad sternum constrictio, oppressio, angustia, plenitudinis sensus, anxietas accedunt. Hinc respirationis profundioris difficultas, et incommodus vel in hoc, vel in aliud latus decubitus, utplurimum in dorsum, altiorique loco facilior, anhelatio frequens ac parva, cum tussi difficili, frequente, expectoratione aut spumosa et viscida, aut sanguine mox tincta, interdum protinus sanguinea, aut flava et viridescente, aut demum, in ferociori morbo, nulla, et singulorum sub tussi symptomatum augmento. Interea pulsus utplurimum durus, fortis, plenus ac frequens; interdum mollis, hinc inde intermittens, aut et parvus, contractus; in aliis frequentia naturalem vix multum superans, aut etiam tardior. Cordis interim, sub quovis arteriarum statu, vibratio magna, et multus in praecordiis ardor ac aestus percipitur. Sanguis, ab

initio morbi emissus, naturali fere conspicitur similis; qui paulo tardius educitur, hic *corio* denso, flavescente, ac tenaci, quod *pleuriticum* vocant, utplurimum obtegitur. Facies in multis est rubra, subtumida, interdum fere livida; sed in pluribus pallida et collapsa observatur. Sudor non raro multus, viscidusque ad faciem, jugulum, ac pectus exprimitur, inutilis; caetera coporis intense calent et siccescunt, lingua aridissima, cum siti intensa, ac laboriosa deglutitione. Aerem exspiratum *calidiorem* hic esse, vix non omnes asseruerunt; sed in plurimis, hoc ad signum attenti, non invenimus idem, plurimusque ex ipsius Medici manu nunc frigida, nunc calida, et ex celeritate, qua aer respirando renovatur, errori locus est. Omnes vero, qui hoc morbo decumbunt, dum sermocinantur, brevia, et anhelationibus intersecta verba proferunt. Utplurimum quidem in latus, quo dolent, facilius decumbunt; sed frequenter satis contrarium, ex rationibus non semper claris, contingit. Alvus interea, nisi liquida ac copiosa, in multis est obstructa; urinae utplurimum jumentosae; ac singulorum symptomatum manifesta ad noctem, cum pervigiliis, aut deliriis, exacerbatio.

Per asperrimam vero tussim non modo vomitus biliosus in multis succedit, sed et maximus non raro signorum gastricorum apparatus sub violento morbi progressu observatur; quin tamen istorum aliud, quam in ventriculi cum inflammato viscere consensu, fundamentum existat. Hinc toties, hac a larva seducti, lethale aegrotantibus emeticum praescripsere Medici, totiesque prudentiori sub cura, per solas venaesectiones haec symptomata non minus, quam frequens in peripneumoniis diarrhoea, dissipantur. Maximam in lethalibus peripneumoniis vasorum abdominalium, hepatis imprimis, repletionem frequenter deteximus; ut ex quacunque in hoc ipsum facta incisione, copiosus mox sanguis proflueret, ac mesenterium, ac intestina, vasa undique cruore distenta exhiberent: ex qua locali abdominis plethora, quamplurima ad ventriculum ac intestina hoc in morbo abunde explicantur symptomata.

Sed magnus interdum hypochondriorum tumor, dolensque tensio observatur, nec non gravis aliquando, sub quavis fortiori inspiratione, abdominis dolor, exspirando moderatus, nobis comparuit: quem iterum tum ex hac ipsa vasorum repletione, tum vero ex

inflammati pulmonis cum diaphragmate cohaesione, hujusque in abdomen repetito descensu, sectionibus cadaverum reperimus illustratum. Non raro ad diaphragmatis arcum, cui hepar subjicitur, inferior dextri pulmonis lobus cum hoc septo connascitur, atque tum huic ipsi, tum vicino hepati inflammationem, doloremque communicat: sub qua, in suppurationem aliquando conversa, purulentam ex pectore materiam in abdominis cavum depluisse, ac purulentum istius hydropem constituisse, aliquoties deteximus (§. 249.)

In tantum vero tumorem inflammatus pulmo aliquando effertur, ut in eodem, thoracis cavo vix non ampliori, costarum frequentius vestigia, formamque albescente ex flavo materia delineatam, ostenderimus: quod in dextro imprimis thorace, per hepatis, interdum praegrandis, et ad quartam, tertiamve, ex veris, costam apud multos in pectus ascendentis volumen adauctum non raro contingit. Hinc facilis est tensionis ad hypochondria, imprimis ad dextrum, multorumque symptomatum ad hepar, et ad ventriculum explicatio. Interim non tam perfecte semper dolor cum inflammati pulmonis loco respondet: ut non in alia longe parte illa, sub vita; in alia iste,

post mortem, detegantur. In sinistro adeo thorace dolorem, in dextro vero pulmonem inflammatum fuisse, compertum habetur. Discissa pulmonis inflammati substantia, copiosam in cellularem hujus visceris tunicam crassioris ac subsanguineae lymphae transudationem ostendit: qua cocti fere hepatis duritiem parenchyma pulmonum adquirit, et ex spongiosa, aerique pervia substantia, compressis ac obliteratis fere bronchiis, in ponderosum, solidumque corpus convertitur. Frequentior nobis, ex copiosis certe cadaveribus, posterioris ac lateralis pulmonum portionis inflammatio comparuit; cum anterior, ac sub sterno posita eorundem compages, ab incendio libera, vix non sola pro respirationis ac circulationis sufficere debuerit opere, ac ponderis hic loci utplurimum prementis non minus, quam praedilecti in dorsum decubitus, docuerit originem. Ipsorum interim bronchiorum inflammationem vix non in omnibus, quibus pulmo sic laboraverat, deteximus; plurimumque spumosi, vel sanguinei, ac purulenti humoris, qualis sub morbo per tussim ejiciebatur, continebant ubique. Caeterum in sinistro non frequentius, quam in dextro pulmone inflammationem contigisse, nec ex una, quam ex altera pericula

majora fuisse, nobis visum est. Frequentius forte superiores pulmonum lobos inflammatos deteximus: cum tamen dolor vel sub clavicula, vel post scapulas sat raro afflixisset. Singulos non modo pulmonum lobos inter se ipsos, sed et cum pericardio, cumque universa pleurae extensione, lymphae coagulabilis ope; concretos saepissime, et non raro pulmonem totum pseudomembrana inclusum, cum aliis, deteximus; ac aliquoties in novissima ac tremula fere adhucdum membrana, innumera, quinque vel sex dierum spatio generata vascula Auditoribus, quod iterum alii ante nos jam fecerant, ostendimus. Hunc saccum inter ac pulmonem, non raro plurimum purulentae colligitur materiae: quae primo quidem intuitu abscessum pulmonis amplissimum mentitur; sed attentius ab hoc ipso abstersa, visceris superficiem intactam prorsus ostendit. Sed cum densissima sic lympha in pulmonum parenchymate, ac circa haec organa colligitur; in plurimis certe peripneumonia defunctorum thoracibus, serosi, ac nunc purulenta materia, nunc sanguine commixti liquoris quantitatem conspicuam, interdum ad octo, vel decem librarum pondus ascendentem, invenimus: quae extravasati copia liquidi non semper quidem

cum praesenti inflammationis vestigio correspondit, ac ob citam haec in loca depositionem, in viventibus *hydropis acuti* (§. 131.), seu *inflammatorii* nobis speciem obtulit: sub qua, inflammationis symptomata quamplurimum quidem imminuta; compressiŏnis vero ac suffocationis repentinae effectus lethales, praeeunte utplurimum brachii ejusdem lateris torpore, aut hujus, ac dorsalis regionis oedemate, comparuerunt.

Atqui ex his singulis, symptomatum hoc in morbo ad pectus urgentium natura, ac singularis anxietas, cordisque vibratio intelligitur satis. Nec tamen desunt et alia truculentae affectionis phoenomena, quae ex insigni circulationis impedimento, ac sanguinis ad caput collectione, tum ex affecto nervorum systemate non obscure derivantur: summus nempe capitis dolor, oculorum splendor, rubor, prominentia; linguae tumor, deliria, vel coma somnolentum ac stupor: quae singula, ingravescente in dies ac in aliam, aliamque thoracis partem converso morbo, pedetentim accedunt: donec, sub pejori rerum statu, ad septimum circiter, vel circa nonum, undecimumque diem, aliquando citius, aut tardius, fatalis in thorace stertor, faucium inflamma-

tio cum voce extincta, extremitatum frigus, pulsusque inaequales, intermittentes, exiles, ac sudores glutinosi, viscidi, frigidique, vicinam mortem praesagiant.

Atque haec fere funestioris morbi symptomata concernunt. Alias vero, vel ab ipsa natura felix per nares excitatur haemorrhagia; vel sub recta morbi curatione, sputorum puriformium, ac cum sanguinis striis remixtorum augetur copia, et expectorandi facilitas: a qua dyspnoeae ac doloris imminuuntur incommoda, et febris ipsius moderatur impetus. Minime tamen rarum est, per sputa morbum nequaquam solvi; ac in utroque casu, versus septimum, nonum, undecimum, decimumquartum, aut alium, certe sine pejori rerum omine, his intermedio morbi die, sudor profusus, aequalis, ac vaporosus per universum corpus emanat; ac simul urinae copiosum, leve, ac puriforme sedimentum deponunt. Interdum, sine sputis iterum, per urinas, sedimento quidem destitutas, sed copiosissimas, ac ad duodecim, pluresque libras in die emissas, peripneumoniam, imprimis rheumaticam, dissipari observavimus.

Quamvis autem enarrata hucusque symptomata, pulmonis inflammationem frequentissi-

me, vel ex parte, vel omnia comitentur: est tamen, ubi et in thoracis cavo *occulta* viscerum *inflammatio* latuit, cui signa, cum viveret aegrotans, defuere quidem; sed ubi dira inflammatio, vel facta jam pulmonis suppuratio, post mortem demum in conspectum venerunt. Eadem in pluribus accidisse *vaccis* observavimus: quas, cum epidemica, summeque lethalis has bestias prosequeretur peripneumonia, vel cum saniores apparerent, experimenti causa mactatas, cum duro ac inflammato pulmone secuimus. Saepius interim Medicorum potius, quam signorum deficientium culpa, peripneumoniae praetervidentur, ut, sub cararrhalis imagine febris, latens in pulmonibus phlogosis in funestas hoc viscus suppurationes in non paucis aegrotantibus conjecerit.

§. 187. Musculorum pectoralium, inter costalium, ac membranae thoracem ambientis, dividentis, phlogosin ac dolorem, sub inspiratione profunda auctum, cum febre ac levi dyspnoea, *pleuritidem* vocamus (§. 184.). Morbus hic a pulmonum inflammatione distinctus, ac, nisi cum hac ipsa complicetur (quo in casu, vix unquam determinando, *pleuroperi-* Pleuritis.

pneumoniae nomen assumit (, thoracici utplurimum rheumatismi imaginem refert. Ipsam quidem pleuram tum alii, tum nos ipsi (§. 183.) inflammatione in cadaveribus ostendimus correptam: ac licet talia sine ullo ad pectus dolore pungente aliquando nobis obvenerint; hoc tamen non impedit, quin sensibilem utplurimum, dum inflammatur, *pleurae* agnoscamus naturam. Rarius interim hoc fieri, quam ut communissimi morbi, qualis pulmonum est inflammatio, reddere rationem queat, jam dictum est: sed cum id ipsum contingit, vel cum musculi thoracem investientes hoc modo afficiuntur, perpauca aut nulla etiam tussis eaque sicca, et brevis excitatur. Febris, nisi major, ac phlegmonosa hic adsit inflammatio, vix magna; pulsus interim interdum durus ac frequens; oppressio pectoris ac angustia, quem in peripneumonia, longe minor est; et respiratio, nisi profunda, vix difficilis observatur. In partem dolentem, quae et ab attactu offenditur, aegrotantes tamen facilius decumbunt; nec erectam adeo, quam in pulmonum morbo, positionem requirunt; quid quod, cum ad dorsi vertebras, *dorsalis* ut vocant *pleuritis* urgeat, in erecto corpus situ tenere sine majori ad spinam dolore non pos-

sint. Urinam *sanguineam*, quam hac in pleuritidis specie animadversam legimus, conspeximus nunquam; atque renum magis, quam thoracis tunc subfuisse suspicamur inflammationem. Volubilis est a parte ad partem haec morbi species, atque illis imprimis observatur propria, qui rheumaticis, arthriticis, aut scorbuticis demum affectibus, prae aliis subjiciuntur. Utplurimum per sudóres leves, tempore sat brevi, terminatur hic morbus; interdum vero chronicus fere per multos annos divexat; alias vero inter musculos, qui costis interseruntur, abscessum, neglectus, ac costarum subinde cariem inducere visus est. Inter pleuram ipsam, atque intercostales musculos purulenta materies visa est saccum excitasse praegrandem, ac in thoracis cavum prominentem: unde pulmonum compressio, dyspnoea, facilisque in illud ipsum depletio intelligitur. Interdum sub sterno, vel ad mediastinum facta inflammatio, suppuratio, similes, nisi vehementiores, effectus producit.

§. 188. *Peripneumonia notha*, fortior nobis *bronchiorum catarrhus* est: quo, in pituitosis, obesis, senibus, cachecticis, laxisque hominibus, frigida et humida sub tempestate, ab ac- Peripn. notha.

cedente membranae mucosae hos canales investientis irritatione, copiosior tenaxque pituita celeriori passu secreta, bronchiorum fines opplendo, suffocationem sat cito minitatur; quin ob dolorem, aut ob primariam inflammationem spiritus praecludatur. Febris etenim, si ulla, parva hic est, et ex aliis magis, quam ex pulsu, ac calore internoscitur. Docent vero illam peracutus capitis, sub tussi auctus, dolor, vertigines, lassitudo, urinae turbidae, ac celerior morbi sub fine progressus: sub quo et ipsae interdum arteriae, alias naturalibus vix non aequales, celeriores, nunc inaequales, ac debiles, cum anxietate praecordiorum, et pectoris magna oppressione, comparent. Sitis interea perpauca est, ac potus per vomitum regurgitatio frequens. Viscidissima in pulmone materies sub tussi, quae nunc impetuosa, nunc pauca est, stertorem excitat; ac antequam de periculo, in morbo, lentiori ac fallaci nonnunquam passu incedente, adstantibus constet, fatalis non raro, praecipitis interdum affectionis, exitus, non sine accedente, ut videtur, peripneumoniae verae symptomate, observatur.

Per et pleur. consensual.

§. 189. Quemadmodum de cynanche (§.

176.) aliisque inflammationibus dictum est, sordes in primis viis collectas, earundem non raro fomitem offerre; sic et thoracis non modo pungentes dolores, sed quaevis peripneumoniae symptomata hoc ex fonte impuro frequenter, ac interdum sub epidemico influxu, propullulant. Facilis quidem hoc in judicio error subrepit (§. 186.), ac frequentius certe inflammationis cum gastrico apparatu complicatio hic occurrit, quam quod ex solis in abdomine saburris ad tam insignem pectus consensum provocetur; interim nec hoc ipsum aliquando deest; atque tussis, dyspnoea, anxietas, dolorque pectoris cum febre conjuncta, non aliam subinde, nisi abdominalem, et ex bile, saburra, vermibusque corruptis, agnoscunt originem. Ex solis interdum flatibus, apud hypochondriacos, hystericas, per spasmum intestinis incarceratos, acutissimus ad costas, scapulasve dolor, ac frequens a vermibus vel tussis, vel pungens in pectore sensatio excitatur. Plures epidemiae tum aliis, tum nobis ipsis occurrerunt, in quibus manifesta quidem inflammati pulmonis signa, sed constans insimul gastricorum symptomatum series, urgebant; ac in quibus lautior sanguinis ac repetita saepius detractio, insignes aegro-

tantibus noxas; — porrecta vero, post unam, alteramve cruoris emissionem, tum emetica, tum purgantia, salutem citissime attulerunt. Male quidem ex *flavo* aut viridescente sputorum colore, mox ad biliosam peripneumoniae concluditur naturam; nec omne, quod flavum est, mox de bile testari dicatur! Sed cum, sub anni genio gastricis imprimis affectionibus favente, ac sub constanti satis apparatu signorum, quae gastricam comitari febrim pernoscimus (§. 100.), nec non sub frequentiori observatione, aegrotantibus diversis tum vomitum spontaneum, tum diarrhoeam biliosam sub simili rerum conditione conduxisse, peripneumoniae occurrunt: tunc certe de *consensuali* ac *symptomatica* earundem origine dubium superesse non potest; ac repetitae in multis venaesectionis effectus hoc judicium fatali nimis argumento comprobabunt.

Peripn. nerv. §. 190. Peripneumonias quandoque febris *nervosa* (§. 80.) comitatur, atque malignam earundem naturam, tum subjecti ipsius, et causae specialis, tum epidemici imprimis characteris culpa, constituit. Tanta vero subinde hujus morbi apparuit atrocitas, ut vel ipsam *pestem* lethalitate aequaverit; nec raro, cum

minor quidem epidemiae furor esse videretur, magnam nihilominus in provinciis stragem edere consuevit. Incipit vero haec labes cum extrema virium prostratione, facie pallida, tristi; morositate, timore, aliisque nervosae febris tum *versatilis* (§.87.), tum *stupidae* (§.88.) symptomatibus. Horror, cum calore intermixtus, praecedit: hunc sequitur magna respirandi difficultas, oppressio pectoris, et angustia cum tussi frequenti, laboriosa, ac vel sicca; vel pauca, serosa, tenuia, sanguinolenta, vel saniosa sputa efferente. Pulsus interea vel naturalibus vix frequentiores, vel celeres, parvi, inaequales, ac valde mutabiles observantur. Erectos quidem sedere, extrema jubet respirandi impotentia; sed vires desunt, facilisque sub hac positione lipothymia succedit. Atrox simul capitis, ad occiput imprimis, dolor urget; ac sub magna vertigine, delirium tacitum, aut ferox frequenter huic ipsi adjungitur. Sed, jam ante febris accessum, vel repente cum illa, maximus non raro ipsum thoracem, pungensque admodum, vix attactum ferens, animamque fere supprimens dolor, cum vomitu bilioso, ac herbaceo, adoritur; ac perpetuae vigiliae; aut sopores comatosi, linguae siccitas, ariditas, tremoresque ac subsultus tendinum, sin-

gultus, urinae turbidae, aut aquosae, aut subnigrae, sanguinolentae, lixiviosae, furfuraceae; vel sudores glutinosi, copiosi, cum petechiis lividis, subnigris; aut miliaris eruptio; aut demum haemorrhagiae per nares, alvum, aliasque vias copiosae, atque aegrotantibus funestae observantur. Interdum dolor fugax aegrotantem quidem deserere videtur, nec tanta respirationis difficultas urget; sed ingens sitis, lipothymiae, aphthae, cavum oris exedentes, eundem circumdant. Emissus hoc in morbo sanguis, cohaerentia utplurimum destituitur; ac dissolutus, in crassamentum nequaquam coit. Vidimus tamen et hoc in morbo corium durum, sed sanguinolentum, obtegisse cruorem. Sub funesti morbi fine tum stertor lethalis, tum lethargicus fere sopor, ac interdum convulsio, cum extremitatum frigore, pulsuque exilissimo, scenam claudunt: in aliis, cum gastrica simul saburra ad abdomen latuerit, diarrhoea moderata symptomata infringit; aut abscessus in exterioribus felices comparent; aut circa labia quamplurima ulcuscula, vel ad cutem exanthema miliare, cum sudore multo, ac olido, meliori sub omine, efflorescunt. Cadaver hoc a morbo apertum nobis obtulit pulmonem ad posteriora turgidum, ac sangui-

ne

ne infarctum, sed non durum; nec, ut in vera peripneumonia, gravem, aut sero, aut coagulabili lympha circumseptum.

§. 191. Nisi experientia doceret, peripneumoniam *intermittentium* interdum febrium subjugari familiae (§. 185.), crederetur a nemine. Tantum vero istius in quoscunque morbos dominium exercetur (§. 22.): ut et acutissimum, de quo sermo est, pulmonum morbum, in partes suas rapuisse, tum aliis, tum nobis ipsis conspectum sit (§. 185.). Non quidem tam commune hoc esse noverimus: ut cuivis cum aliqua symptomatum remissione peripneumonico Peruvianum sine damno corticem porrigendum esse credamus; sed tamen frequentius peripneumonias graves, tertianae typum cum ordine observantes attenta observatione prosecuti sumus, et, paucioribus longe, quam sibi alias exegissent, praemissis venaesectionibus, cum laudato febrifugo, tum cito, tum constanter curavimus. Sub ipso quidem insultu morbi, dyspnoea gravis, tussis cum dolore thoracis, pungente, ac sputis sanguine commixtis, febrisque acuta cum pulsu duro ac pleno, comparent; sed accedente post sat longum calorem sudore; potis- Peripn. periodica.

sima, quae ad pectus urgebant, symptomata fugantur; ac sequitur minor pulsuum, plenorum licet, frequentia, calorque cutis moderatur. Saepius nunc urinae lateritium deponunt sedimentum, ac sat evidenti aegrotans fruitur quiete; donec eodem fere, quo prior invaserat, tempore, nova morbi exacerbatio, cum graviori pectoris insultu, inopinato superaccedat; eodem, quo dictum est, modo, per sudorem terminanda. Interdum tertianae duplicis aut amphemerinae species, manifestiorem alias remissionem obscurat; sed tamen haec ipsa, cum nova accessione comparata, insigniorem mox, quam in communi peripneumonia solet, a tam miti rerum statu, in pejus mutationem sat clare ostendit; majorque febrium intermittentium, eodem tempore observandarum, numerus, de periodico praesentis morbi charactere vix dubium relinquit.

Causae. §. 192. Peripneumoniam excitare queunt tum causae inflammationum communes (§§. 118. 125.); tum vero praecipue illae, quae in organa respirationis evidentius agunt. Frequentissima certe ex omnibus est frigidioris aurae sub aestu majori, aut post longos sermones, post cantus, aut tubarum tractationem,

post luctam, nixum, cursum, inspiratio, vel potus gelidi hoc sub statu ingurgitatio avida. Hinc non modo sub fortiori frigore ac septentrionali vento peripneumoniae copiosius occurrunt; sed media quoque aestate ab incauto sub sudoribus potu frigidiori, vel ingesta glacie, hoc morbi genus non raro observatur. Ipsa transpirationis subitanea suppressio frequentius forte pulmones, quam alias partes inflammat. Sed et quaevis externa pectoris laesio, costarum fractura, contusio, vulnus, tum pleuritidem, tum ipsam interdum peripneumoniam excitare potest. Huc et corpus peregrinum pulmonibus illapsum, irritansque vapor hoc viscere attractus subinde pertinebit. Rheumaticum vero imprimis, variolosum, morbillosum, erisypelatosum, scabiosum, ulcerosum acre, nec non aliud quodcunque, vel metastasis ad pulmonem, vel thoracem deposita, utrunque morbum frequenter progenerant: quae causae omnes fortius agunt in subjecta, quae vel ob osseam compagem, vel ob hepar, aut lienem praegrandia, angusto thorace exstructa, vel jam pridem pectoris morbis, catarrhis frequentibus, aut et peripneumonia affecta erant; vel quae speciali ad pulmones plethora, aut ex suppressa alia, la-

borant; aut demum quae tuberculis refertum hoc viscus ferunt. Non infrequens cynanchis, trachealis imprimis, ad pulmones descensus est; frequentior vero in puerperali febre (§. 217.) inflammatio ex abdomine in pulmones dispergitur ipsos. Has vero causas omnes superat incognita atmosphaerae dispositio: sub qua, sine manifesta semper frigoris ratione, quamplurimi pulmones inflammari observantur. Qui fortiori ac robusta fibra donati sunt, illi frequentius, quam debiles; — adulti magis, quam infantes hoc a morbo invaduntur.

Ad *peripneumoniam notham* laxus pulmonum habitus, et quaecunque caûsa pulmonem stimulans, illa, quae inflammationi producendae par sit, forte minor, contribuere videtur.

Gastricae peripneumoniae causa vel ex ipso morbi nomine jam patet: sed quid *malignam* generet, id quod in genere de *nervosis febribus* jam fassi sumus, quam maxime ignoramus. Cachecticorum quidem, ac illorum, qui post longa et maritima itinera scorbuto laborant, in quoscunque graviores morborum exitus, dum febris accedit, dispositionem pernoscimus bene: sed quid epidemicam pectoris luem, eamque vel ipsi interdum pesti vici-

nam, producat; hoc inter multa, quae nos latent, unum est.

§. 193. Vel ex ipsa jam morbi descriptione, viscerisque affecti conditione, peripneumoniae pericula abunde nimis patent. Cum minori discrimine *Pleuritis*, si ad solum thoracem limitetur, incedere consuevit. Utriusque pulmonis inflammatio fortior inevitabilem vix non mortem inducit. Quaecunque vero mutationes in illis contingunt, eae, in vera saltem peripneumonia, evidentiorem fere, quam quivis alter morbus, ordinem, ac tempora minus incerta observant. Febris vero, quae hos morbos comitatur, natura et in istis quamplurimum decidit. Quo major interim spirandi difficultas, quo celerior, breviorque respiratio, quo magis exspirando in gutture gemunt; quo inflata magis, ac livida, quo pallidior facies; quo siccior tussis, aut quo viridiora sputa sunt; quo major stupor, aut delirium quo intensius est; sudor quo glutinosior ac copiosus magis ad frontem, jugulum, ac pectus exprimitur; quo magis inquieti et anxii jactantur in lecto; quo fortior cordis vibratio observatur, et quo magis aegroti in se ipsos concidunt: eo major interitus ti- Prognosis.

mor premit. Stertor in pectore, sub morbi fine contingens, vix non ubique vicinam mortem praenunciat. Torpor brachii, cum manus ejusdem oedemate, graviorique dyspnoea, sub febre quamvis minori, lethalem in pectoris cavum effusionem significat.

Praeter communes inflammationum exitus (§. 126.), funestissimum, propriumque peripneumonia per suffocationem habet terminum. De gangraena pulmonum rarissimis, quae ipsimet nos vidimus, exemplis nobis constat. In pulmonis cum pleura simul inflammata concretione, hujus quidem cum illo communicatam conspeximus gangraenam. Est tamen interdum quasi paralyticus pulmonum infarctorum status: sub quo, licet conclamato, dolor tamen omnis cessat, respiratio minus impedita videtur; ac pulsus aut revera plenior ac mollis, aut frequentissimus ac exilis cum frigore manuum, apparet. Pluries hoc in casu gratulantes affinibus Medicos, experientia non aliter edoctos, et post non multas horas funus deplorandum fuisse novimus. Cum sputis quidem peripneumoniae non paucae solvi observantur: sed majorem certe aegrotantium numerum, sine conspicua ex pulmonibus evacuatione, ac per solos sudores, cum

urina purulentum et album sedimentum habente, judicatum esse novimus; atque multis sputa successisse ob cessantem in pulmonibus tensionem, non vero salutem per sputa rediisse, certi sumus. Quae nempe in pulmonum parenchymate tenax et coagulabilis post mortem observatur materia, illa inflammationis magis effectus, quam causa existit; ac licet dita illius in aegrotantibus rejectio respirationem sublevare observetur, ex erronea tamen opinione, ac si omnis in hac sputorum excretione, vel in expectorantium usu, curationis cardo versaretur, plurimorum hoc in morbo interitum derivamus. Quaecunque inflammationis impetum infringunt, ea tum extravasatae in pulmonum cellulas coagulabilis serosaeque materiae per lymphatica vasa resorptionem, — tum ejusdem, in bronchiis stagnantis, ejectionem secundant: atque sic optimum in veris pulmonum inflammationibus *expectorans* remedium *venaesectio* prudenter administrata habenda est. Hinc tanta ex haemorrhagia narium, vel alia, in morbi hujus principiis beneficia sunt. Per diarrhoeam, quae tam saepe symptomatica hic est, vix alia, quam quae cum gastricis saburris incedit, peripneumonia, vel pleuritis solvitur. Exanthemata,

pustulaeque urentes ad superficiem corporis depositae, maxime vero erysipelas cum constantia ad cutem comparens, peripneumonias, imprimis malignas, interdum dissiparunt.

Paucos in peripneumonicis abscessus nos quidem conspeximus criticos. Ad aures tamen tum illi, tum sola interdum surditas, meliori comparuere indicio. In febrim intermittentem terminari hunc morbum, minus forte, quam in hac ipsa consistere, commune est. Punctorium ad latera thoracis dolorem disparere, ac ad scapulam, vel claviculas transferri, nisi minor hic sit, et respirandi simul difficultas decrescat, laetiorem ideo prognosin nequaquam constituit. Frequens jam plurimum mitigati morbi recidiva, praecedenti utplurimum gravior morbus, occurrit: quem interim, sub eadem, qua ille disparuit, cura persaepe sanavimus. Frequenter pulmonum cum pleura morbosa post peripneumonias adhaesio remanet; atque cum dyspnoea subinde, hoc ex vitio non ubique derivanda, peripneumonias sequatur: haec ipsa non raro vel ex ipso bronchiorum polyposo, sub arbusculorum forma per tussin interdum rejecto, infarctu; vel ex cellularum pulmonalium oppletione, et callosa quasi induratione, derivanda est. *Tuberculorum* in pul-

monibus progenies chronicam magis, quam inflammatoriam originem agnoscit.

§. 194. Pulmonum, et thoracis inflammationes, per *suppurationem* interdum terminantur. Nec tamen credendum ideo est, *verum* tam saepe *abscessum* in illis, quam sectionum historiae tradiderunt, detectum fuisse; sed multis, puriformis illa, sub fortiori visceris inflammatione inter pulmonum lobos, aut hos inter ac pleuram collecta materies, licet nulla substantiae subfuisset erosio, pro *abscessu* imposuit (§. 128.). Ex hoc forsitan errore, magni quondam Viri, alter ille, ac si post quartum fere peripneumoniae fortioris diem solutio morbi ob incipientem jam pulmonum suppurationem exspectari vix posset, funestus in arte propullulavit error. Saepissime certe, vel in violentiori peripneumonia, et undecimo, et decimo quarto morbi die, nobis praesentem adhuc inflammationem venaesectionibus omnem abigere licuit; nec dies est, quo has ipsas, cum indicari viderentur, cum fructu non adhibuerimus. Est interim, ubi sat cito in suppurationem inflammatio ruit; ac plures quidem, nec ab anteriori facile determinandae, conditiones hunc ad exi- Suppuratio.

tum disponere magis videntur. Atqui tunc varia nobis tum futurum, tum factum jam abscessum sat frequenter, licet non ubique, signa indicant, quae alibi (§. 128.) ex parte descripta habentur. In hoc quidem affectu, si fortior partis inflammatio, et tussis sicca, et dyspnoea venaesectionibus longo non tempore cedat; vel si cachectica aegrotantis constitutio blandiorem solutionis viam inire recuset; si tandem dolor quidem remittat, sed spirationis angustiae febrisque sine sputis, aut sine puriformi in urinis sedimento, lentae in modum, imprimis a pastu, et a motu auctae, continuent; si horror levis cutem meridianis horis perstringat; si inutilis sudor tum caput, tum pectus inundet; si fortis interdum pungensque dolor pectus quasi transfigat: tunc de incepto jam suppurationis opere timendum est; licet et sub his rerum circumstantiis, imprimis sub rheumatico morbi principio, incussum nobis ab imminenti pulmonis abscessu metum, felici solutione non semel ablatum esse recordemur.

Jam factam hoc in viscere, aut ad thoracem, suppurationem docent tum signorum vix adductorum continuatio; tum frequentior pulsus, et vespertina febriculae exacerbatio, hor-

ripilatio, genarum rubor, calorque ad volas manuum urens, respiratio frequens ac difficilis, oedema pedum: quae singula post matutinos sudores remittunt; tum magna corporis sub majori ciborum appetitu, macies, continua sitis, ac certa, ad locum saepe, quo dolor pridem vexaverat, gravitas, aut in illum, aut super alium decumbendi difficultas.

§. 195. Sub his igitur rerum conditionibus aut pus verum, aut sanies, aut foetidus ichor, in proprio cavo per substantiae pulmonalis consumptionem nato, vel in abscessu, cui *vomicae* nomen tribuitur, delitescit; et nunc minor, nunc major, vario pulmonum, pleurae loco inhaeret. Pro varia vomicae amplitudine, ac pro vario febris, sub qua nascitur, gradu, lentior aut citior ejusdem maturatio contingit; ac pro diverso ejusdem situ, pro partium abhinc compressarum numero ac dignitate, symptomata diversa nascuntur. Rumpitur autem maturitatem adepta vomica vel in bronchia, quorum rami ab initio clausi, dein vero inaequales ac laceri cum sacco purulento communicant; vel in pulmonum substantiam cellularem, inflammatione minus contractam; vel in cavum thoracis, quod inter- Vomica.

dum quasi vacuum, interdum vero per novam, ac sub morbo ipso generatam, cellulosam repletum est; vel in partes, cum quibus sub inflammatione pulmones concreverant; vel denique in bronchia et in dicta vix loca simul. Si in cavum bronchiorum rumpatur abscessus: tunc vel parva, ac per tracheam facile expellenda copia; — vel majori, quam quae ejici queat, purulenta materia prorumpit: quo in ultimo casu, anxietas magna, vertigo, tremor, lipothymia, suffocationis metus, catarrhus suffocativus, suffocatio ipsa contingunt. Si in cellulosam pulmonis purulenta effundatur materia: tunc, praeter auctam mox respirandi difficultatem, sequentur novae quasi ad pulmones inflammationis symptomata. Si ad cavum thoracis puris evacuatio contingat: tunc, nisi cellulosa repletum sit illud, *empyematis* producentur symptomata. Si vero in partes cum vomica concretas viam sibi praeparet materia: tunc mox ad pleuram haerens, abscessum istius inter costas referre videbitur; mox in pericardii cavum depleta, hydropis in eodem symptomata producet; mox per diaphragma ad hepar, lienem, ad cavum abdominis sibi viam aperiet; mox vero ad mediastini anterius, posterius cavum penetrans,

propria cuivis loco phoenomena excitabit. Rarissimum est, purulentam ex vomica materiam resorptam vel ad aliam partem deponi, vel copiosa, ac purulenta urina excerni.

§. 196. Puris autem inter pulmonem ac pleuram in cavo thoracis collectio vel in hoc ipso fluctuans, vel in cellulari tela pulmonem inter ac pleuram morbose subtensa, inaequaliter diffusa, *empyema* vocatur: cujus, post praegressa inflammationis, ac vomicae signa, praesentiam, in primo casu, ex novae quasi inflammationis symptomatibus, ac rupturae perceptione, mox majorem pulmoni libertatem concessuris; ex tussi post breve iterum intervallum recrudescente; ex dyspnoea sub decubitu in partem sanam adaucta; ex fluctuationis interdum, cum in aliam partem corpus revolvitur, sensu; ex mutato ac pleniori subinde concussi pectoris sonitu, ex oedemate denique ad musculos dorsi, aut quadratum lumborum apparente, ac febris lentae phoenomenis, auguramur. Nec facilis pulmonalis vomicae cum pleura concretio, quominus purulenta ex illa materies in ipsum thoracis cavum evacuetur, impedit: vel enim profundius in pulmone latens vomica cum pleura forte, Empyema.

inflammata, non simul concrescit; vel haec ipsa, inflammatione quamplurimum libera, cum pulmone nequaquam connectitur; vel apex modo vomicae thoraci agglutinatur, et ex laterali illius ruptura pus libere in cavum pectoris prorumpit: quae tamen singula ita sunt constituta, ut in thoracis paracentesi quam maxima semper, ne adhaerens pleurae pulmo laedatur, cautela adhibenda sit. Ubi major puris quantitas thoracis in cavo accumulatur: tunc pondere suo diaphragma, sub erecto corporis situ, versus abdomen propellens, hypochondrii non modo tumorem efficere, sed et costas in majorem hac in parte arcum elevare, vel ascitem aliquando mentiri potest. Sub sterno effusus humor purulentus, hoc ipsum aliquando aggressus est, cariemque hoc in osse produxit. Ad pleuram abscessu stagnans ichor, quem parvus mollisque inter costas tumor, cutisque nonnunquam oedema prodit, similia patrasse, et nobis experientia compertum est. Saepius vero, cum pus thorace contentum vel totam istius capacitatem replet, vel spissiorem obtinuit naturam, vel cellulosa susceptum haeret: tunc plurimae empyematis diagnosin difficultates premunt.

§. 197. Singula haec mala (§§. 193. 194. 195.) funestum saepius peripneumoniae in pulmonalem phthisin exitum determinant. Ipsa quidem pulmonis vomica in bronchiorum cava depleta, sub debito aegrotantis regimine, curationem nonnunquam admittit; vel per longos in aliis annos, ob callosam sacci naturam, vicinam visceris substantiam diutius intactam relinquit; sed frequens certe vomicarum in foedum pulmonis ulcus conversio est: quam tandem infelix non minus, quam suppurata pulmonum tubercula, insequitur tabes. Suppur. prognosis.

§. 198. Praeter communes curandae inflammationis regulas (§. 133.) in tam exitiali facile morbo cum possibili celeritate administrandas, varia, quae pulmones ipsos respiciunt, subsidia in usum mox trahenda veniunt. Peripn. infl. cura.

In vera igitur pulmonum inflammatione, sanguis illico, et ex amplo vulnere, brevibusque satis, ne prioris venaesectionis ante novam elidantur effectus, intervallis liberaliter mittendus est. Parum interest, quo demum ex brachio cruor mittatur; dummodo hic ipse cum impetu, sat multus, non tamen ad lipothymiam usque, prosiliat: quod ex ve-

narum pedis sectione, minus hic proficua, difficulter obtinetur. Venaesectionum numerus, sanguinisque detrahendi quantitas violentiae morbi, epidemiae naturae, tempori, quo institui illae coeperunt, temperamento, aetati, sexui, viribus, ac demum ipsi hujus auxilii effectui, correspondeant oportet. Paucae sub ipso morbi principio institutae venaesectiones non raro morbum promptissime divertunt: sed, plurimum jam infarcto pulmone, nisi plurimus sanguis audacter mittatur, certe vel mortis, vel non fere minus lethalis suppurationis exitus, pericula instant. Dyspnoeae, anhelationis, angustiae, dolorisque; — non pulsus, hic potissimum habenda est ratio. Saepe in morbi istius augmento, sub pulsu minori ac contracto, sub facie pallida, extremitatibus fere frigidis, ac apparente summa aegrotantis debilitate, magis quam sub contrariis rerum conditionibus, repetita celerique venaesectione indigemus; saepe cum pulsu duro ac pleno, dolore ac respirandi difficultate dispulsis, venam non ultro aperimus. Nec sola doloris cessatio nos, ut a venaesectione abstineamus, si dyspnoea continuet, inducit. Similia et de animi deliquiis, nisi *vera* debilitas subsit, sed ex incendio principiique vitalis obsi-

obsidione proveniat, dicenda sunt, ac plures, qui *sedentes* sanguinem sine lipothymia non patiebantur educi, in *horizontali* corporis *situ*, quam volebamus, cruoris quantitatem animose fundebant. Sanguinis quidem conditio emissi, factam de morbo diagnosin aliquatenus confirmat: sed quaecunque coloris, firmitatis, ac crustae pleuriticae indicia sint; haec ipsa venesectionis per alia jam satis indicatae necessitatem non imminuunt. Saepius primum hoc in morbo detractum cruorem nec fere coagulari quidem conspeximus, cum tertia vel quarta venaesectio tenacissimum super firmo densoque sanguine corium ostenderet illico; neque hoc ipsum, licet densissimum, repetendae operationis sat firmum largitur argumentum. Saepe vero dolor febrisque a prima venaesectione augeri potius, quam imminui videntur: quae tamen a repetito frequentius auxilio subsidium majus habebunt. Frequens hoc in morbo pulsus, licet pleni, ac durioris, intermissio observatur: quae tamen ab ipsa sanguinis detractione, ex aliis signis indicata, disparet. Nec diarrhoea, quae sub inflammatoriis oboritur symptomatibus, a venaesectione, quae saepius et illi remedium constituit, absterreat. Eadem de vomitu bilioso,

stomachique oppressione, si de vera peripneumonia satis constiterit, dicenda sunt. Sub ipso menstruorum, lochiorum fluxu, si gravis sic jusserit pulmonum inflammatio, aperienda vena est; pluresque ferentes utero mulieres non aliter, ac saepius cum integra foetus conservatione, tractavimus. Serius vero hoc in morbo, ac undecimo etiam die, tardiusque ad venaesectiones frequentes interdum, ac sine ulla dierum, quos criticos vocant, nisi verae nunc criseos signa comparerent, habita ratione, recurrimus; plurimosque certe, quos jam suppuratos, vel morti vicinos esse dixerunt, sine ulla ad pectus labe felicissime restituimus.

Est interim et huic demum auxilio modus finisque ponendus: ne vel necessarias ad crisin salutarem, vel ad suppurationem, quam evitare amplius non datum est, vires petulanter dissipemus; vel aegrotantem in periculosum hydropem conjiciamus: qui tamen hic frequentius omissae, quam repetitae venaesectionis effectus est. Teneriores quidem pueri venaesectiones tam facile, quam adulti, non perferunt; sed et in illis, sub graviori morbo, sanguis, pro aetatis ratione, vel ex venis majoribus, vel hirudinum ope, mittendus est. Nec senes hoc a morbo correpti venae-

ctiones non facile perferunt; et octogenario uper viro, per *novem* venaesectiones, peri-litantem in graviori peripneumonia vitam, eti conservavimus. Tantum vero abest, ut anguinis hoc in morbo liberali detractione outorum supprimatur, desiderata tantopere, jectio; ut melius in eodem *expectorans* non abeatur, quam venaesectio, remedium, utque n solo inflammationis moderamine, non in rritante vel antimoniali, vel scillitico, vel lio medicamento, tenacis lymphae in pecto-e pendeat resolutio. In ultimo peripneumo-iiae lethalis gradu, certe nec venaesectio ju-at, nec quodvis aliud remedium juvat; ac um hujus aut illius vituperio inermem tam nfaustis rebus artem opponimus; interim au-aces, saepe, non fortuna quidem, sed con-ilium juvat; nec raro, quod vix dictum est, ub frigidis jamjam extremitatibus, facie vix on cadaverica, pulsibusque minimis, impo-itis arteriae digitis, venam suffocanti aegro-o cum felici rerum exitu aperuimus, et vi-ae sors unica ex cuspide haesit lanceolae.

Nec tamen omne semper in venaesectione ositum est subsidium; sed et alia, quae con-ra inflammationes, febrimque inflammatoriam audavimus remedia (§§. 120. 133.), in au-

xilium hic trahenda sunt, nisi quod frigidus tum potus, tum aer hoc in morbo magis, quam in alio, evitandi sint. Optimum nobis tum pro medicamento, tum pro siti fallenda remedium, decoctum antiphlogisticum (N. XXV.) constituit. Per anum frequenter tum clyster emolliens (N. XXVI.), tum antiphlogisticus (N. XXVII.) injiciendus est. Acidorum mineralium hac quidem in morborum specie non approbamus usum; vegetabilia, tepida diluta, tussim nec minime exasperant. Oleosa in peripneumoniis veris medicamenta non raro evidentem utilitatem habuere; mucilago interim Arabica, aut radicis salep decoctum, non minori efficacia pollent. Effrenem, nec tamen gastricam, diarrhoeam, nisi venaesectio refrenet, cum emulsione Arabica (N. XV.), ac interdum cum opio ipso compescimus.

Sub urgente lateris dolore et scarificationes, hirudines dolenti loco applicitae, praemissis generalibus sub initio morbi venaesectionibus, egregie nonnunquam, imprimis vero in ipsa *thoracis* inflammatione (§. 187.), conducunt, ac sub venaesectionis, ob virium decrementum, dubia quidquam indicatione, saepius illam supplent: qua tamen sub longiori quid-

quam operatione, a pectoris cavendum est refrigerio. Acutissimos vero sub initio morbi thoracis dolores fomentatio emolliens, linimentum volatile, — post fractos vero inflammationis majoris impetus, vesicans dolenti loco, ut rubefaciens modo remedium, superimpositum, in casu imprimis rheumaticae affectionis, potenter moderantur; illudque et medio interdum pectori in peripneumoniis imponimus.

Sed et vapor aquae et aceti pulmonibus inflammatis frequentius in die admissus, eorundem spasmo egregie occurrit, atque tenacem bronchiorum lympham ad faciliorem ejectionem disponit.

Opium hoc in morbo non aliter, quam pacato inflammationis impetu, si vigiliae, tussisque sicca urgeant, vel si dolor magis in causa istius, quam inflammatio causa doloris exstiterit, indicatur. Vix unquam h c remedium in vera peripneumonia adhibendi oblata nobis visa est, veteribus licet non ignota, indicatio.

Post venaesectiones ac methodum antiphlogisticam hoc in morbo praemissa, refractae antimonialium, tartari emetici, vini antimoniati, kermes mineralis doses, cum haustu sa-

lino, transpirationem moderate augendo, et expectorationem secundando saluberrimo praescribuntur consilio. Sub ipso morbi principio tum ista, tum quaevis alia sic dicta expectorantia, insigniter nocent.

Si per nimias forte venaesectiones, aut alia, virium languor ac debilitas occurrat; tunc camphorae, salis volatilis portio, vel Polygalae Senekae decoctum (N. XXVIII.), vel solutio gummosa (N. XXIX.), ac vesicantia, potissimam laudem merentur.

Sub tenacis pituitae aut puris in pectore suffocationem minitante collectione, vomitorium ex vino imprimis antimoniali commendarunt. Nunquam vero haec ipsa sub peripneumonia vera praescribere nos quidem ausi sumus.

Peripneumoniae recidivam, in multis aegrotantibus obviam, iisdem quam primarium morbum, subsidiis pertractamus.

Qua via natura hoc in morbo crisin molitur, hac eandem secundare, Medentis est.

Latentem in pulmonibus abscessum tum recto febris moderamine, tum victu, et vaporibus ad promptam perducimus maturationem, ac ad bronchia materiae exitum, quoad possumus, invitamus. Interdum venaesectio, in-

interdum excitantia, hoc opus promovent. Rupturam vomicae per corporis motum, concussionem, accelerare, nequaquam consulimus. Si tumor mollis ac fluctuans factam vel in pleura, vel in pulmone cum hac ipsa cohaerente, suppurationem ostendit; abscessus sine temporis mora aperiendus, longoque tempore sustinendus est. Empyematis, sat certo constantis, per thoracis paracentesin tentatur medela. Purulentam sub sterno materiem, ejusdem ossis in tempore suscepta terebratio evacuat. Factam vero vel in pulmonibus, vel alibi suppurationem, secundum regulas alibi exponendas, non magno eheu! successu pertractamus.

Reliquos interdum a morbo ad thoracem dolores tum linimento volatili cum camphora, tum sanguisugis, aut vesicante emplastro, tum herbarum narcoticarum, cicutae, hyoscyami albi, in cataplasma cum lacte redactarum, opioque munitarum impositione, aggredimur. Interdum alvum paulo fortius purgans remedium, aut sarsaparillae decoctum cum vino antimoniato nuptum, conducunt.

§. 199. Pleuritidis (§. 187.) curam, pro ratione febris, causae ac vehementiae, ad eas- Pleurit. cura

dem fere, ac de peripneumonia latae sunt, regulas instituimus. Minor interim, si haec ipsa desit, venaesectionum copiosarum, — major vero cucurbitularum, hirudinum, fomentationum, linimentorum emollientium, vesicantis, ad locum affectum applicandorum, necessitas est. Post praemissas venaesectiones, refractae antimonialium doses cum haustu salino, ac lenis transpiratio quam maxime conducunt. Abscessus ad musculos thoracis, aut ad pleuram, promptam puris ne ad cavum pectoris viam sibi paret, aut costarum substantiam erodat, cum cautela supra (§. 198.) indicata aperiendus est.

Peripn. noth. cura.

§. 200. In peripneumoniae, quam *notham* diximus (§. 188.), cura, venaesectioni rarissime locus est. Erit autem, si peripneumoniae verae accedat quodammodo morbus, ac vires aegrotantis sub ipso satis adhuc constent aegritudinis initio: qua tamen sub rerum conditione cautissime procedendum, nec facile cruor, nisi pulsus a priori ejusdem emissione pleniores insurgant, ulterius detrahendus est. Hoc subsidio vel praestito, vel omisso, aut cucurbitulis ad dorsum in auxilium vocatis, emeticum saepius a stertente in pectore pitui-

ta indicatur : quo pulmones a stagnante in bronchiis materia promptissime liberantur. Antimonialia deinde in refractis dosibus cum haustu salino ac infuso sambuci porrecta, novumque, si tale indicari videatur, emeticum, nec non, concessà per diem quiete, purgans alvum remedium indicantur. Serum lactis cum sinapis semine coctum, cum melle edulcoratum, tepideque haustum, pro potu inserviet. Vesicans quoque emplastrum inter scapulas, vel medio pectore ponendum est. Gummi ammoniacum oxymele scillitico solutum, et cum infuso sambuci porrectum, tum alvum solvere, tum pituitae tenacis ex bronchiis expulsionem promovere solet. Nec minus vapor ex tepida, cum aceto remixta, si aegrotantis conditio permittat, frequenter ad pulmones ducendus est.

§. 201. Peripneumoniam, ac pleuritidem *consensualem* (§. 189.), si cum inflammatione, quod fieri amat, complicata incedat: venaesectione, pro necessitate (§. 112.) cautius repetenda, in simpliciorem prius morbum convertere; dein vero causam pulmones aut pleuram in consensum trahentem adaptatis casui remediis expellere decet. Cum igitur haec Peripn. consens. cura.

ipsa in gastricis potissimum, vel in ventriculo, vel in tubo intestinali haerentibus saburris consistere soleat: valebunt nunc regulae de gastricae febris curatione (§. 109.) expositae; ac vel emeticum, vel purgans alvum remedium, pro necessitate, interpositis resolventibus, repetendum, pectus promptissime liberabit.

Peripn. nerv. cura.

§. 202. In *Peripneumonia nervosa* seu maligna (§. 190.), respectu ad viscus affectum habito, observanda sunt illa, quae de febris nervosae cum inflammatione locali complicatae (§. 95.) curatione exposita sunt. Venaesectio igitur hac in periculosa peripneumoniae specie non facile, nisi initio, in plethoricis ac junioribus subjectis conveniet; cum cautela, ac in ipsius Medici praesentia instituenda. Rara hanc reiterandi comparebit, nisi plena periculi, necessitas; eamque nonnisi prioris evacuationis effectus, ac regnantis constitutionis natura, determinabit. In genere vero, hoc in morbo sanguis mittendus non est. Sed caveamus iterum, ne, quod summe inflammatorium est, ac ob hoc ipsum sub fallacis imagine debilitatis incedit, pro *maligno* praepostere declaremus. Sub vera igitur *ner-*

vosae febris cum peripneumonia complicatione, radicis serpentariae virginianae imprimis infusum cum oxymele; acetum camphoratum (N. XIV.), serum lactis vinosum (N. XXX.), vinum ipsum, vesicantium, ut rubefacientium, usus; vapores ex aqua et aceto, pulmonibus admittendi; ac singula demum, quae in febre nervosa commendavimus (§. 94.) auxilia, indicabuntur.

§. 203. *Periodicae* peripneumoniae (§. 197.) medela ex illis repetenda est, quae de febris intermittentis inflammatoriae cura (§. 70.) exposita fuerunt; atque, praemissis aliquot, pro vehementia inflammationis, venaesectionibus, aut locali vasorum depletione; vel, cum saburrae subesse videantur, earundem prompta ejectione: ad corticis mox usum, ut in perniciosis ipsis (§. 45.), recurrendum est. Peripn. period cura.

ORD. III. GEN. II.

CARDITIS.

Existentia morbi.

§. 204. Cordi quidem, ut inflammari queat, nihil deest, quod aliis in corporis partibus incendium provocat. Sed cum in multis *cor humanum* sortem illa, cui caeterorum corda animalium subjiciuntur, iniquiorem ex animi in hoc ipsum majori ac funesto pathematum influxu experiatur; fatendum tamen est, inflammationem hujus visceris rariores inter, aut saltem morbos minus succincte descriptos pertinere. Posset quidem hic scientiae defectus ex majori ac subitanea fere istius affectus mortalitate derivari; sed obstant vulnerum, non ubique tam cito hac in parte lethalium, ulcerumque in corde tum caeterorum animalium, tum hominis repertorum, exempla non pauca: ac

licet haec ultima alienam subinde ab acuta inflammatione originem agnoscant; licet etiam agglutinata cordis superficiei *intactae* lymphatica materies, pro ulcere frequenter imposuerit; non tamen desunt aut laesionum cordis externarum, per ipsam inflammationem in suppurationem conversarum, aut morborum cordis acutorum, in hujus exulcerationem terminatorum, fideles historiae; nec cicatricum adeo exempla desunt: ex quibus nobilissimae corporis partis, a causis quidem externis, inflammationem comprobari nimis videamus. Sed ex eodem observationis fonte, internarum causarum hoc in morbo excitando potentiam non minus edocemur, quin tam celeri morbus progressu symptomatum continuo decursum abscondere Medentibus potuerit; nec dubium est, quin simili, in cordis motum ac vibrationes, quam in arteriarum oscillationes, adhibita Medicorum attentione, ac sub frequentiori illius in cadaveribus inquisitione, hujus visceris morbi a densa, qua involvuntur, caligine possent liberari.

§. 205. Sed cum de cordis inflammatione discurrimus, non ejusdem modo carno- Carditis.

sae substantiae, sed et vasorum majorum, ac velamentorum hujus visceris incendia, sub eadem *carditidis* denominatione comprehendere fas est. Frequentior certe istorum, quam ipsius cordis, inflammatio occurrit; ac vasorum quidem, tam arteriarum, quam venarum hac in parte inflammationem, quam sex abhinc annis pro prima vice deteximus (§. 118.), frequentius exhinc tum nos ipsi, tum amici, quibus haec communicavimus, Viri conspeximus. Pericardii etiam non tam raro nobis oblata est inflammatio; sed cordis ipsius, nisi superficialem ac erysipelaceam, hinc inde interruptam inflammationem, nec memoria suggerit, nec diaria nostra suppeditant. Quinquies certe, nisi saepius, cor totum, quasi villosum, ac pseudomembrana crassiori circumseptum, pericardium vero purulento humore plenissimum invenimus, et conservamus; sed detracto ab eodem morboso hocce velamine, nec erosa, nec aliter quam paulo ruberior, comparuit hujus visceris substantia.

Symptomata. §. 206. Si unquam cordis inflammati symptomata characteristicam, et ab aliis morbis distinctam ostenderunt naturam; opor-

et illa post externam imprimis, et aliorum viscerum cum labe minime sociatam laesionem quam maxime in lucem venisse. Atqui tamen haec ipsa symptomata, licet mortem praecesserint, interdum sat levia fuerunt; alias vero in syncope, in tussi, respiratione difficili, palpitatione cordis, pulsu inaequali, vomitu, sudore frigido, anxietate, ac fixo ad sternum dolore, consistebant. Constantius vero lipothymiae, pulsus parvi ac inaequales, sudores frigidi, anxietas, dolor sterni, ac paulo tardior febris, haec cordis vulnera comitari sunt visa. Cum his vero symptomatibus illa inflammationis ab internis causis obortae correspondent quidem, sed saepius ab ipsius peripneumoniae signis non satis distingui potuerunt; rarumque fuit, cor solum, non caetera simul thoracis viscera, aegrotasse. Sic certe dolor ad sternum, cordisque regionem, utrique interdum morbo communis observatur. Vibratio cordis et ipsi pulmonum inflammationi ex parte est; similia de pulsu intermittente, inaequali, ac de lipothymiis dicenda sunt (§. 186.)

Quotiescunque interim, absente quidem alterius in pectore morbi sat fundata suspicione, anxietas major, dolor ad cordis regio-

nem, palpitatio ac vibratio fortis, pulsus irregularis, frequentissimus, lipothymiae aut simul comparent; aut, inter haec, palpitatio cordis violens, intermittens pulsus, cum lipothymia advertuntur; aut non nisi unum ex his deesse videtur: tunc probabilius de praesente aut cordis, aut vasorum majorum, aut pericardii inflammatione argumentum habetur. Aegrotus, cujus nos arterias venasque non modo cordis, sed universi corporis, erysipelacea, sed profunde rubra phlogosi interius notatas vidimus, metu ac terrore ob delictum capitale insigni percussus, diuque profugus, levi primum cordis sub motu perturbatione correptus est: Auxit hanc continua imminentis poenae, ac delicti conscientia, quae noctes sub diu multas frigidasque transigere coegit: quo primum tempore palpitatio cordis urgere incoepit. Jam ira noviter excandescens, cor sibi stringi, ac frigidam quasi auram hoc ad viscus ascendere persensit. Ad nos delatus, facie pallidissimus, continuo ac profunde suspiravit; pulsus, quos facile numerari posse non credebamus, *centum octoginta quinque, ducentosque*, uno quidem minuto, ictus, ab initio fortes, summopere vibran-

tes

tes ac duros, sub morbi vero fine saepe intermittentes, debiles, vermiculares edebant. Cordis ipsius motus continuo insigniter vibrans, convulsivus, cum oppressione ac dolore pectoris, praecipue *sinistri*, per totum hypochondrium ejusdem lateris extenso, tactumque fugiente. Cum vero dies *octodecim* his sub tormentis apud nos degisset; accedente sub fine morbi instantis suffocationis metu ac lipothymia frequentiori, subitaneo in alterum latus conversus motu, praecipitanter exspiravit. Cadaver a nobis dissectum, praeter dictam vasorum phlogosin, copiosam et quasi sanguine tinctam in utroque thoracis cavo aquam exhibuit; in praetumido pericardio septem circiter unciae ejusdem naturae liquoris stagnabant. Cor ipsum praegrande, aneurisma referens ac ponderosum, ad superficiem externam naturali magis, cum vasis quasi injectis, rubebat; interna pericardii facies inflammata; pulmones dorsum versus sanguine quidem infarcti, neutiquam vero inflammati. Pleura in *dextro* pectoris cavo, quo dolorem minus accusaverat vivus, insigni inflammatione correpta fuit. Atqui varia quidem hic sunt, quae tum aquis in thorace stagnantibus, tum istius inflammatio-

ni, non inique possent attribui, sed plura jubent tum aquas in pectore, tum pleurae phlogosin ex ipso cordis vasorumque affectu derivare: et cum millenos ex peripneumonia, pleuritide ac pectoris hydrope acuto decumbentes viderimus, neminem tamen prius cum pulsu tam duro, tamque frequenti, cum tanta cordis, arteriarumque vibratione, cum lipothymiis, angustiis, doloribus praecordiorum tantis, conspexeramus. Eandem vero arteriarum majorum circa cor inflammationem in aliis quibusdam subjectis cum eodem fere pulsu, supra omnes vibrante, sed sine lipothymiis, ac sine ictuum intermittentiis observavimus: ut igitur nec in hac viciniarum, nec in cordis ipsius inflammatione, sat constans ac perpetuum signum indicare; — sed tamen ex singulis simul collectis, ad praesentem carditidem non sine aliquo veritatis fundamento concludere liceat.

Cura. §. 307. Nec tamen haec ipsa diagnosis instabilitas, in morbi cum peripneumonia quamplurimum conspirantis curatione, majorem parere difficultatem posset; nisi nobilitas, dignitasque visceris eandem ultro au-

geret: In eadem interim methodo, quam quae in violentissima quavis peripneumonia commendata fuit (§. 198.), auxilium omne quaerendum videtur.

ORD. III. GEN. III.

DIAPHRAGMITIS.

Raritas morbi §. 208. Ex vana hypothesi *paraphrenitidis* nomen *Diaphragmatis inflammationem* exprimere inventum est. Latissimum vero hoc septum sat raro in homine incenditur; et quamvis pulmonibus, jecinori, aut lieni, cum haec viscera inflammantur, intimius agglutinetur, ac malam sortem cum eisdem frequenter dividat (§. 186.); oppido pauca tamen, sub tot cadaverum sectionibus, *primariam* hujus partis inflammationem nobis obtulerunt.

Nomen. §. 209. Est tamen, ubi et haec malorum species homini insidiatur, oriturque morbus, cui *Diaphragmitis* nomen est: qui, licet aeque nunc ad pleuritidem, nunc vero ad peritonaei inflammationem referri queat, distinctam ta-

men ab his appellationem, locumque hac in morborum classe sibi proprium meretur.

§. 210. Nec tamen symptomata, ab antiquis huic morbo attributa, *insania* scilicet, aut *risus sardonius*, diaphragmitidi magis, quam cuivis alii inflammationi, adnumeranda sunt; saepiusque non musculosa modo, sed, cui magis haec adscribi solebant, tendinea diaphragmatis portio, sine deliriis ac sine faciei ad risum contractione, inflammatione correpta fuit. Frequentiora certe symptomata in diaphragmitide, sunt: dolor sub sterno, vel ad lumbos, vel sub costarum fornice profundus, acutissimus; sub inspiratione altiori ad inferiora descendens, ac sub hac ipsa, vel sub nixu quovis, vel sub ciborum in stomachum ingressu, aut sub epigastricae regionis compressione adauctus, sub exspiratione decrescens, ac sublimior; cum anxietate, inquietudine magna, interdum cum singultu, tormenta insigniter augente; cum respiratione parva, celeri, suffocativa, quiescente abdomine, solo fere thorace peracta; et demum cum febre acuta, ejusque symptomatibus pedisequis incedens. Symptomata.

Virum paucos ante annos conspeximus, qui, licet continue ac furiose delirans, cum tamen

ad hypochondria tensa ac inflata comprimeretur, dolorum sensum non exiguum manifestabat saepius; singultiebat, risuque sardonio affectus, sub acutissima febre, altera mox die exspiravit. Hic vero diaphragma sanum, sed copiosos in tenuibus, crassisque intestinis ascarides lumbricoides multasque saburras in cadavere ostendit.

Cura. §. 211. Praesentem diaphragmitidem, si cum febre inflammatoria incedat, methodo non alia, quam quae peripneumoniae verae convenit (§. 198.), pertractamus. Si alterius naturae febrim, causasque alias agnoscat morbus, medendi ratio ex dictis alibi petenda est. Decubitus eligatur aegroto minus incommodus, nunc supinus; nunc, pro varia inflammationis sede, alius, Potus nonnisi tepidus, paucusque simul ingerendus; abdomen, hypochondria unguentis ubique illinienda, ac clyster frequens, non multus, injiciendus est.

ORD. IV.

INFLAMMATIONES ABDOMINALES.

GEN. I.

PERITONITIS.

Notio morbi.

§. 212. Pleuram rarius inflammari, dictum est (§. 183.); de *peritonaeo* contrarium observamus. Nec tamen ideo viscerum vel thorace, vel abdomine contentorum inflammationes his duabus membranis adscribendas esse censemus; sed illas modo phlogoses eisdem attribuimus, quae vel musculis ossibusque superimposita, vel in appendices prolongata haec velamenta concernunt. Hinc ad *peritonitidem* referimus non modo phlogoses per totam abdominis superficiem internam divagantes; sed etiam illas, quae ad omentum mesenteriumque locum habent, quin viscera eisdem connexa, vel stomachus, intestina, pars uteri at-

que vesicae, primaria inflammatione corripiantur; valetque respectu diaphragmatis exceptio, quam alibi (§. 209.) jam fecimus.

Definitio. §. 213. Ob extensionem peritonaei (§.212.) difficile est rectam peritonitidis definitionem tradere; ac pro vario hujus inflammationis situ, diversa eodem in morbo oriuntur symptomata. Vastissima ejusdem ac simul frequentissima sedes est ad musculorum abdominalium fornicem, hujusque internam, quae intestina respicit, superficiem; sed non raro, qua parte *psoas iliacique* musculi interni a peritonaeo obducuntur, inflammatio haeret: quae ad ipsas musculorum carnes utplurimum penetrans, licet illorum fere magis, quam peritonaei morbum videatur sistere, ad peritonitidem tamen non iniquo consilio refertur.

Est igitur *peritonitis* inflammatio peritonaei, quo loco viscera non ambit, cum dolore, sub attactu, vel motu corporis inflammatam partem extendente, comprimente, adaucto; utplurimum cum febre, sine propriis aliarum phlegmasiarum abdominalium signis.

Divisio. §. 214. Species hujus morbi (§. 213.) tum

sede (§. 212.), tum causa, et febris natura, inter se differunt. Praecipuae, quas hic considerabimus, sunt: quae tum ad abdominalium, tum ad psoas iliacique musculorum superficiem contingunt, et quas *peritonitidis muscularis* sub nomine salutamus; nec infrequentior altera est, quam, licet utrunque sexum eidem morbi speciei subjectum agnoscamus, ob uberiorem tamen apud puerperas proventum, *peritonitidem puerperalem* dicemus.

Interim tum hanc ipsam, tum dicendas mox species, ad *peritonitidem membranosam* referimus: sub qua scilicet peritonaeum, nunc, quo loco vertebrarum corpora obtegit: *peritonitis dorsalis lumbalis*: — nunc, quo omentum, mesenteriumque constituit, inflammatur: quae ultimae varietates, sub *epiploitidis*, ac *mesenteritidis* titulo notae, nullo tamen, quo a peritonitide satis distinguantur, symptomate incedunt. Alia vero peritonitis *erysipelatis* quasi naturam assumit, ac, in latum magis diffusa, in tumorem vix conspicuum assurgit; altera, *phlegmonis* in modum, tumorem circumscriptum et propria illi symptomata exhibet. Prima, quae frequentius *symptomaticam* peritonaei phlogosin constituit, in abscessum raro terminatur;

sed transudationibus coagulabilis lymphae ac seri in cavum abdominis favet magis: ob quem effectum *purulenta* a nobis salutatur. Altera, imprimis ad musculos obvia, in suppurationem frequenter ac in abscessus difficiles convertitur. Caeteras, et ex febre petendas divisiones peritonitis cum illis inflammationum aliarum commune agnoscit. *Epidemico* more peritonitis ante paucos annos apud nos grassari conspecta est.

Peritonitis muscul.

§. 215. In peritonitide sub abdominalibus musculis sedem figente (§. 213.), inflammatio per cellularem musculorum telam propagata, sensibilitatem abdominis, frequentius circa umbilicum, quam alibi, insignem, et sub qua nec minimum aegrotantes attactum perferunt, inducit. Incipit nempe hic morbus, aliarum inflammationum adinstar, utplurimum cum horrore, calore; succedit, aut interdum etiam praecedit dolor ad certam abdominis regionem fixus et ardens: sub inspiratione, tussi, nixu, corporisque erectione insignius urgens; cum calore cutis, subjectarum partium duritie, ac circumscripto nonnunquam tumore. Subinde fibrarum muscularium tractum exprimit hic tumor, imprimis cum *rectos* abdo-

minis occupaverit musculos: in quorum vaginas interdum aut coagulabilis lympha, aut sanguis effusus, tensionem summam, ac deliria, citamque nonnunquam gangraenam producit. Interea febris acuta et inflammatoriorum symptomatum cohors aegrotantem divexant. Nec tamen viscerum internorum phlogosi correptorum symptomata, et utplurimum nec vomitus, nec pertinax alvi obstructio adsociantur: quibus signis non modo, sed et illis, quae *gastritidem* indicant (§§. 231. 233.), musculorum abdominalium in *epigastrii* regione inflammatio, ab ipsa ventriculi inflammatione, (§. 230.) quam facile illa mentitur, distingui debet. Nonnunquam interim et nausea, et spirandi difficultas, anxietas, — ac, si inflammatio ad diaphragma ascendat, facilius singultus in graviori *peritonitide*, vix tamen primis morbi temporibus, observantur.

§. 216. Si ad *psoan iliacumque* internum inflammetur peritonaeum, tunc multa quidem ex praedictis (§. 214.), sed et propria his partibus signa occurrunt: quorum aliqua cum hepatitide tum ingressu suo, tum fine (§. 247.) satis conveniunt. Dolor ad dorsum, saepius vero infra regionem vesicae urinariae Psoidis.

ex uno latere, non tam vehemens in multis, subinde autem, quod ipsimet conspeximus, fortissimus comparet. Hic idem, magis obtusus, aut et stupor, per inguen ad femur descendit: quod sine magnis tormentis ab aegrotantibus extendi non potest. Interim nec in urina, nec in alvo excernendis difficultas haeret. Post aliquot dies, manifestus ac profundus tumor ad psoas aut iliaci musculorum tractum, ad glandularum inguinalium externa, percipitur tactu.

Perit. dors. lumb. §. 217. *Dorsalis, lumbalisque peritonitis* (§. 213.), obscuriora certe, quam alia quaevis hujus morbi species, symptomata offert; facileque illa cum lumbagine inflammatoria, nec tamen cum tanto aegrotantium damno, confunditur. Conveniunt ex parte symptomata cum illis *pleuritidis dorsalis* (§. 187.); ac praeter majores ad vertebrarum columnam dolores, sub erectione corporis, et abdominis contrectatione quidquam fortiori adauctos, acuta febris et major ventriculi, intestinorumque urget consensus.

Mesenteritis. Facilis vero a peritonaeo vertebrarum corpora obducente inflammationis ad mesenterium descensus observatur, nasciturque *mesenteritis*:

cujus iterum obscurissima diagnosis existit, et quae cum intestinorum inflammatione frequenter complicatur. Profundus utplurimum dolor, a dorso fere incipiens, in umbilicali regione persistit, et ab attactu valdopere augetur: quo tumor simul ac durities hac in sede manifeste distinguitur, alvusque non raro pertinaciter obstruitur.

Epiploitis;

Non minorem diagnosis incertitudinem *Epiploitis*, seu omenti inflammatio agnoscit, quae frequenter erysipelaceam habere naturam, interdum vero cum insigni hujus partis mole, per veram inflammationem, quod pluries conspeximus, ad pollicis crassitudinem et ultra adaucta, incedere observatur. Peritonitidis ad abdominales musculos (§. 214.), ac signorum, quae intestinorum inflammationi competunt (§. 240.), absentia, cum febre acuta, dolore acri, partem abdominis anteriorem et priorem, tam supra, quam infra umbilicum, occupante, cum tumore, tensione, tactusque impatientia, lucem hic aliquam accendere possunt.

Perit. membr. purulenta.

Sed vel sola peritonaei superficialis lateque extensa inflammatio (§. 213.), vel conjuncta huic ipsi mesenterii, omenti phlogosis, frequentissimam interitus causam, tum aetati, tum

sexui cuivis; tum imprimis *puerperis* (§.213.) largitur. Sub his rerum circumstantiis, post atroces abdominis, interdum quasi colicos, cruciatus, cum acuta febre incedentes et a minimo attactu exasperatos, in tumorem venter ac meteorismum assurgit. Accedunt non raro anxietas, respiratio difficilis, nausea, vomitus, tandem, aut et primi jam ingressus tempore, diarrhoea; singultus, deliria, sopor, ac lethalis gangraenae symptomata..

Febris puerp. dicta.

Juvat interim eorum quae *puerperis* hoc a morbo frequentius contingunt, et quibus factum est, ut haec affectio *febris puerperalis* sibi nomen, et peculiarem Medentium attentionem acquisiverit, momoriam hic injicere.

Symptomata.

Invadit autem haec ipsa mulierem nunc brevi ante partum mora; nunc mox a partu, vel abortu, vel etiam remotiori ab hoc ipso tempore; utplurimum vero secundo, vel tertio die: quo fere tempore febris, quam *lacteam* appellant, mulierem tenet. Horripilatio, vel et rigor subinde puerperam invadit, sequiturque calor nunc moderatus, nunc intensus, ac siccus, cum cephalalgia, inquietudine, pulsu contracto, vix adeo frequenti, interdum sat pleno, sed, ob animi corporisque sensibilitatem, a re fere quavis mutabili.

Atqui hoc ipsum morbi initium cum febre ic dicta *lactea* quamplurimum conspirat, et in tius tempora incidens, nonnisi dolorum abdoninalium accessione, continuatione, ac vehenentia, majori lassitudine; caloreque sicco, ec fere remittente, internoscitur. Mammaum in illa turgescentia, tensio, dolor ad subxillare cavum expansus, nec in omni puerera tam notabilia sunt, ut ex illorum absena ad morbum, de quo agimus, concludere nox liceat; nec in *peritonitide puerperali* tam ontinuo deficiunt, ut ex eorundem praesenia ad ejusdem morbi absentiam sat tuto arumentari possimus. Non igitur, nisi vehenentiae, nec non extensionis gradu, uterque norbus, si in idem fere tempus incidat, diinguitur; neque minor in *peritonitide puererali*, ab incipiente uteri inflammatione inernoscenda, difficultas haerebit, si forte door acerbus hypogastrii regionem occupaverit: um et hac in regione non raro peritonaeum nflammari, atque solum, non minores, quam n *metritide* dolores inferre observetur. Os uteri certe nec in puerperali peritonitide, facile nec in uteri inflammatione ubique dolet; iicet ex hoc ipso, si praesens fuerit, dolore, ardore vehementi cum febre, signisque (§. Differentiae.

225.) recensendis, ad hujus visceris inflammationem concludere recte queamus.

Symptomata continuat. Comitantur vero quamplurimum, aut jam in vicina partui muliere praecesserunt peritonitidem signa gastrica (§§. 55. 100.). Aliquando tam vehemens istorum apparatus a principio morbi est, ut vel *choleram* vix non in omnibus aemuletur morbus. Nec tamen perpetua haec sunt; pluresque vel sanissimae puerperae inopinato, ac sine praeviis saburrarum signis, hoc a morbo corripiuntur. Fallacitatis vero in his ipsis quamplurimum latere posse, nemo, qui dictorum (§. 107.) memor est, negabit; nec magis quemquam ad abdomen inflammatione correptum, — quam alium, ad caput laesum, vomitu, ac ventriculi turbis torqueri mirabimur. Alvus hoc in morbo, sub initiis, clausa; sed diarrhoea sat cito, aeque profusa, biliosa, bruna, foetidissima, cum tensione ventris, multoque a flatibus incommodo, — urinae, nisi lochiis tinctae, tenues ac crudae, vel et jumentosae, interdum cum dysuria, in conspectum veniunt; viresque vitae mox adeo labescunt, ut post paucos interdum dies jam facies aegrotantis collapsa, summaeque angustiae Medentem terreant. Vix non ubique moestitia, anxietas,

ocu-

culorum splendor imminutus, vel et auctus ensim, sitis multa, praecordiorum oppressio, revis difficilisque respiratio, tussis sicca, ab-omini intumescentiae ac torminibus respon-ens. Frequenter nos longa et acuta suspiria bservavimus. Dolores ad supercilia, fron-emque urgent; nec minus de lumborum, oxarum, femorum, scapularum cruciatu con-queruntur. Ad ventrem, circa umbilicum im-rimis, tum sub costis spuriis, et has inter ristamque ossis ilei superiorem, nec non ad vesicae regionem de dolore, nunc aliquomo-do remittente, mox vero summopere adau-to, vix unquam vero attactum perferente, amentantur. In aliis, ex stomachi regione haec tormenta per hypochondria, versus spi-nam, aut ex lumbis ad uterum, quasi dolo-res a partu, descendunt. Post paucas horas ni ipsi, ubicunque inceperint, per totum sae-pe abdomen extendi solent; citoque meteo-rismus, cum decubitu non nisi super dorso possibili, increscit. Interdum vero non tantus abdominis, nisi sub fine, tumor, aut dyspnoea, nec multa durities, adest. Aliis crus unum aut alterum tumet, dolet, aut torpet, mo-tumque fere omnem amittit. Pulsus saepis-sime nunc frequens, contractus; in aliis ple-

nior, aut naturali non multum, nisi sub infelici exitu, frequentior. Calor cutis utplurimum siccus, interdum sudores sat copiosi. In multis haec symptomata tam cito increscunt, ut nunc tertia, nunc quarta, quinta jam die in mortem terminentur; in aliis per tres, et ultra hebdomadas aegritudo continuat. Plures forte undecimum circa diem extinguuntur. In femina non puerpera, ac in virgine adulta, hac peritonitidis specie laborantibus, abdomen circa umbilicum sponte apertum, plurimumque puriformis materiae effluxisse conspeximus; novimusque in puerperis aliquot hoc idem, non lethali in omnibus eventu, successisse. In multis ubera, ante hunc morbum lacte turgentia, brevi tempore flaccidissima concidunt; sed vidimus, quibus haec minime, nisi sub funesto morbi exitu, et a febre magis ac diarrhoea, quam aliam ob rationem, contingebant. Idem de fluxu lochiorum dicamus, quem certe non in omni, quam *puerperalem* vocant, febre suppressum observavimus. Sub morbi augmento, praeter anxietates summas, et jactationes continuas, lipothymiae frequentes, deliria, sopores, singultus, spasmi, convulsiones, in quibusdam aphonia, sudores copiosi, dolores quasi pleuritici, spirandique difficultas accedunt;

ant tamen, quae ad mortem usque nec quid-uam delirent. Ubi longius decurrit morbus, pparent hinc illinc remissiones aliquae; sed ri-or novus super accedens, mox in pristinas egrotantem miserias conjicit, vomitusque i-se recrudescit, ac vix non singula febris *nervo-ae stupidae* symptomata (§. 88.) hoc in ul-imo stadio se manifestant. Acerrimum, ac na-es erodens ex utero serum copiose, sed letha-cum eventu, fluxisse in muliere observavi-nus. In alia sopor apoplecticus ac hemiplegia, um pulsu tamen frequenti, interitum praeces-it. Interdum ventris cruciatus ad ultimum vi-ae terminum feroces continuant; in quibusdam empore ante mortem aliquo dolores evane-cunt; sed meteorismus continuo augetur, tan-emque sub inscia faecum ac urinae foetidissi-narum depositione, aut et pertinaci, quod vi-imus, alvi obstructione, ex intestinorum inter e ipsa concretione derivanda, sub frequenti ngultu, lipothymia, arteriarum ictus celerri-ni, exilissimi redduntur, extremitates frige-cunt, ac lethalis in abdomine gangraenae sym-tomata comparent, et aegrota, sub nova tan-em exacerbatione, vel convulsa, vel apople-ticorum fere more, extinguitur.

Si morbus minori violentia puerperam tenue-

rit, tunc utplurimum per diarrhoeam, interdum per urinas atque sudores levamen adfertur.

Sedes inflam. Quamvis autem hanc *puerperalem*, ut vocant, febrim ad peritonitidem revocandam esse credamus, fatendum tamen est, sectione cadaverum multiplicem inflammationis sedem tum ab aliis, tum a nobismetipsis fuisse detectam. Uterum quidem vix non semper ab inflammatione liberum conspeximus; frequentius vero in tubis ovariisque livor apparuit. Nec tamen ubique proliferum viscus a superficiali incendio liberrimum inventum est. Intestinorum vero, omenti, peritonaei vix non quovis in casu inflammatio, tum ab aliis, tum a nobis adnotata est. Utplurimum totum hujus velamenti fornicem, quo loco dolor urgebat, evidenti inflammatione correptum offendimus: ex quibus omnibus concludimus, locum quidem ac viscus non esse, ad quae hoc in morbo inflammatio constanter detegatur; sed tamen hanc ipsam nunquam non adesse, ac frequentissime vel in ipso peritonaeo, vel in ejusdem appendicibus, quousque extenduntur, reperiri. Quod vero constantissimum hac in affectione observatur, est *acutus*, *purulentusque hydrops*, sub quo ubique sat magna seri turbidi, flavidiusculi ac albescentis, tum non exilis lymphae coa-

gulatae, quasi caseosae materiae, copia in abdominis cavo detegitur, partimque libere fluctuat, partim intestinis, peritonàeo, mesenterio, omento, aut utero agglutinatur. Haec materia, in iisdem subjectis, saepe pectoris in cavo, ad pleuram, pulmones, quin ipso in pericardio, sed nullibi sine. manifesta in partibus his vel illis inflammatione invenitur; neque vel aspectu, neque chymico a nobis instituto examine, a puriformi illa materia differre observatur, quae in aliis superficierum secernentium inflammationibus, vel quovis in sexu, in quovis corporis cavo,. reperitur.

§. 218. Omnes vero hae peritonaei, partiumque ab eodem obtectarum inflammationes (§§. 214. 215. 216. 217.) quemadmodum aliae, diversam omnino febris naturam agnoscunt, ac, frequentius *symptomaticae*, primarii morbi, a quo propullularunt, sequuntur indolem, vel saltem cum febre nunc inflammatoria, nunc vero potissimum gastrica, vel et nervosa, incedunt. *Epidemicam* interdum peritonitidis naturam esse, jam dictum est (§. 213.), atque hoc ipsum in puerperis frequentius, quam in aliis, ob majorem has in affectiones dispositionem, observatur. Certe cum Natura perit.

aliaś peritonaei inflammatio cum tantis symptomatibus nequaquam incedat (§§. 214. 215. 216.), neque difficiliorem multo, quam caeterae inflammationes, illa ipsa curationem admittat; *peritonitis* tamen *puerperalis* frequentius cum terribili, nec fere domando, ac vel secundo die interdum lethali symptomatum agmine incedit: ex quo clare apparet, alias simul in puerperis hujus differentiae rationes occurrere, quae majorem in istis, quam in aliis, tum frequentiam, tum lethalitatem huic morbo constituant.

Causae. §. 219. Sed in peritonitidis generales prius causas respicere interest. Sunt autem hae ab aliarum inflammationum rationibus (§. 125.) necquidquam diversae; ac vis quaecunque huic parti illata, concussio, contusio, vulnus, compressio, extensio nimia, contractio, nisus vehemens ac diuturnus, depositio materiae acris, irritantis, metastasis, ac demum fortior cum visceribus, quibuscum membrana illa cohaeret, consensus, nec non epidemica constitutio huc pertinent. Ex simplici intestinorum per saburras, bilemque corrupta irritatione, in febribus *gastrico nervosis* (§. 103.), vel minime inflammatoriis, non rarum est, a morte, non

modo illorum, sed et mesenterii, omenti, ac peritonaei phlogosin manifestam inveniri. *Mesenterium* frequentem inflammationis causam in glandularum lymphaticarum scrophuloso infarctu et carcinomatico habitu agnoscit. *Omentum* saepissime abdominis laesionibus, ac sub herniae forma incarceratum, inflammatur.

Quae vero puerperas his inflammationibus frequentius ac pejori sub omine mulctari faciunt, haec certe tum in illis, quae ad pelvim ac ipsum abdomen, tum quae in toto praegnantis, parturientis ac puerperae mulieris systemate contingunt, quaerenda erunt. An et aliud, praeter humanum, femineum animal, a partu hoc a morbo laboret, ignoramus; sed certe in nullo ex istis, tot difficultatibus et graviditas, et partus, quam humana in specie, premitur: quae sicuti, a prima mox conceptione, in summa ventriculi, viscerum abdominalium, uterique *irritabilitate* consistunt; ita et nervorum hoc in statu non minus, quam toto puerperii tempore, *sensibilitatem* mire adauctam produnt. Causae perit. puerer.

Ipsa vero vivendi apud mulieres ratio, ac vel duris pauperiorum ad partum usque protentus labor; aut vita matrum ditiorum desidiae et luxuriae plena, passiones animi, con-

tinuatum ad seram graviditatem cum viro commercium, vestimentorum abdomen arctius cingentium, comprimentium actio, insatiabilis ciborum quorumvis sub ultimis praegnationis mensibus ingluvies, difficilior capitis homini grandioris enixus, praeposteri ad partum labores, instrumentorum aut manuum in hoc ipso promovendo abusus, violenta placentae extractio, vel ejusdem aut grumi sanguinis in utero retentio, lochiorum suppressio, ventris a foetu vix liberati vexatio cum fasciis, denegata puerò lactatio, genitalium refrigeratio, ac alia multa, sortem humanae feminae prae caeteris animantibus iniquiorem longe imponunt, ac frequentem morborum quidem omnium, sed et peritonitidis largiuntur occasionem. Oportet tamen fateri, hanc ipsam, pro tam quotidianis ac generalibus morborum causis, non tam frequenter, neque alibi frequentius, quam in nosocomiis, locisque impuritate, aereque corrupto inquinatis, aut sub certis demum, nec determinandis anni constitutionibus, observari. Nec reticendum hic est, symptomata peritonitidis in puerperis, licet ab initio de inflammatoria summopere testentùr natura, vix tamen adulto quidquam morbo, utplurimum gastricae ac nervosae febris indolem quammaxime par-

ticipare; neque medendi methodum antiphlogistica, in aliis ejusdem morbi speciebus tam evidenter proficuam, nisi paucis in casibus atque sub incipiente fere solummodo aegritudine, satisfacere: ex quo apparet, causas hujus morbi apud puerperas frequentius ab illis peritonitidis verae apud alios, non parum discrepare. In *lactis* igitur ex uberibus ad abdominis viscera facta depositione ac metastasi praecipuam febris puerperalis originem deduxerunt plures: ac illud ipsum, quod in abdominis cavo extravasatum invenere, pro lacte corrupto, ac acerrimo hujus morbi fomite accusarunt. Quamvis vero ex tam abundantis secretionis suppressione non parva in puerperis mala originem habeant; non tamen ex sola liquoris extravasati cum lacte similitudine, ac aliqua inter utrunque humorem animalem analogia, ad lacteam illius naturam concludendum fuisset. Morbum certe eundem, quam qui pro febre puerperali declaratur, tum in feminis non gravidis, neque puerperis, tum in virginibus, atque in ipsis demum viris, observavimus; eundemque liquorem purulentum in cavis abdominis, pectoris, effusum invenimus: ut nobis saltem difficile videatur in puerperis illud pro lacte declarare, quod in his omnibus, su-

An laetea metastasis.

perficiali , sat forti abdominis inflammatione correptis, non semel certe liquidum deprehendimus, et cum lacte chymica licet analysi comparatum, dotes ab isto alienas, ac similem prorsus cum quovis alio puriformi liquore (§§. 125. 128.) naturam ostendisse, compertum habemus. Cum integra caeterum in uberibus secretione, — (§. 216.) in feminis, quoque abortum expertis, nec lactis adhucdum copia abundantibus, febrim, quam dicunt puerperalem, adnotavimus: ut igitur hunc lacteae metastasis influxum, pro morbi, de quo agimus, origine agnoscere, tam ratione, quam experientia aliter edocti, protinus nequeamus. Lochiorum fluxum sub ipsa hac febre imperturbatum subinde continuare; atque hunc ipsum saepe alibi, sine damno, in multis aut suspendi, aut parcissimum esse; hoc ejusdem suppressionem ad constantes saltem peritonitidis puerperalis causas revocare vetat. Alii vero hunc morbum ex diuturna viscerum abdominalium per uterum gravidum compressione, et ex impetu sanguinis in liberata post partum vasa harum partium relaxata, derivant; sed oporteret iterum ex causa tam communi, frequentiorem hujus affectionis genesin esse; neque hydropicorum aquis, unica licet paracen-

tesi evacuatis, tam facile hic morbus observatur: neque rationem reddit haec opinio, cur in nosocomiis frequentius, certisque temporibus hic morbus puerperis epidemico influxu insidias struat. Ex uteri consensu febrem puerperalem accendi posse, rationi repugnare non videtur; vidimusque nuper, ex placentae portione post abortum in utero relicta ventrem, — non quidem ad hujus regionem, sed sub lateris sinistri costis spuriis vehementer, ac cum intumescentia doluisse; rejecto vero peregrino hoc corpore, brevi mora symptomata disparuisse. Certe sub tantis ad partum in utero nixibus, aliquando laesio hujus visceris, cultro anatomico post mortem tam facile non detegenda, locum habere, febrisque puerperalis ab hoc opere *citius* insequentis causam offerre potest. Sed et tardius, et *decima quarta*, quod et nos vidimus, a partu die hic morbus interdum occurrit; dein vero sub violenta uteri inflammatione, hinc summa hujus visceris irritatione, — sub magnis certe in graviditate excitatis ab eodem turbis, — sub ipso adeo carcinomate uteri, puerperalis tamen febris symptomata desunt, et cum frequentissimus hujus partis in caeteras influxus, et perpetuus in puerperis consensus est; fe-

brem tamen, quae ab his nomen habet, tam communem esse morbum non observamus.

Gastricae potissimum indolis hunc morbum esse, ex vomitu ac diarrhoea, nec non ex gravidarum in saburrales collectiones dispositione, moerore, timore ante partum adauctis, ex inanitione sub hoc ipso, cum summa interdum debilitate, et ex insigni non minus faecum foetore, quam magna adulti morbi cum febre gastrica nervosa similitudine, concluserunt. Quamvis vero gastricorum apparatus signorum fallacitatis habere quamplurimum possit; fatendum tamen est, saburrales causas hunc ad morbum quamplurimum contribuere: et quemadmodum haeipsae intestinorum, peritonaei inflammationes producere queunt (§.219.), ac ipsa demum vomitoriorum, alvumque purgantium hoc in morbo virtus frequenti experientia confirmata est; sic latens in primis viis acre peritonitidem puerperalem non raro invitare, aut ex aliis causis natam, adolescente febre, in partes suas trahere, credendum est. Sed tamen vel sub ipso cholerae morbo, ac sub vehementissimis dysenteriis, nisi inflammatio subsit, puerperalis symptomata febris non occurrunt; et violentior febris gastrica purulentum in abdomine humorem non

generat. Neque, si choleram, quae ipsa nervosa magis adfectio est, excipiamus, nisi subtili simul in nervos agatur contagio, gastricarum tam cito lethalis esse natura consuevit.

Ex his omnibus apparet, obscuram valde hujus morbi in puerperis indolem, ac non facile unam, sed multiplicem ex praedictis eidem causam pro fundamento ponendam esse. Inflammatio certe in nulla, quam hucusque secuimus, puerpera, ad peritonaeum, vel ejusdem appendices, — nec purulenta unquam materies defuit: atque haec ipsa tam cito subsequuntur, ut pro aliorum effectu magis, quam causa, agnosci non queant.

Hinc nihil, ut opinamur, vetat, quin morbum ad *peritonitidem* referamus: quae, sicut ex quovis stimulo, et ex multiplici causarum supra commemoratarum congerie, ad partes peritonaeo investitas, hujusque appendices, in subjectis irritabilitate morbosa instructis, oriri; — ita et variam pro socia assumere febrim potest, atque rarius quidem, et non fere nisi sub initio, cum *inflammatoria*, — utplurimum cum *gastrica*, — et, accedente contagio, aut epidemicae constitutionis influxu, cum *nervosa*, — aut quod frequentius contingit, cum *gastrico-nervosa*, incedere con-

suevit: sic ut raro tam pura, vel simplex sit hujus morbi natura; semperque *nervosi* aliquid adhaerens, faciat, ut nec antiphlogistica sola methodus, nec evacuatoria protinus sufficiat. Solam campanae sonitus, quae moribundis pulsare solet, perceptionem puerperis, aspectu sanissimis, sed ob plurium jam ex partu matrum obitu perterrefactis, fatalem, febrisque puerperalis mox occasionem fuisse, novimus.

Prognosis. §. 220. Peritonitis, quae circa musculos abdominales residet (§.214.), si mature satis, et antequam vel ad interna magis transeat, vel in suppurationem convertatur, innotescat, tam periculosa esse non consuevit; frequens interim morbosa peritonaei cum intestinis concretio ab eadem deri·anda videtur. Neglecta vero, in abscessus, fistulasque difficiles, inter abdominis musculos sinuose serpentes abit. Abscessus hic interdum tam vasti oriuntur, ut, peritonaeo ob crassiorem ex inflammatione praegressa structuram fortius resistente, ascitidem facile mentiantur, et compressis in angustum spatium intestinis, immensae magnitudinis sacco totam fere abdominis cavitatem replere observentur. Si ad interiora hi perito-

Perit. musc. abd.

naei abscessus rumpantur, tunc puris in cavum abdominis depletio purulentum in hoc ipso hydropem constituit. In aliis, hanc inflammationem sequitur omenti, vel intestinorum, tum inter se ipsa, tum cum peritonaeo vicino, concretio.

Periculosior est peritonaei super musculis *psoa*, *iliacoque* interno inflammatio (§. 215.), ac, neglecta hujus morbi sub initiis curatione, suppuratio hic loci oritur lentissime utplurimum incedens: qua purulenta materies, vel inter peritonaeum et os innominatum collecta, hoc ipsum, vicinasque lumborum vertebras, ossisque sacri substantiam, ut ipsi vidimus, lethali carie corrodit; vel ad lumbos divertitur; vel secundum musculorum abdominalium cum crista ossis ilei cohaerentiam, tumorem cum fluctuatione ad coxendicem inducit; vel per inguen ad femur descendit, ac fluctuantem in hoc, facileque ad cavum abdominis retroprimendam materiam abscessu offert; quo inciso, immensa foetentis saniei copia quotidie, imprimis sub claudicantis femoris motu, excernitur; ac, latente ad pelvim carie, aut tabes purulenta, aut cita insequitur gangraena. Psoitidis.

Interdum fistulae per cruris longitudinem

divagantes, — interdum puris in pelvis aut abdominis cavum effusio, cum multiplici vicinorum viscerum laesione, cum perinaei abscessibus, aut affectibus haemorrhoides mentientibus, ac tandem cum inevitabili ubique, licet lenta, morte comparent.

Perit. dors. lumb. Similia, saltem non minora, inflammati circa *dorsum* et *lumbos* peritonaei (§.216.), cum in suppurationem abiverit, pericula sunt: atque praeter multiplices, ad circumjectos his partibus musculos, abscessus, et fistulas, pro renum morbo facile imponentes; ad *cyphosim*, ex vertebrarum carie oriundam, quamplurimum contribuere queunt.

Mesenterii. Ex *mesenterii* inflammatione (§. 216.), illa intestinorum facillime generatur: atque suppuratio hac in parte exorta, insignes aliquando ac fluctante pure repletos in eadem saccos progenuit: qui vel compressione intestina occludunt; vel, in haec ipsa aperti, purulentas ac saepissime lethales diarrhoeas, — vel, in abdominis cavum disrupti, ascitidem purulentum, brevi funestum inducunt.

Epiploic. Omenti inflammatio, praeter facilem hujus cum ventriculo communicationem, ac largos interdum inter lamellas illius abscessus, in gangraenam pronissima observatur. Saepius

pius interim haec pars quasi lenta, nec forte semper lethali, suppuratione consumpta, vel cum peritonaei fornice, aut intestinis concreta conspicitur. Abscessus omenti fere similem cum illis mesenterii eventum agnoscunt. Frequentior fere hujus inflammationis exitus in gangraenam observatur.

Peritonitidis *purulentae* (§. 216.), et illius imprimis quae *puerperis* insidiatur, pericula jam satis ex dictis elucent. Summa, et vix superanda haec sunt, cum prima morbi principia pro doloribus partum naturaliter subsequentibus, aut pro lacteae sic ditae febris affectu habita, negligantur. Eo pejor mulieris status erit, quo citius eam hoc malum invadit; quo vehementior istius ingressus, quo sensibilior, debilior, vel a natura, vel ob praegressos partus labores, mulier est; quo vehementior dolor, ustionis internae sensus, inquietudo, anxietas, dyspnoea; — quo manifestior abdominis tumor ac tensio, vigente licet diarrhoea; — quo impetuosior vomitus est, vel quo tardius in morbo sine dolorum levamine comparet; quo frequentior, exilior pulsus; quo magis singultus, suspiria sonora, acuta, lipothymiae, deliria, sopores urgent. In genere, primo, hujus morbi jamjam elapso stadio, Perit puerp.

fere singula prognosis de febre *nervosogastrica* latae (§§. 93. 108.) momenta valent, et significationem vix non pejorem habere consuescunt. Superaccedens huic affectioni respirandi magna difficultas, tussis aspera, ac punctorius pectoris dolor , lethali pulmones inflammatione, ac purulento thoracem hydrope occupari docent.

Ubi , sub moderata et mox initio febris accedente diarrhoea , dolores abdominis ac tensio imminuuntur; ubi pulsus ex celerioribus ac parvis tardiores, pleniores , mollioresque fiunt ; ubi respiratio sat libera manet ; ubi lochia, prius suppressa , de novo prorumpunt; ubi sudor vaporosus, aequalis , ex totius corporis superficie moderate calente elevatur; ac urinae sedimentum crassum , purulentum , aut lateritium , rubrum ostendunt ; ubi somnus reficiens hinc inde mulieri conceditur; ubi vires evacuationibus necessariis pares observantur; tunc meliorem ac felicem rerum exitum sperare licebit.

Cura periton. §. 221. Singularum peritonitidis specierum cura ab illa vix differt, quae pro aliis inflammationibus a nobis fuit exposita (§. 133.). Causarum, et febris , quae peritonitidem co-

imitatur, natura princeps istius fundamentum est, et pro varia illarum ratione, ac pro morbi istius complicatione, vel indole aut idiopathicâ, aut symptomatica, methodus nunc haec, nunc illa indicabitur. In verâ igitur peritonaei inflammatione, praeter majorem causarum ab aegrotis removendarum solicitudinem, venaesectiones, etiam repetitae, tum imprimis scarificationes, semicupia tepida, fomentationes emollientes, pondere suo nequidquam molestae, inunctiones oleosae; vel cum linimento volatili camphorato; vel interdum laudano liquido commixto, instituendae, interdum vesicantiâ dolenti loco applicanda; clysteres emollientes, potiones antiphlogisticae requirentur. Si gastricam, aut nervosam magis febrim cum hac inflammatione incedere constet; tunc methodus his complicationibus adaptata, et in superioribus (§§. 104. 90.) satis explicita, indicabitur.

Atqui cum nullibi fere major peritonitidis, quam in illa, quam *puerperalem* dicunt, observetur complicatio; in hac certe rarum erit, inflammationem, ex qualicunque demum causa generatam, tam puram esse, vel tam simplicem diutius existere, ut, quocunque in morbi stadio, qua vera peritonitis solet, anti- Perit. puerp.

phlogistica methodo valeat audacter impugnari.

Prophylaxis. Praecipua vero Medentis, ac felicior certe cura, in avertenda a puerperis tam dira aegritudine consistet: atque sub ipsa jam graviditate, perque totum puerperii tempus, haec continuetur oportet. Hinc in prudenti tum corporis, tum ipsius mentis regimine, in causarum hujus morbi (§. 218.) enumeratarum aversione, in summa atmosphaerae puritate, in frigoris, caloris recto moderamine, in promovendo blandissimis auxiliis, nec praecipitando exclusionis tum ipsius foetus, tum secundinarum opere, atque secretionum imprimis lacteae, ac uterinae, ad naturae nutum directione, potissimum curae prophylacticae versatur argumentum.

In praesentis morbi tractatione sequentes, praeter jam dictas, regulae observandae sunt. In ipso morbi principio interest, mox primis horroribus, ac rigori occurrere quod tum infusis leniter aromaticis, tepidiusculis, tum extremitatum frigentium fotu emolliente imprimis ad pedes, praestare licebit.

Quod si vero causae praecesserint evidentes, quae inflammationi verae occasionem dare potuerint; si plethorica et robusta sit puerpera;

si lochia aut non fluant, aut fuerint suppressa; si gastricae saburrae signa febrim ipsam non praecesserint, ac praesentia ex illis, ab irritatione magis derivari videantur; si dolor fixus et constans ad eundem abdominis locum urgere observetur; si annuus febrium character aut rheumaticam, aut aliam inflammationibus faventem naturam ostenderit; si virium suppressio febre non major observetur; ac si, cum his, pulsus pleni ac vibrantes extiterint; si purulentae extravasatio materiae necdum successisse videatur; tunc vena, ut in veris inflammationibus, aperienda, ac methodus antiphlogistica, quam in communi peritonitide vix consuluimus, semper tamen cum certo ad puerperae statum habito respectu, adhibenda est.

Si haec singula, vel plurima ex istis, non fuerint; si copiosi in diaeta errores vel praegnationis sub tempore, vel in ipso puerperio praecesserint; si major symptomatum gastricorum apparatus, cum minori inflammationis indicio, urgeat; si primi jam febris dies praeterfluxerint; si nervoso-gastricam haec ipsa indolem (§. 103.) sat manifeste monstraverit: tunc, omissis protinus venaesectionibus, si ad superiora turgeat materia; parcae vomitorii

blandi doses ex ipecacuanha, vel, nisi diarrhoea jam urgeat, cum tartaro emetico, etiam pro necessitate repetitae, — ac demum vel post haec, vel, nisi indicentur, sine istis, mitiora ex evacuantibus remedia, oleum amygdalarum, cum sale medio ac syrupo, vel alia (N. XXXI.), vel simplex ricini Americani oleum, ac repetiti, non calidi nimis, emollientes clysteres, praeter illa, quae exterius admota spasmum ac tensionem moderare queant, indicantur.

Si vero mox cum insigni, eaque non modo apparente, sed vera debilitate morbus sensibiliorem prae caeteris, vel pathematibus animi vexatam aggrediatur mulierem, si pulsus exiles et contracti, si lipothymiae frequentes, urinae crudae, aquosae, convulsiones ac spasmi copiose observentur; vel, ut paucis dicamus, si febris nervosae symptomata (§§. 87. 88.) potissimum urgeant; tunc certe antiphlogistica methodus nunquam, — evacuantia vero nonnisi in certioris complicationis gastricae casu, indicata erunt. In febris igitur *gastrico-nervosae* praesentia, vel unum alterumve, cum saburrae superius turgeant, emeticum; aut, cum ad inferiora tendant, infusum rhei cum emulsione Arabica; — mox

vero posthinc decoctum corticis cum camphora, similisque naturae clysteres, nec non alia huic febri opposita remedia (§§. *66.* 111.) imperanda sunt. Si effrenis, ut in cholera, vomitus ac diarrhoea aegrotantem exhaurire videatur; tunc vel haustus antemeticus (N. XVI.), potus emollientes ex radice salep, vel ex decocto panis cum larga gummi Arabici portione, et pauco cinnamomo; vel et juscula carnium tenuia, cum oryza cocta, vel emulsio Arabica cum opio, indicantur: viresque vitae, ut in nervosa alia, sustinendae, refocillandae sunt. Interdum radicis columbo pulvis ad scrupulum unum ter in die porrectus profusam nimis diarrhoeam moderavit. In summo dolore, ac effreni diarrhoea, tum similia dictis, tum clysteres parvi cum amylo ac tinctura Thebaica, ovique vitello praescribantur. Si per sudores morbum posse judicari, absentibus quidem tum inflammatoria febre, tum saburris, videatur: tunc haustus salinus, cum rob sambuci ac ejusdem plantae infuso, vel cum pulverum Doweri dosi (N. XXXII.), indicatur.

Sed maximae hoc in morbo difficultates ex complicatione sunt: cujus natura ex regulis sub febrium ac inflammationum aliarum explica-

tione jam traditis eruenda, atque tractanda est.

Ubi contentus in abdomine humor purulentus per umbilicum sibi viam paraverit (§. 216.), tunc illius effluxus quovis modo promovendus, corporisque opportuna positione secundandus est. Interea vires vitae roborantibus ex cortice, et nutrientibus solicite sustinendae sunt.

Abscessus in peritonitide ad abdominales musculos exorti, matura sectione, ne a pure interiora laedantur, ac ne fistulae rebelles generentur, aperiendi sunt. Comparens in *psoitide* ad inguen tumor, quamprimum suppurationis in eodem produntur initia, sectionem, ac opem chirurgicam, tam profundo licet abscessui vix unquam sanando parem, sibi exigit.

ORD. IV. GEN. II.

METRITIS.

§. 222. Morbus a *peritonitide puerperali* (§. 216.) distinctus, sed tamen ob aequas rationes mox post illam hic considerandus, est *metritis*, seu *uteri inflammatio*. Hoc ipsum viscus in virginibus necdum menstruatis rarissimo, neque conspecto unquam a nobis exemplo, inflammatur; quamprimum autem huic excretioni adsueverit uterus, irritabilitate tunc majori excitatus, sub ipso imprimis menstrui fluxus opere violenter perturbatus, inflammationem interdum subit. Major aliquanto hunc in morbum apud mulieres matrimonio junctas, quamvis utero minime gerentes, dispositio observatur: quae, sub ipsa dein graviditate quodammodo adaucta, mox a partu primisque puerperii temporibus Dispositio uteri.

quam maxima comparet; donec, penitus absoluto per aetatem sanguineo tributo, pristina utero a phlogosi redeat, maneatque immunitas.

Definitio. §. 223. Cum vero non uno semper eodemque loco, sub tam diversis feminarum positionibus, resideat; et ad partem nunc hanc, nunc illam, inflammetur uterus; oportet non similia, in simili licet morbo, symptomata ubique comparere; et a vicinis illi visceribus aliis, propinquae partis incendio vexatis, pro varia inflammationis in utero sede ac extensione, effectus omnino diversos observari. Atqui hoc ipsum est, quod succinctam morbi istius definitionem difficiliorem reddit, symptomatumque singulis speciebus communium numerum minorem, quam quibus hae omnes comprehendi queant, constituit. Febris certe acuta, dolor ardens, eidemque uteri loco fixe inhaerens, anxietas, majorque stomachi consensus, fere sola hic supersunt; neque manifestus ubique tumor, neque oris uterini ardor, dolorque ab attactu auctus, a primis saltem morbi initiis, et ubique comparent.

Divisio. §. 224. Inflammantur vero uteri nunc ex

parte, nunc per omnem substantiam; atque in primo casu, vel ad fundum, vel ad cervicem, atque nunc ad anteriorem, nunc ad posteriorem, aut lateralem denique superficiem, incenduntur. Omnes hae species in utero vel gravido, vel puerperali manifestiores redduntur, quam in quovis alio: qu ad tantum rarius volumen inflammatus ascendit, ut pelvim deserere, ac in regione hypogastrica tactui offerri, sedemque phlogosis sat certe indicari, observetur.

Nec *phlegmonosa* semper hoc viscus inflammatione, sed interdum superficiali, eaque vel externa, vel interna *erysipelatosae* fere naturae, phlogosi laborat; atque nunc *primaria*, nunc *symptomatica* prorsus affectione corripitur. Aliam etiam huic ipsi, febris, quae metritidem comitatur, diversitas, quemadmodum de aliis inflammationibus dictum est, conciliat indolem.

§. 225. In quocunque vero loco uterum inflammatio invadat, praecipue dum magno satis impetu ac cum febre inflammatoria adoriatur eundem, tunc horror utplurimum, et anxietas feminam corripit. Succedit calor, aestus, cum pulsu in robustis, vel abortum aut Symptomata.

violentiam passis puerperis, magno, frequenti ac duro; in aliis, sub initio quidem, sat magno, sed mox parvo, ac debili, aliquando inordinato. Ardor nunc oritur, fixusque dolor, ab initio, quasi ut dolores post partum ordinarii, subinde remittens; sed post brevem moram intensiori cruciatu, ex lumbis descendere visus, revertens.

In utero non gravidae pridem feminae constantior, fixior, pulsansque magis dolor; — pulsus vero utplurimum plenior ac durior est. In puerperis quidem abdomen naturaliter tumet, sed molle observatur; primisque a partu horis, ipsius uteri adhucdum majoris et extensi subrotunda, tactu percipitur substantia. In metritide vero hic tumor tam celeriter, quam in *peritonitide puerperali*, vix augetur: vel si hoc ipsum ex inflammatione ad fundum uteri existente contingat; cum sat manifesta circumscripti, uterique ipsius figurae correspondentis tumoris expansione in regione super pube media, id modo locum habet. Saepe autem primis morbi diebus abdominis tumor non tantus comparet; sed in medio pelvis incendium haerere videtur. Interea mammae aut turgent atque sororiantur, aut lacte spoliatae collabuntur; lochia quam-

plurimum, morbi vel causa, vel effectu, disparent. Omnibus vero nunc accedunt nausea, copiosa flatuum eructatio, vomituritio, vel et flavae, aeruginosae bilis vomitus, jactatio, desidendi ad alvum vel ad urinam frequens non raro stimulus; ac illius, vel hujus in excernendo difficultas; sitis ingens, cum lingua sicca, cephalaea ad oculorum basin et occiput extensa, faciei rubore, vigiliis, delirio, suspiriis, dyspnoea; hypochondriorum, lumborum tensio, dolor; vel pleuritici ad pectus, claviculas cruciatus, cum tussi sicca et molesta. Nunc demum singultus, subsultus tendinum, cum meteorismo insigni, sudoribus ad frontem, pectus, symptomaticis, ac pulsu nunc minimo, contracto, intermittente, frequentissimo accedunt; extremitates frigent; novi hinc inde vomitus herbacei coloris, novumque interdum ac validissimum frigus, gangraenae praesagium, foetidissimae saepe ex vagina materiae effluxus, faecum ac urinae in lectum depositio, sopores, lipothymiae frequentes, ac mors demum ipsa, insequuntur.

Sed, prout dictum est, pro sede inflammationis ad uterum diversa, symptomata variant. Si igitur ad *fundum* hujus visceris hae-

reat malum ; tunc imi ventris subrotundus, durusque tumor ac dolor, ut ne contactum quidem foris admittat, comparet. Si circa *cervicem* et *osculum* est inflammatio; digito vaginae immisso, hoc ipsum clausum dolens, fervens, durum ac retractum occurrit. Si *posteriores* uteri partes solum inflammatae; dolor circa lumbos fit, et stercora supprimuntur, et venae haemorrhoidales cum tenesmo turgent. Si partes matricis anteriores incendantur; tunc dolor circa pecten fit, et urinae stillicidium ac emittendae difficultas: qua in re tamen cavendum est, ne, ubi feminis hypogastrium tumet, etsi laesi uteri non desint notae, de *vesica* tamen, quae ante uterum sita est, non omnis praetermittatur suspicio. At lateribus inflammatis, et inguina tenduntur, gravantur, torpent crura, et aegre moventur; aut crus ipsum, quod e regione est, claudicat; aut dolor in coxam quoque transit. Plerumque etiam uterus apud puerperas in eam partem declinat ac retrahitur, qua inflammatus est, ejusque osculum avertitur. Si totus inflammatus est uterus, totus vehementius pulsatorio motu dolet: ipsa autem aegrotans nec sedere, nec surgere, nec pedibus ingredi potest; ac singula, quae alias

x parte comparent, mulierem divexant symtomata.

Interdum inflammatio per vaginam extenditur: quae fervet, rubet, tenditur, ac ab atactu quam maxime dolet. Ad ipsa nonnunuam genitalia externa, vel ab his frequenius ad interna, in puerperis inflammatio proagatur.

Febris, quae metritidem comitatur, natura x illis, quae alibi satis exposita fuerunt, maxime vero ex causis praegressis, annique regnante constitutione, dijudicanda est.

§. 226. Causae vero metritidis tum alia- Causae.
um inflammationum causis (§. 125.) fere similes, tum propriae existunt. Potissimae ex istis, cum illis *peritonitidis puerperalis* (§. 218.) consentiunt; vel in abundantis uterinae excretionis, menstruorum, lochiorum, haemorrhagiae, fluoris albi, vel et haemorrhoidum, per causas violentas, terrorem, iram fortiorem, per frigus aestuante corpore genitalibus incaute admissum, repentina suppressione consistunt. Huc spectat abortus ex causis vel ordinariis, vel pharmacis excitatus; lapsus gravidae in distentum uterum, percussio violens, aut conculcatio, compressio, partus dif-

ficilis, sub obliquo imprimis utero, vel cum oris uterini compressione diuturna, vel in teneriori aut jam provectae aetatis primipara; versionis negotium rudi manu susceptum, vel incautus instrumentorum ad foetum extrahendum usus; placentae extractio violenta ac praematura; perinaei, vaginae laceratio, vel hujus ac uteri prolapsus; grumus sanguinis, placentae portio, ore uteri clauso, in acerrimam ac foetidissimam saniem conversa; spasmi ac dolores diuturni, violenti; fasciae puerperarum abdomini strictius circumductae, peritonitis puerperalis, etc.

Prognosis. §. 227. Periculo plenus *metritis* morbus est, ex quo, si violentius invadat, paucissimae certe emergunt. Similes vero illis aliarum inflammationum (§. 126.) exitus hic idem agnoscit: inter quos ille in *gangraenam* frequentius occurrit. Deterior vero illa metritis est, quae universam uteri substantiam, vel fundum hujus visceris tenet. Minora quidquam inflammationis ad cervicem et osculum haerentis pericula sunt; ac facilior abscessus, illam forte insequentis, in vaginam depletio observatur. Quae ad anteriora, vel posteriorem ad faciem inflammatio est; ea, praeter urinae fae-

cum-

cumque suppressarum noxas, cum suppuretur, vicinam facile vesicam, aut intestinum rectum devastat. Caeteri hujus visceris abscessus nunc, feliciori quidquam omine, in cavum illius aperiuntur; nunc vero lethali cum exitu vel in cavum abdominis ac pelvis deplentur; vel ad partes supra inguen, juxta lateris mollitudinem, aut circa umbilicum, purulentum ac graveolentem humorem eructant. Uteri praegnantis inflammatio vix non semper, nisi prompte abortus cum haemorrhagia insequatur, lethalis evadit.

Resolvitur interdum metritis, imprimis si ad internam superficiem phlogosis haereat, vel lochiis, vel menstruis, aut haemorrhoidibus denuo comparentibus; vel largo purulenti ac foetidi, vel et sanguinolenti liquoris ex genitalibus fluxu; vel erysipelate, rheumatismo, in aliam partem ex utero conversis. Interdum largus ac in longum continuatus, aequalis sudor, cum purulento in urinis sedimento, rarius miliaria, hunc morbum judicant. Resolutio metrit.

Suppurationem in utero docent signa abscessuum internorum communia (§.128.), morbique praegressi, nec benigna resolutione terminati, natura. Circa puris generationem dolores augentur, febresque cum horrore ad ve- Suppuratio u cri.

speram ingruunt; tumor super pubem, interdum ut abdominis mentiatur hydropem, attollitur; dolor punctorius vel pulsans accedit, atque nunc urina, nunc stercoris recrementa, aut utraque simul, supprimuntur. Ruptum vero ad uteros abscessum docent signorum, quae hunc comitabantur, mitigatio, puris graveolentis ex genitalibus affluxus, vel demum fatalia internae exulcerationis, hydropis purulenti, meteorismi, febris lentae, aut citioris gangraenae, symptomata.

Induratio, scirrhus. Uteros ex inflammatione praegressa, tum quavis in parte, tum imprimis ad cervicem posse indurari ac fere callosos reddi; hoc aliarum non minus partium, quam ipsius uteri post has causas in mortuis sectio comprobavit; sed *scirrhi* hujus visceris longe aliam vix non semper habere originem videntur (§. 129.). Quod si tamen hi ipsi post metritidem interdum observentur, hoc ipsum tum ex resolutionis benignae, aut suppurationis ab illa defectu; tum ex febris atque doloris dissipatione, ex ipso attactu, tumoris nempe in uteri regione renitentis, indolentis, in vaginam, in explorantem digitum, vel, sub erecta imprimis corporis positione, in perinaeum profunde ponderantis, inaequalis, tuberosi, ex

corporis uterini ad unam saepe aut alteram abdominis partem, cum ipsa osculi aversione, oblique declinantis, — tum ex cruris unius, vel utriusque stupore, dolore, varice, ac oedemate; ex lumborum tractione, doloribus; albidae, tenacisque materiae ex genitalibus fluxu; menstruorum aut parcitate, aut defectu, vel et haemorrhagiis uteri insolitis; ex sterilitate, vel et abortu, ad determinatum praegnationis tempus continuo, nec ex causa alia evidenti, observatis; ex vesicae, intestini recti affectibus symptomaticis, ac demum ex decolori et cachectico mulieris vultu, apparebit. Incipiens vero uteri scirrhus in multis non agnoscitur; vel cum aliis hujus visceris, ovariorum morbis facile confunditur. Saepe nimis interim infausta illa diagnosis, scirrhosi tumoris in exulcerationem malignam vel *carcinoma uteri*, conversione, incurabili, morteque ipsa pejori longe malo, ultro confirmatur.

Gangraenae in metritide signa ex dictis (§. 224.) satis elucent; ac, ob spongiosam uteri fabricam, a partus opere saepe mirum quantum labefactatam, dilaniatam, vel summa in puerperis irritabilitate, sensibilitate, exuberantem, jam ad tertium interdum, aut quin-

tum, aut septimum fere morbi diem, sub vomitu, singultu, deliriis, sopore, sub tumoris abdominalis continuo incremento, meteorismo, alvi fluxu cadaveroso, nigro, involuntario, doloris, ardorisque omnis cessatione, pulsu intermittente, minimo, frequentissimo, extremitatibus frigidis, sudoribus viscidissimis, lipothymiis, convulsionibus, lethali mox exitu comparent.

Cura. §. 228. Facilius iterum hunc morbum consilio praevenire, quam praesentem sanare, licet. Praevenimus autem illorum, quae (§. 220.) dicta sunt, solicita observatione, ac obstetricum circa illa, quae a gravidis, parturientibus, puerperis removenda, vel iisdem administranda sunt, recta institutione.

In ipsius metritidis jam praesenti cura, praeter regulas in quacunque viscerum inflammatione observandas (§. 133.), imprimis ad aegrotantis statum, ad causas morbi, febrisque conjunctae naturam, respiciamus oportet. Si uterus in virgine, aut non gravida, plethorica, robustaque muliere, aut post abortum, sine magna cruoris jactura, ex causis violentis ac stimulantibus originem traxerit; tunc, alterius cujusvis inflammationis adin-

tar, sanguis ubertim mittendus, ac antiphlogistica methodus tum interna, tum externa, n omnibus adimplenda est. Nec ipsius menstrui, aut lochiorum, sub violenta inflammatione aliquando non penitus cessantium, ratio hic habenda; vel saltem non ob ista, venaesectio differenda, aut omittenda erit.

In *puerperis* alia venaesectionum momenta sunt; ac in illis, sub variis positionibus hae ipsae nunc prosunt, nunc insignes noxas vel in ipsa metritide habere possunt. In delicatula debilique femina, spasmis sub partu quamplurimum vexata, et in qua lochiorum defectus non minus, quam ipsa inflammatio spasmodicae in vasis uteri contractionis ac eretismi magis effectus, quam causa est; venaesectio, imprimis repetita, non potest non debilitatem, spasmique causam augere. In casu *gastrico-nervosae* febris cum locali hac inflammatione conjunctae, facile malignam haec, nec venaesectionibus dissipandam assumere naturam potest. Nec venaesectio indicabitur, ubi retenta in uteri cavo vel sanguis grumosus, vel placentae portio, calore loci corrupta, sensibilem uteri substantiam irritaverint, ac inflammationis hoc in viscere symptomata induxerint; sed illa his in casibus conducent,

quae vel spasmos in utero, ac nervis sedare; vel irritantem ex abdomine causam ejicere; vel putrescentem ex uteri cavo materiam educere queant. Sub diuturnis ad partum laboribus tam vehemens utplurimum in vasorum, nervorumque systemate agitatio, tam celeres pulsus, corporis ardor, sitis, inquietudo, tam insignes sunt, ut ardentissimam quivis tunc febrem, non expertus, adesse affirmaret. Brevi vero post partum tempore, si vel primiparas sat multas excipiamus, quamplurimae mulieres doloribus, quos dolores partum insequentes nominant, tam violentis, quam fere ipsius partus labores fuere, excruciantur: quae tamen singula, per plures saepe horas extensa, vel per solitam uteri purgationem, — per quietem, lectique fotum utplurimum componuntur; vel leni narcotico oleosoque medicamento, fomentationi emollienti, antispasmodicae, ac clysteribus quam optime cedunt.

Sed quotiescunque contraria in puerperis locum habent: ubi difficilior, vel et artificialis partus in vegeta et plethorica praecesserit femina; — ubi violentiae utero illatae suspicio est; — ubi pulsus duri, vibrantes, inflammatoriae, cum illis, febris naturam ostendunt; — ubi lochia vel inopinato suppressa

sunt, vel ob nimiam vasorum sub doloribus contractionem retardantur; tunc, si a venaesectione, praesentaneo inflammationum auxilio, recesserimus, quid porro ad praepediendam uteri gangraenam utile esse possit, intelliget nemo. Hinc in venaesectionibus, pro indicatione repetendis, omne hic artis auxilium quaerendum est: eaeque tam generales, quam, per sanguisugas perinaeo, genitalium labris applicandas, locales, sine temporis jactura instituendae sunt. Vana non modo, sed noxia sunt, quaecunque hic ad *pellenda*, ut dicunt, lochia praescribuntur: optimumque inter omnia *aristolochicum* hic erit *venaesectio*. Sub ipso vero lochiorum fluxu, vel purpura licet adcutem apparente, si metritidis verae signa adfuerint, venaesectio non differenda; sed sanguinis portio violentiae morbi superandae non impar, nec tarda nimis manu, detrahenda est.

Praeter venaesectiones autem spasmum inflammatorium egregie solvunt tum fomentationes emollientes, quam minimo id fieri pondere potest, abdomini, — vel si cervix uteri inflammatione correpta fuerit, ope spongiae, perinaeo applicandae; tum clysteres similes, qui frequenter satis, calore moderato, injiciendi sunt. Diarrhoeam quidem puerperis

funestam vulgus supponit: sed, nisi ipsius morbi violentia, aut latente forsitan intestinorum inflammatione violens per alvum fluxus excitetur, non modo lochiorum excretionem diarrhoea moderata, faeces pultaceas, ex flavo albas, circa tertiam, quartamve puerperii diem excernens, non suspendit; sed et illorum quodammodo vices egisse, observata est. Nimiam vero atque symptomaticam per intestina excretionem tum emulsio Arabica, tum opium, frenato jam majoris inflammationis impetu, coercent.

Caeterùm hoc in morbo non minus, quam in alio inflammatoriae naturae affectu, antiphlogistica methodus, cum certa tamen cautela, adhibenda est: ne remedia, irritabilem nimis puerperae naturam alio forsitan, quam caeteros aegrotantes, modo afficiant; atque vel tumultus, quos sedare contendimus, adaugeant; necessariam uteri purgationem divertant; vel demum vires ultra, quam par est, infringant. Quamvis autem caloris nimii non parvae in puerperis noxae esse observentur; illa tamen, quae aequalem transpirationem suscitant, fracto jam inflammationis impetu, egregie conducunt: atque sic haustus salinus, ac lenia infusa diapnoica praescribi queunt.

Ob praeconceptam quidem opinionem puerperae a re quavis, quae vel minimum odorem spirat, apud nos quam tristissimos verentur effectus, cum multis in regionibus major vel apud sensilissimas caeterum mulieres in medendo libertas concedatur; interim et hic feminarum persuasionibus, multorum saepe symptomatum origini, reluctari non convenit: nec dissimulandum est, certos fortioresque medicaminum odores, aut et dulcia quaevis, sub tam mobili nervorum statu, permultis a puerperio non sine damno offerri.

Injectiones in uterum inflammatum nec penetrant, nec facile aliter, quam irritando, agere possunt. Si tamen vagina ipsa magis, quam ille, laboret; tunc cauta mucilaginis Arabicae lactisque tepidi injectio acriorem, hic facile stagnantem humorem eluit, ac spasmos relaxat. Latentia tamen in utero adhuc gravido, sed inflammato, foetus putredine correptus, — vel in puerpera aut sanguis congrumatus, aut placentae portio, quandocunque per os uteri apertum id liceat, circumspecte educenda sunt; atque hoc in casu, apud puerperas, injectio in ipsum uterum cautissime instituta, putridissimam ac stimulantem materiam eluit, educit.

Magna vero ubique spasmorum ac extraemae irritabilitatis in puerperis ratio habenda; et quotiescunque, inflammatione jam satis dissipata, istorum symptomata occurrunt, ex opio, blandissimisque remediis sedantibus, quamplurimum expectandum est.

Si uteri *suppurantis* signa (§. 226.) comparuerint, tunc omnes, quas alibi (§. 134.) exposuimus, regulae observandae: prius exitus per vaginam, aut si hoc ob sedem abscessus recuset, per intestinum, aut urethram, invitandus; ac vires vitae, quo fieri modo licebit, conservandae sunt.

Quid in vero ac jam perfecto uteri *scirrho*, et *carcinomate* faciendum sit, nos quidem felici experientia hoc in statu prorsus destituti non docebimus. Quid ab aliis tentatum fuerit, ac palliativae saltem regulae methodi, alibi a nobis fusius exponentur.

ORD. IV. GEN. III.

GASTRITIS.

§. 229. *Ventriculus*, cujus nemo mirabilem in homine cum quovis viscere et cum universo corpore consensum, — ac servitutem non minus, quam in singula imperium, ignorat; sub multis, iisque gravioribus morbis, num in amicis organis, num vero in se ipso, istorum sedes sit, dubium relinquit. Varia etiam, sub aetate, vivendi ratione, positione corporis, tempore, aliorum viscerum conditione diversis, ventriculi tum positio, tum capacitas et extensio est: ex quibus iterum, quem ad locum morbosa referri debeat sensatio, non parva nascitur in multis difficultas. Ventriculi considerat.

§. 230. Non infrequens stomachi humani Definitio.

morbus est *gastritis*, aut ejusdem inflammatio; cujus quidem signa principalia in febre acuta, in epigastrii tensione, ardore, dolore, in vomituritione, anxietate, singultu, ab assumptis quibusvis mox, et cum subitanea istorum rejectione, adauctis consistunt: sed in multis, qui ventriculi post mortem phlogosin obtulere, nunc plurima ex istis defuerunt; nunc, cum pars major symptomatum in aegrotante comparuisset, vel in cadavere inflammationis ad ventriculum in vanum quaerebantur vestigia; vel ab aliis causis dictorum effectuum pependerat cohors, ac a medendi methodo, inflammationibus certe contraria, potuit dissipari.

Divisio. §. 231. Attenta interim tam diri morbi consideratio, ac frequens cadaverum perlustratio docuerunt, ventriculum vel *totum*, vel *ex parte*, nunc profunde satis ac *phlegmonosa* (§. 123.) inflammatione, — nunc vero superficiali, ac *erysipelacea* phlogosi laborare; in his, stomachum *primaria*; — *secundaria* in aliis inflammatione corripi: quae ultima frequentius, quam illa, tum ad *erysipelaceas* pertinet; tum *occulta*, morborum sub fine, accenditur, ac *epidemico* nonnunquam influxu

quamplures invadit. Nec minorem differentia *febris*, quae gastritidem comitatur, hoc in morbo diversitatem parit; ac frequentius forte in ista, quam in quacunque alia, si *enteritidem* excipiamus, inflammatione, vel *gastricam*, vel *nervosam* febris indolem observamus; quando in aliis nec umbra quidem febris latentes hoc in viscere ignes prodit.

§. 232. *Gastritis phlegmonosa* aliarum inflammationum adinstar cum horrore frequenter adoritur, sequiturque aestus ad interna major, cum siti, et anxietate praemagna; cum praecordiorum ac regionis epigastricae tensione, ardore et dolore a compressione quavis, vel et a solo digitorum, stragulorum attactu, aut fortiori inspiratione, vel tussi, vel nixu, intense mox adaucto. Sed non minus vel ad ipsum ventriculi cavum sensibilitatis morbosae augmentum, ac nauseae continuae, vomituritio, dolens ructuum multorum explosio, multusque ab assumptis, imprimis paulo irritantibus, mox ardor, angustiae sensus, ac demum vomitus, urgent. Haec symptomata in casu graviori, ac nisi promptam opem feramus, citissime increscunt: ut vel paucus insipidus aquosus liquor, cum intolerabili ar- Phlegm. symptom.

dore vix susceptus, aut solus, aut cum multa, et aeruginosa bile, rejiciatur, cum interea alvus paucissima reddit, et in multis pertinaciter obstruitur. Interea pulsus utplurimum parvi, frequentes, contracti et duri, vel et intermittentes, inaequales observantur; vigiliae, inquietudo, jactatio, dyspnoea, sitis, oris siccitas continuo augentur; superadditur singultus, dolorem visceris insigniter excitans; facies collapsa, cum extremitatum perfrigerio, virium prostratione summa, ac, spasmo ad duodenum extenso, comparente in quibusdam ictero; nonnunquam cum deliriis: donec, cessante quovis in epigastrio aut ardore, aut dolore, — crescente ventriculi, abdominis flatulenta intumescentia, regurgitatione potus, et crebra seri cum impetu quodam effusione, extremitatum marmoreo vix non frigore, fatalis in ventriculo gangraenae signa cum lipothymiis, convulsionibus compareant, in illa mortis brevi tempore convertenda.

Gastrit. erysipelat.

§. 233. *Gastritidis erysipelatosae* natura, nisi ex febris inflammatoriae absentia, et causarum illi faventium apparatu, difficulter eruitur. Si post erysipelas aliudve exanthema ad externa corporis evanescens gastritidis sympto-

mata insurgant; si oris, fauciumque ardor ac phlogosis adesse observentur; si febris gastrica, nervosa, aut aphthae praecesserint, ac sub majori jam corporis debilitate, vel in subjecto cachectico, inflammationis ad ventriculum phoenomena insequantur; si venenosa, aut suspecta materies deglutita, haec ipsa induxerit; si interiora urantur, exteriora vero frigeant, rigeantque: tunc ad *erysipelatosam* gastritidis naturam sat tuto concluditur.

§. 234. Maxime tamen interest, illorum, quae de ventriculi sensibilitate in gastricis febribus morbosa (§. 103.) dicta sunt, non oblivisci; ac genitos a bile acriori, aut saburris ad stomachum dolores, cum gastritide nunquam confundere. *Choleram*, rariorem, ac fere autumnalem morbum, ex praecipiti ac violenta per oesophagum ac anum evacuatione, et quod, vel potu nullo assumpto, continuus tamen, et copiosus hic vomitus urgeat, nec tantus ab illo mox ardor in ventriculo persentiatur, et quod febre careat, a gastritide distinguemus. *Cardialgia*, tum febris iterum, tum sitis majoris absentia, ardore non tam igneo ac fixo, tandem vero per reliquam aut medicamenta, aut potum saltem Differ. ab aliis morb.

aliquem assumendi potestatem, a gastritide differt. Musculorum epigastrii, ac peritonaei eisdem substrati inflammatio (§. 214.), tumorem externum, calentem, ab attactu magis dolentem, circumscriptum, ac mitiora longe, quam gastritis, symptomata offert. Difficilior interdum *hepatitidis*, in gastritidem facile transeuntis, ab hac ipsa distinctio erit: sed deest, saltem a morbi principio, intensus ille ad ventriculum ardor; nec a quovis mox assumpto vel potu, vel medicamine, vomitus tam subito ac sub tantis angustiis excitatur; nec pulsus hic tam frequentes, tamque contracti et exiles, quam in gastritide ipsa, comparent.

Causae. §. 235. Quae alias inflammationes, — hae et gastritidem causae inducere solent. Frequentissimae tum ex istis, tum ex aliis, ventriculo fere propriis, sunt: laesiones externae, contusio, vulnus; hernia, res deglutitae, tum vi mechanica, tum acredine ventriculum stimulantes, lacerantes, pungentes, erodentes: ut vitrum, aciculae, ossa acuta, venena corrosiva, imprimis arsenicum, mercurius sublimatus; emetica, cathartica, fungi, aliaque ex venenosis vegetabilia, balneum frigidum, aut potus glaciatus, glacies ipsa, aestuanti ven-

ventriculo copiose affatimque ingesta; vel et calidissimus cibus, aut ardentissimus vini spiritus incaute ingurgitatus, extensio ventriculi nimia ab alimentis fermentantibus, durioribus; vulnera, laesiones aliae capitis, quae singulari in abdominis viscera influxu, hepar, ventriculum, etc. inflammant, et abscessus hic loci inducunt. Ad internas magis gastritidis causas spectant: visceris propinqui, omenti, intestinorum, hepatis, lienis, diaphragmatis inflammatio; acre quòdcunque vel in stomacho, vel in alia corporis parte generatum, evolutum, vel ad eundem depositum, quo spectant saburrales ac biliosae materiae sub fine febrium gastricarum; acre arthriticum, toties a pedibus ad ventriculum aberrans; nec minus rheumatica, erysipelacea, ulcerosa, scabiosa, scorbutica, exanthematica quaevis acrimonia, diarrhoea critica, vel et habitualis, aut haemorrhagia naturalis, vel solita, imprimis illa haemorrhoidum, suppressa; excandescentia animi vehemens, et assumpta mox ab ista emeticum aut drastica remedia, vel potus frigidissimus.

§. 236. Summa hunc morbum, ob sensilissimam ac consentientem ventriculi cum uni- Prognosis.

verso corpore naturam, pericula premunt; sub quibus tam celeri nonnunquam morte rapiuntur aegroti, ut convulsione magis, aut momentanea actionum vitalium abolitione, ex solo nervorum in easdem imperio derivanda, quam alio videantur extingui inflammationis eventu. Saepius tamen per paucos vix dies extensi morbi effectus in membranae ventriculi internae gangraena, totidemque maculis latis, aut petechiae similibus vix exterius conspiciendo ad ventriculum vitio, consistit. Post venena assumpta, a podagra retrogressa, atque in subjectis admodum sensibilibus, celerrimus morbi decursus; paulo vero lentior in illis est, qui ex causa minus violenta hoc ipso decumbunt. Gastritis *erysipelacea* (§. 232.), nec non illa, quae cum febre nervosa incedit, in gangraenam promptissime convertitur: *phlegmonosa* vero (§. 231.), nisi resolvatur, atque sub minori, quam qui illam inducat, impetu, in abscessus aut vomicas; — his autem vel in cavum abdominis, vel in viscerum vicinorum substantiam, aut, quod feliciori nonnunquam omine contingit, in ventriculi ipsius cavum apertis; in sordida non raro ulcera mutatur.

Resolutio. *Resolutionem* exspectamus, si causae minus

violentae, nec deleteriae prorsus naturae, aptissima sub ipso morbi principio medela impugnari queant; si post celebratas venaesectiones arteriae dilatentur pulsusque insurgant; si ardor extremus atque dolor ventriculi moderentur; si deglutiti portio potus retineri queat, et alvus sponte reseretur. Interim et aliae per sudores, urinam, imprimis vero per alvum excretiones benigniorem morbi judicationem confirmant.

In *suppurationem* abiisse gastritidem, ex febris diuturnitate ac vehementia, dein vero ex dolorum remissione, anxietate tamen et nausea nequaquam evanescente, ex ponderis ad ventriculum sensu, ac demum signis, quae internis suppurationibus propria esse diximus (§. 128.), pernoscimus. Si ad ventriculi cavum aperiatur abscessus: tunc copiosa, cum sanguine interdum commixta, purulenta materies per vomitum, vel et per intestina, rejicitur. Rarum est, ventriculum cum peritonaeo, quo loco abscessus in illo latet, concretum, purulentam materiam per erosam epigastrii, vel et umbilici regionem eructasse. Si abdominis in cavum abscessus rumpatur, mors certa; — et si ad viscera vicina pus destillet, tabes purulenta, et hydrops, non minus Suppuratio.

lethalia, succedent: quae et *ulcera ventriculi*, continuante in eodem ardore, dolore ab assumptis, imprimis acrioribus, aut a compressione epigastrii, perpetuo adaucto, cum singultu ac vomitu frequenti, purulentae, saniosae, ac viscidissimae, aut et foetidae materiae portionem, aut purum, multumque sanguinem hinc inde rejiciente, frequenter terminabunt.

Schirrus. In *scirrhum* gastritis frequenter abire non videtur; illius vero signa ex alio melius, quam hoc ipso, loco patebunt.

Gangraena. *Gangraenam* ex gastritide, ex ultimis lethalis morbi signis (§. 231.) facile praevidemus, noscimusque praesentem.

Cura. §. 237. De illis, quae ad *praecavendam* gastritidem necessaria sunt, longior, quam ut hic tradi posset, doctrina foret. Causarum certe, quod ubique monemus, potissimam haberi rationem, easque vel expelli subito, vel corrigi, vel demum partes involventibus, oleosis, glutinosis remediis, ab iisdem defendi oportet. Ast cum primum ab accersito tardius Medico praestari non semper queat; secundum vero, certiorem specificae causae aut veneni cognitionem, quam quae sub his rerum angu-

stiis sat cito acquiri ubique posset, supponat; haec ipsa etiam causae irritantis cognitio, illam *antidotorum*, ex chemicis saepe principiis, aut ab experientiae multiplicis doctrina repetendorum, sibi requirit: quae ipsa, ex aliis Medicinae fontibus haurienda, scituque quam maxime necessaria, hic loci exponi non potest.

Praesentem vero stomachi inflammationem, causis, in quantum permittitur, abactis, mutatis, imminutis, si phlegmonosam habere indolem, et cum inflammatoria febre incedere videatur (§. 231.); venaesectionem promptam, abundantem, nec a pulsuum parvitate, nec extremitatum a frigore, vitalisque inertia principii arcendam, pro symptomatum atrocitate saepius, et ad regulas alibi expositas, repetendam, sibi exigit. Ipsa vero stomachi regio, totumque abdomen linimento volatili, cui opii portio commixta sit, illinienda, ac emolliente decocto, vel lacte tepido, in quo sapo solutus sit, fovenda sunt. Post institutam aliquoties venaesectionem, largum satis cum cantharidibus emplastrum, ut rubefaciens, ventriculi regioni applicandum est. Cum vero medicamentis sub inflammatione indicatis, ob summam ventriculi sensibilitatem ac vomitum,

locus esse non queat: haec ipsa frequenti, sed non largo nimis, clystere per anum injicienda sunt. Quaecunque vero ob extremam sitim aegrotus ingerere tentat, haec blandissima et demulcentia esse, ac parva simul copia assumi oportet; optimumque hic potum emulsio Arabica cum dupla quantitate aquae non frigidae remixta constituet. Quemadmodum autem emeticum his sub rerum circumstantiis praescriptum lethales omnino effectus habere consuevit; sic et cathartica remedia, ab egregiis licet Viris sub complicatione *inflammatorio-gastrica* proposita, non prius certe, quam inflammatione jam maxime infracta, praescribimus; nec salinum facile remedium, sed mannam emulsione Arabica solutam, vel solam hanc emulsionem, cum *ricini* oleo paratam, consulimus. Ipsum adeo, qui ad compescendum vomitum laudatur, *haustum antemeticum*, ob copiosum aerem, qui ab effervescente liquido evolvitur, non sine justis rationibus reformidamus; nec *opio* prius, quam abacta jam formidine inflammationis, ubi reliquam ventriculi sensibilitatem corrigit, fidem adhibemus. Clystere porrectum hoc medicamentum, tutius hoc in casu operabitur.

Erysipelaceam gastritidem, nisi cum febre inflammatoria manifesta incedentem, venaesectiones exasperant; isque morbus remedia principali, a qua vix non semper pendet, affectioni conducentia exposcit. Saepius hic vesicans epigastrio superimpositum, cucurbitulae siccae, sub dubia venaesectionis indicatione, cruentae, in auxilium trahenda sunt: ac si acris, saburralis materia ventriculum inflammare videatur, blandissima iterum, quae vix indicavimus, evacuantia, vel serum lactis tamarindinatum; — et, si vomitus haec ipsa excludat, clysteres ex nitro, tamarindorum pulpa in aqua solutis; vel interdum, sub majori jam a febre *nervosa* debilitate, cortex cum camphora ano infusus, conducent.

Suppurationem stomachi, nisi sola natura, Medicus certe non sanat. Quotiescunque interim haec subesse videatur; sub parcissimis, iisque liquidis alimentis, potuque emolliente, abscessus in ventriculum, forte salutarem depletionem patienter exspectamus. Reliquum ab illo in ventriculo, quamplurimum lethale *ulcus*, praeter tenuissimum iterum victum ex ovi recentis vitello in jusculo carnis soluto similibusque quaerendum, vix alia, nec certe balsamica sic dicta remedia perferre observa-

tur. Impraegnatae ab aere fixo aquae, cum tenui lactis asinini portione, ac ipse Peruvianus cortex clystere injectus, tentari his sub angustiis queunt.

ORD. IV. GEN. IV.

ENTERITIS.

§. 238. Intestina non minus, quam ventriculus, inflammationem, rarius certe, quam iste, *phlegmonosam* (§. 231.); frequentius *erysipelatosam* (§. 232.), atque hanc ab aliis saepissime affectibus *symptomatice* pendentem, patiuntur. Naturamorbi.

§. 239. Hic igitur morbus (§. 237.) *Enteritis* vocatur: cujus symptomata, ob ampliora, quae intestina occupant, spatia, ob incertam ac volubilem magis eorundem directionem, ac demum ob insignem canalis longitudinem, difficilius in unam, quae singula comprehendat, definitionem trahuntur. Interim, quotiescunque morbus (quod tam raro haud fieri, cadaverum sectiones docuere) *occultius* Definitio.

non incedit; tunc febris acute, cum tensione ac dolore interno, vel ad unam, vel ad omnes abdominis regiones extenso, ardente, pungente, acutissimo, per vices moderato; sed mox redeunte, ac ad summam atrocitatem adaucto, cum vomituritione ac vomitu, meteorismo, pertinaci utplurimum alvi obstructione, ac interdum cum diarrhoea, et tenesmo, observantur.

Symptomata, §. 240. Incipit igitur *Enteritis* interdum cum horrore; alias, sine illo. Abdominis cruciatus, saepius certe circa umbilicum, quam altero quovis in loco, — in aliis, ad circumscriptam abdominis plagam, aut per totam ventris molem extensus, sat fixus, et saepe ardens, nunc aliquam aegrotanti quietem concedens, nunc vero immani tormine redeuns, hunc ipsum aggreditur. Hucusque pro ventris tormine, aut colicae specie flatulentae hic dolor habetur: imprimis cum ructus inanes ac fere assidui, nec non alvi utplurimum obstructio, et borborygmi copiose subintrent. Interim recrudescentem aeger ad intestina cruciatum praesentiens, vultu et oculis insoliti quid, et quasi terrefacti habentibus, ejulatu, ceu praesentem exhorret et aversatur. Sub ma-

ori ejusdem sensu tum nausea, ac vomituri-
io, tum vomitus ipse, quamplures invadunt.
Pulsus interea humiles, frequentes, et debiles
otius, ac qui, si bene attendamus, sibi dis-
imiles, vel et duri observentur. Lingua in
nultis admodum rubra est et arida, sitisque
uamplurima vexat. Venter nunc manifeste
atis tenditur, atque, constrictis spasmodice
bdominis musculis, et durior redditur, et at-
actum fere quemvis dolentissimus recusat.
Nec rarum est, vel ipsam spasmodice claudi
num; vel frequentem ad emittendum lotium
ersentiri stimulum, hocque ipsum cum dolo-
e ac tenesmo excerni. Praeterea de aestu in-
erno, viscerumque abdominalium ardore, an-
ius et inquietus conqueritur, siti quam plu-
ima vexatus, viribusque jam plurimum pro-
tratis decumbens aegrotus. Aucto in horas
malo, fixior, constantior, ac intolerabilis ma-
lis dolor evadit; accedit singultus, vomitus
ncrescit, atque quamplurimum aeruginosae ac
erbaceae bilis ejicitur.

Quamvis vero integrum persaepe abdomen
n enteritide doleat, ardeatque; est tamen,
bi, saltem a primis hujus morbi initiis, ad
ffecti naturam intestini, sedemque mali di-
tinctam concludere licet. Ubi dolor ad me-

dium fere ventrem, ac circa umbilicum urget: intestina utplurimum laborant tenuia; eoque in casu citius, quam si crassa inflammata essent, assumpta per vomitum rejiciuntur. Ubi symptomata sub hypochondriis magis, sub pleuritidis quasi, aut hepatitidis specie, — vel ex uno illorum ad alterum, tensae fere chordae adinstar, ac sub ventriculo, hepate, liene, vel circa renes, majora observantur; tunc intestinum vel caecum, vel colon inflammatione tenetur. Si ad lumbos profunde dolor haereat, et ad alvum crebrius desideat, nihilque, praeter mucum tenacem, dejiciat, aut cum tenesmo, urinae stillicidio, vel haemorrhoidalium vasorum inflatione prehendatur aegrotus; rectum tunc intestinum incenditur.

Quocunque vero in loco inflammatio intestinum circumdet; obturata tandem, vel ob summam irritationem contracta, aut ob herniam simul compressa ejusdem cavitate, assumpta quaevis, et, continuato diutius vomitu, ipsae adeo *faecales*, ac foetidissimae materiae, per hunc ipsum rejiciuntur; nasciturque

Ileus. *Ileus*, plurimarum certe causarum, rarissime *volvuli*, a quo hinc male nomen assumpsit, effectus magis, quam ipse morbus. Nec his quidem sub circumstantiis venter ubique clau-

sus est; sed interdum sub ipsa intestinorum inflammatione liquidam, vel et subcruentam materiam deponit.

§. 241. Atque hic quidem ordinarius morbi decursus observatur. Sed quantum non expertos licet viros haec signa, in aliis tam manifesta, interdum fallunt! Saepe nempe nec febris in pulsibus umbra (§. 238.); ardor, dolor ad intestina aut nullus, aut certe non vehemens; nec fere ulla tam diri morbi phoenomena observantur: cum vel ubique inflammatio, symptomatica plerumque, intestina, vel ipsa jam gangraena tenet. Non quidem ubicunque post mortem vel livescebant, vel sanguine hinc inde suffusa apparuere; in viventibus intestina affectu idcirco inflammatorio laborarunt; multisque in febribus tum inflammatoriis (§. 114.), tum gastricis (§. 104.), intestinalium vasorum sanguineus infarctus, vel ex ipso circulationis in partibus aliis impedimento; vel ex eorundem quasi dimidia, per infensam nervis putrilaginem inducta in intestinis paralysi derivandus est. Rarior quoque *Enteritis* est, in qua post mortem intestina, quod aliae partes inflammatae faciunt, conspicue crassescant, tumeantque Cautelae.

adeo, ut pars major cavi a phlegmone in illis praecludatur; sed tamen singula erysipelaceae saltem inflammationis, et mortis ex eadem derivandae signa in cadaveribus illorum interdum occurrunt, de quibus, ne per insomnium quidem, inflammationem subesse Medentes credidissent. Haec interim *silentis* magis naturae, quam istorum errore praetervidentur: sufficitque hanc artis humanae imperfectionem eo potissimum fine adnotasse, ne in tam fallaci morbo vel parvis quidem signis attentionem recusemus; ac ne ob plurium symptomatum (§. 239.) defectum mox ad illum inflammationis praepostere concludamus.

Causae. §. 242. Enteritidis causae cumillis gastritidis (§. 234.) quamplurimum conveniunt. Ex ipso hinc inde ventriculo ad intestina phlogosis aut dilatatur ac descendit; aut, illo relicto, haec ipsa aggreditur. Frigus vel abdomini, vel pedibus diutius admotum, spasmi violenti, quibuscunque a causis intestinalem tubum occupantes, acre biliosum, putridum, exanthematicum, saniosum, rheumaticum, venenosum, dysentericum, erysipelaceum, aliud, cathartica fortiora, seu drastica, intestinalem mucum deradentia, aloetica imprimis ac abor-

tiva remedia, haemorrhoidum, lochiorum, menstruorum suppressio, volvulus, materies dura intestinorum tubum infarciens, vermes intestina laedentes, perforantes, vicini visceris, vel et mesenterii, peritonaei inflammatio, compressio quaevis subitanea, vis externa abdomini illata, herniae incarceratae, prolapsus intestinorum ex abdominali vulnere, etc.

§. 243. *Enteritis erysipelacea* (§. 237.), tum illa, quae primaria est, tum illa imprimis, quae aliarum affectionum frequentissimam sobolem sistit, has ipsas funesto plerumque fine, ac in lethalem *gangraenam* praecipitat. Nec multo minora *phlegmonosi* morbi pericula erunt, si frequenti ejusdem per gangraenam fini, *suppurationis*, in quam nonnunquam terminatur, discrimina addamus. Utraque enteritidis sibi ipsi commissa species brevissimo certe, ac saepe unius, vel paucorum dierum intervallo, interdum vero unius spatio hebdomadae, vel paulo tardius, in sphacelum mortemque convertitur; nec quisquam intestinorum gangraenam, nisi quandoque sub hernia incarcerata; intestino cum integumentis abdominalibus in *anum artificialem* concreto, — vel rarissimo *volvuli gangraenosi* per intesti- Prognosis.

num, sine continui solutione, excreti exemplo, superavit. Quae in *Enteritide*, maxime *dysenterica*, interdum partes membranaceae, ac intestinalem fere tubum referentes exuviae per anum secedunt: illae coagulatae, ac intestinorum formae adhaerentis lymphae opus polyposum sistunt.

Quamvis interim enteritidis feliciter abactae historiae saepe colicam magis, ac spasmodicam hujus canalis affectionem, quam veram intestinorum inflammationem, referre videantur; certum tamen est, hanc ipsam sub recta methodo non tam raro, aliarum adinstar, per *resolutionem* terminari: quae tum largo satis et aequali sudore, ac urina sedimentum puriforme, lateritium deponente; tum blanda diarrhoea vel puriformem iterum, vel subcruentam, biliosamque materiam excernente, manifestatur. Crassorum intestinorum inflammatio, tenuiorum illâ forte minus timenda, per haemorrhoidum fluxum solvitur felicius. Saepius autem, quam quod de praegressa enteritide constet, intestina in cadaveribus tum inter se ipsa, tum vero cum peritonaeo morbose cohaerent (§. 219.): ex quo patet, frequentiorem, quam supponitur, utriusque superficiei phlogosin esse; nec ubique *re-*

Resolutio.

so-

solutionem cum perfecta laesarum partium integritate absolvi.

Suppurationis intestinalis signa cum illis aliarum (§. 123.) partium conveniunt; sed, nisi firmiori sub enteritidis praegressae diagnosi, dubiis saepe non paucis subjecta est, atque in multis gratis admodum supposita fuit, intestinorum *exulceratio*. Quemadmodum vero ex suppuratis visceribus intestino vicinis purulenta materies ad hoc ipsum sibi viam facillime parat (§§. 219. 226. 235.): sic et ab ipso intestinali abscessu, *pus* factum, nisi ad cavum intestini, abdominis, descenderit; in vicina illi viscera, vel per abscessum ad peritonaeum, musculosque abdominales, umbilicum, facillime, prout de *colo* intestino novimus, depletur. In crassis frequentiorem, quam in tenuibus intestinis, suppurationem, — in his vero gangraenae uberiorem conspeximus progeniem. Copiosissime ad *Rectum* tum abscessus, tum fistulae contingunt; quae toties pro *haemorrhoidum* fluxu incautis diu imposuerunt. Tribus nos exemplis et *Colon*, et *Rectum* intestinum sub inflammatione cum vesica urinali in viris concrevisse, atque suppurata, in hanc ipsam, purulentam non modo, sed et faecalem deposuisse materiam, observa-

Suppuratio.

vimus. Sub his vero circumstantiis urinam nunc per septimanas nullam, — sed flatus foetidissimos atque copiosos per urethram prorupisse intelleximus; alio vero tempore lotium putridissimum, faecalem odorem spirans, turbidum crassumque per urethram iisdem aegrotantibus fluebat: qui, cum prius per tantum tempus ex urethra urinam non reddidissent, hanc ipsam *urinali diarrhoea* laborantes per anum copiose excreverunt, ac unus haemorrhagia ex pene, — alter hydrope confectus, — tertius cum meteorismo, singuli vero ex forti simul intestini, vesicae sphacelo, perierunt.

nduratio. Ex causis lentis, et infarctu vasorum ac glandularum chronico magis, quam inflammatorio, scirrhi, tum alii (§§. 129. 235.), tum intestinorum, nasci videntur. Sed tamen, cum non infrequens ad *Rectum* ex haemorrhoidali utplurimum causa observetur phlogosis, frequentior fere in hoc ipso, quam in alio quocunque intestino, *induratio* observatur: vidimusque talem, quae ex suppressa in femina atque mox ad anum conversa blennorrhoea originem sumens, hoc intestinum ad extremam angustiam reduxit. Frequentius certe aliorum quoque intestinorum diversis in lo-

cis coarctatio, et quasi callositas, quam scirrhus, in cadaveribus offertur; ac licet illa ex causis etiam non inflammatoriis generari hinc inde videatur, vix tamen dubitari potest, has intestinorum angustias ex praegressa in istis, saepe occulta, phlogosi originem frequenter habuisse. Oportet autem, ut in angustiorem diametrum contracto, ac indurato fere alimentario tubo, semidigestorum descensui ciborum non parva obstacula ponantur; utque pars intestini contracto loco superior tum ab illis, tum a flatu hic facile collectis, non raro in amplum saccum, plurimorum sedem malorum, ac in frequentem praecipue vomitus, obstructae alvi, ac torminum originem dilatetur: quae incommoda, pro varia obstaculi positione ac magnitudine, diversos in aegrotantibus effectus habebunt, ac sub scirrhi generali expositione ulterius considerari merentur.

Enteritidis in *gangraenam* conversae symptomata tum ex praecipuis gangraenae signis (§. 130.), tum ex omnimoda torminum cessatione, ex meteorismo adaucto, singultu continuo, sonoro, pulsu exili, debilissimo, intermittente, facie Hippocratica, deliriis, stupore, extremitatibus frigidis, sudore glutinoso obductis, regurgitatione materiae biliosae, aut

insipidae, vel et stercorosae; ex faecum liquidarum, ichorosarum, albescentium, olidissimarum secessu per alvum, anxietate maxima, et frequenti deliquio, repetuntur. Cum praesente intestinorum gangraena, mens redit interdum serena; ac de recuperata salute, qui post horas non multas cadaver erit, laetus sibi gratulatur.

Hydrops acutus. Sed et in hac inflammationis specie *hydrops* ille *acutus* (§. 126.), quemadmodum de *peritonitide* dictum est (§. 216.), cum socia frequentius, et post dies non multos insequente gangraena, observatur. Haec est imprimis *colicae* illius, *inflammatoriae* certe, species: ex qua Scriptores, pauci licet, hydropem interdum oriri, quin ejusdem satis determinaverint naturam, dixere. Cum vero copiosum nonnunquam hic serum abdominis in cavo fluctuat, puriformis interim, et caseosa quasi, graviorque materia, vel in fundo pelvis detinetur, vel ipsis intestinis tenacissime adhaeret: quae, resorpto forsitan frequentius sero, morbosis intestinorum cohaesionibus (§. 219.) non raram largitur originem.

Cura. §. 244. Quas pro curanda gastritide proposuimus (§. 236.), illae non minus pro *En-*

teritide tractanda valebunt regulae. Ac primum quidem de causis removendis cogitandum est. Hinc si hernia incarcerata subfuerit, intestinum strangulatum promptissime reponendum, aut herniotomia suscipienda est. Si venenum, aut drastica irritationem produxerint; illorum actio, si *specifico* praepediri remedio non queat, oleosis et pinguibus tam ore, quam per intestinum ingerendis, infringatur oportet. Putridarum sordium, sub fine morbi, enteritidem generantium copia et acredo, lenia sibi evacuantia ex sero lactis, tamarindo, cassia, manna, vel ex oleo, imprimis ricini, tum vero clysteres ex *pauco* chamomillae infuso, vel aqua cum oxymele, sibi exigit. Si a retrogresso vel exanthemate, vel acri rheumatico, alio, originem inflammatio petierit; praeter alia, vesicans, sinapismi ad partem prius infectam indicabuntur. Si haemorrhoidum, menstruorum, lochiorum suppressio, ac plethora abdominalis induxerint aegritudinem; ptaeter venaesectionem generalem, hirudinum applicatio ad anum, perinaeum, pudenda, potissimum conveniet, etc.

Veram dein atque *idiopathicam Enteritidem*, licet pulsus, ob doloris, spasmique universalis rationes, ut in *gastritide*, contracti, par-

vi, ac debiles, -- licet virium prostratio non parva subesse appareant; quemadmodum in hac ipsa (§. 237.), donec arteriae insurgant, repetita venaesectione percurari oportet. Atqui his praestitis, majora iterum ex sanguisugis, prout fieri vix jussimus, applicitis, nec non ex cucurbitulis abdomini superimpositis, auxilia obtinentur. Huic ipsi interea, vel unguento altheae, vel oleo cum camphora liberaliter inuncto, fomentationes emollientes ex lacte cum sapone solerter imponimus; vel aegrotantem ipsum, nisi anxietas ac summa inquietudo id fieri prohibeant, tepido semicupio committimus, ac a quovis, post hoc, refrigerio custodimus. Clysteres oleosi, vel ex emulsione Arabica, in pauca quantitate, nisi fortior in recto intestino inflammatio eos vetet, et nunc injiciendi sunt. Infelici autem consilio, hoc in affectu, vel enemata ex acribus irritantibus, ex tartaro emetico, vel ex ipso adeo Nicotianae fumo applicantur; vel purgantia stimulantia, aut crudus mercurius praescribuntur; et rebellis alvi obstructio inflammationis vix unquam pro causa, sed pro effectu erit habenda.

Quod vero in aliis inflammationibus, -- hoc et in *Enteritide*, imprimis *rheumatica*,

a vesicante emplastro dolenti loco superimposito interdum lucramur auxilium. Remedia interna ex emollientibus, mucilaginosis, tepide porrectis, petenda sunt; nec salibus mediis tantus hic, quam alibi, usus, nisi cautus, esse potest. *Opium*, quousque inflammatoria vigent symptomata, nequaquam in hoc morbo indicatur: jam fracto vero illorum impetu, sub iisdem, ac in *gastritide* (§. 237.), cautelis, interdum, et cum emulsione Arabica porrectum, locum habebit. Simile de *camphorae* usu, si forte fractae per venaesectiones vires eandem exigere videantur, judicium esto. Utrunque vero remedium si indicetur; per superiora, ubi *crassa intestina* inflammatione laborare videntur; — in *tenuium* vero phlogosi, per anum, ingeratur oportet. Si per lenem, ac subcruentam interdum diarrhoeam hic morbus solvi videatur (§. 243.); tunc serum lactis tamarindinatum, aut mannae in emulsione Arabica solutio, eandem cum fructu promovebunt.

Suppuratio intestinorum cum alio tamen eorundem affectu facile confundi solita (§. 243.), iisdem, quam quae in *gastritide* proposita sunt (§. 237.), remediis tractanda, rarissimam tamen, si ullam, medelam admittet. Abscessus ac fistulae ad *rectum* intestinum,

si exterius magis, ac quo loco manibus accessus datur, compareant: a Chirurgia non raro auxilium agnoscunt.

Indurationes intestinorum, tum illae quae ex chronico affectu, tum quae ex inflammatione oriuntur, difficilis admodum diagnosis, sed curationis longe difficilioris, vixque istius capacem morbum sistunt. Angustissimum interim ex praevia inflammatione Rectum intestinum, cum ad ani tantummodo confinia diuturna coarctatio haereret, frequenti clysterum pinguiorum, ac pessariorum ex *butyro cacao* paratorum usu, nec non candelis huic intestino, ut in urethrae morbis facimus, per longum tempus immissis, feliciter dilatavimus.

Qui ex enteritide convaluere, illis selectus ciborum cautissimus imponatur necesse est; atque tum acria, tum flatulenta, maxime vero duriora alimenta, vix devictum revocare morbum facillime possunt. Similia de remediis spirituosis, aromaticis, adstringentibus incaute subministratis dicenda sunt. Conveniunt interdum aquae martiales, infusum chinae frigidum, et quaecunque sensiliorum intestinorum tubum sine stimulo majori ad pristinas revocare functiones queant.

ORD. IV. GEN. V.

HEPATITIS.

§. 245. Frequentior chronicorum, quam acutorum, hepar sedes morborum est. Inter hós ipsos, licet multiplices esse non sine ratione aliqua suspicemur, solum fere, quem cognoscamus, *hepatitis*, seu *jecinoris inflammatio*, constituit. Haec frequentius iterum *symptomatica*, et *erysipelaceae* saepius naturae, quam *idiopathica* et *phlegmonosa* observatur; hepatisque nunc superficiem *externam*, eamque vel *convexam*, vel *concavam*, nunc vero *internam* hujus visceris substantiam occupat. Non tamen eodem haec ubique se modo habent; sed frequentiorem alio sub coelo ac *endemicam* apud *Indos Occidentales* hepatitis morbum offert: atque si rarior apud nostros affectio dicatur, oportet de ea, quae *epidemica* Natura morbi.

interdum occurrit, ac de illa, quae suis se manifestam reddit signis, sermonem esse, cum non tam infrequens *abscessuum hepaticorum* ratio *occultam* saepe, et *chronicam*, hujus morbi naturam esse abunde demonstret. Post *pulmones*, ac *cerebrum*, nullum fere viscus est, quod *haereditario* magis, quam hepar, jure aegrotet; novimusque familias, quibus non chronicis modo, sed inflammatoriis adeo affectibus, singulari protinus dispositione, hepar frequentius laboraret.

Definitio.

§. 246. Ex tam diversa inflammationis sede ac natura (§. 245.) apparet satis, *hepatitidis* symptomata non facile tam angustis definitionis circumscribi posse cancellis; atque tum ipsius vel maximi visceris moles, positio, extensio, cuivis fere aetati alia, — tum varia in parte vel hac, vel illa, ejusdem sensibilitas, sat clare docent: eundem, vel eodem in organo, morbum, phoenomena inter se penitus diversa producere oportere. Quotiescunque interim acutarum more, nec occulte, hepatitis incedit; tunc febris, hypochondrii tensi, humeri, claviculae in dextro latere dolor, decubitus nunc in hoc, nunc illud in latus difficilis, cum dyspnoea, tussi sicca, sin-

gultu, ac saepe cum nausea et vomitu, observantur.

§. 247. Caeterarum inflammationum adinstar, *hepatitis* cum horrore, interdum sat magno et diuturno, invadit. Hunc magnus in praecordiis aestus, et calor universalis cum intensa siti mox excipit. Si ad convexam inflammatio partem hepar occupet; dolor acutior, lancinans, et pungens, quasi pleuriticus, illinc persentitur, ac difficilis in dextrum latus utplurimum decubitus observatur. Si concavam hepatis regionem vexaverit phlogosis; tunc in sinistram partem aegrius convertitur patiens, ac plura circa stomachum incommoda, nausea, vomitus bilis aeruginosae, epigastrii tensio, nec raro icterus, et frequentior, subinde strangulans aegrotum singultus, comparent. Nec rarum hoc in casu est, ex hepate phlogosin ad ventriculum transire. Hypochondrii dextri *tumor*, non nisi sub majori inflammati visceris volumine, aut sede morbi a costis vix obtecta, aut denique jecinore per manum ex sede sua quidquam expulso, conspicuus redditur; sed tensio vix non semper major, ac dolor attactum recusans hunc locum denotat. Minor interim hic erit sensus, Symptomata.

cum partem jecinoris posticam et superiorem, sub diaphragmatis fornice sepultam; — aut inferiorem et dorsalem, costarum sub arcu profunde latentem, inflammatio tenuerit: quo in casu vel singultus iterum frequentior, dyspnoea ac tussis major, cum doloris sub inspiratione augmento, — vel lumborum, et dextri quasi renis cruciatus, praecipue urgent. Ex vicino diaphragmati hepate, inflammatio istius facile per illud ad pulmonem dextrum, — vel inflammato hoc pulmone, quod pluries conspeximus, ad jecur transfertur. In ipsius quidem substantiae hepaticae phlegmone dolor utplurimum obtusus, aut gravativus occurrit; sed acutissimum certe ac lancinantem, ex abscessu in medio jecinoris parenchymate latente, dolorem observavimus. Pro vario etiam inflammati hepatis incremento, pondus hujus visceris non parum mutatur; et ad duplum interdum aucta ejusdem moles tum compressione sua in vicinum ventriculum, duodenum intestinum, pectus ipsum, — tum diaphragmate sub exspiratione in ascensu suo impedito, nunc angustiae, plenitudinis ac suffocationis, nunc appensi quasi diaphragmati ac sterno ponderis gravioris, distendentis, sensum producit. Si, quod junioribus proprium,

sed neque apud adultos tam rarum est, hepar, ad sinistrum hypochondrium ad lienem usque extensum, inflammetur: tunc dolor, tensio, vel et tumor, tactusque impatientia ad epigastrii magis regionem observatur, ac majores tum ad ventriculum, tum ad diaphragma turbae occurrunt. Non in quavis hepatitide aut singultus, aut humeri, claviculae, jugulique dolor occurrunt; nec iste ad dextra perpetuo, sed interdum etiam, licet rarius, ad sinistra percipitur; et ad brachium, praecipue dextrum, subinde torpor accusatur: quae singula symptomata ex diversa inflammationis in hepate sede, ac demum ex nervorum diaphragmatici, sympathici magni, brachialium, ex cervicali medulla origine, decursu ac distributione potissimum derivanda sunt. Ipsam *fellis vesiculam* phlegmonosa inflammatione, eaque insigni, alibique fusius describenda, correptam, et ejusdem membranas ad pollicem crassitie auctas, albissimas atque splendentes observavimus: quo in casu, nisi hepatis pars major simul laboret, inflammationis symptomata ad costarum spuriarum hepatisque limbum, ad non magnam latitudinem, circumscribuntur. Tussis in hepatitide frequentius occurrens, utplurimum sicca, rarius humida,

vel a diaphragmatis irritatione, vel ex nervorum consensu originem petit. Alvus hoc in morbo saepius obstructa, interdum, et sub ictero praesente, alba; aliquando vero, ex copiosiori ab inflammato viscere secreta et acriori bile, liquida, aut subcruenta, nec sine tormine, deponitur. Urina, nisi icterus compareat, non alia, quam in quacunque acuta, excernitur flammea. Interea febris, nisi violenter jecur inflammari contingat, non admodum vehemens; vel noctu saltem, aut alternis fere diebus, increscit. Pulsus nunc utique durus ac frequens; sed cum dolor non nisi obtusus accusetur, nequaquam talis, et a naturali parum alienus observatur.

Hep. chronica Obscuriora sunt *hepatitidis chronicae* symptomata, et plerumque aut certam vix diagnosin admittunt; aut, ab ipsis adeo aegrotantibus vilipensa, a Medentibus praetervidentur. Continua interim febricula cum ardoris, doloris, tensionis, plenitudinis ad hepar sensu, ad attactum aucto; cum decubitu, ob haec ipsa, in latus vel hoc, vel illud, difficili; frequens ad scapulam dolor, nariumque stillicidium, aut haemorrhois; causarum denique praegressarum attenta consideratio, aliquam hic lucem accendere queunt.

§. 248. Praeter communes inflammationum causas (§§. 118. 125.), capitis imprimis laesiones externae, tum in aliis visceribus, tum in hepate imprimis inflammationem, citosque abscessus inducunt. Huc et injuriae abdomini illatae, utpote ex lapsu, contusione, vulnere, nixu, saltu ex alto, spectant. Nec minus valida mentis pathemata, imprimis furor, cum superingesto potu frigido, — aut exaestuantis corporis super humo, aut in balneo, refrigeratio major, jecinori infesta sunt. Alias vero calculi tum hepatici, tum cystici, hepatitidem inducunt; atque nos ipsi hac ex causa vesiculae felleae non modo inflammationem (§. 247.), sed et gangraenam ex hac ipsa per hepar late extensam, observavimus. Nec *ascaridis lumbricoidis*, ex intestinis ad hepar devecti, aut *fasciolarum*, in animantibus variis, hoc in viscere detectarum exempla copiosa, irritationis perpetuae, ac inflammationis aliquando causae, deficiunt. Quae vero intestina, ventriculum, diaphragma, pulmones, inflammare, — haec et ipsum hepar vicinum incendere queunt. Frequentior inflammationis *erysipelaceae* in hepate, corrupta et acris primarum viarum, ac suppressae salutaris diarrhoeae materia, origo Causae.

est. Caeterum et repentinae rheumaticae, scabiosae, erysipelaceae, metastaticae, alterius acrioris, materiae retropulsiones huc erunt revocandae. Ex majori aestatis calore, ac frequentiori bilis sub hoc ipso ad hepar corruptione, hunc morbum derivare, nobis saltem, qui eundem non magis saltem in *Italia*, quam in *Germania* praedominari aut ipsi observavimus, aut ab aliis observari pernoscimus, non licet. An calor major hepatitidem *Indiae Orientalis* endemicam, an vero frequentior, hoc sub coelo, transpirationis suppressio, ac potius, prout suspicamur, refrigerium, aut alia demum obscurior causa producat, ignoramus.

Prognosis. §. 249. Communes hepatitis cum aliis inflammationibus exitus (§. 126.) agnoscit, ac pericula a causarum febrisque diversae rationibus et intensitate non minus, quam a subjecti aut cachexia aliisque jam pridem hujus visceris morbis, obstructione, induratione, scirrho, steatomate correpti, aut sanioris, constitutione petenda sunt. In genere, hepatitis sat cito cognita, sub recta medendi methodo, tam insignia saepe non habet pericula; nec singultus hic tanto quam in aliis morbis,

bis, discrimine incedit. *Acuta* quidem hepatitis pericula minora, quam *chronica*, qualem ad plures menses, cum sat intensa febre ac dolore praemagno continuasse vidimus, portendit: et causas utplurimum ex calculo, steatomate, aut alio hepatis antiquo vitio desumit. Periculosissima *hepatitis erysipelacea* est, quae sub *gastricarum*, *nervosarumque* fine gangraenam minatur. In hepatitide phlegmonosa *convexam* jecinoris partem occupante, difficilior, quam in *concavae* superficiei phlogosi, per intestina morbi solutio, purisque facti depletio: ac tum ex hac ratione, tum quod major utplurimum febris ac dolor comitetur illam, majora observantur pericula.

Per *resolutionem* (§. 127.) terminatur hepatitis vel prima vel secunda ad finem vergente hebdomada, tum per haemorrhagiam ex naribus, aut per anum, tum per alvum biliosam, aut subcruentam; tum denique per sudorem largum, urinas copioso sedimento instructas, ac interdum per comparens ad exteriora erysipelas. Si pulmo insimul cum hepate laboraverit, tunc et copiosior subinde expectoratio morbi solutionem comitabitur. Si hepatitis in dolentem *splenis* affectionem transiverit: vidimus hoc, quod a Veteribus jam Resolutio.

notatum fuit, cum bonis aegrotantium rebus contigisse. Acutissima febris, ac sitis inexplebilis, gravitatem morbi, ex erysipelate tunc facile oriundi, demonstrant. In quavis vero hepatitide, cum peritonaeo ac visceribus vicinis jecur facillime per pseudomembranas connectitur: quo suppurationis nonnunquam, ob faciliorem puris eductionem, imminuuntur pericula; sed novae puri ad vicinas partes viae non raro parantur.

Suppuratio. Conspicuus ac magnus ad hepar tumor inflammatorius difficulter resolvitur; ac frequentius per suppurationem terminatur. Haec ipsa, per signa sua cognoscenda (§. 128.), nonnunquam in hepate citius, quam quocunque in viscere, saepiusque *occulta*, perficitur; atque vel ad convexam, vel ad concavam hepatis partem, vel in medio ejusdem parenchymate, cum vario rerum exitu, nascitur abscessus. Hoc sibi commissum jecinoris apostema, pro varia ejusdem sede, vel magnam, aut totam visceris substantiam tractu temporis depascitur, oriturque *tabes hepatica*; vel rumpitur vomica, et purulenta materies aut in cavum abdominis lethali eventu depletur; aut in vicinum jecinori viscus, aut partem cum hepate connexam, — in ventriculum, prout vidi-

mus, aut intestinum, praecipue colon; aut per erosum, ut aliquoties conspeximus, diaphragma (§. 186.) in ipsum pectoris cavum; et concretum aliquando cum diaphragmate pulmonem; rarius, si illuc usque hepar inflammatum pertingat, in lienem ipsum; aut denique in peritonaeum musculos abdominales, lumbales obtegens, prorumpit, atque nova, propria cuivis parti, symptomata producit, atque abscessus ac fistulas per longum latumque divagantes (§. 220.) generare observatur. Interdum vero contenta in hepate materies per ipsos ductus hepaticos viam sibi aperit, atque copiosa in duodenum intestinum ex choledoco canali destillat, oriturque aut vomitus purulentus, aut quamplurimum diarrhoea saniosa, subcruenta: qua nunc hepatis abscessus per ipsam naturam detergitur atque sanatur; nunc vero *fluxus*, cui nomen est *hepaticus*, diuturno ac lethali successu insequitur. Cum vero hepar inflammatum ad plura abdominis loca sub costis promineat, atque sic ejusdem abscessus, cum peritonaeo facile cohaerens, ad exteriora non nunquam divergat; chirurgicis tunc auxiliis, ac, si matura satis suscipiatur, sanationi non tam raro conceditur occasio. Rarior hepatitidis in *hydropem acu-*

tum est exitus; sub quo absque ullo puris indicio, externam hujus visceris membranam inter et parenchyma hepatis, aquarum collectio detegitur. An frequentior apud oves jecinoris hydrops ex inflammatione repetendus?

Induratio. *Scirrhos hepatis* frequentes ex rariori apud nos hepatitide derivare vix possumus. Frequentius quoque durum atque contractum hoc viscus, sine praegressa inflammatione detegitur. Durities interim dextri hypochondrii, vel tumor, sensus ponderis sub exspirando auctus, dyspnoea a decubitu in dextrum latus, et ad pastum aucta, digestio depravata, et pertinax alvi obstructio, cachecticus faciei color, oedema pedis dextri, post praegressam hepatitidem, cessante febre, observata, morbosam jecinoris indurationem, quae certe non ubique cum *tumore* incedit, sat clare manifestant.

Gangraenam in jecinore contigisse, signa alibi exposita (§. 130.) abunde docent.

Cura. §. 259. Generales curandae inflammationis regulae (§. 133.), non minus in hepatitide adhibendae sunt. Venaesectio igitur, licet pulsuum ratio id minus exigere videatur, instituenda, ac pro morbi violentia repetenda est. Imprimis vero sanguisugarum ad haemorrhoi-

dalla vasa, et ad ipsam hepatis regionem, nec minus cucurbitularum scarificatarum eidem regioni aliquoties instituta applicatio potissimam laudem meretur. Nec minor vesicantis emplastri, post factas vasorum depletiones, dolenti loco admoti, unguenti volatilis, nec non fomentationum emollientium abdomini universo applicatarum, ac clysterum denique emollientium frequentius injectorum, virtus esse consuevit. Maxime vero in hac inflammationis specie lenia alvum laxantia, ex tamarindis, cremore tartari, manna, in sero lactis solutis, tinctura rhabarbari aquósa, petita remedia, tum depositam ad intestina copiosam et acriorem bilem prompte expellunt; tum ipsam morbi solutionem per choledocum ductum solicitant; atque majorem, quam in quavis fere alia inflammatione, opem conciliant. Interea potus non quidem copiosi, aut frigidiores, ex sero lactis, aut aqua cum oxymele et nitro, frequentius ingerendi sunt. Si per sudorem terminari morbus videatur, tunc haustus salinus, cum refracta tartari emetici dosi, atque sambuci infusum cum oxymele, indicabitur.

Aliam in hepatitide methodum felicissima *Indiae Orientalis*, in endemico sibi mor-

bo, experientia confirmat: ub mercurii tum interne, tum exterius adhibiti usus, non minus quam apud Europaeos, singulari sese effectu commendavit, ac vix evitandam alias in hepate suppurationem dissipasse est visus. Nos quidem has laudes, dubiis interim nequaquam subjectas, propriis augere observationibus nequimus; et, ob tardiorem forsitan mercurii in aegrotantibus, nobis, inveterascente jam morbo, oblatis administrationem, tam felici effectu in paucis casibus, ubi communis methodus non suffecerat, fuimus frustrati. Qui vero hanc methodum frequentiori usu comprobatam habent; illi, pauco quidem sanguine e vena emisso, ac sub continuata antiphlogisticorum administratione, unguentum mercuriale ipsi dolenti mox loco illiniunt, atque simul calomelam interius ita porrigunt, ut sat brevi tempore, quo dolor utplurimum dispareat, salivatio excitetur. Sed jam secundo, vel tertio die, unguentum non dextro amplius, — cui vesicans nunc emplastrum imponunt; sed sinistro hypochondrio illinire sueverunt. Cum vero ex tam praecipiti mercurialium usu in debilioribus aut nimia salivatio, aut diarrhoea interdum accedat; cumque praesente simul *febre gastrico nervosa*, majora

ex mercurio damna sint; hinc alii Peruvianum cum isto corticem utiliter combinari, — alii salivationem his in subjectis evitandam, atque vel ad refractas mercurii sublimati doses, vel ad solum calomelam cum cortice, confugiendum esse docuerunt.

Hepatitis chronica eandem ac acuta, sed accommodatam mali violentiae minori, atque morbi causis, methodum, scarificationes locales, hirudines, vesicantia, rubefacientium modo adhibenda, frequentem evacuantium antiphlogisticorum usum, potus subacidos, cum nitri portione, vel ex sero, aut lacte ebutyrato, clysteres, victum vegetabilem ex fructibus horaeis maturis, ac interdum leves mercurii dulcis doses, aut denique aquas martiales, sibi exigit.

Abscessus hepatis, si chirurgicam admittere manum videantur; si, ex minori tumoris mobilitate, ad eorundem cum peritonaeo, necessariam pro hac operatione, cohaesionem concludere queamus; promptissime, ac priusquam major jecinoris consumptio locum habeat, aperiendi sunt. Cavendum est, ne felleae vesiculae dilatationem incauti pro abscessu declaremus, et lethali certe eventu aperiamus. Intestinum colon, cum ad lobi hepatis dextri lim-

bum inferiorem abscessus haesisset, a Chirurgo, profundam nimis sectionem instituente, incisione non parva laesum fuisse in cadavere conspeximus. Apertus vero hepatis abscessus, ad artis chirurgicae leges, imprimis recta corporis positione, ac injectionibus repurgandus, et solicite, sub frequenti corticis Peruviani usu, consolidandus est.

Quae in scirrho ac induratione hepatis facienda supersint, ex aliis patebunt.

ORD. IV. GEN. VI.

SPLENITIS.

§. 251. Incomprehensum Physiologis viscus, non minoribus, cum aegrotat, involvitur tenebris, *Lien*. Hujus quidem positio, extensio, nexus, ac singularis inter diaphragma, ventriculum, colon intestinum, costarum arcus, renemque altiorem, peritonaeo licet divisum, occultatio, — nec minus hypotheses, quas hac de particula sibi scholae permiserant, fecere: ut non modo varia illarum partium mala, sed et mentis ipsius aberrationes varias, et morbos fere omnes, quos ab *atra* quondam *bile* derivavit Antiquitas, in insontem mox *splenem* rejicerent. Variis interim et hoc spongiosum viscus affectibus exponitur, atque nunc periodico quasi fluxu ac refluxu, aliorum fere morborum imperio, turget et Lienis natura.

subsidet; nunc volumine, quod apud *Insubros endemicum* est, sine manifesto substantiae infarctu, insigniter augetur, ac saepe prolabitur; nunc duriorem ac callosam, aliquando fere saxeam, aut osseam quasi compagem, vel tumentem, vel in minus volumen contractam assumit; nunc vero, quod rarius contigisse, tum aliis, tum nobis ipsis perspectum est, *inflammatur*.

Symptomata. §. 252. Haec lienis inflammatio, *splenitis* vocata, cum hepatitide (§§. 245. 247.) quamplurimum convenit, ac iisdem fere signis, sub hypochondrio sinistro urgentibus, cognoscitur. Occurrunt vero hic febris cum horrore frequenter invadens, calor continuus, interdum remittens; sitis magna, et anxietas; dolor sub hypochondrio, ab attactu, et sub inspiratione auctus, ad humerum, mammam et claviculam facile extensus, nunc acutissimus, nunc obtusus, costarum spuriarum limbum plerumque excedens; dyspnoea; aliquando, superiori nempe lienis parte, diaphragma simul inflammante, irritante, tussis ac singultus; decubitus in *sinistrum*, aut interdum, ex aucta visceris vicino stomacho incumbentis gravitate, ac inflammatione huic i-

psi communicata, in *dextrum* latus molestus, nausea continua, vomituritio, aut vomitus copiosus, biliosus, subcruentus; alias vero, et inflammata lienis parte inferiore, quasi renis sinistri dolor; obstructio alvi pertinax, et aliquando tumor sat manifestus, lienis, inconstantem licet formam retinens, ac ponderosus.

§. 253. Causae vix non eaedem, ac quas gastritidem (§. 235.) enteritidem (§. 242.) ac hepatis inflammationem (§. 248.) inducere diximus, *splenitidem*, licet raro satis, progenerant. Ipsius hepatis, ventriculi, diaphragmatis, pancreatis, coli intestini, ac peritonaei inflammationes, ad splenem subinde divergunt, mirumque esse dicamus, interceptum toties cruoris ex liene ad hepar fluxum, ac tam frequentem sanguinis in illo remoram, inflammationem non saepius in splene excitare. Causae.

§. 254. Splenitis fere eosdem cum hepatitide (§. 249.) exitus, eademque pericula agnoscit. Vidimus eandem cum urinarum copiosissimo fluxu, et cum facta in oculos metastasi, feliciter solutam. Universi corporis su- Prognosis. Resolutio.

dor, atque haemorrhoidum fluxus meliorem morbi dissipationem promittit. Vomitum cruentum, et atrum, hoc in morbo criticum non observavimus.

Suppuratio. *Suppuratio* lienis per signa (§. 128.) cognoscenda, eodem fere, ac in hepatitide (§. 249.) modo succedit, ac purulenta materies nunc viscus totum exedit; nunc ad stomachum, cum vomitu purulento, sanguineo; nunc ad colon intestinum, cum diarrhoea ac *fluxu splenico*; nunc ad pectus, pulmonemque ipsum, cum phthiseos purulentae signis, aut in cavum abdominis, depletur; vel adhaerente peritonaeo liene, hoc ipso corroso, ad musculos abdominales, dorsales, lumbales, ad renem ipsum sibi vias parat; ac, nisi cito consolidetur abscessus, cum *tabe splenica* terminatur.

Induratio. De lienis ex inflammationibus *induratione*, ac *scirrho*, vix non omnia, quae de simili hepatis affectu dicta sunt (§. 249.), merentur referri.

Cura. §. 255. Nec aliam sibi splenitis medendi methodum, quam quae pro hepatitide exposita fuit (§. 250.), sibi expostulat.

ORD. IV. GEN. VII.

NEPHRITIS.

§. 256. Qui acerrimum humani corporis liquorem secernunt, et non exiguo vasorum a corde non adeo distantium systemate instructi sunt, *renes*: hi, si calculorum in eosdem effectus excipiantur, rarius forte, quam ipse *lien* (§. 251.), *inflammatione* corripiuntur. Vix igitur, ex propria experientia, aut *senioribus* hunc morbum, aut *viris*, quam *junioribus*, aut *feminis* frequentiorem esse, sub data exceptione, confirmare audemus. Insignes quidem in renum regione dolores, inflammatoriis signis non immunes, aetatem, sexum quemcunque, non raro divexant: sed vel rheumatica musculorum lumbalium, ligamentorum intervertebralium affectio; vel ipsius

Infrequentia morbi.

medullae spinalis inflammatio (§. 141.); vel coli nonnunquam intestini prope *renes* decurrentis incendium (§. 240.); vel demum violentior ac diuturnus his in partibus spasmus, pro istorum inflammatione non raro imposuit. Quod si vero hic diagnosis error, *renalis inflammationis* non parum demat frequentiae; ejusdem tamen aliquid *occultae* hoc in viscere *suppurationis* restituunt historiae: ut non difficilis haec utriusque erroris occasio, doctrinae hoc de morbo dignitatem abunde testetur.

Definitio. §. 257. *Renis* igitur *inflammatio*, vel *Nephritis*, est affectio utplurimum febrilis, cum dolore hujus partis nunc ardente, acuto, nunc obtuso pulsante, versus vesicam oblique descendente; cum lotii nunc spastici, nunc rubicundi, nunc puriformis excretione frequenti, saepe pauca; aut secretionis urinalis totali ad renes suppressione; utplurimum cum nausea, vomituritione, vomitu, aut colico cruciatu; saepe cum cruris stupore, ac testiculi dolore vel retractione incedens.

Symptomata. §. 258. Rarius *ren* uterque primum; frequentius dextro sinister, ac loco quidem hic ultimus quidquam altiori ac posteriori, inflam-

matur. Nunc vero febris hanc affectionem praecedit; nunc sequitur dolorem profundum, ardentem, pulsatilem in parte suprema et postica abdominis, fere ad ultimae dorsi vertebrae, et quatuor priorum lumbalium confinia, ante duas postremas ex costis spuriis, ad trium circiter digitorum transversorum distantiam a spina. Ab initio quidem hic dolor obtusus magis, ac tendens, premensque, — dein vero ardens, acutus ac lancinans, saepe per uretherum decursum, usque ad vesicam, aut per vasa spermatica per inguen in testem, tunc facile retractum, jaculari visus, observatur. Tum ipsius vero testiculi dolor ac retractio, tum cruris stupor, aut spasmus et tensio, in alia vix, quam quae per calculos inducitur, inflammatione occurrunt. Sub hac vero renis affectione mox frequens lotii deponendi stimulus a pauca licet, eaque vel flammea, aut profunde rubra, vel sanguine soluto mista, vel puriformi, vel, majori sub malo, decolori et prorsus aquosa urina excitatur. Sub maximo morbi augmento, ac si ren uterque inflammatione turgeat, haec *dysuria renalis* convertitur in totalem secretionis urinalis abolitionem; et quodcunque per has vias expellendum fuisset lixivium, hoc a sanguine

separari praepeditur. Atqui tum ex hoc ipso, tum ex cognito nervorum, qui renem adeunt, cum illis stomachi, intestinorum nexu, nascuntur mox ructus copiosi, nausea, vomituritio, vomitus, flatuum copia, anxietas, doloresque colici, aut ad anum tenesmus, obstructio, ac dimidii fere ventris ex parte affecta, vel totius abdominis intumescentia. Si vero ad pelvim renalem a calculosa materia irritatio fiat: ob eundem nervorum nexum, dolor, retractio testiculi; aut, compressis a tumente rene nervis tum *psoam* musculum, tum crus ipsum petentibus, istius stupor, torpor, dolensque spasmus, aut oedema, inducitur. Interea lumbi calent, ab attactu vel et a solo lecti calore acutius dolent; neque pedibus aegrotans incedere potest; ac decubitus in aliam partem, quam in dorsum, per augmentum doloris in latus affectum, et per intolerabilem in adversam partem aut in ventrem procumbenti sensum, praepeditur. Licet vero insignes, ut in *lumbagine*, dolores lumbos divexent; aegrotus tamen antrorsum flexus, sine dolore notabili truncum erigere utplurimum potest. Nec caetera hoc in morbo febris acutae signa desunt; et cum intensior inflammatio urget, tam universi corporis horror,

ror, quam anxietas, praecordiorum constrictio, et convulsio, extremitatum frigus, sudor viscidus, delirium, lipothymiae, aegrotantem affligunt. Pulsus hoc in affectu ab initio plenus, ac vibrans observatur; crescentibus vero dolore ac spasmo, contrahitur, et exilis, durus, ac intermittens comparet: quin ex tam diversa pulsus ac doloris ratione, inflammationis ad sedem vel in pelvi, vel in substantia renis, concludere tuto valeamus.

§. 259. Aliarum inflammationum adinstar, *Nephritis* nunc *phlegmonosam* habere naturam, nunc *erysipelacem* agnoscere indolem videtur. Ab *epidemico* influxu, nisi rheumatico, sat liberi renes observantur; febrisque hanc inflammationem concomitans, vix alium, quam inflammatorium assumere characterem consuevit. Interim vel *primaria* hoc viscus; — vel, frequentius certe, *secundaria*, et a *calculis* renalibus, aut ab arenosa materia pendente inflammatione laborat. De *occulta* interdum *Nephritide* jam injecta est mentio (§. 256.); atque haec ipsa ad *chronicas* saepius pertinere, et cum lumborum, colicisque, doloribus confundi videtur. Divisio.

Causae. §. 260. Plures certe, quam quae rariorem *Nephritidem* revera inducunt, a Medicis numerantur causae. Potissimae interim ex istis sunt tum illae, quae et aliarum partium inflammationes inducunt (§. 125.): imprimis lapsus, ictus in regionem lumbalem, concussio, contusio violentior, vulnus; forsitan et vehemens ac in longum continuata equitatio, validior nixus incurvato trunco ad grave pondus elevandum susceptus, refrigeratio dorsi, lumborum sudore praegresso madentium, acre rheumaticum, arthriticum, metasticum, — tum illae, quae in renem potentius agunt: uti spasmus diuturnus, cantharides, meloe majalis, balsamorum variorum interius adhibitorum abusus; vicini peritonaei, lienis, hepatis, aut coli intestini inflammatio, abscessus, vertebrae caries, costae vicinioris fractura; imprimis vero calculorum hispidorum, acutorum, asperorum, aut mole irritantium in rene, urethere collectio, accedente, sub aliqua plethora, rudiori corporis concussione; forsitan et urinae ad vesicam diuturna retentio.

Prognosis. §. 261. Quae maturo satis consilio tractatur Nephritis primaria; ea, nisi insigni mox impetu ren unus, aut, quod facile ob con-

ensum accidit, uterque sat valide obruatur, prognosin tam funestam vix admittit. Quae Resolutio. vero ex *calculis* originem nanciscitur, ea vel nunquam, vel non sine funestae recidivae curatur periculo. Aquosae mictiones et purae, ac pellucentes, aegre morbum secerni indicant: quibus vero, sub cedente febris impetu, sine inceptae jam suppurationis signis, urinae prodeunt multae, et crassae, potum quasi *caffeanum* dilutiorem referentes; aut lactescentes, cum sedimento puriformi, mox fundum petente, copioso; illis per ipsas, quibus morbus residet, vias judicatio contingit. Sat largus haemorrhoidum fluxus, aut sudor aequalis, copiosus, et calidus opportuno tempore prorumpens, non minora hic spondent auxilia.

Facilis quidem hoc in morbo, vel non advertente aegroto, in *suppurationem* est transitus. Suppuratio. Hanc tamen, post nephritidem manifestam, ex signis (§. 128.) cognoscimus: dummodo nec ob solum in urinis, copiosum licet, ac puri simillimum foetidumque sedimentum, ad illam praepostere concludamus; nec ob hujus absentiam materiae, renis exulcerationem pro certo deesse affirmemus. Pus quidem ad hoc viscus collectum, facilius,

quam ex alio, tum pondere proprio per uretheres delabitur; tum urinarum flumine, vix genitum, abluitur: quo fit, ut per annos interdum sine febris hecticae a resorpto pure valdopere incensae symptomatibus, hic fluxus continuet. Sed aliarum saepe partium *puriformem* renes ex longinquo suscipiunt, expelluntque materiam; vel ipsimet *chronica* interdum laborare *phlogosi*, ac sine exulceratione *puriformem* humorem (§§. 128. 259.), quod in vesica urinali frequenter contingit (§. 265.), secernere observantur; vel demum *puriformis* ille liquor, aut *pus* ipsum, ex uretheribus, vesica, aut prostata glandula scaturivit; ac, urinis commixtum, praegressos forte lumborum dolores, inductae ad renem suppurationis, nec intimiori albescentis materiae cum lotio miscella, nec majori illius visciditate comprobandae, injuste accusat. Veras autem hujus visceris vomicas, sine puris in urina vestigio, ex pathologicarum constat sectionum historia. Casus adeo nobis obvenit, in quo, licet *ren* utique *suppuratus* fuisset, fuerunt tamen et ipsa *vesica*, et *prostata* non exiguo ulcere, scirrhisque obsessa. Atqui cum nulla *Nephritidis* praeivissent symptomata: de solo vesicae morbo, per Rectum non minus inte-

stinum quam per urethram explorato; — de renis vero suppuratione nequaquam cogitavimus. Interim pus ipsum acrius, ex rene in vesicam destillans, hanc ipsam irritare, ad spasmodicas contractiones invitare, morbique hic loci primariam sedem mentiri, — aut, quod observatione constat, in solidiorem massam coire, ac pro calculo cystide incluso imponere potest.

Ad plura hinc, aut saltem fida magis, *suppurationis renalis* signa simul attendendum est; quo certe pertinent, indubia praegressae *Nephritidis* diagnosis, signorum resolutionis benignae defectus, doloris febrisque moderatio: sed prioris ex brevi intervallo in pulsantem transitus, et aegrotante pronum in ventrem decumbere jusso, atque interdum in alterum latus, ut sublimis sit affectae partis situs, posito, suspensi veluti ponderis sensus, cum horrore doloribus interpolato, febre lenta sine ordine decurrente, ac tabis purulentae symptomatibus. Alias sat manifestus ac fluctuans *renalis vomicae* ad lumbos tumor, aut indicans abscessum oedema; difficultas urinae adaucta, vel demum ejusdem, vix descriptae, interdum cum insigni foetore, purulenta excretio.

Ipsa vero haec *renalis vomica*, pro varia,

quam occupat, sede, partiumque vicinarum aut majori, aut minori resistentia, nunc totam renis substantiam, ut ejusdem, praeter extimam visceris membranam aut saccum, in cadavere nihil reperiatur, consumit; nunc vero non in ipsius modo renis pelvim, sed, *exterius* disrupta, in laxa et cellulosa musculorum lumbalium, cruralium internorum interstitia; — eroso autem ad *interiora* peritonaeo cum ipsis morbose concreto, in hepar, lienem, vel, ut nuper et nos experti sumus, in ipsum colon intestinum, ac per anum, cum urina depletur. In primo casu, lotium cum pure, ac interdum cum calculis excernitur; et ulcus, ob impuram ac fistulosam naturam, difficillimae, aut nullius curationis, per gangraenam tunc facile terminandum, cum vertebrarum nonnunquam carie, relinquitur. Alias tamen fistula cum suppurato rene, donec omnis consumatur, correspondens, uretheris quasi vices agit; ac per multum tempus, sine vitae dispendio, aperta servatur. Ad *exteriora* quidem eundem renis abscessum apertum fuisse, ac cum urina purulenta calculum evacuasse; — sed brevi tempore *colon* etiam *intestinum* perforasse, ac urinam purulentam cum flatibus et excrementis non modo per

anum, sed per externum quoque ad lumbos et ilia ulcus expulisse, compertum habemus. Interdum vero occluso vel a pure crassiori, vel a sanguinis grumo, vel a faecibus, aliisque, *ulceris renalis* ostio: nova mox febris, et acutissimae *Nephritidis*, iterum iterumque excitantur symptomata; donec, restituto puris effluxu, cum brevi haec ipsa solatio dispareant.

Rarus, ut aliarum inflammationum, sic et *Nephritidis*, in *scirrhum* est transitus: et ex quacunque hic demum causa oritur, non frequens certe in homine morbus est. Interim si absque resolutionis, aut suppurationis signis, durities hoc in viscere, ad tactum manifesta, sed indolens, supersit; si aegrotanti ex vacuo ventris loco veluti quidpiam pendere videatur, et stupor coxendicum, et impotentia cruris aut claudicatio adsit, mingatque pauciora, et reliquo corporis habitu aqua inter cutem laborantibus maxime similis existat: tunc de latente ad renem scirrho, qui ad insigne volumen increvisse visus est, vix dubium manet. Scirrhus.

Funestissimus Nephritidis per *gangraenam* exitus, ex signis alibi (§. 130.) allatis pernoscendus est: atque tum ex febris praegressae Gangraena.

violentia, tum ex virium vitalium extrema dejectione, animi deliquiis, sudore frigido, pulsu exilissimo, admodum frequenti et intermittente, subitanea dolorum remissione, deliriis, singultu, vomitu continuo, atque vel perfecta urinae suppressione, vel lotii putridissimi, nigricantis, lividisque carunculis foedi excretione, patebit.

Cura. §. 262. *Nephritis* non alia, quam caeterae inflammationes, methodo (§. 133.) curanda est: interim a cantharidum applicatione abstinere jubet cognita et irritans istorum in renes, nec camphora quidem praecavenda satis, actio. Suspecta quoque, in majori dosi porrecta, noxia salina, et diuretica quaevis remedia sunt, quibus urinae vel sanis interdum sensibilis acredo augetur, ac irritabilis inflammati renis substantia quammaxime stimulatur. Longior adeo a cibis abstinentia, nisi potus quodammodo suppleat, cum damno conjungitur; ac ipsae, quae bibuntur, aquae fere tepidae magis, quam frigidae, ac divisis quodammodo haustibus, assumantur oportet. Ipse adeo lecti calor, et continuus in dorsum decubitus, ab aegrotante, in quantum licet, evitari debent. Clysteres, quamvis maxime ne-

cessarii, quod intestinorum in vicinum renem facile compressionem augere queant, si ad *sinistrum* inflammatio haereat, non nisi pauca quantitate, ex oleo imprimis tepido, frequentius injiciendi sunt. Nec minus lenia, quae sine stimulo alvum evacuent, remedia, ex manna potissimum, aut oleo, indicantur. Vomitum symptomaticum emulsione Arabica, potuque tepido moderari interest.

Maximum igitur ex venaesectione pro violentia morbi frequentius repetenda subsidium est. Sed post illam, scarificatio sat profunda et cucurbitulae ad lumbos sat multae, nec minus, si forte suppressus haemorrhoidum, aut menstrui fluxus subfuerit, hirudines circa anum aut pudenda adhibendae sunt. Caeterum et lumbi linimento volatili, aut oleo frequenter, ac sine impetu, illiniendi sunt. Si primis jam morbi initiis huic morbo, a calculosa materia non oriundo, medelam adhibendi foret occasio, a prima venaesectione fomenta frigida meliori apponerentur lumbis consilio: sed rarius aut tam cito hoc petitur, aut morbi tam clara est diagnosis; istoque jam guidquam provecto, tepidae magis ex emollientibus fomentationes, aut semicupium, praesentem jam ac fortiorem spasmum moderare

queunt. Interea medicamenta ex demulcentibus, emulsione Arabica, decocto hordei, vel radicibus saponariae, salep, cum melle, minime vero ex *nitro*, quod in parvis dosibus nil prodesse, in magnis vero nocere observatur, petenda sunt.

Opii usum, nisi post dissipatam venaesectionibus inflammationem, ac sub reliqua sensibilitate nimia, in vera quidem aut *idiopathica Nephritide* rejicimus. In illa vero, quae ex *calculis* originem duxit, opiata sub circumstantiis alibi exponendis non raro locum habebunt.

Cum vero *suppurationis* in rene signa (§§. 128. 261.) comparent, tunc suspensa secundum regulas alibi (§. 134.) expositas antiphlogistica methodo, maturationis opus solicite per cataplasmata ac fomenta emollientia promovendum est. In pelvem renalem depleri vomicam, optare quidem, sed per artem praestare non possumus. Quod si vero hoc ipsum a natura auxilium obtineri non queat: tunc sat manifesto, renis pure turgentis, in loco *Nephrotomiae* instituenda operatio; ac ulcus profundum, ad chirurgicae artis cautelas, deplendum, detergendum, consolidandum erit. Nihil quidem hic temere praecipitandum

esse, concedimus lubenter; sed, nisi prompta satis hic sectio aegrotantem salvet, quid a cunctatione auxilii esse queat, nequaquam perspicimus. Ex spontanea in abdomen, viscus aliud, (nisi colon in rarissimis, ut videtur, casibus excipiendum sit) aut in musculorum interstitia, vomicae apertura, mors, licet interdum tarda, vix tamen non ubique (§. 261.) certa exspectanda est.

In casu exeuntis cum lotio a renibus puris, praeter nutrientem magis victum, subsidia ex lacte asinino, vel alio recenter mulso, ex decoctis mucilaginosis cum melle edulcorandis, tum ex cortice Peruviano, aqua calcis, seltera, vel simili, interdum etiam martiali, petenda sunt. Balsamicorum, in renes potentior, actio saepe suspecta, et, cum febris urget, noxia est. Extractum myrrhae aquosum, cum illo corticis ac parva balsami copaivae portione, sub febris defectu tentare licebit.

In renum *scirrho*, aut gangraena, quod commendare possimus remedium, in desideriis est.

ORD. IV. GEN. VIII.

CYSTITIS.

Varia cyst. nat.

§. 263. Canalium ex renibus ad vesicam ducentium morbi non satis quidem noti ac perspecti sunt: eosdem tamen et dilatari nimis, et obturari, inflammari, suppurare, ac demum disrumpi posse, cadaverum sectiones docuerunt. Facilis vero inflammationis ex rene per uretherem ad vesicam; vel ex hac ad illum, via est. Sed propria non raro sensilissimum illud urinae receptaculum inflammatio tenet: ac licet aliorum haec ipsa morborum frequentius *symptoma*, ac *erysipelaceae* tunc plerumque naturae esse deprehendatur, est tamen, ubi et *primaria*, ac interdum *phlegmonosa* hoc viscus inflammatione corripiatur; et quemadmodum uterque morbus *acutissimam* frequenter affectionem sistit, sic et *chronicam*

non raro, ad internam plerumque superficiem limitatam, phlogosin vesica ostendit.

§. 264. *Cystitis* huic inflammationi (§. 263.) nomen est: ac ista potissimum in febre, lancinante ac utplurimum profundo in hypogastrica regione, vel in pelvi, dolore, conatu mingendi, desidendi pressorio, acute pungente, saepe vano; — interdum simul in tumore attactum fugiente, ac in frequenti ad vomitum incitamento, consistit. Definitio.

§. 265. Praeter pedissequa inflammationum symptomata (§. 124.), in *Cystitide* oriuntur et alia: quae, pro varia inflammationis ad vesicam sede ac febris natura, non parum inter se differre observantur. Est vero illa vel per totum hoc viscus, vix tamen ab ipso morbi principio, dispersa; vel ejusdem modo partem aut lateralem, aut anteriorem, posteriorem, aut supremam seu fundum, aut infimam denique seu cervicem, occupat. Quae ad latera vesicam paulo profundius adoritur inflammatio; illa, uretherum per illius membranas oblique descendentium ostia occludens, praeter ardorem ac dolorem vesicae, lotium ab ista vel ex parte, vel omne avertit; ac in Symptomata.

urethere obturato, urinis, prout aliquoties in cadaveribus alias ob causas factum esse vidimus, ad intestini tenuis crassitiem distento, dolores oblique ad renem ascendentes, ac interdum cum manifesto hujus ductus tumore incedentes, — nec minora ad ipsum renem, plenitudinis, distensionis, irritationis, symptomata producit. Ubi utroque haec latere contingunt: tunc, sub vacua protinus vesica, mox omne renum abolebitur officium; ac cita, ex stagnante in uretheribus renumque pelvi urina, aut illorum disruptio, aut lethalis sequetur gangraena. Si anteriorem magis vesicae parietem inflammatio investiat: tunc ad pubem durities, dolor maxime et ab attactu vehementer urgebit; ad posteriorem vero partem haerens affectio, in *feminis* quidem, inflammati insimul uteri leviora symptomata, — in *viris*, ad *Rectum* magis intestinum, compressionem, alvi obstructionem ac tenesmum, aut haemorrhoidalium vasorum tensionem, pulsationem, et acutos dolores causabit. Inflammata ad fundum vesica, vix quidem magna, qua parte inflammatur, ad expellendam urinam contractio exspectari potest; sed ob imminutam cystidis capacitatem, ac summam totius visceris irritabilitatem, continuus

vel a paucissimo lotio ad mingendum nisus, — et nisi consensualis ac spasmodica cervicis id impediat contractio, citior ejusdem excretio est. Ad collum vesicae, ut quae pars crassior et causis inflammationis maxime exposita observatur, haerente morbo, ad perinaei regionem summi certe doloris sensatio figetur; atque ex urina illico suppressa tumor ille ovalis ac oblongus ex imo abdomine, magis quam in quocunque alio cystitidis casu, assurget; nec minus ad Rectum intestinum, instituta per digitum exploratione, tumor a pressione dolens, a quo faecum per moram induratarum excretio praepeditur, ac tenesmus inducitur, patebit; atque instrumento per urethram immisso, sub immani cruciatu, in vesicam negabitur introductio.

Interim quantumvis haec symptomatum in cystitide, ob variam inflammationis sedem, diversitas, sub initio morbi evidentior appareat; sub ejusdem tamen incremento ac dilatatione majori, vix non omnia conspirant, ac in immenso ad hypogastrium, pelvim totam, lumbos, uretheres, perinaeum, anum, atque colum ipsum cruciatu ac ardore, in perpetuo mingendi, hos dolores insigniter exasperante conatu, urinarum difficillima, tandemque pe-

nitus intercepta excretione, in abdominis tensione, dolore quasi colico, ructibus continuis, nausea, vomituritione, vomitu bilioso, aeruginoso, singultu, jactatione continua, deliriis, vigiliis, sopore et convulsionibus, consistunt. Mitior interim *superficialis* ac interna vesicae, *erysipelacea* utplurimum, phlogosis est, atque per menses non raro extenditur. Cum vero sub majori vesicae morbo urina aut flammea, aut tenuis, aquosa protinus, ac spastica expellatur; sub mitioribus circumstantiis quamplurimum albicantis, aut subflavae, *tenacissimae*, puriformis, foetidaeque materiae cum urinis excernitur. Febris vero, quae primo in casu vehementius, et cum pulsu duro, frequenti, pleno, sub finem contracto ac parvo, vel maxime urget; in altero mitior, ac interdum vix conspicua observatur.

Causae. §. 266. Causae *Cystitidis* cum generalibus inflammationum causis (§. 125.), imprimis vero cum illis *Nephritidis* (§. 260.), conveniunt, ac frequentissime ex calculorum aut arenarum hoc in cavo degentium irritatione derivandae sunt. Altera vesicam ad phlogoses non raro disponens causa, menstruorum, haemorrhoidum suppressio aut aberratio, ac ple-

plethora quaevis localis est, equitatione, vectione, concussione corporis ad haec loca invitata. Huc etiam spectant partium vesicae vicinarum, correspondentium, renum scilicet, uretherum, urethrae, vaginae, perinaei, prostatae glandulae, vesicularum seminalium, uteri, intestini Recti, Coli, peritonaei inflammatio, suppuratio, ulcus; ossium pubis fractura, sectio, caries; contusio, ictus, lapsus in corpus durum, perinaeo illidens, hernia vesicae, aut vulnera, laceratio sub sectione, extractione calculi, praesertim majoris, inflicta; compressio fortis, sub difficili partu, a capite foetus, aut a vecte in vesicae partem, imprimis ad collum, aut urethram facta; mictus cruentus, blennorrhoea, fluor albus, praepostere suppressa; acre quodcunque, scabiosum, venereum, blennorrhoicum, ulcerosum, herpeticum, metastaticum, erysipelaceum, maxime vero rheumaticum, ad vesicam depositum, vel cantharidum exterius, interius, adhibitarum, aut diureticorum acrium abusus, spasmi vesicae diuturni, magnisque doloribus stipati; catheterum, cereorum repetita nimis ac imprudens applicatio, diuturna urinae retentio, etc.

Prognosis. §. 267. Periculosissimus *Cystitis* morbus est, atque ob sensilissimam ac membranosam vesicae, — putrescentem vero retenti liquidi naturam, in illius paralysin, aut gangraenam, sub signis (§§. 132. 261.) expositis, promptissime terminatur. Solvitur hic morbus, nisi perpetua ex calculis irritatione aut haerente ad prostatam, urethram, obstaculo, alibi considerando, nutritur, *Nephritidis* adinstar (§. 262.), per urinam multam, puriformem, quae albam ac levem, tenacissimam interdum, subsidentiam habet, ac per sudorem profusum, aequalem, vaporosum. Solet autem saepe repente inflammatio solvi erysipelate juxta cutis superficiem oborto, et permanente: sub quibus vesicae tumor subsidet, haec ipsa mollescit, febris imminuitur, atque excrementis exitus patet. Quamvis vero sic inflammatio sat benigne resolvatur; saepe tamen aliquis per longum tempus vesicae tumor, cum incontinentia lotii, aut saltem cum aliqua urinam diutius retinendi impotentia, relinquitur.

Resolutio.

Suppuratio. Sub conditionibus (§§. 128. 261.) expositis, in vesicae quoque inflammationibus, gangraena licet rarior, *suppuratio* contingit. Haec vero ad maturitatem provecta, easdem fere, ac de *metritide* dictum est (§. 227.), vias le-

git; atque, nisi per urethram abscessus depleatur, flebili certe eventu vel ad inteſtinum Rectum (§. 243.), vel ad perinaeum, ad uterum ipsum (§. 227.), ad peritonaeum, viscera varia, sub inflammatione cum vesica concreta, ac demum cum cita morte in ipsum abdominis, pelvisque cavum, aperitur. Quod si puriformis cum urina materies ex urethra excerni observetur; cum hoc idem sub simplici non minus *renum* (§. 261.), quam ipsius *vesicae* phlogosi (§. 265.), contingere, atque non raro ex *prostatae*, aut *vesicularam seminalium* abscessu pus verum cum lotio praeterfluente commisceri queat: non parva saepe Medentes difficultas in diagnosi premit, ac eosdem sine praegressorum symptomatum accuratissimo examine in graves non raro errores conjecisse est visa. Per menses, ex rheumatico in vesicam deposito acri, ex chronica hujus visceris, saepe haemorrhoidali, phlogosi; ac vesicae quasi *coryza*, aut *catarrho* inflammatorio, simillimam puri, eamque tenacem materiam, sine latentis exulcerationis periculo cum urinis effluxisse conspeximus. Prostatae quidem, urethraeque abscessus, continuo aut saltem sine nixu ad mingendum, per hanc ipsam destillare, — illos vesicae, non nisi cum

lotio purulenta excernere dictum est : sed vidimus tum prostatae, tum vesicae conjunctas in eodem subjecto suppurationes; atque saepe vesica, ad cervicem inaequali tumore obsessa, perfecte quidem claudi non potest: unde, licet illa purulentum necdum humorem fundat, cum eo tamen ex prostatae abscessu veniente in suo per urethram transitu urina misceri, ac pro vesicali progenie, falso quidem argumento, declarari potest. Interim si, post superatam nephritidem, tormentum ingens in pectine pelvisque cavo, in uno eodemque loco, cum dysuria continua, ac difficultate mingendi, aut cum incontinentia urinae observetur; si purulenta ac foetida materies, sub manifesta lentaque febricula et corporis macie (§. 128.), per longus tempus excernatur; si facta per anum, aut per vaginam exploratione, ad unum eundemque vesicae locum dolor ardens ac intolerabilis a digiti pressione observetur: tunc dirissimae tandem affectionis sat certa habetur diagnosis.

Scirrhus. Indurationes atque callositates ad vesicam, maxime vero ad ejus cervicem, copiosae Medicorum observationes testantur: quae sicut non raro ex aliis chronicisque causis propullulant; sic et ex inflammationibus, maxime lentis,

et specifico acri excitatis, suam frequenter originem sumunt. In hunc vero statum *Cystitidem* abiisse, praeter signa hujus exitus communia (§. 129.), docet tum ipse tactus, aut instituta per anum, vaginam exploratio; tum pondus ingratum ad perinaeum, ac functionis in viscere, quae in suscipienda, retinenda, et expellenda urina consistit, laesio, pro varia indurationis sede atque extensione, diversa. Ad immensam subinde molem vesica, parietibus suis undique densitate atque duritie auctis, increvisse, ac ad umbilicum fere usque extensa, ut in femina pro uteri scirrho expertis in arte viris imposuerit (§. 225.), conspecta est. Ad totam, quae pubem respicit, seu anteriorem vesicae partem, callositatem longe ex pelvi prominentem latamque observavimus: quo sub partiali hujus visceris affectu, quod reliquum ex vesica sanumque est, non potest non a contento lotio in diversam a naturali formam et locum extendi, in suscepti evacuatione, aut retentione liquidi difficultatem experiri, ac in vicinas partes in diversos sensus agere. Ex eodem induratae cervicis vitio, urinas nunc retineri, nunc sine voluntate emitti; nunc vero utroque morbo simul, atque non sine maxima vesicae extensione, atque para-

lysis periculo, aegrotantes laborare conspicimus.

Gangraena. *Gangraenam* ad vesicam lethalem produnt signa tum generalia (§. 130.), tum illa, quae in *nephritide* instantem ex sphacelo mortem indicare dicta sunt (§. 267.). Sub flebilissimo hoc rerum statu, urinae, per totum inflammationis decursum suppressae, interdum sine difficultate fluunt; ac imperitis, sub quorumvis dolorum cessatione, spem vitae erigunt, post breve tempus certissima morte delendam.

Cura. §. 268. Quae ad *renum* inflammationem curandam proposita fuerunt (§. 26?.), ea in *Cystitide* vix non omnia in usum trahi queunt. Major tamen hirudinum numerosarum perinaeo, pudendis, post factas generales sanguinis emissiones, applicitarum hic actio esse consuevit. Post ista, sub morbo necdum provecto, frigida potius, quam calida prosunt fomenta, quo loco dolor urget admovenda. Sub majori vero inflammationis intensitate, illa quae potenter relaxant, balnea, fomentationes emollientes, potissimum indicantur. Clysteres oleosi, mucilaginosi, et hoc in morbo perutiles sunt: sed, cum ad posteriorem vesica partem ex inflammatione tur-

geat; non sine doloris augmento, aut etiam non sine difficultate injicientur illi, nisi aegrotante in genua et cubitos reclinato hoc opus suscipiatur. *Opio* nec hoc in morbo, sub maximo licet cruciatu, priusquam pars major inflammationis abacta sit, locus esse potest. Tunc vero, si vel a *calculo*, vel a graviori *spasmo* dolor provocetur ac pendeat, tincturae Thebaicae portio vel ano commissa, vel cum emulsione Arabica porrecta simul indicabitur. Nec minus reliqua post cystitidem vesicae *sensibilitas morbosa*, quod et de intestinorum hoc affectu post enteritidem dictum est (§. 244.), opium subinde expostulabit.

Cum vero urinae hoc in morbo suppressio, ejusdem licet effectus, causam tamen inflammationis irritatione sua perpetuo augeat, atque summa ex retento lotio, extensaque ad crepaturam, vel perfectam paralysin usque, vesica, pericula inducat: hinc prima certe in evacuanda quantocyus per catheterem urina versaretur indicatio. Ast vero nec aditus quidem, ob summam tumentis cervicis constrictionem, specillo esse potest; nec sine summo doloris ac inflammationis augmento, aut sine laesionis ad urethram periculo, in vesicam specillum penetrat.

In feminis quidem facilius quam in viris, ob breviorem arduamque minus ad cystitidem in illis viam, tentari haec possunt: sed in istis, facto semel, absque impetu, vel tenuiori cereolo, cathetere, vel flexili musicaque chorda, oleo illinitis, tentamine, si majus huic ipsi obstaculum opponatur, a quovis ulteriori experimento, hic facile nimis fatali, abstinendum, et ad *vesicae punctionem* promptissime descendendum est. Quatuor haec viis tentari, atque vel per anum, vel ad perinaeum, vel ad hypogastrium, vel demum in feminis per vaginam ipsam, institui potest.

Per *Rectum* quidem intestinum et ad *perinaeum* haec operatio, quotiescunque vesica lotio plenissima pelvis cavum ob molem suam jam dereliquerit, ac fere tota, gravidi adinstar uteri, in abdomen ascenderit, sine successu, quod ratione primum, dein experientia edocti sumus, tentabitur; ac vulnus, perfosso tricuspide incurva intestino, in vesicam minime penetrabit. Hinc super pectine felicior hoc in casu operationis erit exitus: alias vero brevior certe per *Rectum* ad vesicam via esset, nisi inflammatae in posteriore sui parte, qua cum intestino cohaeret, et qua phlegmonis utplurimum sedes est, vesicae,

relinquendae in eadem, ac in ano cannulae, — aut repetendae frequentius operationis difficultates, illi, quae ad pubem institui potest, operationi saepius praerogativam concedere viderentur. Restituto quodammodo catheteri ad vesicam inflammatam accessu, *injectiones* iterum in hanc ipsam commendari nuperrime vidimus: sed licet emollientissimas, — ob summam tamen hujus visceris irritabilitatem, ad aquam etiam, quamvis purissimam, quam ad urinam ipsam in sanis adeo hominibus multo majorem, nos quidem non facile adhibemus; nec potibus, ne urinarum quantitas augeatur, detrahendum esse aliquid cum aliis opinamur, atque plus certe febris ab impetu, ac urinarum acrimonia, quam a copia majori timemus.

Quomodo demum vesicae *abscessus*, ac variae ad anum, peritonaeum *fistulae* tractari debeant, hoc nostri non est hic fusius exponere. Reliquum in vesica *ulcus* iisdem, quam in renibus suppuratis commendavimus, remediis (§. 262.), victuve blando et ex lacteis demulcentibus petendo, pertractandum est. Quae in *callositate* hujus visceris, aut *scirrho*, ad singula utplurimum rebelli, tentari queant, haec alibi fusius exponentur.

Inflamm. articulares.

§. 269. De *artuum articulorumque inflammationibus* nunc, prout promisimus (§. 137.), ac prout hae *QUINTUM Phlegmasiarum ORDINEM* constituunt, agendum nobis superesset: sed cum pars magna illarum, ex causis *externis* oboriri solita, ad Medicinam minus, quam ad Chirurgiam spectare observetur; major vero earum numerus, quae ad illam pertinent, *rheumatismo* ac *arthritidi* submitti debeat: quae ambo genera inflammatoriam quidem in multis indolem assumere, — sed frequentius certe sine febre ac phlegmonoso apparatu incedere, nec non specificam ostendere naturam solent; hinc in alium hujus operis locum nobis ea, quae ex istis ad nos spectant, — nec minus *Erysipelatis* considerationem, eo quod hoc *inflammationem* inter et *exanthemata* limites fere constituat, ad sequentis libri exordium consulto reservamus.

FORMULAE MEDICAE

IN §§. PRAECEDENTIBUS CITATAE.

Num. XVIII.

Tinctura Thebaica.

Recipe Opii puri pulverizati uncias duas,
Spiritus vini uncias quatuor,
Vini albi generosi libram unam.

Digere per tres dies; tunc filtra.

N. XIX.

Collyrium adstringens.

℞. Aluminis grana quinque,
Aquae destillatae uncias quinque.
Solve.

Loco *aluminis*, vitriolum album, aut et Saccharum saturni, ad tria vel quinque grana, in aquae praedicta quantitate solvi queunt.

N. XX.

Unguentum Citrinum.

℞. Mercurii vivi unciam unam,
Spiritus nitri uncias duas.

Digere super arenam, ut fiat solutio, quae calidissima adhuc misceatur cum
Axungiae porcinae liquefactae et in coagulum denuo tendentis libra una.

Strenue movendo in mortario marmoreo fiat Unguentum.

N. XXI.

Potio laxans antiphlogistica.

℞. Pulpae tamarindorum uncias duas,
Cremoris tartari solubilis drachmas sex.

Solve in aquae unciis decem.

N. XXII.

Collutorium adstringens.

℞. Corticis quercus junioris drachmas sex,
Coque cum aquae libra una cum dimidia,
Colaturae librae unius adde
Aluminis drachmam dimidiam,
Spiritus vini unciam unam cum dimidia.

Vel eadem aluminis portio solvitur in vini rubri unciis octo.

N. XXII.

Linctus.

℞. Mucilaginis Arabicae,
Mellis despumati, ana unciam unam.
Misce.

N. XXIV.

Linimentum volatile.

℞. Olei olivarum drachmas sex,

Spiritus salis ammoniaci drachmas duas.
Misce.

N. XXV.

Decoctum antiphlogisticum.

℞. Decocti hordei libras duas,
Nitri puri drachmam unam,
Oxymelis simplicis unciam unam.
Misce.

N. XXVI.

Clyster emolliens.

℞. Herbae Malvae drachmas duas
Coque per quadrantem horae cum aqua.
Colaturae unciarum decem; adde
Olei lini unciam unam.

Si butyri recentis in taleolas secti unciis quatuor paulatim affundantur infusi chamomillae fervidi unciae octo, et strenue conquassando uniantur; clyster obtinetur, qui ad dimidiam portionem tepide porrectus, intestinum, in quo butyrum in

coagulum tendens diutius remoratur, quam optime relaxat.

N. XXVII.

Clyster antiphlogisticus.

℞. Decocti hordei uncias decem,
Nitri puri drachmam unam,
Mellis unciam unam:
Misce.

N. XXVIII.

Decoctum polygalae Senekae.

℞. Radicis Senekae unciam unam,
Aquae libram unam cum dimidia,
Coque ad remanentiam librae unius.
Cola.

N. XXIX.

Solutio gummosa.

℞. Gummi ammoniaci puri drachmas duas
Solve in haustus salini unciis septem,
Adde vini antimoniati drachmam unam.

XXX.

Serum lactis vinosum.

℞. Seri lactis vaccini libras duas,
Vini albi generosi uncias octo.
Misce.

XXXI.

Emulsio alvum purgans.

℞. Mannae electae unciam unam cum dimidia
Solve in Emulsionis Arabicae unciis novem.

N. XXXII.

Pulvis Dovveri.

℞. Pulveris tartari vitriolati drachmas tres,
Opii puri,
Radicis Ipecacuanhae, ana scrupulum unum.
Misce, et diu terendo fiat pulvis subtilissimus.

Finis Lib. II.

DE

CURANDIS HOMINUM MORBIS

EPITOME

PRAELECTIONIBUS ACADEMICIS DICATA

AUCTORE

JOANNE PETRO FRANK

SAC. CAES. ET REG. AP. MAJ. A CONSILIIS MAGISTRATUS POLITICI ET OECONOM. MEDIOLAN. FACULTATIS MEDICAE AC NOSOCOMIORUM PER INSUBRIAM AUSTR. PRAESIDE, XENODOCHII PAPIENS. AD S. MATTH. MODERATORE, THERAPIAE SPEC. ET CLINICES IN TICINENSI ACADEMIA PROFESSORE P. ET O. ACADEMIAR. REG. SCIENTIAR. GOETTING. MANTUANAE, ET ELECT. MOGUNT. TUM SOCIET. PATRIOT. MEDIOL. ET MEDIC. HELVET. SODALI.

EDITIO SECUNDA.

LIBER III.

DE EXANTHEMATIBUS.

VENETIIS

MDCCXCVII.

D E

CURANDIS EXANTHEMATIBUS.

LIBER III.

CLASSIS TERTIA

EXANTHEMATA.

GENERALIA, DE EXANTHEMATIBUS.

§. 270. Frequens in tractatu de febribus (Lib. I.) *Exanthematum* facta est mentio, et copiosus, hac in classe morborum, illorum proventus observatur: quin tamen aut febrim ipsa constituant, aut istam conceptu suo necessario involvant, ac praesentem ubique sequantur. Nullum *exanthema* est, quod non sine ullo febris vestigio interdum incedere, — nulla *exanthematica* in caeteris *febris* existit, quae non in aliis subinde sine quavis ad cu- Exanth. nat.

tem efflorescentia, aequali ac in illis sorte, decurrere consuescat. Hinc nulla certe febris ad *exanthemata* proprie spectat: ac si utraque ex istis affectio conjuncta incedat, sub *exanthemate* prorsus eodem febris nunc ista, nunc illa, atque non modo *continua* vel *nervosa* (§. 80.), vel *gastrica* (§. 98.), vel *inflammatoria* (§. 114.); sed et *periodica* interdum *legitima* (§. 35.) unionem constituit.

Definitio. §. 271. Sunt autem *exanthemata* certa, et ad cutis externam superficiem efflorescentia morborum aut signa, aut ipsa morbus, nunc sub epidermide planâ et aequali conspicua; nunc super cutem elevata; ibidem maculas, rubores, — hic vero pustulas, phlyctaenas, bullas, tubercula, aspredines referentia, tempore nunc sat fixo, nunc vero prorsus incerto, utplurimum quidem cum febre qualicunque; saepe vero sine ista, — alias priusquam haec superaccedat, aut et non febre tantum, sed vita adeo jam cessante, in conspectum prodeuntia, et quae demum aut insensibili modo ac immutata fere cute disparent; aut epidermidis desquamatione, aut demum suppuratione, exulceratione, terminantur.

§. 275. Tantarum igitur rerum in cute humana confluxus est! Qui vero hanc ipsam ut ignobile corporis integumentum considerant; nec ad alia, quam *exhalationis* ac *resorptionis* per eandem officia, aut ad solius *tactus* momenta respiciunt: illi patentissimi organi functiones nec in sanitate rectius intelligere, nec in morbis propriae dignitatem superficiei mente penetrare videntur. Totius quidem animalis in complexum a natura pars ista expanditur; ac ad interiora sese, quousque patent, insinuans, non exiguam vel sui ipsius portionem circumdat, ac materno sinu recondit; sed peculiarem hoc universi corporis involucrum, ac distinctam a communi oeconomiam colit; nec minus in homine *cutis*, quam in arbore *cortex*, tum interioribus prospicit, tum semetipsam regit, ac vitalitate sua animatur. Hac sola, cutis, non modo sanitatis, sed et pathematum animi vicissitudines, vel prima inter omnes ad faciem prodit; ac proprio in morbis, nec ab internis mutuato, aegritudinis sensu frequenter laborat. Sine cordis, a morborum causis necdum excitati, adminiculo, jam illa in febribus contrahitur, pallet, livescit, asperatur (§. *6. b.*); et, vel reagente ex praecordiis vitali principio, haec tamen ipsa

Cutis consideratio.

in frigore persisitit ; nunc urente , mordaci , nec semper pendente a sanguinis in se ipsam impetu, calore (§. *6. c.*) arescit, aut mediis sub ignibus sudore inundatur. Vel solo febricitantium attactu experta manus de aegrotantis statu febrisque vigore saepissime judicat : nec solus hic in censum calor venit ; sed cutis in illis circa carnes constrictio, tensio spasmodica, rigiditas, asperitas ac siccitas , — in his vero morbosa flacciditas , pendensque ab ossibus integumentorum habitus, vitalis potentiae in istis inertia, vel alia , quae verbis exprimi, doceri vix queunt, ad pellem imminuta, vel adaucta , vel demum mutata , judicium prognosinque dirigunt . Longo interdum, priusquam gravis hominem aegritudo corripiat, tempore, jam universa cutis colorem habitumque mutat suum ; fonticuli , ulcera , efflorescentiae ad superficiem exsiccantur ; ac amisso pellis nitore corrugatur atque marcescit . Similia fere in plantis , flore licet ac fructu condecoratis, circumspectus arborum cultor vel solo ex cortice praedicit.

Exanthemat. origo.

§. 274. Atqui haec singula (§. 273.) satis ostendunt, exanthemata non minus , quam caeteras cutis efflorescentias in hoc fere con-

spirare: quod utrunque malorum genus nunc ex primarum potissime viarum consensu, — nunc ex morboso humorum statu, ac deposito ex istis in cutem acri, — nunc ex pellis ipsius vitio, — atque nunc demum ex peculiari in hanc ipsam primum, dein vero in totum corporis systema, agente contagio oriatur.

Ipsorum abdominis viscerum in cutem, ac istius in illa imperium, vel ex sola jam continuitate substantiae (§. 273.) eruitur; nec desunt officia et mutuus consensus nervorum spinalium, qui ad singuals vertebras in ganglia confluunt, ac musculas non minus atque cuti vicinis, quam ad viscera, cum intercostalibus juncti, transmittuntur. Hinc ex gravi intestinorum dolore, vel ipse interdum motus ac sensus extremitatum perit; et ex solo vermium in abdomine reptatu, pruritus narium ac similes rheumaticis in artubus dolores nascuntur. Antimonialium, opiatorum tam conspicua in cutem actio ac sudorifera virtus a solo abdominalium nervorum contactu, et istorum cum cutaneis consensu, pendere observantur; ac plurimorum quae stomacho ingeruntur, remediorum excitantium, adstringentium in longinquas partes operatio, non per secundas adeo, ut appellant, vias, Ex consensu abdom.

quam reciproco nervorum cutis, aliarum partium, cum abdominalibus commercio, absolvi videtur. Ex solo *mytulorum*, ostrearum venenatorum, vel et cancrorum in aliis, victu, jam copiosa ad cutem exanthemata prorumpunt; et nota est mulierum praegnantium, quae, vix suscepto humano semine, ad faciem undique defoedantur, observatio.

Ex fuidorum vitio.

Ex ipso quidem humorum vitio tum morbos alios (§. 8.), tum varia in cute ipsa incommoda oriri, vel ex cupreis venereorum maculis, ex bilis in ictericis suffusione nunc universali, nunc ad corporis partem limitata, nec non ex criticis, quae non modo in febribus, sed et in chronicis affectionibus nonnunquam ad cutem contingunt, depositionibus, eruitur: et quamvis similia fere ad pellem phoenomena solidorum potius, quam fluidorum vitio non raro nascantur; est tamen, ubi de morboso istorum statu, ac pendente ex hinc in cutem effectu, prudenter dubitare nequimus. Quae in peste nonnunquam cum feliciori truculentissimi morbi solutione contingunt *metastases*, et quae aliis in febribūs nervosis interdum nascuntur *gangraenae criticae* (§. 88.): hae certe per solidorum his in morbis actionem, aut per novae,

ac principalem morbum abhinc revellentis inflammationis beneficium explicari ubique non possunt; atque *humoralis pathologiae*, in frequentem licet abusum tractae, auctoritatem ultro confirmant.

Ad ipsam vero cutis substantiam interdum morborum, aut exanthematum saltem, praeparari materias, quin igitur ad certum in sanguine vitium recurrendum esset, ex aliarum, quas *morbosas* vocavimus, secretionum patet historia. Hoc vero, jam stimulatae partis opus, non certe ad inorganicae, sensuque carentis, epidermidis affectus pertinet; sed ipsius adeo sensibilissimae pellis folliculorum, papillarum, nervorum, vasorum, ac *reticuli* imprimis *mucosi*, laesae aut mutatae per quemcunque demum stimulum actioni debetur: qua nempe tum subtilissimorum vasculorum aut sanguinem, aut tenuiorem lymphaticumque liquorem, vehentium distensio, laceratio, ac istius in vicinam cellulam, aut intermedium epidermidi locum, sub ecchymosis, maculae, vibicisque specie, mediocris effusio, — tum permutata his in partibus humorum ex folliculis ac papillis cutaneis aut inflammatorio, aut alio demum stimulo irritatis, secretio, sub aspredinum, papularum, tuberculorum, abscessulo- Ex cutis culpa.

rum, aut phlyctaenarum apparatu, succedit. Utriusque rei exempla habentur tum in stigmate a culicis proboscide cuti inducto, et sic nata ex minima cruoris effusi quantitate simillima petechiae macula; — tum in papulis copiosis ac urentibus, aut sudaminibus, quae ardentioris coeli calor, acrioris et cohibiti sudoris ope ad cutem producit; — in vesica, quam in hac ipsa cantharidum sub epidermide receptum acre mox suscitat; — ex pruriente ad pellem urticis forte caesam tumore; — in abscessulo ex spina, vix oculo conspicua, cuti adacta, etc. Nec mirum certe videbitur, si ad amplioris in cute pustulae basin, aut tumefactus, atque prominens ac pure repletus folliculus, aut papillula, aut forte lymphatici generis glandula inflammata, suppurata occurrat; neque hanc ipsam a natura pro secernenda specifici morbi materia fabrefactam opinamur. Nullum certe in animali ad longaevam sanitatem constructa machina instrumentum pro tam lethali fine crediderimus expresse destinatum fuisse; satisque jam malorum est, vel ipsa pro naturali quavis functione concessa nobis organa, cum a causis morborum stimulentur, in propriam non raro concurrere perniciem. Nec etiam specifica quaevis morborum materia speci-

ficum sibi aut distinctum ab aliis succum aut instrumentum proprium requirit, sed solo illius in partem quamcunque peculiari stimulo, sub iisdem rerum conditionibus, humor idem morbosus, pro tempore, ex notis naturae legibus non determinando, praeparatur.

§. 275. Est tamen, quod in humana miremur oeconomia, singularis partium ad morbosas secretiones respectus: ut a certis specificisque stimulis, quotiescunque et quovis tempore sibi admotis, vix non in eosdem semper rapiantur effectus, atque similem prorsus irritanti principio et ipsae secernant materiam: cum ab aliis non minus specificis aut contagiosis morborum fermentis superata semel infectione, in secundam sese, eisdem licet causis expositae, adduci vix unquam sinant. Sic a *venereo* viru, ac *scabiei* contagio, ejusdem subjecti, vix a prima infectione liberati, quacunque replicai cum venerea aut cum scabioso commercii ratione, mox nova succedit infectio; cum et *variolarum* et *morbillorum* contagio, quicunque jam pridem mulctatur, per vitam sat tuus resistat; et quamvis nutricis, hoc privilegio fretae, ad genas, quibus variolosum pueri caput diutius incubuit, variolarum pustulae

Exanthem. differentis.

hinc inde prorumpant; contagio tamen, morboque totius mulier nequaquam laborat. Vel ipsam *pestem*, *scarlatinam*, *tussimque ferinam*, post primam aggressionem, eandem hominibus, ac variolae, morbilli, a novo insultu securitatem concedere, sine magno veritatis fundamento affirmatum est: sed hoc saltem ab experientia doceri videtur, quod certa, aut vix suscepta, aut non ita pridem superata morbosae secretionis aut exanthematum principia, ab alterius ac similis fere potentiae veneni actione eundem hominem, pro totius saltem regnantis constitutionis tempore, muniant ac tutum esse jubeant; cum alia, *variolarum*, ac *morbillorum* exemplo, nisi promptiorem adeo affinis contagii successionem reconvalescentibus impertiantur, ab ejusdem saltem invasione eosdem nec minime defendant.

Alia vero exanthemata *contagio* suam adscribunt originem; alia, ex accidentalibus causis generari solita, nec alieno semini originem debent, nec proprio sese in alios propagant. Interim cur vix secunda vice eundem ferire hominem soleant variolae atque morbilli, hoc sola horum exanthematum *contagiosa* non explicat *natura*; nec igitur quae hac ipsa qualitate instructa hominem invadunt, ea repli-

care ideo aggressionem interdum non possunt.

Interim quae specifico charactere destituuntur, ac certo in alios semine propagari non queunt, exanthemata; illa febrium non raro *symptoma* potius, quam ipse morbus sunt: cum alia, et *essentialia exanthemata*, ut variolae, morbilli, febrim ipsam non raro in servitutem ducant, et pro symptomate illam sibi subjugare consuescant. Utrunque vero exanthematum genus, quemadmodum sine quovis interdum febris indicio efflorescit, sic et variam sibi febrem, aut se ipsum febri cuivis, adsociare potest (§. 270.): ut igitur exanthemata in *febrilia*, atque *apyretica*, licet ex una classe ad aliam facillime transiliant, distingui omnino mereantur. Quae ex illis ad cutem propullulant, ea caeterorum adinstar symptomatum morbum nequidquam sublevare; sed in multis cum istius augmento prodire observantur. Nec tamen desunt *criticorum* in febribus exanthematum exempla: ac si de *petechiis* haec ex propria vix asserere audeamus experientia; *miliaria* certe, licet non frequente aegrotantibus beneficio, hanc ostendisse naturam compertum habemus (§. 32?.). *Benignam*, *malignamque exanthematum* naturam tum febris ma-

xime, quae haec ipsa producit, aut comitatur; tum subjecti, causarumque conditio determinat. Nec *acutam* ubique exanthemata, sed et *chronicam* interdum indolem, *erysipelatis habitualis*, ac *purpurae* per menses interdum recurrentis exemplo, manifestant. In regione humidiori ac profundius posita, imprimis sub coelo ardenti, frequentior morborum cutaneorum omnium proventus ac fere *endemica* natura est; hinc et *exanthemata* his in locis frequentius, quam in aliis, sub febrium decursu obveniunt. Interim vel ipsa Medicorum in his pertractandis methodus majorem saepe exanthematum, quam ipsius soli constitutio, partem agnoscit; et ex quo sudores in quavis febrium specie pellendi consuetudo quodammodo eviluit, ac major abdominalis habetur fomitis consideratio, exanthematum symptomaticorum vix non ubique imminuta est frequentia. Sed revera tam evidenter interdum haec ipsa *epidemicam* ostendunt naturam, ut vel sub meliori methodo, sub majori aegrotantium aerisque temperati hos ambientsi puritate, sub matura saburrarum eliminatione, non tamen ubique exanthematum ad cutim praepediri queat efflorescentia.

Alia demum exanthemata, quam semel in

cute

cute sedem elegerunt, hanc ipsam cum alia nec unquam commutant, nec ampliorem sibi desiderant; sed, quo loco progerminarunt, hoc eodem, petechiarum, miliarium, variolarum, morbillorum exemplo, florescunt, atque vel maturantur ac decidunt, vel immutata ex superficie disparent. Alia fixam in pelle radicem non figunt; sed angustiori primum confinio limitata, hoc ipsum, quod de scarlatina, erysipelate observamus, perpetuo extendunt; aut pristinam possessionem inopinato derelinquunt, ac alienam furore aequali praecipitanter invadunt. Utrunque interim exanthematum genus non eodem, quo incepit, nisu ubique vegetat; sed aut maturitatem sibi propriam aliquando non adipiscitur; aut prorsus a cute disparet, ac pristinae in hac ipsa sedis nec vestigium quidem relinquit.

§. 276. Ex dictis (§§. 273. 274. 275.) exanthematum causae quodammodo illustrantur, ac frequens multorum ex abdomine patet origo. Ipsa tamen cutis per diuturnos atque artificiales sudores maceratio non minus, quam calor lecti siccus, in pelle mutationem, exanthematum generationi, sine alio ad intestina vitio faventem inducunt; atque delicatior la- Causae

xaque cutis albidioris, tenerioris apud mulieres, infantes, rufosque homines conditio, hanc ipsam non raro promovere videtur. Sed et illa ipsa, quae transpirationem, sudorem supprimunt, exanthematum non raro causam sistere observantur. Qui ex frigidioribus locis calidiora, et insuetos in his solis aestus subeunt, sudoris hic necessarii impatientes, papulis insigniter prurientibus ad cutem undique, seu *sudaminibus*, ac *hidrois* non sine periculo repellendis, obsidentur (§. 274.). Eadem post balnea frigida, calidiori anni tempore adhibita, in multis observantur. Qui cute sensibiliori obteguntur, illi vel ex simplici emplastro, aut linimento, cuti per paucas horas applicitis, mox plures non modo in eadem pustulas, phlyctaenas, sed non raro erysipelaceam inflammationem experiuntur. Ob hanc forte rationem certa exanthemata ad loca corporis, atmosphaerae frigidiori prae aliis exposita, ut faciem, manus, uberius, quam ad ista, prorumpunt. Sed et ipsam plethoram tum generalem, tum localem, ad varias cutis efflorescentias contribuere, ex pustulis in fronte adolescentum succiplenorum, imprimis ab assumpto potu spirituoso a suppressis haemorrhagiis prorumpentium, — ex cupreis, potatorum ad

nasum maculis observamus; ac in ipsis adeo febribus, quas *inflammatorias* vocamus, tum petechiae, tum miliaria interdum in cute propullulant: sub quibus detractum ex venis sanguinem manifesto corio obductum, minimeque resolutum, non tam raro conspeximus.

Magnae interim *actionis nervosae* (§. 228.), et *contagii* latentis in febribus suspicioni locus est, ubi exanthemata certa in pluribus *epidemico*, nec ex saburrali abdominis vitio, nec a Medentis erroribus pendente, influxu propelluntur: vel quod illud ipsum, quod febrim excitavit, a cute receptum, vel ad eandem depositum fuerit; vel quod volatilius contagiosi principii vehiculum, quemcunque febris impetum, omnemque fere actionem, ad corporis dirigat peripheriam: per quam adeo sub ipso morbi principio, ac in subjectis non cachecticis, non raro sudoribus arte prolectis et febris causa, et exanthematum occasio, apertis cutis spiraculis expelluntur feliciter (§. 94.). *Putridam* esse hujus contagii, exanthematum in nervosis febribus (§. 80.) fontis, naturam; argumento, quod satisfaciat, nullo hucusque evictum est (§. 92.): nec certe variolarum, morbillorum benignorum qualitate, ac tam facili ad inflammatorios motus natura evincitur.

Quod si ex *putrido* ac saburrali ad intestina vitio symptomatica non raro producantur in cute exanthemata (§. 274.); hoc non ob factam illius in sanguinem resorptionem, ac putridam *in hoc ipso conservatam* naturam, sed non secus ac alia, quae putrida non sunt, — ac recens mytulorum ostrearumque caro, ab ejusdem in gastricorum systema nervosum actione praestatur; ac vix in alio exanthematum, quam illorum forte, quae sub paralyticae ac jam fere emortuae cutis in agonizantibus, conditione, aut in cadavere erumpunt, casu, a putredine dependit.

Quid specificum variorum exanthematum, imprimis *essentialium*, in partem hanc vel illam nisum producat; hoc non minus, quam chronicarum efflorescentiarum in determinatas partes tendentium naturam, ignoramus. Sed quemadmodum venerei virus ad aliam licet partem suscepti, singularem in genitalia, in fauces, cutem, ac ossa impetum, — scabiei, non ad faciem, sed ad digitorum praesertim, caeteramque cutem conversionem, — scorbutici vero acris in gingivas proclivitatem admiramur; sic et variolarum major cum capite, — morbillosi contagii evidens cum pituitosa faucium, pulmonum membrana, cum oculis, affinitas, — scarlatinae materiae specifi-

ca, — incipiente morbo, cum faucibus, — declinante vero, cum subcutaneo ac cellulari contextu, harmonia fugit intellectum.

§. 277. Quod vero illa ipsa, quae exanthemata constituit, materia diversam omnino naturam ac indolem agnoscat: hoc a vario ejusdem aut disparentis (§. 275.), aut ad interiora retrocedentis effectu non certa satis eruitur indagine. Symptomatica quidem quod attinet exanthemata, illa frequenter sine manifesta morbi mutatione ad cutem disparent, atque sine certo febris levamine revertuntur: sed si, quae crisin aliquando constituunt, — aut quae *primaria* et *essentialia* dicuntur exanthemata, cum magno interdum morbi augmento vel concidant, vel ad interiora repercuti videantur; hoc non minus causae, quae huic repercussioni subest, quam ipsius retropulsae acredini materiae, adscribere liceret. Est interim, ubi retropressae utriusque materiae tam evidens in viscera habeatur actio; et ubi reassumptae in circulum deleteriae acredinis tam corrosivus conspiciatur effectus: ut in hac ipsa potius materia, quam in causis retrocessioni subjacentibus, noxarum ac funestae quaerenda sit metastasis origo. Proguosis.

Quemadmodum vero, quae vel criticam acrioris materiae in cutem depositionem sistunt, — vel quae in hac ipsa ex crudis perficiuntur ac maturescunt, exanthemata impetu nunc uno, ac vegeto naturae sustinentur subsidio; nunc vero imperfecto cordis conamine vix foventur, ac medio sub opere languescunt: sic expedita, nec tamen coctione prior, nec tarda nimis, exanthematum criticorum efflorescentia non minus, quam pustularum, abscessulorumque repletio, elevatio, maturatio, ac floridus circumpositae cutis habitus, spem Medentis non parum erigere queunt. Hinc aut lividus macularum aut nigrescens color, vel pallens papularum aspectus, aut vacua, collapsa, circuloque ex laeto-rubente destituta pustula, ac intermediae cutis oedematosus, vel subcinereus habitus, labescentis naturae, ac perfectae maturationis defectus, non raro vero instantis gangraenae, testimonium exhibent. Est interim sat frequens in macularum colore, sine tantis indiciis, mutatio; sed saepe aut cum laeto earundem aspectu, pericula non minus in morbis augentur; aut lividus ac subniger petechiae aspectus, sub meliori rerum statu comparens, post horas saepe non multas in alium, iterumque in alium, sine tanto discrimine convertitur.

In genere, quae ex *primariis* exanthematibus ad cutem jam satis expulsa sunt, nec febrim tamen aut dissipant, aut moderantur; sed fortiorem longe accendunt; — vel cum magnis lumborum, artuumque doloribus continuo incedunt, atque vel extremam sine plethorae aut gastricae saburrae vestigio debilitatem virium, vel deliria, lipothymias atque convulsiones agnoscunt: ea majori vitae discrimine incedere credendum est.

Signum certum ac pathognomonicum, ex quo futura exanthemata praenoscere valeamus, nisi cognitus regnantis epidemiae character illorum, quae pro talibus habentur, auctoritatem corroboret, nequaquam habemus.

Per se quidem nullum exanthema, nisi ob febrim, quae hoc idem comitatur, pericula portendit; et vel ipsae, quae contagio propagantur, efflorescentiae, sub recto virium vitalium moderamine, utplurimum discrimine carent. Vel ex confluente, ac pessimae indolis variola desumpta, ac alieno subjecto inserta materia, non malignam ideo huic ipsi aegritudinem conciliat. Sed cur demum, sine apertis ex subjecti, atque alia conditione repetendis causis, tum variolae, tum morbilli, tum ipsa adeo scarlatina, febrim potius *nervo-*

sam, quam aliam hoc anno excitent, cum alio aut nullam, aut inflammatoriam, aut gastricam, sibi comitem eligant: hoc ad occulta mortalibus, nec ex tempestatis quidem rationibus explicanda, epidemiarum mysteria pertinet. Ipsa quidem cutis contextu in aliis laxiori, in aliis firmiori, — sensibilitate autem in singulis diversa, instructa observatur; atque ex hoc forte certis variolae familiis, aut adultis etiam funestiores, ac difficilior pustularum evolutio est: sed epidemicam haec malignitatem vel minime illustrant; atque hunc durum in pathologicis nodum observatio, quod sub media, eaque malignissima constitutione, per insitionem artificialem propagata variola, non raro *benigna* communicetur, ulterius fortiusque stringit.

Cura

§. 278. Symptomaticorum exanthematum, quae febrium utplurimum soboles sunt, medendi rationem ex illarum doctrina petendam esse, non difficulter apparet; sed et ipsae, quas essentiales vocamus, acutae efflorescentiae potissimas hoc ex fonte regulas petunt: ita ut ulterior istorum morborum expositio superflua videri posset, nisi multarum hic rerum, sub febrium pertractatione non facile commemo-

randarum, occurreret ratio; atque plenior cujusvis demum exanthematis investigatio, tum singulorum diagnosin, tum curam non parum adjuvaret. Praeter febrim nempe sociam non pauca sunt, quae species diversas, ac varia exanthematum quorundam stadia concernant, momenta; nec eâdem morbilli, quam variolae, eâdem licet febre stipata, methodo tractari queunt. Hinc eas primum exanthematum species, quae fere *nuda* cutis planitiem aut nihil, aut parum, aut non constanter superant, *erysipelas* nempe, *scarlatinam*, *urticariam*, *petechias*, — dein vero eas, quae *scabra* pellem magis exasperant, *miliaria*, *variolas*, *morbillos*, *pemphygum*, ac *aphthas*, hic pro instituti ratione attente describemus.

ORD. I.

EXANTHEMATA NUDA.

GEN. I.

ERYSIPELAS.

Definitio. §. 279. Inflammationibus non minus (§.269.), quam exanthematibus, affinis morbus est *erysipelas*, communissima nec non propria pellis humanae affectio: in qua ad hanc ipsam molesta primum sensatio, superficialis calor, pruritus, mox dolor ardens, rubor dilutus, ex pallido subflavus, aequaliter diffusus, splendens, a compressione evanescens, hac cessante citissime revertens, sine duro, aut convexo cutis tumore, saepe cum phlyctaenis, utplurimum cum febre, alias sine ista, comparent, ad vicinas facile partes proserpunt, aut in dissitas inopinato ac celeriter transiliunt; aut protinus non sine magno interiorum periculo disparent, cum pauca in suppurationes, nisi mali-

gnas, vel ulcerosas, — saepe cum evidenti in gangraenam dispositione, ac subsequente epidermidis desquamatione.

§. 280. Nunc vero haec cutis affectio, exanthematum aemula et *simplex*, in summa cute limitatur (§. 279.), nunc verae inflammationi quodammodo propius accedit; in subjectam integumentis cellulosam profundius penetrat, atque ruborem magis saturatum, tumorem vero offert conspicuum, sed tamen insigniter urentem, ac licet minus complanatum, non tamen circumscriptum, nec in medio, nisi dum in abscessum, hac in specie non tam infrequentem, transiturus sit, convexum, acuminatum, atque *erysipelas phlegmonodes* appellatum. Nunc, oedematosam tumidamque jam partem prehendens, pallidiorem ab initio et ex seroso subcruentum colorem assumit; a compressione, donec pars magis induruerit, foveam ostendit: atque *erysipelas oedematodes*, in gangraenosam devastationem praecipue pronum, vocatur. Divisio.

Internum quoque et ad viscerum superficiem residens haberi *erysipelas*, a Veteribus creditum, a Recentioribus vero in dubium vocatum est. Novimus tamen, non modo in viventibus en-

cephalitidem, otitidem, peripneumoniam, enteritidem, singulasque inflammationum species, comparente ad externam corporis superficiem erysipelate protinus disparuisse; — hoc ipsum vero ab externis genitalibus, sine interruptione phlogosis, per vaginam ad uterum; a facie ad fauces, asperam arteriam, pulmones, caeterasque ad partes internas manifeste penetrasse: sed etiam in cadaveribus ad urethram, vesicam, vaginam, uterum, ovaria, intestina, ventriculum, hepar; — in pectore ad pleuram, bronchia, pericardium, cor ipsum, ac vasa majora; in calvaria ad meninges, ad cerebrum ipsum, frequentius certe erysipelatosa, quam phlegmonosa occurrit inflammatio. Ex mammarum scirrho, dexterrima licet manu per cultrum ablato, erysipelas in singulis fere corporis externi partibus, ac tandem lethalis peripneumonia, successit: post quam pulmones undique correptos erysipelate, ex flammeo rubentes, nec duros, sed copioso sero innatantes, conspeximus; ac pars plurima certe peripneumoniarum malignarum (§. 190.) cum erysipelate pulmonum incedit; nec durus, nec cocto similis hepati ac ponderosus in cadaveribus pulmo in illis detegitur. Nullum ergo de *interni erysipelatis* frequentia dubium

superesse potest; licet signa characteristica, quae hanc potius, quam phlegmonosam affectionem ad viscera indicent, nisi ab externo et retropresso erysipelate, aut a manifesta interni hujus mali ad externam partem non interrupta continuatione, — ex epidemica per sectiones pathologicas confirmata morbi indole, — ex cachectica subjecti constitutione ac prona in erysipelas natura, — ac demum ex causis inflammationi verae parum faventibus desumatur, adduci non queant.

Sed maxima erysipelatis differentia ab illa febris sibi conjunctae, nunc *nervosae*, nunc *gastricae*, nunc vero *inflammatoriae*, derivanda est: nec solum hic quod *simplex* vocavimus, sed et *phlegmonosum erysipelas* cum febre nunc illa, nunc ista copulatur. Frequentius quidem haec ultima morbi species phlegmonosa, sed non ubique, cum inflammatoria, pura saltem, febre incedit: malignarum in nervosis febribus metastasium exemplo, quae, cum manifeste ad *phlegmonosum erysipelas* pertineant, saepe tamen *inflammatoriam* pro comite febrim non agnoscunt. *Erysipelas simplex* utplurimum quidem cum gastricae febris non ambiguis symptomatibus incedit, et hoc ex fonte originem trahit; sed male ex *subflavo* erysipelatis colore

ad *bilem*, ut latitantem in sanguine causam, argumentantur; nec ubicunque cum hoc ipso vomituritio, aut amarae materiei vomitus occurrit, mox ad gastricam morbi naturam concludimus securi. Nunc etenim in plethoricis subjectis et *simplex erysipelas* inflammatoriam febrim sibi adjungit; nunc vero cum summis licet ventriculi perturbationibus, ac flavescente rubedinis fulgore, non biliosam, sed *nervosam*, ac vere malignam febris naturam agnoscit, ac in gangraenas festinat.

Alias nec ullam quidem erysipelati febrim fuisse conjunctam vidimus (*erythema* Recentiorum): quod in *habituali* quammaxime ac per vices, aut per *periodos* interdum redeunte, nec tamen impetuoso semper incommodo — ac saepe in erysipelate ab externis, levibusque causis progenito, observatur.

Frequenter satis *epidemicam* et ex causis semper obscuris pendentem erysipelata originem profitentur, atque partes nunc internas; nunc vero externas occupando, diversos inter se morbos, inflammationes nempe superficiales, quas *catarrhales* vocant, membranae mucosae narium, faucium, auris internae, tracheae, bronchiorum, ventriculi, intestinorum, vesicae urinariae, pudendorum, aut, ad mu-

cosum sub epidermide reticulum conversa, phlogoses producunt. Utplurimum tamen hae ipsae *sporadicae* occurrunt; atque nunc *fixam* externis in partibus, nunc *volubilem* admodum ac *ambulantem* naturam ostendunt.

Nec minus erysipelata mox *idiopathico* cutis, — nunc *symptomatico* potius oriuntur vitio; atque pro diversa, quam sibi eligunt, sede, diversa phoenomena producunt.

Criticam interdum erysipelas naturam habere observatur; ac hoc ipso, quo haec scribimus, anno, in Mediolanensi nosocomio plures ex febre gastrico-nervosa decumbentes erysipelate ad faciem comparente sanatos fuisse percepimus. Sed frequentius felicem potius ex parte nobiliori ad minus nobilem ejusdem morbi conversionem exhibere videtur. Paucis in casibus *universale* erysipelas cutem, quam longe patet, omnem ac simul occupabat; in aliis non totam quidem ac unico, — sed tamen singulas corporis partes diviso impetu ac gradatim invasit. In aliis aut dimidiam, aut fere totam trunci partem, *circini* in modum, circumdat papulosum, quod *zoster*, aut *zona* vocatur.

§. 281. In genere quidem erysipelas nunc Symptomata

febrim praecedit; nunc cum hac ipsa aggreditur hominem; nunc vero post duos utplurimum, aut tres, quatuorve dies, aegrotantem invadit. Ex *viginti* subjectis hoc morbo affectis, et quorum historiam ex *Instituti Clinici* diariis coram oculis habemus, nonnisi *duo*, priusquam febricitassent, — *sex* vero post primum jam caloris ingressum, — caetera vero *duodecim* vel secunda, vel tertia a febris principio die, erysipelate notabantur. Sed, quod attentione dignum, ex iisdem *viginti* aegrotantibus non minor quam *sexdecim feminarum* numerus observatur,

Pro varia vero partis, quam sibi morbus pro sede eliget, sensibilitate, atque cum aliis consensu, aut minor, aut major turbarum est cumulus. Saepius certe cum forti, ac per horas continuante rigore, rarius sine quovis horrore, exordium suum aegritudo sumit. Sequitur mox calor capitisque dolor intensus, qui saepe post nychthemerum sudore moderatur. Non infrequens secunda morbi die frigus, priori non mitius, est: quod calor iterum ac cephalaea, aut calor cum frigore alternans insequitur. Ad vesperas vero insigniter ille jam augetur; anorexia, oris amaror, nausea, vomituritio, vomitus ipse, inquietudo, pervigilia,

— apud

— apud infantes mox sopor, interdum convulsio accedunt. Praeter haec prima stimulantis ac mox expellendae, aut jam expulsae materiae phoenomena, febris, quae praesto est, aut *nervosae*, aut *gastricae*, aut *inflammatoriae*, saepius vero *complicatae* symptomata subintrant: quorum natura ex anterioribus (Lib. I.) pernoscitur. Sitis interim et linguae siccitas vix non ubique observantur, ac alvus utplurimum obstructa est. Pulsus pro ratione doloris ac spasmi frequentur durus et contractus tangitur; in aliis arteriae sat molles, atque nunc plenae atque frequentes, nunc a naturalibus non multum abludere sentiuntur.

Quocunque vero tempore erysipelas in conspectum prodeat, pars affecta gravitatis primum atque caloris externi, mox vero pruritus ac fere ustionis, sensationem experitur. Interdum, cum ad caput insultus instat, *jugulares*, — aut quae post *aures* positae sunt, — si vero extremitatibus exanthema imminet, *axillares*, aut *inguinales glandulae* dolent, punguntur ac tument, nec attactum perferunt: quod et ab erysipelate has ad partes jam conspicuo, ad lymphaticas has glandulas, dissito licet ab illo positas loco, contingit. Mox ve-

ro descriptus (§. 279.) rubor fere roseus ad minorem primum cutis circuitum, tandem ampliori extensione efflorescere observatur. Atqui si ad internas ac membranaceas potissimum partes haec ipsa contingant, sequuntur tunc singula inflammationum alibi descriptarum (Lib. II.) imprimis complicatarum, symptomata.

Si ad caput, quod frequentius accidit, erysipelas prorumpat, tunc ex una utplurimum gena principium est, mox ad alteram, et ad frontem, brevique tempore ad capillatam capitis partem extensum; tumor vero mox altius, ac in alia fere parte assurgit: inflantur, quasi ab oedemate, oculosque rubentes abscondunt, palpebrae; labium superius, nasusque valdopere crassescunt, aerique per hunc aditus intercluditur omnis; jam aures rubent, splendent, ac insigniter ardent: quo tempore, secunda fere, aut tertia ab eruptione die, et facies, et caput totum ad monstruosam molem, nec tam roseo, quam sat profundo rubore suffusam, summopere dolentem, et quasi totidem ubique aciculis, ut aegrotantes se explicant, ubique punctam, augetur. Jam vero plures ex istis, aut in consensum tracto, aut a tam vicino sibi incendio simul correpto cerebro,

cerebello, in soporem, aliquando profundum ac lethargicum, labuntur; aut musitant, aut ferociter delirant; multi vero ob faucium tubaeque ex his ad aurem ducentis phlogosin surdescunt ac dolent, difficulter degluriunt, atque symptomatico saepe magis, quam idiopathico stomachi affectu, aeruginosam interdum bilem per vomitum rejiciunt. Atque nunc, quod ore non nisi aperto respiratio absolvatur, siccissima ac fere nigra conspicitur lingua; et secedente jam hinc inde in furfures ac pelliculas epidermide, — vigente alibi, ad nasum praeprimis ac frontem, livescente tumore, foedus, nec prorsus sibi similis aegrotantis aspectus est. Eadem vero ad capillatam capitis partem rerum conditio in multis observatur, ac ob summam cutis ad occiput tensionem nec in dorsum fere decumbere, — nec, ob auricularis conchae à phlogosi splendentis ac sensibilissimae cruciatus, in lateralem converti situm queunt.

In aliis quidem corporis partibus erysipelate correptis tam notabiles turbae frequenter adeo non occurrunt; nec facile hoc ipsum, nisi *phlegmonosae* potissimum naturae, in tantum illarum tumorem assurgit. Interim ad *scrotum*, aut, sub phimosi, ad *praeputium*

conversa haec phlogosis, non raro gangraenam citissime has ad partes inducit: quod et in pelle vel os nudum, ut in tibiis, — vel cartilaginem, ut auricularum ad conchas, supervestiente, sub non magno licet partis tumore, timendum est. Alias vero, ac mitioris sub indole morbi, imprimis si febris aut nulla, aut perpauca atque malignitatis expers subfuerit, — symptomata moderate admodum incedunt.

Nec tamen igitur vel leviori etiam morbo fides habenda, nec per diem certa securitas est. Extrema scilicet materiae ex una in alteram partem volubilitas, saepe ex leviori istius affectu, mox gravissima in aliis symptomata minatur. Praeter alia non pauca inconstantis morbi exempla, aliud nuper in femina conspeximus, cui erysipelas, ad decimam tertiam adeo morbi diem, ex facie ad pedem, — ex hoc vero post paucum tempus ad coxam, — mox iterum ad vultum; ex isto ad intestina; ex abdomine ad eundem iterum pedem; nunc ad costas ac pulmonem; ultimo vero ac lethali insultu, in cerebrum conversum est.

Erys. pustul. §. 282. Quod vero descripta hucusque ery-

sipelatis symptomata non parum exasperat, est phlyctaenarum, seu vesicularum, bullarum, materia seroso-lymphatica coloris utplurimum flavi, interdum rubescentis, repletarum, super ipsa cutis erysipelate exardentis superficie elevatio: quae *pustulosum* aut *vesiculare* sic dictum *erysipelas*, nec tamen ideo distinctam satis ab aliis, certamque morbi speciem, constituit. Saepius nos has vesiculas jam prima comparentis erysipelatis die, cum hoc ipso simul prodire, ad ovi columbini, vel et gallinacei interdum magnitudinem elevari conspeximus; alias vero in vesicae ex cantharidum applicatione aut a combustione productae in modum, ad sat magnam cutis plagam hae ipsae assurgunt; aut pluribus in locis distinctas phlyctaenas efformant; aut et inter se confluunt.

Sed quemadmodum nec ab ipsius erysipelatis expulsione, priusquam tumor subsideat, symptomata mitescunt; sic et phlyctaenarum eruptio illud ipsum nequidquam infringit. Hae vero jam primo interdum, quo comparebant, die vel sponte rumpuntur; et aeris ab attactu mox lymphatica liquoris portio condensatur, crustasque duras, flaventes, mox brunas, ac fere nigras, efformat. Ab his ipsis,

subjectae cutis inflammatae tensio, irritatio non parum augetur; ac saepe corrosivum fere serum sub duro hoc tegmine stagnans eandem profunde exedit, et in ulcus sordidum convertit; aut, cum super omni parte extensa, ac pollice, ut vidimus, crassior, inflammatam sic partem inaequali contractione undique et comprimat et stimulet, in gangraenam interdum praecipitat.

Nec juvat partem erysipelatis aliquam subsidere, nisi febris simul dolorque ubique remittat: cum saepe in vicina alia non minor ac in priori stimulus, irritatio, ac serpens e loco in locum inflammatio, recurrat.

Tandem vero, pro varia erysipelatis vehementia, sub finem quartae aut quintae ab eruptione diei, interdum sexta, septima, vel octava fere, cutis mador, sudorque nocturnus, — in aliis diarrhoea, aut narium haemorrhagia, saepe sudor insimul, ac urina sedimento puriformi instructa, vim febris ac erysipelatis infractam testantur: quod nunc subsidere, pallescere, epidermis vero in furfures, aut squamas decidere incipit, paucorumque intervallo dierum ex cute disparet. Sub repetito tamen morbi ad partes novas insultu, haec desiderata criseos signa, licet desquamatio hinc il-

hinc succedat, ad undecimam, decimam sextam, ad tardiorem, nec certam, aliquando diem, differuntur. In leviori erysipelate saepe nulla criseos signa comparent.

§. 283. Erysipelas vero, quod *phlegmonosum* diximus, non aliam certe, nisi vehementiae ac profundioris sedis, ab erysipelate *simplici* differentiam agnoscit. Inflammatoria quidem febris *phlegmonosam* illam frequentius; quam *simplicem*, sed certe non ubique, comitatur affectionem; et quemadmodum in hac ipsa non semper desunt inflammatoriae febris symptomata, sic et in illa, cum inflammatione licet manifesta, *nervosa* tamen interdum febris observatur (§. 280.). Quod si vero erysipelas cum phlegmone incedat, tunc color illius, quod de capitis affectu, frequentissime phlegmonoso, jam dictum est, atque ad articulos, ad mammas muliebres interdum conspicitur, obscurior, tumor vero profundior, durior, dolorque magis lancinans ac pungens, licet ubique ardens, observatur. Si febris simul inflammatoria cum hoc incedat, tunc pulsus pleni, duriores, ac singula hujus febris symptomata (§. 116.), cum gastricis signis utplurimum conjuncta, praedominantur; ac Erys. phlegmonosum.

facilior morbi, verno imprimis tempore grassantis, in abscessus conversio est. Hos abscessus ad ipsam faciem conspeximus; ac si frequenter, quod monuimus (§. 279.), malignam prodere naturam soleant, hoc tamen non quovis in casu sic esse videmus. Ad cruris amplitudinem hoc ab erysipelate tumuisse brachium, aut partes quoque alias insignem ad molem venisse, crustisque duris, crassioribus undique riguisse, — quin has ultimas per menses substitisse, atque tunc ab attactu sanguinem facile effudisse, sumus experti.

Erys. malignum.

§. 284. Sub malignae vero ac *nervosae* febris cum erysipelate ingressu, subinde epidemico, ac, prout Medicorum fasti loquuntur, *pestilentiali*, symptomata illius (§§. 80. — 90.) efflorescentiam tum *simplicem*, tum *phlegmonosam* aliquando comitantur; ac summa mox virium prostratio, lipothymiae, deliria, sopor, stupor, aut subsultus tendinum, tremores, convulsiones, sine manifesta, ex saburris gastricis, aut ex plethora quaerenda, causa, ac celer in livorem partis, ac in gangraenam, aut in pessima ulcera transitus observantur. Vidimus nihilominus vetulam, quae, cum ex improviso linqueretur animo, mox

insigni frigore, calore, cephalaea, tussi, dolore faucium ac erysipelate corripiebatur; pulsum vero vix frequentem, sed durum, linguam mox nigram, debilitatem summam, mentemque deliram, manifestabat. Huic vero cum, die morbi licet nona, vena aperiretur, sanguis corio obtectus tam felici effectu educebatur, ut undecima per largum sudorem saluti restitueretur.

§. 285. Senibus, cachecticisque corporibus, vel et mulieribus, quae menstruorum suppressione laborant, *erysipelas* interdum *habituale* redditur, et verno imprimis vel autumnali tempore, aut, quod vidimus, mense quovis, periodice redit: utplurimum impetu febreque carens; sed cum crura frequentius petierit, ulcera non raro in iisdem rebellia, aut duritiem cutis cum tumore pedis nec per vitam solvendam, inducit. Erys. habituale.

§. 286. Frequentius erysipelas labefactatas ex affectu chronico partes, imprimis oedematosos jam hydropicorum artus, praecipue crura, vel sponte, vel post institutas in istis scarificationes, invadit: ubi sub extremis saepe doloribus, atque flammeo, splendente, mox vero li- Erxs. oedematos.

vido ac plumbeo cutis colore, promptissimam in gangraenas indolem manifestat. Similia ad scrotum anarsaca laborans, et ad oedematosa feminarum genitalia, contingunt.

Zona zoster. §. 287. Singularem erysipelatis speciem *zona*, vel *zoster*, aut *circinus* (§. 280.) exhibet: quem rariorem sane morbum non pluribus, quam in *quatuor* subjectis, conspeximus. Praecedebant in puellae brachio sinistro dolores quasi rheumatici, ac per plures jam dies urgebant. Successit nunc ad costas sinistri lateris sub scapula fortissimus, sine alio ad cutem signo, dolor. Post aliquot dies rubor coccineus, vix palmae spatio diffusus, ardentissimus, atque mox vesiculae vix pisum aequantes, variolis fere similes, copiosissimae, profunde insidentes, confertae, hinc inde confluentes, fere racemosae, ac flavescente liquore repletae, prorumpebant. Proserpebat haec eruptio, atque oblique per costas sub mamma sinistra ad scrobiculum usque eadem fere, qua diximus, latitudine descendebat. Quo vero tempore *zoster* hic cum pulsu frequenti, celeri, duro, et acutissimo dolore, extendebatur; phlyctaenae adultiores infra scapulam livida inter se, tenuique crusta cohaerentes,

exsiccabantur, ac in furfures decidebant. Eodem modo pustulosus hic, et non nisi dimidium truncum circumscribens, arcus post paucos dies, et quin ad lectum coacta fuerit aegrota, post evacuantia quaedam remedia, disparuit in totum. Similis prorsus in duobus viris rerum decursus a nobis observatus est; nisi quod in uno ex istis, desquamatione jam in totum absoluta, et dispulso protinus rubore, per multos adhuc dies acuti ad eundem locum dolores, vesicante demum emplastro fugandi, continuarent. In quarto casu, validissimi circa ilei ossis regionem dolores virum per plures jam dies atque cum febre excruciaverant. Tunc vero ad palmae amplitudinem innumerabiles mox pisoque minores, cuti vero profundius insidentes, rubentes ad basin, in apice flaventes phlyctaenae, cum splendente roseoque pellis rubore insimul prodibant, ac internus pridem dolor in superficialem magis et ardentem conversus est. Post tres, quatuorve dies, epidermide desquamari incipiente, dolor omnis in crure conticuit. In alio casu tam latam aream non occupasse, sed minorem, floreni simplicis aut duplicati, nec febrim vehementem conjunctam habuisse, legimus. Interdum vero et dimidiam calvariae,

faciei partem, in aliis collum, abdomen, crura, brachia, varios in sensus hic *circinus* ambit, atque raro satis exemplo et *chronicam* habuisse naturam conspectus est. Alias *epidemice* grassari *zoster* visus est: exsiccatis vero pustulis, aliae subnascebantur magis extensae, quae aegrotantes per menses doloribus ac insomniis cruciabant; saepiusque, sanato jam exanthemate, tormenta eodem in loco continuabant. Nec tamen lethalitas morbi, de qua veteres, *si totum hominum afficeret*, pluribus Recentiorum exemplis confirmata est.

Ad *erysipelas* certe hic morbus spectat, a communi diversus in eo, quod dolores in parte aut praecedant, aut sequantur diuturni satis; quod phlyctaenis copiosissimis ac fere regularibus, profundius ad cutem haerentibus, nec tam altis, ubique pars affecta obtegatur, nec tumor fere, nec major exanthematis extensio facile hic occurrat. Vesiculas in communi erysipelate tardius semper erumpere, hoc ab experientia confirmati non vidimus.

Causae. §. 288. Quae de exanthematum origine generalia diximus (§. 274.), haec et de erysipelatis, vix tamen unquam contagiosi, causis dicenda sunt. Hae vero nunc *externae*,

nunc *internae* esse observantur. Quaecunque cutem stimulo non magno ac superficiali irritare queunt, ea mox erysipelaceam in eadem phlogosin excitare valent. Vel simplex pauloque rudior frictio hanc inducit; similes levioris ambustionis, affusae fervidae, sinapismi, vesicantis remedii, puncturae apum, vesparum, ac liquoris, quem irritata nonnunquam animalcula, insecta, in sui defensionem spargunt; vel et illius forte, quem *Chinenses* populi sub vernicis praeparatione tractant, effectus sunt. Frequens ex vulnere, interdum levi, ut venaesectione, a fractura ossis, a compressione, erysipelas est; et quibus variolae artificialiter inseruntur, his interdum hoc ipsum exanthematis genus circa locum, quo virus infensum latet, abunde prorumpit. Ex tumorum cysticorum ad occiput incauta scarificatione ac refrigerio, erysipelaceam ad caput, primo certe internam, mox vero a cerebro ad faciem, sub continuo lethargo, ambulantem ac lethalem affectionem observavimus. Vel solum emplastrum aut ceratum sensibiliori cuti applicitum, aut illinitum unguentum, erysipelas non raro excitare, conspicimus.

Potissima vero istius causa censenda est *re-*

frigerium, et sub epidermide collecta sudoris materia. Ex incauta mammarum a puerperio denudatione frequentissimum ad illas erysipelas occurrit; ac in frigidioris venti in unam magis partem ac fortiori actione saepissime hic morbus originem agnoscit. Qui ob vacillantem salutem, vel ob solum timorem, ab aere liberiori sibi attentius cavent, aut integumentis caput solicite nimis fovent atque custodiunt, hi vel ex levioris aurae afflatu erysipelate faciei immunes non vivunt; et ob frequentiorem transpirationis vernali et autumnali tempore suppressionem erysipelata copiosa se manifestant.

Quodcunque demum acre, rheumaticum, arthriticum, herpeticum, vel aliud, super cute depositum, producendae forsitan majori inflammationi impar, erysipelaceam in hac ipsa phlogosin inducit.

Sed potissima in primis viis erysipelatum officina latet. Quamvis enim ex solo oris amarore, ex nausea, vomituritione, vomituque bilioso ipso, aut ex flavescente erysipelatis colore ad gastricam morbi indolem non sine magno erroris concludatur periculo: manifesta tamen causarum cum effectu suo cohaesio frequenter hic adest;

ac ipsa medendi methodus saburrarum eliminationi intenta, non tam gratuitam hanc abdominalis originis suppositionem esse in multis quodammodo ostendit. Ex bile hinc et a saburris in primis viis copiosius collectis, et ex verminosa, putridaque intestinorum colluvie, erysipelas persaepe originem habere et ratio suadet, et experientia confirmat.

Interim tam multiplicis ac popularis saepe morbi tam simplex non ubique causa est. Quem scilicet cutis ex abdomine, — hunc et istius viscera ex pellis, aliarumque partium affectione consensum patiuntur; ac saepe, quae nervos cutaneos tam ruditer stimulat materia, ea symptomatum gastricorum per solum aliquando consensum excitare valebit seriem.

Sed, quod summa dignum attentione videtur, non parva saepius in erysipelate *nervosi systematis* auctoritas apparet; nec alia forte causa est, cur a terrore, ab ira, et quovis fortiori mentis pathemate, hic morbus tam saepe principium habeat; — cur certa venena, ac res per idiosyncrasiam corporis nocivae, nunc frictum scilicet *Squali Catuli*, seu *Catuli marini* piscis hepar, nunc mytuli vel ostreae (§.

274.), nunc vero pisces aut carnes acriori condimento aut rancedine penetrata, vel *Cyprini* neque satis saliti neque elixati, nunc anserinae adeo carnis et cancrorum victus, certis hominibus erysipelas concitaverit; — cur ex minoris interdum nervuli laesione sub venaesectionibus, aut a simplici per acum, aut per spinam inducto, vix sensibili vulnusculo, erysipelacea tam saepe inflammatio mox membra invadat; — cur tam parva inflammatione, tam insignis saepe ac fortiori phlegmone major hic dolor urgeat; — cur frequentior in feminis, quam in viris, ac imprimis tempore, quo menstrua illis prorumpunt, erysipelatis proventus (§. 281.); — cur tam facilis ejusdem in gangraenas conversio; — cur tam communis erysipelatis cum febribus nervosis complicatio; — et cur demum non spernendi ex *opio* in certis erysipelatis casibus effectus observentur (§. 290.). Quod si evacuantia tam saepe hoc in morbo prodesse videantur; hoc si frequentiorem ex abdominali fonte erysipelatis originem esse in multis testetur: non tamen omnis emeticorum ac evacuantium, in sola evacuatione consistit actio; atque sat evidens antimonialium in refractis dosibus porrectorum utilitas, in eorundem in nervos effe-

ctu

ctu persaepe consistit. Saepe quoque symptomatica bilis collectio cum fructu in morbis discutitur, quin ideo princeps morbi origo ex hac ipsa colluvie derivanda sit: nec certe in quovis erysipelate, imprimis *maligno*, evacuantia indiscriminatim prodesse observantur.

Interim et consuetae excretionis tum menstruae, tum haemorrhoidalis suppressio ad frequentem satis erysipelatis causam spectat: qua fit, ut, quo tempore illa absolvi debuisset, hoc ipsum, periodice interdum, ad cutem compareat.

Ex ipsius vero cutis vitio in certis subjectis major in erysipelata, eandem vix non semper partem invadentia, dispositio repetenda videtur. Saepe interim ex latente in humoribus acri hanc affectionem habitualem oriri, docet observatio majoris beneficii, quod valetudinarii homines ex consueto erysipelatis reditu experiri ceenuntur: docet frequens ulcerum exsiccatorum in cutem effectus, ac major cachecticorum in erysipelas dispositio.

§. 289. Leviorem saepius erysipelas morbum istit, atque circa quintam, septimam, aut undecimam diem, per sudorem, urinam cum puriformi sedimento, aut per alvum, frequen- Proguosis.

ter terminatur. Interim, ob inconstantem illius naturam, nec leviori quidem aegritudini securitas tribuenda; nec illa, quae per laesiones externas inducitur, licet minus volubilis, ob suppurationes, quas nonnunquam sat difficiles excitat, pro insonti ubique habenda est. Capiti saepius infestum observatur erysipelas; et ubi sopor, deliria, tendinum subsultus accedunt, encephalitidis erysipelaceae, vel apoplexiae minatur pericula. Erysipelas ab externis partibus intro converti, malum; ab internis vero extra, bonum: sed oportet, exterius comparente phlogosi, interni phoenomena mali aut protinus cessare, aut multum imminui; alias, ut conspeximus, interni potius augmentum incendii, ac ulteriorem istius dilatationem significat. Rubores circa aurem ex praegresso dolore in febribus oborientes signum quidem sunt erysipelatis in facie futuri, vidimusque hanc COI aphorismum in puella nuper confirmari: cui, ex insigni capitis dolore cum inflammati cerebri phoenomenis laboranti, acutissimus post utranque aurem dolor, cum lymphaticae glandulae, non magno quidem, sed attactum recusante tumore, salutare ad faciem erysipelas praedixit. Glandularum inguinalium, axillarium, jugularium ru-

bores, dolores, saepe ad partes suas, ex quibus lymphatica vasa suscipiunt, erysipelas futurum indicant. Pericula vero istius tum ex febris, cum qua incedit, tum ex causis ac subjecti, natura eruuntur. Pessimum ex febre nervosa eidem connubium saepe est; atque si cachecticum, hydrope, ictero, scorbuto affectum, aut viribus destitutum corpus invadat erysipelas, funestus non raro sub anxietate, deliriis, pulsu inaequali, dyspnoea, sopore, convulsionibus, aut tendinum subsultu, exitus observatur. Livor autem partis, aut nigredo, aut striae quasi flammeae, radiorum in formam ex affecta, imprimis oedematosa, parte dispersae, gangraenam sphacelumque futura praenunciant. Suppuratio ex erysipelate frequenter mala et ulcera sinusque difficiles inducit; interim et bonam fuisse novimus, et erysipelatis epidemici nota est historia, quod, nisi per suppurationem judicaretur, lethale esse consuevit. Difficilior erysipelatis ad partes glandulosas resolutio observatur. Ad scrotum, saepius in gangraenam morbus terminatur. Ab erysipelate in cute apparente, imprimis *habituali*, graviores interdum atque chronici adeo affectus, uti asthma convulsivum, dolores varii, ac obstructiones viscerum dissipari observantur.

Cura

§. 290. In erysipelate curando imprimis febris hoc ipsum comitantis, tum causarum, epidemiae regnantis, ac subjecti ratio habenda; *resolutio* vero quocunque in casu, nisi aliter epidemica jubeat constitutio, quaerenda est. Levior quidem, et ex suppressa transpiratione ortus, vixque febrilis morbus, leni diapnoico remedio, moderato ambientis atmosphaerae tepore, infuso sambuci, haustuque salino cum nitro ac rob sambuci, nec non fomentatione sicca per sacculos aromaticis herbis, et camphorae portione refertos (Num. XXXIII.), erysipelatis loco superimpositos, vel et leni evacuante salino, feliciter curatur. Aliis quartam grani partem, usque ad dimidium granum, *opii* dedisse, alvum cremore tartari purgasse, cuti vero pulverem ex cadmia fornacum et farina tritici vel avenae aspersisse, ac eandem pluries in die cum decocto capitum papaveris, chamomillae et hyperici, cui pars circiter sexta spiritus vini superaddita fuerat, fomentasse conduxit.

Erysip. inflammat.

Si febris *inflammatoria* (§. 116.) erysipelas comitetur, atque phlegmonosam hoc ipsum ostendat indolem, imprimis vero si caput sub his rerum circumstantiis obsideatur, cum pulsu pleno, forti, duro, aut a plenitu-

dine oppresso: tunc in repetita venaesectione, posthinc in sanguisugis aut cucurbitulis ad loca ab inflammatione libera, imprimis post aures, vel ad occiput positis, princeps auxilium est; nec symptomatum gastricorum ex inflammatoria irritatione orientium tanta hic ratio haberi potest. Semper tamen cogitandum erit, exanthematicam hanc inflammationem, non ut simplicem aliam, aut puriorem, per copiosas adeo venaesectiones tractandam; sed pro felici resolutione, atque crisi per cutem ipsam obtinenda, vires vitae satis conservandas esse. Dein vero, licet symptomata gastrica irritationi magis adscribenda esse diximus, saepe tamen sat evidens est character epidemiae *inflammatorio-gastricus*: quo praesente, venaesectionum nimis copiosarum iterum moderamen, atque evacuantium, caeterorumque antiphlogisticorum usus, nec non, frenato jam inflammatoriae febris impetu, refractae tartari emetici doses indicantur. Rarius quidem, si ad extremitates, aut ad truncum haec erysipelatis species resederit, tot venaesectiones, quam si cerebro inflammatio minitatur, requirentur; sed in hoc etiam casu, ipsius inflammationis vehementia, quid faciendum sit, docebit: atque si maximus in parte dolor, rubor, splen-

dor, aut densiores, irritantes ex *pustuloso* morbo crustae sic jusserint; tunc fomentationes, leviora cataplasmata, ex emollientibus, decocto imprimis malvae, vel lacte et aqua cum infuso sambuci, quamplurimum indicantur. Alias erysipelas ab humidis superimpositis, imprimis glutinosis, transpirationem impedientibus, aut forte frigefactis, exasperatur, in suppurationem vergit, ac facillime repercutitur.

Erysip. gastrici. Si *gastricam*, ut saepius contingit, febris indolem in erysipelate habere videatur (§. 100.); tunc, excepto complicationis inflammatoriae casu, venaesectio omittenda, et vel emetico, si ad superiora urgeant materiae, vel alvum purganti remedio locus erit. In casu residentis ad faciem erysipelatis, emesin non facile provocamus; sed, porrectis pulveribus resolventibus (N. II.), potionem laxantem antiphlogisticam, ac denique haustum salinum cum refractis sub fine morbi tartari emetici dosibus, sero lactis, infuso sambuci cum oxymele simplici, propinamus. Nec metuendum est, erysipelas ab emeticis aut evacuantibus, dummodo caute et moderate adhibitis, retrocedere, ac interioribus minitari. Si, factis jamjam necessariis evacuationibus, febris adhuc cum impetu continuet; tunc acidum vitrio-

licum in potu ipso, vel medicina porrectum, prout alibi (§. 109.) docuimus, indicatur.

Ubi febris nervosa (§§. 87. 88.) hunc morbum comitatur, tunc singula hac in febre commendata (§§. 94. 96.) remedia, ab initio interdum emeticum; posthinc vero, imprimis sub metu gangraenae, cortex Peruvianus, vel radicis serpentariae Virginianae, Angelicae, Imperatoriae infusum, serum lactis vinosum, vinum ipsum, camphora, vel et moschus, vesicantia, sinapismus, indicantur. In summo ab erysipelate, cum hac febre incedente, dolore, *opium* ipsum cum Peruviano cortice nuptum, ac aether vitriolicus in usum trahenda erunt; novimusque periculosissimum, et vicinam gangraenam ad scrotum minitans erysipelas ab *opio* solo, quam et in casu erysipelatis a nervi laesione externa oriundi promittit, medicinam habuisse. Erys nervosi.

In quovis autem faciei, capitisque, erysipelate erectus trunci ac illius positio quammaxime necessaria est. Nec tamen frigori caput hic exponendum, sed ab allidente aere leviori tegmine defendendum est.

Quoad externa in erysipelate remedia, ea non sine magna adhiberi cautela oportet. In simpliciori quidem malo manifestum ex fotu

sicco ac paulisper aromatico subsidium est; in erysipelate pustuloso vel cum acrioris seri transudatione conjuncto, absorbentes hoc ipsum pulveres irritationem omnino diminuunt; ac licet crustam facile inducant, et transpirationem impedire videantur, experientia tamen tum dicto in casu, tum in eo, quo ab externis causis erysipelas provenit, cum fructu pulveres ex lycopodio, farina tritici, foenu graeci, adhiberi posse commonstrat. Nec plumbum, quod pulveribus ad erysipelas subinde commiscetur, his in casibus tam funestum est, ut non in phlegmonoso adeo erysipelate cataplasma ex panis mica et *aqua vegeto minerali* cum evidenti fructu aliquoties adhibuerimus. Tutius interim a plumbeis et adstringentibus abstinemus remediis, et in casu fortioris phlogosis decoctum emolliens tum huic ipsi, tum crustis durioribus pustularum admovemus; nec facile nos induci sinemus, ut cum Recentiorum quibusdam erysipelati, nisi ad genitalia, ex causa venerea, vel ipsam frigidam applicemus. In oedematoso, imprimis scroti, erysipelate, in quo acris non raro materia cutim erodit, promptamque gangraenam minatur, egregium vidimus subtilioris ex cortice Peruviano pulveris, pauxillo myrrhae ac campho-

rae juncti, cutique inspersi usum. In pustuloso erysipelate, majores vesicae acriori et cutem facile exedente sero per incisionem liberandae sunt; atque si hoc ipsum, licet spongia teneriori frequenter abstersum, irritationem continuet, tunc utique praedicti pulveres inspergi, — crusta vero, quae exhinc, vel ex coagulata mox lympha super pustulis ad artus induratur, emollientibus humectari, vel charta, cui butyrum recens illinitum est, involvi potest: qua methodo durissimas ac fere corneas crustas vel unius noctis spatio cecidisse, ac erosionem, doloremque omnem dissipari conspeximus.

Scarificationes in parte erysipelate correpta instituere, nos quidem ob gangraenae metum ausi non sumus; atque in juguli erysipelate per incisiones tractato illam successisse compertum habemus.

Si gangraena cum febre nervosa incedens in erysipelate observari contingat; tunc, praeter internum Peruviani corticis usum, et fomentationes ex eodem cortice, vix tamen ad faciem, instituenda, — omnia illa, quae alibi (§. 136.) ad gangraenam tum hanc, tum aliam commendavimus, remedia mox adhibenda sunt.

Nec zoster (§. 287.) aliam sibi, quam quae pro erysipelate proposita est, curam expostulat.

Erys. habituale.

In *habituali* erysipelate (§. 285.) ad causam latentem respiciatur, atque haec, si fieri queat, tollatur oportet. Interdum hic viscerum, hepatis imprimis, obstructio subest; quae propria huic malo remedia, resolventia, succos plantarum lactescentium ac amararum, fructuum horaeorum recentes, ac alia, sibi expetit. Similia de menstruae, ac haemorrhoidalis excretionis suppressione dicenda sunt, quae variam et ex aliis regulis petendam sibi opem explorat. Si quam in sanguine acrimoniam suspicari liceat, tunc aut specifica eidem remedia, vel generalia, imprimis ea, quae transpirationis ac urinae secretionem promoveant, fonticuli quoque aut setacea, opponenda sunt. Thermarum saepe, imprimis sulphurearum, usus hic prodest.

Quod si vero ex cutis laxitate ac debilitate vel sensibilitate nimia erysipelas pendere videatur: tunc assuefacto sensim sensimque aeri puriori ac liberiori corpore, roborantibus magis tum internis, tum externis, frictionibus, balneis frigidis, maritimis, martialibus, cortice Peruviano, aegrotantibus succurrendum est.

Si ad interiora repercussum erysipelas periculosum in illis morbum excitaverit: tunc, pro varia hujus retrocessionis causa, et pro varia novae aegritudinis indole, methodus medendi diversa ex regulis artis partim jam traditis, partim vero alibi (§. 326.) exponendis, adhibenda, — in revocando autem ad cutem exanthemate opera omnis ponenda est. Hinc nunc venaesectio repetita, nunc excitantia potius remedia, nunc diapnoica, antimonialia, balnea tepida, nunc anodyna et sedantia remedia, — in aliis emeticum, aut alvum laxantia, — exterius vero, ac ad ipsam, quam erysipelas deseruit, partem, aut si locus id recuset, ad ejusdem vicinias posita vesicantia aut sinapismi, vel cantharidum tinctura cuti infricanda, cucurbitulae siccae super cutem hinc inde trahendae, indicantur. Si periculum in mora esse censeatur, tunc scarificatio partis, cui cantharides applicandi sunt, aut caesio cutis urticis recentibus instituta, aut fervida demum aqua panno laneo suscepta ac pro momento superimposita, conducent.

ORD. I. GEN. II.

SCARLATINA.

Notio. §. 291. Morbus a priscis Medicis, si forte pejorem illius et quae cum *cynanche gangraenosa* incedit speciem (§. 175.) excipiamus, parum intellectus, — saltem ante seculum decimum sextum non pro distincto exanthemate descriptus, *Scarlatina* est: in certis ut videtur Europae provinciis adhucdum perrara, in aliis frequentior, et epidemice hinc inde recurrens, infantibus quidem communior, sed nec adultis parcens aegritudo: cujus descriprionem, tum aliorum, tum propriis non paucis diversorum constitutionum muniti observationibus, hic aggredimur.

Definitio. §. 292. Nunc vero tam innocuus tamque mitis, — nunc tam exitialis ac pestiferus est *scarlatinae* decursus: ut res ardua sit recta,

quae morbum sibi ipsi adeo dissimilem arctius circumscribat, atque ab analogis forma affectibus, erysipelate (§. 279.), et morbillis, sat bene distinguat, definitio. Non iniquam interim illius ideam trademus, si *scarlatinam* dicamus exanthema contagiosum, utplurimum febrile, quod ad cutem, prius aridam sicceque calentem cum inquietudine vel anxietate, praevio plerumque, interdum continuante in faucibus dolore ac rubore, sub macularum scarlatini aut ruberrimi coloris, saepe latarum, mox fere ad quasvis corporis partes a facie, jugulo, vel aliunde extensarum, saepius perfecte laevium, subinde vero aspredine minimisque papulis, aut et pustulis obsitarum, comparet; post paucos dies cum epidermidis desquamatione evanescit; atque prae aliis cutis affectibus, neglecto a reconvalescentibus transpirationis opere, in leucophlegmatiam ac anasarca frequenter terminatur; nec facile in eodem subjecto pro secunda vice revertitur.

§. 293. Potissima hujus morbi nunc *sporadici*, nunc *epidemici*, nunc levioris, nunc ominosi (§. 292.) divisio ex febris plerumque sibi conjunctae natura repetenda est: quae frequentius *inflammatoriam*, interdum *gastricam*, nonnun- Divisio.

quam vero malignam prorsus seu *nervosam*, eamque vel *simplicem*, vel *complicatam*, agnoscit indolem. Aliquando princeps fere *scarlatinae* regnantis phoenomenon *cynanche* est; hinc, licet hoc ipsius morbi characterem non satis definiat, *cynanchicam* dixere. Nec minus *cynanchica* est, quae cum febre *nervosa* incedit scarlatina: sed, cum ulcera hic in faucibus maligna et gangraenosa occurrant, hinc *scarlatina cynanchico-gangraenosa* nominanda foret. Caeterum, quoad externum habitum, scarlatina in *laevigatam*, *miliformem*, ac *pustulosam*, divisionem admittit.

Symptomata. §. 294. Simplicioris morbi, nobis frequenter visi, symptomata, praevia quadam lassitudine in horripilatione ac in levi satis hanc insequente calore, ad vesperas quidquam adaucto, — Scarl. levior. jam secunda vero, aut tertia etiam die, in cutis maculis ruberrimis, vel minoribus, sed quamplurimis; aut latioribus, mox inter se confluentibus, primo utplurimum ad faciem, jugulum, pectus, brachia, mox vero ad magnam externae superficiei partem, cum evidenti aegrotantis levamine, extensis consistit. Ad duos tresve dies persistunt hae maculae; atque tunc ordine, quo efflorescebant,

et quo tempore fere novae in aliis partibus propullulant, epidermis exsiccatur ac in furfures vel squamulas decidit: ut sex fere vel octo dierum spatio, non sine reliqua cutis sensibilitate majori, morbus omnis evanescat. Quamvis interim tam benigna sat raro universalis observetur scarlatina; est tamen, ubi, sub graviosis etiam morbi epidemia, non pauci tam benigne a contagio tractentur: ut ex eodem, quo apud caeteros, fonte vix scaturiisse illud crederetur.

§. 295. Nullo quidem non tempore scarlatina tum mitior (§. 294.), tum, quam nunc describemus, gravior, seu *cynanchica* occurrit; saepius tamen sub aequinoctio aut vernali, vel autumnali, atque hoc in casu per totam extensa hiemem, divagatur. Multi quidem, jam pluribus ante manifestum morbi ingressum diebus, morosi ac tristes, de capitis pondere, de raucedine ac faucium ardore, tonsillarum dolore, alvi obstructione, vel levi subinde diarrhoea, nec non de lassitudine conqueruntur: donec, quod in aliis fere primum morbi symptoma constituit, secuta, ad multas interdum horas extense, febris, catarrhalibus, fere in pluribus, notata signis, Sympt. scarl. gravioris

atque dubium de instante morbillorum, nisi forte jam superato, exanthemate movens, ordiatur. Saepius quidem in morbillis, quam in scarlatina, oculi magisque rubent, lucemque recusant; sed et in hac ipsa rubor oculorum interdum magnus, lacrymatio frequens et calida, palpebrarum tumor, sternutatio observantur: nec tussis ubique deest, sed ferina interdum diu praecedit, sic ut primum fere suscepti contagii signum ad mucosam narium fauciumque compareat membranam. Versus noctem manifesta febris exacerbatio, inquietudo, calorque major; apud infantes non raro sopor, ac in majori malo, vel si vermes forte subfuerint, convulsio, observantur.

Utplurimum quidem in scarlatina anxietas illa, vomitusque copiosior, quibus variolae confluentes ordiuntur, deest; sed et haec ipsa interdum symptomata, amaror oris, bilisque vomitus, et, quod rarius est, ad ventriculum dolor et constrictio, ut in variolis, occurrunt.

In multis quidem faucium ille rubor ac phlogosis deglutitionem magis dolentem reddit, quam tumore partium impedit; in aliis adeo sub declinatione magis, quam sub initio scarlatinae, doluisse fauces, cum aliis con-

spe-

speximus: sed interdum longe magis, quam vel in ipsa gangraenosae ac cynanchicae scarlatinae specie, hae ipsae dolent tumentque; deglutitio vero, quasi a colli humerique musculis fune constrictis, difficilior redditur, ac non parca, interdum fere cruenta, observatur salivatio; aut lingua, epidermide quasi destituta ac rubra, apthosis ad radicem ulceribus obruitur. Hic faucium tumor interdum glandulis tum submaxillaribus, tum parotideis communicatur; nec ubique desunt albidae ad tonsillas faucesque inflammatas maculae, a puriformi liquore formatae, interdum cum superficiali, et aphthosa crusta obtecta exulceratione: quae faucium affectio inflammatoria ad ipsam interdum laryngem penetrasse, vocemque, sub difficili admodum respiratione ac suffocationis periculo, aut omnem suppressisse, aut metallicum illum, *cynanchi tracheali* communem (§. 173.) sonum produxisse, conspecta est.

Quod vero mirum, sed tum aliorum, tum propria nobis observatione constat, est scarlatinae ad solas fauces limitatio, ac non secuta ad cutem exanthematis, epidemice eodem tempore florentis, eruptio: cum tamen, hac sola excepta, morbus sub propriis scarlatinae sym-

ptomatibus absolveretur; ac eandem in quibusdam, quam quae in aliis ab exanthemate superato superest, in leucophlegmatiam dispositionem, ac ab eodem immunitatem contagio relinqueret. Visi tamen sunt, quos absoluta in faucibus, sub epidemico furore, inflammatio ab ipso scarlatinae morbo non potuit reddere immunes; et certe mirum est, morbos a scarlatina prorsus diversos, quo tempore haec epidemice furiebat, interdum symptomata istius non pauca, dolores faucium ipsumque, fugax licet, exanthema in societatem suam duxisse.

Sub dictis vero morbi invadentis symptomatibus varia pulsuum observatur ratio, ut qui pro febris diversa natura nunc pleni, frequentes, interdum vibrantes ac duri, occurrunt; nunc celeritate magis, quam plenitudine ac duritie notantur. Junioribus nonnunquam sanguis e naribus cum emolumento prorumpit.

Vel altera jam, vel tertia, quarta die, — interdum, ac sub fortiori plerumque morbo, jam prima, utplurimum tamen secunda, vel tertia incipiente, die, — rarius certe ante febris accessionem, scarlatina, maculae scilicet plus minus latae, crebriores, magisque rubentes, quam illae, quae morbillos constituunt,

efflorescunt; atque cutis, quasi a vino rabro sub epidermide diffuso, aut, sub majori intensione, cocti fere cancri, aut sublivido etiam colore, primum, frequentius, ad faciem, collum, pectus, artus, mox ad universum vix non corpus, alias in artubus, tardiusque ad vultum rubet ac tingitur. Manifestus ab hoc exanthemate in cute, nec tamen circumscriptus, tumor, ac difficilis subinde digitorum ob eundem inflexio observatur.

In multis certe cutis sic affecta aequalis et levissima cernitur; sed et aspredines *miliformes* hoc in morbo copiosas cum aliis ad eandem, quasi anserinam, conspeximus, eaeque nunc minores, ac purpurae sic dictae rubrae fere similes, — nunc vero phlyctaenas ac variolosas quasi pustulas referentes, occurrunt. Alias hae ipsae, minimaeque *papulae* in maculas confluunt, plenamque fere superficiem mentiuntur: atque cum earundem in furfures tandem desquamatio est, *pustulosa*, de qua diximus, varietas, crustis interdum obtecta, paulo lentius desquamatur. Nec inauditum est, sub scarlatino exanthemate et miliaria ipsa aut petechias ad cutem prodiisse; nec tam rarum, maculas post aliquot dies sine majori discrimine reverti, ac post paucos alios evanescere. Scarl. miliformis ac pustulosa.

Tam manifesta vero ab hoc exanthemate ad cutem phlogosis accenditur: ut non modo cum aliquo ad faciem, fere ut in variolis, tumore cutis rubeat, compressa palleat, pruritum, et a totidem quasi aciculis puncta, ardentem dolorem persentiat; sed ipsa haec inflammatoria cutis constitutio per oculorum, narium, faucium membranas, ad meninges interdum, aut ad pulmones, ventriculum, intestina, uterum, vesicam urinalem propagatur, ac symptomata his partibus a contagio fortius correptis fere propria inducit. Quod si febris revera *inflammatoria* hanc phlogosin comitetur; tunc, sub majori cordis arteriarumque impetu, sanguis corio vix emissus obtegitur, calor major ac verus urget, fauces magis tument ac rubent, haemorragiae frequentius occurrunt, urinae profundiori colore tinguntur, remissiones breviores ac fere nullae observantur. In complicatione *gastrica*, sordium praesentia non infidis modo, ac ab inflammatoria irritatione facile repetendis, symptomatibus, sed constantiori signorum saburralium ingressu, ac annui characteris auctoritate, nec non morbi observati apud alios exitu, et minori pulsuum violentia, confirmatur. *Nervosae* febris jam nota ex aliis (§§. 82.

87. 88.) symptomata, in mox describenda (§. 296.) scarlatinae gangraenosae specie potissimum conspicua, in multis tamen subjectis cum inflammatorii gravioris, hic expositi morbi causis complicari, atque post paucos saepe dies vix non in totam aegritudinem dominari, observantur.

A quo vero exanthema ad cutem effloruit, in morbo non tam gravi symptomata certe mitescunt; saltem, quo major est illius eruptio, eo minor in faucibus doloris sensus ac tumor est. Saepe tamen ab exanthemate ad superficiem propulso symptomata, quo prius, aut majori etiam, vigore continuant, ac ad noctem incrementum sumunt; quid quod jam facta cutis desquamatione, quod et nobis oblatum est phoenomenon, dolores aut nunc primum octava scilicet, aut nona morbi die, in faucibus excitantur, aut saltem non tam cito dissipantur ad istas. Aliis interim sat evidens conceditur matutina *remissio*; atque vera, licet rarior, in quibusdam symptomatum observata ert *intermissio*.

Sub consueto vero morbi ingressu exanthema per tres quatuorve dies ad cutem laetissime florescit; dein vero, quo ordine prorupit, hoc et rubor ac phlogosis disparent: sic ut

sexta in multis, aut septima die, madescente jam magis, densoque, sed molli albidoque muco obtecta ad radicem lingua, non sine praevia quandoque fortiori ex solitis exacerbatione, copiosus ad noctem sudor erumpat; lotiumque turbidum, cum sedimento mox fundum petente, — puriformi et albo, excernatur; aut lenis, sed salutaris alvi fluxus subsequatur; ac febris utplurimum vel dispareat, vel redeunte ad sequentem, octavam fere nonamque noctem, madore, per cutem omnis dissipetur. Hoc circiter tempore, numerosae interdum ad artus *pustulae* liquido, quod continebant, omnino *vacuae* reperiuntur; atque cum magno pruritu vel in tenuissimos furfures, vel pro majori morbi in cutem impetu in latiores, partiumque nonnunquam formam retinentes, squamas cuticula, vel interdum ungues, ac ipsius adeo linguae epidermis decidunt, ac plures hinc inde ex eodem loco exuviae deponuntur. Hoc tempore et narium, fauciumque crustae cadunt, ac reliqua forte sub istis ulcera sat facile sanantur. Alii quam plurimum muci cum levamine per tussim ejiciunt.

Sed quemadmodum in certis subjectis vel ipsa eruptio sociaque febris per plures hebdo-

madas, — sic et post separatam jam epidermidem haec ipsa, et pericula continuasse observata sunt. Saepius autem tunc abscessus nunc ad collum vel aures, cum suppuratione interdum sat facili; nunc vero cum erosione partium, ac haemorrhagia, ad articulos, cerebrum ipsum, pulmones, intestina, metastases contingunt; atque encephalitis, peripneumoniae, diarrhoeae phthisesque multae abhinc procedunt: quod in iis, quibus desquamatio vix aut ne vix quidem successerat, praeprimis observatum est.

Summa vero nunc superest *cutis* desquamatae apud plurimos *sensibilitas*, vidimusque hanc in duobus pueris tam insignem, ut nullibi vel minimum sine magno dolore perferre attactum potuerint. Haec mira, ac interdum sat magno temporis spatio inhaerens cuti sensibilitas, nec non dolores quasi rheumatici ad artus a morbo aliquando reliqui, uti tot a superato jam exanthemate metastases, glandularum infarctus, --- evidenter demonstrant, naturam a scarlatina jam absoluta in expellendis morbi reliquiis sat diu esse occupatam; ac eo ipso, quod morbosa cutis sensibilitas atmosphaerae aliarumque rerum impressionibus continuo majoribus, quam par

sit, exponatur, non posse non saepius hoc salutari in opere praepediri.

Scarlatinae effectus.

Atqui haec ipsa, licet ab aliis quoque morbis exanthematicis vix superatis, ut a morbillis atque miliaribus, interdum similia contingant, frequentiori tamen longe post absolutam jam scarlatinam leucophlegmatiae, ac anasarcae confirmantur exemplo. Major quidem ab una, quam ab altera hujus naturae epidemia in hydropem relinquitur dispositio; et sicut interdum reconvalescentium perpauci ab aqua inter cutem post scarlatinam obruuntur, sic alio tempore fere nullus hoc ab exanthemate liberatus, quin ab anasarca mox corriperetur, observatus est. Copiosos nos non *cellulari* modo *hydrope*, sed et *ascite*, ac *hydrothorace* affectos post scarlatinam tractavimus: ac inter hos plures certe ex junioribus, plures hiberno, quam aestivo tempore, atque non pauci, quibus desquamatio a scarlatina rite peracta non erat, a Medicis numerantur; nec tam levem, ut ab egregio nuper viro dictum esse miramur, aut tam facile ubique dispellendum morbum hic hydrops ubique constituit, ut non plures saepe a secundario hoc scarlatinae morbo, quam ab ipso exanthemate ac febre conjuncta, trucidentur aegroti.

Qui vero post absolutam scarlatinam vel a transpirationis suppressione, vel ab alia demum causa, in anasarcam incidisse observati sunt; hi, elapsis circiter quatuordecim, vel octodecim a primario morbo diebus, lassitudinem ac languorem, morositatem prodidere majorem; cibos aversabantur, ac noctes sine somno terebant; interdum dolores ad fauces recrudescebant; pulsus reddebantur frequentiores, ac febris sese non raro sat magna manifestabat; urina parcior, loturae carnis adinstar, fere cruenta, aut bruna, vel ex atro fusca, excernebatur; de praecordiorum conquerebantur angustia, et inquietudinem indicabant; facies reddebatur cachectica, tumidula, ac palpebrae oedematosae vix non oculos perfecte claudebant; intumescebant pedes, crura, genitalia, universa cutis; accedebat abdominis tumor fluctuans; vel tussis sicca, dyspnoea, pectorisque, aut calvariae interdum, cerebrique hydrops: sub quibus symptomatibus permultos certe, non mature satis ac debito more tractatos, mortem subivisse observavimus. Hydrop. nat.

Ipse vero hic, acutus fere, a scarlatina hydrops nunc cum sat manifestis inflammatoriae febris reliquiis incedit; nunc debilitatem a morbo inductam majorem prodit; nunc ex

nimia lymphatici systematis irritabilitate vel et spasmodico cutis habitu, — nunc vero ex saburris imo ventre collectis, — frequentissime vero ex suppressa transpiratione, originem repetit.

Scarl. cynanchico gangraenosa.

§. 296. Cum de variis cynanchis speciebus sermo nobis esset (§. 175.), monuimus, illam, quae cum *nervosa* febre ac ulceribus in faucibus gangraenosis incederet, vix non ubique *scarlatinae* potius sobolem, quam primatiam sistere cynanchen; et revera quae inflammationes communes insequitur gangraena, ea in faucibus ob citiorem aegrotantis a tumore inflammatorio suffocationem vix unquam, nisi erysipelaceà magis eâque maligna phlogosi inducta, locum habebit: cum in cynanche a *scarlatina maligna* oriunda, inter prima istius symptomata pertineat *gangraena*. Quod si etiam dubium nobis esse non queat, et exempla, licet pauca, demonstrent posse dari scarlatinam febrilem, cujus malignitas non consistat in *angina gangraenosa*; certum tamen est, hanc ipsam hucusque semper visam fuisse cum scarlatinosa constitutione sociatam. Nec impedit, quod cynanche gangraenosa febris *nervosae* aut *putridae* Auctorum effe-

ctum, — *scarlatina* vero *maligna* a multis descripta, naturam manifeste inflammatoriam, atque cum vix exposita (§. 295.) scarlatina in multis consentientem, obtulisse dicatur: nam dantur certe et *inflammationes cum febre nervosa conjunctae* (§. 123.); ac docuit experientia, scarlatinas malignas cum evidenti faucium inflammatione ac cita gangraena incedentes non dubium de praesente simul febre *nervosa* testimonium dedisse; et sub ipsa demum epidemia scarlatinae vel maxime inflammatoriae, plura tamen malignae cynanchis et faucium *gangraenae*, — quemadmodum sub maligna et gangraenosa constitutione scarlatinosa, non pauca *cynanchis* cum hoc exanthemate conjunctae ac vere *inflammatoriae* obvenere exempla: ut igitur ad scarlatinae gravioris seu *cynanchicae* characterem non semper *inflammatoria* simul febris pertineat, licet res utplurimum sic esse concedatur; utque illam inter ac *malignam* differentia non sit, quam quod cum utraque ex scarlatinae contagio oriunda inflammationem in faucibus offerat, prima tamen *febrim inflammatoriam*, altera *nervosam* ac in gangraenas proniorem ostendat naturam; quaevis vero ex istis methodum quidem propriam, sed febri correspon-

dentem suae, sub eadem licet faucium inflammatione, diversam sibi exigat.

Scarl. gangr. definitio. Ipsa vero, quae nova non est, sed ab antiquissimis Scriptoribus adnotata, et seculo 16. a *Germanis*, seculo vero 17. ab *Italis* quoque Medicis descripta fuit; *scarlatina nervosa* seu maligna, aut, quod idem nobis dicit, *cynanche gangraenosa*; non alium sistit morbum, quam faucium, narium internarum, aut et laryngis inflammationem, ex contagio scarlatinae oriundam, *quasi erysipelaceam*, atque cum febre *nervosa* (§. 37. 88.) sociatam; cujus symptomata proteiformia in sequentibus potissimum versantur.

Symptomata. Infantes maxime, prae maribus fere puellulas, laxiores homines, imprimis feminas, — sed quamlibet certe aetatem, sexum, temperamentum quaevis, haec, contagiosa in plurimis, affectio, favente imprimis epidemica constitutione, ac vel mox a suscepto contagio, vel post septem fere ab eodem dies, aggreditur. Praecedunt utplurimum lassitudo, debilitas, morositas, tristitia, vertigines, gravedo; sequitur horror, ac si gravior futurus est morbus, frigus evidentius; cum calore, dolore capitis ad frontem acutissimo; anxietas urget, vomitusque saepe effrenis, aut in

aliis diarrhoea; pulsus utplurimum frequentes, inordinati ac parvi, rarius, sed aliquando, sub initio scilicet morbi, duriores ac pleni: quo in casu sanguis emissus, mollioris illinc consistentiae ac coccineus aut dissolutus, hic corio interdum obtectus est. Sub majori morbi vehementia, virium extrema mox adest prostratio, lipothymiae sequuntur; suspiria, anxietates, vigiliae, aut sopor, capitisque aut dolor, aut stupor, ventriculi oppressio, oculi fere turbidi, aut rubri, lacrymantes; lingua alba et humida, ciborum aversio, nausea, vomitus aut diarrhoea, sitis aut nulla, aut insignis, urina nunc aquosa, mox vero serosa, observantur. Interea certum in faucibus plenitudinis atque constrictionis, — interdum caloris acris et quasi exulcerationis, sensum accusat aegrotans cum voce rauca, et deglutitione aliquando difficili. Ad noctem quamplurima ex istis symptomata augentur, leveque subintrat delirium: quae singula post madorem, aut sudorem matutinum per horas aliquot moderari solent. Mox vero febris iterum ac faucium imprimis affectio exasperantur; atque tonsillae, velum pendulum, uvula, palatum, profunde rubro, vel et igneo, aut erysipelaceo colore notantur. Tumor faucium

utplurimum non tantus, nec deglutitio cum tanto perficitur dolore; interdum interim et tumor magnus amygdalarum, et acutissimus dolor accusatur, collumque rigescit.

Sed jam prima, aut secunda morbi die, praeter albescentem pituitam, oris cavum ac linguam obducentem, ad tonsillas, vel supra easdem in faucium angulis, comparent *maculae* ex albo cinereae, superficiales, circulo rubro, vel et vivido circumductae, cum illis in *cynanche* tonsillari, seu faucium (§. 172.) nequaquam confundendae, attactu, quasi a materia subtus haerente, mollescentes, graviori sub morbo brevi mora livescentes ac brunae, vel et nigrae: quo facto, dolores saepe mitescunt, aut, vita istarum partium penitus sublata, evanescunt, ac fere liberam ad fauces viam cibis concedunt. Fauces saepe integras hae maculae gangraenosae occupant, ac ad ipsas non modo nares, quandoque interius rubras, obscuras, lividas, fortique coryza laborantes, penetrant; sed ad gingivas quoque, ac linguam, et labra subinde dilatantur, nec laryngis aut tracheae internae superficiei ubique parcunt; sed ad ipsum adeo ventriculum, ac intestina proserpisse detectae sunt. Acerrimus vero ex naribus ichor continuo de-

stillat, partesque, per quas defluit, excoriat, corrodit; aut ab infantibus deglutitus, ventriculum, intestina aggreditur; vel et continua, et fere convulsiva, ex depluente in pulmonem sanie tussis, dyspnoea, vix ex tumore faucium, sed ex tracheae ac bronchiorum potius affectu oriunda, animaque foetida, cadaverosa, observantur. Interdum parotides, ac maxillares glandulae unius aut alterius lateris tument, indurantur, et dolent; ac in furore morbi collum, pectusque ipsum cum suffocationis periculo riget et intumescit.

Sub hac rerum jam funesta satis positione, vel prima jam die, vel utplurimum secunda, interdum et tardius, exanthema, quo modo (§. 295.) jam descriptum est, scarlatinum vel *maculosum* et aequale, vel *papulis* quasi *miliaribus*, vel demum *pustulis* insignitum, ad faciem, collum, pectus, brachia, crura, abdomen, — aut et maculae albescentes, ulcuscula, vel petechiae diversis in locis ad cutem, undicunque fere tumentem, dolentem, atque rigentem, efflorescunt; ac eodem ordine, quo jam enarravimus, persistere, marcescere, ac in furfures aut pelliculas desquamari observantur. Nec tamen ab expulso ad peripheriam corporis exanthemate symptomata, ni-

si raro, mitescunt: ut et cessante vix non febre, putridissimum ex naribus ichorem adhuc fluxisse ac labia erosisse, cum lethali morbi eventu, a nobis conspectum sit. Hinc augentur potius sub exanthematis florescentia sordidissima ad fauces ulcera, majoremque continuo mephitim spirant. Quidquod per tubas auditorias ad internum aurium haec ipsa penetrasse cavum, hocque ipsum devastasse, experientia constat. Faucium nempe maculae ex cinereis nunc continuo redduntur magis opacae; ac si primum abscessus obtegere videbantur, nunc nonnisi eschara comparet. Jam vero potissime in conspectum veniunt periculosiora febris *nervoso-stupidae* (§. 88.) symptomata, deliria fere continua, lipothymiae frequentes, haemorrhagiae effrenes per nares, uterum, intestina, singultus, subsultus tendinum, convulsiones, abolitio vocis, respiratio celer, brevis, stertorosa, extremitatum frigus, pulsus exilissimi, frequentissimi, intermittentes, faecum, urinae olidissimarum involuntaria excretio, ac tandem lethalis gangraena oesophagi, usque ad ventriculum, aut tracheam ac pulmones descendens.

Qui ex tam gravi morbo sanitatem recuperaturi sunt, illi, facta exanthematis ad cu-

tem

tem eruptione, post tres quatuorve dies super toto corpore expansa, cum cutis desquamari inceperit, sudorem aequalem, ac vaporosum experiuntur; quo tempore et febris imminui, et crustae ex faucibus separari, orisque ulcera depurari, et potiora morbi symptomata, redeunte somno ac ciborum appetitu, dissipari consuescunt. Nec enim tam infesta ubique haec, gangraenosa licet, scarlatinae species observatur; ac interdum sat multi, favente imprimis constitutionis epidemicae charactere minus insidioso, mortem sub recta medela effugiunt. Sed, quemadmodum de praecedente scarlatinae specie (§. 295.) dictum est, metastasium multa, et multa leucophlegmatiae reconvalescentes pericula, hic forte majora, adhucdum circumdant. In genere vero tardissima est virium ac perfectae salutis restitutio.

§. 297. Post exposita scarlatinae diversae symptomata, de causis tam dirae interdum aegritudinis mentio facienda nunc esset: sed vetat humana de contagiorum natura, ac de proxima exanthematum causa (§. 276.) ignorantia; nec supplent hypotheses, re ipsa, cujus rationem reddere conantur, in artis exercitio saepe funestiores. Rarior certe est scar- Causae.

latina, quam ut a causa communiori, ut à refrigerio, tempestatumque vicissitudinibus prudenter derivari queat; interim cum acri *catarrhali*, eo quod in pituitosam oris, faucium, narium, tracheae, bronchiorumque membranam potissimum rapitur, non parum convenit; nec minor huic exanthemati cum morbillorum contagio, quod ambo tam oculis, naribus, quam pectori cutique simul insidiantur, analogia observatur. Sed quemadmodum catarrhali materiae specificus in cutem nisus est, sic scarlatina hominem a morbillis jam pridem correptum non minus plectit; nec ab iisdem, quem illa invasit, immunitatem ulli concedit. Quod si vero ex causis diversis, praecipue abdominalibus (§. 274.), exanthema, scarlatinae vix absimile, subinde produci valeat; sporadicam hoc, nec faucibus inimicam, nec transfundendam facile in alios, affectionem constituet: cum in scarlatina epidemica *contagium*, licet per *insitionem*, ut vocant, vel materiae ex aegrotantis cute in illam sani hominis transfusionem, necdum, quod sciamus, confirmatum, negari non queat. Atqui haec ipsa contagii materies, quod et de aliis dicendum erit, morbi aut *benigni*, aut *maligni* rationem in se vix continet; sed

epidemica annorum constitutio, quemadmodum contagii actionem secundare, sic et febris diversae, quae ipsa benignitatem morbi aut malignitatem constituit, dirigere videtur.

§. 298. Scarlatinae prognosis vel ex ipsa specierum expositione abunde patet, In benigniore morbo, nisi male tractato, pericula sub febre certe non sunt; sed et ab hoc ipso reconvalescentium hydropem scaturiisse non raro conspeximus. Frequentior tamen hic est, cum fortior scarlatinam febris circumdederit; viresque vitae magis depressae, ac major in cute sensibilitas inducta sint. Majora etiam hic a non expulsa satis ad pellem materia, vel ex eadem ad interiora retropressa, et a frequenti ad partes nobiliores metastasi, nec ab ipsa quidem desquamatione dissipanda, aegrotantes non minus quam reconvalescentes discrimina premunt. Convulsiones quidem, sopores, deliria phrenitica, ac vitae vires exhauriens diarrhoea, ubique timenda sunt. Sed potissima prognosis hoc in morbo momenta ex febris diversitate quaerenda sunt. Ipsa quidem *inflammatoria*, et cum gravi cynanche incedens, scarlatina non raro cum *nervosa* febre complicatur; aut faucium inflammationem sistit, ab hac febre sola directam; maxima va- Prognosis.

ro ex tali connubio ac infesta multis pericula sunt: quae praecedens vehementius frigus, virium prostratió major, macularum gangraenosarum citior in faucibus eruptio, dilatatio, nigredo, nullius ab exanthemate levaminis perceptio, anxietas multa, ac alia gravissimi morbi in superioribus enarrata symptomata, abunde testantur.

Qui hoc ex morbo sub stadio febris moriuntur, illi versus octavam interdum nonamque diem, frequentius vero sub fine secundae, aut tertiae hebdomadis principio, decedunt: sed et citioris, et tardioris in maligna scarlatina interitus habentur exempla; atque pars major aegrotantium cum diarrhoea colliquativa, glandularum colli tumore praefocante, sphaceloque faucium, laryngis, tracheae, universali extinguuntur, alteram metastasium ac hydropis jam dicta expectant discrimina.

Cura Scarl. benign;

§. 299. Benignior illa ac levissima scarlatinae species (§. 294.) vix alia, praeter diaetam, et ex lacte tepido cum aquae dupla portione remixto potum, — quam lenia diapnoica, remedia expostulat: hinc infusum sambuci cum oxymele simplici, vel haustus salinus, aeris frigidioris, calorisque nimii sat diuturna

ſuga, vix non ubique sufficiunt. Plures nec lectum quidem adire coguntur, ac unius fere hebdomadis vel sponte reconvalescunt spatio. Neglecta interim post morbum licet alias insontem transpiratione, majores interdum poenas tumefacto corpore luunt. In fortiori paulisper morbo, atque in juniori plethoricoque subjecto, non raro, si febris, capitisque, aut ſaucium forte dolor quodammodo urgeant, venaesectio indicatur: nec ab ista timendum est, ne florens cutem exanthema mox deserat, aut cum damno ad interiora vertatur. Similia de evacuante alvum leni et antiphlogistico remedio, ac de enemate dicenda sunt, quotiescunque signa saburrae non aequivoca haec exigere videntur.

§. 300. In graviori scarlatina (§. 295.) febris, quae huic morbo associata est, epidemicae constitutionis, ac symptomatum summa mox ratio habenda: ac imprimis cuncta, quae exanthematis ad cutem eruptionem sine impetu secundant, arripienda; quae illam impediunt, removenda sunt. Scarl. gravioris.

Si febris *inflammatoriae* symptomata (§. 116.) cum cynanchis qualibet demum specie (§§. 172. 173. 174.) conjuncta observen- Inflammator.

tur, tunc methodus (§§. 178. 179. 180.) exposita, ea tamen cum cautela adhibenda est: ne *exanthematicae*, et per cutem judicandae, hujus morbi obliviscamur naturae; et ne, vires vitae per nimias venaesectiones prosternendo, scarlatinae ad interiora retrocessioni, quod jam de erysipelate monuimus (§. 290.), occasio paretur. Quotiescunque interim ex pulsu pleniori ac duro, ex majori ad fauces tumore ac incendio, ex spirandi difficultate, ac dolore quasi pleuritico, ex facie ruberiori ac turgente, cephalaea, sopore, aut deliriis, majorem, quam par est, arteriarum cordisque reactionem observamus; tantum abest, quin exanthemátis efflorescentiae venaesectio, etiam repetita, adversetur, ut ab ista potius liberior exanthematis in cute expansi, ac tumoris ad guttur praefocantis, resolutio dependeat. Hinc quocunque tempore venaesectionis urgere videtur necessitas, eo vel ante scarlatinae eruptionem, vel florente jam in cute exanthemate, vel peracta jam adeo desquamatíone, suscipienda, et cum prudenti aetatis ac virium calculo, si requiratur, repetenda est. Caeterum, quae ad *cynanchem inflammatoriam* commendavimus, tum sanguisugas tum cataplasmata, linimenta, vesicantia, collutoria, et

antiphlogistica medicamenta: ea, cum princeps ad fauces ex inflammatione obstaculum sit, ad easdem curationis leges adhibenda; quae vero lenem prómovere queant diaphoresin, uti refractae tartari emetici cum haustu salino doses, cum antiphlogisticis combinanda sunt. Quae sudorem pellere atque calorem augere hic possent alexipharmaca, ea cane pejus et angue fugiantur oportet. Dissipato forsitan inflammationis ad fauces impetu, ac florente ad peripheriam exanthemate, non alia, quam quae diximus, lenia diapnoica cum antiphlogisticis remixta, ad perfectam usque febris cessationem, ac desquamationem absolutam, indicantur. Cavendum vero est, ne ventriculi subversionem, nauseam ac vomiturionem, quae a contagii in eundem actione, vel ab inflammatorio magis, quam gastrico stimulo oriuntur, emeticis incaute atque cum certo aegrotantis damno pertractemus. Saepius haec a prima exanthematis ad cutem eruptione vel sponte disparent, et ubique temere ea, quae majori actionis virtute pollent, nisi vere indicata, praescribuntur.

§. 301. Cum vero *gastricam* cum scarlatina febrem incedere ex signis istius (§. 100.) Scarl. gastricae;

post primum morbi impetum continuantibus compareat, vel ex cognito epidemiae charactere jam sub ipso morbi principio hanc subesse sciamus: videndum est, an cum eadem, inflammatoria forte complicatio (§. 104.) jungatur; quae venaesectione aut sanguisugarum ope prae aliis tollenda est. Tunc vero, licet necdum omni ad fauces abacta inflammatione (§. 178.), ad *solutionem emeticam* (N. IV.) illico perveniendum est: quo brevissima via tum stomachi sordes, tum stimulans ac tenax ad fauces pituita promptius ejici, et excitato ad cutem madore, exanthematis promoveri eruptio potest. Nec minus ad intestina quoque a saburris liberanda *potio laxans* antiphlogistica (N. XXI.), vel refractae antimonialium cum sero lactis vel haustu salino doses, indicantur. Erit interim ubi minor evacuantium per inferiora, sed major emeticorum, pro indicationis natura aliquoties interdum repetendorum, necessitas ac utilitas observetur: nec desunt epidemiarum scarlatinae exempla, in quibus inflammatio ad fauces praecipuum ex omnibus morbi symptoma videbatur offerre, quam vero non venaesectio repetita, in multis adeo nociva, sed solum *emeticum* hinc inde replicatum, profligavit.

§. 302. Sed haec ipsa rerum magistra, experientia, venaesectionum in scarlatina inflammatoria necessitatem ideo non infringit. Est nempe, quod lubenter repetimus, ubi sat magna partium inflammatio cum febre non tam *pura* et *inflammatoria*, quam cum *gastrica*, aut *nervosa*, conjuncta incedat: atque hac in difficili, nec aliter, quam per repetitas sub quovis novae febris ingressu observationes, eruenda complicatione, venaesectionum beneficia aut ad primos modo aegritudinis dies restringi, aut protinus deficere possunt; quin igitur hoc certum in veris inflammationibus auxilium, in quovis scarlatinae purioris ac inflammatoriae casu auctoritatem amittat. In *gastrica* igitur, aut *nervosa* scarlatinae, ac faucium ab hac inductae inflammationis complicatione, cum venaesectionibus caute, ac non sine cognita epidemiae natura, mercabimur; semperque eo minor emeticorum utilitas, — eo major vero detrahendi sanguinis erit necessitas, quo purior ad fauces inflammatio, et quo certior febris inflammatoriae praesentia in scarlatina comparebit, et vicissim. Scarl. compl.

§. 304. Ex dictis vero, controversiarum inter Medentes conspicuae licet auctoritatis, cum Scarl. nerv. Scarl.malign.

de meliori scarlatinae *malignae* (§. 296.) medendi methodo loquuntur, patet ratio. Nunc etenim, in subjectis scilicet robustis, plethoricis ac junioribus, sub morbi principio minor est contagii febrisque abhinc natae in nervosum systema potentia, ac inflammatoria cynanches symptomata hanc ipsam adhuc superant: quo in casu, sub pulsu duro ac pleno, venaesectio interdum cum successu, ac manifesto in sanguine corio suscepta, quin repetita, aut saltem hirudines, cucurbitulae cum fructu admota fuerunt; — nunc vero insignis mox virium prostratio, ac singula febris *nervosae* funestioris (§§. 87. 88.) incipientem vix morbum comitantur symptomata: atque tunc a detracto vel pauco cruore irrevocabile aegrotantibus damnum infertur: quae, non infrequens in febribus nervosis, ipsisque gangraenis, contradictio jam alias a nobis exposita fuit (§§. 90. 136.)

In primo igitur, minusque periculoso utplurimum, aegroti statu, venaesectio moderata, mox primis morbi initiis, sub majori aestu, respiratione difficili, tumore ad fauces evidentiore, splendente ac rubro, sub manifesta pulsuum duritie, plenitudine, in subjectis succiplenis ac robustis locum habere sine dubio,

ac repeti cum cautela potest, ipsisque adeo infantibus sanguisugae, aut cucurbitulae ad collum figi queunt non modo, sed debent. Sed facilis et hic error est: quod post singula plenitudinis sub incipiente morbo signa, arteriae non raro, a detracto vix altera vice sanguine, quamplurimum concidant, et insignem vires prostrationem patiantur.

Quod si vero hac in scarlatina contagio suscepta, febris *nervosae* symptomata (§§. 87. 88.) comparent: tunc praesentibus quidem saburrae signis, porrecto prius, — vel si haec ipsa deficiant, omisso, emetico, quo modo haec de febre nervosa praescripta sunt (§. 94.), per sudorem vix incipiens aegritudo dissipatur frequenter.

Sed nisi sat recens sit morbus, vel si forte ob alias haec methodus rationes adhiberi non queat; nec tamen vel maculae gangraenosae, nec tumefactus habitus cum parotidum, maxillarium glandularum inflatione, pulsuque debiliori, jam adsint; — imprimis vero si nausea et vomituritiones continuent: tunc emeticum vel ex tartaro stibiato, vel si diarrhoea jam urgeat, ex ipecacuanhae radice, non modo bilis ex stomacho, sed et glandularum in faucibus emunctionem promovet, ac tam vehe-

mentiam symptomatum imminuit, quam omnem interdum morbum dissipasse est visum.

Nec tamen celandum est, vomitoria non in quavis *scarlatina cynanchico gangraenosa* sine damno exhibita fuisse; ac regnantis hic magis naturam epidemiae, quam fallacia latitantis saburrae signa, de re tam seria decidere. Major interim observationum numerus pro emeticorum testatur efficacia; ac summa eorundem in cynanche *gastrica* virus (§. 178.) jam satis evincit, quid in hac cynanche *nervosa* cum sordibus ventriculi conjuncta ex tam prompto, ac in fauces ab infensa pituita inundatas simul agente, exspectari auxilio queat. Ipsa vero intestina per refractas vel tartari emetici, vel ipecacuanhae doses non sine fructu, ac diarrhoeae mox ab initio molestae, bilisque interdum a stimulo proficiscentis, decremento, evacuantur; prodestque ad noctem excitatas forsitan ab istis turbas anodyno compescere remedio.

Interim, quod jam de febre *nervosa* monuimus alibi (§. 94.), sub majori jam debilitate, sub lipothymiis, convulsione, ac difficili prorsus respiratione, ab evacuantibus, excepto blando clystere, abstinendum, viriumque vitae conservandarum ratio habenda est.

Hinc in exhauriente aegrotantem diarrhoea, infusio cascarillae, ac rhei, superaddita opii discreta portione, — vel Columbo radicis pulvis, ac similia, imprimis clystercum amylo ac tinctura Thebaica, indicantúr interdum.

Hoc igitur sub rerum statu, ac moderato primi scarlatinae hujus insultus stimulo, frequenter satis inflammatorio, ad roborantia mox et cordialia transeundum est auxilia. Pediluevia, ac, si debilitas impediat, fomenta tepida ex aqua et chamomillae infuso, femoribus ac tibiis circumposita, ubi cutis calida et sicca erat, expulsio vero a minoribus causis ex cute retrocesserat, cum fructu adhibita fuerunt. Sub tanto vero in gangraenas nisu potissima virtus in Peruviano latet cortice tum interius assumpto, tum ipsis faucibus per collutoria, ac sub mento per cataplasma cum chamomillae floribus et camphora, exterius diligenter admoto. Hinc divinus hic cortex sub forma, quam laesa et a siccioribus facile irritanda deglutitio permittit, vel in saturato satis decocto (N. XXXIV.), vel in extracto (N XXXV.) abunde porrigendus, et cum vino generoso, vel aliis excitantibus, nubendus est. Infantibus hoc remedium, si non aliter admittant, vel in lacte, vel in aqua, succo

liquiritiae aut saccharo edulcoratis, ac simul per clysteres, suppeditatur. Si diarrhoea exhauriens vires adhuc continuat, tunc, elota prius per emollientes clysteres alvo, ex cortice clyster cum tinctura Thebaica combinatus injicitur, vel et ore assumpto remedio similia superadduntur. Acida vegetabilia diarrhoeam facile adaugent; mineralia vero, sub majori saltem virium vitalium dejectione, nisi *dulcificata*, vix locum habebunt (§. 94.). Sub majori virium prostratione, lipothymiis, delirio, convulsionibus, indicantur singula, quae ad febrem nervosam satis commendavimus (§§. 94. 97.) remedia; ac iterum, sed copiosum satis, generosum vinum, serpentariae Virginianae, pareirae parvae, Angelicae, Valerianae radices, cinnamomum, camphora, moschus, vesicantia, non tam collo anteriori, quam nuchae applicanda, et alia, cum aere imprimis purissimo, indicantur.

Ob summam vero ichoris, qui ex faucibus gangraenosis destillat, acredinem, aegrotantes moneantur oportet, ne eundem vel solum, vel cum cibis ac potu, deglutiant; sed quovis modo saniei ex ore effluxum promoveant, faucibusque illam frequenter collutorio educant. Sunt vero, quae, putrescentem istius ac

fere causticam naturam, exterius admota, corrigere aut moderare queant: et aceti, imprimis camphorati, aut spiritus salis ammoniaci aromaticis infusis commixtorum, ad ipsam adeo tracheam forte gangraenescentem penetraturus vapor, — aer fixus ex effervescente ac in faucibus detento liquido, vel alio demum modo, his ipsis advectus, — sedi tectorum recenter expressus succus cum decocto hordei ac melle remixtus, — acidum vitriolicum, aut marinum, multa satis aqua dilutum superaddito melle aut Rob sambuci; — vel idem hoc acidum cum melle unitum ac maculis faucium illinitum, — imprimis vero decoctum corticis Peruviani, cum spiritu salis marini, et melle, nec non myrrhae tinctura, praecipuam hic opem promittunt. Vel ipsa scarificatio ad tonsillas gangraenosa jam macula affectas, tribus quatuorve sat profundis vulnusculis, mox ab initio gangraenae suscepta, eximio licet reprobata viro, interdum profuisse conspecta est. Crustas vero, quae his maculis insident, avellere nec prodest; nec sine damno id facere conantur; neque praedicta amplius convenient, irritantia nimirum, remedia, ubi illae ex faucibus ceciderunt, ac nudas fere et summe irritabiles in

his ipsis carnes relinquunt : quo in casu , si dolor , siccitasque jubeat , emulsio Arabica , vel seminum cydoniorum mucilago pro linctu , — mento vero linimentum volatile , aut emolliens cataplasma , admoveatur . Plurima interim ex illis apud infantes , huic morbo prae aliis subjectos , omneque saepius auxilii genus recusantes , vix locum inveniunt .

Novum non est , sed a Recentioribus quibusdam confirmatum , ex mercurio dulci , seu *calomela* , auxilium : quod , seposito resolutionis humorum timore , hac in morbi specie , ac fere in quovis ejusdem emeticis jam jam pertractati stadio , vel purgantis vice , vel aliquoties in die ad pauca grana praescribunt , atque proficuam salivatione vix incipiente operationem ab eodem exspectant . Cum vero alvum hoc a medicamine , cum periculo debilioris jam aegroti , excitari vereantur ; ne tamen illius priventur effectu , cum opio mercurium combinandum esse cum laude remedii docuerunt . Nos quidem , modo paucis *scarlatinae cynanchico-gangraenosae* exemplis a nobis ipsis conspectis instructi , experimentis hanc methodum propriis illustrare nequimus .

Cura reliquiar scarl. §. 305. Tam diri vero interdum morbi reli-

liquiae, nulli quidem ejusdem speciei perpetuo adscriptae, sed tamen a fortiori quidquam aegritudine frequentius obviae (§§. 295. 296.), Medentis attentionem sibi quammaximam exigunt. Variae quidem metastases huc primo spectant, quarum tractatio ex aliis hujus operis locis repetenda est. Interdum vero glandularum tumores vel sub ipso morbo, vel eodem jam superato, tam duri succrescunt, ut remedio discutiente, aut emolliente nullo dissolvi, aut ad suppurationem duci, — quid quod sub usu istorum exasperari quotidie observentur. Hoc vero in casu, a vesicante emplastro tumori rebelli superimposito discussionem tumoris, aut benignam suppurationem felicius longe obtineri, docuit experientia. Metastases non minus, quam anasarca, in omnibus aut in quavis epidemia praepediri semper non queunt: in multis interim tum summa et longior transpirationis cura, aerisque aperti aut frigescentis evitatio, tum frequens tepidumque balneum, aut antimonialium cum haustu salino, vel et pulverum *Dovveri* usus; in aliis repetita aliquoties a superata jam scarlatina, laxantia alvum remedia, — in illis roborantia potius cum diureticis juncta medicamina; — in his vero positum hinc inde vesicans,

— in aliis demum, continuante imprimis post desquamationem, aut eadem imperfectius peracta, arteriarum duritie ac plenitudine, cum siti et interno calore, venaesectio, sanitatem quam optime confirmant.

In ipso vero scarlatinam jam insecuto anasarca vel hydrope, non minor remediorum, quae huic vel illi subjecto conveniant, et quorum plenior expositio in sequentibus tradetur, differentia est. Si febris, quasi *inflammatoria lenta*, cum doloribus artuum, rheumaticos aemulantibus, cum calore cutis, pulsu pleniori, aut duro, cum cephalalgia, siti, urina profundius tincta, anasarcam comitetur: tunc antiphlogistica potissimum remedia, cremor tartari, nitrum, serum lactis pro potu, ac imprimis *venaesectio*, interdum aliquoties repetenda, conducunt. Nec ob pulsus forte parvos et contractos venaesectio hic minus indicatur; ubi respirandi difficultas cum tussi aspera et sicca, cum calore ardente, post scarlatinam manifeste inflammatoriam, advertuntur, ac non obscurum de latente pulmonum inflammatione testimonium edunt. Nullibi certe communis, ac per diuretica acriora anasarcam curandi methodus majores noxas habet, quam in hac *inflammatoria* hydropis specie: quae non modo

scarlatinam hanc *cynanchicam*, sed interdum et *cynanchen parotideam* (§. 174.), insequitur.

Si debilitas major laxitasque partium, a febre imprimis nervosa, scarlatinam sequatur ac hydropem inducat: tunc, praeter frictiones cum pannis asperis ac calidis, roborantia ex cortice aut limatura martis, imprimis decoctum chinae cum oxymele scillitico, egregie inserviunt. Sed interdum excitantibus infractum systematis lymphatici robur erigendum, ac diureticis primum remediis stagnantes aquas educi oportet. Hic vero infusum juniperi, terra foliata tartari, alkali vegetabile, vel spiritus salis ammoniaci cum aceto scillitico saturata, Digitalis purpurea, — vel apud juniores purgans remedium ex calomela et jalappae radice, indicantur. Liberato ab aquis corpore, ad praedicta vix roborantia cum diureticis mixta remedia veniendum est.

Ubi ex subjecti, morbique praegressi natura, aut ex nervosorum apparatu symptomatum, spasmodicam magis suspicamur anasarcae naturam: tunc pulveres Doweri, haustus salinus cum vini antimoniati ac laudani liquidi aequa portione, superaddito Rob sambuci, interdum camphorae moderata portio, impri-

mis vero balneum ex tepida, nec non vesicans hinc inde emplastrum, in usum trahenda erunt.

In casu retrocedentis scarlatinae, praeter causae, quae periculoso huic phoenomeno subest, considerationem, regulae sub erysipelatis ad interiora conversione jam satis expositae (§. 290.) consulantur oportet.

ORD. I. GEN. III.

URTICARIA.

§. 306. Quod ephemera benigna, in dies aliquot protracta, inter febres continuas; — hoc *urticaria* inter exanthemata, brevioris nempe temporis affectio est. Infantibus frequentius, quam adultis, vix contagioso tamen afflatu, nec epidemico facile jure, sed ex causis saepe manifestis, ad cutem hoc exanthema prorumpit: quod, licet ab analogo fere urticarum in hanc ipsam effectu *urticariae* impositum sibi a Recentioribus nomen assumat, non tamen constantem satis in pelle figuram retinet, ut maculis, quas urentis quasi plan- Nominis rat.

tae attactus ad eandem inducit, ubique respondeat.

Definitio. §. 307. Difficilis hinc exanthematis non semper sibi aequalis definitio est. Interim si hoc dicatur efflorescentia, frequenter, non ubique, febrilis, nunc in maculis quasi a caesa urticis cute, nunc in tumoribus in vesiculam terminatis, nunc vero in majoribus ad pellem protuberantiis consistens, plerumque cum summo cutis pruritu incedens, circa noctem cum febricula, vel et externo a frigore copiosius prorumpens, ex cute cum intolerabili pruritu facillime disparens, sed hanc scalpendo mox iterum revocanda, post paucos dies plerumque sine epidermidis desquamatione disparens: — non iniquam nobis de hoc exanthematico morbo formabimus ideam.

Divisio. §. 308. Atqui in hac ipsa *urticariae* definitione (§. 307.) jam latet istius in *maculosam*, *vesicularem* atque *tuberosam*, ex forma exanthematis desumpta, atque *Esseram* sic dictam Auctorum comprehendens, divisio. Caeterum et a febre huic morbo differentia accedit: quae, sicut in multis deesse consuevit, sic non eundem in omnibus characterem agno-

scere videtur. Nos quidem hoc in morbo aut nullam, aut certe benignam leviterque inflammatoriam indolem observavimus; sed non desunt aliorum de morbo satis maligno, vel cum remittente ac intermittente adeo febre conjuncto, observationes.

§. 309. Utplurimum quidem *urticariam*, quam diximus (§. 308.) *maculosam*, praecedit febricula cum refrigerii sensu, cui ille moderati caloris, capitisque levis dolor, ac sitis, succedunt. Nonnunquam et alvi profluvium cum urina jumentosa, vel, ut novimus, vomituritiones, ventriculi, intestinorum dolores, alvi obstructio, observantur. Secunda vero, aut tertia morbi die, interdum, inopinante quidem, nec febricitante homine, post paucas jam a pruritu universali horas, ad brachia imprimis et pectus, — sed et ad faciem, ad ventrem, crura, corpus fere universum, exanthema (§. 307.) citissime prorumpit: ac parvae nunc, vel et latissimae, ex cute tamen prominentes quidquam, *maculae*, insigniter *prurientes*, ex pallido subrubrae, ad centrum fere albescentes, inaequalis ac laceratae quasi figutae, hinc inde cohaerentes, circa basin laete rubentes, vix prodie- Symptomata Urt. maculos,

re; cum, non sine aliqua in quibusdam anxietate ac lipothymiae levioris sensu, vel a lecti calore, vel sponte, jam iterum disparent, ac sub cute reconditae insuperabilem scalpendi pruritum inducunt. Mox vero ab isto, vel cum frigidae aurae se exposuerit aegrotans, copiosus iterum in cute macularum proventus conspicitur, atque sic plures, non in eadem semper parte, eruptiones contingunt: quae tandem, nunc ad tertiam, quartam utplurimum diem, septima saltem vix unquam tardiorem, cessante febre, plerumque sine manifesta cuticulae desquamatione, disparent.

Urt. vesicul; *Urticariae*, quam *vesicularem* diximus (§. 308.), et quae, si pruritum forte, a quibusdam negatum, excipiamus, cum *Essera* Auctorum non minus, quam *tuberosa* mox describenda *urticaria*, consentit, — brevissimi certe morbi, symptomata exemplo illustrabimus. In sanissimo ex Auditoribus nostris juvene, vix a suscepto pastu, nec spirituosis liquoribus, nec pravis, aut nimiis esculentis sanitati contrario, mordacissimus ac intolerabilis ad universam corporis superficiem, imprimis vero ad collum et ad faciem, pruritus ac ardor comparent. Succedit calor non modi-

cus, facies ipsa haud levi suffunditur rubore; auriumque tinnitus, et capitis susurrus, cum anxietate et praecordiorum angustia per vices redeunte, superaccedunt. Pulsus naturalibus vix frequentiores reperiuntur. Mox vero phymata diversae magnitudinis ad superiorem juguli partem, ac prope mentum, celeritate singulari propullulant, ipsumque cutis ambitum in tumorem inaequalem attollunt. Paulo serius ad faciem similia, sed minori prorsus numero, prorumpunt; ad genas vero perexiguae papulae efflorescunt. Ad caeteras corporis partes, licet ardor ac pruritus continuent, exanthema nullum comparet. Sub hoc interim rerum statu liberiorem vix aerem petierat aegrotans, cum statim efflorescentiae ampliori ex fundo assurgerent, et in latiores plagas diffunderentur: ita ut quaedam ex illis, circulo ad basin ruberrimo instructae, licet ad collum nucis fere avellanae magnitudinem adaequarent, graciliorem tamen ac pellucentem, sed fere vacuum, in apicem terminarentur. Lectulus nunc petitur, morbique, ut timebat, majoris, ab aegrotante suscipitur cura: cum erumpente per universam cutem madore, vix unius spatio horae jam totus ac in integrum dissiparetur.

Urt. tuberos. *Urticariae tuberosae* (§. 308.), viginti annorum adolescens nobis offert exemplum. Hic ipse, crapulis non parum deditus, quin tamen in similes nunc excessus incidisset, mox a prandio corripitur nausea et vertigine tenebricosa. Intumescit mox, rubroque colore suffunditur, facies; tumores vero palmae latitudinem habentes, et colore rubro, sed obscuro, instructi, cum pruritu ad animi deliquium usque intolerabili, universam corporis, sed femorum imprimis, superficiem occupare cernuntur. Accedit horror, ac demum rigor extremitates, potissimum inferiores, violenter concutiens: sub quo exanthemata in altas, et superficiem longe ac late superantes, seu informes offas, increscunt. Pulsus nunc duri ac pleni observantur, mortisque aegrotantem consternit formido. Ad noctem subsequitur calor: sub quo vix formati ad cutem tumores imminuuntur, ac tandem, reliquo tamen ad vultum rubore, ac universali pruritu, penitus evanescunt. Ast vero eorundem mox locum exanthema asperrimum, digitosque sub attactu vix non offendens, miliaribus fere simile, sed nigro ad apicem puncto insignitum, ac pellucidum, subintrat. Hoc facto, imminuitur anxietas, orisque summa comparet ama-

rities. Die morbi secunda, purgante alvus medicina laxatur: qua occasione, aegroto lectum cum frigidiori aura commutante, posterius hoc exanthema jam iterum disparet, ac primi denuo ad cutem revertuntur tumores. Alterna haec exanthematis efflorescentia eodem per sex dies tenore continuat: quo tempore, secta adinterim vena, et antiphlogisticis ac evacuantibus aegrotanti porrectis remediis, aegritudo disparuit omnis.

Utroque certe in casu, tam cita exanthematis eruptio, quam insignis sub eodem pruritus, nec non constans illius a frigidiori aura incrementum, *urticariae* characterem manifeste ostendunt. *Esseram* quidem vel *psoram*, nunc tubercula parva, ad rubrum vergentia, duriuscula, cum insigni pruritu subito universum corpus, non secus ac si ab apibus, vel vespis, vel culicibus demorsum, vel urticis percussum esset, occupantia, post breve tempus iterum dissipanda, nulloque ichore vel liquido effluente, pristinam cuti levitatem et colorem concedentia, dixerunt alii; — maculas alii sub hoc nomine latas, discretas, coloris rubri, splendentis, glabras, planas, ardentes et prurientes, in manibus et facie potissimum, descripserunt: sed apparet satis, diver-

sam ab eodem exanthemate faciem posse assumi; nec, si pruritus forte minor in una, quam alia morbi varietate occurrat, — aut si in illa sub lecti magis calore, sub frigidiori vero aura in ista, exanthema copiosius erumpat, cum in simpliciori adeo urticaria similis prorsus contradictio subinde observetur; ad exanthema mox ideo diversum prudenter posse concludi.

Causae. §. 310. Causae hujus morbi (§§. 307. 309.) quamplurimum ex suppressa transipiratione repetendae; interdum in ipso abdomine quaerendae, rarius ex epidemica constitutione, aut a contagio derivandae sunt. Non infrequens est observatio, *urticariam* vel ex rebus, ob incognitam et particularem hominis naturam, huic uni contrariis, uti ex fragorum, astacorum, cancrorum fluviatilium, echinorum esu, — ex valerianae radicis, vel ex alimentorum revera suspectorum, ex mytulis, piscibusque aut carnibus semicorruptis, aut muria acriori conditis, petitorum usu, originem habuisse. Quemadmodum vero urticae faciunt; sic et aliae, externae cutis superficiem irritare, similemque in eadem habitum inducere, causae queunt.

§. 311. Levem vix non ubique morbum *urticaria* sistit; ac, si febrem non habeat, incommoda praeter molestum pruritum vix alia utplurimum infert. Non parva interim tum in *vesiculari*, tum in *tuberculari* varietate (§. 309.) anxietas observata est; ac in paucis, ab *Essera* retropulsa, lethalis ad cerebrum metastasis, vel ejusdem quoque visceris hydrops, in fastis Medicorum adnotatur. Facile tamen nobis esse videtur, exempla, quae de urticariae malignitate referuntur, ad aliam longe aegritudinem fuisse referenda. Prognosis.

§. 312. Vix aliam, quam quae pro simplicissima scarlatina a nobis proposita est (§. 299.), methodum pro *urticaria*, quae saepe nullo praeter lecti fotum auxilio indiget, commendamus. Hinc infusum sambuci, aut haustus salinus, — interdum, si abdominalis causa latuerit, evacuans alvum medicina, — rarius certe, ac nonnisi in casu evidentis plethorae cum febre majori incedentis, venaesectio, sufficient. Intolerabilem aegrotis pruritum, universale tepidumque balneum compescit. A morbo jam superato, transpirationi, ac illorum, quae post scarlatinam fieri consuluimus, Cura.

curam non esse negligendam, vix allata (§ 311.) docet hydropis cerebralis a frigore inducti observatio.

ORD. I. GEN. IV.

PETECHIAE.

§. 313. Frequens *Petechiarum* a nobis jam facta est mentio (§§. 35. 83. 87. 88. 103.) illasque tum *continuis* febribus, tum *intermittentibus* ipsis, interdum pro symptomate esse monuimus. Similia petechiis exanthemata antiquissimis certe temporibus observata, nec tamen majori cum studio ante seculum decimum quintum et sextum descripta fuere: quo tempore vero, ad morbi dignitatem evectae *peticulae*, singularem sibi Medicorum attentionem acquisiverunt. Fata petechiarum.

§. 314. Sunt vero *petechiae* cutis maculae, pulicum fere morsibus, deficiente tamen in medio punctura, simillimae, mox rubrae, purpureae, mox brunae, lividae, aut fere Definitio.

nigrae, vel et pallidae, subflavae, magnitudinis diversae, subrotundae, vel inaequales, planae, nec tactu distinguendae, nec a compressione evanescentes, insensiles, utplurimum discretae, febrilium morborum plerumque sociae, incertis tamen morbi diebus ad jugulum, pectus, antibráchium, vel ad totám superficiem, rarius ad faciem, prorumpentes: quae maculae nec tempore sat fixo florere, nec maturescere, nec tandem in squamas decidere, observantur.

Divisio. §. 315. Haec vero exanthematis species (§. 314.) utplurimum licet *febrilis*, multis tamen et nobis ipsis *sine febre* comparuisse visa est; ac non *acutorum* modo naturam morborum imitare, sed et *chronicam* hinc inde assumere indolem, observatur. *Sporadicae* quoque nullo non tempore petechiae cernuntur; sed sub incognita anni constitutione *epidemicae* uberius florent, ac fere princeps regnantis morbi, saltem quod suum febribus nomen apud Recentiores potissimum impertiatur, phoenomenon constituere videntur. In paludosis regionibus, atque in magnis hominum impurorum societatibus, vix non *endemicae* occurrunt petechiae. Pro ipsa vero febris, cujus satellites

peti-

peticulae constituunt, diversitate, nunc *periodicam* habuisse naturam, nunc *nervosae* ac malignae, frequentius *gastricae*, interdum *inflammatoriae* indolis testimonium edere observantur; atque in maximo certe febrium istarum numero *symptomaticae* prorsus, in paucissimis vero cum aegrotantium emolumento, seu *criticae* comparent. *Artificiales*, utpote calefacientis ac abhorrentis ab evacuantibus methodi progenies, petechiae frequenter occurrunt: sed pro talibus ubique declarari sine magna Medentium injuria non possunt.

§. 316. Quamvis autem *petechiae* nunc sine febre, nunc antequam haec ipsa prorumpat, — in aliis vero mox cum ista, vel tardius, et non modo primis fere morbi temporibus, sed, prout frequenter conspeximus, octava, duodecima, decima etiam quarta, aut seriori die, — quidquod interdum a morte demum, efflorescant: nullibi tamen, nisi epidemicus iam pateat morbi regnantis character, vel certo et sibi proprio, nec pathognomico signo aut praedici possunt, aut morbi caput constituere ac primatu gaudere nobis videntur. Varia quidem a Scriptoribus prodroma instantis exanthematis signa ponuntur: imbecillitas, stupor, somnolentia, agrypnia, virium singu- Descriptio petech.

laris prostratio, lassitudo ac dolor a dorso quasi proveniens; ardor faucium, coryza, capitis gravitas, aut obtusus dolor, vagi per totum corpus dolores, anxietas praecordiorum, nausea, vomituritio, obstructio alvi, aut laxitas ejusdem, urina pellucida, quasi hominis sani, aut jumentosa, aut profunde tincta ; pulsus exiles, inaequales, faciei pallor, etc. Sed nullum certe ex his signis pathognomonicum vocari potest; aut non frequenter admodum cum petechiis haud conjungi, aut sine istis incedere observatur: sicut, qui petechiarum conscribere historiam tentaret, oporteret hunc contrarios protinus inter se morbos conscribere, et quae istorum sunt, quo ipsum certe exanthema spectat, petechiis attribuere.

Juvat interim istarum, quae sub certis epidemiis tam pertinaciter febribus adhaerent, ut nec ullo quidem praeveniri semper remedio queant, ac ut fere primarium in istis, constantissimumque symptoma offerre videantur, succinctam satis ideam habere. In illis vero partibus, quibus cutis tenerior est, potissimum efflorescunt *petechiae*: hinc ad laterales colli provincias, ad mammas, juxta brachiorum interiora, maxime vero a flexura cubiti ad carpum usque, nec facile, si hic desint, ali

bi, comparere observantur. in tam insigni petechizantium, quos tractavimus, numero nec unum quidem (quod aliis tamen ac veridicis observatoribus frequenter, imprimis ad palpebras, obvenit) cum *peticulis* ad faciem conspeximus. Nec *internas* nobis, observatas licet ab aliis, *petechias*, forte quod in aperiendis hominum contagiosa febre mortuorum cadaveribus paulo cautiores fuerimus, datum hucusque fuit conspicere. Utplurimum quidem colore sat laete rubro comparent petechiae; sed constans in hoc nihil est, ac unius fere diei spatio aut omnino (ac saepe quidem sine damno manifesto) disparent, aut colorem suum multoties mutant. Saepius fere ad castaneum hic vergit, interdum in lividum, mox vero iterum in rubrum, aut quod pejori subinde omine contingit, in atrum transire consuevit. Interdum in uno eodemque aegrotante omnes simul petechiae varii coloris observantur, ut cutis inde marmoris fere adinstar variegata compareat. Alias vero petechiae lenticularum ferme, aut communis a pulice oriundae maculae, magnitudinem adaequant; alias seminis papaveris aut milii latitudinem, aut tot fere acicularum subtilissimos apices, ac, nisi obliquo sub intuitu, inconspi-

cua fere punctula, referunt. Ad petechias certe referendae sunt tum diffusae, quasi ab insperso cuti atramento, latiores, ac umbrarum instar limitibus destitutae, maculae; tum lineae quasi calamo scriptorio exaratae; tum, quas in duobus aegrotis cum lethali eventu conspeximus, *Aethiopicae* ac a digitorum apicibus ad carpum usque nigricantes *manus*. Nec alterius certe naturae sunt *vibices*, vel striae longitudinales ex profundo rubrae, aut flammeae, aut lividae caeruleae, ac fere nigrae, interdum fere virides, radiorum in formam, aut quasi caesa virgis cutis fuisset, in diversos sensus diffusae: quae singula tot parvas, majoresque sub epidermide, a causis internis aut cutaneorum vasorum vitio profectas, ecchymoses sistunt; quae, sicut ab externa compressione nec minime disparent, ac per ipsam interdum cutem sub forma conulorum profundius penetrant, sic quoque nec tumorem sistunt, nec ardorem aut dolorem producunt; nec denique, cum evanescunt, per desquamationem cuticulae, nisi paucissimis, nec observatis a nobis, in casibus, terminantur. Rarior, sed a magno Viro descripta petechiarum morbillos referentium forma est: quam tamen et nos in *Goettingensi* femina ante septem hos annos conspexi-

mus; ubi numerosae ad antibrachiorum interna comparebant verae ac roseae petechiae, seu ad caeterum corpus elevatae videbantur rubri coloris pustulae copiosae, sat latae, nec sero repletae: quae, cum altera mox die a frigore repellerentur, dyspnoeam, ac venaesectionis necessitatem induxerunt. Caeterum cum aliis exanthematibus connubium non recusant peticulae; ac saepe variolis, morbillis interspersae, vel cum miliaribus intermixtae, observantur.

Multae vero ac interdum innumerae, vel paucae sunt petechiae: eaeque nunc post primos jam dies evanescunt, nec denuo redeunt; nonnunquam vero pro tertia adeo vice revertuntur. In aliis per totum morbi decursum florent; quidquod post mortem adeo copiosius prorumpunt; atque in quibusdam petechiae morbo jam penitus devicto in cute persistebant, atque *chronicam* prorsus assumentes naturam nunc ex illa disparere, nunc sine febris indicio reverti cernebantur. Etiam sine febre, aut alia functionum laesione praecedente, peticulae interdum comparent, et tales tum ab aliis descriptae, tum a nobis ipsis conspectae fuerunt.

Tam rarum est, febrim praesentem a pe-

techiarum eruptione mitescere, ac solvi, ut potius ab ista, in quamplurimis augeri symptomata, — in aliis saltem non decrescere, — in nullo vero morbum judicari, nos quidem in epidemiis non paucis conspexerimus. Ab aliis hinc inde a petechiarum efflorescentia symptomatum moderamen observatum fuit. Singulare, sed in *Veronensi* epidemia sub medio seculi XVII. frequenter adnotatum est symptoma, *horrenda phthiriasis*, quae, ante septimum praesertim apparens, majorem aegrotantium partem miserrime sustulit. Frequentius cum petechiis haemorrhagiae, sopores, deliria, subsultus tendinum, convulsiones, gangraenae incedunt: quae tamen singula non ex petechiis certe, sed ex eodem, quo istae propullularunt, fonte derivanda sunt.

Causae. §. 317. Multiplex haec petechiarum origo, ac vario pro febris, sub qua florent, imperio, natura est. Nihil certe aliud hoc exanthema sistit, quam parvam sub epidermide *ecchymosin*, et stagnantis sub ista cruoris guttulam: quae magis, minusque diffusa, petechiam nunc latiorem, nunc vero peticulam efformat, ac pro varia effusi liquidi copia et directione umbrosas nunc maculas, nunc

strias vibicesque constituit. Similem certe *petechiae* cum *scorbuticorum maculis* agnoscunt genesin, nec alia, quam ignotae in scorbuto causae proximae, ratione inter se differunt; ac solius fere praesentia febris aliorumque huic ultimo propriorum symptomatum effectu, *petechiae* distinguuntur ab illo. Simplicissimam, quae laeso per proboscidem pulicis vasculo ad cutem exoritur macula, perforata licet epidermide, petechiam sistit; parumque ad explicationem interest, quo demum vascula cutanea modo contenti cruoris guttulam in vicinum cellulosae spatiolum, aut in sic dictum rete mucosum, transudent; atque vel sanguinis ab impetu, vel consistentiae in eodem defectu, vel demum ipsorum culpa vasorum, haec contingant, nascitur macula, quae pro causae, ex qua pendet, ratione diversa significationem aut nullam, aut parvam, aut denique maximam, in morbis habebit. Vel a brevissima solis in teneriorem albissimamque cutem actione copiosae mox in rufis fulvoque capillo praeditis hominibus *lentigines* oriuntur: quae totidem fere, sed innocentes certe, ac redeunte hieme facile disparentes, peticulas, seu bruni et castanei coloris maculas, sub epidermide ostendunt. Nec longe ab his, nisi

extensione majori, distant feminarum utero ferentium maculae, quae certe, sicut a vasorum cutaneorum neglecto paullisper in contentos liquores officio dependent, sic miram consensus uterini in pellem potentiam ostendunt. Similem vero vel solo nervorum abdominalium attactu exercent, quae ad primas vias tam saepe colliguntur, acriores ac infensae saburrae (§. 274.); nec opus est, ad putridam ipsius adeo sanguinis resolutionem in his explicandis recurrere: quae vel solo interdum emetico, aut purgante alvum remedio dissipantur in horas, aut in multis sine febris aut morbi vestigio in cute prorumpunt.

Frequenter satis in morbis inflammatoriis petechias, ac emissum sub istis in firmam certe insulam compactum ac denso corio obtectum conspeximus sanguinem. Tenuiorem quidem hunc, nec tam facile coagulabilem in *scorbuticis*, *hydropicisque* multis, — sed non ideo *putridum*, conspeximus; ac in utroque hoc morbo non minus, quam in febribus *nervosis* cum petechiis, haemorrhagiis, solidorum in sanguinem infirmius reagentium culpa, quam vitio proprio, diffluere ac, ne vasis facile coerceri queat, sanguinem resolvi putamus. Si res aliter se haberet, certe non tam felix

tantae quidem in massa humorum corruptionis eventus in multis foret; nec in scorbuto vel solus vegetabilium recentium tum acidorum, tum aliorum, usus hunc sanguinis statum certius, quam ipse cortex, nec tam brevi tempore, tam potenter dissiparet.

Varia igitur petechiarum inter causas referri oportet: atque vel sordes abdominales, vel ignotum ac epidemico charactere generatum acre, aut vim vitae nimiam, aut imminutam vasculorum resistentiam, ac statum quasi semiparalyticum, vel forsitan ipsam lymphae ab acri latente inductam tenuitatem, hic accusabimus. Non gratuita est haec acredinis in sanguine vi contagii aut alia evolutae suppositio, si consideremus, tum ipsas petechias interdum cum caeterorum emolumento symptomatum prorupisse (§. 316.), tum frequentes satis in febribus, quae petechiis quammaxime favent, *nervosis* metastases cum bonis aegroti rebus contingere: quae omnia sicut eliminatam ad superficiem corporis morbi testantur materiam, sic et alienam istius a putredine, vim vitae omnem mox praefocante, naturam esse, luculenter ostendunt.

§. 317. A febre magis ac morbi causa, Prognosis.

quam a re quavis alia, regitur petechiarum prognosis. Ex numero istarum aut majori, aut minori, — ex citiori aut tardiori exanthematis eruptione, nec majora semper, nec minora resultant pericula. Interim diversa epidemiae regnantis natura diversam interdum istorum significationem inducit: ac visae sunt petechiae, quae, cum ultra pectus, dorsum, ac lumbos non procedebant, lethales fuere; quae vero, in superioribus disparentes, cum summo emolumento ad partes inferiores prorupere. Nec omnino negandum est, petechias jam prima morbi die efflorescentes interdum de summa ejusdem gravitate, quod et ipsi *pesti* solemne est, testari. Periculosiores in genere sunt petechiae, quas non nisi oculis transversa tuentibus licet inspicere, aut quae intra cutem paulo latius procedunt, ac inter caeteras, quasi atramenti guttula chartae emporeticae inspersa, diffluere videntur: si nempe vis vitae minor hanc incompletam aut insolitam exanthematis expulsionem simul comitetur. Singultus, aut convulsiones post istius efflorescentiam continuantia, periculosum plerumque aegrotantis statum esse indicant. Ipse quidem peticularum *color* nec per diem satis constans est, ut ex eodem sat firma prognosis hauriri

queat; nec ruberrimae quidem petechiae ubique tam bonae dicendae sunt. Lividiores interim in cute maculae aut vibices fatalem saepius comitantur exitum, atque tam haemorrhagias profusas, quam partium gangraenam interdum praedicunt. Maxima haemorrhagiarum hoc sub statu, nec arcenda fere, discrimina esse observantur. A petechiarum ex cute discessione saepius nos damni nequidquam conspeximus; sunt tamen, quibus haec ipsa periculosiorum mox symptomatum origo fuerit. Contagiosas, nisi febris ratione, haberi petechias, non paucae rationes prohibent. Si vero istae exantematibus aliis, ut variolis, vel morbillis, interserantur, majora abhinc principalis morbi pericula plerumque observamus. Interim et ipsi interdum intermittenti febri conjunctae peticulae, istius nequaquam discrimina adauxerunt. Sat frequens petechiarum per diarrhoeas judicatio est, si nempe morbus, in quo illae comparuerant, ad gastricos pertinuerit. In aliis, vel et in istis, ubi vires vitae jam prostratae jacent, diarrhoea periculum adauget. *Scabiem* post petechias in pluribus prodiisse, singularis in *Viennensi* epidemia docuit observatio. *Ictero* post septimam in pluribus comparente, petechias salutariter

judicatas *Veronensis* quondam epidemia ostendit. Praestantior utplurimum per sudores hic crisis est, ac interdum, pro genio istius, critici ad cutem abscessus contingunt.

Cura. §. 319. Methodus medendi petechiis non alia, quam febribus, quibus accedunt, atque causis, unde oriuntur, esse potest. Hinc, ob hoc quidem in morbis symptoma, nihil unquam in illa mutavimus, atque vel emeticum, vel purgans remedium, vel cardiaca interdum remedia, vel ipsam in aliis venaesectionem, persistente licet ad cutem exanthemate, quotiescunque princeps id morbus exigeret, animose praescripsimus. Frequentius certe cum febre *gastrica*, quam cum alia, petechiae incedunt; atque hinc frequentior emeticorum sub ipso morbi principio, ac purgantium usus est. Interdum haec ultima, ob singularem intestinorum inertiam, paulo fortiora eligi oportuit; sed in genere hic valent, quas alibi (§§. 109. 111.) adduximus, regulae, plurimumque ex refractis tartari emetici dosibus auxilii habetur.

In petechiis *gastrico-nervosam* comitantibus, institutis jam necessariis evacuationibus, confortantia et excitantia tum interna, tum ex-

terna, vinum scilicet, extractum corticis, serpentariae, Virginianae, Valerianae radices, camphora, moschus, vesicantia, etc. pro diverso morbi stadio, ob febrim magis, quam ob petechias, adhibenda erunt (§. 111.), atque hic arnicae iterum se aliis magis, quam nobis commendavit radix. Ubi, forsitan ob neglectum ab initio morbi emeticum, diarrhoea symptomatica, viribus inimica, comparet: cortex Peruvianus non aliter, quam exposuimus (§. 97.), cum opio junctus indicatur.

In petechiis cum *inflammatoria* febre incedentibus non posse modo, sed et debere, sanguinem pro impetus febrilis ratione educi, jam diximus. Hoc quidem evacuationis genus sub initio magis, quam adolescente jam morbo, conducit; sed et sub media petechiarum efflorescentia interdum venaesectio indicatur, atque valent hic singula, quae de febris tum nervosae, tum gastricae, cum inflammatoria complicationibus alibi (§§. 95. 112.) satis exposita habentur.

ORD. II.

EXANTHEMATA SCABRA.

GEN. I.

MILIARIA.

Morbi notio. §, 320. Exanthema, Antiquorum in chartis obscure delineatum, ac ante seculum XVII. a Recentioribus parum illustratum, nec tamen ideo humano generi novum, *miliaria* sistunt. In cujusvis febris amplexus adulterum hoc et inconstans exanthema ruit; sed *puerperarum* potissime toro, ac *nervosarum* (§§. 80. 87. 91.), imprimis *catarrhalium*, societate delectatur; ad maceratam sudoribus cutem amoenius floret; nec tamen calida perpetuo methodo excubatur, nec a sicco penitus aut temperato excluditur solo, nec perenni alienam in cutem transvehitur; — sed, favente coeli con-

stitutione, sterili, copioso licet, sub quavis epidermide generatur semine.

§. 321. Quod vero *miliare* vocatum, est exanthema (§. 320.), hoc in papulis nodulisque asperis, forma seminis *milii*, aut interdum majori, exstructis; praeviis saepe horripilationibus, anxietate, suspiriis, sensu punctorio, motibus convulsivis, crampo partium, ad jugulum, mammas, brachium anterius, internum, ad dorsum, primum, — dein, expulsione vix unica, in universa cute aliquomodo pleniori ac tumefacta, rarius ad faciem, sub sudore vapidum in pluribus acetum spirante, in aliis foetido, atque cum pruritu, incerta morbi die ac utilitate, prorumpentibus, a principio plerumque rubris, interdum vero pellucidis; mox illinc in apice vesicularibus, ac liquore seroso, diaphano, aut lymphatico, quasi lacteo, aut puriformi repletis, utplurimum discretis, interdum confluentibus, post tres quatuorve dies, nisi sponte dispareant, exsiccantibus, interdum diu persistentibus, saepiusque recrudescentibus, consistit. Definitio.

§. 322. Ex hac ipsa morbi, vix non ubique symptomatici, definitione (§. 321.), Divisio.

patet magna ejusdem, aspectu saepe magis, quam re ipsa fundata, diversitas, ac *miliarium* in *rubra* et *alba*, in *crystallina*, *aquosa*, *lactea*, *purulenta*, *minima*, *lenticularia*, *discreta*, *confluentia*, *symptomatica*, *critica*, *benigna*, *maligna*, *febrilia*, *apyretica*, *chronica*, etc. divisio. Ipsa certe febris, cui junguntur, natura vel *nervosa*, vel *gastrica*, vel *inflammatoria*, diversam miliarium atque vel benignam, vel malignam constituit indolem; humorque in papulis contentus, pro varia earundem aetate, pelluciditatem, colorem mutat; — pro vario morbi impetu, causaeque latentis, imprimis vero pro regnantis constitutionis diversitate, materiam nunc minus, nunc magis infestam, vesiculis nunc minimis, nunc fere variolosis, aut, prout ipsi conspeximus, confluentibus, recondit. Saepius quidem miliaria *epidemice* per provincias florent; nec ulla, licet sub sudoribus facilius generentur, vel refrigerante, ut vocant, vel evacuante methodo praecaveri queunt: sed nunquam non *sporadica* hinc inde occurrunt, certisque in locis antiquo possessionis jure quotannis propullulant; ac fere *endemica* observantur. Nunc vero vix non *simplicem* miliaria morbum comitari, ac princeps istius symptoma

for-

formare videntur; nunc *complicato* magis morbo junguntur, atque aliis, aliisque exanthematibus, *erysipelati*, *scarlatinae*, *variolis*, *morbillis*, *petechiis* interseruntur; aut cum quovis morbo tum acuto, tum chronico, foedus ineunt. Plerumque a *miliaribus* ad cutem expulsis, in febribus nihil mutatum; quin, has ipsas saepe adauctas fuisse, conspeximus. Non tam raro interim, et certe *petechiali* frequentius exanthemate, *miliaria* quasi *critica*, moderamen adduxerunt; aut retrogressae, quod tamen iterum constanter non faciunt, febrim ipsam graviorem reddiderunt. Nec tamen ideo *propriam*, ac ab aliis distinctam hoc exanthema febrim producit; aut morbum, ut *variolae morbillique* primarium, aut non pendentem ab aliis, *matremque efflorescentiam* constituit: ut, qui *febrem miliarem sine miliaribus* haberi affirmant, aliud certe non dicant, quam febrim quamcunque *primariam* atque epidemicam, cui miliare exanthema, ob singularem modo anni constitutionem, frequentius (quod et *diarrhoeae* et *sudores* saepe faciunt) adhaeret, *absque hoc symptomate* in aliis, atque simpliciorem incedere annuncient. Nec superatis semel ab aegrotante *miliaribus*, major illi ab istis immunitas conciliatur; sed pluries

adeo in multis haec diversis in morbis retrovertuntur, ut in quibusdam *habitualem* morbum, chronicamque cutis, fere solius, sine febre, affectionem constituisse viderimus.

Conditio miliar.

§. 323. Cum non eundem semper morbum comitentur miliaria (§. 322.), hinc symptomata, tanta cum rerum confusione a multis exposita, atque variis snb epidemiis observata, ad ipsam magis febrim, quam ad miliarem ejusdem efflorescentiam revocanda sunt, nec ullum ex istis datur, ex quo, nisi jam patente regnantis constitutionis charactere, ad futura miliaria sat tuto concludi queat. *Puerperas* quidem (§. 320.), teneraeque cutis, sensiliores, ac sedentariae vitae, homines prae aliis frequentius hoc exanthema invadit: sed tamen, infantibus senibusque haud adeo commune, epidemico sub furore, nec rubustioribus quidem ac plethoricis parcit; vernoque imprimis, rarius aestivo, sed nullo certe non tempore, tam ad valles ac loca humilia, quam ad alpinos tractus, sub quovis victus genere, et quavis conditione, aegrotantibus potiri observatur.

Invasio morbi.

Praecedunt in plurimis, nec tamen certe ubique, levis horror, aut intersecta calore vo-

latili horripilatio, dolor capitis, interdum ingens, aut dentium, aurium, pectoris, dorsi maxime ac lumborum, rheumatici quasi, cruciatus, cum tussi ac symptomatum catarrhalium caterva; tristitia, metus, inquietudines, suspiria, pectoris oppressio, agrypnia, vel et somnus perturbatus, terrificus; virium languor, ac interdum lipothymia, urinae aquosae ac pallidae, aut molestus mingendi nisus, singularis ad dorsum, crura, digitos pungens dolor, aut stupor, aut totum corpus pervadentes, subitanei ac involuntarii motus, aut surarum, manuum, digitorum crampus, vel et tendinum subsultus. Maxime vero molestus in plurimis sudor, qui vapidum quasi acetum olet, aut plurimum foetet, continuo profunditur: qui tamen sudor nec in solis *miliaribus* acidum spirare odorem, nec in his quidem constanter manare, observatur. Pulsus non in omnibus aequales, utplurimum frequentes, contracti ac duri; sed et molles, intermittentes, aut vix non naturales. Sic ipsa quoque febris interdum ab initio sat parva, remittens, in aliis, praecipue cum inflammatoria est *miliarium* natura, sat fortis et continua. Cum ipsa *intermittente* febre interdum junguntur, sub epidemiis, miliaria. In puerperis sub pri-

ma jam morbi invasione, lochiorum lactisque secretio effectu magis, quam causa morbi, utplurimum supprimitur. Interdum vero pulmonum aut visceris alterius inflammatio, miliaria, prout vidimus, praecedit, comitatur, aut sequitur: quo in casu, vel et absente licet locali inflammatione, eductum sanguinem corio obtectum non raro conspeximus. Nonnunquam gastrica potissimum symptomata hanc febrim ordiuntur; atque sic nullum est, quod perpetuum, aut proprium dicatur, miliarium phoenomenon.

Eruptio. Ipsa demum istorum ad pellem eruptio (§§. 321. 322.) jam primis interdum diebus, aut tertia, quartave plerumque die, vel, ut frequenter vidimus, undecima, duodecima, decima quinta, aut tardiori quovis morbi tempore contingit; ac praevio saepe molesto, ac fere pungente ad cutem, quasi anserinam, leviterque aliquando rubentem, pruritu, *miliaria* efflorescunt, primum utcunque pauciora, ad laterales colli partes, inter mammas, aut super his ipsis, atque ad internam praecipue brachii anterioris superficiem, — mox vero ac repetita explosione, ad dorsum, abdomen, universam corporis, nequidem digitorum excepto apice, superficiem, — rarius, sed, vi-

sis et nobis exemplis, ad faciem, — vesiculis circa basin rubello interdum circulo, saepius vero nullo, circumseptis. Variae magnitudinis hae miliares phlyctaenae observantur, grano milii subinde minores atque tam exiguae, ut visum, nisi cute oblique inspecta, tactumque rudiorem fugiant. Alias vero majores, et ex plurium, ut videtur, confluxu, in vesiculas fere variolosas, ac demum majores augentur. Manifesta satis phlogosi hae papulae sub initio ex cute prius rubella, tumente ac fere anserina surgentes, rubent et opacae comparent, aut forma primum *peticulis* fere similes prorumpunt; mox vero, ac interdum primo eruptionis momento, magis elevata, transparente ad apicem vesicula instructae, seroso ac diaphano, ex albo flavescente, aut lacteo fere, vel et puriformi prorsus humore replentur; vel una eademque vesicula diversos hos colores paullatim assumit, ac tenui prius, dein turbata magis et purulenta quasi materia infarcitur, vel una eademque in cute diversi coloris et rubra et alba, et crystallina et purulenta miliaria florescunt. Ad ipsas adeo internas partes, ac ad viscera, miliformes interdum hydatulae cadaverum sectione patuerunt.

Atqui cum tam copiosa in febribus ad cutem exanthematis depositio contingit, in quibusdam epidemiis, aut in certis saltem aegrotantibus, spasmodica et convulsiva moderantur symptomata; dyspnoea, anxietas disparent, urinae flavescunt, sudores minuuntur, ac restituta puerperis lochia, vel aliquando vicaria his ipsis diarrhoea, observantur.

Saepius interim a miliarium eruptione febris nec frangitur, nec aliter, quam temporis ac morbi progressus ratione, augetur. Vel, quae vix in conspectum prodierunt, exanthemata disparent, brevi mora subinde ad cutem proditura, quin ex eorum itu ac reditu res ipsae mutentur.

Miliaria maligna.

In aliis, eruptionem aliqua, sed brevis admodum symptomatum insequitur remissio; mox vero tendinum subsultus, manuum pedumque stupor, insomnia terrifica, inquietudo, tristitia insignis, deliria, praecordiorum oppressio, cutis ardor ac dolor, lingua sicca et tremula, sudorum cessatio, vesicularum subsidentia, pulsus duri, celeres, contracti, urinae copiosae, tenues ac spasticae, tandem vero convulsiones, stertorque lethalis, aut coma funestum, observantur. Novus interim foetidusque sudor interdum succedit, novumque in cute exanthe-

ma prorumpit; aut alvus liquida, foetidissima deponitur, ac lento gressu periculo eripiuntur aegroti: quae singula, sicut a retropressis interdum miliaribus, — sic ex praesentis violentia febris, ac ipsius, quae exanthemata producit, causae actione, contingunt.

Exsiccatio.

Fracto tandem febris impetu, vesiculae miliares aut sponte disparent, aut resorpto quod continebant liquido, vacuae reperiuntur, atque cum caeteris eodem adhuc repletis, cum insigni pruritu rumpuntur, arescunt, atque in tenuissimos furfures, — aut, si confluens fuerit miliarium natura, in squamulas, interdum sat largas, secedunt. Atque sic totum exsiccationis opus, nisi nova hoc ipsum protrahatur eruptione, ad quartam, vel septimam in aliis, diem perficitur. Interim per multos certe dies, easdem, nisi ob insignem papularum copiam ac ob parvitatem exanthematis fallamur, vesiculas in cute floruisse, ac insensibili tandem modo sine manifesta desquamatione ex cute disparuisse, observavimus. Major interdum a miliaribus in cute sensibilitas, vel et stupor, relinquitur: nec primo in casu *anasarcae* ac *hydropis*, quae similis dispositio ut in *scarlatina*, post refrigerium, aut sponte inducit (§. 295.), miliaria insequentis, deficiunt exempla.

Causae. §. 324. Quod de cujusvis exanthematis *causa proxima* dictum est (§ 276.), hoc et de *miliarium* prima fateamur oportet origine. Obscura nempe singulorum natura est; ac licet macularum, pustularum theoriam hypothesibus fulcire difficile haud sit, in tam vasto tamen *possibilitatum* campo, explicationis subtilitatibus innixi, a vero facillime, nec sine magno scientiae ac aegrotantium ipsorum damno, aberramus. Ipsam sudoris materiem acriorem sub epidermide, retentam, aut inter hanc ipsam ac reticulum exstillatam, posse cuticulam innumeris in locis, quod applicitae cantharides ad largiorem praestant superficiem, in vesiculas elevare, vel ex ipsa *sudaminum* ac *phlyctaenarum* aestivis sub caloribus in cute, his non satis assueta, prorumpentium historia patet; ac ipsa demum lingua, cui interim hoc judicium ubique non competit, miliaris acredinem materiae quibusdam in exemplis comprobavit. *Acidam* hujus materiae naturam esse, ex contenti vesiculis liquoris sapore, ex sudoris odore, non ubivis certe, nec solis in miliaribus, obvio, praepostere concluditur; nec ex lactis, cujus a febre secretio arescit, apud puerperas in sanguinem refluxu, frequentiora in his ipsis miliaria derivamus.

Sola nempe jam debilitas, evacuationes largiores, sanguinisque jactura, febricitantes ad hoc exanthema non parum disponunt: et quamvis in ipsis adeo inflammatoriis febribus, robustisque hominibus, miliaria occurrant; in genere tamen sensilior teneriorque corporis contextus, nisi major epidemiae auctoritas id immutet, huic exanthemati frequentius subjicitur. Acidorum etiam in hoc ipso, nisi summa virium comitante jactura, utilitas, theoriae de *acida* miliaris materiae natura non parum contradicit. Quid de *putrido* in sanguine, accusato ab aliis, fomite cogitemus, jam satis alibi (§. 92.) expositum habetur. Nec unam ac specificam miliarium causam esse, docet febrium, in quibus ista occurrunt, atque causarum, quae his ipsis subsunt, diversitas. Nunc etenim, ac saepissime quidem, manifesta *miliarium*, ut *petechiarum*, ex primis viis ac saburra origo est (§§. 274.). Nunc cutis sudore maceratae effectus (§. 274.) haec esse videntur. Nunc nervosa protinus exanthematis natura esse conspicitur: et quae ex tendinum laesione, ex ossium fracturis, vulneribus exorta legimus, — haec ex simplici tibiae, post vulnus, exulceratione cum tetano observavimus miliaria; ac ipsa demum

tristitia, et deprimentia animum pathemata, vel et singularis *intermittentis nervosae* (§. 35.) habitus, ad illa non parum certe contribuunt. Nunc fortior ad viscera inflammatio ac nimia cordis reactio, calidiori imprimis methodo adaucta, haec cutis vitia producit.

Contagiosam miliarium epidemicorum naturam nec omnino negamus, nec tamen *propriam* in illis, ut in *variolis*, *morbillis*, agnoscimus; sed haec ipsa, quotiescunque febris, cujus symptoma miliaria constituunt, ex contagio nascetur, locum habebit: quo in casu *febris* quidem *ex contagio*, — ob faventem vero exanthemati constitutionem, *cum contagio miliaria* propagatur. Quid vero, sub ista, huic magis exanthemati, quam petechiis, occasionem largiatur; — quid constantem febris cum miliaribus tunc temporis societatem inducat: hoc intellectui humano nec patet, nec forte unquam patefiet mysterium. Sufficit interim, *sporadica* ex causis saepe manifestis fabrefieri *miliaria*, atque nunc ex biliosis, verminosis aliisque saburris, aut rebus per idiosyncrasiam nocentibus, — nunc ex veneno, ut *arsenico*, aut *mercurio sublimato* assumptis, — nunc ex co-

hibita *fluoris albi* apud feminas excretione, haec ipsa pro pullulasse: ut non specificam pro hoc exanthemate, vel sub ipso epidemico furore, supponamus materiam. Caeterum nec *petechias* nec *miliaria* per *insitionem*, ut vocant, in alios propagari, docuit experientia; atque cum nullum huic exanthemati, quo erumpat, dispareat, tempus, — nec characteristicum, quo ubique incedat, signum a natura sit concessum; cum in multis diversissimisque inter se affectibus prorumpat, ac uno eodemque in morbo non una semper, sed repetita in multis expulsione hoc ipsum efflorescat: hinc satis patet, illius causam non in specifico quaerendam esse viru, nec morbum sui generis, nec *febrim* sibi *propriam* generare miliaria. *Critica* miliarium quorundam natura (§. 323.) *idiopathicam* eorundem indolem non magis, quam aliarum quarumvis evacuationum utilitas, harum materiam *primariam* aegritudinem formasse, demonstrant; nec illud ipsum, quod sub *crisi* ejicitur, pro morbi superati fomite principali, sat tuto ubique habetur (§. 7.)

§. 325. Miliarium hinc prognosis ex febris potissimum, aut morbi, cujus symptoma con- Prognosis.

stituunt, natura, nec minus ex causarum concurrentium indole, complicatione, ex subjecti, ac tandem ex epidemicae constitutionis habitu, repetenda est. Valent hinc singula de febre *nervosa* imprimis, nec non de *gastrica* vel et *inflammatoria complicata*, a nobis jam adducta (§§. 93. 108. 119. (prognosis momenta: quae febres ex adjunctis sibi diversissimis miliarium causis (§. 324.) utplurimum majora, quam simplicior earundem natura ferret, pericula portendunt. Quo magis autem systema nervosum hoc sub exanthemate aut languet, aut perturbatur; — quo violentior est viscerum, partiumque vitalium affectio; — quo pallidior et aquosa magis urina, quo profusior ab exanthemate jam expulso sudor, aut quo major cutis calor est ac siccitas; — quo magis inquietudo, anxietas pectorisque oppressio post eruptionem continuant, vel ab exanthematis reversione divexant; — quo major in profusas haemorrhagias propensio est, aut quo saepius, in certis epidemiis, paucus ante eruptionem sanguis e naribus stillat; — quo siccior ac tremula magis lingua; — quo profundior somnus in adultis est; deliria quo magis urgent ac desperatio; — quo profundius cuti miliaria vix conspicua insident; et

quo facilius superficiem relinquunt: eo majora plerumque pericula aegrotantibus minantur. Ex uberiori, aut minori miliarium copia, nos quidem morbi metiri non potuimus discrimina. Nec promptior aut tardior phlyctaenarum eruptio, nec diversus exanthematis color efficit, ut *miliare album* prae *rubro* graviorem semper aegrotantis statum designet. Interdum interim paucis ante mortem horis exanthemata contingunt, pluribusque talia jam mortuis in pelle florere observantur. Alvi fluxus moderatus in gastrica praeprimis morbi natura et acta jam exanthematis eruptione eximie conducit. Fortior in febre *nervosa* cum miliaribus diarrhoea funesti pericula exitus adauget. Non pauca etiam ex morbo jam superato, imprimis *nervoso* aut maligno, timenda sunt salutis discrimina: quae in metastasi ac abscessibus ad viscera, ad nervos, in sudoribus continuis, in memoriae ac mentis imbecillitate, ac in hydrope interdum, potissime consistunt.

§. 326. Non aliter miliaria, quam ipsa, cui superaccedunt, febris, curantur. Hinc diversam contra haec exanthemata methodum oportuit a diversis Scriptoribus laudari; atque Cura.

sub majori, quam par est, ad solum hoc *symptoma* Medentium attentione, febris ipsa non raro ac princeps curae praetermittitur momentum. Universslis quondam, febres acutas vix non omnes sudoribus pertractandi ratio (tempore, quo miliaria primum in Europa comparuisse creduntur, certe *anterior*, neque exhinc pro potissima illorum fautrice accusanda) quamplurimum certe ex miliaribus origo fuit malorum; nec tamen ideo haec ipsa methodus in quavis febre damnanda mox erit; ac si cum *nervosa* (§§. 80. — 88.), per *contagium* mortalibus funesta, incedant miliaria, valebunt hic regulae (§. 94.) expositae, ac sudores mox a suscepto contagio sanis caeterum corporibus, atque sub *nervosae non complicatae* principio, prolecti, hanc ipsam interdum, ac futura in eadem exanthemata mox in sua nativitate suffocabunt. Vix autem, cum radicem jam figerit contagium, ac febris jam infesta exarserit, sudorifera haec methodus, in morbo sudoribus jam nimiis infami, sine majori noxa administrabitur; ac plures certe hic ipse ex praeconcepta de sudorum necessitate opinione, quam ex propria febrium in miliaria própensione, ac istius malignitate, victimas agnovit. Quae igitur in

nervosa jam febre commendavimus, haec et in ejusdem cum miliaribus complicatione commendamus, aeris temperiem ac puritatem, ipsius vero aegrotantis singularem in omnibus munditiem; nec sudor symptomatice prorumpens integumentis solito ponderosioribus, aut calore artificiali, atque sudoriferis pellendus est remediis. Sub majori interim vitalis caloris decremento, quaecunque ad excitandas vires, ac sistendas generis nervosi turbas, indicari monuimus (§. 94.) erigentia et diapnoica medicamenta, haec et in *nervosa miliari*, non minus quam frigidioris aurae prudens moderamen, indicantur. Si cum febre *gastrica* (§§. 98. — 104.) miliaria nubantur, tunc methodus in hac ipsa commendata (§§. 109. — 112.) exanthematis eruptione nequidquam impeditur, ac emetica non minus, quam alvum purgantia medicamenta, sub medio licet efflorescentiae statu, quotiescunque principalis necessitas morbi haec exigat, requiruntur. Nec timendum hic erit, ne per talia miliaris ex cute dispareat, atque cum damno ad interiora revertatur, eruptio. Cavendum interim hic est, ne forsitan nervosi generis ex latente exanthemate turbas, ac consensualem magis, quam ex sordibus oriundam, vomituritionem, pro

fido istarum signo habeamus; ac ne collapsas jam naturae vires, imprudenti evacuatione, imprimis alvina, cum certo aegrotantium damno, ulterius dissipemus. Quae vero cum exanthemate miliari societatem contraxit *inflammatoria febris* (§§. 114. 117.); haec, imprimis si *localis* simul visceris subesset *inflammatio*, venaesectionibus non minus, quam alia hujus generis, quae exanthemata non haberet, febris (§. 120.), aut inflammatio (§. 133.), tractanda erit.

Non tamen hic sanguis sine quovis ad exanthema respectu profundendus: sed cogitandum est, febrim, quae cum illo incedit, *complicati* non raro morbi naturam habere; ac tantam quidem vitalis liquidi jacturam, quam si purior aegritudo foret, non ubique perferre.

Quare praecipua sub miliari constitutione attentio in exanthematis apud primos aegrotantes effectus ponenda; ac videndum est, num *symptomatice*, num *critice* miliaria propullulent. Primo in casu, prudens sudorum moderamen, ac atmosphaera frigidiuscula, tum causarum, quae exanthemati subsunt, matura eliminatio, praeter illa, quae febrim ipsam, ac rectam in eadem diaetam, respiciunt,

ciunt, praecipua curationis momenta constituent, ac ipsum saepe exanthema cum bonis aegrotantis rebus praepedient. In *criticae* naturae, rariori certe, miliarium epidemicorum exemplo cogitandum est, morborum jam profunda radice susceptorum solutiones non immaturis, aut violenter expressis, excretionibus; sed blandiori naturae opere, ac devicta jam morbi cruditate, obtineri. Hinc iterum sudoribus, qui sub morbi initiis praecipitanter prorumpunt, donec salutarem constituere evacuationem possint, limites ponendi; ac nimia vis vitae, ambientis atmosphaerae, causarumque morbosarum moderamine inhibenda sunt.

Quod si exanthema, bono sub omine in cutem depositum, ad interiora repelli, ac visceribus perniciem inferre videatur: tunc, prout alibi (§. 290.) docuimus, *causae* potissimum, ex qua repercussio pendet, ac symptomatum, quae inde oriuntur, habenda est ratio. Hinc si grave animi pathema vel terror his praecesserit, antispasmodica, Valerianae infusum, moschus, opiumque ipsum; — si nova forte saburrarum collectio ad ventriculum, intestina, has turbas excitaverit, nec ab exanthemate retropulso hae ipsae oriantur, praeter frequentem clysteris usum,

emeticum, aut purgans alvum medicina; — si ab assumptis spirituosis, aut a lochiis suppressis forte novum in sanguine incendium prodatur, venaesectio, etiam repetita, aut sanguisugae pudendis applicitae; — si refrigerium ac suppressa transpiratio praeiverit, infusa diapnoica, haustus salinus cum refractis tartari emetici, aut et camphorae, aetheris vitriolici dosibus, balneumque tepidum; — si virium jactura compareat, sedata istius causa, nutrientia, excitantia externa, interna, frictiones cutis, sinapismi, vesicantia scilicet, vini portio generosi, alcali volatile, serpentariae Virginianae infusum, corticisque decoctum, indicantur; etc.

Ipsius vero a miliaribus reconvalescentiae cura, pro varia febris praegressae, ac effectuum morbi natura, ad leges jam satis expositas suscipienda est.

Quae *sine febre* incedunt *miliaria*, ea vix non ubique periculo carent, et eorum adinstar, quae *chronicam* ostendunt indolem, pro causae latentis, et morbi, quem comitantur, diversitate, tractanda sunt.

ORD. II. GEN. II.

VARIOLAE.

§. 327. Ad funesti Mortalibus, ac solo jam aspectu horrendi morbi, *variolarum* scilicet, descriptionem pervenimus, quae solae strages, quam pestes simul omnes, majores, ex quo semel Europam invasere, tam pridem ediderunt, quam edere hucusque continuant. Notio.

De cutaneae hujus affectionis *antiquitate*, quamvis hanc eruisse tam magni vix intersit, quamplurimis disputatum fuit. Interim si quis lethalitatem variolarum, qua pars, ut videtur, non minor duodecima morientium hoc a morbo internecionem agnoscit, consideret; — si quis oculorum obcaecationes, ac venustatis humanae per horrendas cicatrices devastationem rimetur; — si morborum fere omnium hoc ex uno, licet jam superato, Antiquitas.

propullulantium animo quis numerum concipiat; — si quis denique sortem super omne nunc genus humanum extensam, ac universale, quod huic morbo persolvimus, tributum, sedulo perpendat: mirabitur is, doctos in arte viros, versatosque in Antiquorum lectione homines dubitasse, an morbus, de quo agimus, posterior sit tam fidis observatoribus, quibus nos imagines *popularium* affectionum, quotquot habemus, accuratissimas debemus, quibusve negligentiae notam inurere eo ipso non verebantur, quod morbum inter omnes primum communissimumque tam oscitanter ab Antiquis observatum esse assererent: ut nos tandem, eo quod pictae ab ipsis imagini morbi nomen non simul subscripserint, quid demum morborum depingere contenderint, jamjam haberemus inter nos litigandum. Certe primam variolarum descriptionem magis, quam ipsam hanc pestem, *Arabibus* nos debere videmur; ac si hic ipse populus, undenam hoc malorum genus sibi adscitum esset, ignoraverit, nos certe tam antiquam originem eo minus eruemus, quod nec primum quidem hujus contagii in Europam ingressum *Saracenorum* bellis, ut videtur, anteriorem sat tuto indicare valeamus. Variolarum igi-

tur antiquitas certas ad regiones, quibus nullum cum Graecia, nullumque diu cum Europa commercium erat, restricta, a nemine in dubium est revocanda: sed ante praedictum tempus continuam fere variolarum pestem hac orbis in parte exstitisse, aut Graecis adeo Romanisque Scriptoribus, quin solita, et quam parvis alias humani corporis affectibus adhibuere, industria medicis eandem fastis intulissent, jam cognitam fuisse, hoc gratis admodum a pluribus assumptum esse videtur; et Americae totius, Siberiae, insularum australis Oceani nuper detectarum, exempla de longa populorum hoc a flagello immunitate abunde testantur.

Nullum interim, si *morbillosum* excipiamus, morborum semen tam perennem in solo humano radicem, ac *variola*, fixit; et qua semel orbis in parte infelix hoc lolium germinare coepit, in hac, aeterna forsitan, nec ulli concessa toxico, fertilitate propagatur. Hoc scilicet, — nec tamen alio, aut ex ipsa corporis structura desumendo (§. 274.) argumento, necessariam, aut inevitabilem hominibus, mutua commerciorum necessitate devinctis, pestilentiam variolas dicamus. Sub hac nempe rerum conditione paucissimi hoc Extensio.

a morbo immunes extremam senectutem attingunt: et sicut matris ad sinum hoc infensum contagium penetrasse, foetumque, ovo licet absconditum, inquinasse compertum est; ita caduci, ac naturali jam morti vicini, senis hoc idem fata crudeliter praecipitat. Nemo hinc ante obitum beatus; nec homines, qui variolis immunes a vita excesserunt, vim contagii eluserunt magis, quam morte praevenerunt. Nonnulli jam materno in utero ab illo multati, aut paucis modo, nutricis attentionem fugientibus, abscessulis, nec reliqua ex iisdem cicatricula notati, immunitatem mentiuntur. Sunt forsitan, sed de paucis hoc asserendum credimus, qui, ob peculiarem, ut vocant, idiosyncrasiam, variolarum contagio resistant.

Secunda infectio.

Qui tributum semel huic morbo persolvit, hic metu liber medios inter variolosos tutissimus incedit: ac licet plurima secundae infectionis exempla, quorum aliqua, nobis quidem haud conspecta, negare non contendimus, a multis adducantur; communis tamen et in vulgum nota, ex superato semel morbo, *securitas*, ad paucissimos illa ipsa casus, ac ad vix sensibiles a regula communi exceptiones restringit.

§. 328. Sunt autem *variolae* contagiosum exanthematum primariorum genus, quod praeviis plerumque febre, nausea, vomitu, dolore epigastrii, a compressione aucto, apud infantes sopore, convulsionibus, apud adultos sudore, tertio, quartove die, ad faciem potissimum, aliisque in locis ad cutem, sub macularum rubrarum, nodulo subduro in centro praeditarum forma prorumpit, ac vel in pustulam phlegmonoideam, sensim suppurantem, aut in superficialem ac ichorosam ex plurium pustularum confluxu nascentem vesicam, crusta foedi coloris mox obtectam, aut demum in pellucidas, vix suppurantes, phlyctaenas, vel in duriores ac fere verrucosas eminentias assurgit, exsiccatur, ac reliqua in cute macula, in multis vero pertinacissima cicatrice ac foveola, in crustas decidit, morbumque in alios, praedispositos, quacunque demum arte admotum, eundem propagat. Definitio.

§. 329. Tam variam hoc exanthema (§§. 327. 328.) faciem sub diversis epidemiis ac in aegrotis diversis assumit, atque tam contraria inter se offert symptomata, ut eundem vix morbum exhibere, cuivis istorum non satis experto videatur. Nunc etenim ut *simplex* Divisio.

morbus variola incedit; nunc aliam pro socia affectionem agnoscit, aut cum exanthemate longe alio *complicata* efflorescit. Nunc *discretae* ac distinctae inter se pustulae, tot solitarios in cute abscessulos constituunt; cum in aliis, aut majorem ob numerum in agmen collectae, *corymbosae*, aut ob majorem viciniam inter se *cohaerentes*, aut, ob communionem pustularum ad amplioris vesicae extensionem, *confluentes*, variolosum quasi ac impurum mare offerre cernuntur. Nunc magis adhuc abnormes a consueta exanthematis figura abludunt, ac sub vario aspectu, periculo, illis fere, quas *spurias* vocarunt, consimiles apparent, atque nunc *serosa* et crystallina, loco puris, materia repletae, aut *lymphatico*, ac interdum *sanguineo*, aut nullo humore refertae, aut solidescentem ac *verrucosam* fere referentes naturam, efflorescunt, aut demum atro mox colore notatae sensuque carentes, *sphacelosam* induere indolem reperiuntur.

Sed majus certe, quam quod ex contento his in pustulis liquido, vel earundem ex figura, numero, positione petitur, divisionis momentum ex febre, quae has omnes variolarum varietates, non species diversas, forte

comitatur, hauriendum est. Nunc scilicet vix ulla febris symptomata exanthema hoc circumdant; nunc, pro varia constitutionis annuae, subjecti, causarum concurrentium conditione, aut *nervosam malignamque* variola, aut *gastricam*, aut *inflammatoriam*, saepeque *mixtam*, agnoscit ex febre dominante indolem. Quas *spurias* dixere variolas, has, licet *veras* interdum praecedant ac annuntiare futuras videantur; licet ex insitione, cum pure varioloso ac optimo instituta, *spurias* provenisse referant variolas, ac licet ob similitudinem in multis cum variola legitima, tam communi, quam anomala seu abnormi, cum hac ipsa confundi facillime queant; ad aliud tamen morborum genus, utpote a variolis natura diversas, relegamus.

De variolis *internis*, quas plurimi negarunt, affirmarunt aliqui conspicui in arte viri: nos ex propria observatione, nihil quod has lites componat, habemus.

§. 330. Epidemice plerumque variolae, inter infantes maxime, sed nulli hominis aetati aut temperamento parcentes, grassantur, plurimosque simul, non solius semper naturae, sed et *artis incautae* culpa, aggrediuntur. Sub Decursus ratio.

certis, sed ignotis, atmosphaerae conditionibus, variolae *sporadice* hinc inde propullulant, ac paucis contentae victimis jam gressus sistunt, ac obtuso placantur contagio. *Endêmicum* vix non morbum civitates hominum undecunque ad easdem concurrentium numero refertae in variolis patiuntur.

Verno plerumque tempore hic morbus caput suum effert; aestivo, in plurimos ac ferocius dominatur; autumno adventante, mitescit; ac hiberno sub gelu extinguitur. Constans interim in his regula non datur; ac tempore fere quovis civitatem adoriens, vix natus, insidias saepe struit; adultus placide decurrit, ac pristinas senescens rapitur in furias. Per multos interdum, — apud alios, per sex, septemve annos civitatis exul, in novam, ex improviso comparens, progeniem invehitur, ac elapsi temporis in unum funera coacervat.

Nullo quidem de futuro variolarum ingressu, nisi vigentis jam in vicino epidemiae, contagiique occasione, sat fido praemonemur indicio. Sed hac sub rerum conditione, in homine has necdum miserias experto, varia suscepti veneni signa produntur. Haec vero tum pro aetatis, tum pro contagii aut spon-

re suscepti, aut per artem corpori *inserti*, ratione, tum denique pro variá febris conjunctae natura, ac vel benigna, vel maligna morbi nascentis indole, valdopere tum loco, tum vehementia et tempore differunt. Totus autem variolarum decursus *quatuor* fere absolvitur *stadiis*: quorum primum, *invasionis* illud amplectens, ordine non modo, sed et significationis, et majoris in medendo opportunitatis, dignitate caeteris praecellit. Secundum, ab *eruptione*, — a *suppuratione* tertium, et quartum denique *exsiccationis* ab opere, orditur.

§. 331. A febris natura potissimum variolarum divisionem petentes (§. 329.), speciem illam, quae cum *febre inflammatoria* vel parva, vel intensiori progreditur, eo quod haec cum *phlegmonoideo* exanthemate prae aliis affinitatem alat, primo hic loco considerabimus. Quod si febris interdum omnis deesse videatur, non deest tamen localis in pelle, pustularum numero respondens, inflammatoria, pro quovis irritationis augmento in febrem prona, dispositio. Sympt. var. inflamm.

A suscepto igitur variolarum contagio, non aequali semper in *artificiali*, quam in naturali, exanthemate celeritate, nec sat certo ubi- Stad. invas.

que primae irritationis momento, lassitudo morositas, inquietudo, apud infantes pavo sub somno, naturalem superante, — horripi latio, frigus, calor huic succedens, facie rubedo cum pallore alternans, gravedo, do lor capitis, praecipue occipitis, colli, dorsi lumborum, axillarum, artuum, quasi rheu matici, ingratus ad ventriculum, a compres sione dolentem, sensus, nausea, vomituritio ipseque vomitus, scenam saepe aperiunt. Cre scente ad noctem calore, inquietudo, anxie tas, apud infantes sopor, pavores augentur et stridor dentium, ac convulsiones non rar accedunt. Apud adultos vigiliae, sudores multi jactatio, sitis, fauciumque siccitas, raucedo ac dolor, comparent. Pulsus interea frequente ac molles, in plethoricis pleniores, et duri Matutino tempore aliqualis symptomatum re missio; sed mox, sub novo interdum horro re, aut extenso in horas majori frigore, au getur aestus; ac febris, sub lecti imprimis fo tu noxio, cum sudoribus ac delirio increscit Iam oculi rubescunt, fulgent, ac lachryman tur subinde. Extremos nunc capitis dolore sanguinis e naribus effluxus persaepe modera tur, aut solitum menstrua tempus antever tunt. Alvus in quamplurimis obstructa, apu

lios serosa, frequenter, ac interdum cum tor-
nine, deponitur. Urina paulo post emissio-
em turbida, albescens, subflava, vel et fur-
uracea observatur. Peculiarem saepe odorem,
am hoc sub stadio, spargit sudor, animaque
nfantibus foetet; sed fallax et difficile in mor-
is de odoribus judicium est; nec a quovis il-
i, emunctae licet naris homine, ubique per-
ipiuntur. Haec igitur, et alia, nec tamen
athognomonica variolis ac perpetua in o-
mnibus signa, *invasionis* sub stadio occurrunt;
c per tres fere cum dimidia dies hac in spe-
ie extensa, continuo intenduntur. Nec ta-
men rarum est, solas in pueris convulsiones
nstantem mox pustularum eruptionem praece-
dere; aut, sub pauca febre, absentibus, et-
am in adultis, ut novimus, tum nausea,
vomituritione, tum quovis epigastrii dolore,
variolas sine impetu licet multas, prodire.
In paucis, hae turbae a suscepto contagio ex-
citatae, sub largiori ac olente sudore, vel
suppuratione ad locum, quo contagii materies
per artem cuti inserta fuit, sine quavis pu-
stularum eruptione, felicissime sopiuntur; ac
variolosa febris sine variolis, hoc primo con-
tenta stadio, in totum, ac in plenam aegro-
tantis securitatem, dispergitur omnis.

Stad. erupt. *Eruptionis* vero stadio ingruente, *primae febris* symptomata corporisque incendium, inquietudo, anxietas, cutis pruritus ac tensio jam summum attigerunt fastigium. Nunc vero ad faciem plerumque, ad labium superius, nasique latera, circa mentum, ad collum, pectus, — alias vero; licet raro, tardius ad ista, atque ocyus ad artus, aut ad truncum maculae rubicundae, parvae, circulares, petechiis non absimiles, sed in medio paullisper elevatae, noduloque rubro, ad tactum subduro, instructae, plures certe, quam quae diutius subsistere, ac in suppurationem abire consuescant, comparent. Repetita sic exanthematis efflorescentia, caeterae quoque partes sensim sensimque, interdum paucissimis, alias copiosis ac fere innumeris obsideri cernuntur pustulis: quae singulae, prima jam, vel secunda ab eruptione die, citius quo loco primum prodierunt, ad basin dilatatae, pellucidam in apice vesiculam, seroso ac limpido, mox vero turbido, ex flavo albescente liquore repletam, in medio tamen foveola instructam ostendunt: ac terminato sic, post duos fere dies, *eruptionis* opere, jam a quinta morbi, seu prima illius die, febris decrescit, ac ad secundae finem penitus in pluribus evane-

scit. Haec interim apud adultos sub continuis fere sudoribus contingunt, ac fauces magis magisque tum a vera illarum, jam praegressa eruptionem, phlogosi, tum a variolis subinde ad fauces, palatum, linguam totumque oris cavum propullulantibus, ardent, tenduntur, ac dolent. Leviori sub morbo faucium affectio vix absoluta eruptione dissipatur.

Ipsi vero nunc cutis abscessuli, adhucdum immaturi, *inflammationis* decursum absolvunt, incendio tenentur, circa basin amoene rubent, ac pungentem singuli experiuntur dolorem. Si major illorum numerus superficiem obsideat; tunc, febre vix in totum cessante, vel superaccedente nova, intermedia iisdem cutis simul tenditur, intumescit, ac rubet. Haec ad faciem praecipue, ac si prior illinc eruptio fuerit, prae aliis partibus, ut in qua major plerumque pustularum copia florescit, contingunt. Atque septima sic, plerumque vero octava morbi die, jam palpebrae in multis oedematosae ac rubentes turgescunt, conglutinantur, clauduntur; ipsum vero caput, nec capillata sui parte a variolis immune, in conspicuam saepe molem inflatur, ac a naturali figura, profundo rubore splendens et quasi infarctum, aberrat, tenditur, ac in

nullam, prae dolore, partem converti potest. Interea variolarum, quae primae eruperunt, materia has ipsas ad lentis, vel ervi magnitudinem, aut istis minorem, fere miliarem, aut herpeticam, vel piso fere ampliorem, extendit, ac opacam magis et puriformem assumit consistentiam. Quod si tamen pauca in facie exanthemata prorumpant, haec ipsa in tumorem vix ullum elevatur, nec visus praepeditur; nec in caeteris partibus tam copiosa ex illis comparent.

Interim non semper haec, benignioris licet naturae, aut febri inflammatoriae juncta exanthemata ad *discretas* aut distincto ab aliis loco haerentes variolas pertinent; sed interdum pustula *cohaeret* pustulae; subinde jam plures, in sat largas nec elevatas multum, ac albas vesicas *confluere* incipiunt: quin febris igitur natura mutetur; ut *discretas*, hinc inde *malignas*, — et quae *confluentes* timentur, has esse *benignas* jubeat.

Stad. suppur. Ab octava fere die morbi, manifesta in variolis *suppurationis* signa comparent, atque, sub copioso ebscessulorum apparatu, jam tertia, aut secundae potius continuationem sistens, *suppuratoria* excitatur febris. Tumor nunc faciei continuo augetur, et quo vario-

lae

lae effloruerant ordine: hoc partes, quas obsident, gradatim intumescunt. Universa jam cutis tenditur, rubet, ardet, ac dolet. Pulsus frequentia, duritie augentur, novus interdum horror, calor novus, dolor capitis, anxietas, dyspnoea, sitis, — interdum sopores, deliria, jactationes accedunt: atque plures hoc tempore sub comatoso stupore, apoplexia, aut suffocati perierunt. Urinae nunc, et per reliquum fere morbi tempus, aut turbidae, aut puriformem subinde materiam deponunt; alvus infantibus laxatur; saepius vero apud adultos, apud infantes sat raro, sub faucium dolore ulceroso, raucedine, orisque foetore, salivatio molesta et omnem quidem impediens somnum, sed multis cum emolumento, succedit. Interea, quae foveam prius in vertice habebant, ac rubro ad basin halone cingebantur pustulae, hae sphaericam nunc atque hoc rubello ambitu privatam assumunt figuram, albescunt, et denso pure replentur: quod quidem illae ad faciem fere primae, ac ordine, quo adolescunt, ad manus, brachia, dein ad truncum, ac ultimo ad pedes faciunt. Hinc flavescente jam, ac ad summitatem variolae, quae ad faciem residet, spissescente, tenaci liquore; ea, quae tardius ad pedem floruit, tenuiori ac se-

roso adhuc pure turget, ac lentius sub inflammatione tumoreque tardiori maturescit. Hoc vero suppurationis tum vix incipientis, tum jam provectae sub opere, specificus variolarum odor atmosphaeram replet, atque infesto hanc ipsam Mortalibus contagio inquinat. Ipsa vero haec *suppuratoria* febris, quo illi, quae variolarum maturationem absolvit, propior est, eo manifestius, sub graviori scilicet morbo, ad *inflammatorias* pertinere; — quo longius vero continuat, et quo major puris resorptio habuerit locum, eo facilius in febrim *nervosam* (§. 86.) declinare consuevit, pluresque, nisi rectius curatos, hoc in stadio praecipitat. Sub pauciori abscessulorum numero febres, tam *secunda*, *maturatoria*, quam *tertia*, sive *suppuratoria*, observari vix queunt; ac sine turbis ad quartum morbi stadium, quod illud *exsiccationis* est, aegrotantes laeti perveniunt.

Stad. exsiccat.

Hoc ipsum vero, pro eruptionis variolosae celeritate, morbique totius impetu, nunc nona, decima, nunc undecima plerumque die, ad faciem primum, aut qua parte prius variolae floruerant, sese manifestare incipit. In apice nempe variolarum obscurius nunc

apparet punctum: quo loco epidermis rumpitur ac *lymphatico-purulenta* exstillat, mox in crustam ab attactu aeris convertenda materia. Hac a crustâ variola vicinaque spatia obtecta mox novam subtus materiam suscipiunt: quae, sub praemagno pruritu, aut priorem, jam bruno atroque colore notatam, sublevat, novamque huic crustam substituit; aut ipsamet haec repullulans materies induratur, tandemque decidit. Interea tumor ad cutem variolis arescentibus intermediam, nec non rubor, ac tensio, quae immaturas adhuc alibi variolas circumdant, disparent; donec ad manus, tardius vero plerumque ad pedes similia contingant, atque tunc febris, quae arescentibus in facie variolis saepe necdum desinit, in totum dissipetur, ac circa *decimam* et *quartam* morbi diem, hic ipse cursum penitus absolvat. Ad crura pedesque, resorpto, quod continebant, liquido, plures hinc inde variolae fere *vacuae* cernuntur. Quo vero loco plures confluxerant pustulae, ad nares imprimis et mentum, hoc amplior densiorque crusta separatur tardius; ac hic non minus, quam ad singulas variolas, in quibus per longum tempus tenuior acriorque, duro sub tegmine, delituit ichor, tristes

exesae pellis reliquiae, ac foveae, asperitates, deformi cicatrice consolidandae, aut saltem macula sublivida, loco, quo variola resedit, diutius persistens, in conspectum veniunt.

Atque haec est tum benignioris morbi mitissima facies; tum gravioris quidquam, atque cum febre vehementi quidem ac *inflammatoria*, sed minime *nervosa*, vel, ut ajunt, *maligna*, incedentis variolae imago!

Sympt. var. nerv.

§. 332. Sed aliter longe res incedit, ubi vel epidemico influxu, vel ob alias rationes, febrem sibi pro comite *nervosam* adsociant variolae: quod quidem a *confluentibus* saepius, quam ab aliis; sed hinc inde a *discretis* admodum nec tam vicinis sibi pustulis fieri, experientia comprobavit.

Sub tam tristi rerum positione, in genere quidem descripta jam *febris nervosae* tum *simplicis* (§§. 87. 88. 91.), tum *complicatae* (§§. 89. 90.) symptomata potissimum dominantur urgentque pericula: sed quovis tamen sub stadio alia ex istis aliaque compareant; quorum brevis, sed succincta expositio variolas malignas tam praevidere futuras, quam praesentes dignoscere, docebit.

Stad. invas.

Quod vero febris majorem, quam ipsius

exanthematis auctoritatem maxime demonstrat, est: quod vel *discretae* immineant, vel *confluentes* variolae, si modo *malignae* futurae sint, symptomata non alia in una, quam altera in specie, sub ipso *invasionis stadio* compareant. Quamvis scilicet et benignae interdum variolae sub majoribus turbis, donec ad pellem erumpant, aggrediantur hominem, nec ex iisdem sat tuto et ubique ad confluentes aut malignas quasvis variolas concludi queat: est tamen his ipsis proprium ac fere perpetuum, ut a suscepto ac in actum deducto contagio, mox major in toto nervorum systemate perturbatio, viriumque sine causa manifesta major dejectio compareant. Hinc, sub majoris lassitudinis sensu, tum rigor molestus, tum, sub turbidis ac lachrymantibus oculis, vertigine, sub pulsu contracto, celeri, quandoque inaequali ac lento, plerumque sub majori febris intensitate, cute sicca, carotidum vibratione, capitis per universam vertebarum columnam extensus, ac ad lumbos quasi defixus dolor atrox, comatosa aliorum, vel in deliria mox erumpens affectio, anxietas, ingestorum singulorum rejectio, epigastrium magis tensum ac attactu acutius dolens, apud infantes epileptica, frequentius repetita, ac inter-

dum, priusquam eruptio insequatur, lethalis convulsio, sitis magna, urina flammea, alvus immoderata, vel quasi dysenterica, tremores, lipothymiae, ac minor symptomatum, quaecunque demum fuerint, remissio observantur. Breviori tempore hoc *invasionis* stadium in malignis plerumque; — in aliis quibusdam, ob gravioris atque exanthematis efflorescentiam praepedientis phoenomeni rationem, tardius, absolvitur; sic ut in paucis, jam prima, — in quibusdam, secunda, — in plurimis vero tertia invadentis morbi die, praecipiti hoc ipsum eruptione claudatur.

stada. erupt. Atque nunc est, ubi, *erysipelacea* interdum efflorescentiâ partem corporis simul obtegente, vel unico quasi impetu, seu confestim ac tumultuarie, copiosissimae, ad faciem imprimis, papulae prorumpant; aut, sub febris *lentae nervosae* (§. 91.) symptomatibus, animo demisso, ac abjecto, pulsu debili, celeri et tremulo, urina cruda et tenui, siti pauca, calore vix ullo, tremore, languore universali, pauciores, interrupto impulsu, quasi cum difficultate expellantur, quae diversam mox a *discretis* imaginem referunt, ad *abnormes*, seu *anomalas* referendae. Qualiscunque vero exanthematis forma sit, febris tamen, ut in ea

quae *benigna* est (§. 330.), facta pustularum explosione, non sedatur; sed nunc impetu aequali, nunc parum moderato continuat.

Quod si igitur a communi tramite deflectunt variolae; tunc varia sub forma, variam observantur continere, infestam tamen ac specifica variolosi virus indole non destitutam, materiam. In abnormib.

Nunc etenim hae pustulae maturationis ac suppurationis gradum, *vesiculosae*, nunquam attingunt (§. 329.); sed superficiales, pallidae, depressae, in medio, *umbilici* in modum, fovea instructae, ichore acri ac limpido replentur, *serosae*, fere crystallinae; aut densiori quidquam et ab igne coagulabili materia onustae, *lymphaticae* Auctoribus vocatae. Nec multum, nisi forma, ab his distant *siliquosae*, aut quae, resorpto protinus contento liquore, fere vacuae, àc *emphysematicae* deteguntur. Aliquando cruento sero, aut sanguine fere puro, livido, vel atro, replentur hae pustulae, *sanguinearumque* sibi nomen adsciscunt: quae tamen singulae a solius contenti liquoris, quoad colorem, consistentiam, differentia desumptae divisiones majori, quam debuissent, subtilitate a multis explanatae fue- Var. abnorm. Vesiculosae. Serosae. Lymphaticae. Sanguineae.

runt. Saepius hae *abnormes* ac *vesiculares variolae* cum vicinis tandem confluere, ac amplas, nec elevatas, sed ichore infenso molliter turgentes, flaccidasque formare vesicas cernuntur.

Var. abnorm. solidescent.

Alias vero *solidescentem* magis consistentiam assumunt *abnormes* variolae, atque duriora, vel *acuminata*, vel fere *verrucosa* phymata repraesentant: quae, cum liquorem non contineant, cum vicinis confluere non possunt; sed *discretas*, licet saepe *malignas*, variolas componunt.

In var. confl. malign.

Plerumque vero *nervosa febris* (§§. 87. 88.) confluentium praefert societatem variolarum. Hae igitur, postquam sub furiosorum, aut vitale systema maximopere affectum testantium caterva symptomatum, nec infracto febris impetu in cutem appulerunt, ad faciem imprimis, quasi arenâ injectâ conspurcatam, comparent. Atqui cum singula hucusque celeriori cursu absolvi videbantur, quod reliquum est morbi, tardiori nunc gressu incedit. Quae scilicet ad faciem primum eruperunt pustulae, hae, licet illa maturius, quam sub inflammatoria febre, tumescat, lentissime volumen adaugent ac in altum exsurgunt. Ipse variolarum color aut pallidus, aut vio-

laceus observatur, nec rubro illae ad basin halone cinguntur. Citius quidem vesiculae variolarum in apice comparent; sed a figura consueta hae declinant, ac in latus dilatatae, cum vicinis uno sub tegmine confluunt: ut una magis contegatur facies vesica, quam pluribus variolis, ac ut pergamena quasi charta vultus laxe velari videatur. Quod si etiam plures inter se non confluant pustulae, ad superficiem tamen humiliores haerent; cutisque intermedia aut pallida est, et flaccescit, aut petechiis, maculisque lividis ac nigris, in multis obsidetur. Interea cum tam horrendo ad faciem variolarum aspectu, illae, quae ad manus, pedesque magis distinctae erumpunt, volumine plerumque augentur, quin igitur eandem, quam in benignis, maturitatem ac consistentiam acquirant. Nec minus caetera urgere continuant symptomata: capitis, lumborum dolor, febris intensa, deliria, convulsiones, sopor comatosus. Apud adultos salivatio plerumque, vel hoc jam in stadio, rarius, sed viso et nobis exemplo, apud infantes, occurrit; his interim communior diarrhoea est; interdum urina copiosior ab iisdem excernitur. In genere hic febris *nervosae*, utriusque speciei, tum illius, quam (§.

87.) *versatilem*, — tum alterius, quam (§. 88.) *stupidam* vocavimus, sub eadem epidemia, in diversis aegrotantibus, se se manifestant symptomata : sub quibus ipsa variolarum maturitas in longum tempus, nisi hanc ipsam mors cita antevertat, protrahitur, aut prorsus impeditur.

Stad. suppur. Quae scilicet in variolis, quas (§. 331.) descripsimus, jam octava, aut nona fere die incipit suppuratio, haec in malignis vix undecima morbi, ac interdum tardius, se prodit; atque tentamen magis ad suppurationem, quam suppuratio, in multis esse observatur: febris interim nova nunc incrementa sumit, ac non minus ab acerrimo ichore ad sanguinem resorpto, quam ex incrustata undique corporis superficie ac retenta transpirationis materia, maxime vero ex incompleta variolosae materiae ad abscessulos eliminatione, et ex insigni cutis per tot maligna ulcera undique erosae irritatione ac spasmo, originem ducit. Sub hac rerum conditione, aut salivatio, saepe cum bonis aegroti rebus, aut, apud infantes, transpirationem supplens diarrhoea, augentur; in aliis prima ex istis incipit diminui, viscidissima in faucibus saliva colligitur, et anxietatem auget, aut ipsam strangu-

lationem minatur. Cum summo aegrotantium damno utraque ex istis in totum supprimitur. Nunc plures jam pustulae, aut pustularum lacus, vel scalpendo diffluunt, vel sponte rumpuntur, pestilensque ichor in tetras, ac bruni, nigrique coloris crustas coalescit: foetor undique insignis spargitur in auras, ac urina, faeces, inscio saepe misero in lectum emissa, indusia ac lintea cum aegrotantis cute, aut inter se ipsa conglutinata, intolerabilem omnibus, nisi dilectae prolis lachrymabundae matri, mephitim spirant. Interea delirans, ac stupidus, aeger aperto siccoque oris antro infestum difficulter trahit atque reddit spiritum, tremula venatur floccos manu, ac trunco ad pedes ruente, divaricatis cruribus, succensis quasi ignibus tostus comparet. Interdum largus cruoris, nunc per renes, nunc per uterum, alvum, per nares, aut per quaevis colatoria simul, fluxus accedit; vel evidens ad viscus, alluente ad hoc ipsum veneno, seu infensa metastasi, inflammatio orditur; aut maculis inter variolas comparentibus nigris, serosisque hinc inde vesiculis, prima ad gangraenam ponuntur principia.

Licet vero tenaces faciei crustae jam exsiccari videantur, febris tamen ipsa vehementia

crescit, ac noctis tempore imprimis augetur. Nunc manuum pedumque tumor conspicuus insurgit, sed inopinato interdum hic ipse disparet; ac sub maxima praecordiorum angustia, aut sub fluxu alvi quasi dysenterico, aut alio demum visceris a veneno correpti signo, vel ipsae variolae simul concidunt, pallescunt, vel mox indolem gangraenosam assumunt.

Atqui sub hac potissimum rerum conditione majora aegrotantibus instant pericula; atque nunc decima, undecima, nunc vero decima quarta, vel tardiori etiam die, aut comatosi, apoplectici, aut convulsi, aut demum suffocati, vita decedunt.

Stad. exsiccat.

Qui sub meliori cura, aut singulari naturae assistentia, hoc stadium superant, illis vel vigesima interdum die ad faciem crustae adhuc tenaciter adhaerent, ac a naso imprimis, et mento larvarum adinstar decedunt. Insignis ac purulentus ad frontem tumor a nobis in venusta quondam puella suppurationis sub stadio conspectus est, quem cum sectione maturius evacuari noluisset, collectus ichor per quatuor erosae tandem cutis ostia effluxit: quo tempore exsiccata, atque in integrum simul delapsa, quae omnem faciem simul obtexerat, crusta crudae ac undique ero-

sae carnis illa cruentam nobis imaginem obtulit. Sic, quo pridem ordine comparuerant variolae, hoc, uti de benignis dictum est (§. 331.), nunc lente exsiccantur, ac tandem a cute male tractata et undique erosa separantur.

Sed nec hic quidem malorum est finis! febris quidem, exsiccatis variolis, imminuitur; ast non raro nunc tum in benignis adeo, tum maxime in malignis, ad parotides, ad inguina, axillas, foedi abscessus, juncturarum tumores, variolae quasi secundariae, ulcera maligna, ossibus cariem minantia, febris lenta, phthises purulentae, oedemata[1], laesiones sensuum, caecitates, ophthalmiae chronicae, surditates auriumque fluxus, paralyses, ac mille aliae, quas enarrare difficile est, miseriae succrescunt. Major hinc, quam apparet, variolarum est mortalitas, et longo ab istarum decursu temporis intervallo sequuntur mala, quae aspectu quidem, sed origine a variolis non differunt, mortesque caeterorum catalogo morborum injuste adscriptas, quamplurimas, ac *variolosam* in multis *cachexiam*, vel per totius curriculum vitae minime delendam, inducunt.

Sympt. var. gastr.

§. 333. Pro varia autem tum anni, tum aegrotantium constitutione, non tam *inflammatoria*, aut *nervosa*, quam *gastrica*, est febris variolosae natura; aut saltem localis in cute pustularum inflammatio, cum inflammatoria vix febre, sed cum gastricae potissimum symptomatibus incedit. Facilis quidem hic error subrepit, ac magna contagii in ventriculum actio, saburras, quae non adsunt, mentitur; sed non raro vel ex totius febris decursu, vel ex istius benigno per alvum apud alios judicio, gastricarum character (§§. 98. — 105.) hoc in exanthemate eruitur, ac frequenter hic omnem malignitatis in se continet rationem.

Feb. var. complic.

§. 334. Frequentior interim *complicata* febris in variolis natura observatur, atque *inflammatoriae* symptomatum (§. 116.) cum *gastricae* illis (§§. 100. 101. 104.), aut febrium istarum, cum *nervosae* phoenomenis (§§. 89. 90.) conjunctio occurrit, ac magnus in exanthematum eruptione, numero, progressu, turbarum inducitur exercitus. Nec ab aliorum causis morborum immunes decurrunt variolae; sed a dentitionis, a catarrhalium, rheumaticarum, verminosarum, quin ab exan-

thematicarum, aliarumque aegritudinum imperio non parum a simplicitate sua deflectere coguntur, ac istarum symptomata, cum propriis mirum in modum intricata, tuentibus offerunt.

§. 335. Variolarum apud nos causa in *contagio* consistit, quod ex corpore alterius variolis correpti aegrotantis, vel atmosphaerae, ac rei cujusvis hoc veneno inquinatae, actione, vel proximo contactu, sub certa, sed ignota, nec a frigore, nec ab aestu pendente aeris conditione, praedispositis hunc ad morbum hominibus communicatur. Oportet sane primum ex istis, qui ex alio infectionem repetere non potuit, sicut aliud quodcunque morborum contagium, in se ipso, sub infausta rerum positione, praeparasse; sed istarum concursus, in aliis non rarus, quoad variolas, morbillosque in maxima terrarum parte tam inauditus appellari potest: ut hodierna quoque tempora nobis populos hoc a flagello *Europaeorum* ante adventum necdum multatos ostendant. Hujus vero contagii indolem nec hariolando quidem attingimus; nec extremorum evolutio vasculorum, nec certum glandularum variolosi virus secretioni dicatarum Causae.

systema nobis arridet; pejusque hypothesis de *putrida* illius natura, quam ex quo haec derivatur, olet. Subtilem, aut fixam viscidamque hanc dicere nil juvat materiam. *Vehiculo*, quod ignoramus, sed in *aere* communi non semper contento aut praesente, ut, sine proximo contactu, aut insitione, in alios transvehatur, haec indiget; ac ubique *dispositio*, cujus iterum nos conditio latet, in homine requiritur. Extrema lymphaticorum oscula, sub datis conditionibus, hoc, sicut aliud quodcunque contagiosum, virus, non aequali, nec certa satis celeritate, incauta recipiunt, conducunt; atque tum cutis externae, tum oris, narium, pulmonumque amplissima superficies, atmosphaerae hoc ipso impraegnatae, ac rei cuicunque eodem infectae patet quidem, sed ad *secundae* infectionis effectum vix unquam venenum perducit (§. 327.).

Quid variolarum sub certis constitutionibus nunc infrangat, nunc augeat pericula; hoc, nisi a *febris*, aut *dominantis* epidemiae huic exanthemati conjunctae natura, et a peculiari aegrotantis dispositione dirigatur, non minus, quam specificam contagii indolem, ignoramus. Hoc ipsum certe diversitatis tam insignis in se rationem non continet; eademque

va-

variolarum, ex quacunque demum, aut maligna, aut benigna pustula desumpta, aliisque inserta materia, benignam huic, malignissimamque illi, aegritudinem communicat. Quid hominem adultum, quid certas personas, familias, ad graviorem ex variolis morbum disponat, id forte ex majori cutis aut resistentia, aut laxitate contraria subinde pendebit; sed aliorum certe exanthematum, metastasium, inflammationum ex hac pellis conditione non adeo diriguntur pericula, et quod tenerior cutis apud infantes constitutio explicare videtur mysterium, hoc sensibilitatis majoris in iisdem obfuscatur ratione. Nec major abscessulorum in cute numerus majorque istius inflammatio rem dirimit omnem. Benignae sunt non raro, quae confluunt, copiosissimae licet, in cute non parum inflammata, variolae; cum non multae interdum, hinc inde dispersae, ac solitariae pustulae vim artis eludant. Multae interim, praeter febrim dominantem, variolarum pericula augere possunt causae, ac major irritabilitas, dentitio praesens, vermium copia, scrophulosa imprimis dispositio, cachexia, aliaque aegritudo quaevis, instans pubertatis periodus, praegnationis, puerperii status, calor lecti, methodus sudorifera,

aut et frigus incaute nimis admissum, etc. suam hic symbolam conferunt; quin igitur vel perfectissima quemquam a periculo ubicunque munire queat sanitas, aut ratio vivendi.

Prognosis §. 336. Ex ipsa variolarum descriptione (§§. 331. — 334.), quo demum ex fonte prognosis hoc in morbo haurienda sit, non difficulter eruitur: ut quae pro ratione *epidemicae constitutionis* aut *febris* conjunctae, pro *aetatis*, *subjecti*, *symptomatum* ac *variolarum* ipsarum diversitate, quamplurimum differre observatur. Cavendum est interim, ne ex uno modo signo, si caetera non respondeant, conclusio ducatur; ac ipsa demum prognosis fundamenta non sine certo ad *causas signorum* respectu ponantur oportet.

Febris *nervosae* in variolis quid portendat societas, vix opus est exponere, valentque jam adducta hac de febre (§. 93.) prognosis momenta. Sed et ipsa, si fortius quem invadat, *inflammatoria febris* imprimis sub initio neglecta, non parva rerum inducit discrimina, ac in *tertio* variolarum stadio (§. 331.), vel sola jam aegrotantem suffocat (§§. 119. 331.); vel, in *nervosam* conversa (§. 119.), non inferiora hac ipsa peri-

cula inducit. Similia de *gastricae* opportunis auxiliis non curatae febris complicatione dicenda sunt. A catarrhalis aut rheumaticae materiae cum variolis nexu, eruptio istarum praepediri, ac, praeter multa oculorum, faucium, pectorisque incommoda, suppurationis opus labefactari, ac secretiones perturbari observantur. A dentitione, ac a vermibus, convulsiones multae, aliaque non raro excitantur incommoda. Scrophulosa in variolosis dispositio tum exanthematis efflorescentiae, tum pustularum maturationi obest; ac funestas, morbo jam superato, metastases, obstructiones viscerum, articulorum, ossiumqe vitia praedicit.

Quod *aetatem* attinet, excepta primae nativitatis, ac dentitionis periodo, infantilis ac puerilis aetas, sensibiliori licet ac proniori in convulsiones nervo dotata, variolas tamen, alio nisi morbo correpta, prae adultis felicius superare observatur; magna aegrotulos materna ad ubera, nisi labiorum fauciumque variolae obstent, solatia exspectant; ac cicatrices a variolis reliquae facilius, quam in illis, delentur. Quo tempore pubertas, ac prima puellis menstrua imminent, majora plerumque a variolis pericula timentur. Similia de cessan-

tium apud mulieres menstruorum periodo dicenda sunt. Majora senes hoc a morbo pericula circumdant.

Ipse *aegrotantis habitus* ad benignam vel malignam variolarum indolem quam plurimum, sed ignotis saepe legibus, contribuit. Sanissimos interdum homines, funesto hinc inde aut constitutionis propriae, aut familiae jure, ab hoc morbo magis, quam alios, et quovis quidem tempore, multari, jam diximus. Major solidorum, imprimis vero cutis, laxitas, aut densitas, siccitas nimia, debilitas, robur magnum, plethora, sensibilitas, irritabilitas insolita, variolis saepe contraria observantur. Scrophulosa imprimis, tum alia quaevis morbosa, ut podagrica, rheumatica, scorbutica, aegrotantium dispositio, ad pejores non raro variolas, lege interim non ubique constante, nec sub funestioris epidemiae periculis, inoculationis beneficio aequiparanda, conducunt. Non inaudita interim ex ipsis, naturalibus adeo, variolis salutis dubiae aut vacillantis, vel et chronicarum affectionum, in meliorem habitum, ac in sanitatem florentem, permutatio est.

Sed sub tanta praedictionum medicarum ex proposito hominis aegrotaturi habitu, incerti-

tudine, major *symptomatibus* conceditur auctoritas. Ex attenta hinc Medicorum observatione non pauca, quae prognosin ex istis concernunt, habentur momenta. Quo diuturnius nempe stadium *invasionis* est, dummodo causa non in languore, ac praepediente efflorescentiam phoenomeno (§. 331.), consistat, eo mitiores; — quo brevius vero illud erit, eo pejores variolae exspectandae sunt. Interim et in his subinde locum exceptio habebit, ac citius interdum benignae, recto vero tempore, licet rarius, malignae expelluntur. Fortiores hoc in stadio turbae, lumborum ac epigastrii dolor magis intensus, malignas saepe, aut confluentes saltem, plerumque, — sed certe non semper (§. 331.), ac minime cum ex saburris, aut plethora nascantur, variolas annunciant. De symptomatum, quae *nervosam*, *inflammatoriam*, *gastricamque* febrim comitantur, significatione, jam praecipua retulimus. Convulsiones infantibus, nisi ex dentitionis opere, aut a vermibus nascantur, raro periculosae, ac benignum saepe morbum, si proxime expulsionem completam praecedant, et hac facta dissipentur, indicant. Diarrhoea invasionis sub stadio salutaris, nisi eruptionis tempore cesset, aegrotantes praeci-

pitat. Sudores apud adultos fortiores, ac vix coercendi, graviorem in illis morbum praenunciant; ac quo citius salivatio ingruit, quo difficilius screatio ob tenacitatem absolvitur, aut quo citius illa supprimitur, eo major confluentium, ac, caeteris paribus, malignarum, metus est. Fortiora sub incipiente morbo deliria, nisi comparentibus pustulis dissipata, *encephalitidis* timorem incutiunt.

Ipsius vero *exanthematis* consideratio, illam symptomatum non parum illustrat. Quo magis etenim, variolis ad cutem comparentibus, tum febris, tum alii dissipantur irritationis effectus; — quo minor simul ad faciem pustularum permanentium prorumpit nnmerus; — quo amoenius hae florescunt, ac solitarios quasi in cute furunculos sistunt; — quo melius vesicula in apice istorum repletur et aequaliter magis distenditur; vel quo magis, sub confluentibus licet variolis, hae ipsae tamen communi sub tegmine assurgunt; — quo constantius ubique vis vitae in expellendo ac maturando exanthemate occupatur; — quo evidentius apud adultos sudores moderantur, ac in morbo graviori, quo facilius salivatio apud illos succedit: — eo felicior rerum aspectus; — et quo magis ab his receditur, eo

pejor aegrotantis hoc secundo in stadio versantis positio esse censetur.

Majora vero *suppurationis* sub stadio ex habitu variolarum judicia feruntur. Quod si nempe abscessuli quotidie augentur, suoque cincti halone maturescunt, albescunt, flavent, ac tertia, quartave hujus decursus, — totius vero morbi undecima fere die rumpuntur: tunc naturali res ordine procedit, nec malignitatis symptomata succrescunt. Aliter eventus se habebit, cum aut *abnormes* magis (§. 332.), non modo paucae hinc inde, sed fere omnes, comparent variolae; aut cum cruditatem liquor in pustulis contentus fere nunquam deponit; sed variola pallescit, aut livet, aut corrugatur, ac mollescens, indolensque fere protinus concidit; cum tumor partis intermedius disparet, nec ad manus, aut pedes redire observatur; cum, sub febre non inflammatoria, haemorrhagianarium, imprimis *rerum*, aut alia, copiosa, prorumpit; vel cum maculae purpureae, sublividae, vibices, petechiae variolis interspersae, nec solo tamen febris ab impetu, aut a gastricis saburris, ac vermibus derivandae, — aut cum suppuratis quodammodo, malignis variolis, novae pustulae, furunculi, locis intermediis copiosius

exsurgere cernuntur: tunc maximo aegrotans periculo exponitur. In genere, *octava* fere dies in *discretis* aut non malignis, — *undecima* vero in *confluentibus*, quae cum *nervosa* incedunt, vitae prae aliis minantur, et summa ex suppuratoria febre, ex facili ad nobiliora metastasi, et ex instante suffocatione, pericula agnoscunt: quae interim vitae discrimina in *malignis* ad vigesimam usque diem, ac ultra, extenduntur. Factam jam ad interiora metastasin inquietudo, anxietas, sopores, pervigilia, deliria ferocia, dyspnoea, raucedo magna cum dyspnoea fauciumque dolore summo ac spasmis indicabunt. Diarrhoea hoc in stadio infantibus, quemadmodum adultis salivatio, nisi vires illa exhauriat vel inflammationis, aut intestinalis jam gangraenae effectu prorumpat, sub confluentibus imprimis variolis, egregie conferre observatur.

Non minus a paucis, quam ab innumeris ad cutem pustulis, variolosa deletur dispositio Sed a *discretis* adeo variolis non minus, quam ab infami *confluentium* dominio, si nervosae febris illae connubio inquinentur, longa et difficilis reconvalescentia exspectetur oportet. Superati jam morbi effectus tristesque in multis reliquias jam supra (§. 327.) recensuimus.

§. 337. Variolosi virus *specificum* ignoramus, et quaecunque in avertendo illius impetu laudata fuerunt *prophylactica*, *corrigentia*, haec a benignissimarum, sine istis, quotidiano certe, variolarum exemplo, auctoritate spoliantur. Est quidem certa vivendi methodus, sunt certa artis auxilia, quae, cognita aegrotantis, ac epidemici morbi natura, futurae febris potentiae opponi, ac infestos variolarum effectus quodammodo infringere valebunt: sed varia ac sibi contraria haec erunt, pro diversa regnantis morbi indole, subsidia; atque ex iisdem, quae aliis sub morbis conducunt, principiis petentur. Hinc sub inflammatorio vigentis epidemiae charactere, a vino aliisque utiliter abstinemus irritantibus; aut in plethoricis venaesectionem ac vegetabilem imperamus diaetam; sub gastrico morborum genio, illis, quae saburris generandis favere possunt, valedicimus prudenter; sub nervosa dominantis aegritudinis indole, pathematum deprimentium, ac illorum, quae vires exhauriunt, ac nervis insidiantur, cum successu fugimus actionem; verminosam, de qua constat, progeniem eliminare, debilitatem corroborantibus erigere, densiorem cutis texturam balneis relaxare studemus; etc. Sed *nemo sa-* Cura prophylactica.

nior, *quam sanus esse potest*; ac saepe, qui ad morbum se *praeparat* futurum, hic victas huic manus cedit, ac ineptissimis in absentem, nec cognitum satis, hostem invehitur auxiliis.

Ex istis apparet, nos parum satis boni, multumque interdum mali, a quavis ad morbos *praeparatione*, nisi ob praesentem jam aliam salutis laesionem suscepta, exspectare; nec laudati a pluribus mercurii, nec antimonialium, aliorumque tum interius, tum quoque exterius variolis praemissorum virtutem nobis magis arridere. Persaepe quidem porrectis hujus naturae remediis benigna successit variola; sed et sponte haec multis successit, ac sub media malignarum epidemia, aegrotantium non pauci hoc a morbo, naturae magis, quam artis beneficio, sat benigne tractantur. Sat obscurae saltem in multis ad ejusmodi remediorum usum perducunt indicationes; neque dissimulandum videtur, medicamenta, quae agendi vim possident, nisi bonos, — vix non ubique malos producere effectus.

Vel praesentem jam morbum, immunis contagio phlegmonis adinstar, mox resolvere, suppurationis vero periculosum in multis decur-

sum praevenire studuerunt alii. Ac ipsa quidem natura non omnes, quas ad faciem protrudit, pustulas in abscessulos maturare consuevit (§. 331.): suntque non pauci, quibus, inserto variolarum pure, modo febris atque solita variolarum symptomata, nec tamen ipsa variola, licet eandem, ac ab ista, securitatem sic acquisivisse viderentur (§. 231.), prorupit; ast vero desiderabilem hunc artis effectum necdum experientia confirmavit; ac major variolosi virus in cutem nisus videtur, quam ut alio, quam naturae ipsius arcano, per hanc ipsam, sine abscessu eliminari, vel sine magno tanti conaminis periculo suffocari queat.

Majoris omnino momenti proposita ab aliis variolosi virus *exstirpatio* foret: atque cum ex contagio hoc ipsum originem aliunde trahat (§. 335.), ejusdem fontem exsiccari, ac omnem infectionis occasionem a civibus avertere, consuluerunt. Quod si vero cum de populo a quovis alio per naturam separato, nec ulla vel commercii vel aditus alieni ratione, cum infecta natione devincto loquamur, contradictionem non involvat propositio; fateamur tamen, pro hodierna Europae constitutione, tam insigne a legibus beneficium vix posse amplius

cum aliqua felicis eventus probabilitate exspectari.

Generalia de cura.

§. 338. Ad ipsius igitur jam praesentis morbi pertractationem nos accingimus; ac pro varia, quae illum comitatur, febre variam esse medendi methodum, nemo est qui non intelligat. Summam haec in regnantis morbi characterem, ac in ipsius aegrotantis constitutionem, a Medentibus attentionem sibi exposcit; quibus semel detectis, non tam exanthematis, quam febris, a qua hoc ipsum dirigitur, cura nobis assumenda est. In genere igitur hic omnes, quas in Libro *de febribus* tradidimus, artis regulae valebunt, et a recta istarum observatione, dummodo primis jam morbi principiis opponantur, variolarum simul ipsarum medela, ac rerum summa dependet. Fatendum est interim, justam variolarum pertractationem non fere prius, quam cum introducto, ac ad majorem perfectionem evecto *inoculationis* opere, frigidioris aurae in variolosos beneficia melius innotescerent, fuisse rectius intellectam; ac aeternas huic operationi, si vel tota aboleretur, ob hoc ipsum grates deberi. Quamvis etenim acuti, cum caloris incremento incedentes, morbi vix

non omnes temperato in aere facilius, quam in alio superentur, ac ipsorum pars magna exanthematum a calidiori exasperetur regimine: est tamen variolarum illi fere proprium, ut, vernalis quasi floris exemplo, qui sub nive virescit, ac sub majori solis incendio collabitur, exanthema illud frigidiori sub aura felicius florescat, et ab aucto quovis calore fatales aegrotis rapiatur in ignes.

Nec tamen igitur reticendum hic erit, hanc ipsam de aurae liberioris ac frigidae in variolis beneficio observationem Medicos non paucos in contrarios primis errores praecipitasse, mortemque ex incauta debiliorum ac vitali calore non abundantium, aut forte malignis (§. 332.) variolis correptorum hominum expositione, ac impedito per admissum frigus transpirationis beneficio, non raro derivandam fuisse. Saepius forte nunc, quam alio quovis fere tempore, catarrhalium, rheumaticorumque symptomatum variolis miscetur caterva: quae certe ex rigidioris ac delicatulis insolitae aurae frigidioris et humidae admissione originem frequenter repetit. Sub febris impetu in primo hujus morbi stadio majori, calor utique nocet; sed expulso semel exanthemate, ac nequidquam excedente naturae vigore, hunc i-

psum incauto sub frigore extinguendo, aliud certe non facimus, quam quod depositum jam in cutem venenum ad viscera repellamus, atque tum debitam pustularum praepediamus suppurationem; tum ad futuras a morbo metastases viam sternamus, atque, pro leviori forte morbo, millenis subjectam incommodis vitam aegrotantibus praeparemus. Verum est per calidam rusticorum in variolis methodum infantes non paucos quotannis mactari: sed quae *plebis consensu* gaudet in morbis popularibus ratio medendi, haec non tam vano ubique, quam plures contendant, nititur fundamento, ac sub certis epidemicae constitutionis positionibus, oportet hanc ipsam se plurimorum in oculis feliciori eventu potiorem ostendisse. Atqui eodem, ex quo mortem nunc bibunt, ex poculo, sub alia febris conditione (§. 94.), vitam plurimi cum vino hauserunt, ac nemo prudens, cum *cordialia*, ut vocant, interdum indicari fatetur, tepidiorem purissimamque hic auram prae frigida profuturam negabit. Similia de *victus* ratione, non ubique certe eodem cum rigore dictanda, dicenda sunt (§. 94.).

Cura var. inflammat. §. 339. Cum igitur ex febris potissimum

natura consilia petenda sint; illi primum, quae vel epidemiae ex genio, vel aegrotantis ob indolem, *inflammatoriam* constituit, attentionem concedamus.

Ac ea quidem variola, quae benigna, et sine febre conspicua incedit, non alium, quam in ipsa natura, ducem requirit. Vix lectum cum hac petunt rusticorum proles; et in aere liberiori ac frigidiusculo versantes, vim morbi eludunt: cui, sub solicita nimis parentum cura, et intempestivo conamine artis, ex ditioribus non pauci succumbunt. Hic igitur a lecto puer, donec variolae prorumpant, arcendus; ludisque aetati propriis, liberiori sub coelo, aut in amplo sanoque cubili, recreandus est. A carnium, rerum calefacientium digestuque difficilium, usu nunc abstinendum; — quo vero tempore exanthemata efflorescunt, a gelidiori saltem aere, et a pluviis aegrotantes defendendi; ac si quaedam nunc debilitas id jubeat, vespertino imprimis tempore, lectulo maturius committendi, nec tamen stragulis hic obruendi, sed concesso uberiori, acidulo, gratoque potu reficiendi, ac matutino iterum tempore sibi ipsis committendi sunt: donec, absoluto suppurationis stadio, imprimis si plures paulo variolae cutem defoedave- Levioris;

rint, leviter purgans ex manna remedium, quo metastases praevenimus, facta jam *exsiccatione* hinc inde, si videatur, repetendum, praescribamus. Interdum vix morbum sistunt variolae, ac medicam hinc opem nec ullam quidem sibi exigunt.

Gravioris. Quod si vero cum *inflammatoriae* febris evidentibus satis variolae incedant symptomatibus (§. 116.), tunc singulae, quas in eadem pertractanda jam exposuimus, regulae (§. 120.), vel quovis sub stadio observandae sunt.

Sub. stad. inv. Comparentibus hinc *primi stadii* variolosae hujus febris symptomatibus (§. 331.), omni molimine interdiu a lecto arcendi, aerique libero, frigidiusculo, ac sicco, comittendi sunt aegrotantes: qua quidem methodo, cum debita interim cura, *ne quid nimis*, ac ne insueto, sensibilique frigori, aut sub mediis sudoribus gelidiori vento exponantur, administranda, non raro mittendi sanguinis necessitatem praevenimus, ac nimios in adultis sudores moderamus. Ubi vis major morbi aegrotum extra lectulum versari non concedit, tunc erecto illum corporis in situ, capite nudatum, minimeque tegumentis obrutum, teneri oportet.

Quod

Quod si vero de plethorico, juvenili, robusto agatur homine; si pulsus pleni, celeres, ac duri; si respiratio cita, laboriosa, facies rubra valde ac tumescens, oculi turgescentes, rubicundi, cephalalgia, calor ad tactum ardens, — aut visceris inflammati jam signa adesse deprehendantur: tunc sanguinis emissio, sine insigni aegrotantis damno, differri nec per horam potest; sed pro violentia symptomatum habituque aegroti repetenda erit. Utplurimum densa mox crusta obtegitur cruor; ac tantum hic abest, ut *eruptionis* a venaesectione prudenter ac pro virium ratione instituta praepediatur opus, ut certius istâ, pro evolvendis in superficie variolis, ac pro moderando pustularum numero, non habeatur remedium. Infantes quidem aut sopore, aut convulsione, correpti, venaesectionem ubique non adeo perferre observantur: sed sub magno arteriarum motu, ac evidenti inflammatoriorum symptomatum apparatu, nec in his quidem sanguini parcendum; sed hirudinibus ad aures, nuchamque positis, ejusdem portio aetati respondens educenda, ac in convulsionum casu, ob insignem in parvulis sensibilitatem, ad aequam opii dosin mox descendendum est. Alia vero simul antiphlogistica

hac in febre in subsidium mox vocabimus, atque potus, oxymele, citrique succo et nitro remixtos, in pauca simul quantitate, sed eo frequentius, aegrotis offeremus.

Imprimis vero quae obstructam forte alvum blande solvant, hic eximie conducunt remedia; ac non modo clyster emolliens, antiphlogisticus, sed cum forte saburrae abdomine latuerint (§. 340.), et serum lactis tamarindorum pulpa remixtum in multis indicantur. Nec tamen ideo diarrhoeam hac variolarum in specie sine ratione excitare; viresque vitae in cutem directas, ad intestina divertere conveniet: sed sub morbo simpliciori, nec *gastrico-inflammatorio*, clystere alvum quotidie eluisse sufficiet. Quae infantes hoc sub stadio diarrhoea saepe corripit, ea, nisi vires nimia prosternat, quo in casu opium cum emulsione Arabica (N. XV.), vel et lac vaccinum cum infusione radicis petroselini remixtum, quam optime conducit, cohibenda non erit.

Fomentationibus emollientibus ac pediluviis extremitates inferiores hoc in stadio fovere, laudarunt, itidemque vituperarunt eximii in arte medendi viri. Primi quidem, hoc genere auxilii cutem a facie longinquam emolliri

sanguinis ad pedes impetum revelli, ac majorem variolarum numerum ad hos ipsos magis invitari, contendunt; alteri, proprias variolis leges esse, ac ad partes, quae humescunt, hoc exanthema difficilius efflorescere, observarunt. Ipsa certe facies, ac manus, quae aurae frigidae a juventute adsueverunt, prae aliis corporis partibus obsidentur variolis: at si frigus moderatum, ac aliquam in cute resistentiam, variolarum eruptioni non tam obesse, quam eandem promovere observemus; videri posset, ex fotu partium, variolarum ad has ipsas explosionem arceri magis, quam in caeterarum beneficium invitari. Haec tamen si ita essent, adultorum variolae, quod suspicati sumus (§. 335.), ex causa longe alia, quam ex majori cutis densitate, periculum acciperent; et ex hoc ipso, balneorum tepidorum, a nobis ipsis ad praeparandam tenaciorem apud adultos cutem commemoratorum, laberetur auctoritas. Attentior hanc in rem Medicorum animus has lites componet, nec tantus certe pediluviorum vel aliis in morbis observatur effectus, ut certam iisdem de frigoris in variolis inflammatoriis utilitate observationem, incerto ex revulsionis lege fructui postponere debeamus. Fatemur in-

terim, nos tam insigni in exanthematibus remedio, ac *balnea* sub certis rerum conditionibus nobis offerunt, ob facilem his in experimentis ambiguitatem, non posse penitus ac ubique renunciare; ac licet haec ipsa in variolis cnm inflammatoria febre junctis rarius indicari credamus, est tamen, ubi fomentationum tepidique balnei tum ratione, tum experientia confirmetur usus; nec certe in atmosphaera pluviis licet continuis referta, malignam illae undique naturam assumunt; nec ad linguam, nec ad oris cavum, quae continuo rore *madescunt*, variolarum idcirco minor, quam ad loca corporis *sicciora*, proventus observatur.

Majora hoc in stadio ex *rubefacientibus*, *vesicantibus* ad suras positis exspectarunt beneficia, quam nos in variolis *inflammatoriis* ab irritante hoc auxilio, et ab incerta nimis revulsionis hoc ipso obtinendae lege, promittere audeamus.

Nimium hoc variolae *inflammatoriae* in studio, et ex specifica variolosi virus irritatione, non ex saburris, pendentem *vomitum*, apud adultos plethoricosque homines venaesectio sopit: quae, si locum habere non videatur, haustus antemeticus, clysteres, fomentatio

emolliens ac anodyna epigastrio imponenda, vel ipsum subinde opium, indicantur.

Convulsiones, pro varia causarum, quae easdem producunt, conditione, adaptata istis, interdum plane nulla, requirunt remedia. *Faucium* vero *dolor* linctu mucilaginoso, humectantibus, cataplasmate emolliente, sanguisugis, — aut, si febris sic jubeat, venaesectione aliisque in cynanche commendatis (§. 178.) moderatur auxiliis. In plurimis, hic, facta variolarum explosione, vel sponte imminuitur. Caetera hujus stadii symptomata ad easdem, ex causis et febris natura petendas, leges pertractentur oportet. Superaccedens aegrotanti narium haemorrhagia, nisi viribus minetur, supprimenda non est.

Nisi, absoluta jam variolarum ad cutem expulsione, febris ipsa et graviora illius symptomata remittant (§. 331.), sed manifesta inflammatoriae febris, aut localis adeo inflammationis phoenomena compareant: tunc venaesectio, pro virium ratione ac symptomatum ferocia repetenda, in isto non minus, quam primo in stadio, cum antiphlogisticis remediis, clysteribus, etc. indicatur. Ipse pustularum vel in facie praesentium, sic numerus ad pauciores ac perfectas magis variolas Sub stad. erupt.

reducitur. Hoc rerum sub stadio frigidiuscula iterum aegrotantibus aura, ac erectus corporis extra lectum situs conveniunt. Quae alvum copiosius hic laxant, nisi complicata sub morbi natura (§§. 340. 341.), indicari non queunt remedia; solusque clyster, quo intestina quotidie eluantur, sufficiet. Si ex majori cutis irritatione, inflammatoriis nervosa superaddantur symptomata, inquietudo, vigiliae: tunc, depleto jam quodammodo venaesectione, sanguisugis, vasorum systemate, sub confluentibus imprimis, inflammatoriae licet naturae, variolis, ad aequas *opii* doses recurrendum, nec tamen alvi per clysteres evacuatio negligenda est. Vesicantium applicationi nec hoc in stadio, ob dictas jam rationes, favemus. Eximia sunt potus acidiusculi, copia tamen non gravantis, sed saepius repetiti, beneficia. Acida mineralia hoc saltem in stadio necdum indicari putamus.

Sub stadio suppur.

Sub periculoso *suppurantium* variolarum stadio, major in singula Medicorum attentio, ac cita medela requiritur. Virium vitae hic ratio habenda est quidem; nec, sine aliquo naturae impetu, copiosi imprimis abscessuli ad maturitatem perveniunt: quod si vero major, quam par est, febris hic urgeat; pulsusque,

quos tamen existens ad carpum tumor facile mentitur minores, tam pleniores, quam duri ac vibrantes tanguntur; — vel si inflammationis localis ad fauces, cerebrum, pulmones, aliaque ad viscera, symptomata compareant: tunc, sine temporis jactura, ad venaesectionem recurrere, eamque, pro illorum vehementia, repetere oportet. Ubi copiosae et pure jam maturo ac subflavo turgentes variolae tensionem augent, ad hanc ipsam moderandam non minus, quam ad praepediendam subjectae cutis erosionem, ac ut resorbendi puris avertamus pericula, ad apicem variolas frequentius aperire, ac effluentem spongia, lacte tepido et aqua madefacta, abstergere materiam, licet haec a pluribus non approbentur consilia, et nos solemus. Nascentes forte, easque duriores, irritantes variolarum crustas emolliente fotu obtegimus; nec tamen unguentis, quae ad variolarum exulceratarum, ne foedam cicatricem inducant, pertractationem, ex pinguium classe, commendantur a multis, tam facile fidimus: sed frequens ulceris cum tepido lacte et aqua abstersio, quod ab arte pendet, auxilium praestabit.

Nec sola tamen hujus stadii turbas venaesectio interdum sedabit; sed insignis ex tam

copiosis abscessulis in cute irritatio, inquietudinem, dolores, ac vigilias continuo augere, ac incommoda, quae sine divino *opii* auxilio sedari non queunt, excitare consuevit. Hoc igitur sub rerum statu, qui non paucos ad nonam, undecimam, vel tardiorem morbi diem, per spasmos, convulsiones, ac alia, quae ex his pendent, symptomata, praecipitat, unicum fere ex *opio*, sat magnas ad doses porrecto, auxilium habetur: quod certe remedium, licet sudores febrimque ipsam augere, salivationem, ac alvum cohibere accusetur; sub angustissimis aegrotantium rebus, sacram Medicorum anchoram omnino constituit, et ad noctem imprimis, vel frequentius interdum, sub repetito clysterum usu, porrectum, ex orci faucibus non paucos eripuit.

Quo vero tempore jam crustis obtegi variolae incipiunt: hoc, et sub clausa forte per opium alvo, ingens evacuantium blandiorum, ex tamarindis, manna, in sero lactis solutis, vel refractis tartari emetici dosibus haustu salino susceptis, petetur subsidium. In leviori quidem morbo, ac sensibili virium vitalium defectu, haec ipsa non indicantur remedia, ac excitatam forte a vi morbi diarrhoeam nimiam ac viribus inimicam, opiatis hanc, aut

lacte moderari oportet; sed sub gravioris *suppuratoriae* febris impetu, ac majori a metastasi iniqua timore, confirmatum ab experientia auxilium purgantia, ac lenia diuretica nobis offerunt, atque ea potissimum indicantur, ubi salivatio in adultis suppressa est, ac faciei manuumque tumor cum febris augmento subsedit.

Cum ex suppressa salivatione, vel spissiori muco in faucibus collecto, istarum oppletio, deglutitio difficilis, ac suffocationis forte metus instat; tunc, si ex inflammatione haec ipsa succedant, venaesectio, hirudines ad collum, ac demum vesicans sub mento applicandum, conducunt. Si vero tenacior pituitae in gutture collectae natura haec pericula inducat, tunc praeter institutas in fauces ac nares ex infuso sambuci aut salviae cum oxymele remixto injectiones, ac resolvens pituitam collutorium, refractae kermes mineralis, aut tartari emetici doses, aut, si ex mora discrimina instent, haustus, aut pulvis emeticus, cum fructu porriguntur.

Interdum vero sub hac ipsa variolarum suppuratione, febris naturam, quam *inflammatoriam* huc usque ostendit, in aliam, seu ex ista et *nervosa* complicatam, commutat: hoc

in casu, nec depressa nimis vitali irritabilitate, mineralia imprimis, aqua multa diluta, ac syrupo edulcorata conducunt acida (Num. XXXVI.) Sub majori in febrim *nervosam* dispositione conveniunt remedia inferius (§. 342.) commemoranda: Peruvianus prae aliis cortex, qui tamen inflammatoria morbi praedominante adhuc indole vix sine damno praescribi potest.

Quod ad palpebras hoc sub stadio frequenter occlusas attinet, has quidem, nisi dolorem simul aegrotus ac ingentem in oculis ardorem accuset, committimus naturae: hoc vero ultimo in casu, cum decocto malvae, aut lacte tepido fovere oculos, ac, separatis sine impetu palpebris, paucas istius, aut materni lactis guttulas instillare, aut per syphonem subtilem injicere, acresque sic lacrymas eluere, conducet.

Vel nulla interim hoc etiam sub stadio remedia juvabunt, nisi summae tum atmosphaerae, tum rerum, quae aegrotos circumdant, puritati studeatur. Hinc tum lintea hic saepius, tum apertis fenestris aer ipse, mutanda sunt; ac licet hujus torrenti aegrotans exponi sine damno non possit, necesse tamen est, ut calor omnis ab isto arceatur, ac ut,

si modo vires permittant, non frigidiori quidem, sed frigidiusculo in aere per horas, ac erectus teneatur. Aceti vapor per cubile expansus, et quaecunque aeris corruptioni resistunt, hic in opem vocentur oportet.

Quae hoc sub stadio metastases contingunt, has, perspecta atque correcta hujus phoenomeni causa, methodo jam pro aliis exanthematum speciebus ex pelle ad interiora repulsis exposita (§§. 290. 326.), ac pro morbi, qui ex metastasi generatur, diversitate, pertractari conveniet. Quae cultro patent ad externa depositiones, hae cataplasmate, quo citius possunt, maturatae, mox, et antequam vicina corrodant, aperiendae sunt.

§. 340. Si *gastricam* febris variolas concomitans naturam exserat (§§. 100. 333.), quod magis ex dominantis aegritudinis genio, ex aegrotantis ante morbum statu, ex aliorum ab hoc ipso jam reconvalescentium historia, quam ex aequivocis variolarum symptomatibus, eruemus: tunc methodus huic febri opposita (§. 109.) eo usque, donec ad simplicem morbus ipse reductus sit naturam, adhibenda mox erit. Hinc aut sub primis jam variolarum initiis, emeticum, cauta tamen, ac ob

praesentem jam in ventriculo stimulum, moderata dosi, exhibendum est; aut, si tenacior videatur, quam ut ejici mox possit materia, praemissis pulveribus (N. II.), ac decocto (N. I.) resolventibus, ad tertiam ab invasione diem emeticum differatur. Solutio emetica (N. IV.), quae alvum simul evacuat, hic aliis praeferri meretur, ac toto fere morbi decursu, cum aqua diluta, haec ipsa, aut haustus salinus cum refractis tartari emetici dosibus, nec non serum lactis cum tamarindis coctum, cum fructu porrigentur. Sic quovis non morbi variolosi, cum *gastrica* febre incedentis, stadio, evacuantia ac repetitum adeo subinde emeticum indicari, eorumque usum felici coronari effectu videmus. Non tamen sine omni, ut asserunt, exanthematis respectu hac in methodo procedendum est: atque sub illo, ex evacuatione quidquam fortiori, majora sane, quam in simplici *gastrica*, incommoda, rerumque oriuntur discrimina. Hinc ejecto per vomitum saburrali fomite, ac intestinis cum sale medio, aut potione laxante antiphlogistica (N. XXI.), evacuatis; ex refractis tartari emetici cum haustu salino portionibus, ex seri lactis tamarindinati pro potu porrecti, atque ex repetito

clysterum usu, potissima obtinentur hoc in morbo auxilia. Cessante symptomatum gastricorum apparatu, quae ex morbo sunt reliqua, haec, ubi simplex ille fuerit, ut talis, — vel, ubi complicatio latuerit, habito ad istam respectu (§§. 111. 112. 341.), solicite pertractentur.

§. 341. Ex dictis (§§. 329. 334. 340.) apparet, variolas non tam simplicem ubique, sed *complicatam* in multis naturam habere; ac inter omnes certe frequentior illis cum febre, quam *inflammatorio-gastricam* vocavimus (§. 112.), — sub pejori vero rerum statu, cum *gastrico-nervosa* (§§. 89. 103.), aut cum *inflammatorio-nervosa* (§. 90.) societas esse consuevit. Nec raras esse variolarum cum catarrhalibus, rheumaticisque affectibus, aut cum aliis demum aut morborum causis, aut morbis ipsis, complicationes, jam satis monuimus: ut et febris intermittentis cum variolis combinatae non desiderentur exempla. Quid vero sub tot ejusdem aegritudinis mutationibus faciendum supersit, hoc ex aliis hujus operis capitibus, ac imprimis ex illis, quae de febrium complicationibus a nobis dicta fuere (§§. 95. 96. 111. 112.), repetenda sunt. Cura var. compl.

Cura feb. var. nervos.

§. 342. Si febris *nervosa* in variolas dominetur (§. 332.), ac infelici hoc connubio vel incipientis, vel demum adulti (§. 339.) jam morbi pericula increscant: tunc pro febris aut simplicis (§§. 87. 88. 91.) aut complicatae (§§. 89. 90.) ratione, methodus cuivis ex istis adaptata (§§. 94. 95. 96. 111.) eligatur oportet. Nemo quidem in *simplicissima* licet *nervosa* variolis commixta, istarum contagium per sudores difflare, quod in aliis quandoque contagiosis licebit (§. 94.), contendet: sed, quae in variolis, *inflammatoria*, aut *gastrico-inflammatoria* febre stipatis adeo laudavimus, methodum antiphlogisticam, frigidamque atmosphaerae aegrotantem ambientis conditionem: haec certe, sub tanta virium in *malignis*, iisque vel discretis, anomalis, vel confluentibus variolis prostratione, — nisi forsitan sub initia, ob latentem cum *inflammatoria* aut *gastrica* complicationem, non sine manifesto adhibentur aegrotantis detrimento. Ipsa quidem aeris summa ubique puritas requiritur, sed caloris alia hic est ratio: nec certe, qui expellendis, maturandis vix sufficit abscessulis, hunc in debiliori, nec aestuante, sed tremulo, frigescente, languidoque aegroto, — ac vitae pabulum cum illo, extinguemus.

Interdum non tam maligna videtur exanthematis natura; sed, sub febris *lentae nervosae* symptomatibus (§§. 91. 332.), modo vires in illo expellendo, maturando, apud inertes, inedia, haemorrhagiis, evacuationibus forte aliis exhaustos, laxos, pituitososque homines, deficere observantur: atque tum primum, tum alia, quae hoc ipsum sequuntur, stadia lentissime ac vix non sine febre, aut siti absolvi, — gravissima vero ex contagio internis partibus tam tenaciter inhaerente pericula, vix tamen terrifica aspectu symptomata derivare cernuntur. Hoc certe rerum sub statu tum aliquis atmosphaerae, caeterum purioris, tepor, tum jura carnium, ac vinum, nec non balnea quidquam calida, vesicantia, rubefacientia, cortex Peruvianus, cinnamomum, contrajervae, serpentariae Virginianae radix, et excitantia in genere remedia indicantur.

Alias in delicatulis, timidioribus, mobilissimisque hominibus, in teneris ac de venustate propria solicitis puellis, eruptio variolarum progreditur tardius; ac ad pellem hae devectae, in eadem haerere, nec satis elevari, nec febris, nec consueta symptomata ab eruptione facta sedari, sed anxie in lecto jactari, spirituque dejecto turbari cernuntur. Hoc quoque

in casu a generosa satis vini portione, a sereno Medentis vultu, ex applicito cantharidum emplastro, brevi tempore malignitatis idea disparet, morbusque communem reducitur in tramitem.

Quotiescunque vero, sub ipsa jam *invasione* ac *eruptione* variolarum, vis vitae deficiens, ac singula *febris nervosae* aut *versatilis* (§. 87.), aut *stupidae* (§. 88.) observantur symptomata: tunc deposita tum sanguinis mittendi, tum evacuationis alvinae copiosioris indicatione, ad illa, quae labescentem machinam erigere, et ad sepulti in visceribus infensi virus expulsionem ac maturationem excitare valeant, properandum erit. Ne tamen traditae jam saepius de *fallaciis signorum* doctrinae obliviscamur! atque summopere caveamus oportet, ne a corrupta, aut verminosa abdominis colluvie, vel ab ipsa cruoris copia, *apparens* modo subsit, non vera, *debilitas*: quo certe in *oppressae* potius, quam *depressae* vitalis potentiae casu, excitantia periculum augerent.

Sub stadio invas. Cognita interim epidemiae regnantis, praecedentium causarum ac subjecti ipsius constitutione, quamprimum funestae febris symptomata (§§. 87. 88. 332.) ingruunt: mox le-

cto

cto aegrotantem committimus, ac in puriori quidem, sed frigore non contraria atmosphaera, majoribus a suscepto veneno turbis, ac languenti vitalis principii reactioni succurrimus solerter. Hinc fortiori mox extremitatum frigori frictionibus, tum calidis istarum, atque tam siccis, quam aromaticis cum vino fomentationibus resistimus; insequentes forte lipothymias potu tepido, aromatico, ac repetitis vini generosi, aut alcali volatilis, aetheris vitriolici cum aqua cinnamomi remixtis portionibus, dissipamus. Vomitum effrenem summosque ventriculi, lumborum cruciatus, diarrhoeam immoderatam, indicata jam (§. 339.) methodo, ac injecto clystere compescimus. Si tremores, subsultus tendinum, aut verae tandem ac praematurae, saepiusque redeuntes apud infantes praecipue convulsiones hic terreant: tunc *zinci* flores, puerulis unius, triumque annorum ad *grana duo*, — a tertio vero aetatis anno, usque ad decimum, ad *grana quatuor* omni bihorio porrigendi, ab experto nuper laudati sunt Viro; nec minus opium sub nimio convulsionis impetu, ac sub pulsu exili, sed duro, inaequali, sub tremore ac tendinum subsultu, moschus, adhiberi merentur.

Quod si vero debilitas, ac stupor sensuum

magis, quam istorum perversitas, ac impetuosae nervosi systematis turbae observentur: tunc ad corticem mox Peruvianum tum ore, tum apud infantes morosos ano ingerendum descendimus. Nec minora ex vesicantium, sinapismorum applicatione, et ex camphorae vinique usu, subsidia impetrantur.

Sub stadio erupt.

Ad secundum sic morbi stadium aut citissime, aut tardius interdum pervenitur. Eaedem hic et ex febris natura petendae indicationes manent. Quod si nempe, ob vim vitae deficientem, variolae in cute sepultae vix prodeant, ac lividum mox colorem, aut cinereum fere aspectum assumant: tunc largis Peruviani corticis dosibus, serpentariae Virginianae radix aut camphora superadditur; ac vini portio, non exigua nimis, conceditur assuetis. Simplex interdum croci infusum, aut saturatior illius tinctura eximie conducit. Si ob vigentem cutis forte spasmum variolae retardent, tunc pulvis *Dovveri*, flores zinci, opiumque ipsum, in opem vocentur. Si diarrhoea hoc in stadio vires ultro consumat, tunc emulsione Arabica cum opio remixta, radice columbo, aut lacte succurrimus tepido. Nec in solo diarrhoeae casu, *lactis* in attollendis variolis usus hac in specie commendari meretur: ut quem, jam

multos ante annos, puero altiori loco oriundo, ac ob pejorem variolarum, jam protinus collapsarum, aspectum morti vicino, anili consilio vitam evidentissime servasse novimus, quam expertior licet Medicus servari posse admodum dubitaverat.

Sub tam lento maturationis opere, ichor magis, quam pus bonum, in variolis tum discretis, ac anomalis vesiculosis, tum praecipue confluentibus, nervosa febre stipatis, praeparatur; ac ab istius demum actione (§. 332.) *suppuratoria* illa, ob millenas jam mortes infamis, nascitur, vel potius continuatur, augetur febris. Hoc igitur in casu, si major forte aestus insurgat, acidum vitriolicum vel in potu (§. 339.), vel cum cortice nuptum, — si vero major jam debilitas ac vis minor vitae illud prohibeat, idem cum camphora, aut, quod aliis placet, cum arnica, cortex sat largiter praescribatur oportet. Zinci hic iterum flores, quod ipsimet nos experiri necdum hoc in morbo potuimus remedium, eximie laudantur. Sed, quod experientia diuturna confirmavit, ex *opio* iterum hic saepe est auxilium: sub cujus nempe, atque continuati corticis prudenti usu, tum variolae jam protinus collapsae, nigrescentes, tum quaevis ma- Sub stadio suppur.

O 2

ligna, ex nervosa ut videtur irritatione oriunda, saepe extemplo disparent symptomata. Nec vesicantia hoc in stadio, plenae licet pustulis, superficiei superimponi non convenit; atque his ipsis nimia et symptomatica interdum diarrhoea felicissime fuit dispulsa. Camphorae quoque, magnis in dosibus *exterius* adhibitae, atque tum linteis susceptae, tum linimenti sub forma (N. XXXVII.) variolis illitae, virtus eventu confirmatur.

Salivationem difficilem gutturisque mala, eâdem hic, quam alibi (§. 339.), pertractamus solvimusque methodo. Haemorrhagias hoc periculoso rerum sub statu tum cortex chinae, tum, si depressae cordis vires non obstent, acidum vitriolicum, tum denique alumen, subinde compescunt.

Si gangraenae forte signa in cute comparent, tunc cortex eidem ad leges jam traditas opponatur. Si vero major in parte dolor gangraenam aut praecedat, aut comitetur, tunc opio, vel et simul moscho conceditur locus (§. 136.)

Infantibus, qui ob glandularum lymphaticarum infarctus hoc sub stadio periclitabantur, praeter dicta remedia, unguentum mercuriale ad pisi magnitudinem, per tres modo

aut quatuor fere dies illitum, quin salivatio sequeretur, profuisse est visum.

In quavis vero specie variolarum, quae ad plantas pedum vix non corneas nascebantur, atque nunc a pure formato extendi, dilatari non queunt pustulae, hae extremos hoc sub stadio dolores, noctesque insomnes, convulsiones inducunt. Hoc in casu cataplasma ex lacte cum pane, vapor tepidus, ac matura abscessulorum sectio, symptomata lenire sueverunt.

Si forte *intermittens legitima* cum variolis coire observetur: tunc, quavis istarum sub specie, ex cortice Peruviano, nisi manifestior variolosae febris pro illa imponat remissio, subsidium habebitur. Sub stadio exsiccat.

Sed in longum sic protracto malignae suppurationis opere, *exsiccatio* pustularum, quo dictum est modo (§. 332.) succedens, aegrotantem a periculo immunem necdum esse sinit (§§. 331. 332.). Potissimum hinc curae in promovenda crustarum separatione ponitur momentum, ac praeter indicatos jam fotus (§. 339.), balnea quoque tepida ex lacte cum aqua egregie huc conferunt.

Collectas forte sub pelle materias purulentas, ossibus imprimis, articulis, vasis majoribus,

viscerumque caveis, vicinis, quam citissime id liceat, sectione aut caustico remedio educere; — continuato vero corticis usu meliorem suppurationem inducere, urinarum imprimis secretionem promovere, ac febris lentae, metastasis iniquae, pericula avertere contendimus.

Reconvalesc. cura.

§. 343. Non tamen haec semper, ac in quavis variolarum specie iisdem obtinentur beneficia auxiliis; ac diversa in *reconvalescentibus*, pro febris praegressae, ac morbosorum effectuum differentia, ad redimendam salutem requiritur methodus. Nec etenim laudata toties post superatas jam variolas alvum evacuantia remedia, sub majori debilitate quamplurimis damnosa: — sed cum lenta quidem, inflammatoriae tamen indolis aegrotantem consumat febris, instituta hinc inde venaesectio, continuatus antiphlogisticorum usus; — si gastrica forte febris comitaverit, ac ejusdem signa in longum protrahantur, — aut si vires non deficiant, ac alvo morbi reliquiae, per artificialem quasi crisin, educi posse videantur, repetita laxantia; — si major virium prostratio, cortex chinae cum lacte ac blandis nutrientibus; — si vero manifestus ex latente acredine in metastases nisus prodatur, diapnoi-

ca et antimonialia, vel et mercurialia, cum opio interdum commiscenda remedia, decoctum sarsaparillae, guajaci, cum lacte, etc. tum imprimis balnea, vesicantia, setacea, indicantur. Omnibus vero purus, ac rusticanus aer, amicorum consortia, et longa mentis a curis domesticis quies, corporisque, non superiora viribus, exercitia conducunt.

§. 344. Ut a tantis, quas hucusque exposuimus, calamitatibus se defenderent Mortales, praeter varia jam enumerata (§. 337.) tentamina, ad illud tandem se reductos viderunt, ut victas huic pesti manus traderent, et sic quasi daemoni, quo sibi esset propitior, sacrificarent. Cum scilicet benignas nunc admodum, nunc vero malignissimas, ac dire cuivis necessitate imminentes, — unica tamen invasione contentas, populi conspicerent variolas; longo jam antequam *inserendi* contagii innotesceret beneficium tempore, properarunt parentes, ut sub mitioris epidemiae adventu, dilectam mox prolem huic ipsi offerrent, ac minori sic periculo commissam, majori alias committendam, discrimini subtraherent. His curis, ut in rebus humanis solet, mox se admiscuit superstitio, ac *emi va-* inocul. var.

riolas dixerunt: cum misso ad aegrotantis lectum infante, hic pro certo *obolorum* numero tot sibi variolas, quot nummos pustuloso mercatori offerebat, expeteret. Quod si haec pro suscipiendo morbi contagio non sufficeret methodus, eodem quoque lecto sanum cum aegroto cubare jubebant; ac nemo tunc, *num haec licerent*, quaestionem movebat.

Tam peregrina hinc nunquam apud Europaeos *acquisita per artem variola* fuit; sed regnantis modo epidemiae occasione illam excitare, ac integram contagio superficiem offerre solebant, donec feliciori nobis, ex Asia advecta, methodo, variolosum in pyxide virus coercere per annos, ac morbum, qua tandem aetate, quo vitae momento luberet, evocare addisceremus.

Haec satis jam nota, atque tam facilis, — nec igitur longis hic argumentis, quod ab aliis jam factum est, exponenda methodus, matrum illinc opus, — in Europa mysteriosae quasi artis sub specie tractata, in ipsa, ex qua originem ducebat, parentum in proles pietate, obstacula invenit: quae doctis non modo, sed ex religione, ut videbatur, desumptis adaucta argumentis, vix cognitam Europa expellere operationem minabantur. Sed novae

mox pestis devastationes, ac millena uno ex morbo funera, reluctantes civium novitatibus animos ad nova hac super re experimenta coegerunt: quibus ad arithmeticum haec res calculum reducta, ac insignis in quavis Republica *inoculationis* utilitas evicta est.

Cur vero *artificialis* variola minori hominem, quam *spontanea*, periculo subjiciat, hoc variis dilucidare rationibus Eruditi contendunt. Nos aliam, quam ex actione, quam venenum vulnere susceptum diversam inducit, non sat bene perspicimus. Haec et aliis propria est venenis agendi diversitas; nec major inspiratae, aut deglutitae materiae copia, aut volatilis, aut corrupta magis istius natura, difficilem hunc solvere nodum videntur. *Maligna* licet desumptum ex pustula virus, sub media funestae indolis constitutione, *benignam* tamen, cum vulnere inseritur, plerumque aegritudinem inducit; ac unica contagiosae materiae guttula non minus, quam major ejusdem portio, effectus exserere aequales videntur. Cautior illorum, quibus hic morbus inseritur, delectus, — junioris, qua hoc opus suscipitur, ratio aetatis, — tempus ac caeterae conditiones, huic morbo opportuna magis, — ipsa demum inficiendorum praeparatio (§.

337.), insertas hominibus variolas mitiores interdum producent: sed urgente malignioris epidemiae periculo, tum adulti, tum senes, gravidae non minus mulieres, quam valetudinarii, ac morbo chronico detenti homines, sine quavis fere, aut cum brevi saltem ad morbum epidemicum praeparatione, inoculationis se experimento submiserunt; ac saepe ex eadem variolas, quas vel sanissimis epidemia *malignas* inferebat, retulerunt *benignas*. In ipso hinc vulnusculo, quo virus idem suscipitur, ac in modo, quo natura hoc ad illud evolvit, ab eo, quo cute integra, per pulmonum stomachique vias, susceptum digerit virus, diverso, benignitatis majoris beneficium nobis quidem latere, nec tamen ideo ex cognitis naturae legibus explicari posse videtur.

Non tamen ideo vel ex insertis variolis *benigna* semper praedici aegritudo potest; nec mortis hinc inde vel ex illis ipsis insecutae exempla desunt. Sed nec ipsi quidem inoculationis adversarii majorem longe ex *naturalibus*, quam ex *insertis* variolis mortalitatem diffitentur: ac si certas forte familias funus unum aut alterum ex istis, rariori certe, absterruit infortunio; ipsa tamen Respublica, ex capto *in magnis* experimento, insignem omni-

no hac ex operatione fructum percepit. Saepius hinc, cum a nobis parentes, num proli inserere variolas conveniret, quaesivissent, consilium quidem inserendi non dedimus; sed propriis hunc morbum filiis inseruimus, et exemplo non minus, quam verbis, proficuam Reipublicae, licet omni periculo non semper immunem, matrum licet voto non ubique respondentem, operationem laudavimus.

Nec idcirco sine quovis legum imperio hanc ipsam in civitatibus, quo lubet loco ac tempore, exercendam esse docet ratio, ac continuata in alios per inoculationem infectionis pericula abunde docent.

Ipsa variolarum *inoculatio*, quae modo cuivis fere genti diverso instituitur, optime tamen recenti vel saltem non corrupta, aut nimis vetusta pustularum maturarum, ac laete benigneque florentium materia suscipitur. Si temporis ac subjecti pro hoc morbo eligendi concedatur occasio, tunc verno imprimis, ac autumnali tempore, in personis alio morbo nequaquam affectis instituenda est operatio. Infantiae periodus, si forte primum a nativitate mensem, dentitionisque epocham excipiamus, opportunius huic operi temporis momentum offert. Pubertatis in utroque sexu termi-

num, menstruationis, graviditatis, ac puerperii statum, prudenter evitamus; atque his demum in subjectis *praeparatione*, ut vocant, nulla indigemus; nec in victu mutatio, quae toties salutem disturbat, nisi paucis ante eruptionem diebus, major facienda erit. Qui ob praesentis alterius morbi incommoda, ob plethoram, vermes, imi ventris saburras, ob cachecticum forte habitum; debilitatem, laxitatem, rigiditatem nimiam, etc. praeparatione indigent, his opportuna cuivis ex istis auxilia mature offeruntur. Sub periculosae epidemiae ingressu paucissimae locum exceptiones invenient.

Sub ipso vero *inoculationis* opere naturalis vel spontaneae infectionis, quamvis id tanti ab aliis non factum sit, fugiatur nihilominus occasio. Cuspide hinc lanceolae aut acus, — vel, sub puris recentis defectu, filo molli ac laneo, aut sericeo suscepta variolarum materies ad brachium, melius utrunque, quo loco in aliis fonticuli ponuntur, — aut ad manus, pollicem inter digitumque indicem, sub epidermide introducitur; ac, sine subjectae cutis laesione, cum imposito cuticulae digito, vel lanceola, vel acus probe abstergitur, aut filus sub illa per nychthemerum firmatur. Nec em-

plastra, nec fasciae tam insonti vulnusculo imponi merentur; nec pinguia sine damno vel quavis a cute feruntur. Qui vesicante epidermidem elevant, aut incisae filum cuti imponunt; hi, oborta, ut solet, his in locis phlogosi, an ex suscepto variolarum viru, an ex cutis laesae ac irritatae effectu haec fiat, ignorant; ac majorem ulceribus hac in parte nonnunquam futuris occasionem largiuntur. Nec etenim amplior hunc ad locum suppuratio, variolarum facile quid detrahit vehementiae aut numero, vel talis, ut rite procedant, requiritur excretio. Frigida lavare partem, qua virus sepultum haeret, aut inutile, aut interdum damnosum dicimus; sed subsequenti fortiori hoc in loco phlogosi, eandem cum fructu imponimus.

Multiplex quidem ad plagam, cui virus commissum est, signorum apparatus observatur: sed communis istorum decursus, si modo contagium, quod non ubique contingit, suscipitur, breviter hic exponendus est. In genere *quatuor* fere hic *stadia* inserti veneni cernuntur. Primum, quo sine manifesta ad locum inoculationis irritatione sepultum jacet, ac Medicum futurae actionis incertum esse sinit, venenum; secundum, cum localis in par-

te illa se prodit irritatio, ac eventum operationis probabilem jam reddit; tertium, quo totum jam corporis systema in consensum vocatur, ac *invasionis* (§. 337.) comparet periodus; quartum, quod interdum deesse observatur, quo variola ad partem a vulnere distantem prorumpit.

Stad. irritat. loc.

Jam *altera* post peractam inoculationem die, rubrorum vestigia punctorum, mox vero macula dilute rubra, aut subflava, in multis conspiciuntur; in aliis, post plures modo dies haec ipsa comparent.

Tertia, circa locum affectum pruritus, levis tensio, ac durities occurrit.

Quarta fere die, rubedo, pruritus, ac durities augentur, minimaeque, nec oculo nudo detegendae vesiculae, variolarum *matrum* rudimenta, hoc loco comparent.

Stad. irritat. univ.

Quinta, in multis vero tardiori die, plurium jam pustularum acervus, ambitu rubro, ampliori cinctus, elevatur; axillae, vel et inguina dolent, lassitudo, osteocopus dolor, horripilatio, cui calor intercurrit, faciei color nunc roseus, nunc pallescens, cephalalgia, vertigo, morositas, anorexia, aut cibi desiderium, ac brevis et insolita hilaritas, succedunt.

Die *sexta*, axillae dolor continuat, ac brachii sub motu augetur; lympha tenuis in pustula majori, halone rubro circumsepta, augetur; plures acuminatae, ac supra cutem elevatae, cum ardore ac pruritu exsurgunt papulae; foetor oris ac sordes ad linguam producuntur, turbantur oculi; ad vesperas horripilatio calorque alternant, ac in genere primae *invasionis* symptomata (§. 331.), vel jam elapsa, vel hac demum die, manifestantur, morositas increscit, dolores abdominis, lumborum, hinc inde sentiuntur; vacillant pedes, nec auram petere liberiorem aegrotantes desiderant. Stad. invas.

Septima, increscunt magis ac spissescente materia molliter turgere incipiunt majores vesiculae; rubor easdem ambiens augetur, magisque diffusus apparet. Ad vesperas cephalalgia, horripilatio; calor auctus, somnolentia, ac pulsuum frequentia occurrunt.

Octava, febris symptomata, ad noctem somnolentia, inquietudo, calor increscunt; pavores sub somno, stridor dentium, nausea, epigastrii dolor accedunt. Purulentus jam humor vesiculas distendit.

Die *nona*, augetur febris; nauseae, vomituritio, lassitudo ac somnolentia continuant.

Interdum nunc oculorum distorsiones, tremores, convulsio occurrunt; vel anxietas, palpitatio cordis, aut siccitas faucium ac dolor accusantur.

Decima vero, ac *undecima* fere die, subinde tardius, variolae, nisi paucae illae, quae ad locum, cui morbus insertus est, jam sufficiant; ad caeteri quoque corporis superficiem, — plerumque perpaucae, sed verae, et ex quibus aliis communicari contagium non minus, quam a naturalibus potest, — interdum tamen plures, rarius copiosissimae, ac rarissimo certe in casu, ob rationes non ubique manifestas, sat malignae prorumpunt; atque, pro hac ipsa rerum differentia, febris plerumque nunc sedatur, aut plurimum mitescit, ac singula nunc modo, quo dictum est (§. 337.), maturationis, ac suppurationis sub stadio decurrunt.

Magna sic apud plures symptomatum diversitas occurrit: arque febris aut fere nulla, aut pauca, aut sat violens eruptionem praecedit; ac diversam, ut in naturalibus variolis, naturam, vix tamen non ubique benignam, assumit.

Sub tam felici igitur rerum successu, praeter aurae purioris, siccioris, ac frigidiusculae,

jam

jam commendata satis (§. 338.) beneficia, debitumque in victu regimen, alio aegrotantes vix indigent consilio: ac tempore eodem, quo alii, hoc a viru inopinate, ac epidemico furore infecti, dira cum morte luctantur; mediis illi sub lusibus, vix lectulo interdiu adstricti, ac sine venustatis plerumque jactura, hanc pestem laeti absolvunt.

Si gravior forte morbus *inoculationem* sequatur, iisdem hic, quae pro *naturali* variola tradidimus, praeceptis, ac, pro varia subjecti febrisque indole, aliter aliterque tractandus erit.

ORD. II. GEN. III.

MORBILLI.

Nat. morbilli. §. 345. Diversam longe a variolis (§. 328.), ac male quondam in Scholis cum iisdem confusam, *Morbilli* aegritudinem sistunt. Eandem fere haec ipsa cum illis in Europa aetatem, eandemque fere descriptionis ab Arabibus originem agnoscit. Nec minus hoc exanthema, ac illud, *communem* Mortalibus, sed *unica* forte minus, quam variolae, *invasione* contentum, nec tamen ideo redeuntem tam facile, morbum nobis exhibet. Infantes quoque, variolarum adinstar frequentius quam adultos, morbilli corripiunt: sed nec istis, nec senectuti parcunt; ac rarius *sporadice*, vix non ubique *epidemice*, vel quovis anni tempore, hiemis tamen sub fine frequentius, *contagioso* afflatu in populos dominantur. Sub eadem, qua variolae grassantur, constitutione, morbilli subinde comparent, aut illas praecedunt, sequuntur; aut eundem simul, quod rarius est, hominem obsidere cernuntur.

§. 346. Contagiosum igitur ac primarium exanthema morbilli constituunt, quod, praeviis plerumque symptomatibus catarrhalibus, tussi sicca, sternutatione, oculorum pruritu, rubedine, lacrymatione calida, aut et faucium dolore, ac tandem febre; sub finem tertiae, vel principium quartae diei, tardius interdum, plerumque sine ullo symptomatum decremento, vel et cum istorum evidenti exacerbatione, ad cutem, praecipue faciei, sub forma papularum, aut macularum, punctulorum rubrorum, seminum lini figuram referentium, — mox vero in pectore, ventre, ac artubus, sub illa macúlarum rubrarum, pulicum fere morsibus similium, vix tamen perfecte circularium, variolis latiorum, plerumque confluentium, nonnihil asperarum, ac supra cutem prominentium, efflorescit; per suppurationem non terminatur; sed sexta fere die, tardius interdum, exsiccari, ac plerumque per squamulas furfuraceas decidere observatur. Definitio.

§. 347. Prout caetera exanthemata; sic et *morbilli* ex febre sibi conjuncta potissimum divisionis momentum agnoscunt. Ipsum quidem hoc exanthema *inflammatoriae* potissimum indoli favere consuescit: sed et *gastri-* Divisio.

cam non raro febrim, ac subinde *nervosam* pro socia admittit; et illic sat *benignam*, licet fortem aliquando, — hic vero *malignam*, rariorem quidem, sed variolarum tunc periculis minime cedentem, naturam ostendit. Nec tam *simplicem* morbilli ubique aegritudinem, sed cum aliis quandoque exanthematibus, cum miliaribus, petechiis, ipsisque demum, ut diximus, variolis, — aut cum locali inflammatione, aliisque affectibus *complicatum* hinc inde morbum constituunt. Quae *morbillos* inter et *rubeolas* ab expertis caeterum in arte Viris tradita nuper fuit differentia, hanc nos ex *scarlatinae miliformis*, aut *pustulosae* (§. 295.) cum morbillis facili confusione exortam arbitramur; ac cynanche faucium sic dictis *rubeolis* conjuncta, purulentus humor in pustulis contentus, catarrhalium defectus symptomatum, incerta exanthematis eruptio, et cutis hydrops hanc ipsam insecutus, propriam nobis opinionem confirmare videntur. *Spurios*, quos alii viderunt, morbillos conspeximus nunquam.

Quatuor hoc in morbo, ut in variolarum illo, *stadia* observantur: quorum primum, *invasionis* seu suscepti contagii; secundum, *eruptionis*; tertium, *florescentiae*; quartum vero illud *desquamationis* appellamus.

§. 348. Parva satis interdum febris morbillos comitatur: sed cum haec major subintrat, inflammatoriam plerumque naturam ostendit. Morbil. infl.

In benigniori quidem morbo, praeter levem coryzam, narium obstructionem, tussim siccam, quae interdum jam per hebdomadam continuaverant, praeter aliquem oculorum pruritum, ruborem, ac aliqualem demum lassitudinem, horripilationem caloremque intercurrentem, aut et somnolentiam, capitisque dolorem, cum pauca siti et anorexia aut levi nausea, vix multa accusat, nec lecto adstringitur aegrotans. Quavis tunc die ad noctem haec symptomata increscunt, pulsus frequentiores, sed vix pleni aut duri redduntur; ac ad eruptionem usque sine impetu haec continuant. Sympt. infl. benign.

Sub morbo quidquam graviori, atque inflammatoria cum febre manifeste conjuncto, praecedunt fere semper sub majori mentis irritabilitate, symptomata catarrhalia: tussis aspera, sicca, fere continua; cum dyspnoea, raucedo, coryza, sub qua e naribus tenuis, lacrymis fere similis, et acredinem prodens, humor excernitur; sternutatio, emunctio nasi frequens, lassitudo artuum, dolorque lumbo- Sympt. infl. grav.

rum. Rarius haec praecedit, frequentius post plures jam dies sequitur frigus cum calore alternans, inappetentia, ciborum aversio, nausea, conatus vomendi, vel interdum vomitus, capitis gravedo ac dolor, oculorum rubor, pruritus, et calida ardensque lacrymatio; apud infantes potissimum somnolentia, pavores sub somno; inquietudo, anxietas, palpitatio cordis, cum pulsu frequenti, pleno, aut contracto et duro; sitis multa, ac subinde aliquis in faucibus sub deglutiendo dolor. Saepius vero diarrhoea, qua praesens forte vomitus plerumque lenitur. Febris interea ad noctem exacerbatur, atque deliria interdum accedunt. Aliqua ad horas matutinas remissio, sed continuante tussi, nisi nares copiose fluant, ferociori; oculi, dolorem licet vix percipiant, a luce tamen, sensiliores, offenduntur, ac lacrymis innatantes scintillant. Similem interim in variolis, ac in ipsis morbillis, oculorum aliquando observavimus conditionem. Ad vesperas denuo caloris incrementum, oppressio pectoris, ac respirationis, sub perpetua tussi, difficultas, et vel continuus sopor, vel molestae vigiliae occurrunt. Largus etiam ptyalismus aegrotantes accessisse est visus. Multis vero cruor ex naribus, vel ano, aut mulieri-

bus ex utero, cum levamine symptomatum: — alias tamen nimius, erumpit. Sudor aliquando levis, nec certe tantus, ac apud adultos in variolis, exprimitur; urina fit turbida, albescens; aestus interni, sitis magna, ventris alios tormina divexant. Tertiae vero diei sub finem, praegressa iterum in quibusdam horripilatione, incendio majori, inquietudine, — vel apud infantes hinc inde, ut in variolis, convulsione, exanthematis eruptio jam succedit, aut ad quartae principium, — rarius, ac lethali interdum effectu, ad quintam, aut sextam, differtur.

Quam alii *morbillosam sine morbillis febrim* observasse sibi videntur, hanc, licet idem de *variolis* jam constet (§. 331.), nos ipsi conspicere necdum potuimus; ac dubiam, nisi per inoculationem his in subjectis tentatam confirmetur, observationem putamus.

Morbillosum scilicet exanthema (§. 346.) Stad. erupit.
nunc in vultu, ad frontem praecipue, ac paucarum intervallo horarum cumulatim efflorescit; brevi vero tempore et ad collum, pectus, abdomen, et artus, maxime ad dorsum, nec tamen, qua parte copiosior est transpiratio, copiosius prorumpit. In facie quidem in racemos, seu corymbos colliguntur papulae ru-

bentes, ac, digito magis, quam oculo judice, prominentes, ad truncum vero et artus, latiores, ac super cutem minus elatae, tactu tamen quodammodo asperae, efferuntur: atque sic paucarum horarum, vel noctis unius spatio, eruptionis hoc stadium absolvitur.

Stad. floresc. Atque nunc quidem in benigniori morbo symptomata, saltem aliqua, in sat multis remittunt; tussis tamen ac raucedo continuant, nec tam perfecta, ut in benignis variolis, subsequitur remissio.

In graviori vero morbillorum statu, non modo nulla in symptomatibus, nisi brevis forte, aut solius vomitus, anxietatis, remissio observatur; sed tussis ferocitate in plerisque augetur; febris ipsa, dyspnoea, increscunt; defluxio in oculos, somnolentia, intendi; ac sudores interdum olentes, aut diarrhoea, aut, a quo aegrotus aliquantum sublevatur, vomitus biliosus, interdum ischuria, accedunt. Hoc demum sub stadio, quo maculae ad truncum et artus, ac morbillorum in facie corymbi intense satis rubent et calent, cutis quidem universa quidquam tenditur, inflatur; sed in facie imprimis tumore, in plurimis non tam magno, in aliis tamen conspicuo elevatur, palpebraeque tument, ac interdum clauduntur.

Ad ipsam subinde linguam morbilli cernuntur haerere.

Per duos, aut tres fere dies hoc in *florescentiae* statu morbillorum perseverat exanthema; et ad sextam, octavam usque, febris intensa, ac irritationis, inflammationis, catarrhi violentioris symptomata aegrotantem divexant.

Tandem, quo loco primum erupit, exanthema, ad frontem, genas, labia, et mentum, pallescere hoc ipsum observatur; ac, reliquis adhuc intense rubris in corpore morbillis, facies tamen ipsa jam subsidet ac epidermis exasperatur. Idem sic ordo in caeteris quoque partibus observatur; ac sub insigni nonnunquam pruritu, cuticula in squamulas ac furfures delabitur, et nona fere die, vel, longiori sub morbo, undecima, ex morbillis nil amplius in cute conspicitur. In quibusdam interim subjectis haec ipsa, quod et nobis conspectum est, sine manifesta epidermidis desquamatione evanescunt exanthemata. Stad. exsicc.

Eodem vero tempore, in ipsis adeo benignis interdum, potissimum tamen in gravioribus morbillis, saepius non moderantur adeo, quam augentur febris et tussis; dyspnoea increscit, et periculosae frequenter pluribusque lethalis peripneumoniae occurrunt symptoma-

ta. In aliis diarrhoea succedit, ac per quasdam aliquando hebdomadas extenditur: quae, si moderate fluat, *criticam* interdum naturam habere; — si vero cum impetu continuet, in perniciem aegroti decurrere observatur. Sic et per sudores, per sputa copiosa, bruni coloris, et viscida, per urinas abundantes, pallidas, aut sedimento munitas, vel demum per narium haemorrhagiam, symptomata in multis sedantur; sed impetuosa nonnunquam haemorrhagia in aliis succedit, ac liberatum jam exanthemate aegrotum exanimat. In pluribus, ac post benignos adeo morbillos, funesta ac phthisin minitans diutissime continuat, aut ex lenta pulmonis inflammatione et exulceratione deducitur tussis, qua plures ab hoc morbo, quam ab ipsis variolis, utplurimum neglecti, consumuntur, trucidantur aegroti. Rarior ab hoc morbo, sed aliquando observatus, est anasarca hydrops. Magna interim, cum hic succedit, *scarlatinae*, non morbillosi exanthematis, praegressae suspicio manet.

Morbill. gast. §. 349. Frequenter satis morbilli sub constitutione *gastrica* exorti febrem, quae ex hac nomen suum assumit (§§. 98. 99.), ut variolae (§. 333.) caeteraque exanthemata fa-

ciunt, pro socia sibi eligunt; ac ejusdem legibus subjecti illa ipsa symptomata, quae *gastricas* constituunt (§§. 98. — 105.), offerre consuescunt. Ipsa quidem ab exanthemate excitata super nervis irritatio, Medicis et hic non raro imponit: sed attentus in dominantem aegritudinem, in illa, quae morbum praecesserunt, comitantur, et quae in aliis ab hoc ipso jam liberatis contigerunt, observatur, a falsis vera non difficulter separabit; ac frequenter in morbillis, si vel solum excipiatur exanthema, gastricam praeter febrem, nil morbi inveniet.

§. 350. Similia de febre *nervosa*, morbillis, licet rarius, ac in variolis, hinc inde tamen conjuncta, dicantur oportet. Insignem vero tunc morbus lethalitatem habuisse, ac integras interdum provincias devastasse est visus; et quamvis tam infensae Mortalibus febris symptomata ex dictis (§§. 87. — 91.) jam pateant abunde, ipsa tamen rei, quam pertractamus, auctoritas, ut brevem maligni hujus morbi ac succinctam tradamus ideam, exposcit. Sub ipsis quidem morbillis, qui *inflammatoriam* graviorem (§. 348.), aut qui *gastricam* (§. 349.) sibi adsociarunt febrim, Morb. cum feb. nerv.

aut neglectis, aut methodo perversa tractatis, sub fine non raro *nervosae* superaccedunt symptomata: sub lethali peripneumonia, sub diarrhoea profusa, exanthemata livescunt, nigrescunt, haemorrhagiae irremediabiles, ac alia, quae maligna dicuntur, observantur phoenomena; sed de morbo jam ipso principio malignitatem prodente hic sermo nobis est, ac in isto sequentia imprimis observanda occurrunt.

Stad. invas. Catarrhalibus et hic symptomatibus orditur morbus, quae ipsa jam majori ferocitate, aut sub ferinae, convulsivae tussis phoenomenis, pectori sat diu insidiantur, antequam funesti virus in homine se prodant indicia. Tunc vero singularis mox, nec a plethora, nec a gastricis saburris, aut evidenti alia ex causa pendens prostratio virium, tristitia, moeror, timidique, aut de salute desperantis animi dejectio, observantur. Horror diuturnus, aut ossa concutiens frigus aegrotantem invadit, aut insecuto jam febris calori superadditur novum. Calor nunc et aestus internorum augetur, capitis gravedo, aut summus dolor, vertigines, oculorum rubor, lacrymatio, inquietudo, anxietas, lipothymia, somnolentia, accedunt. Multos nunc aut vomitus continui, cardialgiae, aut diarrhoea, cum foetidissimis, aut

cruentis dejectionibus, et cum molestissimo tenesmo, invadunt. Alios orthopnoeae, ac peripneumoniae malignae (§. 190.), — cynanchis alios, et quidem nervosae, ulcerosae (§§. 175. 296.) symptomata divexant. Hos impetuosa mox narium, pulmonum, stomachi, vel et ani, uterique haemorrhagia, — illos deliria phrenitica, taciturna, tremor artuum, tendinum subsultus, vigiliae continuae, aut sopor comatosus, aphonia, aggrediuntur. Altera haec die augentur, si possunt, symptomata; atque hac ipsa jam, — aut si febris vix non deesse videatur, et extrema virium vitalium dejectio sic jubeat, nonnisi quinta, aut sexta, aut tardiori die, *invasionis* hoc stadium, interdum cum morte, terminatur.

Secunda igitur quamplurimum die, hac in maligna morbillorum specie, exanthematis, sub convulsionibus interdum, contingit eruptio, ac ad omnes hoc partes cum impetu exploditur. Nec tamen igitur symptomata vel quidquam remittunt; cardialgia, vomitusque continuant; rubent magis scintillantque oculi; tussis sicca, dyspnoea augetur; calor, oppressio, anxietas increscit; cutis est arida et ignea; siccantur, ac livescunt cum siti insigni fauces, lingua impuro obtegitur muco, aut protinus Stad. erupt.

siccescit; celeriter nunc pulsant, sed debiles, tremulae ac inaequales, arteriae; maxima simul virium prostratio se prodit, exanthemata mox livescere, petechiis maculisque commisceri, aut omnia a cute disparere cernuntur; quo facto, deliria, convulsiones, alvi fluxus dysenterici succedunt; urina pallescit, sopores, subsultus tendinum, peripneumonia, faucium orisque ulcera oriuntur.

Stad. floreac. Quo igitur morbillos stadio florere oporteret, hoc dirae aegrotum premunt angustiae; febris nervosae symptomata continuant, ac momento quovis exacerbari cernuntur. Hinc plures *exsiccationis* nec attingunt quidem stadium: sed gangraena partium, oris, buccarum, pharyngis, pudendorum, vel convulsi, syderati, suffocati occumbunt.

Stad. exsiccat. Nec minora ab exanthematis desquamatione aegrotantem circumdant pericula. Quod enim sub inflammatorio illius status tam frequens est symptomatum augmentum (§. 349.); hoc, sub maligno morbillorum habitu, immaniter increscit. Post quatuor nempe vel sex lividioris florescentiae dies, calor quidem ac sitis, hac ipsa disparente, mitigantur, ac oculi siccescunt; sed pectoris oppressio, anxietas, difficultas spirandi, inquietudo, tus-

sisque molesta, inanis, continuant, augentur. Pulsus debiliores inordinati redduntur, profusa saepius diarrhoea, quod virium superest, prosternit; ac superaddita his miseriis deliria instantem jam mortem annunciant. Interea nunc furfures, nunc integra epidermidis frusta a cute separantur; ac in plerisque exanthemata tam profunda in cute vestigia relinquunt, ut ad cicatricum, quas variolae inducunt, similitudinem accedant.

Feliciorem his sub angustiis exitum speramus, si cutis madescat, si dyspnoea, anxietas, inquietudo decrescant, si tussis moderetur, ac viscida, copiosa materia per sputa reddatur, si plures ad labra pustulae efflorescant; aut si copiosum albumque in urinis non paucis deponatur sedimentum. Sed multi, qui morbum superasse creduntur, sat longo ab hoc ipso tempore ex phthisi pulmonum, aut tabe, diarrhoea, aut infelici metastasi, succumbunt.

§. 351. Alias vero ipsa morbillorum febris aut cum gastricis, aut cum nervosis mox *complicatur* symptomatibus, variisque sic ansa porrigitur a consueto hujus morbi decursu aberrationibus. *Inflammatoriae* sic febris cum *nervosis* affectibus intricatae memorabile exem- Morb.compl.

plum in nobilissimo non ita pridem conspeximus juvene. Quo scilicet tempore variolae morbillique simul in hac Insubria, permultis lethales, sub rheumatica constitutione grassabantur, robustus hic, sed pedum nocturnis hinc inde spasmis seu *crampo* subjectus adolescens, die 28. Januarii 1790. lassitudinem persentit, perhorrescit. Haec ad alteram usque continuant diem: sequitur calor cum horrore alternans, oculi parum rubescunt, aliqua sternutatio, nariumque obstructio; pulsus pleni, sed molles, paulo frequentes. Ad noctem sudor sat magnus. Die tertia, febris non remittit; tussis nunc parva et sicca exsurgit; oculi subrubent, hinc inde sternutat: sed capite non dolet, nec difficulter respirat, nec oris ulla accusatur amarities, nec nausea, nec sordes in lingua comparent; ad noctem febris augetur. Quarta, haec minor est hesternâ; paucae ac rubrae ad mentum pustulae, — sub vesperis latiores ad thoracem maculae, comparent. Sequitur diarrhoea, et ad noctem sanguinis e naribus fere libra sub tussi ac inquiedine effluxit, nec in insulam concrevit. Quinta, blande transpirat, febris moderata, tussis adaucta, plures in pectore nunc maculae prodierunt, cessat diarrhoea; sed cruor iterum e

nari-

naribus, cum aquae calidae per caput decurrentis sensu, atque aliqua in lipothymiam propensione, destillat. Ad vesperas febris increscit, sed tussis moderatur. Sub nocte calor augetur, gulae dolor accedit: sed somno fruitur aegrotus. Die sexta, sanguis iterum ad libram e naribus prorumpit, ac in vase susceptus concrescit. Pulsus nunc pleni, sed molles, frequentes; dolor nullus ad caput, vix ullus ad fauces; respiratio, si tussim excipiamus sat multam, liberrima. Morbillorum nunc plura in cute observantur exanthemata, oculi prurientes, ac rubri. Ad vesperas horripilatio succedit, augetur calor, arteriae pleniores, ac frequentius pulsant; facilis respiratio. Augetur morbillorum ad thoracem, ac nova comparet ad brachia eruptio. Rarior quidem tussis, sed magna nunc pectoris oppressio, difficultas spirandi succedit. Tunditur hinc vena, sanguinisque educitur libra. Aliqua post hoc lipothymia, cum jactatione, difficultate spirandi, ac pulsu parvo, inaequali insequitur; mox vomitus accedit, a quo pulsus insurgunt, ac minus frequentes, pleniores redduntur. Sanguis tenui mox corio obducitur. Sub optimo, ut videbatur, aegrotantis statu, novae mox ac prioribus graviores lipothymiae inopi-

nato ordiuntur: sed insecuto demum quatuor horarum somno, hae turbae sedantur. Die septima, tussis minor, respiratio facillima, sternutatio, licet perviae nunc et liberae existant nares, frequentior; pulsus molles, pleniusculi. Sed hac etiam vix elapsa nocte, copiosa morbillorum, ad faciem iterum et brachia, scd et ad tibias et crura, contigerat eruptio. Versus meridiem denuo sat gravis respirandi aegrotantem difficultas, post horae interim quadrantem cessans, invadit. Solvitur jam alvus, vomitusque cum emolumento subsequitur amarus; sed redit mox suspiriosa ac difficilis, mox iterum in facilem commutata, respiratio. Pulsus nunc pleniores, frequentiores, calor major, ac dolor ad oculum, variolis quondam sat male tractatum, comparent; facies rubra, non tensa, ac tussis moderata, sed tendinum subsultus observantur. Post meridiem, suspiriosa iterum ac difficilis in facilem, naturalem, et mox ex hac in illam, convertitur respiratio; sed post quatuor modo horas jactatio magna, binique amarae materiae sequuntur vomitus. Remittunt nunc iterum symptomata, et alvus sponte excernitur; post paucas vero horas, convulsio spastica tum faciem totam, tum manus pedesque invadit, ac altos exprimit

aegroto clamores. Sequitur haec tertius nunc vomitus, alvumque denuo exonerat aegrotus. Porrigitur liquoris anodyni, laudanique liquidi, quadrihorio quovis repetenda, portio; sub quorum usu pacantur symptomata, ac levi manuum praegresso frigore, morbillorum rursus in superficie augetur copia. Ad noctem oritur molestus in ore non sicco siccitatis sensus, ac hauriendi potus sine siti necessitas: quam novae mox inquietudines, respiratio suspiriosa, defectionis sensatio, brachiorum, manuum, genuumque convulsio ac spasmus, excipiunt. Pulsus, nec fortes, nec debiles, centum in primo minuto ictus vix superant; nec ulla nunc tussis aegrotantem divexat. Post horam somnus et facilis respiratio: sed insomnio, ac amissi sanguinis fallaci idea excitatus, debilitatem accusat, ac lipothymias futuras veretur. Has tamen nec pulsus, nec alia praedicunt symptomata. Morbilli ad faciem copiosi, adhucdum rubent; in thorace aliqui pallescere videntur. Desideratus tandem ab opio inducitur somnus. Die octava, urina turbida, jumentosa, cutis subhumida, calorque minor, respiratio libera: sed tussis sicca recrudescit aliqua. Morbillorum jam imminuitur rubor, et paucas post horas tum su-

dor universalis, copiosus foetidusque insequitur; tum puriforme ac multum in urinis praecipitatur sedimentum. Ab his mox febris fere omnis disparet, ac viscida quaedem per tussim sputa screantur. Pruritus nunc major, quam ipsa sub exanthematis eruptione, in cute sentitur. Arescunt plures in facie morbilli; ad noctem somnus, et, quae per totum hunc morbum paucissimae fuerunt urinae, hae magna satis minguntur in copia, ac die nona sedimentum leve ac furfuraceum deponunt. Hac die, sub febre vix ulla, tussis iterum augetur, nec sputa sequuntur. Ad faciem nunc tandem desquamatio succedit, simulque dolor in aure dextra acutissimus insurgit. Hunc interim decem horarum somnus sopivit, ac decima sequente die sudor iterum sat magnus prorupit: quo pectoris artuumque morbilli sine ulla epidermidis desquamatione evanescunt, ac sub largo urinarum fluxu, nocturnoque sudore, salus integra tandem, post paucos a morbo dies, restituirur aegroto.

Hoc igitur pacto morbilli cum varia tum febre, tum aliis nonnumquam *complicantur* affectibus; ac magnam certe Medentis in causas istorum et effectus attentionem sibi exigunt.

§. 352. Tam communis inter homines, ac ipsae sunt variolae, aegritudinis rationem, non minus, quam de istis fatebamur (§. 335.), ignoramus. Proprium hic iterum contagium ex aegrotante in sanum, ad certas distantias, favente tum aere, tum necessaria hoc ad virus suscipiendum dispositione, translatum subesse, sat clare perspicimus: sed acredinis naturam ac primam originem, nisi vanae cui sufficiant hypotheses, indicare nequimus. Summam quidem hoc virus, *catarrhalis* adinstar materiae, cum membrana mucosa tam narium ac faucium, quam asperae arteriae, ac bronchiorum, affinitatem ostendit: nec tantum a *scarlatinae*, cum morbillis ab Auctoribus sat diu confusae, exanthemate, effectu distare observatur; sed utriusque acredinis diversa certe in multis natura est; et sicut *catarrhalis* quocunque non tempore eundem sibi hominem frequentius submittit, nec in cutis superficiem operatur materia, sic *scarlatinae* illa tam fixis ad cutem diebus nec unquam erumpit; tum habitu externo distinctam, longeque pectori infensam minus, nec tam extensam inter omnes, ac sunt morbilli, sed faventem magis *anasarcae* aegritudinem repraesentat. Cum *scrophuloso*, quod alii putarunt, acri, nos qui- Causae.

dem morbillis affinitatem non lubenter concedimus.

Prognosis. §. 353 In genere morbum plerumque leviorem morbilli sistunt, ac saepe sine quovis artis auxilio apud plebeios in salutem terminantur. Interim, quod de *scarlatina* datum est (§§. 295. 298.), hoc et de *morbillis*, feliciter licet jam superatis, valebit monitum: reliquias scilicet istorum magis, quam exanthema ipsum, aegrotantibus esse timendas. Quae nempe cutis hydrops in illa, — hoc copiosa in istis tubercula, vomicae pulmonum, peripneumoniae, ac phthises, haemorrhagiae, sudores colliquativi, diarrhoeae chronicae, gutta serena, ophthalmiae, corneae obscuratio ac ulcera, vel aliae metastases, glandularum infarctus, atrophia, caries, ac interdum gangraenae, inducunt pericula. Rarius haec a morbo leviori, — sed post malignum frequenter occurrunt; nec in illo morbi partem spernendam *reconvalescentia* constituit. Tam praeceps, quam tarda nimis exanthematis eruptio, graviores indicare morbillos consuevit; sed vel simplicissimam aegritudinem tum calor nimius, tum frigus incaute admissum, in perniciosam convertunt, Ab eruptione febrim

moderari ac tussim: hoc, sicut perrarum, — sic salutarem aegrotantibus exitum promittit. Sed quovis sub exanthematis decursu febris ipsa rem decidit. Quam scilicet, variolis licet rarius, *nervosam* sibi morbilli, favente huic coelo, adsociant (§. 350.); haec strages, quas illae vix edunt, ac funera centena *maligna* sibi parat. Ex ipsa jam, quam dedimus, istorum descriptione, haec satis discrimina patent. Sed *inflammatoriae* interdum febris huic acredini junctae, ac forte neglectae, aut calidioribus irritatae effectus, infensos morbillis exitus praeparare cernuntur. Summus ad cutem calor, nimiusque exanthematis, oculorum rubor, dyspnoea major, tussisque ferina, deliria, coma somnolentum, ac impetuosa cordis ac carotidum pulsatio, hos magis confirmant. Tumidus aegroti aspectus, morbilli pallidi, subflavi, lividi, aut atri, — vel intermixtae his ipsis petechiae, ac maculae sanguineae, faucium, ut in *scarlatina* (§. 296.), gangraena, copiosus ac vi morbi expressus sudor, aut haemorrhagia effrenis, diarrhoea profusa, aut dysentericus alvi fluxus, extremitatum frigus, — si plura ex istis concurrant, vicina mortis pericula praedicunt. Plures ad nonam fere morbi diem,

— tardius non pauci hoc à morbo necantur. Majora in adultis, et quos spirituosi potus delectant, discrimina occurrunt. Praeceps morbillorum ad interiora reversio innumera aegrotantibus damna inferre consuevit. Diarrhoea moderata, aut abundans urinae fluxus, haec ipsa praevertunt. Biliosus ab eruptione jam absoluta vomitus quamplurimis conducit; tussis ex sicca in humidam, — nisi tarda, et suspecta, conversio, ac vaporosus in cute mador, laetiora praedicunt.

Cura morb. benign.

§. 354. Vix aliam morbilli, qui benigne incedunt, quam levior scarlatinae morbus (§. 299.), medelam exspectant; nec atmosphaerae hic frigus, in variolis tam proficuum, aegrotantibus conducit. Sed et nimius hic calor obest, et ab exaestuante regimine, a praepostero corporis vix desquamati refrigerio, a neglecta in reconvalescentibus tussi, quamplurima in illis, quos sponte sanasset natura, discrimina resultant.

Sub mitioris hinc morbi aspectu, frigida sibi caveat aegrotus ab aura, ac majorem transpirationis, quam in variolis, curam solicite assumat. Extremus simul vitetur calor: leviter coopertus in lectulo quiete decumbat, ocu-

losque a luce defendat aegrotus. Pro potu, lac aqua remixtum, infusum sambuci cum lacte, istius serum, decoctum hordei cum oxymele, aut tenuis emulsio; — leviora pro victu, conducunt.

Sub *inflammatoria* morbillos, comitante febre (§. 349.), jam in primo illorum stadio, atque in tenerioribus adeo infantibus, unicum in venaesectione remedium ponatur oportet. Hac etenim non impeditur, sed promovetur exanthematis eruptio; et profusae nimis, quas natura hinc inde excitat, praecaventur haemorrhagiae. Major istius erit necessitas, cum, sub tussi violenta et arida, quasi pleuriticus thoracis dolor, ponderis in pectores sensus, cum gravi dyspnoea, ac potioribus peripneumoniae signis (§. 186.) occurrant: quo certe in casu, venaesectio, pro aetatis, virium, ac vehementiae febrilis ratione, repetenda, et quae alibi docuimus (§. 198.), auxilia sat prompte, non tamen sine quovis ad exanthematicam aegritudinis naturam respectu, subministranda sunt. Tenellis ac primae aetatis infantibus sanguisugae post aures positae interdum sufficient; sub graviori tamen malo, nec in istis venaesectio praeteriri sine damno potest, ac sanguis hoc in Morbill. infl.

stadio emissus ab illo, quem fundere peripneumonici solent, non observatur diversus. Tepidus aquae vapor, decoctum antiphlogisticum, emulsio Arabica cum nitro, collutorium emolliens, ac faucium ariditatem et spasmum demulcens linctus, clyster, praecipua hic constituunt remedia. Quod si, factis jam venaesectionibus, effrenis ad noctem tussis urgere continuet, tunc emulsio Arabica cum haustus narcotici (N. XXXVII.) uncia, aut cum opii grano unico, remixta conducet.

Quocunque vero morbillorum sub stadio inflammatoria aegrotantem divexant symptomata, et vel facta jam exanthematis in cutem depositione, vel ejusdem ad interiora reversione, vel sub media epidermidis desquamatione, mox ad venaesectionem, et ad praedicta recurrendum est auxilia: nec ob tussim aridiorem, et sputorum visciditatem, aut defectum, ad irritantia, ut vocant, pectoralia, ad kermem mineralem, oxymel scilliticum, gummi ammoniacum, sine damno recurritur; sed illa, quae relaxant, demulcent, ac inflammationi resistunt, potissimum indicantur.

Facta jam cutis desquamatione, aut disperso sine ista exanthemate, leve interdum evacuans, ex manna sero lactis soluta, conducet.

Si cum *gastricae* febris symptomatibus (§§. 100. — 102.) morbilli jungantur, tunc probe distinguendum est, num haec ipsa, quod frequenter contingit, ex sola nervorum per contagiosam materiam irritatione, vel a consensu dependeant. Insignem hoc in casu ab emeticis ac purgantibus noxam patientur aegroti; sed sub anni constitutione biliosa, sub evidenti signorum ex saburris apparatu, lene, incipiente vix morbo porrectum, emeticum, ac blanda intestinorum ope mannae, vel olei non rancidi evacuatio, potissimam curae partem constituunt, ac difficiles sub morbi fine diarrhoeas, ipsasque haemorrhagias potenter avertere, exanthematis in cutem depositionem promovere observantur. Sub quovis haec remedia indicari possunt morbillorum stadio; ac febris hic major, quam exanthematis, quod de variolis jam dictum est, habenda est ratio. Cura morb. gastr.

Hinc et sub *nervosae* febris cum morbillis ingressu (§. 350.), in istam quaevis ponenda est attentio, ac ea ipsa fere, quam in maliguis consuluimus variolis (§. 342.), adhibenda est methodus. A venaesectione igitur et ab antiphlogisticis hic protinus abstineatur remediis, ac quovis sub stadio, nisi pectoris forte summa oppressio ac spirandi difficuitas abs- Cura morb. maligu.

terreat, ad Peruvianum confugiendum est corticem. Sub majori dyspnoea tussique arida, in succiplenis subjectis, ad cucurbitulas, inter scapulas applicandas, — in aliis, ad vesicantia, sinapismos, ad serpentariae Virginianae, senekae radicum infusa, ad pulveres ex kermete cum camphora, ad vapores ore hauriendos, recurramus oportet. Sub virium dejectione majori, praeter sat generosas laudati corticis doses, vinum imprimis cordiale, camphora, arnica, contrajervae radix, vesicantia in auxilium trahantur. Sub majoribus nervosi systematis turbis, a moscho, ab aethere vitriolico, ac ipso demum ab opio, — in genere vero ex illis, quae in *nervosae* febris cura laudavimus (§. 94.), subsidia petantur.

Sympt. cura. §. 355. Fortioribus, quae hoc in morbo occurrunt, symptomatibus, ex eorundem indole ac origine cognitis, opportuna cuivis opponantur remedia. Summa hic oculorum imprimis habenda est ratio, ac positis in loco obscuro aegrotis, si forte major ad illos pruritus ac dolor observentur, aut infusi aquae sambuci vapor, aut tepida ex lacte ac malvae decocto fomentatio, conducent. Sub majori forte oculorum phlogosi, ac sub deliriis, inflam-

mationem encephali hoc sub signo facile minantibus, tum hirudinum ad tempora, tum cucurbitularum post aures scarificatarum, ac aliorum, quae febris natura indicabit, requiritur usus. Sub graviori faucium affectione, demulcens linctus (N. XXXVIII.), aut collutorium, ac frequens vaporis àquosi inspiratio, hirudines, linimentum volatile, cataplasma emolliens, vel et rubefaciens remedium ad collum, indicantur. Vehementiori ac somnum omnem dispellenti tussi, nisi latens in pulmone id vetet inflammatio, haustus narcoticus cum emulsione Arabica porrectus medetur. Sub effreni ac fere continuo vomitu, nisi ab exanthematis eruptione moderetur, similia, ac imposita epigastrio theriaca, conducunt. Diarrhoeam profusam lac vaccinum, ut de variolis jam dictum est (§§. 339. 342.), porrectum, vel et opium, cohibebunt. Nimiam forte in morbillis haemorrhagiam, quemadmodum jam alibi (§§. 97. 342.) docuimus, sed caute, compescimus. Si forte ex intestinorum phlogosi hic fluxus derivetur, tunc unicum venaesectio subministrabit remedium; ac abdominis fomentatio, clyster emolliens, dolores moderabunt. Quae vero diarrhoea nec vires deprimit, nec fere aliam, quam ex sa-

burris originem agnoscit, haec nullis sedetur oportet remediis. Si morbilli ex cute evanescant, ac grave quoddam ab istis symptoma succedat: tunc habita causae, quae exanthematis reversioni subest, atque effectuum ratione (§. 290.), nunc venaesectio, nunc balneum, nunc vesicantia, nunc alia indicantur remedia.

Sic et, facta jam cuticulae desquamatione, pro varia febris praegressae ratione, nunc, praeter majorem transpirationis curam, vel nulla, — vel contraria sibi protinus, ut venaesectio, evacuantia, diuretica, roborantia, etc., prout de scarlatina jam monuimus (§. 305.), requiruntur remedia. Similia de tussi, ac lenta febre ex morbillis reliqua, dicantur oportet: in qua nunc parvae, saepiusque repetitae venaesectiones, evacuantia, antiphlogistica, vel et opium, nunc cortex, setacea, nunc lichenis Islandici, nunc lactis cum aqua selterana remixti usus, conducunt.

Inocul. morb. §. 356. Cum vero tam fatalem hominibus morbilli, quam ipsae variolae, hinc inde morbum offerrent, iisdem timoris inducti principiis hunc sibi quidam, ut variolas innumeri solent, per artem communicari, ac se *inocu-*

lationi morbillorum, quin ideo multi hoc felicioris licet exitus exemplo ad ausus similes excitarentur, submitti voluerunt. Sanguinem nempe ex cutis, quam confluentes morbillorum maculae obsidebant, vulnusculo susceptum, aegrotantis salivam, aut lacrymas, aut desquamatae epidermidis furfures, gossipio suscepta, sani hominis aut laesae, aut etiam integrae cuti admovendo, infricando, morbillosum huic virus inserere, ac mitiores hoc ipso morbillos, quos praesens forte maligna epidemia non daret, communicare valemus. Sed cum rariores longe morbilli, quam variolae, strages edere consuescunt, hinc nova operatio, a pluribus neglecta, augmentum non cepit nec vigente indolis benignae morbillorum constitutione, aut contagio a civitatibus exule, ut majoris res ponderis commendari meretur. Aliud vero, quotiescunque *maligni* apud vicinos grassantur morbilli, dicendum erit; ac non minora tunc istorum, quam variolarum inoculatio, Mortalibus promittit beneficia.

ORD. II. GEN. IV.

PEMPHYGUS.

Definitio. §. 357. Exanthema, quod a Recentioribus *Pemphinx*, aut *Pemphygus*, vel et *febris bullosa*, *vesicularis*, appellatur, in febre nunc ista, nunc illa, rarius sine manifesto ejusdem indicio, sub forma vesicularum pellucidarum, serosarum, flavescentium, variolarum, nucis avellanae, aut ampliori extensione elatarum, in cute nunc universa, nunc partis modo unius aut alterius, efflorescit, brevique tempore aut in duram ac verrucosam substantiam corrugatur; aut ruptum, et seroso lymphaticoque liquore liberatum, maculas ex rubro lividas, vel atras, crustis varii coloris hinc inde cinctas, nec nisi raris in casibus foveolas, aut cicatrices, relinquit: — hoc nobis exanthema *Pemphygi* sub nomine venit.

Divisio. §. 358. Huic igitur generi exanthematum (§. 357.) non minus vix cognitum Veteribus, Posteris sat raro, et nobis ipsis non nisi

bis conspectum morbum, — quam *variolas*, quas *spurias* nominare placuit Auctoribus (§. 329.), atque sic rariorem sane, nec facile epidemicam ejusdem morbi speciem, Recentiorum *pemphygum*, — et frequentiorem alteram, variolis nec quidquam, nisi habitu externo ac nomine inepto affinem, subjugamus; primamque speciem *pemphygum ampliorem*, — secundam vero *pemphygum varioloden*, eamque aut *vesicularem* (variola spuria emphysematica, aut crystallina, aquosa, varicella Auctorum), aut *solidescentem* (variola spuria verrucosa, acuminata, sicca, dura, ovalis Auct.) appellari vellemus. Illam quidem, plerumque ut symptomaticam, ac febris utplurimum vel *gastricae*, vel *nervosae* effectu progenitam, atque hinc vel ut *benignam*, vel *malignam* agnoscimus; ultimam vero speciem (P. variolodes) propria fere cutis, ac contagii specifici, sed a variolarum illo distincti, actione generari opinamur. Ipse, quem *ampliorem* vocavimus, pemphygus, nunc sine febris interdum ac morbi alterius manifesti connubio, nec tamen ideo semper insons, sed interdum malignus, efflorescit; nunc, casu certe rarissimo (§. 359.), *hystericam* habere indolem observatur. Quem *Helveticum* alii di-

xerunt pemphygum, hic ad *scarlatinae* speciem *ulcerosae* (§. 296.) pertinere videtur.

Pemph. ampl. febrilis.

§. 359. Qui igitur ex febre propullulat pemphygus, ille, miliarium, petechiarum adinstar, vel *inflammatoriae*, vel *gastricae*, vel *nervosae* adipiscitur naturam, ac incertis sane morbi principalis diebus, sub malignorum, vel, ut semel nobis se obtulit, sub non tam gravium symptomatum *gastrico-nervosorum* cohorte, bullarum aut hydatidum sub forma in cute sine manifesto emolumento, ac interdum cum morbi ipsius augmento, erumpit. Hoc ipso tamen, quo typis praesentem de pemphygo articulum committimus, vir robustus triginta annorum, gravi morbo affectus, in *clinico*, cui praesumus, *Instituto* decumbit. Tertia hic aegritudinis die, secta jam semel in nosocomio vena, a nobis eligitur curandus. Gravem aegrotus in hepatis regione dolorem, ab attactu adauctum, cum febre vehementi, pulsu durissimo, pleno ac frequenti, nobis offert. In dextro hypochondrio non parva tensio, sed tussis nulla, nec major, licet sub inspiratione ad hepar dolor increscat, respirandi difficultas, nec scapulae aut claviculae consueti in hepatitide cruciatus occurrunt. Mox sanguinem sat copiosum e

vena profundimus, qui corio brevi tempore obductus coagulatur. Jam dolor ad hepar disparet, ac insigne ad thoracem pondus cum tussi, ac singulis peripneumoniae vehementioris symptomatibus, comparet: hinc continuante sic morbo, et crescente in dies discrimine, ad duodecimam usque pervenimus venae sectionem. Sed decima tertia rebellis aegritudinis die, manuum tremores tendinumque continui subsultus, cum summo aegroti pallore, ac magna debilitate, observandi occurrunt. Haec interim, cum eadem in pulsu durities, eademque respirandi difficultas urgerent, non adeo curamus symptomata; et ad decimam quartam usque morbi diem ter iterum venam aperimus: quo tempore calor ac dyspnoea quodammodo imminui, ac sputa tenacia facilius prodire, videbantur. Decima sexta vero morbi non parum jam declinantis die, *pemphygus* ad dorsum, quo forsitan loco jam heri effloruerat, nobis tandem se prodit, atque copiosae, solitariae ex albo flavescentes, tenui sub epidermide fluctuantes, ac levi cutis rubore sat late circumseptae pustulae, avellanae magnitudinem habentes, non pellucidae, sed subalbo, puriformi liquore repletae, a media fere spina ad os sacrum usque utroque ex latere prorumpunt, ac corpo-

ris in dorso decumbentis pondere hinc inde compressae flaccescunt. Ad noctem nova iterum, ad coxas extensa, pustularum minorum, variolis maturis fere similium, ardentium, jam dicto humore puriformi plenarum, ad coxas contingit eruptio. Quas heri conspeximus hydatides, hae jam fere omnes conciderunt, ac tenui, flavescente crusta obtectae, vix ullam in cute ambiente rubedinem ostendunt. Sputa simul aegrotus multa puriformia cum facilitate ejecit, ac febris vix non omnis evanuit. Hic igitur aegrotus *pemphygi* vere *critici* rarissimum, ut opinamur, exemplum offert, ac ad nullam hoc exanthema febrim restringi confirmat.

Varia autem humoris in phlyctaena contenti, nec tamen vere purulenta, conditio observatur; ac ad basin vesicae nunc rubor, nunc nulla in cute comparet mutatio, sed ardor ac dolor plerumque sentiuntur. Post paucos vero dies contentus in vesica humor aut resorbetur, ac epidermis quasi combusta arescit, in crustam contrahitur, et in squamas demum aut furfures fatiscit: quo in casu infelix visceribus metástasis perniciem subinde minatur; — aut, rupta hydatide, humor idem exstillat, ac similes, quam in erysipelate pustuloso (§. 282.), mox crustas producit, ab ichore vero subtus

latente cutis ipsa hinc inde corroditur; aut inflammatam saltem lividamque, decidentibus crustis, superficiem ostendit.

Rarior sine febre pemphynx existit, atque tunc vel benignum, vel in casu, quo febris deesse *videbatur*, malignum, ac paucos post dies lethalem fuisse, observationes testantur. Pemph. apyr.

In sacra virgine, convulsionibus hystericis a multis jam retro annis vehementer vexata, hoc ipso, quo haec scribimus, tempore, in urbe vicina, sanitate, ut videbatur, restituta, jam saepius in parte nunc ista, nunc illa, dolor ac ardor tam insignis excitatur, ut aegrota *vivum sibi ignem hanc corporis ad plagam applicari*, per horas modo sex, modo decem, et ultra exclamet, ac prae dolorum vehementia in ejulatus continuos rapiatur, ac furiat. Ad attactum pars ipsa, ardoris sedes, prae aliis calere observatur; sed quaecunque aut frigida, aut alia applicantur remedia, ardor idem doloque continuant; donec, quo loco hae praecipue urgebant, vesica nunc minor, nunc ovi magnitudinem adaequans, sero limpido ac flavo repleta, e cute exsurgat: quo facto, mox ardor disparet, ac evacuato humore, tam cita, quam a vesica per cantharides inducta, cutis, ac sanitatis recuperatur integritas. Pemph. hyst.

Pemph. variolodes.

Quas *spurias* appellant, *variolae*, seu *pemphygi variolodes* pustulae, hae, imprimis *vesiculosae*, cum variolis aspectu conspirant; et cum eodem, quo istae, tempore regnare consuescant, incautis pro hoc morbo, aut pro *secundis* variolis frequenter imponunt: sed, sub febre mitiori, secunda jam die, utplurimum in dorso, apud alios in facie, nunc simul, nunc impetu diviso, discretae erumpunt, et ad pisi magnitudinem, late circa marginem rubrae, citissime excrescunt. Post nychthemeri fere spatium, jam seroso replentur ac turgent liquore, nunc pellucido; aquoso, nunc flavo, nunc puriformi; quarta, aut quinta fere die rumpuntur, tenuique crusta obtectae, hanc ipsam tam cito abjiciunt, ut vix unius hebdomadis, aut minori intervallo, jam omnis, — non praeservans interim a variolis, aegritudo terminetur; nec foveas, nisi raro, in cute relinquat. Quas *solidescentes* vocavimus ejusdem speciei varietates (§. 358.), illae quidem tum verrucosae, tum acuminatae, et ovales, ob liquidae materiae defectum, a pemphygo excludendae viderentur: sed aequalis cum *vesicularibus* decursus, consueta cum istis societas, ac cita, non sine praevia ubique exulceratione, exsiccatio, easdem a pemphygo separari non sinunt.

§. 360. Non aliae *pemphygi amplioris* ac *febrilis* causae, quam illae miliarium (§. 324.), et febris, ex qua ille scaturit, subesse videntur: ac istius non minus, quam *non febrilis* speciei, ad primas non raro vias origo haerebit. Nervorum interim imperio non pauca debentur exanthemata (§. 276.); atque pemphygi exemplum *hysterici* (§. 359.), ac observata sine febre hujus morbi malignitas hoc ultro confirmant. Quam *pemphygus variolodes* agnoscat genesin, hoc obscuris involvitur tenebris: sed quamvis hunc variolarum non raro delectet societas, vix tamen illum ex degenerato istarum semine derivare licebit. Causae.

§. 361. Ex ipsa morbi, de quo loquimur, expositione (§§. 358. 359.), ejusdem jam satis eruitur significatio. Frequentius pemphygo cum febribus *nervosis*, quam cum aliis, connubium videtur: et hinc major exanthematis in quibusdam jam satis intelligitur lethalitas. Qui febre caret, hic raro cum discrimine pemphinx incedet. Nulla certe *pemphygum variolodem* circumdant pericula: sed ne cum *abnormi variola* (§. 332.), a qua minus, ac ab alia, abludit, confundatur cavendum est. Prognosis.

Cura. §. 362. Experientiae propriae parum in *pemphygo ampliori* curando offerendum habemus. Quos cum *gastrico nervosa*, et cum *inflammatoria* incessisse conspeximus, hos remediis, quibus febri succurritur, non aliis curavimus et ipsos; et sic morbo principali major, quam exanthemati, attentio vix non ubique concedenda videtur. Si forte vehemens ad cutem irritatio compareret, aut gangraena huic ipsi accederet: tunc methodum in pustuloso erysipelate commendatam (§. 290), et quae in gangraena laudavimus (§. 136.), remedia, ex analogia profutura crederemus. Insignes *aceti bezoartici* in epidemia, quae *Pragae* quondam grassabatur, observatos effectus miramur quidem: sed hos explicare non magis, quam negare non audemus. In *pemphygo hysterico* (§. 359.), praeter alia, ab experto jam Medico porrecta antispasmodica, opium proposuimus cum moscho: sed num recto id fecerimus consilio, hoc tempus docebit. *Pemphygus variolodes*, nisi cum alio forte morbo complicatus, vix alium sibi, quam naturam, pro Medico exposcit; ac victu moderato, potu diapnoico ex infuso sambuci ac lacte parato, vel et haustu salino, ac blando interdum purgante, superatur.

ORD. II. GEN. V.

APHTHAE.

§. 363. *Aphtharum*, ut *symptomatis febrilis*, alibi jam frequens injecta est mentio; et, nisi tales, aut nisi aliorum forte morborum, ut syphilidis, scorbuti, dysenteriae effectu, in *adultis* hae ipsae perraro comparent. Sed alia hujus affectionis apud *neonatos* est ratio: ut in quibus haec ipsa, febre non raro anterior observatur, ac *idiopathicam* in multis naturam ostendit. Quae vero in illis aphthae febrim ut symptoma sequuntur, hae vix non *endemicam* sub coelo humidiori ac frigido manifestant indolem; ac meridionales apud populos sat raro, nec viso nobis a septem nunc annis in *Italia* exemplo, occurrunt. Infantum aphthae in orphanotrophiis, corotropheis, hoc sub coelo non minus, quam sub alio, occur- Natura et diversitas.

runt. *Epidemicam* certe et aphthae febrium sequuntur naturam, atque sub certis anni constitutionibus, quod de petechiis, miliaribus, jam diximus, evitari per artem vix queunt. *Nervosae* interim, atque *gastricae*, maxime vero *pituitosae febris* (§. 101.), societatem hae quaerunt, ac neglecta in illis saburrae abdominalis evacuatione matura, vel exhaustis a morbo viribus, lubenter occurrunt. Num vero recto aphtas ad exanthemata revocemus consilio, de hoc, eo quod suam in pelle externa sedem vix figant, dubitare quis posset: ast forte unicum hoc, de quo satis constet, *exanthema internum* appellari meretur; ac praeter oris, labiorum, gingivarum, buccarum, palati, linguae totius, ac pharyngis superficiem, — in oesophago, ventriculo, intestinorum tubo, ad ani demum confinia, ac ad ipsa genitalia, effloruisse, experientia confirmat.

Definitio. §. 364. Hinc *aphthae* symptomaticum in adultis, apud infantes primarium plerumque *exanthema internum*, ad oris praecipue antrum incerto tempore prorumpens nobis offerunt: cujus natura in papulis subalbis, cinericiis, sub epidermide elevatis, subrotundis, lenticularibus, vel minimis, glutinoso ac puriformi

liquore repletis, nunc solitariis, nunc in pellis figuram coalescentibus, mox in crustulas deciduis, moxque renovandis, consistit, et cujus effectu ciborum in ore subactio, aut lactis suctus, deglutitio, difficulter et non sine dolore absolvi queunt.

§. 365. Aphtharum non eadem ubique sunt symptomata: sed pro morbi aut *primarii*, aut *secundarii* natura, ac pro febris, quam aphthae sequuntur, indole, diversa observantur. Symptomata.

Infantes, imprimis neonati, quos hic morbus invadit, aspectu quidem sani, mox somnolenti, aut prorsus insomnes, ac inquieti, arreptam vix labris calentibus dilectam alias mammae papillam fastidiunt, atque ploratu dolorem, difficilemque lactis suctum, deglutitionem, significant. Interea copiosior in multis urinae excretio contingit, ac alvus minus, quam antehac, respondet. Augentur anxietas, inquietudo, ejulatus; sitimque majorem uberum frequenti amplexu, — sed simul obstacula sugendi, toties repetita mammarum repulsa, exprimit misellus. Calorem oris, buccarum, vel ipsa matris persentit papilla, digitusque huic cavo commissus sicceseentem lin- Aphth. primar.

guam, ac aridos salivae fontes offendit. Alias vix haustum, urgente siti, jam vomitu restituunt, lac grumosum; aut bilem sinceram oris cavo expellunt, ac febris interna urentis symptomata produnt. Post tres, quatuorve jam dies, paucae hinc inde ad labia, gingivas, ad linguam, aphthae prorumpunt; ac sub continuo symptomatum augmento, sub privati alimentis ac somno corpusculi tabescentis ac pallidi effectibus, sub imminuta tandem urinae, nunc acrioris, ac lixiviosae fluxu, sub diarrhoea viridisque ac foetentis alvi excretione, sub pertinaci singultu, voce rauca, clamores suffocante, copiosiores in ore siccissimo erumpunt, decidunt, iterumque renovantur, se mutuo tangunt, in pergamenam quasi chartam confluunt, faucesque obducunt ac claudere minantur pustulae: primum quidem albae, ac margaritarum fere referentes nitorem; tandem vero flavae, cinerescentes, fere brunae, aut lividae, excoriatae, cruentae, foetentes, ac, mortem lentam praedicentes, atrae.

Aphth.sympt. Quae in adultis, aut in tenera etiam aetate, sub febribus diversis, imprimis gastricis, pituitosis, aut gastrico - nervosis, sub dysenteria, diarrhoea chronica, prorumpunt aphthae: hae tempore incerto, ac sub vario prin-

cipalis morbi apparatu, citius tardiusque in conspectum prodeunt. Saepius, priusquam hoc fiat, singularem aegrotus in epigastrio oppressionem, aut rei in oesophago haerentis sensationem accusat, singultum experitur frequentem, ac tandem de faucium dolore ac impedito ciborum potusque transitu conquestus, in his ipsis, depressa linguâ, *ascendentem* ex profunda pharynge aphtharum cohortem ostendit; ac imae primum fauces, linguae radix, mox velum pendulum, uvula, palati fornix, gingivae, ac totum sic oris antrum, crusta alba, densa, splendente, subjectis partibus nunc laxe, nunc tenaciter adhaerente, obducuntur. Alias ipso in oris cavo principium morbi manifestatur, ac aphthae, primum discretae, sensim sensimque confluere, ad fauces dilatari, ac, docentibus id partium sensu molesto, ardore, dysphagia, dein nausea, epigastrii oppressione, singultu, per oesophagum ad ventriculum *descendere* videntur. Insignem non modo aphtharum copiam quotidie per alvum excretam, sed et aphthas a morte his partibus, intestinis tenaciter adhaerentes, observarunt alii, et praesens in multis aphtharum ad anum numerus, ac summa intestinorum ex iisdem deciduis sensibilitas, facilisque a le-

vi purgante hypercatharsis, obsessam aphthis, et excoriatam, horum viscerum superficiem testantur abunde. Post breve interdum tempus, oris hae pustulae jam sedem suam, ac illaesam, ut videtur, nitidamque linguae, orisque substantiam, vel sponte, vel linteo abstersae, sub copiosa in multis salivatione, relinquunt; sed paucis ab horis, bis, terve in dies renatas, cum aliis has ipsas conspeximus; ac per multas sic dies decidunt, redeuntque, vel fixe his partibus adhaerent: donec aphtharum colore ex albo in cinereum, obscurum, vel et atrum mutato, ac siccissima, nigraque oris antrum obtegente crusta, sub voce deleta, tussi sicca, respiratione difficili, ac brevi, sub continuo fere, ac suffocationem minitante singultu, interdum sub tenacissimae pituitae, aut bilis porraceae vomitu, sub abdominis meteorismo, ac foetidissima diarrhoea, facie pallida, cadaverica, lentam properetur ad mortem; ac oris, faucium, oesophagi, ventriculi, intestinorumque, gangraena desideratum aegrotis vitae miserabilis imponat terminum.

Causae. §. 366. Aphtharum febrilium causae ab illis febrium, sub quibus occurrunt, et a mi-

liarium, petechiarum rationibus (§§. 317. 324.) vix differunt. Utplurimum neglecta sub morbi initio saburrarum evacuatio, aut incognita constitutionis annuae natura, huic phaenomeno ut causae subsunt; ac frequenter ex praepostero adstringentium opiique in dysenteriis usu haec mala ad fauces nascuntur. Hinc specifica in producendo hoc exanthemate non requiritur materia; ac in ipsis adeo intermittentibus, in febre lenta et hectica, sub mercurialium usu, scorbuto, sub morbillis ac variolis frequenter hae pustulae diverso ab acri oriuntur.

In pueris neonatis meconium, tenui ac blande evacuante matris colostro, aut medicamento opportuno, non satis expulsum; lac pingue, aut nimium, stomachoque grave, aut mala qualitate infensùm; tenacia, teneroque puerorum ventriculo non subigenda alimenta; praematurum lactis in ore pueri ad ubera obdormientis coagulum, neglecta oris, totius corpusculi, velamentorum, linteorum, atmosphaerae ipsius mundities, transpiratio suppressa, facileque pedum in pueris refrigerium, etc. ut aphtharum causae adduci merentur. In genere hic morbus in orphanotrophiis, paidocomiis, hominumque miserorum,

immundorumque familiis frequenter, rarius vero apud infantes, quibus ora, corporisque superficies quotidie purgantur, occurrit.

Prognosis. §. 367. Magna mortalitatis apud neonatos ratio in aphthis habetur, ac endemicum fere istae in paidocomiis aegritudinem sistunt. Quo vicinior partui aegrotulorum est aetas, eo majora ex aphtis pericula his imminent. Sat levis interim in multis hic morbus observatur; ac sub recta cura hic saepe duarum, triumve, spatio hebdomadum non difficulter superatur. Ex ore sugentis infirmo, in uberum papillas, et ex istis in sanae prolis fauces, non raro aphthae transire observantur. Sine proximo contactu communicari hunc morbum, non facile concedimus. Febrilium aphtharum, ex illa morborum, quibus istae accedunt, petenda est prognosis: et cum raro, si unquam, hae *crisin* efforment; quae in febribus aphthae comparent, majora sane istarum pericula significant. Sub quavis interim aphtharum specie, quo partibus profundius inhaerent, — quo plures simul ex istis propullulant, — quo propius sibi cohaerent, ac magis imas obtegere fauces, et ex oesophago ad ventriculum, intestina de-

scen-

scendere; aut ex istis ad pharyngem ascendere videntur, — quo tenacius palato adhaerent, — quo saepius revertuntur, et quo major ab illis ardor, dolor, aut tussis, difficultas spirandi, sugendi, deglutiendi occurrit, — quo siccior oris sub aphthis est conditio, — color istarum quo magis ab albo recedit, — quo major oris excoriatio ac foetor insequitur, — quo fortior illas diarrhoea circumdat, corporisque vires quo magis labescere videntur: eo majora hoc ab exanthemate aegrotantibus pericula instant, eoque certior aegrotantium per tabem lentam, per convulsiones, aut per ipsam gangraenam praevidetur interitus.

§. 368. Aphthas infantum primarias prudenti praevenire consilio, Medicorum est. Potissima hinc in causis (§. 366.) evitandis, prophylaxeos momenta ponuntur: ut quae in matura evacuatione meconii, in lactatione materna, aut in nutricis non adultae, sanioris, ac sobriae, non iracundae delectu, in recta alimenti pusionis aetati, constitutioni, analogi distributione, in summa tum oris, tum corpusculi totius, linteorum, atmosphaerae munditie ac puritate, quaerantur oportet. Cura.

Plebejas nos saepe matres cum fructu ora prolium linteis, lotio non acri istarum madefactis, abstersisse conspeximus: sed simplex ac purior hic jam sufficit frigida; vel, cum oris jam calor major, aut mucositas hoc exigat, tunc praemisso uno, alterove enemate, ac balneo, praeter lene emeticum, post hoc vero mitissimum ex cichorei syrupo cum rheo, aut ex manna, evacuans, cum sacchari pauxillo in aqua soluto, aut cum raphani hortensis acrioris succo his ipsis aut melle remixto, oris cavum lavari ac frequenter abstergi conducet.

Praesentibus vero jam aphthis, tum interna, tum externa indicantur in pueris auxilia. Ab irritantibus certe hoc rerum sub statu abstinendum est. Emulsio Arabica (N. XV.) saccharo, aut syrupo althaeae edulcorata, pro medicina, — ac, si aqua diluatur, pro potu infantibus peraccommodato et nutriente inservit. A medicamentis nutrici, nisi haec ipsa aegrotet; porrectis, pro pusione nil bòni exspectamus. Si aphthae per oesophagum cum interioribus communicare, ac ventriculum, intestina obsidere, videantur: tunc *dauci carotae*, aut *rapae sativae* succus, aut radicis salep, seminum lini contusorum decocta aquo-

sa cum melle remixta conducunt. Si tormina, diarrhoea, vel convulsio infantem divexent: tunc abdominis fomentatio, ac haustus narcotici (N. XXXVIII.) emulsioni Arabicae superaddita portio indicantur.

Externa pro aphthis remedia apud infantes non sine discrimine, quod singula deglutiant, adhibentur. Mel despumatum, aut cum rosis, ut solent, decoctum, vel et syrupus mororum, cerasorum, cum acido vitrioli, ad gratum saporem, remixta, atque ter quaterve in die aphtharum superficiei illita, egregie conducunt. Vitriolum album ad grana decem, in aquae tepidae unciis octo solutum, si aphthae aliquoties in die cum eodem abluantur, similia praestabit. Confirmatae in aphthis virtutis est *borax* cum melle remixtus: hujus igitur ad scrupulos fere duos cum uncia mellis remixti, pluries in die infantis linguae superimponitur portio; aut idem remedium in aqua solutum, superaddito melle, oris cavo saepius illinitur. Parva quoque ejusdem remedii dosis ad stomachum hincinde deducta utilitatem habebit.

A quovis interim fauces aut stomachum irritante remedio, sub prima aphtharum efflorescentia, si dolor ac rubor has ipsas cir-

cumdet, abstineatur oportet. Similia de morbi, quo aphthae deciderunt, monenda sunt stadio: sub quo scilicet, ob sensilissimam nudae fere cutis naturam, tum novam in oris cavo phlogosin, tum indomabilem ad intestina hypercatharsin, irritantia excitarent. Ad mucilaginem hinc Arabicam, radicis salep, seminum cydoniorum, aqua tepida solutam, ac melle edulcoratam, aut si vomitus, vel diarrhoea jam urgeant, ad emulsionem Arabicam cum opio, seu haustu narcotico combinatam, recurrimus solerter.

Quae cum febre incedunt, aut ex eadem apud adultos, infantes, oriuntur aphthae: hae, praeter localia, quae vix adduximus, variis, pro natura illius, tractandae sunt remediis. Si febris, quae tamen rarior est, *inflammatoria* hoc exanthema comitetur: tunc venaesectionis, hirudinum, ob aphthas, non excluditur beneficium. Sub *gastrica* symptomatum natura, major emeticorum, blandorumque purgantium, sub aegritudinis principio, observatur efficacia. Si *nervosae febris*, quod frequenter contingit, cum aphthis est connubium, ac si livescentem istae, aut subatrum jam ostendunt colorem: tunc Peruviano majus a cortice tum interius porrecto,

tum vero exterius cum acido vitrioli aut salis atque melle admoto, exspectetur subsidium; atque singula, quae his febribus conveniunt, auxilia quaerantur.

FORMULAE MEDICAE

IN §§. PRAECEDENTIBUS CITATAE.

Num. XXXIII.

Spec. *pro foment. sicca.*

RECIPE flor. sambuc.
Chamomill. ana Manip. duos,
Camphorae rasae drachmas duas.
Misce.

N. XXXIV.

Decoct. Cort. Peruv.

℞. Cort. Peruv. elect. unciam unam, coqu.
Cum aqu. commun. libra una.
Col. unciarum octo, adde
Syrup. Cort. ejusdem unciam unam.
M.

N. XXXV.

Decoct. Cort. saturatum.

Decoct. Cort. Peruv. uncias octo,
Extract. Cort. ejusd. unc. dimidiam,
Syrup. Cort. ejusd. unciam unam.

N. XXXVI.

Syrupus acido-mineralis.

Acidi vitriolici tenuis unciam unam,
Syrupi violarum uncias quatuor.

N. XXXVII.

Linimentum Camphor.

Camphorae rasae unc. dimidiam,
Solve in
Ol. amygdal. recenter expressi unciis
duabus.

N. XXXVIII.

Haustus narcoticus.

℞. Opii puri granum unum
Solve in
Aquae destillatae uncia una.
M.

Finis Lib. III.